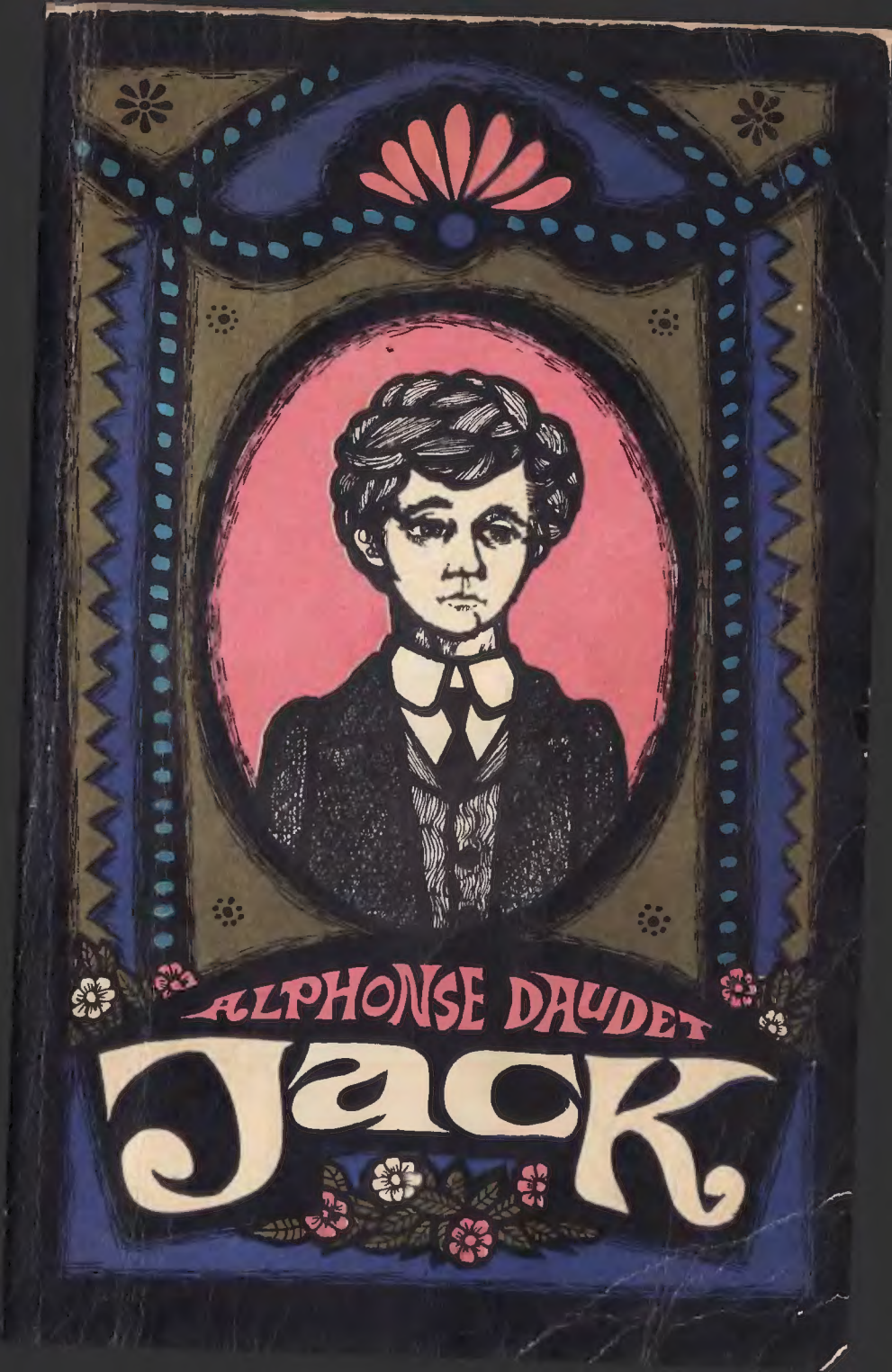
ALPHONSE DAUDET
Jack

EDITURA TINERETULUI
Lei 11,50

Titlul lucrării în original:

ALPHONSE DAUDET

JACK

Moeurs contemporaines

E. Dentu, Éditeur

Paris 1877

ALPHONSE DAUDET

JACK

Moravuri contemporane

În românește de
LIVIA STORESCU

EDITURA TINERETULUI

Coperta de
IACOB DEZIDERIU

Această carte de milă,
de mînie și de ironie
e dedicată
lui GUSTAVE FLAUBERT,
prietenul și maestrul meu

ALPHONSE DAUDET

I

Mama și copilul

— Cu un *k*, părinte rector, cu un *k*. Numele se scrie și se pronunță englezește... așa: Djack... Nașul copilului era englez, maior-general în armata din India... lord Peambock... Poate-l cunoașteți? Un om cît se poate de distins și din cea mai înaltă aristocrație, o, dar știți, domnule abate, din cea mai înaltă!... Și ce mai dansator!... De altfel, a murit în chip groaznic, la Singapore, acum cîțiva ani, la o minunată vînătoare de tigri, pe care un rajah, unul dintre prietenii săi, a organizat-o în cinstea lui... Pare-se că-s adevărați monarhi rajahii ăștia... Acela, mai ales, e vestit pe-acolo... Oare cum îl cheamă?... Ia stați un pic... Dumnezeule! Îmi stă numele pe limbă... Rana... Rama...

Iertați-mă, doamnă — o întrerupse rectorul, zîmbind fără voie de vorbirea-i repede și de felul cum sărea neîncetat de la una la alta... Și după Jack, ce-o să mai punem?

Cu coatele rezemate pe biroul unde adîncauri scria, și cu capul ușor aplecat, vrednicul preot se uita cu coada ochiului sclipind de șiretenie și de pătrundere ecleziastică la tînăra femeie care sta pe scaunul din fața lui și la Jack (cu un *k*), în picioare lîngă ea.

Era o persoană elegantă, îmbrăcată fără cusur, după gustul zilei și potrivit cu anotimpul — era în decembrie 1858. Chiar în blănurile ei moi, în bogăția rochiei negre și-n originalitatea discretă a pălăriei, se cunoștea luxul tihnit al femeii care are trăsură și trece de la covoarele ei curate la pernele cupeului, fără să mai îndure tranziția banală a străzii.

Avea capul foarte mic, ceea ce face ca femeile să pară totdeauna mai înalte, fața frumoasă, catifelată ca un fruct, vioaie, zîmbitoare, luminată de doi ochi naivi și limpezi,

iar dinții foarte albi și-i arăta în orice clipă. Mobilitatea trăsăturilor ei părea nespus de mare, dar un nu știu ce în chipul ăsta plăcut, poate buza de jos, ușor răsfrîntă de veșnica nevoie de a vorbi, poate fruntea îngustă sub luciul părului pieptănat cu cărare la mijloc, vădea lipsa de gîndire, o minte cam mărginită, și lămurea parantezele mereu deschise de frumoasa persoană în conversația ei, ca panerașele japoneze de mărime bine calculată care încap toate unele într-altele, cel din urmă fiind totdeauna gol.

Cît despre copil, închipuiți-vă un băiețel de vreo șapte-opt ani, un lungan crescut prea repede, îmbrăcat englezește cum o cerea acel *k* din numele său Jack, cu pulpele goale, o tichie cu un pompon argintiu și o manta în pătrățele. Costumul era, poate, pentru vîrsta lui, dar nu se potrivea cu înălțimea și cu gîtu-i puternic. Pulpele musculoase și înghețate ieșeau de amîndouă părțile portului său caraghios, în avîntul neîndemînatic al creșterii răzvrătite. Îl stinghereau și pe el. Stingaci, sfios, cu ochii plecați, își arunca din cînd în cînd asupra pulpelor goale o privire deznădăjduită, ca și cum l-ar fi blestemat în inima lui pe lordul Peambock și toată armata Indiilor, din pricina cărora era împopoțonat astfel.

La față semăna cu maică-sa, însă mai delicat, mai distins, și cu întreaga prefacere a unui chip de femeie frumoasă într-unul de bărbat inteligent. Avea aceeași privire, mai adîncă, aceeași frunte, dar mai înaltă, aceeași gură strînsă într-o expresie mai serioasă.

Pe obrazul femeii, ideile, impresiile lunecau fără să lase vreo urmă sau o cută, cu atîta grabă și așa de repede alungate una de alta, încît ochii ei păreau totdeauna mirați de fuga lor. La copil, dimpotrivă, simțeai gîndirea statornică, ba chiar înfățișarea lui cam prea chibzuită te-ar fi îngrijorat, dacă nu s-ar fi unit cu oarecare lene în atitudini, cu o lîncezeală a micii făpturi, cu mișcările dezmierdătoare și sfioase ale băiatului crescut în fustele maică-si.

În clipa aceasta, rezemat de ea, cu o mînă strecurată în mansonul ei, o asculta vorbind, plin de o admirație mută, iar din cînd în cînd se uita la preot și la tot ce-l înconjura, cu o curiozitate stăpînită și înfricoșată.

Făgăduise să nu plîngă. Totuși, uneori, un oftat înăbușit, ca rămășița unui hohot de plîns, îl scutura din cap pînă-n

picioare. Atunci privirea mamei se oprea asupra lui și parcă-i spunea: „Știi ce mi-ai făgăduit"... Îndată copilul își stăpînea suspinul și lacrimile, dar simțeai în el o mare mîhnire, cumplita impresie de surghiun și de părăsire pe care întîiul an de pension o pricinuiește micuților care au trăit pînă tîrziu în casa părintească.

Această cercetare a mamei și a copilului, pe care preotul o făcuse în cîteva minute, ar fi putut mulțumi un observator superficial, dar părintele O..., care conducea de peste douăzeci și cinci de ani aristocratica instituție a iezuiților din Vaugirard[1], era prea la curent cu lumea, cunoștea prea bine înalta societate pariziană și toate ușoarele-i deosebiri de vorbire și de ținută, ca să nu fi ghicit în mama noului elev care-i sosea o clientă de un soi aparte.

Siguranța cu care intrase în biroul său, siguranță prea vădită ca să fie adevărată, felul ei de a se așeza răsturnîndu-se pe spate, rîsul acesta tînăr, cam silit și, mai ales, valul de vorbe revărsate sub care ai fi zis că-și ascunde stinghereala unui gînd tăinuit, toate trezeau neîncrederea preotului. Din păcate, la Paris, societatea e așa de amestecată, aceleași petreceri, aceleași găteli și plimbări au subțiat atîta linia despărțitoare, lesne de trecut, dintre femeile la modă din buna și din proasta societate, dintre o femeie ușoară cu ținută, și o marchiză care se lasă-n voie, încît, la prima vedere, chiar cei mai cunoscători se pot înșela; și iată de ce preotul privea femeia aceasta cu atîta luare-aminte.

Ceea ce mai ales îi zădărnicea cercetarea era conversația fără șir. Cum să te mai dumerești în mijlocul acestor ciudățenii, acestor schimbări neașteptate și ale săriturilor de veveriță în cușcă? Totuși părerea lui, pe care ea încerca, poate, s-o abată, era pe jumătate făcută. Atitudinea încurcată a mamei cînd o întrebă care era, afară de Jack, celălalt nume al copilului îl lămuri pe deplin:

Ea se înroși, tulburîndu-se, și șovăi o clipă.

— E adevărat — zise — iertați-mă... Încă nu m-am prezentat... Unde mi-e capul?

Și, scoțînd din buzunar un mic portvizit de fildeș, parfumat ca un săculeț cu miresme, luă o carte de vizită pe care se răsfățа cu litere alungite numele acesta zîmbitor și neînsemnat:

---

[1] Stradă din Paris, pe malul drept al Senei.

Rectorul surise ciudat:

— E și numele copilului?

Întrebarea era aproape obraznică. Doamna pricepu, se tulbură și mai mult, ascunzîndu-și zăpăceala sub o înfățișare plină de demnitate:

— Dar bineînțeles, domnule abate... bineînțeles.

— A! făcu preotul, cu glas grav.

Acum nu mai știa el cum să exprime ce avea de spus. Învîrtea cartea de vizită între degete, iar buzele îi tremurau ușor, ca unui om care cunoaște prețul și urmarea vorbelor pe care le va rosti.

Deodată se ridică, se apropie de una din ușile înalte cu geamuri ce dădeau de-a dreptul într-o grădină mare cu copaci frumoși și împurpurată toată de un soare roșu de iarnă, apoi bătu ușor în geam. O siluetă neagră trecu prin fața ferestrelor și un preot tînăr se ivi aproape îndată în birou.

— Ascultă, dragul meu Duffieux — zise rectorul — ia plimbă puțin copilul ăsta... Arată-i biserica, școlile noastre... Se plictisește bietul omuleț!...

Jack crezu că, trimițîndu-l să se plimbe, voiau să-i curme durerosul rămas bun, și în privirea lui se citi atîta deznădejde și spaimă, încît bunul preot îl liniști cu blîndețe:

— Nu te teme, micul meu Jack... mama n-o să plece... ai s-o găsești tot aici.

Copilul mai șovăia.

— Du-te, dragul meu!... zise doamna de Barancy, cu un gest de regină.

Băiatul ieși îndată fără să scoată o vorbă, fără să se plîngă, de parcă viața l-ar și fi mlădiat și pregătit pentru a se supune.

Cînd ajunse afară, în birou se lăsă o clipă de liniște. Se auzeau pașii copilului și ai însoțitorului său, care se îndepărtau scîrțîind pe nisipul întărit de frig, trosnetul focului, piuitul vrăbiilor în crengi, cîteva piane, glasuri, murmurul unei case pline, toată mișcarea înăbușită de iarnă și de ferestrele închise dintr-un mare pensionat la ora studiului.

— Copilul pare să vă iubească mult, doamnă — zise rectorul, pe care farmecul și supunerea lui Jack îl emoționaseră.

— Cum să nu mă iubească! răspunse doamna de Barancy, poate puțin cam prea melodramatic. Bietul de el, n-o are decît pe maică-sa pe lume!

— A, sînteți văduvă?

— Vai, da, părinte rector... Bărbatul meu a murit acum zece ani, chiar în anul căsătoriei noastre și-n împrejurări foarte dureroase... Ah, domnule abate, romancierii care caută așa de departe aventurile eroinelor lor nu pot bănui că cea mai simplă viață întrece uneori zece romane... Existența mea o dovedește din plin... Iată: domnul conte de Barancy făcea parte, după cum v-o spune și numele lui, dintr-una din cele mai vechi familii din Touraine...

O nimerea prost. Părintele O... se născuse tocmai la Amboise și cunoștea cu de-amănuntul toată nobilimea provinciei lui. Chiar în clipa aceea, contele de Barancy se întîlni, în bănuielile și neîncrederea abatelui, cu maiorul-general Peambock și cu rajahul din Singapore. Totuși nu arătă nimic și se mulțumi s-o oprească încetișor pe așa-zisa contesă:

— Nu credeți, ca și mine, doamnă — întrebă el — c-ar fi o cruzime să îndepărtați atît de curînd un copil care pare așa de legat de dumneavoastră? E încă foarte tînăr. Și-apoi, ar fi el destul de tare pentru a îndura durerea unei asemenea despărțiri?...

— Vă înșelați, părinte — răspunse ea cu multă naivitate. Jack e un copil foarte voinic. N-a fost niciodată bolnav. Cam palid, poate, dar din pricina aerului din Paris, cu care nu s-a obișnuit încă.

Plictisit că nu-i înțelege gîndul, preotul reluă mai apăsat:

— De altfel, deocamdată, dormitoarele noastre sînt pline.. anul școlar e foarte înaintat... Am fost chiar nevoiți să amînăm elevi noi pe anul viitor... Vă voi fi foarte îndatorat să așteptați pînă la data aceea. Poate că atunci vom putea încerca... Totuși, nu-mi iau nici o răspundere.

Ea pricepuse.

— Așadar — zise Ida îngălbenindu-se — nu vreți să-mi primiți fiul? Nu vreți să-mi spuneți și de ce?

— Doamnă — răspunse preotul — aș fi dat orice pe lume ca lămurirea aceasta să nu aibă loc, dar, fiindcă mă siliți, trebuie să v-aduc la cunoștință că instituția de sub conducerea mea impune familiilor care-i încredințează copiii condiții de moralitate excepționale... Sînt la Paris instituții

laice unde micul Jack va găsi toată îngrijirea ce-i trebuie; la noi, însă, e cu neputință. Vă conjur — adăugă el la o mișcare de îndignată împotrivire — nu mă faceți să vă lămuresc mai mult... N-am dreptul să vă cer nimic, să vă mustru de nimic... Îmi pare rău de necazul pe care vi-l pricinuiesc în clipa de față, și fiți încredințată că refuzul meu aspru e tot atît de dureros pentru mine cît și pentru dumneavoastră.

În timp ce preotul vorbea, fața doamnei de Barancy trecuse prin toate expresiile de durere, de dispreț și de rușine. La început încercase să se țină bine, cu capul sus și cu masca de lume bine prinsă, dar vorbele binevoitoare ale rectorului, căzînd în inima aceasta copilăroasă, o făcură să izbucnească deodată în vaiete, în lacrimi, în mărturisiri, în expansiuni zgomotoase și mihnite.

O, da, era nenorocită. Nu știe nimeni cît a suferit pînă acum pentru copilul ăsta...

Ei bine, da! Bietul micuț n-avea nici nume, nici tată; oare-i drept să i se facă o vină din nenorocirea lui și să răspundă pentru greșelile părinților săi?... „Ah, domnule abate, domnule abate, vă rog..."

Pe cînd vorbea, cu un gest încrezător, care ar fi putut stîrni zîmbete într-o împrejurare mai puțin gravă, luase mîna preotului, o frumoasă mînă de episcop, moale și albă, pe care bunul părinte încerca s-o tragă încetișor, oarecum încurcat.

— Liniștiți-vă, scumpă doamnă... — spunea el, speriat de simțămintele și de lacrimile acestea; căci, ca o copilă ce era, plîngea în hohote, înăbușindu-se, cu lipsa de stăpînire naivă a unei firi cam vulgare.

Bietul om se gîndea: „Ce mă fac, Dumnezeule, dacă-i vine rău doamnei?"

Dar vorbele cu care încerca s-o liniștească o ațițau și mai tare. Voi să se dezvinovățească, să lămurească lucrurile, să-și istorisească viața, și, de voie de nevoie, rectorul fu silit să-i urmărească povestirea greu de înțeles, gîfîită, întretăiată, nesfîrșită, pe care o începu, înnebunită, pierzînd șirul la fiecare pas, fără să știe cum o va mai scoate la capăt.

Numele de Barancy nu era al ei... O, de-ar putea să-și spună numele, ce s-ar mai mira toți. Dar onoarea unuia din cele mai vechi familii din Franța, auziți bine, una din cele

mai vechi, era legată de numele acesta, şi mai degrabă ar ucide-o cineva decît să i-l smulgă.

Rectorul vru să se împotrivească, s-o încredinţeze că nu ţine să-i smulgă nimic, dar nici măcar nu izbuti să fie auzit. Ea se pornise, şi mai uşor ai fi oprit aripile unei mori de vînt învîrtindu-se din răsputeri decît vorbăria aceasta care se învolbura în gol. Ţinea să dovedească, mai ales, că face parte din cea mai înaltă nobilime, că nemernicul ei seducător purta şi el nu mai ştiu ce titlu şi că, de altfel, ea a fost victima unei nemaipomenite fatalităţi.

Ce trebuia să crezi din toate acestea? Nici un cuvînt, pesemne, fiindcă scăpările voite, contradicţiile erau din belşug în cuvîntarea-i fără şir. Totuşi reieşea din ea ceva sincer, emoţionant, înduioşător chiar: dragostea acestei mame şi a copilului ei. Trăiseră totdeauna împreună. Îl punea să înveţe acasă cu profesor şi voia să se despartă de el numai din pricina inteligenţei lui care se trezea prea tare, a ochilor ce se deschideau şi împotriva cărora nu poţi lua prea multe măsuri.

— Cea mai bună dintre toate — zise grav preotul — ar fi să nu se găsească nimic ilegal în viaţa dumneavoastră, să vă faceţi casa demnă de copilul care o locuieşte.

— Asta-i grija mea statornică, domnule abate — răspunse ea. Pe măsură ce creşte Jack, simt că devin mai serioasă. De altfel, de la o zi la alta, situaţia mea se va legaliza... Este o persoană care de mult mă cere... dar, deocamdată, aş fi vrut să îndepărtez copilul, să-l înlătur din viaţa mea încă tulburată, să i se dea o educaţie aristocratică şi creştină, demnă de marele nume pe care ar trebui să-l poarte... M-am gîndit că nicăieri n-ar fi mai bine decît aici; dar iată că-l respingeţi şi-n acelaşi timp o descurajaţi pe mamă în toate gîndurile ei bune...

Aici rectorul păru zdruncinat. Şovăi o clipă, apoi, privind-o drept în ochi:

— Ei bine, fie, doamnă, fiindcă ţineţi neapărat, mă supun dorinţei dumneavoastră. Micul Jack mi-a plăcut foarte mult. Consimt să-l primesc printre elevii noştri...

— O, părinte rector!...

— Dar cu două condiţii.

— Sînt gata să le primesc pe toate.

— Cea dintîi este că, pînă-n ziua cînd vă veţi legaliza situaţia, copilul îşi va petrece zilele libere şi chiar vacanţele la noi şi nu se va mai întoarce la dumneavoastră.

— Dar Jack al meu o să moară dacă nu-şi mai vede mama!

— O, veţi putea veni să-l sărutaţi oricît de des veţi voi. Numai că, şi asta-i a doua noastră condiţie, nu-l veţi vedea niciodată la vorbitor, ci aici, în biroul meu, unde voi avea grijă să nu vă întîlnească nimeni.

Ea se sculă înfiorată. Gîndul că n-o să poată intra niciodată în vorbitor, să se amestece în fermecătoarea învălmăşeală de joi, unde te făleşti cu frumuseţea copilului tău, cu bogăţia îmbrăcămintei lui şi a cupeului care te-aşteaptă la poartă, că nu va putea spune prietenelor ei: „Ieri am salutat-o la *Iezuiţi* pe doamna de C... sau pe doamna de V...", adevărate doamne, că va trebui să vină în taină şi şi-l sărute pe Jack al ei la o parte, toate acestea o revoltară pînă la urmă.

Vicleanul preot lovise în plin.

— Sînteţi crud cu mine, domnule abate, mă siliţi să refuz ceea ce socoteam adîncauri ca un hatîr pentru care vă mulţumeam: dar trebuie să-mi păstrez demnitatea de mamă şi de femeie. Condiţiile dumneavoastră nu pot fi primite. Şi-apoi, ce-ar gîndi copilul meu cînd...

Se opri, văzînd după geam o feţişoară bălaie care privea, înviorată de aerul rece de afară şi de o neliniştе înfrigurată. La un semn al maicăi-si, copilul intră repede:

— O, mamă, ce drăguţă eşti!... Degeaba-mi spuneau că nu... Credeam c-ai plecat.

Ea îl luă brusc de mînă.

— Ai să pleci cu mine — îi zise ea — nu ne vor aici.

Şi ieşi cu paşi mari, dreaptă, mîndră, tîrînd copilul, uimit de plecarea aceasta neaşteptată ce semăna cu o fugă. Abia răspunsese cu un semn din cap salutului respectuos al bunului părinte, care se ridicase şi el; dar, cu toată graba, nu fugi destul de repede pentru a-l împiedica pe Jack al ei să audă o voce blîndă murmurînd în urma lui: „Bietul copil... bietul copil..." cu un glas, cu o compătimire care-i merse la inimă.

Îl plîngea... De ce?...

De atunci băiatul şi-o aminti adesea.

Rectorul nu se înşelase.

Doamna contesă Ida de Barancy era o așa-zisă contesă. N-o chema de Barancy, poate nici chiar Ida. De unde venea? Cine era ea? Ce era adevărat în toate poveștile acelea despre nobilime care o frămîntau? Nimeni n-ar fi putut spune. Viețile acestea încurcate, cu noroc atît de schimbător, au atîtea dedesubturi, un trecut așa de lung și plin de peripeții, încît nu le cunoști niciodată decît cea din urmă înfățișare. Parcă-s farurile ce se-nvîrt, cu lungi treceri prin umbră, între strălucirile la intervale ale focului lor.

Sigur este că nu era pariziană, că sosea din capitala vreunui departament al cărui accent îl mai păstra, că nu știa nimic despre Paris și n-avea de fel obișnuința lumii, după spusele domnișoarei Constant, camerista ei.

„Cocotă de provincie"... zicea aceasta cu dispreț.

Lămuriri cam nedeslușite.

E adevărat că într-o seară, la *Gymnase*[1], doi negustori lionezi o luaseră drept o oarecare Mélanie Favrot, care ținea odinioară o prăvălie — „parfumerie și mănuși" — în Piața Terreaux; dar domnii se înșelaseră și își cerură scuze. În altă zi, un ofițer din regimentul trei husari crezuse că-i așa-zisa Nana, pe care o cunoscuse cu opt ani în urmă la Orléansville. Și el își ceru aceleași scuze, fiindcă făcuse aceeași greșeală. Ce-i drept, sînt unele asemănări tare obraznice.

Totuși, doamna de Barancy călătorise mult și n-o tăinuia; dar prea iscusit ar fi fost cel care ar fi descurcat ceva limpede și sigur în valul de cuvinte pe care le rostea în orice clipă despre obîrșia sau despre viața ei. Odată, Ida se născuse în colonii, vorbea despre maică-sa, o creolă încîntătoare, despre plantațiile și negresele ei; altă dată era din Touraine, iar copilăria și-o petrecuse într-un mare castel de pe malul Loarei. Și-apoi amănunte, anecdote, un minunat dispreț de a împreuna toate bucățile acelea desperecheate ale vieții ei.

Cum s-a putut vedea, în povestirile acestea fantastice predomina vanitatea, o vanitate de papagal verde și limbut. Noblețe, avere, bani, titluri, numai de astea vorbea.

Bogată era, desigur, sau cel puțin foarte bogat întreținută. I se închiriase de curînd o mică vilă particulară în

[1] Teatru pe un mare bulevard din Paris.

bulevardul Haussmann. Avea acolo cai, trăsuri, mobile frumoase de un gust îndoielnic, trei-patru servitori și viața deșartă, trîndavă, de plimbări a celor de o seamă cu ea și, poate, pe deasupra, o înfățișare cam sfioasă, o lipsă de îndrăzneală pe care provincia, ce se apără mai bine decît Parisul împotriva femeilor dintr-o anumită lume, i-o dăduse fără îndoială. Asta, cît și prospețimea ei adevărată, amintire pesemne dintr-o copilărie la aer curat, o așezau aparte în viața pariziană, în care, de altfel, nu-și avea încă locul, fiind sosită de curînd.

În fiecare săptămînă, un domn între două vîrste, distins și care începea să cărunțească, venea s-o vadă. Vorbind de el, Ida spunea „Domnul", cu o înfățișare atît de maiestuoasă, încît te-ai fi crezut la curtea Franței pe vremea cînd așa-l chema pe fratele regelui. Copilul spunea simplu „unchiu". Servitorii anunțau tare „domnul conte" pe cel căruia-i ziceau mai familiar „bătrînul ei".

Bătrînul ei era desigur foarte bogat, căci doamna nu se uita la nimic și se făcea o risipă grozavă în gospodăria dusă de domnișoara Constant, o cameristă *factotum*, singura care avea cu adevărat cuvînt în casă. Această Constant dădea stăpînei sale adrese de furnizori și-i călăuzea lipsa de experiență a vieții pariziene și a lumii alese; fiindcă, înainte de toate, visul, dorința acestei declasate, dorință care-i venise desigur o dată cu averea, era să treacă drept o femeie cumsecade, distinsă, nobilă, fără pată.

Așa că oricine își poate închipui în ce hal o adusese primirea părintelui O... și cum ieșea ea de acolo spumegînd de mînie.

Un elegant cupeu de casă o aștepta la poarta instituției. Mai mult se repezi în el cu copilul decît se sui, păstrînd doar destulă putere pentru a spune cu glas hotărît: „La vilă!" așa ca s-o audă un grup de preoți care vorbeau la intrare și care se dăduseră repede la o parte, în fața acestui vîrtej de blănuri și de păr cîrlionțat.

În schimb, de cum porni trăsura, nenorocita se lăsă pe spate într-un colț, dar nu cu poza ei cochetă de plimbare, ci prăbușită, în lacrimi, înăbușindu-și hohotele de plîns și strigătele în mătasea capitonată.

Ce rușine!... Cînd te gîndești că nu voise să-i primească fiul și că, din prima clipă, preotul îi descoperise situația, pe care ea o credea așa de bine ascunsă sub toată înfățișarea

aceasta luxoasă și înșelătoare de femeie din lumea aleasă și de mamă fără cusur.

Va să zică se vedea ce era!

Privirea ageră a rectorului, pe care mîndria ei rănită i-o punea în față ca pe-un chin de neîndurat, o făcea să roșească într-una, de-i ardeau obrajii numai gîndindu-se. Își amintea fleacăreala ei și toate minciunile pe care le îndrugase fără nici un folos, și zîmbetul, zîmbetul acela neîncrezător înaintea căruia nu știuse să se oprească și care, de la cel dintîi cuvînt, o ghicise cu atîta desăvîrșire.

Nemișcat și mut în celălalt colț al cupeului, Jack se uita trist la maică-sa, neînțelegînd nimic din deznădejdea ei, decît doar că suferă din pricina lui. Se simțea oarecum vinovat, dragul micuț; dar în adîncul acestei mîhniri era și marea bucurie de a nu fi intrat la pension.

Ia gîndiți-vă! De două săptămîni nu se mai vorbea decît de Vaugirard. Maică-sa îl făcuse să-i făgăduiască dinainte că n-o să plîngă și că va fi cuminte. „Unchiul" îl dăscălise. Constant cumpărase rufăria. Totul era gata, hotărît. Nu mai trăia decît tremurînd la gîndul închisorii spre care toată lumea îl împingea. Și iată că-n clipa din urmă era iertat.

O, dacă mamă-sa n-ar fi fost atît de mîhnită, cum i-ar mai fi mulțumit, ce fericit s-ar fi simțit aici lîngă ea, pitit în blănurile micului cupeu cu care făcuseră plimbări așa de frumoase și vor mai putea face încă. Și Jack își amintea după-amezile la *Bois*[1], lungile și minunatele drumuri prin Parisul ăsta plin de noroi și rece, așa de nou pentru ei și pentru care amîndoi arătau aceeași curiozitate. Un monument, în treacăt, cea mai neînsemnată întîmplare din stradă, se bucurau de toate.

— Uite, Jack...

— Uite, mamă...

Erau ca doi copii. Vedeai în același timp la geamul cupeului buclele mari, blonde ale copilului și fața cu voaleta strînsă a mamei...

Un țipăt deznădăjduit al doamnei de Barancy smulse pe neașteptate copilul din plăcutele lui amintiri.

— Doamne Dumnezeule, ce-am făcut — zicea ea, frîngîndu-și mîinile — ce-am făcut ca să fiu așa de nenorocită?!

[1] Bois de Boulogne — pădurice lîngă Paris.

Exclamația rămase firește fără răspuns, fiindcă, cel puțin cît și ea, micul Jack nu știa ce făcuse. Atunci, nepriceputndu-se ce să-i spună și cum s-o mîngîie, îi luă sfios mîna, apăsîndu-și pe ea buzele cu căldură, ca un adevărat îndrăgostit.

Ea tresări și-l privi cu fața pierdută:

— Ah, copil crud, cît rău mi-ai făcut de cînd ești pe lume!

Jack se îngălbeni:

— Eu?... Ți-am făcut rău?

Nu cunoștea, nu iubea decît o singură ființă în lume: pe maică-sa. O găsea frumoasă, bună, fără pereche. Și, fără voie, fără să știe, îi făcuse rău.

La gîndul ăsta, bietul micuț avu și el o criză de deznădejde, dar o deznădejde mută, ca și cum, după durerea zgomotoasă la care fusese martor, s-ar fi rușinat să-și arate mîhnirea. Tremura, plîngea înăbușit, se zvîrcolea nervos.

Mama se sperie și-l luă în brațe:

— Da' de unde, da' de unde, am glumit... Ah, ce copilaș mare...! Cum poți fi așa de simțitor?... Ia te uită la alintatul ăsta cu pulpe lungi care se lasă legănat ca un prunc!... Nu, dragul meu Jack, niciodată nu mi-ai făcut rău... Eu sînt nebună că te-amestec în asemenea istorii. ... Haide, nu mai plînge... Nici eu nu mai plîng!

Și ciudata ființă, uitîndu-și durerea, rîdea sincer pentru a-l face să rîdă pe Jack al ei. Era un dar deosebit al firii acesteia schimbătoare, numai spoială, să nu păstreze multă vreme o impresie. Lucru rar, lacrimile pe care abia le vărsase îi dăduseră și mai multă strălucire și tinerețe, așa cum un ropot de ploaie, lunecînd peste penele turturelelor, le lustruiește și le curăță, fără măcar să le pătrundă.

— Oare unde sîntem? zise ea deodată, lăsînd în jos geamul aburit... Am și ajuns la *Madeleine*... Ce repede am mers... Ascultă, dacă ne-am opri la ăsta, cum îi zice... știi, faimosul cofetar... Haide, șterge-ți ochii, prostuțule... Te răsplătesc acum cu bezele.

Coborîră la cofetăria spaniolă, foarte la modă pe atunci. Era plină.

Stofele și blănurile se atingeau ușor, în treacăt, îmbulzindu-se cu graba poftei, iar fețele femeilor, cu vălul ridicat la înălțimea ochilor, se răsfrîngeau în oglinzile prăvăliei cu rame de aur și cu podoabe în relief de culoarea cremei, prin-

tre tot felul de luciri voioase, printre albul lăptos al farfurioarelor, cristalul paharelor și feluritele cofeturi.

Lumea se uita la doamna de Barancy și la copilul ei. Asta o încintă. Acest mic succes, după criza de mai înainte, o făcu să mănînce cu lăcomie nuga și multe bezele, totul stropit cu două degete de vin de Spania. Jack îi urma pilda, dar cu mai multă cumpătare: adînca mîhnire de adînceauri îi umpluse inimioara de suspine înăbușite și de lacrimi nevărsate.

Cînd ieșiră de acolo, vremea era așa de frumoasă, deși rece, Piața Madeleine răspîndea în aer o mireasmă de violete atît de dulce, încît Ida voi să se întoarcă pe jos și trimise cupeul acasă. Cu pasul sprinten, dar cam încet al femeilor obișnuite să se lase admirate, porni ținîndu-l pe Jack de mînă. Mersul în aerul pătrunzător, vederea magazinelor care începeau să se lumineze îi redară pînă la urmă buna dispoziție.

Apoi, deodată, în fața nu mai știu cărei vitrine mai scînteietoare decît celelalte, își aminti de un bal mascat unde trebuia să meargă în seara aceea, bal precedat de o masă la cabaret.

— Doamne Dumnezeule!... Și nici nu mă mai gîndeam la asta!... Vezi, micul meu Jack, ce zăpăcită sînt... repede, repede!

Îi trebuiau flori, un buchet, cîteva lucruri mărunte uitate. Iar copilul, care trăise totdeauna printre nimicurile acestea și simțea aproape cît și ea farmecul gingaș al acestor podoabe, o urma țopăind, însuflețit de gîndul petrecerii pe care n-avea s-o vadă. Una din bucuriile lui era găteala maică-si, frumusețea maică-si, admirația pe care o stîrnea cînd trecea.

— Încîntător... încîntător... să-mi trimiteți totul acasă, bulevardul Haussmann.

Doamna de Barancy își azvîrlea cartea de vizită, ieșea, vorbea zgomotos cu Jack despre cumpărăturile ei. Apoi lua o înfățișare gravă:

— Și, mai cu seamă, nu uita ce ți-am cerut. Nu cumva să-i spui „unchiului" c-am fost la balul ăsta... E o taină... Ei, comediel Uite că-i, cinci... Ce-o să mă mai certe Constant...

Nu se înșela.

Camerista-*factotum*, o femeie înaltă și voinică de vreo patruzeci de ani, bărbătoasă și urîtă, se repezi s-o întîmpine de cum o auzi că se întoarce.

Costumul e aici... N-are nici un rost să vină atît de tîrziu... Doamna nu va fi gata... Niciodată n-o va putea îmbrăca în așa de scurt timp.

— Nu mă certa, buna mea Constant... Dac-ai ști ce mi s-a întîmplat... Poftim, privește!

Și-i arătă copilul. *Factotum*-ul păru indignată:

— Cum, domnule Jack... te-ai întors?... Foarte rău, domnule, după ceea ce ai făgăduit. Va trebui deci să te ducem cu jandarmii la școala aceea... Vezi, dacă mama-i prea bună!

— Dar nu-i el de vină. Preoții de-acolo n-au vrut... Îți dai seama? Să-mi facă mie rușinea asta... mie!...

Lacrimile o podidiră din nou și începu iar să-l întrebe pe Dumnezeu ce a făcut ca să fie atît de nenorocită. Adăugați bezelele, vinul de Spania, căldura din casă. I se făcu rău.

A trebuit să fie dusă pe pat, să se destupe sticulțe cu săruri, cu eter, ca să-și vină în fire. Domnișoara Constant îi dădea toate îngrijirile ca o femeie care cunoaște asemenea crize, umbla de acolo pînă colo în odaie, deschidea și închidea dulapurile, cu sîngele rece al experienței, și parcă spunea: „Las' că trece."

Văzîndu-și de treabă, vorbea singură:

— Ce i-a venit să-l ducă pe copilul ăsta la *Iezuiți?!*... Doar nu-i un pensionar pentru dînsul, în situația lui... Desigur, asta nu s-ar fi întîmplat dacă s-ar fi sfătuit și cu mine... Mie nu mi-ar fi greu să-i găsesc un pensionar, și încă unul bun!...

Jack, înspăimîntat s-o vadă pe maică-sa în halul ăsta, se apropiase de pat și o privea cu îngrijorare, cerîndu-i iertare din adîncul inimii pentru supărarea pe care i-o pricinuia.

— Haide, du-te de aici, domnule Jack... Mama-i bine acuma. Trebuie s-o îmbrac.

— Cum, Constant? Vrei să mă duc la balul ăsta?... Nu-mi arde de petrecere...

— Ei, aș! Las că vă cunosc eu... Peste cinci minute n-o să mai rămînă nici urmă... Ia uitați-vă la frumosul costum de „Nebunatică", și la ciorapii de mătase trandafirii, și la bonețica asta cu zurgălăi...

Luase costumul, îl întindea și făcea să sune și să strălucească toți fluturașii, iar Ida nu li se putu împotrivi.

În timp ce maică-sa se îmbrăca, Jack se duse în budoar, singur, pe întuneric.

Umbra umplea încăperea cochetă, vătuită, tiesită, în care felinarul de pe bulevard arunca o licărire slabă. Cu tristețe, rezemîndu-și fruntea de geam, începu să se gîndească la ziua aceea plină de emoții; și, încetul cu încetul, fără să-și poată lămuri de ce, simți că ajunge „bietul copil" despre care preotul vorbea cu atîta compătimire.

E așa de ciudat s-auzi că te căinează cineva cînd tu te crezi fericit. Sînt oare nenorociri atît de bine ascunse, încît cei care-s pricina ori victima lor nici măcar nu le bănuiesc?

Ușa se deschise. Mamă-sa era gata:

— Intră, domnule Jack... să vezi dacă-i frumos...

O, ce fermecătoare „Nebunatică" trandafirie și de argint, toată numai atlaz! Ce frumos clinchet de fluturi stîrnea la cea mai mică mișcare!

Copilul se uita, admira, iar mama, bine pudrată, zglobie, vaporoasă, cu sceptrul de nebun în mînă, rîdea lui Jack, își rîdea ei însăși în oglinda cea mare, fără să se mai îngrijoreze de ce-i făcuse lui Dumnezeu că să fie așa de nenorocită. Apoi Constant îi puse pe umeri o călduroasă pelerină de bal și o însoți pînă la cupeu, în timp ce Jack, sprijinit de balustradă, privea cum coboară pe covorul scării, sprinteni și neastîmpărați de parcă dansul i-ar și frămînta, cei doi pantofiori trandafirii brodați cu argint care-i duceau mama departe, tare departe de el, la baluri undé nu merg copiii. La cel din urmă clinchet de zurgălăi, se întoarse în casă fără nici o treabă și, pentru întîia dată, îngrijorat că era părăsit aproape în toate serile.

Cînd doamna de Barancy mînca în oraș, Jack rămînea în paza domnișoarei Constant.

— O să stea la masă cu tine — zicea mama.

Se puneau două tacîmuri în sufrageria, pe care copilul o găsea foarte mare în zilele acelea; dar, de cele mai multe ori, Constant, care se plictisea între patru ochi cu băiețelul, ducea cele două tacîmuri în bucătărie și mîncau la subsol împreună cu ceilalți servitori.

Un adevărat chef!

Risipa se arăta aici în tot belşugul mesei pătate cu grăsime şi-n veselia gălăgioasă a comesenilor. Firește, *factotum*-ul prezida şi nu se sfia să-i înveselească pe cei de faţă cu aventurile stăpînei sale, fără să vorbească totuşi pe şleau şi-n aşa fel ca să nu sperie copilul.

În seara aceea avu loc la subsol o discuţie aprinsă în legătură cu respingerea de la Vaugirard. Augustin, vizitiul, declară că-i cu atît mai bine, fiindcă oamenii ceia ar fi făcut din copil „un iezuit, un făţarnic".

Domnişoara Constant se ridică împotriva cuvîntului. Nu era ahtiată după religie, ce-i drept, dar nici un voia s-o lase hulită. Şi schimbară vorba, spre marea dezamăgire a lui Jack, care-şi ciulea urechiuşile, nădăjduind mereu să afle de ce preotul care părea aşa de bun nu voise să-l primească.

Deocamdată, nu mai vorbeau de Jack, nici de maică-sa, ci de credinţa religioasă a fiecăruia. Vizitiul Augustin, după ce bea, avea una destul de ciudată... Dumnezeul său era soarele... Nu cunoştea altul...

— Eu sînt ca elefanţii, mă închin soarelui!... spunea el fără încetare, cu o îndărătnicie de beţiv.

Pînă la urmă îl întrebară unde a văzut el că elefanţii se închină soarelui.

— Am văzut asta, odată, într-o fotografie! zise el cu o înfăţişare maiestuoasă şi timpită.

Atunci domnişoara Constant îl făcu nelegiuit şi ateu, în timp ce bucătăreasa, o grăsană din Picardia, plină de şiretenie ţărănească, le spunea într-una la amîndoi:

— Ascultaţi, n-aveţi dreptate... Nu trebuie să cercetezi credinţa...

Dar Jack?... Ce făcea el în timpul ăsta?

Tocmai la capătul mesei, moleşit de căldura cuptorului şi de nesfîrşita discuţie a oamenilor de acolo, adormea cu faţa rezemată pe braţ şi cu buclele-i blonde răsfirate pe mîneca de catifea. În toropeala dinaintea somnului, obositor şi neplăcut cînd stai pe scaun, auzea şuşotind cele trei glasuri ale servitorilor... Acum i se părea că vorbesc de el, dar era departe, tare departe, în ceaţă.

— Al cui să fie oare drăguţul ăsta? întreba glasul bucătăresei.

— Habar n-am — răspundea Constant — dar știu că nu poate să mai rămînă aici și ca m-a însărcinat să-i găsesc un pension.

Între două sughițuri, vizitiul bîlbîi:

— Ia stați, ia stați un pic. Știu eu unul faimos, și v-ar veni tare bine la so... socoteală. Se cheamă colegiul... nu, nu colegiul... gim... gimnaziul Moronval. Dar, oricum, e tot un colegiu. Cînd eram la Saïd, la egiptienii mei, acolo duceam copilul. Ba chiar directorul, un fel de mulatru, îmi dădea mereu prospecte. Trebuie să mai am unul...

Căută în portofelul său, și printre hîrțoagele mototolite pe care le întinse pe masă, apucă una, și mai soioasă decît celelalte.

— Iaca — zise el, triumfător.

Desfăcu prospectul și începu să citească sau mai degrabă să silabisească anevoie:

— Gi... Gimnaziu... Moronval... în... în...

— Dă-o încoace — spuse domnișoara Constant și, luîndu-i hîrtia din mîini, citi fără să se oprească: *Gimnaziul Moronval, Calea Montaigne 25. În cel mai frumos cartier al Parisului. Instituție de familie. Grădină mare. Numărul locurilor limitat. Curs de pronunțare franceză prin metoda Moronval-Decostère. Îndreptarea pronunțării străine sau provinciale. Îndreptarea oricăror defecte de pronunțare prin poziția organelor fonetice...*

Domnișoara Constant se opri să mai răsufle și zise celorlalți:

— Păi mi se pare foarte potrivit.

— Cred și eu!... întări femeia din Picardia, care căsca ochii.

— ... *organelor fonetice... Lectură expresivă cu glas tare, principii de articulare și de respirație.*

Lectura prospectului urmă, dar Jack adormise și nu mai auzea nimic. Visa.

Da, în timp ce viitorul lui se hotăra în jurul acestei mese dezgustătoare de bucătărie, în timp ce maică-sa costumată în „Nebunatică“ trandafirie petrecea ca o nebună cine știe unde, el îl visa pe preotul de acolo și glasul pătrunzător și blînd care spusese:

„Bietul copil!“...

II

Gimnaziul Moronval

... *Calea Montaigne 25. În cel mai frumos cartier al Parisului*, zicea prospectul Moronval.

Într-adevăr, nu poate nimeni tăgădui că această Cale Montaigne nu se află într-unul din cele mai frumoase cartiere ale Parisului, chiar lîngă Champs-Elysées, și că nu-i și foarte plăcut să locuiești acolo, la un capăt al ei deslușindu-se în zare cheiurile Senei, iar la celălalt, fîntînile arteziene mărginite cu flori, din Rond. Are însă înfățișarea lipsită de armonie, pestriță a unei căi deschise în grabă și încă neisprăvite.

Alături de casele mari ce-și împodobesc unghiurile rotunjite cu geamuri mate, cu perdele de mătase de culoare deschisă, cu mici statui aurite, cu glastre rustice de flori, sînt locuințe de muncitori, cocioabe unde răsună ciocanele rotarilor și ale potcovarilor. A rămas acolo o bună bucată de periferie, pe care viorile de la *Mabille* o însuflețesc seara, cu o larmă de crișmă de lux.

Pe vremea aceea se vedeau chiar pe Calea Montaigne, și cred că mai sînt și astăzi, două-trei pasaje murdare, rămășițele fostei Alei a Văduvelor, a căror înfățișare sărăcăcioasă contrasta ciudat cu splendorile din jur.

Una din stradelele acestea dădea în Calea Montaigne la numărul 25 și se numea pasajul celor Douăsprezece Case.

Pe frontonul grilajului ogival, literele aurite vesteau pompos că acolo se află institutia Moronval. Dar cum treceai de grilaj, puneai piciorul în noroiul negru și duhnitor, cu neputință de înlăturat, pe care dărîmăturile și construcțiile noi îl revarsă în jurul lor, un noroi de maidan. Gîrla care curgea prin pasaj, felinarul legănîndu-se în mijloc, iar de amîndouă părțile, case deocheate cu camere mobilate, clădiri cîrpite cu scînduri vechi, toate îți purtau gîndul cu patruzeci de ani în urmă, la celălalt capăt al Parisului, spre Chapelle sau Ménilmontant.

Din casele acestea de lemn, pe care galerii acoperite, balcoane și scări exterioare le puneau în legătură directă cu strada, se revărsau rufe întinse, cuști cu iepuri, un

talmeș-balmeș de copii în zdrențe, pisici slabe și coțofene îmblînzite.

De asemenea, te mirai că într-un loc așa de îngust putea să mișune atîta furnicar de grăjdari englezi, de servitori fugiți de la stăpîn, atîtea livrele vechi, zdrențe, jiletci roșii și șepci în pătrățele. Adăugați că-n fiecare seară, la asfințitul soarelui, se întorceau acolo — după ce-și isprăveau ziua — femeile care închiriază scaune, trăsura cu capre, mînuitori de la teatrul de păpuși, negustori ambulanți de cofeturi sau de cîini de rasă, cerșetori de tot felul, piticii de la hipodrom cu poncii lor microscopici și o reclamă-pancartă, și veți avea o idee despre pasajul acesta deosebit, așezat ca o culisă ticsită și întunecată în spatele frumosului decor din Champs-Elysées, înconjurat de uruitul înăbușit al trăsurilor, de copaci verzi, de luxul liniștit al căilor largi, și care părea să fie cealaltă față a lor, sărăcăcioasă și plină de zgomot.

În mijlocul acestui tot pitoresc, gimnaziul Moronval nu era nelalocul său.

De mai multe ori pe zi, un mulatru înalt, foarte slab, cu păr lins ce-i cădea pe umeri, purtînd o pălărie de quaker[1] cu boruri largi, lăsată pe ceafă ca o aureolă, trecea prin pasaj urmat de vreo șase drăcușori cu chipuri felurite, de la arămiu deschis la negrul cel mai puternic, și care, îmbrăcați în uniforme jerpelite de liceeni, neîngrijiți, deșelați, jigăriți, parcă făceau parte din vreo trupă răzvrătită într-o armată din colonii.

Directorul gimnaziului Moronval își plimba „țărișoarele calde", cum le zicea el, și acel du-te-vino al pensionului polierom, îndeletnicirile lui fără șir, uimitoarea înfățișare a profesorilor completau de minune ciudata fizionomie a pasajului celor Douăsprezece Case.

Desigur, dacă doamna de Barancy și-ar fi dus ea însăși copilul la gimnaziu, vederea acestei Curți a Miracolelor[2] prin care trebuia să treci ca s-ajungi la institutie ar fi îngrozit-o, și niciodată n-ar fi consimțit să-și lase „scumpul micuț" într-o astfel de cloacă. Dar vizita la *Iezuiți* fusese așa de nefericită, primirea atît de deosebită de cea la care se aștepta, încît biata femeie, foarte sfioasă de felul ei și ușor de descum-

[1] Adept al unei secte religioase, fondată în secolul al XVII-lea și răspîndită mai ales în Anglia și Statele Unite.

[2] Cartier în vechiul Paris, unde se adăposteau cerșetorii și vagabonzii, care mișunau prin capitală în evul mediu.

pănit, se temuse de o nouă umilință și-i lăsase domnișoarei Constant, camerista ei, grija de a-l înscrie pe Jack la pensionul pe care servitorii i-l alesesră.

Într-o dimineață tristă și rece, cu ninsoare, cupeul Idei se opri pe Calea Montaigne, în fața firmei aurite a gimnaziului Moronval.

Pasajul era pustiu, felinarul scîrțîia pe frînghie, iar scîndurile cocioabelor, hîrțoagele care le slujeau drept geamuri, totul avea înfățișarea mucegăită, prăvălită pe care-o dă o recentă revărsare sau vecinătatea unui canal la care mai sînt de făcut cheiurile.

Îndrăznețul *factotum* înainta vitejește, ținînd copilul cu o mînă, iar umbrela în cealaltă.

La a douăsprezecea casă se opriră.

Era tocmai la capătul pasajului, în locul unde se mai îngustează pentru a se îndrepta spre strada Marbocuf, între două ziduri înalte. Cîteva crengi negre și uscate tremurau de frig deasupra unei porți verzi, spălăcite.

O curățenie oarecare vestea vecinătatea aristocraticei instituții, iar scoicile de stridii, farfuriile sparte, cutiile vechi de sardele, turtite și goale, erau cu grijă îndepărtate de poarta cea mare, verde, masivă, trainică și bănuitoare, ca și cum prin ea s-ar fi intrat într-o închisoare sau într-o mînăstire.

Adînca tăcere, care, de afară, parcă mărea și mai mult clădirile și grădinile gimnaziului, fu străbătută deodată de clopotul pe care domnișoara Constant îl trase cu putere.

Jack simți că i se strînge inima, la clopotul acela, iar în grădină, vrăbiile îngrămădite pe un singur capac, cu instinctul de asociație pe care-l au iarna, cînd semințele-s rare, zburară speriate pe marginea acoperișului vecin.

Totuși nimeni nu veni să deschidă, dar se auziră șușoteli după canaturile grele, iar la ferestruica zăbrelită, tăiată în grosimea porții, se arătă o față neagră, cu buze groase, ochi bulbucați, uimiți, și zîmbet tăcut.

— Gimnaziul Moronval?... întrebă impunătorul *factotum* al doamnei de Barancy.

Capul creț făcuse loc unui chip deosebit, de manciurian sau de tătar, cu ochi mici, oblici, umerii obrajilor ieșiți în afară, craniul îngust și ţuguiat. Apoi un metis de culoarea cafelei cu lapte veni, la rîndul său, curios și zîmbitor; dar

poarta rămînea închisă, și domnișoara Constant începea să-și piardă răbdarea, cînd un glas foarte ascuțit strigă de departe:

— Da'deschideți odată, *doaie* de maimuțe ce sînteți!...

Îndată șoaptele se întețiră, neobișnuite și apăsate. Cheia se învîrti repede și de mai multe ori în broasca ruginită, apoi urmară sudălmi, lovituri, o înghesuială îngrozitoare și, ușa deschizîndu-se în sfîrșit, Jack văzu spatele liceenilor fugind care încotro, tot atît de speriați ca și vrăbiile de adineauri.

Nu mai rămăsese la intrare decît un mulatru deșirat, cu o cravată albă, legată de mai multe ori în jurul gîtului său jupuit, așa că fața-i părea și mai neagră, și mai pămîntie.

Domnul Moronval rugă pe domnișoara Constant să binevoiască a intra, îi dădu brațul și trecură printr-o grădină destul de mare, dar cu alei desfundate și borduri nimicite, care arătau și mai triste în lumina uniformă și mohorîtă de iarnă.

Mai multe corpuri de casă, cu forme neobișnuite, se răsfirau la distanță unele de altele pe pajiștile de odinioară. Gimnaziul era, pare-se, un fost atelier de fotografie hipică din care domnul Moronval făcuse o casă de educație. Între altele, o rotondă mare cu geamuri, așternută cu nisip, slujea elevilor drept sală de recreație, iar ochiurile-i de sticlă așezate ca la o seră, în parte stricate sau crăpate, erau lipite cu nenumărate fîșii de hîrtie.

Pe o alee întîlniră un mic negru cu jiletcă roșie, înarmat cu o mătură mare și cu o găleată cu cărbuni. Se dădu sfios și cu respect la o parte în fața domnului Moronval, care-i zise foarte repede, în treacăt:

— Foc în salon!

Negrul rămase speriat, încremenit, ca și cum i s-ar fi vestit că salonul a luat foc, deși i se poruncea doar s-aprindă unul foarte repede.

Și nu era un ordin de prisos.

Nimic mai rece decît vorbitorul ăsta mare, cu pardoseală de lespezi spălăcite și date cu ceară, care-ți făcea impresia unui lac înghețat și lunecos. Chiar și mobilele parcă se apărau de temperatura aceasta polară, împachetate cu vechi huse de scaune făcute aproape pe măsura lor și-n care se

învelea, de bine de rău, ca bolnavii din spital în halatele lor de uniformă.

Dar domnișoara Constant nu vedea nici pereții dărăpănați, nici salonul mare și gol, care semăna cu un culoar avînd pe o parte numai geamuri, fotografia hipică lăsînd, în trecerea ei prin clădirile acestea nepotrivite, un belșug de lumină rece de care mai bine te-ai fi lipsit.

Camerista se bucura numai că face pe cucoana și că-și dă ifose. Strălucea de plăcere, găsea că școlarii trebuie s-o ducă tare bine acolo, la aer curat, ca la țară.

— Întocmai ca la țară... — răspundea Moronval, fițîndu-se.

O clipă fură stinjeniți, pînă se așezară, cum se întîmplă în locuințele sărace, unde vizitatorii parcă sperie totdeauna o sumedenie de atomi nevăzuți.

Negrișorul aținea focul. Domnul Moronval căuta un scăunel pentru nobila străină. În sfîrșit, doamna Moronval, născută Decostère, pe care se dusceră s-o înștiințeze, intră și ea, salutînd cu înfumurare. Această mică, foarte mică femeie, cu față lungă, palidă, toată numai frunte și bărbie, era pesemne cam gheboasă. Se arăta totdeauna din față, foarte dreaptă, fără să piardă nici un deget din statura-i măruntă și pentru a-și ascunde acel nu știu ce de prisos pe care știa că-l are între umeri. De altfel, foarte amabilă, prevenitoare și demnă. Chemă copilul lîngă ea, îi dezmierdă pletele lungi și găsi că are ochi foarte frumoși.

— Ochii maică-si... — adăugă obraznic Moronval, uitîndu-se la domnișoara Constant.

Ea nu se prea grăbea să tăgăduiască, dar Jack, revoltat, exclamă cu lacrimi în glas:

— Nu-i mama... e dădaca mea.

După care, doamna Moronval, născută Decostère, cam rușinată de familiaritatea lui, luă o înfățișare rezervată ce ar fi putut dăuna intereselor instituției. Noroc însă că bărbatul ei se arătă și mai amabil, pricepînd că o servitoare cărcia i se dă sarcina de a duce ca însăși la pension copilul stăpînilor trebuia să aibă oarecare trecere în casă.

Domnișoara Constant i-o dovedi din plin. Vorbi foarte de sus și cu glas hotărît, nu ascunse că alegerea pensionului fusese lăsată numai la voia ei și rostea numele stăpînă-si

numai într-un chip oarecum ocrotitor şi plin de compătimire, care-l deznădăjduia pe Jack.

Se discută preţul: trei mii de franci pe an, fără a mai socoti rufăria elevului. Apoi, de cum spuse suma, Moronval începu să-şi îndrugе reclama.

Trei mii de franci!... S-ar părea o sumă considerabilă. Da, da, desigur, o recunoştea cel dintîi... Dar gimnaziul Moronval nu semăna cu celelalte instituţii. Pe drept cuvînt i se dăduse, ca-n Germania, numele de gimnaziu, loc de liber exerciţiu pentru minte şi corp. Aici, elevii se instruiau şi totodată luau cunoştinţă de viaţa pariziană. Îşi însoţeau profesorii la teatru şi-n lume. Erau de faţă la marile şedinţe academice cu discuţii literare. În loc să facă din ei maimuţe pedante, îndopate cu greacă şi cu latină, se străduiau să le dezvolte toate simţămintele omeneşti şi să-i deprindă şi cu bucuriile vieţii de familie, de care cei mai mulţi, ca străini, erau lipsiţi de multă vreme. Totuşi, învăţătura nu era trecută cu vederea, ci, dimpotrivă, oamenii cei mai de seamă, savanţi, artişti, nu se sfiiseră să se alăture la această operă filantropică în calitate de profesori — profesori de ştiinţe, de istorie, de muzică, de literatură — ale căror lecţii alternau zilnic cu un curs de pronunţare franceză printr-o metodă nouă, fără greş, a cărei autoare e doamna Moronval-Decostère. Ba mai mult, în fiecare săptămînă avea loc o şedinţă publică de lectură expresivă cu glas tare, la care erau poftiţi părinţii sau corespondenţii elevilor şi unde se puteau încredinţa de desăvîrşirea sistemului Moronval.

Logosul lung al directorului, care mai mult decît oricine ar fi avut nevoie de lecţiile de pronunţare ale nevesti-si, fu rostit cu atît mai repede, cu cît, fiind creol, înghiţea pe jumătate cuvintele, îl desfiinţa pe *r* în cuvîntarea lui, zicea „profeso de liteatuă“ în loc de profesor de literatură, şi „opeă filantopică“ în loc de operă filantropică.

Ce-are a face. Domnişoara Constant rămase înmărmurită.

Chestiunea preţului nici nu se punea pentru ea, ştiţi bine. Ţinea, mai cu seamă, ca băiatul să primească o educaţie distinsă şi aristocratică.

— O, cît despre asta... — zise doamna Moronval, născută Decostère, ridicîndu-şi capul lungăreţ.

Iar bărbatul ei adăugă cum că nu primea în gimnaziu decît străini distinşi, moştenitori de familii mari, nobili,

prinți. Chiar acum creștea un copil de sînge regesc, pe însuși fiul regelui din Dahomey. De astă dată, entuziasmul domnișoarei Constant depăși orice margine.

— Un fiu de rege!... Auzi, domnule-Jack, vei fi crescut împreună cu un fiu de rege!

— Da — reluă grav institutorul — maiestatea sa m-a însărcinat cu educația alteței sale regale și, fără să mă laud, cred c-am izbutit să fac din el un om de seamă din toate punctele de vedere.

Ce avea oare negrișorul de colo care făcea focul, de se tot frămînta astfel și mișca într-una căldarea de cărbuni, cu un zgomot grozav de tuci?

Institutorul urmă:

— Sper, și doamna Moronval-Decostère, aici de față, speră ca și mine, că tînărul rege, suindu-se pe tronul strămoșilor săi, își va aminti bunele sfaturi, bunele pilde pe care i le-au dat profesorii lui din Paris, frumoșii ani petrecuți lîngă ei, neobositele lor îngrijiri și străduința lor fără preget.

Aici Jack se miră nespus văzînd că negrișorul, care mai trebăluia în fața căminului, clătină spre el din capu-i creț, rotindu-și totodată albul ochilor, cu o schimă de energică și furioasă dezmințire. Oare voia să spună că alteța sa regală n-o să-și amintească niciodecum frumoasele lecții din gimnaziul Moronval, sau că nu le va păstra nici o recunoștință?

Ce putea să știe sclavul ăsta?

După ultimul logos al profesorului, domnișoara Constant se arătă gata să plătească, după obicei, un trimestru înainte.

Moronval făcu un gest mîndru care însemna: „Nu-i nici o grabă!"...

Dimpotrivă, era foarte mare.

O strigă toată casa prin mobilele ei șchioape, pereții coșcoviți și covoarele roase; și haina neagră, jerpelită a lui Moronval spunea în felul ei că-i grabă, ca și rochia ponosită și cu luciu a micuței doamne cu bărbie mare. Dar mai mult ca orice o dovedi zorul celor doi soți de a aduce din încăperea alăturată un minunat registru cu încuietoare pentru a înscrie în el numele, vîrsta noului școlar și data intrării lui la gimnaziu.

În timp ce rînduiau lucrurile acestea grave, negrul mai sta chircit în fața focului, pentru care prezența lui părea cu totul de prisos.

Căminul, care mai întîi nu voise să mistuie nici măcar o surcică, după cum stomacurile strînse de prea mult post nu mai primesc de loc hrană, mînca acum lacom și înțelea cu toată puterea curentului său de aer o frumoasă flacără roșie sforăind cu toane.

Negrișorul, cu capul în pumni, cu ochii ațintiți ca-n extaz, întunecat pe fondul acesta strălucitor, semăna cu o mică umbră drăcească. Deschidea gura rîzînd pe înfundate, cu ochii holbați. Ai fi zis că frigurosul absoarbe de pretutindeni căldura și lumina, înveluit în razele căminului, pe cînd afară, sub cerul noros și gălbui, zăpada se învolbura, albă.

Jack era trist.

Moronval, cu toată înfățișarea lui blîndă, părea răutăcios.

Și-apoi, în pensionul ăsta ciudat, copilul se simțea pierdut și mult mai departe de maică-sa, ca și cum elevii de culoare, veniți din toate colțurile pămîntului, ar fi adus acolo tristețea părăsirii și îngrijorarea marilor depărtări.

Totodată își amintea liceul din Vaugirard, așa de bine adăpostit, plin și fremătător, copacii frumoși, sera călduță, toată atmosfera de blîndețe și de liniște atentă, a cărei senzație i-o dăduse mîna rectorului pusă o clipă pe capul lui.

Ah, de ce n-a rămas acolo!... Și, venindu-i gîndul ăsta, își zise că poate nici aici n-or vrea să-l primească.

O clipă îi fu tare frică.

Lîngă masă, în jurul registrului gros, cei doi Moronvali și Constant șopteau între ei, privindu-l. Prindea crîmpeie de fraze și semnele pe care și le făceau cu ochiul, vorbind despre el. Femeia cea micuță, cu fața lungă, îl privea cu simpatie, și de două ori Jack o auzi murmurînd ca și preotul: „Bietul copil!"...

Cum? Și ea? Oare ce aveau cu toții să-l plîngă?

Era ceva îngrozitor compătimirea aceasta, pe care o simțea că-l apasă. Îi venea să plîngă de rușine, iar în sufletu-i de copil, mila disprețuitoare o punea în seama vreunei ciudățenii a costumului său, a pulpelor goale ori a părului

prea lung. Dar, mai mult ca orice, îl înspăimînta deznădejdea maicăi-si dacă nici acum nu l-ar primi.

Deodată o văzu pe domnișoara Constant că scoate din geantă și înșiră hîrtii și monede de aur pe postavul verde, vechi și pătat cu cerneală.

Va să zică îl primeau. Se bucura sincer, bietul copil, fără să-și închipuie că acolo, pe masa aceea, s-a iscălit nenorocirea vieții lui, a întregii lui vieți jalnice.

În clipa aceea, o puternică voce de bas izbucni în grădina pustie:

Călugărițe-adormite în țărîna rece...

Geamurile vorbitorului tot mai tremurau, cînd un bărbat bondoc și spătos, cu tichie de catifea neagră, cu părul ras și barba-n furcă deschise ușa zgomotos.

— Foc în salon! strigă el cu o uimire caraghioasă. Ce mai lux! *Bîi! Bîi!* Am pus mîna pe o țărișoară caldă... *Bîi! Bîi!*

Cu o manie de cîntăreț, ca să constate drept în fundul clapelor lui subterane prezența unui oarecare *do* de jos de care era foarte mîndru și mereu îngrijorat, noul venit își puncta toate frazele cu cîte un *bîi! bîi!* un fel de muget înăbușit ce parcă ieșea chiar din pămînt, prin locurile pe unde trecea.

Văzînd o doamnă străină, copilul și talerii așezați grămadă, se opri scurt, iar vorba-i pieri pe buze. Uimirea, bucuria, năuceala se luptau pe fața lui ai cărei mușchi păreau mlădiați după felurite expresii.

Moronval se întoarse grav către cameristă:

— Domnul Labassindre, de la Academia imperială de muzică, profesorul nostru de canto...

Labassindre salută de două ori, de trei ori, apoi, pentru a-și lua o ținută, dădu un picior negrișorului, care se făcu nevăzut fără să scoată o vorbă, ridicîndu-și căldarea cu cărbuni.

Ușa se deschise iar ca să intre doi inși.

Unul foarte urît, cărunt, cu fața vicleană și rasă, cu ochii împodobiți de ochelari cu sticle convexe, și încheiat pînă la bărbie într-o redingotă veche ce purta pe revere toate urmele stîngăciei lui de miop. Era doctorul Hirsch, profesor de matematici și de științe naturale. Răspîndea un miros puternic de sodă, și, datorită experiențelor chimice de tot felul, degetele-i erau multicolore — galbene, verzi, albastre, roșii.

Ultimul care intrase făcea un ciudat contrast cu această paiață. Băiat destul de frumos, îmbrăcat cu desăvîrșită îngrijire, cu mănuși de culoare deschisă, părul dat pretențios pe spate, ca pentru a mări o frunte nesfîrșită, avea privirea pierdută, disprețuitoare, iar mustața-i bogată, blondă, foarte pomădată, chipu-i lat și palid îi dădeau înfățișarea unui mușchetar bolnav. Moronval îl prezentă drept „marele nostru poet Amaury d'Argenton, profesor de literatură".

Înaintea monedelor de aur se arătă și el tot atît de uimit ca și doctorul Hirsch și cîntărețul Labassindre. Un fulger trecu prin ochii lui reci care se închiseră numaidecît, după o privire circulară aruncată de sus copilului și dădacei lui. Apoi se apropie de ceilalți profesori așezați înaintea focului și, după ce se salutară, se uitară tustrei unul la altul, fără să-și vorbească și cu fețe nedumerite și voioase.

Domnișoara Constant găsi că d'Argenton ăsta părea mîndru; lui Jack îi făcu o impresie nelămurită de scîrbă și de groază.

Copilul avea să sufere de pe urma tuturor celor care se aflau acolo, dar și mai mult din pricina acestuia decît a celorlalți. Parc-ar fi bănuit ceva. De cum îl văzuse intrînd, își ghicise instinctiv dușmanul, și privirea aspră încrucișîndu-se cu a lui îl înghețase pînă-n adîncul inimii.

O, de cîte ori în durerile vieții lui trebuia să întîlnească ochii aceia albaștri spălăciți, adormiți sub pleoapele grele, și a căror deșteptare avea sclipiri de oțel, o strălucire de nepătruns. S-a spus că ochii sînt ferestrele sufletului, dar aceștia erau ferestre așa de bine închise, încît te puteai îndoi că ar mai fi un suflet îndărătul lor.

Cînd domnișoara Constant și soții Moronval isprăviră vorba, mulatrul se apropie de noul său elev și, bătîndu-l prietenește pe obraz, îi zise:

— Haide, haide, micul meu prieten... Trebuie să te-arăți mai vesel cu noi.

Într-adevăr, cînd să se despartă de cameristă, Jack simți că ochii i se umplu de lacrimi. Nu doar că i-ar fi fost prea dragă, oricum însă, făcea parte din casă, se apropia zilnic de maică-sa, iar despărțirea i se părea definitivă după plecarea grăsunei.

— Constant, Constant — îi repeta el încet, agățîndu-se de fusta ei — spune-i mamei să vină să mă vadă.

— Da, da, o să vină, domnule Jack... numai nu trebuie să plîngi....

Și ce ar mai fi plîns! I se păru însă că toți oamenii aceia îl cercetau, că profesorul de literatură își ațintea asupra lui privirea ironică de gheață, și a fost de ajuns ca să-și înăbușe deznădejdea.

Afară viscolea.

Moronval propuse să trimită după o trăsură, dar, spre marea uimire a tuturor, *factotum*-ul spuse că Augustin și cupeul o așteaptă la capătul pasajului.

Un cupeu, drace!

— Fiindcă veni vorba de Augustin — zise ea — mi-a dat o însărcinare... N-aveți aici un elev pe care-l cheamă Saïd?

— Ba da... cum nu... Bun băiat... — răspunse Moronval.

— Și un bas minunat!... O să-l auziți... — adăugă Labassindre, aplecîndu-se afară să-l strige pe Saïd cu glas de tunet.

Un urlet groaznic îi răspunse, urmat de ivirea bunului băiat. Intră un licean înalt, oacheș, a cărui tunică, la fel cu toate tunicile, veșminte trainice pe trupuri chinuite de creștere, era prea strîmtă și prea scurtă, strînsă ca un caftan, așa că băiatul părea de pe acum un egiptean îmbrăcat europenește.

Ceea ce-i întregea înfățișarea era un chip cu trăsături destul de regulate și destul de plin, dar a cărui piele galbenă, întinsă mai să crape, parcă-i fusese dată cu atîta zgîrcenie, încît ochii i se închideau de la sine cînd deschidea gura, și invers.

Nenorocitul băiețandru cu pielea prea scurtă te ispitea să-l înțepi, să-i faci o crestătură, ceva să-l ușurezze.

De altfel, și-l amintea foarte bine pe vizitiul Augustin, care slujise la părinții lui și-i dădea toate mucurile de țigară.

— Ce vrei să-i spun din partea dumitale? întrebă domnișoara Constant, cît mai binevoitoare.

— Nimic... — răspunse scurt elevul Saïd.

— Și părinții ce-ți mai fac?... Ai știri de la ei?

— Nu.

— S-au întors în Egipt, cum aveau de gînd?...

— Nu știu... nu-mi scriu niciodată...

Într-adevăr, mostra educației Moronval-Decostère nu era prea tare în răspunsuri și, ascultîndu-l, Jack gîndea lucruri ciudate.

Felul cu totul nepăsător cum vorbea tînărul de părinții lui, adăugat la ceea ce spusese adineauri domnul Moronval despre viața de familie ce lipsea din copilărie celor mai mulți dintre elevii lui și pe care el se străduia să le-o redea, îi făcu o impresie înfiorătoare.

I se părea că rămîne printre orfani, printre copii părăsiți, tot atît de părăsit el însuși, ca și cum ar sosi din Tombuctu sau din Tahiti.

Fără voie se agăță de rochia urîcioasei servitoare care-l aduse:

—Ah, spune-i să vină să mă vadă... spune-i să vină să mă vadă!

Iar cînd ușa se închise după fustele cu volane ale *factotum*-ului, înțelese că s-a sfîrșit, că o parte întreagă din viața lui, traiul său de copil răsfățat, se afunda de pe acum în trecut și că niciodată nu va mai trăi zilele acelea fericite.

În timp ce plîngea tăcut în picioare, rezemat de ușa grădinii, o mînă se întinse spre el, ținînd ceva negru. Era lunganul Saïd, care, pentru a-l mîngîia, îi dădea mucuri de țigară.

— Ia-le odată... nu te sfii. Am un cufăr plin... — zicea interesantul tînăr, închizînd ochii ca să poată vorbi.

Jack, zîmbind printre lacrimi, îi făcea semn că nu, că nu-i trebuiau minunatele mucuri, iar elevul Saïd, a cărui elocvență era foarte mărginită, sta înfipt înaintea lui, nemaiștiind ce să-i spună, cînd domnul Moronval se întoarse.

Se dusese s-o petreacă pe domnișoara Constant pînă la cupeu și venea însuflețit de o respectuoasă îngăduință pentru mîhnirea noului său elev.

Vizitiul Augustin avea o blană așa de frumoasă, calul cupeului părea așa de sprinten, încît mîndra înfățișare a echipajului său folosi micului de Barancy. Norocul lui, fiindcă, de obicei, domnul Moronval, pentru a potoli dorul „țărișoarelor calde", recurgea la o metodă șuierătoare, cu șfichi, tăioasă și nicidecum Decostère.

— Așa, așa — zise el egipteanului — caută să-l înveselești... Jucați-vă împreună.... dar, întîi, duceți-vă în sală, unde-i mai cald decît aici... Vă dau liber pînă mîine pentru sărbătorirea noului elev.

Bietul elev nou!

În rotonda cea mare, cu geamuri, unde vreo zece metiși se jucau de-a prinsclea urlînd, toți se îngrămădiră în jurul lui, întrebîndu-l în limbile lor neînțelese. Cu buclele lui blonde, cu haina scoțiană, pulpele goale, nemișcat și sfios în mijlocul „țărișoarelor calde", slabe și vioaie, care dădeau într-una din mîini, părea un mic parizian elegant rătăcit în cușca cea mare a maimuțelor din Grădina Plantelor.

Gîndul ăsta care-i veni lui Moronval îl înveseli mult, dar din rîsul lui pe înfundate îl opri zgomotul unei discuții foarte însuflețite, unde faimosul *bii!... bii!* al lui Labassindre și glăsciorul solemn al doamnei Moronval se încăierau într-o luptă aprigă. Înțelese numaidecît despre ce era vorba și se grăbi să vină în ajutorul nevesti-si, care apăra eroic banii trimestrului împotriva reclamațiilor profesorilor, cărora li se datorau lefurile cu mare întîrziere.

Evarist Moronval, avocat și literat, fusese adus din Pointe-à-Pitre la Paris, în 1848, ca secretar al unui deputat din Guadelupa.

Pe vremea aceea era un vlăjgan de douăzeci și cinci de ani, plin de ambiție și nesățios, nelipsindu-i nici instrucția, nici inteligența. Fără avere, primise să intre în slujba cuiva, ca să nu-și plătească drumul și să poată ajunge pînă în străsnicul Paris, a cărui flacără se întinde atît de departe prin lume, încît atrage chiar fluturii din colonii.

Abia coborît de pe vapor, își părăsi deputatul, făcu cîteva cunoștințe și se avîntă mai întîi în politica de oratorie cu multe gesturi, nădăjduind să-și regăsească în ea succesele de peste mări. Dar nu ținuse seama de zeflemeaua pariziană și de afurisitul de accent creol, de care, cu toate sforțările lui, nu s-a putut dezbăra niciodată.

Prima dată cînd vorbi în public — era în nu mai știu ce proces de presă — se năpusti furios împotriva tuturor acestor *mizerabili conicai cae dezonocază liteatua*, și uriașul hohot de rîs cu care i-a fost primit logosul îl înștiință pe bietul „Evaist Moonval" ce greu îi va fi să-și facă un nume ca avocat.

Se mulţumi deci să scrie; dar înţelese curînd că nu-i tot atît de uşor să fii celebru la Paris ca la Pointe-à-Pitre. Plin de trufie, răsfăţat de succesele din locul său de baştină, şi apoi peste măsură de violent, trecu pe rînd la mai multe gazete, dar nu putu rămîne la nici una.

Atunci începu pentru el cumplita viaţă cînd tragi mîţa de coadă şi care te frînge îndată sau te oţeleşte pentru totdeauna. A fost unul din cei zece mii de prăpădiţi ai Parisului, flămînzi şi fuduli, care se deşteaptă în fiecare dimineaţă buimăciţi de foame şi de visuri ambiţioase, mănîncă lacom pe stradă bucăţele dintr-o chiflă de cinci bani ascunsă în buzunar, îşi înnegresc hainele cu cerneală de pe condei, gulerele cămăşilor şi le albesc cu cretă de biliard, iar pentru a se încălzi n-au decît caloriferele bisericilor şi ale bibliotecilor.

Cunoscu toate umilinţele, toate necazurile: şi creditul tăiat la birt, şi cheia camerei mobilate pe care nu vor să ţi-o mai dea la unsprezece noaptea, şi lumînarea prea scurtă pentru veghe, şi pantofii în care intră apa.

Fu şi el unul dintre profesorii de „orice", care bat în zadar caldarîmul Parisului, scrise broşuri umanitare, articole pentru enciclopedii, cu jumătate de ban rîndul, o istorie a evului mediu în două volume a douăzeci şi cinci de franci volumul, rezumate, manuale, şi copie piese de teatru pentru anumite case de comerţ.

Meditator de engleză prin pensioane, fu dat afară fiindcă bătuse elevii — vechi obicei de creol. Apoi umblă stăruitor să intre sub-grefier la morgă, dar nu izbuti din lipsă de protecţie, cît şi din pricina unui oarecare dosar politic.

În sfîrşit, după trei ani de asemenea groaznic trai, cînd mîncase nenumărat de multe ridichi negre şi anghinare crude, cînd îşi pierduse iluziile şi îşi ruinase stomacul, găsi din întîmplare o lecţie de engleză într-un pension de fete ţinut de trei surori, domnişoarele Decostère.

Cele două mai mari trecuseră de patruzeci de ani, a treia împlinea treizeci. Mărunţică, sentimentală şi plină de pretenţii, inventatoarea metodei Decostère era ameninţată, ca şi surorile ei, să rămînă fată bătrînă, cînd Moronval o ceru şi fu primit.

Odată căsătoriţi, mai trăiră cîtva timp în instituţia unde amîndoi erau de folos, dînd lecţii. Dar Moronval păstrase

din timpul sărăciei obiceiul de a hoinări, de a sta prin cafenele, cît și o droaie întreagă de boemi care năvăli în pașnicul și cuviinciosul pension. Pe lîngă toate, mulatrul se purta cu elevii ca și cum ar fi condus o plantație de trestie de zahăr. Bătrînele domnișoare Decostère, care își iubeau nespus sora, fură totuși silite să îndepărteze perechea, despăgubind-o cu vreo treizeci de mii de franci.

Ce să facă cu banii?

Moronval dori întîi să întemeieze o gazetă, o revistă, dar frica să nu-și toace comoara fu mai puternică decît bucuria de a se tipări pe loc.

Înainte de toate, îi trebuia un mijloc sigur de a se îmbogăți și, tot căutîndu-l, îi veni într-o zi o idee genială.

Știa că din țările cele mai îndepărtate se trimit copii să-și facă educația la Paris. Sosesc din Persia, sosesc din Japonia, din India, din Guineea, încredințați unor căpitani de vapoare sau unor negustori care le slujesc drept corespondenți.

Toți copiii aceștia avînd de obicei mulți bani și nu prea știind cum să-i întrebuințeze, Moronval înțelese că dăduse peste o mină ușor de exploatat. Ba mai mult, sistemul doamnei Moronval-Decostère putea fi foarte bine folosit pentru a îndrepta tot felul de accente străine și de pronunțări greșite. Mulatrul recurse la cîteva legături păstrate cu gazetele din colonii, ca să i se publice o reclamă uimitoare scrisă în mai multe limbi și reprodusă în ziarele din Marsilia și din Havre, între numele vapoarelor gata de plecare și extractele *Biroului Veritas*.

Chiar din primul an, nepotul imamului din Zanzibar și doi negri chipeși sosiră la Batignoles, în micul apartament al lui Moronval, pe viitor prea strîmt pentru negoțul său. Atunci începu să caute un local încăpător și, pentru a împăca totodată economia și cerințele noii lui situații, închirie în groaznicul pasaj al celor Douăsprezece Case — cu un grilaj atît de frumos în Calea Montaigne — clădirile părăsite ale unui atelier de fotografie hipică ce dăduse faliment de curînd, caii nevoind niciodată să pătrundă în cloaca aceea.

Noul pension cam păcătuia prin mulțimea geamurilor; dar asta numai deocamdată, fiindcă fotografii dăduseră lui Moronval speranța unei apropiate exproprieri pentru o

stradă închipuită în cartierul acela de pe acum atît de spintecat din toate părțile de atîtea căi neisprăvite.

Un bulevard trebuia să treacă pe acolo; proiectul se afla în studiu. Vă dați seama ce tulburare aduse în pensionul Moronvalilor despăgubirea aceasta în perspectivă. Dormitorul va fi umed, sala de recreație va avea vara temperatura unei sere calde. Nu-i nimic! Totul era să iscălească un contract pe timp îndelungat, să pună la poartă o firmă mare, aurită, și-apoi să aștepte.

De douăzeci de ani, cîți parizieni nu și-au pierdut mințile, averea, viața în frigurile așteptării!... Îl cuprinseră cu furie și pe Moronval. De atunci nu-i mai păsă de educația elevilor, nici de bunul lor trai. Cînd trebuiau reparații grabnice, răspundea: „O să se schimbe curînd"... sau: „Nu mai avem decît vreo două luni"...

Și ce mai planuri fantastice, bizuindu-se pe nemaipomenita sumă de pe urma exproprierii. Avea să-și urmeze afacerea cu „țărișoarele calde" pe o scară mult mai întinsă, făcînd din ea o măreață operă civilizatoare și rodnică.

Deocamdată își lăsa în voie gimnaziul, se istovea în drumuri zadarnice și, de cîte ori se întorcea, întreba:

— Ei?... A venit cineva pentru *expopice?*

Nimic. Niciodată nimic.

Dar ce naiba așteptau?

Peste puțin înțelese c-a fost păcălit; și-n firea lui iute și slabă de creol trîndav, descurajarea se prefăcu repede în lașitate. Nici măcar nu-și mai supraveghea elevii. Doar să se culce devreme, ca să ardă cît mai puține lemne și lumină, nu li se cerea nimic mai mult.

Ziua lor se împărțea în ore de clasă nestabilite, fără program, după toanele directorului, și tot felul de însărcinări cu care el împovăra copiii pentru serviciul său personal.

La început, cei mari urmau cursurile unui liceu. Desființă cheltuiala aceasta, păstrînd-o însă pe buletinele trimestriale.

Parcă profesorii particulari n-ar înlocui cu folos rutina universitară? Și Moronval chemă în jurul său vechile lui cunoștințe de cafenea, un medic fără diplomă, un poet fără editor, un cîntăreț fără angajament, niște declasați, oameni care n-au răzbit în viață, niște ratați, toți furioși ca și el, împotriva societății care le respingea talentele.

Ați băgat de seamă cum se caută oamenii aceștia în Paris, cum se atrag, cum se adună, sprijinindu-și unul altuia plîngerile, pretențiile, vanitățile lor trîndave și sterpe? De fapt, plini de un dispreț reciproc, își fac o galerie binevoitoare de admiratori, în afară de care, pentru ei, nu mai există nimic.

Judecați ce trebuie să fi fost lecțiile unor asemenea profesori, lecții abia plătite și din care cea mai mare parte se irosea în discuții la un țap cu bere, într-un fum de lulele așa de des, încît pînă la urmă nu se mai vedeau și nu se mai auzeau. Totuși vorbeau tare, își smulgeau cuvintele din gură, discutau pînă la absurd puținele idei pe care le aveau, într-un vocabular anumit în care arta, știința, literatura, trase în toate părțile, pocite, sfîșiate, se risfpeau în zdrențe ca niște stofe scumpe sub acțiunea unor acizi puternici.

Și „țărișoarele calde" ce se făceau printre toți aceștia? Numai doamna Moronval, care păstrase bunele tradiții din pensionul Decostère, își lua rolul în serios; dar cîrpitul, bucătăria, îngrijirea acestui mare așezămînt dărăpănat îi răpea o bună parte din timp.

Trebuia doar ca, cel puțin pentru ieșirile în oraș, uniformele să fie în regulă, fiindcă elevii erau foarte mîndri de tunicile lor, toate fără deosebire, înzorzonate cu galoane pînă la cot. La gimnaziul Moronval, ca-n unele armate din America de Sud, nu erau decît sergenți, slabă compensație pentru tristețile exilului și bătăile directorului.

Și mulatrul nu glumea! În cele dintîi zile ale trimestrului, cînd casa de bani i se umplea, îl mai vedeai zîmbind; dar apoi se răzbuna bucuros pe pielea aceea neagră, de sîngele negru pe care-l avea în vine.

Violența lui isprăvi ceea ce trîndăvia-i începuse.

Peste puțin, cîțiva corespondenți, armatori și consuli, se alarmară de educația perfecționată a gimnaziului Moronval. Mai mulți copii fură retrași. Din cele cincisprezece „țărișoare calde" de la început nu mai rămaseră decît opt.

„Numărul locurilor limitat"—glăsuia prospectul. Singura frază acum adevărată.

O tristețe mohorîtă plutea peste marele stabiliment golit, ba chiar amenințat de-un sechestru, cînd deodată sosi micul Jack, adus de Constant.

Desigur, trimestrul plătit înainte nu reprezenta o avere, dar Moronval înțelesese tot folosul ce se putea trage din situația noului elev și a ciudatei mame, pe care o și ghicea fără s-o cunoască.

Așa că ziua aceea fu un scurt răgaz în asprimea și mîniile mulatrului. În cinstea noului elev se dădu o masă mare, la care luară parte toți profesorii; iar „țărișoarele calde" căpătară un strop de vin, ceea ce nu li se mai întîmplase de multă vreme.

III

Mărirea și decăderea micului rege Madu-Ghezo

Dacă gimnaziul Moronval mai există, ceea ce-mi place să cred, atrag atenția comisiei de salubritate asupra dormitorului respectabilei uzine, ca fiind locul cel mai nesănătos, cel mai nepotrivit, cel mai umed unde au fost vreodată culcați copii.

Închipuiți-vă o clădire lungă, toată numai parter, fără ferestre, luminată doar de sus prin geamuri în tavan, și-n care plutea un miros de eter și de colodiu cu neputință de înlăturat, deoarece clădirea slujise odinioară preparațiilor fotografice. Proprietatea era așezată în fundul unei grădini pariziene, unde se înalță ziduri mari, mohorîte, mute, acoperite cu iederă, a căror umbră așterne mucegai oriunde se întinde.

În spatele unei frumoase case boierești, dormitorul se rezema de un grajd ce răsuna la orice oră de tropăitul cailor și de zgomotul unei pompe care țîșnea neîncetat, desăvîrșind înfățișarea umedă a șandramalei unde căpătai reumatism, înconjurată la jumătatea înălțimii zidurilor de o înfiorătoare dungă verde, ca de linia nivelului apei.

De la un capăt la celălalt al anului era veșnic umed, cu singura deosebire că, după anotimpuri, umezeala era ori foarte rece, ori foarte caldă. Vara, șandramaua fără aer,

peste măsură de încălzită prin geamlic și evaporînd în răcoarea nopții toată căldura-i de peste zi, se umplea de abur ca o cameră de baie și mustea prin toate crăpăturile pietrelor.

Pe lîngă toate, sumedenie de gîngănii ce trăiau în preajma iederii bătrîne, atrase de lumina geamurilor, se furișau prin cele mai mici crăpături, zburau agale sau alergau pe tavan, foșnind și pocnind, apoi cădeau greoi pe paturi, ispitite de albeața cearșafurilor.

Umezeala iernii era mai bună. Frigul cădea din cer cu sclipiri de stele, se ridica din pămînt pe sub uși și prin podeaua subțire, dar puteai să te ghemuiești sub plapumă, cu genunchii la gură și, după cîteva ceasuri, te încălzeai.

Ochiul părintesc al lui Moronval înțelesese numaidecît ce întrebuințare să dea acestui fel de șopron nefolositor, stingher printre mormane de gunoaie și de culoarea negricioasă cu care ploile mari și fumul Parisului îmbîcsesc repede clădirile părăsite.

— Aici dormitorul — zisese mulatrul fără șovăire.

— Poate să fie cam umed — îndrăznise cu blîndețe doamna Moronval.

El rînjise:

— „Țărișoarele calde" se vor mai răcori...

La drept vorbind, era loc pentru zece paturi: așezară vreo douăzeci, cu un spălător în fund, un covor păcătos sub ușă și... gata *domitoul*, cum zicea el.

Și de ce nu, la urma urmei? Dormitorul e locul unde dormi. Ei bine! Copiii dormeau acolo, fără a ține seamă de căldură, de frig, de lipsa de aer, de gîngănii, de zgomotul pompei și de tropăitul furios al cailor. Se alegeau cu reumatism, oftalmie, bronșită, dar dormeau tun, liniștiți, zîmbitori, oftînd, cuprinși de plăcuta toropeală a somnului de după joacă, exerciții și zile fără griji.

O, sfîntă copilărie!

... Totuși, în prima noapte, Jack nu închise ochii. Nu se culcase niciodată în casă străină, și prea era mare deosebirea între odăița lui, luminată de o candelă, plină de jucăriile-i cele mai dragi, și întunericul, ciudățenia locului unde se afla.

De cum se culcaseră elevii, servitorul negru luase lampa, și de atunci Jack rămăsese treaz.

La licărirea firavă ce cădea prin geamurile pline de zăpadă se uita la paturile de fier puse cap la cap de-a lungul sălii, cele mai multe goale, turtite, cu păturile făcute sul la capătîi; numai vreo șapte-opt ocupate, umflate de mișcările celor care dormeau și însufleţindu-se cu o răsuflare, cu un sforăit, cu o tuse seacă, înăbușită sub cearșafuri.

Noul elev avea cel mai bun loc, ceva mai adăpostit de vîntul de la ușă și de zgomotul grajdului. Oricum, tot nu-i era cald și nu putea dormi de frig și din pricina vieţii neprevăzute în care intra. Legănat de valul îndelungatei vegheri, își revedea ziua întreagă, luminată de amănunte foarte exacte, cum se întîmplă adesea în vis, unde gîndul, străbătut de mari goluri, se înnoadă mereu prin fire strălucitoare, grele de amintiri. Așa, cravata albă a lui Moronval, silueta lui de lăcustă mare, cu coatele lipite de trup, care-i ieșeau la spate ca niște labe, ochelarii din cale-afară de bombaţi ai doctorului Hirsch, paltonul lui presărat cu pete se perindau pe dinaintea copilului, și mai ales, ol mai ales, privirea trufașă, rece, ironică și albastră a „inamicului".

Groaza acestui ultim gînd era așa de mare, încît, fără voie, îndată-i fugea mintea la maică-sa, ca la un apărător... Ce făcea în clipa aceea? Bătea unsprezece la tot felul de orologii îndepărtate. Nici vorbă că era la bal sau la teatru. Avea să se întoarcă peste puţin, înfofolită în blănuri și-n dantela glugii.

Cînd se întorcea astfel, oricît ar fi fost de tîrziu, deschidea ușa lui Jack și se apropia de patul lui: „Dormi, Jack?" Chiar în somn o simţea lîngă el, zîmbea, își întindea fruntea și, cu ochii pe jumătate deschiși, zărea strălucirea gătelii. Și rămînea o vedenie luminoasă, parfumată, ca și cum o zînă s-ar fi coborît spre el într-un nor înmiresmat cu stînjenei.

Și acuma...

Totuși, printre mîhnirile zilei, se mai strecurau și cîteva bucurii de amor-propriu: galoanele, chipiul și fericirea de a-și fi ascuns pulpele lungi într-o uniformă albastră cu vipușcă roșie. Era ca cam lungă, dar aveau să i-o potrivească. Doamna Moronval chiar însemnase cu bolduri cutele ce trebuiau făcute. Apoi s-a jucat, a făcut cunoștinţă cu colegii lui, ciudaţi, dar băieţi buni, cu toată sălbăticia purtării lor. S-au bătut cu bulgări de zăpadă în aerul curat și

rece din grădină, şi asta a fost ceva nou, plin de farmec pentru un copil crescut în budoarul călduţ al unei femei frumoase.

Dar pe Jack îl frămînta un singur lucru. Ar fi vrut să vadă pe alteţa sa regală. Unde era micul rege din Dahomey, de care domnul Moronval vorbea atît de mişcător? În vacanţă? La infirmerie?... Ah, de-ar putea să-l cunoască, să-i vorbească, să se împrietenească amîndoi.

Întrebase care-i numele celor opt „ţărişoare calde". Nu era nici urmă de prinţ printre ei. În sfîrşit, se hotărîse să-i spună lunganului Saïd:

— Nu cumva alteţa sa regală nu-i în pension?

Tînărul cu pielea prea scurtă îl privise uimit, făcînd ochii atît de mari, încît îi rămăsese prea puţină piele ca să poată închide gura o clipă. Folosise îndată faptul, şi întrebarea lui Jack rămăsese fără răspuns.

Copilul se mai gîndea la ea, zvîrcolindu-se în pat şi ascultînd muzica; fiindcă, din cînd în cînd, veneau din casă sunete de orgă, o dată cu basul aceluia pe care-l numeau Labassindre. Totul se amesteca plăcut cu zgomotul pompei ce încă mai funcţiona, şi cu loviturile de copită cu care caii vecinului zguduiau zidul.

În sfîrşit se făcu linişte.

Dormeau toţi în dormitor ca şi-n grajd, iar musafirii lui Moronval, închizînd poarta cu grilaj a pasajului, plecau în zgomotul de roţi îndepărtat al străzii, cînd se deschise uşa dormitorului, vătuită cu un sul de zăpadă.

Micul servitor intră, cu un felinar mare în mînă. Se scutură bine, caraghios sub fulgii albi care-l făceau şi mai negru, şi înaintă prin locul liber dintre paturi, cu spinarea încovoiată, cu capul între umeri, chircit şi tremurînd.

Jack se uită la profilul său comic, a cărui umbră se lungea pe zid, mărită şi caraghioasă, scoţînd la iveală toate cusururile capului — gura ieşită înainte, urechile foarte mari şi clăpăuge, ţeasta ca un bulgăre, lînoasă şi prea bombată.

Negrişorul îşi atîrnă felinarul în fundul dormitorului, care se lumină ca puntea unei corăbii. Apoi rămase acolo, în picioare, cu mîinile-i mari amorţite de degerături şi cu faţa pămîntie întinsă spre căldură, spre lumină, cu o ex-

presie așa de bună, copilărească și încrezătoare, încît Jack îl îndrăgi numaidecît.

Tot încălzindu-se, negrișorul se uita din cînd în cînd la geamuri:

— Ce de z-padă!... Ce de z-padă!... zicea el, scuturat de fiori.

Felul ăsta de a rosti cuvîntul zăpadă, accentul glasului dulce, nesigur într-o limbă străină pentru el, îl mișcă pe micul Jack, care-i aruncă o privire de adîncă milă și de curiozitate. Negrul băgă de seamă și șopti încetișor:

— Uite! Cel nou... De ce tu nu doarme, *musiu*?

— Nu pot — răspunse Jack, oftînd.

— Bun să oftezi cînd tu necăjit — făcu negrișorul și adăugă grav: Dacă biată lume nu avea oftat, biata lume înăbușă desigur.

Vorbind, întindea o pătură pe patul de lîngă Jack.

— Acolo te culci? întrebă el, foarte mirat că un servitor se culcă în dormitorul elevilor... Dar n-ai cearșafuri?

— La mine nu trebuie cearșaf... Eu are piele prea neagră...

Negrul răspunse rizînd încetișor și se pregătea să se strecoare în pat, pe jumătate îmbrăcat ca să-i fie mai cald, cînd deodată se opri, își luă de pe piept o cutiuță de fildeș sculptată și începu s-o sărute cu evlavie.

— Ah, ce ciudată medalie! zise Jack.

— Nu medalie — răspunse negrul. E *gri-gri* a meu.

Dar Jack nu știa ce-i un *gri-gri*, și celălalt îi lămuri că așa numesc ei un talisman, ceva care-ți aduce noroc. Mătușa-sa Kerika i l-a dăruit la plecarea lui din țară, mătușă-sa care l-a crescut și la care nădăjduia să se întoarcă într-o bună zi.

— Ca eu la mama — zise micul Barancy.

Urmă o clipă de tăcere, fiecare copil gîndindu-se la Kerika lui.

Jack reluă după scurt timp:

— Și-i frumoasă țara voastră?... Oare-i departe? Cum îi zice?

— Dahomey — răspunse negrul.

Micul Jack se ridică în pat:

— Ah, păi atunci... păi atunci îl cunoști!... Poate c-ai venit cu el în Franța?

— Cu cine?

— Cu alteța sa regală... știi... micul rege din Dahomey.

— Eu sînt — răspunse simplu negrul.

Celălalt îl privea încremenit... Un rege! Servitorul ăsta pe care-l văzuse toată ziua în zdreanța lui de lînă roșie, alergînd prin casă cu o mătură sau cu o găleată în mînă, pe care-l văzuse servind la masă, spălînd paharele!...

Totuși negrișorul vorbea serios. Fața lui avea o expresie de mare tristețe și ochii lui parcă priveau țintă departe, tare departe, spre trecut sau spre vreo patrie pierdută.

Să fi fost lipsa vestei roșii sau vraja cuvîntului rege, dar Jack găsea că negrul așezat pe marginea patului, cu gîtul gol și cămașa desfăcută pe pieptu-i întunecat unde lucea talismanul de fildeș, avea acum un prestigiu, o demnitate nouă.

— Cum se face?... întrebă el, sfios, rezumîndu-și în această întrebare toate uimirile de peste zi.

— Se face... se face... — zise negrul. Deodată se repezi să sufle în felinar. Nu place lui *musiu* Moronval cînd Madu lasă lumină... Apoi își apropie culcușul de-al lui Jack. Tu nu somn — ii zise el. Eu niciodată somn cînd vorbește Dahomey... Ascultă!

Și-n umbra unde-i sticleau ochii albi, micul rege își începu jalnica poveste...

Îl chema Madu, ca pe taică-su, vestitul războinic Rack-Madu-Ghezo, unul dintre cei mai puternici suverani ai țărilor cu aur și cu fildeș, căruia Franța, Olanda și Anglia îi trimiteau daruri, dincolo de mare.

Tatăl său avea tunuri mari, mii de ostași înarmați cu puști și cu săgeți, turme de elefanți dresați pentru război, muzicanți, preoți, dansatoare, patru regimente de amazoane și două sute de femei numai pentru el. Palatul lui era uriaș, împodobit cu vîrfuri de lănci, cu floricele de scoici și cu capete tăiate, care se atîrnau la fațadă, după bătălii sau după jertfe. Madu a fost crescut în palatul ăsta, unde soarele intra de pretutindeni, încălzind lespezile și împletiturile de pai întinse pe jos. Mătușa lui, Kerika, general, căpetenia amazoanelor, avea grija lui, și încă de mic, îl lua cu ea în expediții.

Ce frumoasă era Kerika!... Înaltă și zdravănă ca un bărbat, în tunică albastră, cu pulpele și brațele goale încăr-

cate cu colane, cu mărgele de sticlă, cu arcul în spate, cu cozi de cal fluturîndu-i la cingătoare, iar pe cap, în lîna părului, două corniţe de antilopă împreunîndu-se într-o semilună, ca şi cum războinicele negre ar fi păstrat tradiţia Dianei, vînătoriţa albă.

Şi ce ochi, ce mînă sigură pentru a smulge un colţ de fildeş sau pentru a reteza dintr-o singură lovitură capul unui acant. Dacă uneori Kerika era fioroasă, se purta însă totdeauna blînd cu micul ei Madu, îi dădea colane de chihlimbar şi de mărgean, şorţuri de mătase cusute cu fir, şi multe scoici, care-s moneda acelei ţări. Ba chiar i-a dăruit şi o carabină mică de bronz aurit, pe care o avea de la regina-Angliei, dar i se părea prea uşoară pentru ea. Madu o întrebuinţa cînd îşi însoţea mătuşa la marile vînători din pădurile întinse cu ierburi încolăcite.

Acolo, copacii erau aşa de stufoşi, frunzele aşa de late, încît soarele nu pătrundea sub bolţile verzi, unde zgomotele răsunau ca într-un templu. Totuşi era lumină, şi florile uriaşe, fructele coapte, păsările de toate culorile, cu pene ce atîrnau din crengile înalte pînă la pămînt, străluceau cu toate scînteierile lor de pietre scumpe.

Auzeai bîzîituri, bătăi din aripi şi freamăt în liane. Şerpi nevătămători îşi legănau capetele turtite, înarmate cu colţi; maimuţele negre treceau dintr-o săritură prin spaţiile dintre vîrfurile înalte, şi iazuri mari, tainice, care nu răsfrînseseră niciodată cerul, aşezate ca nişte oglinzi în pădurea nesfîrşită, parcă o prelungeau sub pămînt, într-o adîncime de verdeaţă străbătută de zboruri sclipitoare...

În locul acesta al povestirii, Jack nu se putu stăpîni şi exclamă:

— Ah, ce frumos o fi fost!

— Da, tare frumos — reluă negrişorul, care poate le cam înflorea, văzîndu-şi ţara prin prisma absenţei, a vrajei amintirilor lui de copil şi cu entuziasmul aurit al popoarelor soarelui. Vai! Da, tare frumos!...

Şi, încurajat de atenţia colegului său, povesti mai departe.

Noaptea, pădurile îşi schimbau înfăţişarea.

Poposeai prin luminişuri, înaintea focurilor mari ce alungau fiarele sălbatice care dădeau tîrcoale de jur împrejur, încercuind flacăra cu urletele lor. Şi păsările se neliniştesau

pe crengi, iar liliecii, tăcuți și negri ca tăciunele, atrași de vîlvătaia focului, treceau prin ea în zbor scurt, ca să se adune spre ziuă într-un copac uriaș, unde, nemișcați și ghemuiți unii într-alții, parcă erau frunzele lui ciudate, uscate și moarte.

În viața aceasta de aventuri micul rege creștea zdravăn și destoinic la tot felul de îndeletniciri războinice, mînuind sabia și barda la vîrsta cînd copiii se mai agață de poalele mamei lor.

Regele Rack-Madu-Ghezo se mîndrea cu fiul său, cu moștenitorul tronului. Dar, vai! pare-se că nu-i destul, chiar pentru un prinț negru, să știe a ține o armă și a trimite un glonț în ochiul unui elefant; trebuie să mai citească și-n cărțile albilor, să le cunoască scrisul, ca să poată face cu ei negoț cu praf de aur, fiindcă, spunea înțeleptul Rack-Madu fiului său, „alb totdeauna are hîrtie în buzunar și bate joc de negru".

Fără îndoială, s-ar fi putut găsi în Dahomey un european destul de învățat ca să-l instruiască pe tînărul prinț, drapelele franceze și engleze fîlfîind pe agențiile comerciale de pe țărmul mării, ca și pe catargele vapoarelor ancorate în porturi. Dar și regele fusese trimis de tatăl său într-un oraș care se cheamă Marsilia, tare departe, la capătul lumii, ca s-ajungă foarte învățat, și voia ca și fiu-su să primească aceeași educație.

Ce deznădejde pe micul rege s-o părăsească pe Kerika, să-și lase sabia în teacă și carabina atîrnată de perete și să plece cu „musiu Bonfils", un alb de la agenția comercială, care, în fiecare an, se ducea să-și pună la adăpost pulberea de aur furată de la bieții negri!

Totuși Madu se resemnă. Voia să fie rege într-o zi, să poruncească amazoanelor tatălui său, să stăpînească toate lanurile lui de grîu și de porumb, palatele-i pline de ulcioare de lut roșu în care se răcea untdelemnul de palmier, și tot mormanul acela de fildeș, de aur, de miniu și de mărgean. Ca să ai bogățiile acelea, trebuia să fii vrednic de ele, să le poți apăra la nevoie, iar Madu se și gîndea că-i greu să fii rege, și dacă ai mai multe bucurii decît ceilalți oameni ai și mai multe griji.

Plecarea lui fu prilej de mari serbări publice și de jertfe în cinstea idolilor și zeităților mării. Toate templele fură

deschise pentru solemnitate, tot poporul care n-avea treabă se închina și, în clipa din urmă, când vaporul era gata de plecare, călăul aduse pe țărm cincisprezece prizonieri acanți, și capetele lor tăiate căzură, șiroind zgomotos, într-un vas mare de aramă.

— Doamne Dumnezeule!... îl opri Jack, nebun de spaimă, ghemuindu-se sub pătură.

Ce-i drept, ți-e nu știu cum s-auzi povestindu-se asemenea istorii chiar de cel care a fost eroul lor. Într-adevăr, aveau de ce se îngrozi pînă și cei mai viteji; ca să te liniștești, trebuia să-ți spui repede că ești la pensionul Moronval, în plin Champs-Elysées, și nu în cumplitul Dahomey.

Madu, băgînd de seamă emoția auditoriului său, nu mai stărui asupra serbărilor publice dinaintea plecării sale și ajunse repede la șederea lui la liceul din Marsilia.

Ah, ce liceu mare, cu ziduri mohorîte, ce clasă tristă, cu bănci mucede, pe care numele elevilor, tăiate cu briceagul, destăinuiau îndeletniciri de pușcăriași; și profesorii sporind negrul îmbrăcămintei lor prin solemnitatea mîncecilor lungi și a tocii, glasul pedagogului strigînd: „Faceți liniște!" Și toate capetele plecate, scîrțîitul peniței, lecțiile monotone spuse de douăzeci și cinci de ori, ca și cum fiecare copil ar fi hăpăit la rîndul lui, în aerul înăbușitor al clasei, aceleași fărîme de știință; și refectoarele mari, dormitoarele, curtea de cazarmă luminată de un soare firav și grăbit, împărțit cu atîta zgîrcenie, ici dimineața, colo seara, și atît de bine aciuat prin colțuri, încît, ca să-l simți, ca să-l sorbi, ca să te bucuri de el, trebuia să te lipsești de zidurile mari, negre care-l absorbeau cu totul.

Așa își petrecea Madu recreațiile. Nimic nu-l înveselea, nimic nu-l interesa, afară de un singur lucru: toba vestind mesele, lecțiile, deșteptarea, culcarea, și care, cu toată neînsemnata ei menire, făcea să-i tresară inimioara de rege războinic de cum începea să bată. Mai erau și zilele de ieșire; dar curînd fu lipsit de ele. Iată de ce: îndată ce venea „musiu Bonfils" să-l ia, Madu îl tîra spre port, ale cărui vergi încrucișate și înșirate la chei îl atrăgeau de la capătul străzilor. Numai acolo era fericit, în mirosul de gudron, de ierburi de mare, printre mărfurile ce se descărcau și dintre care multe soseau din țara lui. Privea în extaz valurile

de grînc aurii, sacii, baloturile care uneori purtau o marcă renumită.

Vapoarele gata de plecare, deşi nemişcate, arătîndu-şi de pe acum trepidaţia călătoriei prin avîntul gîfîit al aburului, vreo corabie mare umflîndu-şi pînzele şi întinzîndu-şi funiile, toate îl ispiteau, îi vorbeau de ducă, de libertate.

Ceasuri întregi sta în picioare, privind cum fuge spre asfinţit o pînză umflată ca aripa unui pescăruş, sau un fum uşor ca rotocoalele de ţigară, ce parcă urmăreau flacăra frumosului astru pierind împreună cu el în zare.

La corăbiile acelea se gîndea Madu tot timpul lecţiilor. Parcă-i înfăţişau aidoma întoarcerea lui în ţara luminii; o pasăre îl adusese, îşi zicea el, alta avea să-l ducă înapoi.

Şi, urmărit de gîndul ăsta neclintit, lăsînd acolo pe *Ba*, *Be*, *Bi*, *Bo*, *Bu*, în care ochii lui nu vedeau decît albastru, albastrul mării călătoare şi al cerului larg deschis, într-o bună zi fugi de la liceu, se furişă în fundul unei corăbii de-a lui „musiu Bonfils", fu găsit la vreme, mai fugi o dată, şi de rîndul ăsta cu atîta şiretenie, încît nu prinseră de veste că-i pe vas decît în mijlocul Golfului Lion. Pe un alt copil l-ar fi oprit pe bord, dar cînd îi aflară numele, căpitanul, care se bizuia pe o răsplată, aduse înapoi pe alteţa sa regală la Marsilia.

De atunci fu şi mai nenorocit, supravegheat, închis; dar stăruinţa nu i se domoli de fel. Oricum, tot mai fugea, se ascundea prin toate vapoarele gata de plecare; îl găsceau în fundul sălii maşinilor, al magaziei de cărbuni sau sub mormane de plase de pescuit. Cînd îl aduceau îndărăt, nu se răzvrătea cîtuşi de puţin, ci doar abia zîmbea trist, de nu-ţi mai venea să-l pedepseşti.

Pînă la urmă, directorul nu voi să-şi mai ia răspunderea unui elev atît de şiret. Să-l trimită pe micul prinţ în Dahomey? „Musiu Bonfils" nu îndrăznea, de teamă să nu-şi piardă bunăvoinţa lui Rack-Madu-Ghezo, a cărui regească încăpăţînare o cunoştea. Tocmai pe cînd se frămînteu, apăru în *Semaforul* anunţul gimnaziului Moronval. Îndată negrişorul fu expediat în Calea Montaigne 25, în cel mai frumos cartier din Paris, unde fu primit — vă rog să credeţi — cu braţele deschise.

Micul moştenitor negru al unui regat îndepărtat era norocul gimnaziului şi o reclamă vie. Aşa că-l plimbară ca să-l arate. Domnul Moronval îl luă cu el la teatru, la curse, de-a

lungul bulevardelor, ca negustorii care poartă prin Paris, pe o birjă tocmită cu ceasul, cîte o firmă vorbitoare a prăvăliei lor.

Îl duse prin saloane, prin cluburi, unde intra grav, ca Fénelon însoțindu-l pe ducele de Bourgogne, în timp ce servitorii anunțau: „Alteța sa regală prințul din Dahomey și domnul Moronval, preceptorul său".

Luni întregi, gazetele mai mărunte fură pline de anecdote, de răspunsuri atribuite lui Madu; ba chiar un redactor de la *Standard* veni înadins de la Londra să-l vadă și avură împreună o serioasă convorbire financiară și administrativă despre felul cum prințul socotea să-și guverneze într-o zi statele și ce credea despre regimul parlamentar, învățămîntul obligatoriu etc. Foaia engleză reproduse pe atunci acest dialog ciudat, întrebări și răspunsuri. Îndeobște, răspunsurile șovăitoare și nedeslușite cam lasă de dorit. Totuși, s-a băgat de seamă un cuvînt de duh al lui Madu, rugat să-și dea părerea despre libertatea presei: „Orice mîncare, bun de mîncare; orice vorbă, nu bun de spus"...

De atunci, toate cheltuielile gimnaziului Moronval fură plătite numai de acest elev; „musiu Bonfils" achita notele, fără să facă cea mai mică observație. În schimb, educația lui Madu fu cam lăsată deoparte. Rămînea la abecedar, și metoda Moronval-Decostère îl găsi mereu răzvrătit împotriva farmecelor ei, dar nu era nici un neajuns, anii de pension înmulțindu-se în sens invers cu progresele tînărului rege.

Își păstra deci pronunțarea defectuoasă și vorbirea pe jumătate copilărească, desființînd toate timpurile verbelor, ceea ce dă frazei o înfățișare impersonală și pare încercarea unui popor abia ieșit din mutenia animală. De altfel, răsfățat, cocolit, toți roiau în jurul lui. Deprindeau și pe celelalte „țărișoare calde" să-l înveselească, să-i facă pe plac, ceea ce, la început, se dobîndise destul de greu, dat fiind culoarea lui grozav de neagră — semn de sclavie în toate ținuturile exotice.

D-apoi profesorii! Ce îngăduință, ce zîmbete binevoitoare aveau pentru cocoloșul ăsta negru care, deși deștept, respingea toate binefacerile învățăturii și, sub lina deasă a părului, adăpostea, împreună cu înfocata amintire a țării lui, disprețul față de năzbîtiile pe care încercau să i le bage-n cap! În gimnaziu, fiecare își făcea planuri cu privire la această viitoare

regalitate, de pe acum puternică și susținută, de parcă Madu ar fi umblat în mijlocul Parisului, sub evantaiele de pene, sub pologul cu ciucuri și sub lăncile în fascii din alaiul tatălui său.

Cînd Madu va fi rege!

Era refrenul tuturor convorbirilor lor. De cum s-o încorona Madu, se vor duce acolo cu toții. Labassindre visa să reînnoiască muzica grosolană din Dahomey și chiar se vedea directorul unui conservator și maestrul capelei regale. Doamna Moronval-Decostère nădăjduia să-și aplice metoda pe scară întinsă, în clase mari, închipuindu-și acolo multe rogojini, negre de atîția mici școlari chinezi. Iar doctorul Hirsch, în visul lui, culca toți plozii ăștia în nenumărate paturi așezate la șir și făcea asupra lor primejdioasele experiențe ale medicinei lui fanteziste și lipsite de diplomă, fără ca poliția să aibă cea mai mică poftă de a se amesteca.

La început, șederea lui la Paris i se păru plăcută micului rege, datorită adorației din jurul său, și apoi Parisul e orașul din lume unde exilații se plictisesc cel mai puțin, poate fiindcă în atmosfera lui se amestecă ceva din atmosfera tuturor țărilor..

Numai dacă cerul ar fi vrut și el să zîmbească, în loc să țîrîie într-una cu o ploiță subțire și biciuitoare, sau să se înfășoare în vîrtejuri de fulgi albi, de *z'pada* aceea care semăna așa de mult cu bobul deschis și copt al bumbacului; dacă soarele ar fi încălzit de-a binelea, rupînd vălul tulbure cu care se înconjura mereu, dacă, în sfîrșit, Kerika, cu tolba-i de săgeți, cu pușca-i poleită cu bronz și brațele goale încărcate cu brățări, s-ar fi ivit din cînd în cînd în pasajul celor Douăsprezece Case, Madu ar fi fost pe deplin fericit.

Dar soarta i se schimbă deodată.

„Musiu Bonfils" veni într-o zi la gimnaziul Moronval, aducînd vești înfiorătoare din Dahomey. Regele Rack-Madu-Ghezo era detronat și prizonier la acanți, care puseseră stăpînire pe țară și întemeiaseră o nouă dinastie. Trupele regale, regimentele de amazoane, totul fusese învins, împrăștiat, măcelărit, și Kerika, singura care scăpase ca prin minune, fugind la agenția comercială Bonfils, îl ruga pe Madu să rămînă în Franța și să-și păstreze bine *gri-gri*-ul.

Era scris: dacă nu-și pierde talismanul, Madu va domni!

Trebuia gîndul ăsta ca să-l mai îmbărbăteze pe bietul mic rege. Moronval nu credea în *gri-gri* și prezentă nota de plată— și ce notă! — lui „musiu Bonfils", care de data aceasta plăti, punînd în vedere directorului că, pe viitor, dacă se învoia să-l mai țină pe Madu, nu se mai putea bizui pe o plată la timp, ci numai pe recunoștința și binefacerile regelui îndată ce norocul războiului îl va readuce pe tron. Trebuia s-aleagă între averea aceasta nesigură și o renunțare desăvîrșită.

Moronval răspunse cu noblețe: „Iau asupra mea grija copilului".

De pe acum nu mai era alteța sa regală.

Respectul fiind pierdut, nu mai rămase nimic din îngrijirile și din răsfățul cu care-l copleșiseră pe micul rege. Fiecare avea necaz pe el pentru o dezamăgire personală și fiindcă toți erau rău dispuși. Mai întîi ajunse simplu elev intern, la fel cu toți ceilalți, pînă la cel din urmă nasture al uniformei, certat, pedepsit, bătut, culcîndu-se în dormitor, supus regulilor comune.

Băiatul nu pricepea nimic, zadarnic își mai încerca drăgălășeniile și micile strîmbături, odinioară încîntătoare, care se izbeau acum de o răceală ciudată.

Fu și mai rău cînd, după ce trecură mai multe trimestre, Moronval, neprimind bani, găsi că Madu era o gură de prisos. Din elev îl făcură subaltern. Cum, din economie, se dăduse drumul servitorului, Madu îi luă locul, nu fără să se răzvrătească. Prima dată cînd i se puse mătura în mînă, arătîndu-i-se cum s-o întrebuințeze, se împotrivi cu îndărătnicie. Dar domnul Moronval avea argumente de neînvins, și după o ciomăgeală zdravănă, băiatul se resemnă.

De altfel, tot mai mult îi plăcea să mături decît să învețe a citi. Așa că micul rege mătură și freca plin de rîvnă și cu o statornicie deosebită, de care te puteai încredința văzînd luciul salonului Moronval. Dar asta nu îmblînzi cruzimea mulatrului, care nu-i putea ierta toate dezamăgirile pricinuite fără voia lui.

Degeaba se străduia Madu să lustruiască și să dea o spoială de curățenie locuinței dărăpănate, degeaba își privea stăpînul cu ochi drăgăstoși și cu umilința tremurătoare a unui cîine supus fiindcă, drept răsplată, nu se alegea, de cele mai multe ori, decît cu bătăi.

— Niciodată mulţumit! Niciodată mulţumit! zicea negrişorul, cu o înfăţişare deznădăjduită.

Iar cerul Parisului i se părea şi mai întunecat, ploaia şi mai nesfîrşită, zăpada şi mai îmbelşugată şi mai rece.

O, Kerika, mătuşă Kerika, aşa de iubitoare şi de mîndră, unde eşti? Vino să vezi ce fac ei din micul rege, ce aspru se poartă cu el, ce prost îl hrănesc, în ce zdrenţe-l îmbracă, fără milă pentru trupu-i înfrigurat. Nu mai are decît un rînd de haine curate, livreaua cu vestă roşie, jiletca vărgată şi şapca-i cu galon. Acum, cînd îşi însoţeşte stăpînul, nu mai merge lîngă el, ca egal, ci la zece paşi în urma lui. Şi încă nu-i lucrul cel mai greu!

Din anticameră trece la bucătărie, şi din bucătărie, fiindcă au băgat de seamă că-i cinstit şi naiv, îl trimit în Piaţa Chaillot, cu un coş mare, să cumpere merinde.

Iată unde a ajuns cel din urmă coborîtor al puternicului Tocodonu, întemeietorul dinastiei din Dahomey! Să facă tîrguiala pentru gimnaziul Moronval... De două ori pe săptămînă îl vezi urcînd pe lîngă ziduri lunga stradă Chaillot, slăbit, bolnăvicios, tremurînd de frig, căci acuma-i este frig, veşnic frig, şi nimic nu-l încălzeşte, nici asprele exerciţii la care-i osîndit, nici loviturile, nici ruşinea de-a fi ajuns slugă, nici chiar ura-i faţă de Cel cu băţu', cum îi zice el lui Moronval.

Şi totuşi e foarte puternică ura lui.

Ah, dacă Madu ar mai ajunge rege într-o zi... La gîndul ăsta, inima-i saltă de furie, şi să-l auzi cum istoriseşte lui Jack planurile sale de răzbunare:

—Cînd Madu întoarce Dahomey, scrie scrisorică drăguţ la Cel cu băţu' vină Dahomey şi taie cap la el, în vas mare de aramă; pe urmă, cu pielea lui face tobă mare de război şi merge împotriva acanţi... Bum!... Bum!... Bum! Bum!...

Jack vedea lucind în umbra îndulcită de răsfrîngerea zăpezii doi ochişori de tigru, pe cînd negrul bătea înăbuşit cu mîna pe marginea patului, ca să imite toba de război. Micul de Barancy era îngrozit, încît vorba lor se curmă un timp. Vîrît sub pătură, cu capul plin de tot ce auzise, noul elev parcă vedea fulgerele săbiilor şi-şi ţinea răsuflarea.

Madu, aţîţat de povestire, ar fi vrut să mai vorbească, dar credea că tovarăşul său de arme. În sfîrşit, Jack scoase unul din suspinele ce parcă vin din nemărginirea pe care visul o străbate într-o clipă şi din adîncul coşmarului.

— Tu nu dormi, *musiu* — întrebă Madu încetișor — tu mai vorbim împreună?...

Da, vreau — răspunse Jack — numai să nu mai istorisești de toba voastră urîcioasă, nici de vasul cel mare de aramă... că prea mi-e frică.

Negrul rise molcom, apoi cu bunătate în glas:

— Nu, nu, *musiu*... Nu mai vorbești Madu, acuma tu vorbește... Cum te cheamă?

— Jack... cu *k*... așa-i place mamei.

— Și tare bogat mama la tine?

— Dacă-i bogată?... Cred și eu — răspunse Jack, bucuros, la rîndul lui, să-l uimească pe micul rege. Avem cupeu, casă frumoasă pe bulevard, cai, servitori și de toate... Și cînd o să vină mama să mă vadă, să vezi ce frumoasă-i! Pe stradă toată lumea se uită la ea... Are rochii frumoase, bijuterii scumpe... Mare dreptate are unchiu' să spună că-i dă orice. Cînd a vrut mama să vină la Paris, el ne-a adus... Înainte ședeam la Tours... Vai, ce oraș frumos! Locuiam pe Mail, și după-amiaza ne duceam la plimbare pe strada Regală unde-s prăjituri grozave și mulți ofițeri în uniforme frumoase... Ah, ce bine mai petreceam! Mai întîi toți domnii ceia mă răsfățau, mă sărutau... Aveam pe papa Charles, pe papa Léon, dar știi, papa în glumă, fiindcă tata a murit demult și nu l-am cunoscut niciodată... La început, cînd am sosit la Paris, mă cam plictiseam că nu mai văd copacii, nici cîmpul; dar mama mă iubește atîta și mă alintă, așa că asta m-a mîngîiat. M-au îmbrăcat englezește, cum e tare la modă acuma, și-mi încrețeau părul în fiecare zi, ca să mă ia la plimbare la Bois de Boulogne, în jurul lacului... Atunci unchiu' a zis că n-am să învăț niciodată nimic și că trebuie să mă dea la pension, iar mama m-a dus pe Vaugirard, la preoți...

Aici Jack se opri.

Mărturisirea pe care era s-o facă acum, că iezuiții n-au vrut să-l primească, îi rănea amorul propriu; cu toată naivitatea și neștiința vîrstei, simțea că la mijloc e ceva umilitor pentru maică-sa și pentru el. Și-apoi, povestirea începută cu ușurință îi amintea iar singura grijă serioasă pe care o avusese vreodată în viață. De ce nu l-au primit? De ce a plîns mamă-sa? De ce acel „bietul copil", atît de milos, al directorului?

— Ia spune, *musiu* — zise deodată negrul — ce-i asta o cocotă?

— O cocotă?! întrebă Jack mirat... Nu știu zău... O cocotă-i o găină[1].

— Că Cel cu bățu' spus la madam Moronval mama la tine este cocotă.

— Ce mai vorbă!... Mama o cocotă!... N-ai auzit bine... Mama o cocotă!

La gîndul că maică-sa e o găină cu pene, cu aripi și cu labe, Jack începu să rîdă în hohote și, la rîndul lui, Madu îl imită fără să știe de ce.

Veselia aceasta împrăștie repede înfiorătoarea impresie a povestirilor de adineauri și cei doi băieți părăsiți, după ce-și destăinuiseră unul altuia nenorocirile, adormiră cu inima ușoară, cu gura întredeschisă, încă plină de rîsete, pe care răsuflarea regulată a somnului le risipi curînd în mii de mici note voioase și nedeslușite.

IV

O seară literară la gimnaziul Moronval

Copiii sînt ca oamenii mari, experiența altora nu le slujește.

Jack fusese îngrozit de povestirea lui Madu-Ghezo, dar îi rămase în amintire micșorată, spălăcită, ca o furtună înspăimîntătoare sau o bătălie sîngeroasă privite într-o dioramă.

Cele dintîi luni ale șederii lui în gimnaziu fură atît de fericite, toți îi arătau atîta bunăvoință și dragoste, încît uită că nenorocirile lui Madu avuseseră același strălucit început.

La masă ședea la locul de cinste lîngă Moronval, bea vin, i se dădea desert, pe cînd ceilalți copii, de cum se iveau fruc-

[1] În limba franceză cuvîntul *cocotte* înseamnă și găină în vorbirea copiilor.

tele și prăjiturile, se sculau îndată, parcă indignați, și trebuiau să se mulțumească numai cu un fel de băutură ciudată, gălbuie, pregătită înadins pentru ei de doctorul Hirsch și pe care o numeau „suc de măceș".

Ilustrul savant, ale cărui finanțe, judecînd după înfățișarea lui, se găseau într-o stare de plîns, era comeseanul obișnuit al pensionului Moronval. Înveselea mesele cu tot felul de spirite științifice, povestiri despre operații chirurgicale, descrieri de boli, peste măsură de purulente pe care le întîlnise în numeroasele lui lecturi și le istorisea cu o vervă îndrăcită. Apoi mai ținea oaspeții la curent cu mortalitatea publică și cu molima care bîntuia; iar dacă se ivea într-un punct îndepărtat al globului vreun caz de ciumă neagră, sau de lepră, sau de elefantiazis, îl știa înaintea tuturor gazetelor și-l constata, cu o mulțumire amenințătoare, clătinînd din cap, ceea ce însemna: „Păzea, dacă ajunge pîn' la noi!"

De altfel, foarte amabili și neavînd, ca vecin de masă, decît două cusururi: întîi, stîngăcia lui de miop, și apoi mania de a-ți vărsa în orice clipă, în farfurie sau în pahar, fie o pieătură, fie o nimica toată din cîte ceva, praf sau lichid, dintr-o cutioară microscopică sau dintr-o sticluță albastră foarte suspectă. Conținutul lor se schimba adesea, că nu trecea săptămînă fără ca doctorul să nu facă vreo descoperire științifică; dar, îndeobște, bicarbonatul, sarea alcalină, arsenicul (în doze infinit de mici, din fericire) erau baza acestei tămăduiri prin alimente.

Jack răbda îngrijirile acestea preventive și nu îndrăznea să spună că alcalinele au gust foarte rău. Din cînd în cînd erau poftiți și ceilalți profesori. Toți beau în sănătatea micului de Barancy, și să fi văzut ce entuziasm stîrneau farmecul și drăgălășenia lui; să-l fi văzut pe cîntărețul' Labassindre cum, la cea mai mică vorbă de duh a noului elev, se lăsa pe speteaza scaunului, scuturat de un rîs zgomotos, ștergîndu-și ochii cu colțul șervetului și bătînd tare cu pumnul în masă.

D'Argenton, frumosul d'Argenton, se descreța și el. Un zîmbet șters îi mișca mustața stufoasă; ochii lui albaștri, reci și sidefii se întorceau spre copil, cu o trufașă încuviințare.

Jack era încîntat. Nu înțelegea, nu voia să înțeleagă de ce Madu dădea din umeri și-i făcea cu ochiul, umblînd pe la

spatele musafirilor, în umilința neînsemnatei lui slujbe, cu un șervet pe braț și-n mînă mereu cu o farfurie pe care o lustruia.

Vorba-i că Madu cunoștea prețul laudelor exagerate și deșertăciunea măririlor omenești!

Și el șezuse la locul de cinste, și el gustase din vinul directorului, stropit de sticluța doctorului. Iar tunica cea galonată cu argint, de care Jack se arăta așa de mîndru, nu era prea largă pentru el numai fiindcă fusese croită pentru Madu.

Pilda acestei ilustre căderi ar fi trebuit să-l ferească pe micul Barancy de trufie, fiindcă și el începea întocmai ca micul rege.

Recreații neîncetate, la care tot liceul lua parte ca să-i facă plăcere, lingușiri nesăbuite, și doar din cînd în cînd cîteva lecții cu doamna Moronval pentru aplicarea faimosului sistem. Dar nici lecțiile acelea nu erau prea grele, pitica fiind o femeie foarte bună, al cărei singur cusur era o veșnică exagerare în felul de a rosti cuvintele cele mai simple. Zicea: „stomack", „uagon", „am fost un uagon... Ne-am întîlnit în uagon". Nu mai înțelegeai despre ce vorbea.

Cît despre Moronval, mărturisea că are o mare slăbiciune pentru noul său elev. Netrebnicul se informase. Cunoștea vila de pe bulevardul Haussmann și cîți bani se pot scoate de la „unchiu'".

Așa că, de cîte ori venea doamna de Barancy să-l vadă pe Jack, ceea ce se întîmpla des, era foarte bine primită de un auditoriu atent la toate povestirile trăsnite și vanitoase pe care-i plăcea să le îndruge. La început, doamna Moronval, născută Decostère, voise să-și păstreze oarecare demnitate față de o persoană atît de ușuratică, dar mulatrul o dăscălise și, cu șmecherie de nuanțe, ea îmbina, fără a le face să se prea ciocnească, scrupulele de femeie cinstită cu interesele negustoresei.

„Jack... Jack... uite-o pe maică-ta!" strigau toți îndată ce, deschizîndu-se poarta, Ida, foarte gătită, înainta spre vorbitor, cu pachețele de prăjituri și de bomboane în mînă și-n manșon. Era sărbătoare pentru toată lumea. Mîncau împreună. Jack împărțea tuturor „țărișoarelor calde", și chiar doamna de Barancy își scotea mănușa de pe o mînă, cea cu mai multe inele, ca să-și ia partea din dulciuri.

Biata femeie era atît de darnică, banii îi alunecau așa de ușor printre degete, încît, o dată cu prăjiturile, mai aducea totdeauna și tot felul de daruri, lucrușoare și jucării pe care, cu bunăvoință, le împărțea în juru-i, la întîmplare. Vă închipuiți cu ce lingușiri josnice, cu ce exclamări ca ale soților de doică primeau toți această nesocotită dărnicie. Numai Moronval zîmbea cu milă și parcă-și stăpînea invidia, văzînd cum averea se irosește astfel pe fleacuri, cînd ar fi putut veni în ajutorul vreunei minți luminate, generoase, dezmoștenite, ca a lui, de pildă.

Asta-i era ideea fixă și, deși o admira pe Ida, deși-i asculta palavrele, părea zăpăcit, cu gîndul aiurea, rozîndu-și unghiile nebunește cu frămîntarea înfrigurată a omului care-și are cererea de împrumut pe buze și parcă-i e necaz că n-o ghicești.

De multă vreme, visul lui Moronval era să întemeieze o revistă destinată intereselor coloniale, să-și împlinească ambiția politică, ținînd regulat legătura cu compatrioții săi, și s-ajungă — mai știi? — deputat. Pentru a începe, i se părea că are neapărat nevoie de o gazetă, chiar de-ar fi s-o părăsească mai tîrziu.

Vorbea adesea despre ea cu ratații, care-l îmboldeau cu toții în privința planului său. Ah, de-ar fi putut ei să aibă un ziar... Atîtea articole inedite așteptau în creierele acelea, atîtea idei neexprimate, mai bine zis neexprimabile, pe care-și închipuiau că vor putea să le lămurească, datorită limpezimii literelor de tipar.

Moronval avea o presimțire nedeslușită că mama noului elev va lua asupra ei cheltuielile revistei; dar nu voia să meargă prea iute, de frică să nu trezească bănuielile doamnei. Trebuia să-i cîștige încrederea, s-o învăluie, s-aducă lucrurile pe departe, pentru ca mintea ei cam mărginită să aibă timp să le priceapă.

Din păcate, doamna de Barancy, tocmai fiindcă era atît de nestatornică, nu se potrivea cu asemenea socoteli. Fără vicleșug, ci numai din naivitate, schimba vorba care-o plictisea și-l asculta pe mulatru zîmbind, cu gîndul aiurea, cu ochi plini de bunăvoință, și cu atît mai strălucitori, cu cît nu se opreau la nimic.

„Dacă i-aș putea da ideea să scrie"... își zicea Moronval și, cu delicatețe, încerca să-i strecoare că între doamna

de Sévigné şi George Sand are un frumos loc de cucerit; dar cum să strecori ceva şi să vorbeşti cu aluzii unei păsări care toată vremea face vînt în jurul ei de mult ce bate din aripi!

„Nu-i prea grozavă, biata femeie!“ gîndea el după fiecare din convorbirile în care unul îşi punea toată înfrigurarea, iar cealaltă guraliva-i nepăsare, el rozîndu-şi unghiile cu furie, ea vorbind, vorbind într-una, fără să se asculte pe ea însăşi şi nimic din ce i se spunea.

Nu prin argumente putea prinde asemenea cap de cuc; trebuia să uimeşti femeia, şi Moronval izbuti.

Într-o zi, pe cînd Ida domnea în vorbitor, cocoţată pe toate titlurile, pe toţi acei „de“ pe care-i adăuga prietenilor şi cunoştinţelor ei ca pentru a-şi prelungi propria noblеţe, doamna Moronvál-Decostère îi zise cu sfială:

— Domnul Moronval ar vrea să vă ceară ceva, dar nu îndrăzneşte...

—O, să spună, să spună... — răspunse biata neroadă cu atîta vie dorinţă de a îndatora, încît directorul vru să dea îndată drumul cererii lui de fonduri pentru tipărirea unei reviste; dar, foarte şiret, foarte bănuitor, mai bine o luă cu băgare de seamă, s-ajungă încetul cu încetul, „sondînd“, cum zicea el mijindu-şi ochii de pisică-tigru.

Se mulţumi deci s-o roage pe doamna de Barancy să binevoiască a lua parte duminica viitoare la una din serile lor publice şi literare.

Pe program erau intitulate „şedinţe de citire expresivă cu glas tare, urmate de recitări de bucăţi alese din cei mai buni poeţi şi prozatori ai noştri“. De prisos să mai adăugăm că, printre aceştia, d'Argenton şi Moronval se aflau totdeauna în frunte... Într-un cuvînt, era felul pe care-l găsiseră rataţii de a se impune unui oarecare public, prin mijlocirea neobositei şi expresivei doamne Moronval-Decostère. Poftea cîţiva prieteni şi corespondenţii elevilor. La început, micile serbări aveau loc o dată pe săptămînă, dar, de la decăderea lui Madu, se rărîseră mult.

Într-adevăr, zadarnic stingea Moronval cîte o lumînare din policandre de fiecare persoană care pleca, ceea ce întuneca simţitor sfîrşitul seratei; zadarnic, în timpul săptămînii, punea la uscat, pe ferestre, ceaiul rămas în ceainic, în pacheţele lipite, negricioase, ce aduceau cu nişte ierburi

de mare scoase din apă, și le mai servea la ședințele următoare, cheltuielile erau încă prea mari pentru sărăcia pensionului. Nici măcar nu se putea bizui pe despăgubirea reclamei, fiindcă seara, la ora ședințelor, pasajul celor Douăsprezece Case, cu felinarul lui aprins, ca un singur ochi în fruntea unui monstru, nu atrăgea trecătorii; cei mai îndrăzneți nu înaintau niciodată dincolo de poartă.

Acum era vorba să dea o nouă strălucire seratelor literare.

Doamna de Barancy se grăbi să primească invitația. Gîndul de a se arăta într-o calitate oarecare în salonul unei femei măritate și, mai ales, de a fi de față la o întrunire artistică, o măgulea peste măsură, ca o treaptă cucerită mai presus de rangul și de viața ei dezordonată.

O, ce minunată serbare a fost ședința aceasta de lectură expresivă cu glas tare, „întîia din noua serie". Nici o „țărișoară caldă" nu-și amintea să mai fi văzut vreodată asemenea risipă.

Două felinare colorate fură atîrnate în salcîmii de la intrare, o lampă mică împodobea vestibulul și mai mult de treizeci de lumînări se aprinseră în salonul, atît de ceruit și de frecat de Madu pentru această împrejurare, încît luminatul neobișnuit se răsfrîngea, în lipsă de oglinzi, pe pardoseală, care, la luciul gheții, mai adăuga și toate însușirile-i alunecoase și pline de primejdii.

Madu frecase totul de-ți lua ochii. În privința lui, trebuie să spunem că Moronval era încurcat asupra rolului pe care avea să-l joace negrișorul la serată. Să-l lase ca servitor, ori să-i redea pentru o zi titlul și răposata-i măreție? Hotărîrea din urmă era foarte ispititoare. Dar atunci, cine ar aduce tăvile, ar introduce și ar anunța invitații?

Madu, cu pielea lui de abanos, era neprețuit, și apoi cu cine să-l înlocuiască? Ceilalți elevi aveau la Paris corespondenți care ar fi putut găsi că-i un sistem de educație prea după bunul plac și, pe legea mea! pînă la urmă hotărî că serata se va lipsi de prezența și de prestigiul alteței regale.

Încă de la opt, „țărișoarele calde" luară loc pe bănci, și-n mijlocul lor părul blond al micului de Barancy strălucea ca o lumină pe fondul întunecat de copii negricioși.

Moronval trimisese o mulțime de invitații în lumea artistică și literară, cel puțin în cea cu care avea legături; și

din colțurile cele mai îndepărtate ale Parisului, toți ratații artei, literaturii și arhitecturii se grăbiră să vină cu cît mai mulți reprezentanți.

Soseau în cete, înghețați, dîrdîind de frig, plecați din fundul Montparnasului sau al Ternelor pe imperiale de omnibuz, jerpeliți și demni, toți necunoscuți și plini de geniu, atrași din umbra în care se zbăteau de dorința de a se arăta, de a recita, de a cînta ceva pentru a-și dovedi lor înșiși că tot mai există. Apoi, după ce vor sorbi aer curat și vor întrezări lumina cerului, îmbărbătați de-o amăgire de glorie și de succes, se vor întoarce în văgăuna lor plină de amărăciune, cu puterea trebuitoare să vegeteze.

Fiindcă erau într-adevăr o rasă vegetativă, embrionară neisprăvită, destul de asemănătoare cu vietățile din fundul mării, ce sînt ființe, dar nu se mișcă și nu le lipsește decît parfumul ca s-ajungă flori.

Se găseau printre ei filozofi mai tari decît Leibnitz, dar surdo-muți din naștere, neputînd să facă decît gesturile ideilor lor și să bîiguie argumente nearticulate. Apoi pictori chinuiți să dea opere mărețe, dar care așezau așa de ciudat un scaun pe picioare și un copac pe rădăcini, încît toate tablourile lor semănau cu priveliști de cutremure sau cu interiorul unor vapoare într-o zi de furtună. Mai erau și muzicieni, inventatori de claviaturi intermediare, savanți ca doctorul Hirsch, creiere învechite în care sînt de toate, dar unde nu găsești nimic din pricina neorînduielii, a colbului și, de asemenea, fiindcă toate lucrurile sînt sparte, despercecheate, cu neputință de folosit.

Aceștia erau triștii, jalnicii, și dacă nesăbuitele lor pretenții, tot atît de stufoase ca și coama lor, dacă trufia și maniile lor te făceau să rîzi, înfățișarea lor ponosită vădea însă atîta mizerie, încît, oricum, te simțeai înduioșat de strălucirea înfrigurată a ochilor beți de iluzii, de chipurile răvășite, pe care toate visele înfrînte și nădejdile moarte își lăsaseră urma, căzînd.

Lîngă ei mai erau unii care, găsind că arta-i prea cumplită, prea grea, prea neroditoare, trăiau din profesiuni ciudate, nepotrivite cu preocupările minții lor: un poet liric ținînd un birou de plasare pentru servitori, un sculptor făcînd misitie cu șampanie sau un violonist, slujbaș la uzina de gaz.

Alții, mai puțin demni, erau hrăniți de nevestele lor, a căror muncă întreținea geniala lor lene. Toate perechile acestea veniseră împreună, și bietele soții ale rataților purtau pe fețele lor curajoase și ofilite prețul întreținerii unui om de geniu. Mîndre că-și însoțesc bărbații, le zîmbeau ca niște mame, parc-ar fi zis: „E opera mea"... Și, ce-i drept, aveau cu ce să se laude, fiindcă toți domnii ăștia arătau îndeobște înfloritor.

Adăugați la defilarea aceasta două-trei vechituri literare, fabuliști de salon, stîlpi de atenee, de pritanee[1], de societăți filotehnice și altele, totdeauna la pînda acestui fel de ședințe; apoi oameni neînsemnați, figuri șterse, un domn care nu spunea nimic, dar trecea drept foarte tare fiindcă-l citise pe Proudhon[2], altul adus de Hirsch, și căruia-i ziceau „nepotul lui Berzelius". De altminteri, n-avea alt titlu de glorie decît rudenia cu ilustrul savant suedez și părea un mare nătărău; un actor *in partibus*[3] pe nume Delobelle, despre care se spunea c-o să aibă un teatru.

În sfîrșit, obișnuiții comeseni ai casei, cei trei profesori, Labassindre, în ținută de gală, făcînd din cînd în cînd: „*bîî! bîî!*" să vadă dacă nu și-a pierdut nota, fiindcă urma să aibă nevoie de ea în timpul serii, și d'Argenton, frumosul d'Argenton, pieptănat ca un arhanghel, frizat, pomădat, cu mănuși de culoare deschisă, genial, sever, dîndu-și aere de șef de școală.

În picioare, la intrarea în salon, Moronval primea lumea, strîngea mîinile cu gîndul aiurea, foarte îngrijorat că ora înainta și contesa — așa-i ziceau Idei de Barancy — nu sosise încă.

Un fel de neliniște plutea peste adunare. Toți vorbeau încet, așezîndu-se prin colțuri, Mica doamnă Moronval umbla de la un grup la altul, spunînd cu amabilitate: „Nu începem încă... O așteptăm pe contesă". Și pe buzele-i expre-

[1] La Atena, edificiul-reședință al celor cincizeci de senatori care alcătuiau comisia permanentă a senatului. În Franța școala militară din orașul La Flèche.

[2] Proudhon Pierre Joseph (1809—1865), economist și sociolog francez, unul dintre întemeietorii economici politice mic-burgheze și ai anarhismului. Teoriile lui au fost supuse unei critici multilaterale în lucrarea lui Karl Marx „Mizeria filozofiei".

[3] Expresie latinească întrebuințată în mod figurativ și ironic pentru a desemna un slujbaș fără slujbă.

sive, cuvîntul „contesă" avea mlădieri neobișnuite, de taină, de solemnitate și de aristocrație. Apoi fiecâre mai șoptea știrea, dorind să pară bine informat: „O așteptăm pe contesă..."

Un armoniu larg deschis, zîmbind cu toate clapele ca o uriașă dantură falsă, elevii așezați la rînd lîngă perete, măsuța — cu un covor verde, o lampă cu abajur și un pahar cu apă îndulcită — înălțîndu-se pe estradă, jalnică și amenințătoare ca o ghilotină în zori, și domnul Moronval, nerăbdător în jiletca-i albă, și doamna Moronval, născută Decostère, roșie ca un cocoșel de tot focul recepției, și Madu-Ghezo tremurînd la ușă, bătut de vînt, totul, da, totul o aștepta pe contesă.

Dar, fiindcă nu mai sosea și era tare frig, d'Argenton consimți să-și recite *Crezul amorului*, pe care toți cei de față îl cunoșteau, că-l mai auziseră cel puțin de cinci-șase ori.

În picioare, înaintea căminului, cu părul dat peste cap, cu fruntea sus, ca și cum și-ar fi spus versurile pentru ciubucele din tavan, poetul declama cu un glas tot atît de îngîmfat și de vulgar, ca și ceea ce numea el poemul său, oprindu-se după fiecare efect, ca să îngăduie exclamărilor de admirație să răzbească și s-ajungă pînă la el.

Dumnezeu știe că ratații nu sînt zgîrciți cu asemenea încurajări.

— Nemaipomenit!...

— Sublim!...

— Uimitor!...

— Victor Hugo, mai modern!...

Și cea mai uluitoare dintre toate:

— Goethe cu inimă!...

Fără să se tulbure, îmboldit de laude, poetul urma, cu brațul întins, cu gest stăpînitor:

Și oricît ar rîde lumea de mine,
Eu cred în iubire, cum cred în Dumnezeu.

Ea intră.

Liricul, cu ochii mereu pe sus, nici măcar n-o zări. Dar ea-l văzu, nenorocita, și din clipa aceea se sfîrși cu viața ei.

Nu i se arătase niciodată decît în pardesiu, cu pălărie, îmbrăcat de stradă și nu pentru Olimp; dar acolo, în lumina cețoasă a globurilor cu răsfrîngeri de opal care-l făceau și mai palid, în frac și mănuși de culoarea mărgăritarului și

crezînd în iubire cum credea în Dumnezeu, îi făcu o impresie fatală și supraomenească.

Răspundea tuturor dorințelor, tuturor viselor ei, acelui sentimentalism nerod care-i fondul sufletelor de femei pierdute, cît și nevoii de aer curat și de ideal ce pare o răscumpărare a vieții lor, a nedesluşitelor năzuințe ce se rezumă pentru ele într-un cuvînt foarte frumos, dar căpătînd în gura lor expresia vulgară, ordinară și înjositoare pe care o dau la tot ce spun: „artistul!"

Da, din prima clipă, ca fu a lui, și el îi intră pe de-a-ntregul în inimă, așa cum era acolo, cu părul armonios despărțit, mustața încrețită cu fierul, brațul întins, înfiorat, și cu toate tinichelele-i poetice. Nu-l văzu nici pe Jack al ei, care-i făcea semne deznădăjduite, trimițîndu-i bezele, nici pe Moronvali ploconindu-se pînă la pămînt, nici toate privirile curioase pironite asupra noii venite, tînără, fragedă, elegantă în rochia ei de catifea și cu pălărioara-i de teatru albă-trandafirie, cu crețuri, împodobită cu fișii de tul care o învăluiau pieziș.

El, numai el!

Multă vreme mai tîrziu avea să-și amintească adînca impresie, pe care nimic n-o mai putu schimba, și să-și revadă ca-n vis marele poet, în picioare, așa cum îl zărise întîia dată în mijlocul salonului Moronval, care, în seara aceea, i se păru imens, măreț, scînteind cu mii de lumînări. O, a putut să-i facă orice necazuri, s-o umilească, s-o jignească, să-i zdrobească viața și ceva mai de preț decît viața, dar n-a izbutit niciodată să șteargă orbirea acelei clipe.

— După cum vedeți, doamnă — zise Moronval cu zîmbetu-i cel mai ales — ne pregăteam așteptîndu-vă... Domnul viconte Amaury d'Argenton tocmai ne recita minunatul său poem *Crezul amorului*.

Viconte!... Era viconte.

Totul, atunci!

Se întoarse către el, sfioasă, înroșindu-se ca o fetiță:

— Urmați, domnule, vă rog...

D'Argenton însă nu voi. Sosirea contesei îi tăiase cel mai frumos efect al poemului, un efect sigur, și lucrurile acestea nu se iartă! Se înclină și spuse cu o politețe ironică și rece:

— Am isprăvit, doamnă.

Apoi se amestecă printre cei de faţă, fără să mai aibă grija ei.

Biata femeie simţi că i se strînge inima, plină de o nedesluşită tristeţe. De la cea dintîi vorbă nu-i plăcuse, şi gîndul ăsta îi era nesuferit. Au trebuit drăgălăşeniile micului Jack, fericit că-şi revede mama, mîndru de succesul pe care-l avea în sală, amabilităţile lui Moronval, cuviinţa tuturor, simţămîntul că, într-adevăr, e regina serbării, ca să-şi uite mîhnirea, trădată printr-o muţenie de cinci minute, ceea ce pentru o fire ca a ei era tot atît de neobişnuit pe cît de odihnitor.

Risipindu-se tulburarea de la sosirea sa, fiecare-şi luă locul la şedinţa de lectură expresivă. Maiestuoasa Constant, care-şi însoţise stăpîna, se aşeză pe banca din fund, lîngă elevi. Jack veni să se rezeme de fotoliul maică-si, la locul de cinste, avînd lîngă el pe Moronval, care-i mîngîia părinteşte părul.

Publicul alcătuia acum o impunătoare adunare, aliniată pe şiruri de scaune ca la o împărţire de premii. În sfîrşit, doamna Moronval-Decostère ocupă ca singură toată măsuţa, toată estrada, luă toată lumina lămpii şi începu să citească un studiu etnografic, de domnul Moronval, despre rasele mongole.

Era lung, plicticos şi trist, ca una din elucubraţiile care se citesc în societăţile savante, de la trei la cinci, pe înserate, pentru a legăna somnul membrilor din birou. Dar, drăcia dracului, cu metoda Moronval-Decostère nu puteai nici măcar s-adormi, lăsînd să cadă, fără s-o simţi, ploiţa aceea călduţă şi monotonă. Trebuia s-asculţi cu sîla; cuvintele parcă-ţi intrau în cap cu şurubelniţa, silabă cu silabă, literă cu literă, iar cele mai grele te zgîriau uneori în treacăt.

Şi culmea oboselii pricinuite de audiţia aceasta era privelişteа instructivă şi înspăimîntătoare a doamnei Moronval-Decostère în toiul predării metodei sale. Deschidea gura ca un *O*, şi-o sucea, o lungea, o strîmba. Iar colo, pe băncile din fund, opt guri de copil făceau întocmai aceleaşi mişcări, urmărind profesoara în strîmbăturile-i de neînchipuit şi redînd ceea ce minunatul sistem numeşte „configuraţia cuvintelor". Cele opt mici fălci care se mişcau în tăcere făceau o impresie de necrezut. Domnişoara Constant încremenise.

Dar contesa nu vedea nimic din toate acestea. Se uita la poetul ei, rezemat de uşa salonului, cu braţele încrucişate pe piept, cu ochii pierduţi.

Visa.

Ce departe îl simțeai, era dus, își luase zborul! Capu-i ridicat parcă asculta glasuri. Din cînd în cînd privirea i se pleca și cobora iar pe pămînt, fără însă a binevoi să se oprească. Nenorocita pîndea, nădăjduia, mai că cerșea, dar mereu zadarnic, privirea aceasta rătăcitoare care trecea cu nepăsare peste toți, afară de ea. Fotoliul pe care sta parcă era gol pentru el, și biata femeie era așa de mîhnită, așa de tulburată de nepăsarea aceasta, încît uită să-l felicite pe Moronval pentru strălucitul succes al studiului său, care tocmai se isprăvise în aplauzele și-n ușurarea generală.

După această lectură expresivă urmă audiția unei poezii de d'Argenton, acompaniată la orga-armonium de Labassindre. De astă dată vă jur că ea ascultă, și toate banalitățile, toate sentimentalismele versurilor îi merseră la inimă, lungite, tremurate, în cadența sunetelor tărăgănate ale instrumentului. Și sta palpitînd vrăjită, înecată în valuri de armonie.

— Ce frumos e! Ce frumos e! zicea ea, întorcîndu-se spre Moronval, care o asculta zîmbind cu invidie, ca și cum i-ar fi spart cineva fierea. Prezentați-mi-l pe domnul d'Argenton — ceru ea îndată ce se isprăvi lectura... Ah, domnule, e minunat! Ce fericit sînteți c-aveți asemenea talent!

Vorbea cu glas scăzut, bîiguind, căutîndu-și cuvintele, ea, de obicei așa de vorbăreață și de expansivă. Poetul se plecă ușor, foarte rece, nepăsător față de această admirație plină de emoție. Atunci ea-l întrebă unde se găsesc poeziile lui.

— Nu se găsesc, doamnă — răspunse d'Argenton cu o înfățișare solemnă și jignită.

Fără voie, Ida atinsese punctul cel mai dureros al orgoliului său bolnăvicios, și iată că încă o dată se îndepărta de ea fără măcar s-o fi privit.

Dar Moronval folosi prilejul:

— Ei, Doamne! Așa-i — zise el — aici a ajuns literatura...: Asemenea versuri nu-și află nici un singur editor... Talentul, geniul rămîn ascunse, nesocotite, osîndite să strălucească prin colțuri... Și îndată: A, dac-am avea o revistă!

— Trebuie s-aveți una — zise ea cu vioiciune.

— Da, dar banii?

— Eh! Bani s-or găsi... E cu neputință să lași astfel de capodopere în umbră.

Era indignată şi vorbea foarte convingător, acum că nu mai era poetul acolo.

„Gata! S-a făcut"... îşi zise Moronval şi, înţelegînd cu vicleana-i răutate partea slabă a doamnei, îi vorbi de d'Argenton, pe care avu grijă să-l învăluie în culorile romanţioase şi sentimentale cum vedea bine că-i plac.

Făcu din el un Lara[1] modern, un Manfred[2], o fire aleasă, mîndră, independentă, pe care asprimea soartei n-o putuse clinti. Muncea ca să trăiască şi nu voia să primească nici un ajutor de la guvern.

„A, foarte bine!"... spunea Ida; apoi, mereu chinuită de blazonul pe care-l avea în cap, dîndu-l unora sau altora, cum se nimerea, întrebă:

— E nobil, nu-i aşa?

— De viţă, doamnă... Viconte d'Argenton, coborîtor al uneia dintre cele mai vechi familii din Auvergne... Tatăl său, ruinat de un administrator necinstit...

Şi-i depănă un roman banal, împletit cu o dragoste nenorocită pentru o aristocrată, şi o poveste cu nişte scrisori arătate bărbatului de o marchiză geloasă. Ea nu se mai sătura să afle amănunte; şi pe cînd şuşoteau amîndoi, apropiindu-şi fotoliile, cel despre care vorbeau parcă nu vedea nimic din toate uneltirile, iar micul Jack, îngrijorat că-şi simte mama aşa de prinsă, se alegea cu două-trei vorbe pline de nerăbdare: „Jack, astîmpără-te!"... „Jack, eşti nesuferit"... care pînă la urmă îl trimiteau, bosumflat şi cu ochii umezi, să bombănească într-un colţ al salonului.

În răstimp, şedinţa urma.

Acum, unul dintre elevi, un mic senegalez, oacheş ca o curmală, se pregătea să recite în mijlocul estradei o poezie de Lamartine: *Rugăciunea copilului la deşteptare*, începînd astfel, cu glas piţigăiat:

Părinte pe cae-l adoă tata,
Tu, cheatoul nostu, tu,
Al căui nume blînd făcu
Funtea mamei să...

---

[1] Erou al poemului „Lara" de Byron, celebru poet englez (1788—1824).

[2] Erou al dramei cu acelaşi titlu de Byron.

Ceea ce dovedește că natura își bate joc de toate metodele, chiar și de metoda Moronval-Decostère.

Apoi cîntărețul Labassindre, după multe rugăminți, se hotărî „să-și dea nota", cum zicea el: întîi o încerca de două-trei ori, apoi îi dădea drumul fără cruțare, așa de adîncă, așa de răsunătoare, încît geamurile salonului și pereții lui de mucava se cutremurară, iar din fundul băcătăriei, unde tocmai pregătea ceaiul, Madu-Ghezo, entuziasmat, răspunse printr-un groaznic strigăt de război.

Îi plăcea zgomotul lui Madu ăsta!

Au fost și întîmplări caraghioase. În mijlocul celei mai desăvîrșite tăceri, pe cînd un fabulist ciudat, care-și luase sarcina — o mărturisea cu nevinovăție — de a reface fabulele lui La Fontaine, recita-*Dervișul și oala cu făină*, parafrază după *Pierrette și oala cu lapte*, se iscă o ceartă, tocmai la capătul sălii, între nepotul lui Berzelius și omul care-l citise pe Proudhon. Schimb de vorbe grele, ba chiar și de palme; și-n toiul înghesuielii, Madu abia putea ține dreaptă tava mare încărcată cu prăjituri și cu siropuri, pe care o plimba fără milă sub ochii lacomi ai „țărișoarelor calde", fiind cu strășnicie oprit să le dea ceva. Totuși, de două-trei ori în seara aceea li se împărți suc de măceș.

Moronval și contesa își urmau conferința, iar frumosul d'Argenton, care pînă la urmă băgase de seamă că i se dă atenție, vorbea înaintea lor foarte tare, făcînd paradă de fraze sforăitoare, cu gesturi largi, ca să fie văzut și auzit.

Părea foarte mînios. Pe cine?

Pe nimeni și pe toți.

Făcea parte din neamul ființelor amărîte, dezamăgite, cărora nu le place nimic, fără să fi fost niciodată nicăieri, dar defăimează societatea, moravurile, gusturile vremii lor, avînd grijă să se așeze totdeauna în afara corupției generale.

În clipa aceasta îl luase la rost pe fabulist, pașnic subșef într-un minister oarecare, și-i spunea cu glas dușmănos și disprețuitor, amenințîndu-l:

— Ia taci din gură!... Las' că vă cunosc eu... Sînteți putrezi... Aveți toate viciile secolului trecut, dar nu-i veți avea niciodată farmecul.

Fabulistul lăsă capul în jos, copleșit, convins.

— Ce-ați făcut din onoare?... Ce-ați făcut din iubire?...

Şi operele, unde vă sînt?... Frumoase opere, halal!...

Aici fabulistul se împotrivi:

— A, dă-mi voie...

Dar celălalt nu-i dădea nici o voie; şi, de altminteri, ce-l interesa ce gîndea fabulistul ăsta? Vorbea pe deasupra capului său, mai departe şi mai tare decît el. Ar fi vrut ca toată Franţa să fie acolo să-l asculte, ca să-i poată spune şi ei adevărul în faţă. Nu mai credea în Franţa... Ţară mistuită, pierdută, rasă de pe faţa pămîntului... N-aveai nimic de scos din ea, nici credinţă, nici idei. Cît despre el, era foarte hotărît să nu mai trăiască în ţara aceasta, să plece, să se expatrieze în America.

În timp ce vorbea, poetul sta întors de trei sferturi, într-o poză irezistibilă. Ghicea nedesluşit, fără s-o vadă, o privire admirativă oprită asupra lui. Încerca senzaţia pe care o ai seara pe cîmp, cînd luna, ridicîndu-se, răsare deodată în spatele tău, te magnetizează cu lumina ei şi te sileşte să te întorci spre tăcuta ei prezenţă. Desigur, ochii aceia de femeie, pironiţi asupra lui, îl luminau cu o aureolă. Părea frumos, de mult ce dorea să fie.

Încetul cu încetul se făcu tăcere în salon în jurul glasului solemn care cerea ascultare. Dar Ida de Barancy era cea mai reculeasă. Exilul de bună voie în America, aruncat cu dibăcie în cuvîntare, îi îngheţase inima. Într-o clipă, cele treizeci de lumînări din salonul Moronval pieriseră, stinse în gîndurile-i cernite. Pînă la urmă încremeni cu desăvîrşire cînd poetul, după ce-şi hotărîse plecarea, înainte de a se îmbarca, se năpusti cu furie asupra femeilor franceze, a uşurinţei, a corupţiei, a banalităţii zîmbetului şi a venalităţii amorului lor. Nu mai vorbea, tuna şi fulgera, rezemat de cămin, cu faţa spre lume, fără să-şi eruţe nici glasul, nici cuvintele.

Biata contesă, atît de preocupată de el, încît nu-şi putea închipui că n-o bagă în seamă, crezu că pricepe cui se adresează.

„Ştie cine sînt" — îşi zise ea, plecîndu-şi capul sub povara blestemelor lui.

De jur împrejur se ridicau murmure de admiraţie.

— Ce vervă! Niciodată n-a fost aşa de frumos!

— Ce geniu! zicea cu glas tare Moronval; iar mai încet: Ce *palavagiu!*

Dar Ida nu mai avea nevoie de aţiţările acestea. Efectul se produsese.

Iubea.

Pentru doctorul Hirsch, care umbla atîta după ciudăţeniile patologice, era aici un caz de aprindere instantanee, foarte curios de cercetat. Dar doctorul Hirsch avea acum cu totul altă grijă. Încerca să potolească, sau mai degrabă să înveninеze cearta dintre nepotul lui Berzelius şi omul care-l citise pe Proudhon. Se amesteca şi Labassindre, şi şopteau, dădeau din mîini, frămîntîndu-se deznădăjduiţi, umblau de colo pînă colo, făcînd pe grozavii, tertipuri împăciuitoare ca să împingă la duel doi vlăjgani cărora nu le ardea cîtuşi de puţin de aşa ceva. De altfel, nimeni nu se îngrijora, asemenea certuri, foarte dese la şedinţele literare ale gimnaziului Moronval, domolindu-se tocmai în clipa cînd luau o întorsătură mai gravă. Dar, de obicei, însemnau sfîrşitul micilor întruniri, în care fiecare ratat se oprise la rîndul său lîngă marmura căminului sau în faţa orgă-armonium, atîta timp cît să-şi arate geniul.

De un ceas, doamna Moronval se îndurase să-l trimită la culcare pe Jack şi vreo două-trei „ţărişoare calde" mai mici decît celelalte. Cei rămaşi în picioare holbau ochii, hipnotizaţi de cele văzute şi auzite.

Se despărţiră.

Felinarele de hîrtie, zdrenţuite de vînt, se mai legănau la poarta grădinii. Pasajul era primejdios, toate casele-i adormiseră, şi nici un sergent de stradă nu se plimba pe acolo să-i înviorеze caldarîmul, plin de noroi. Dar în cetele acestea gălăgioase care plecau fredonînd, declamînd şi tot mai discutînd, nimeni nu băgă în seamă frigul îngrozitor al nopţii, nici ceaţa umedă care se lăsa.

Ajungînd în stradă, văzură că trecuse ora omnibuzelor. Toţi bieţii oameni se resemnară vitejeşte. Himera cu solzi de aur le lumina şi le scurta calea, iluziile le ţineau de cald şi, împrăştiaţi prin Parisul pustiu, se întorceau plini de curaj la necazurile obişnuite ale vieţii.

Arta e un vrăjitor atît de mare! Creează un soare care străluceşte pentru toţi, ca şi celălalt; şi cei ce se apropie de el, chiar săracii, chiar urîţii, chiar caraghioşii iau cu ei ceva din căldura şi din strălucirea lui. Focul acesta din ceruri, răpit cu nesocotinţă, pe care rataţii îl păstrează în adîncul

ochilor, îi face uneori de temut, iar mai adesea ridicoli; viața lor însă capătă o seninătate măreață, un dispreț al răului și harul de a suferi, pe care celelalte mizerii nu le cunosc.

V

Urmările unei lecturi la gimnaziul Moronval

A doua zi, Moronvalii primeau de la doamna de Barancy o invitație pentru lunca viitoare. Mai jos era un mic *post-scriptum*, exprimînd plăcerea pe care ar avea-o să primească, o dată cu ei, și pe domnul d'Argenton.

— Nu mă duc... — zise scurt poetul cînd Moronval îi arătă biletul cochet și parfumat.

Atunci mulatrul se supără. D'Argenton nu se purta ca un prieten. Ce-l putea stingheri să primească invitația?

— Nu iau masa la femei de felul ăsta.

— Mai întîi — zise Moronval — doamna de Barancy nu-i ceea ce crezi. Și-apoi, în sfîrșit... pentru un prieten mai poți jertfi cîteva scrupule: știi că am nevoie de contesă, că ideea revistei mele coloniale i-a surîs și faci tot ce poți să-mi strici rostul. Nu zău! Nu-i frumos din partea ta.

După ce se lăsă mult rugat, d'Argenton primi 'pînă la urmă.

Lunca următoare, domnul și doamna Moronval, lăsînd gimnaziul sub supravegherea doctorului Hirsch, se îndreptară spre mica vilă din bulevardul Haussmann, unde aveau să se întîlnească și cu poetul.

Masa era la ora șapte. D'Argenton veni abia la șapte și jumătate, și vă puteți închipui că-n această jumătate de oră Moronval nu putu să vorbească de mărețul său plan.

Ida era atît de îngrijată!

— Credeți c-o să vină?... Numai de n-ar fi bolnav... Paro așa de delicat!

În sfîrșit, sosi, frizat și fatal, se scuză în treacăt c-a avut treburi, tot foarte cumpătat, dar mai puțin disprețuitor ca de obicei. Vila îl impresionase.

Cartierul, nou-nouț pe atunci, luxul de covoare și de flori care începea la scara împodobită cu plante verzi pentru al sfîrși în micul budoar parfumat cu liliac alb, salonul banal ca un salon de dentist, cu un cer albastru mărginit de lemnărie poleită, mobilele negre capitonate cu galben și balconul unde colbul de pe bulevard se învolbura amestecîndu-se cu ghipsul clădirilor vecine, toate aveau să-l încînte pe acest obișnuit al gimnaziului Moronval, să-i dea o impresie de lux și de viață pe picior mare.

Aspectul mesei servite, impunătoarea înfățișare a lui Augustin, care se închina soarelui, și toate amănuntele serviciilor, ce dau frumoase luciri vinurilor proaste și gust bun celor mai obișnuite mîncăruri, îl minunară cu desăvîrșire. Fără a fi așa de mirat, nici așa de admirativ ca Moronval, care scotea exclamații și măgulea cu nerușinare vanitatea contesei, d'Argenton, incoruptibilul, se îmblînzi încetul cu încetul, binevoi să surîdă și să vorbească.

Era un povestitor neobosit, numai să fie vorba despre el și să nu-l întrerupă nimeni în mijlocul frazei începute, imaginația lui capricioasă fiind ușor de abătut. Urma de aici un ton sentențios, autoritar pentru cele mai neînsemnate argumente, și oarecare monotonie ce venea de la veșnicul „Eu... Eu..." cu care-și începea toate frazele. Mai presus de orice, ținea să-și stăpînească auditoriul, să se simtă ascultat.

Din nenorocire, a ști să asculte era o virtute mai presus de puterile contesei, ceea ce stîrni cîteva incidente supărătoare în timpul mesei. D'Argenton repeta, mai ales, cu plăcere spiritele pe care le făcuse în anumite medii, adresate unor personaje cunoscute, redactori de ziare, editori, directori de teatru, care nu voiseră niciodată să-i primească piesele, nici să-i tipărească proza ori versurile. Erau spirite grozave, înțepătoare, veninoase, care usturau și dădeau gata.

Dar cu doamna de Barancy nu putea niciodată s-ajungă la faimoasele spirite, cele mai multe precedate de o întreagă lămurire pregătitoare. Cînd se apropia de momentul patetic al povestirii și începea cu glasu-i solemn: „Atunci i-am spus vorba aceasta crudă"..., tocmai în clipa aceea, biata Ida se

avînta în mijlocul frazei lui, îngrijindu-se tot de el, ce-i drept, dar într-un chip dezastruos pentru cuvîntare:

— O, domnule d'Argenton, te rog, mai ia puțină înghețată!

— Mulțumesc, doamnă. Și poetul, încruntîndu-și sprînceana, repeta și mai autoritar: Atunci i-am spus...

— Poate nu vă place? întreba cealaltă cu naivitate.

— E minunată, doamnă... cuvîntul ăsta crud...

Dar cuvîntul crud, aminat atita vreme, nu mai făcea efect, mai cu seamă că, de cele mai multe ori, erau lucruri din astea: „Cine are urechi de auzit să audă!" sau „Domnule, o să ne mai întîlnim noi", la care d'Argenton nu uita niciodată s-adauge: „Și era jignit!"

În fața privirii aspre pe care i-o arunca poetul întrerupt, Ida deznădăjduia: „Ce-o fi avînd?... Iar nu i-am fost pe plac".

De vreo două-trei ori în timpul mesei îi veni o poftă nebună să plîngă, dar se stăpîni cît putu mai bine, spunînd doamnei Moronval, cu o înfățișare amabilă: „Mîncați, vă rog... nu mîncați nimic!" Iar domnului Moronval: „Nu beți de loc!" Ceea ce erau groaznice minciuni, fiindcă inventatoarei metodei Decostère îi funcționau fălcile și mai dihai decît în serile de lectură expresivă, iar pofta-i de mîncare n-avea pereche decît setea nepotolită a lui Moronval.

După-masă, cînd trecură în salonul bine încălzit, bine luminat și unde cafelele servite dădeau un parfum de intimitate, mulatrul, care-și pîndea prada de două ceasuri, socoti clipa prielnică și zise deodată contesei, ca într-o doară:

— M-am gîndit mult la afacerea noastră... O să coste mult mai puțin decît bănuiam...

— A! exclamă ea, cu gîndurile aiurea.

— Dumnezeule, da... Și dacă frumoasa noastră directoare ar vrea să-mi acorde cîteva minute pentru o convorbire serioasă...

„Directoare" era o lovitură îndrăzneață, o descoperire genială, dar de nici un folos, fiindcă *directoaia*, cum zicea Moronval, nu-l asculta. Își urmărea cu ochii poetul, care umbla de colo-colo prin salon, tăcut, preocupat.

„Oare la ce-o fi visînd?" se întreba Ida.

El digera.

Ușor atins de gastrită și foarte îngrijorat de sănătatea lui, cînd se scula de la masă, nu uita niciodată să se plimbe

un sfert de ceas cu paşi mari, oriunde s-ar fi aflat. Pretutindeni putea fi caraghios, aici părea ceva sublim şi, în loc să-l asculte pe Moronval, Ida privea cum se adîncea în umbra din fund, reîntorcîndu-se apoi spre lumina lămpilor, fruntea bombată, brăzdată de o cută severă.

Pentru întîia dată în viaţa ei iubea cu adevărat, cu patimă, şi simţea că-i zvîcneşte inima, cu bătăile acelea năvalnice care n-au seamăn pe lume. Pînă atunci se lăsase totdeauna la voia întîmplării, a toanelor vanităţii, şi legăturile mai mult sau mai puţin lungi care o robiseră se înnodaseră şi se desfăcuseră fără voinţa ei.

Destul de proastă şi lipsită de cultură, fire încrezătoare şi romanţioasă, foarte aproape de cei treizeci de ani primejdioşi, care-s totdeauna, la femei, sorocul unei prefaceri oarecare, se ajuta acum cu toate romanele citite ca să-şi creeze un ideal ce semăna cu d'Argenton. Faţa i se schimba pînă într-atîta privindu-l, ochii ei veseli se făceau aşa de galeşi, iar zîmbetul aşa de duios, încît patima ei nu mai putea fi o taină pentru nimeni.

Moronval, văzînd-o atît de îngrijorată şi de fricoasă, dădu uşor din umeri spre nevastă-sa, parcă i-ar fi zis: „E nebună".

Era, într-adevăr, şi de la masă îşi storcea creierii căutînd un mijloc să-l îmbuneze. În sfîrşit, găsise; şi cum poetul se apropia de ea în plimbarea-i de panteră în cuşcă, zise:

— Dacă domnul d'Argenton ar vrea să fie tare amabil, ne-ar spune poemul acela frumos care-a avut atîta succes deunăzi seara, la gimnaziu... Toată săptămîna m-am gîndit la el... Mai ales un vers mă urmăreşte... *Eu... eu cred...* Cum oare?... Ah!... *Eu cred în iubire, cum cred în bunul Dumnezeu.*

— *În Dumnezeu!* făcu poetul, strîmbîndu-se groaznic, de parcă i-ar fi prins cineva degetul în uşă.

Contesa, care nu prea cunoştea prozodia, înţelese numai că iar îl supărase. De fapt, d'Argenton începea să-i pricinuiască acea stare de încremenire, împotriva căreia n-a putut niciodată să se apere şi care-a făcut ca amorul ei să semene cu cultul umilitor şi plin de groază al japonezilor pentru cruzii lor idoli cu ochi de jad. Înaintea lui era mai proastă decît din născare, pierzîndu-şi pînă şi farmecul vioi de pasăre zglobie, neprevăzutul în gîndire şi-n exprimare, cu

care mintea ei mărginită putea să placă printr-o neîncetată varietate.

Totuşi, idolul se îmblînzi şi, ca să arate doamnei de Barancy că n-avea necaz pe ea că-i stîlcise versurile se opri o clipă din exerciţiul său igienic:

— Nu doresc decît să recit ceva... Dar ce?... Nu ştiu într-adevăr nimic... Se întoarse spre Moronval cu mişcarea scumpă tuturor poeţilor care, de obicei, nu cer o părere decît cu nestrămutata hotărîre să-n-o urmeze. Oare ce să spun?

— Ei bine — răspunse celălalt, cu glas posac — dacă ţi se cere *Crezul*, spune *Crezul*.

— Adevărat! Îl vreţi?

— O, da, domnule — zise contesa — ar fi pentru mine o mare fericire!

— Fie! rosti d'Argenton, foarte firesc şi, bine înfipt, privind în sus, căută cîteva clipe, apoi începu astfel:

Uneia care mi-a făcut rău...

Văzînd mirarea Idei, care se aştepta la altceva, reluă cu glas şi mai solemn:

Uneia care mi-a făcut rău...

Contesa şi Moronval schimbară o privire cu tîlc. Fără îndoială, era vorba de aristocrata cu pricina.

Bucata începea foarte liniştit, în stilul unei epistole mondene:

Doamnă, aveţi o rochie minunată...

Apoi gîndul se întuneca, trecea de la ironie la amărăciune, de la amărăciune la furie, şi se isprăvea cu versurile acestea cumplite:

Scapă-mă, stăpîne, de groaznica femeie
Care-mi bea tot sîngele inimii.

Ca şi cum ciudata poezie ar fi răscolit în el dureroase amintiri, d'Argenton nu mai scoase o vorbă toată seara. Biata Ida era şi ea îngîndurată. Se gîndea la aristocratele

care-i făcuseră atîta rău poetului ei: și mereu îl vedea acolo, foarte sus, în vreun salon nobil din cartierul Saint-Germain, unde femei-vampir îi beau tot sîngele inimii, fără să mai lase nici o picătură pentru ea...

— Știi, dragul meu — zicea Moronval, plecînd la braț cu d'Argenton pe bulevardele pustii, în timp ce mica doamnă Moronval abia se ținea de ei — știi, dacă scot revista, te iau redactor-șef.

Arunca astfel în mare jumătate din încărcătură pentru a încerca să salveze corabia, căci vedea bine că, de nu se amestecă d'Argenton, nu va putea smulge de la contesă decît vorbe în vînt, crîmpeie de făgăduieli, nimic serios.

Poetul nu răspunse. De revistă-i ardea lui!

Femeia aceasta îl tulbura. Nu ești de profesie poet liric, martir al amorului, fără să fii mișcat de adorațiile mute care măgulesc în același timp două vanități: pe a literatului și pe a omului cu trecere la femei. Mai ales de cînd o văzuse pe Ida în luxul ei galant, cam vulgar ca și ea, dar plin de un huzur molatic, se simțea năpădit de nu știu ce lîncezeală amoroasă care-i topea severitatea principiilor.

Amaury d'Argenton se trăgea dintr-o veche familie din provincie ale cărei castele semănau cu ferme mari, dar fără înfățișarea lor masivă și îmbelșugată. Ruinați de vreo trei generații, d'Argentonii, după ce adăpostiseră între zidurile acestea vechi tot felul de lipsuri și o viață rustică de nobili vînători și plugari, fuseseră nevoiți să vîndă singura lor proprietate, să părăsească ținutul și să-și caute norocul la Paris.

De atunci căzuseră așa de jos în mizerie și-n încurcături negustorești, încît de mai bine de treizeci de ani nu-și mai puneau apostroful numelui. Avîntîndu-se în literatură, Amaury își reluă particula și titlul de viconte la care avea dreptul. Nădăjduia să-i dea faimă, și-n rîvna ambițioasă a începătorilor, rosti fraza aceasta îndrăzneață: „Vreau să se spună într-o zi vicontele d'Argenton cum se spune vicontele de Chateaubriand".

— Și vicontele d'Arlincourt... — răspunse Labassindre, care, ca fost muncitor, ajuns cîntăreț, nu putea să-i sufere pe nobili.

Poetul avusese o copilărie nenorocită și săracă, fără veselie și lumină. Înconjurat de griji, de lacrimi și de lipsa de bani care ofilesc așa de repede copiii, nu se jucase și nu zîm-

bise niciodată. O bursă la *Louis-Le-Grand*[1], înlesnindu-i studiile pe care le făcu bărbăteşte pînă la capăt, îi prelungi starea nesigură, ajunsă acum la cheremul altora. Drept singură distracţie, îşi petrecea vacanţele şi zilele de ieşire la o soră a maică-si, femeie foarte bună, care ţinea un hotel cu odăi închiriate cu luna în Marais[2] şi-i dădea din cînd în cînd bani să-şi cumpere mănuşi, căci ţinuta a fost de pe atunci una din slăbiciunile lui.

Copilăriile acestea triste duc la maturităţi amare. Trebuie să fii fericit şi să-ţi meargă mereu bine în viaţă ca să se şteargă impresia celor dintîi ani; şi vezi oameni bogaţi, fericiţi, puternici, suspuşi, care parcă nu se bucură niciodată de avere, pînă într-atîta gura lor a păstrat cuta invidioasă a vechilor dezamăgiri, iar înfăţişarea lor — toată sfiala ruşinată pe care o dă trupurilor tinere şi atît de noi haina veche, caraghioasă şi cîrpită, croită din veşmintele tatălui.

Zîmbetul amar al lui d'Argenton îşi avea rostul.

La douăzeci şi şapte de ani nu izbutise să facă nimic altceva, decît să-şi publice pe socoteala lui un volum de poezii umanitare, care-l silise la şase luni de pîine şi apă şi despre care nu vorbise nimeni. Totuşi lucra mult, avea credinţă şi voinţă; dar astea-s puteri pierdute pentru poezie, căreia i se cer mai ales aripi. D'Argenton nu le avea; poate că simţea în locul unde ar fi trebuit să le aibă îngrijorarea pe care o lasă un membru ce lipseşte, dar numai atît; şi îşi irosea vremea şi munca în sforţări zadarnice şi nefolositoare.

Lecţiile pe care le dădea ca să trăiască îi îngăduiau s-ajungă, după multe lipsuri, la sfîrşitul lunii, cînd mătuşa lui, retrasă în provincie, îi trimitea un fel de pensie. Toate acestea aduceau prea puţin cu idealul ce-şi făcea Ida despre el, cu viaţa de petreceri a poetului de lume, purtată din succese în intrigi prin toate saloanele nobilului cartier.

Fire trufaşă şi rece, poetul se ferise pînă atunci de orice legătură serioasă. Totuşi nu-i lipsea prilejul. Se ştie că totdeauna se găsesc nenumărate femei care să iubească asemenea fiinţe şi să se prindă în „Cred în iubire" ca peştele în cîrligul undiţei. Pentru d'Argenton însă, femeile nu fuseseră niciodată decît o piedică, o pierdere de vreme. Îi ajun-

[1] Mare liceu din Paris.

[2] Cartier vechi din Paris.

gea admirația lor; înadins se așeza mai sus, în sferele unde plutești deasupra, înconjurat de adorațiuni cărora nu binevoia să le răspundă.

Ida de Barancy era cea dintîi care-i făcuse o adevărată impresie. Ea nu bănuia nimic; și de cîte ori, atrasă spre gimnaziu mai des decît trebuia ca să-l vadă pe micul Jack, totdeauna cînd se găsea în fața lui d'Argenton, avea aceeași atitudine umilită, aceeași voce sfioasă care cerea iertare.

Cît privește poetul, chiar după vizita lui în bulevardul Haussmann, își jucă mai departe comedia nepăsării; dar asta nu-l împiedica să răsfețe copilul în taină, să-l atragă lîngă el, să-l descoasă despre maică-sa și despre vila a cărei eleganță îl cucerise indignîndu-l într-un amestec de vanitate și de gelozie.

De cîte ori în timpul lecției de literatură — ce literatură putea oare să intereseze „țărișoarele calde"?! — de cîte ori nu-l chema pe Jack lîngă masa lui, să-l întrebe... E sănătoasă maică-sa? Ce mai face? Ce-a spus?

Jack, foarte măgulit, dădea toate deslușirile care i se cereau și chiar cele care nu i se cereau. Și astfel îl introducea totdeauna pe „unchiu" în convorbirile lor intime, și gîndul acesta îl chinuia pe d'Argenton, care încerca să-l alunge, dar băiețelul cîrlionțat, cu glăscioru-i dezmierdător, i-l preciza neîncetat și fără milă: Unchiu' e așa de bun, așa de îndatoritor... Vine adesea să-i vadă, a! chiar foarte adesea; iar cînd nu vine, trimite de acolo coșuri pline cu fructe frumoase, pere uite așa de mari, jucării pentru micul Jack... Dar las' că și Jack îl iubea din toată inima!

— Și... fără îndoială, și maică-ta îl iubește mult, nu? zicea d'Argenton, scriind sau făcîndu-se că scrie.

— Ah, da; domnule!... răspundea cu naivitate Jack.

Dar oare-i așa de sigur că vorbea cu naivitate? Sufletul copiilor e un abis. Nu știi niciodată în ce măsură au noțiunea lucrurilor pe care ni le spun. În tainica și neîncetata germinație a sentimentelor și a ideilor din ei, sînt unele manifestări neașteptate despre care nimic nu ne vestește, crîmpeie de înțelegere ce alcătuiesc pînă la urmă un tot, unite între ele prin legături pe care copilul le pricepe deodată.

Oare asemenea legături l-au făcut pe Jack să înțeleagă furia și dezamăgirea profesorului său, de cîte ori îi vorbea de „unchiu"? Oricum îi pomenea într-una de el. Nu-l avea

la inimă pe d'Argenton. La repulsia din primele zile se adăuga acum un sentiment de gelozie. Maică-sa se interesa prea mult de omul ăsta. În zilele libere sau cînd venea să-l vadă, îi punea tot felul de întrebări despre profesor, dacă-i bun cu el, dacă nu i-a spus nimic pentru ea.

— Nu, nimic — răspundea Jack.

Şi totuşi, poetul nu uita niciodată să-l însărcineze cu vreun cuvînt amabil pentru contesă. Ba chiar odată îi dădu şi o copie după *Crezul amorului*, dar Jack întîi o uită, iar apoi o pierdu jumătate din zăpăceală, jumătate din şiretenie.

Astfel, pe cînd aceste două firi diferite se atrăgeau una pe alta prin toţi polii lor magnetizaţi şi contrarii, copilul sta între ele, bănuitor, ager, de parcă şi-ar fi dat seama de pe atunci că avea să fie înhăţat, strivit şi sugrumat în ciocnirea puternică şi prevăzută a primei lor întîlniri.

La fiecare două săptămîni, joia, Jack ieşea şi rămînea la masă la maică-sa, uneori singur cu ea, alteori şi cu „unchiu'." În zilele acelea se duceau la concert sau la teatru. Era mare sărbătoare pentru el şi pentru toate „ţărişoarele calde", fiindcă totdeauna se întorcea cu buzunarele pline din plimbările acelea în viaţa de familie.

Într-o joi, sosind la ora obişnuită, Jack văzu în sufragerie trei tacîmuri şi o mare risipă de cristaluri şi de flori. „Ah, ce fericire... — îşi zise el, intrînd. Unchiu-i aici."

Maică-sa îi ieşi înainte, frumoasă şi tare gătită, purtînd în păr fire de liliac alb la fel cu cele din coşurile cu flori. Un foc mare şi plăcut pîlpîia în salon, unde-l duse cu ea rîzînd:

— Ghici cine-i acolo!

— A, bănuiesc eu — zise Jack, foarte fericit. E „unchiu'"... Căci erau deprinşi cu aceste mici scene, joia, la sosire.

Era d'Argenton.

Mai palid, mai fatal ca de obicei, se răsfăţa pe divan, în frac şi cravată albă, cu plastronul cămăşii lat şi scrobit care-i dădea o înfăţişare impunătoare.

Inamicul era-în cetate. Dezamăgirea copilului fu atît de mare, încît abia-şi putu stăpîni lacrimile. Urmară cîteva clipe de stînjeneală şi de tăcere. Noroc de uşa care se deschise zgomotos şi cu putere, ca şi cum o hoardă de huni s-ar fi năpustit asupra ei, şi Augustin vesti cu glas răsunător: „Doamna e servită!"

Micul Jack găsi masa tristă și tare lungă. Stingherea și era stingherit. Ați încercat vreodată singurătatea aceea cînd îți vine să dispari, să pleci, pînă într-atîta te simți de nefolositor și de prisos. Cînd Jack vorbea, nu-l ascultau. Și nici gînd ca el să înțeleagă ce spuneau. Erau aluzii, întorsături de fraze tainice pe care le întrebuințezi ca să vorbești peste căpșoarele copiilor. Uneori vedea că maică-sa rîde, apoi se înroșește și bea ca să nu se vadă cît e de roșie.

„O, nu... nu..." zicea ea și „Mai știi?... Poate!... Crezi?", tot felul de cuvințele care nu spuneau nimic și totuși îi făceau să rîdă mult. Unde erau voioasele cine, cînd Jack, așezat între maică-sa și „unchiu'", era adevăratul rege al mesei și îndruma după bunul său plac rîsul și preocupările comesenilor? Deodată, amintindu-și, rosti o frază nenorocită. Doamna de Barancy tocmai îi dăduse o pară lui d'Argenton, care se minuna de frumusețea fructelor.

— Le avem de la Tours... — zise copilul, cu sau fără răutate. Ni le-a trimis unchiu'.

D'Argenton, care-și curăța para, o lăsă pe farfurie, cu o mișcare ce-i trăda totodată ciuda de a nu mînca un fruct ce-i plăcea îndeosebi, cît și tot disprețul pe care i-l inspira rivalul său.

O, ce căutătură cumplită a mamei spre copil! Niciodată nu-l privise astfel.

Jack nu mai îndrăzni să se miște, nici să crîcnească; iar impresia de la masă se prelungi și seara.

Stînd unul lîngă altul la gura sobei, d'Argenton și Ida vorbeau încet, cu glasul acela de taină care-i un început de intimitate. El își povestea viața, copilăria nervoasă, cu boli multe, închisă într-un vechi castel pierdut în munți. Descria șanțurile, turnurile și coridoarele lungi în care se năpustea vîntul; apoi luptele lui ca artist, primele lucrări, piedicile peste care geniul său dădea mereu și toate pragurile prea joase pentru înălțimea felului său de a fi.

Vorbea de prigoana înverșunată a cărei victimă era, de dușmanii săi literari și de grozavele epigrame cu care i-a dat gata.

„Atunci i-am spus cuvîntul ăsta crud!"

De data aceasta, ea nu-l mai întrerupea. Asculta aplecată spre el, cu capul pe cotul lui, zîmbitoare, ca-n extaz. Iar mintea-i era atît de robită, încît, dacă el tăcea, ea tot mai

asculta, și-n salon se auzea numai tic-tacul pendulei și foșnetul paginilor pe care copilul, neavînd ce face, le întorcea, moțăind deasupra albumului răsfoit.

Deodată Ida se ridică tremurînd:

— Haide, Jack drăguțule, cheam-o pe Constant să te însoțească. E timpul...

— Ah, mamă!...

Nu îndrăzni să spună că de obicei îl oprea pînă mai tîrziu; se temea să n-o supere și, mai ales să nu întîlnească în frumoșii ei ochi senini, totdeauna așa de duioși, expresia dojenitoare care-l încremenise adineauri. Ea îl răsplăti pentru supunerea lui, sărutîndu-l cu deosebită căldură.

— Bună seara, copilule...— zise d'Argenton, și mai solemn, și atrase băiatul ca pentru a-l săruta.

El își întinse frumoasa-i frunte de bălăior:

— Bună seara, domnule.

Dar poetul îl respinse, ca îmboldit de o pornire nestăpînită și de silă, la fel cu cea pe care o avusese în timpul mesei pe cînd își curăța frumosul fruct.

Totuși copilul nu era un dar al „unchiului".

— Nu pot... Nu pot... — murmură el și se lăsă pe o canapeluță, ștergîndu-și fruntea.

Jack, încremenit, se uită la maică-sa, parcă i-ar fi spus: „Ce i-am făcut?"

— Du-te, Jack... Ia-l, Constant.

Și-n timp ce doamna de Barancy se apropia de poetul ei, încercînd să-l liniștească, băiatul se îndrepta amărît spre gimnaziul Moronval; și pe aleea întunecoasă, acum și mai jalnică fiindcă-i părea rău că se întoarce în dormitorul înghețat, gîndindu-se la profesorul care se răsfăța pe divanul din salonul luminat și plin de flori, își zicea cu invidie: „Ce bine de el!... Oare pînă cînd o să stea acolo?"...

În strigătul lui d'Argenton: „Nu pot"... și-n repulsia lui de a-l săruta pe micul Jack erau, desigur, emfaza și aerele firii lui declamatorii, dar în străfunduri, și un sentiment adevărat și sincer.

Era gelos pe copil, după cum și copilul era gelos pe el. În ochii lui, Jack reprezenta tot trecutul Idei, mărturia vie, cum nu se poate mai vie, c-o mai iubiseră și alții înaintea lui. Suferea în orgoliul său.

Nu doar că ar fi fost tare îndrăgostit de contesă. Mai degrabă s-ar fi putut spune că-n ea se iubea pe el și că, văzînd în ochii ei limpezi și naivi chipul lui reflectat, însă mult mai frumos, se oprea binevoitor, cu zîmbetul egoist pe care-l aruncă orice femeie oglinzii care o înfrumusețează. D'Argenton însă ar fi vrut ca oglinda să nu fie întinată de nici un suflu, să-l fi reflectat numai pe el, în loc să păstreze în umbra trecutului amintirea jignitoare a multor alte imagini.

Era ceva de neîndreptat. Biata Ida nu putea face nimic, decît să-și exprime părerea de rău ca toate femeile: „De ce te-am întîlnit așa de tîrziu?", care nu potolește chinurile ciudatei gelozii retrospective, mai ales cînd e sporită de un orgoliu nemaipomenit.

„Ar fi trebuit să mă presimtă" — gîndea d'Argenton; și-l apuca o mînie înăbușită, chiar numai văzînd copilul.

Totuși ea nu putea să-și renege, să-și părăsească scumpul trecut cu păr de aur. Dar, încetul cu încetul, sub înrîurirea poetului, pentru a înlătura întîlnirile acestea dureroase cînd fiecare suferea simțindu-i pe ceilalți stingheriți, luă obiceiul să-l scoată pe Jack ceva mai rar și să-și scurteze și ea vizitele la gimnaziu. Începea să păsească pe calea jertfelor, și aceasta nu era cea mai mică.

Cît despre vilă, trăsură și luxul în care trăia, biata femeie era gata să părăsească tot, așteptînd numai un semn al lui d'Argenton ca să-l îndepărteze pe „unchiu'".

—Ai să vezi — îi zicea ea — am să te ajut, am să lucrez. Și-apoi nu voi fi numai în sarcina ta. Tot o să-mi mai rămînă ceva bani.

D'Argenton însă mai șovăia. Cu toată aparența lui înflăcărare, era o fire foarte rece, foarte lucidă, un burghez măsurat și cu tabieturi, judecîndu-și pînă și trăsnăile.

— Nu, nu... Să mai așteptăm... Va veni o zi cînd voi fi bogat, și atunci...

Făcea aluzie la bătrîna mătușă din provincie, care-i trimitea pensia și pe care el urma negreșit s-o moștenească de la o zi la alta. Era așa de în vîrstă, biata femeie!

Și făceau planuri frumoase pentru viitor. Se vor duce la țară, destul de aproape de Paris, ca să-i aibă lumina, destul de departe, ca să scape de larma lui. Vor avea o căsuță a lor la planul căreia se gîndea de mult: foarte joasă, cu o terasă ita-

liană îmbrăcată în viță de vie și cu o deviză deasupra porții: *Parva domus, magna quies.* „Casă mică, liniște mare". Acolo va lucra. Va face o carte, cartea lui. Cartea, această *Fiica lui Faust* despre care vorbea de zece ani. Apoi, îndată după *Fiica lui Faust*, vor urma *Passiflorele*, un volum de poezii, și *Corzile de aramă*, satire necruțătoare. Avea astfel în minte sumedenie de titluri vacante, de etichete, de idei, de coperte de cărți fără nimic înăuntru.

Atunci vor veni editorii, vor fi, într-adevăr, siliți să vină. Va fi bogat, celebru, poate academician, deși instituția aceasta era tare decăzută și putredă. „Ba nu, ba nu, nu-i nimic — zicea Ida — trebuie să faci parte din ea." Se și vedea într-un colț al Institutului, în ziua primirii lui, ascunsă și palpitînd, într-o rochiță modestă, cum îi stă bine soției unui om celebru.

Deocamdată mîncau mai departe perele de la „unchiu'", care era cu adevărat cel mai bun și cel mai puțin prevăzător dintre unchi.

D'Argenton le găsea minunate, afurisitele acelea de pere, dar le mînca grozav de rău dispus, cu furie, scrîșnind din dinți, și se răzbuna pe biata Ida, prin cîteva mici fraze foarte tăioase și jignitoare, prin tot ce era nedelicat în purtarea lui.

Săptămîni și luni trecură astfel, fără s-aducă altă schimbare în viața tuturor decît o răceală bine simțită între Moronval și profesorul său de literatură. Mulatrul, care aștepta mereu ca Ida să ia o hotărîre în privința revistei, bănuia că d'Argenton e potrivnic planului său și nu se sfia să spună în gura mare tot ce credea despre domnul acela.

Într-o joi dimineață, Jack, pe care nu-l mai scoteau decît arareori, privea cu tristețe prin geamlîcul sălii de recreație un cer frumos de primăvară, tare albastru și larg ce te îndemna să visezi plimbări și libertate.

Soarele era cald, ramurile liliacului dăduseră muguri verzi, iar pămîntul nelucrat din grădiniță tresălta de viață, ca un susur de izvoare nevăzute. Din pasaj se auzeau strigăte de copii, de păsări în cușcă. Era una din diminețile cînd toate ferestrele se deschid să intre în case un pic de lumină și să se risipească umbrele iernii și toată negreala cu care nopțile lungi și fumul focurilor umplu odăile multă vreme închise.

Jack se gîndea ce bine ar fi într-o dimineaţă ca asta să iasă puţin din gimnaziu şi să aibă altă priveliște decît zidul cel mare acoperit cu iederă, la temelia căruia grădina se isprăvea cu grămezi de pietricele înverzite şi de frunze moarte.

Tocmai atunci, clopoţelul sună deasupra porţii; o văzu intrînd pe maică-sa, gătită, voioasă, grăbită şi neobişnuit de tulburată. Venea să-l ia pentru a-l duce la *Bois*. N-aveau să se întoarcă decît seara. O adevărată petrecere de-a lor, ca odinioară.

Trebuia să-i ceară voie lui Moronval; dar cum doamna de Barancy aducea plata trimestrului, vă închipuiţi ce repede i-a fost dată învoirea.

— Ah, ce fericire! Ce fericire! zicea Jack.

Şi-n timp ce maică-sa istorisea mulatrului că domnul d'Argenton a fost nevoit să plece în Auvergne, la mătuşa lui, care era pe moarte, copilul străbătu repede curtea pentru a se duce să se îmbrace. În drum îl întîlni pe Madu. Madu, tras la faţă, trist, prins de toate treburile gospodăriei, împovărat de mături şi căldări, fără să bage de seamă că vremea-i frumoasă, iar aerul se înmiresmează cu seve noi.

Văzîndu-l, lui Jack îi veni un gînd nebun, un gînd de copil fericit care vrea ca totul din juru-i să fie pe măsura bucuriei lui:

— Ah, mamă, dacă l-am lua şi pe Madu?...

Învoirea era mai greu de căpătat din pricina nenumăratelor îndatoriri ale micului rege la gimnaziu, dar Jack se rugă aşa de frumos, încît buna doamnă Moronval declară că, pentru ziua aceea, se însărcina ea cu toată treaba negrişorului.

— Madu, Madu — strigă copilul, repezindu-se afară — îmbracă-te repede, te luăm cu noi în trăsură, mergem să mîncăm la *Bois*.

Urmară cîteva clipe de încurcătură. Madu era uluit. Doamna Decostère îi căută o tunică de împrumut pentru împrejurarea aceasta. Micul de Barancy sărea de bucurie, iar doamna de Barancy, ca o pasăre guralivă pe care zgomotul o aţîţă, dădea lui Moronval sumedenie de amănunte despre călătoria lui d'Argenton şi starea deznădăjduită a mătuşii lui.

În sfîrşit, plecară.

Jack și maică-sa se așezară în fundul trăsurii, iar Madu pe capră, lîngă Augustin; nu prea era regește, dar maiestatea sa mai văzuse multe altele!

Plecarea fu încîntătoare, de-a lungul *Căii Împărătesei*, așa de largă dimineața, aerată și intimă. Întîlniră vreo cîțiva oameni ieșiți la plimbare, bucuroși să răsufle puțin la soare înainte de forfota, de zgomotul și de colbul din timpul zilei, copii însoțiți de guvernante, unii mici de tot, duși în brațe, în măreția rochiilor lungi și albe, alții, mai mărișori, cu brațele și pulpele goale, cu păru-n vînt. Treceau și călăreți și amazoane, iar pe aleea rezervată, nisipul proaspăt greblat păstra urmele acestor prime cavalcade și, printre pajiștile verzi, părea mai mult un drum de parc decît un loc public. Același aspect liniștit, luxos, tihnit îl aveau și vilele risipite în verdeață, ale căror cărămizi trandafirii și ardezii albăstrite de dimineața aceasta frumoasă ieșeau în relief ca spălate de lumina proaspătă.

Jack se minuna, o săruta pe maică-sa și-l trăgea pe Madu de tunică.

— Ești mulțumit, Madu?

— O, tare mulțumit, *musiu*.

Ajunseră la *Bois*, verde și înflorit pe alocuri. Erau alei numai cu creștetul copacilor ușor verzui sau înroșit de sevă, ceea ce dădea crengilor scăldate în soare o înfățișare vaporoasă. Feluritele soiuri de copaci, mai mult sau mai puțin timpurii, treceau de la verdele fraged al mlădițelor noi la verdele statornic al arbuștilor de iarnă. Ilicele, care purtaseră zăpada pe frunzele lor tari și răsucite, atingeau în treacăt tufele de liliac cu mugurii încă foarte frigurosi și bănuitori.

După ce trăsura se opri la restaurantul „Pavilion", în timp ce se pregătea dejunul, doamna de Barancy coborî cu copiii să facă înconjurul lacului. La ceasul acela al dimineții încă nu-l tulburau lungile plimbări de după-amiază și tot lustrul de lume mare cu vizitii pudrați, galonați, cu cai înzorzonați cu penaje, cu osii strălucitoare.

Lacul păstrase de peste noapte o răcoare ușoară care se suia ca un abur în lumină. Lebedele înotau și tulpini de ierburi se oglindeau în apa limpede, căreia umbra, tăcerea, singurătatea parcă-i dăduseră o adevărată înfățișare de apă vie; se încreția, se înfiora, creștea ca izvoarele, izbucnind la suprafață în clăbuci limpezi și clocotitori. În loc de pînza

nemișcată ce pare oglinda modelor noi și a deșertăciunilor Parisului, lacul îndrăznea să ajungă iar un lac: îl străbăteau aripi și-l frămîntau înotătoarele peștilor, iar sălciile, tivite cu verdele vlăstarelor fragede, își muiau în el crengile lăsate în voie.

Ce plimbare plină de farmec!

D-apoi dejunul!... Dejunul în fața ferestrelor deschise, cu pofta de mîncare a liceenilor, vioi și fără griji, înfruptîndu-se din toate cu aceeași bucurie. De la început și pînă la sfîrșit, au ținut-o într-un rîs. Orice le era prilej: o bucată de pîine ce cădea sau mutra chelnerului; și veselia aceasta naivă se întîlnea printre ramuri cu cel dintîi ciripit al păsărelelor.

— Dacă ne-am duce la Grădina de Aclimatizare... — propuse mama, după dejun.

— Ah, ce bine, mamă!... Madu n-a văzut-o niciodată... Ce-o să mai petreacă!

Se suiră iar în trăsură și porniră pe alcea cea mare ca să ajungă la poarta cu grilaj. Grădina, aproape pustie ca la deșteptare, li se păru liniștită și răcoroasă ca și pădurea; dar copiii erau și mai atrași de toată viața animală care umplea pînă și desișul cel mai mic și-i privea cum treceau; dobitoacele săreau lîngă zăplazuri, cu ochi galeși sau ageri și boturi trandafirii întinse spre mirosul bun de pîine proaspătă pe care ei o aduseseră de la restaurant.

Madu, care pînă atunci petrecuse ca să-i facă plăcere lui Jack, începu să petreacă de-a binelea. N-avea nevoie de tăblița albastră, care dă micilor curți înfățișarea unor închisori numerotate, ca să recunoască unele animale dințara lui. Cu un simțămînt amestecat de plăcere și părere de rău, se uita la cangurii ridicați pe picioarele lor așa de lungi, încît au sprinteneala și avîntul unei perechi de aripi. Ai fi zis că-i compătimește pentru înstrăinarea lor, că-l doare să-i vadă în locul acela strîmt, pe care-l străbăteau din trei salturi ca să se întoarcă la vizuina lor, cu graba animalului domestic ce cunoaște adăpostul și nevoia culcușului.

Se oprea în fața zăbrelelor ușoare, vopsite în culori deschise pentru a da iluzia de libertate, unde măgarii sălbatici erau închiși împreună cu antilopele, fără milă pentru copitele lor delicate, atît de ușoare, atît de sprintene; și erau colțișoare lipsite de verdeață, povîrnișuri cu iarbă așa

de sărăcăcioasă, încît, deodată, cîte un crîmpei îndepărtat de priveliște arsă de soare se ivea înaintea lui Madu cînd animalele treceau în trap grăbit.

Se înduioșa mai ales de păsările închise. Cel puțin struții, cazoarii, stînd singuratici în aer liber, cu cîte un arbust exotic ce-i însoțește în perspectiva aleilor ca într-un tablou de științe naturale, ei măcar aveau loc să se întindă, să scormonească la soare printre pietricele noul pămînt, primenit, cărat din altă parte, care dă veșnic Grădinii de Aclimatizare un aspect de lucru înjghebat în pripă. Dar ce triști păreau papagalii de tot soiul, în cușca lor lungă, despărțită în compartimente uniforme, fiecare prevăzut cu cîte un mic vas și cu un arbore ca să se cațere, fără crengi și frunze verzi!

Madu, privind locurile acelea melancolice, cam întunecoase, se gîndea la gimnaziul Moronval, unde clădirea e prea înaltă pentru curticica ei. În hulubăriile acestea strîmte și mînjite, penele strălucitoare păreau spălăcite și jumulite; îți vorbeau de lupte, de bătălii, de spaima unor prizonieri sau a unor nebuni de-a lungul unui grilaj de fier. Și păsările deșertului sau ale spațiului, flamingii cu pene tradafirii și gîturi întinse care zboară în triunghiuri între Nilul albastru și cerul palid, ibișii cu cioc lung care viscază cocoțați pe sfincșii neclintiți, toți aveau aceeași înfățișare banală, printre păunii albi rotindu-se cu îngîmfare, și rățuștele chinezești pietate cu gingășie care se bălăceau după plac în lacul lor micuț.

Încetul cu încetul, grădina se umplea.

Acum era lume multă, zgomotoasă, însuflețită, și deodată, între două alei, o priveliște ciudată, fantastică trezi în Madu un extaz așa de mare, încît băiatul încremeni mut, fără o vorbă ca să-și exprime uimirea, încîntarea.

Deasupra desișurilor, a zăbrelelor, cam la înălțimea copacilor bătrîni, doi elefanți, cărora nu le zăreai decît capetele foarte mari și trompele în mișcare, înaintau legănînd pe spinările lor largi o lume pestriță, femei cu umbrele de culoare deschisă, copii cu pălării de pai, capete oacheșe, bălaie, cu păru-n vînt, împodobite cu panglici colorate. După elefanți, mergînd cu totul altfel, venea o girafă cu gîtul țeapăn, care-și purta foarte sus căpșorul grav și mîndru. Cîțiva oameni se suiseră în spatele ei, și ciudata caravană defila pe aleea cotită, printre horbota tinerelor ramuri, cu chicoteli și țipete

ușoare, excitare pricinuită de înălțime, de aerul mai proaspăt și de o nedeslușită teamă, strunită de mult amor propriu.

Sub soarele destul de cald, stofele de primăvară păreau bogate și mătăsoase, și toate culorile ieșeau în relief pe pielea groasă și zgrunțuroasă a elefanților. În sfîrșit, ei se iviră în întregime, călăuziți de paznic, cu trompa întinsă de la dreapta la stînga spre vlăstarele copacilor sau spre buzunarele celor ce se plimbau; erau greoi, împovărați, liniștiți, abia mișcîndu-și urechile lungi, pe care vreun copil aplecat pe spinarea lor sau cîte o fetișcană din popor pornită pe rîs le gîdilau ușurel cu vîrful umbrelei sau al unui bici nevătămător.

— Ce ai, Madu?... Tremuri... Nu cumva ești bolnav? întrebă Jack pe colegul său.

Într-adevăr, lui Madu îi venea rău de emoție, dar cînd află că și el se poate urca pe greoaiele animale, chipul i se făcu grav și cumpănit, aproape solemn.

Jack nu voi să-l însoțească. Rămase cu maică-sa, pe care n-o găsea destul de veselă, destul de zîmbitoare pentru ziua aceea fericită: simțea nevoia să se strîngă lîngă ea, s-o admire, să umble în pulberea fustelor ei lungi de mătase, pe care, ca o regină, le lăsa să se tîrască. Știind jos amîndoi, se uitau cum se cățăra negrișorul tocmai sus pe elefant, cu grabă și cuprins de un fior ciudat.

Odată sus, parcă era la el acasă, la locul său. Nu mai era copilul înstrăinat, cu mișcări caraghioase, cu vorba stîlcită; nu mai era liceanul stîngaci, micul servitor umilit de slujba lui înjositoare și de tirania stăpînului. Sub pielea lui neagră, de obicei pămîntie, simțeai că circulă viața, părul său lînos se zburlea sălbatic, și-n ochii lui luceau, prin tînjeala exilului, fulgere de mînie sau de stăpînitor.

Fericit mic rege!

De două-trei ori la rînd făcură cu el ocolul aleilor.

— Mai vreau, mai vreau! zicea băiatul, și pe podețul de peste micul lac, printre țarcurile asinilor sălbatici, ale cangurilor și agutilor[1], el trecea, trecea mereu, îmbătat de mersul greoi și repede al elefantului.

---

[1] Mamifer rozător

Kerika, Dahomey-ul, războiul, marile vînători, toate-i reveneau în minte. Vorbea singur, în limba lui, și la glăsciorul acela din Africa ciripind mîngîietor și care-l făcea să închidă ochii de plăcere, elefantul scotea mugete entuziaste, zebrele nechezau, antilopele săreau speriate, în timp ce din cușca cea mare cu păsări exotice, unde soarele bătea cu raze mai roșii, veneau alte ciripeli, țipete, chemări, lovituri țiuitoare cu ciocul, toată zarva pădurii virgine înainte de ceasul potolit al somnului.

Dar era tîrziu. Trebuia să se întoarcă, să coboare din visul ăsta frumos. De altfel, îndată ce pieri soarele, se porni vîntul pătrunzător și rece, cum se întîmplă la începutul primăverii, cînd, după razele calde ale zilei, urmează înghețul de peste noapte.

Sub impresia aceasta de iarnă, întoarcerea băieților fu mohorîtă și rece. Trăsura alerga spre gimnaziu, se îndepărta de Arcul de Triumf, încă învăpăiat de amurg, și parcă mergea către noapte. Madu se gîndea, pe capră, lîngă vizitiu. Jack, fără să prea știe de ce, era mîhnit și, din întîmplare, doamna de Barancy tăcea. Totuși avea ceva de spus, și ceva care, pesemne, o costa mult, fiindcă aștepta clipa din urmă ca să vorbească. În sfîrșit, luă mîna lui Jack într-a ei:

— Ascultă, copilul meu! Am să-ți dau o veste rea...

Băiatul înțelese îndată că i se întîmpla o mare nenorocire, și ochii lui rugători se întoarseră spre maică-sa:

— Ah, nu-mi spune, nu-mi spune vestea!

Dar ea urmă, vorbind în șoaptă și foarte repede:

— Trebuie să plec într-o călătorie lungă... Sînt silită să te părăsesc... dar o să-ți scriu... Și mai ales, nu plînge, drăguțul meu, că prea m-ai îndurera... Mai întîi nu mă duc pentru multă vreme... o să ne revedem curînd... da, curînd, ți-o făgăduiesc...

Și începu să-i povestească o sumedenie de istorii ciudate. Era vorba de afaceri de bani, de o moștenire, de lucruri cu totul tainice. Ar fi putut să mai îndruge multe, să născocească mii de alte povești, dar Jack n-o mai asculta. Doborît, prăpădit, plîngea tăcut în colțul lui, și Parisul pe care-l străbăteau i se părea acum tare schimbat, față de dimineață, despuiat de razele-i primăvăratice, de mireasma lui de liliac, jalnic, înfricoșător, fiindcă-l privea cu ochii plini de lacrimi ai unui copil care și-a pierdut mama.

VI

Micul rege

Cîtva timp după plecarea aceasta grăbită, sosi la gimnaziu o scrisoare de la d'Argenton.

Poetul scria „scumpului său director“ ca să-i dea de știre că moartea unei rude schimbîndu-i situația, îl roagă să-i primească demisia din postul de profesor de literatură. În post-scriptum și foarte de sus adăuga că doamna de Barancy, nevoită să părăsească pe neașteptate, Parisul, încredința pe micul Jack îngrijirilor părintești ale domnului Moronval. În caz de boală a copilului să scrie pe adresa lui d'Argenton, la Paris, cu mențiunea ca scrisoarea să fie expediată unde se afla el.

„Îngrijirile părintești ale lui Moronval!“ Ce-o mai fi rîs scriind fraza aceasta! Parcă nu-l cunoștea pe mulatru, parcă nu știa ce-l așteaptă pe copil la pension cînd s-o afla că maică-sa plecase și nu mai puteau spera nimic de la ea!

La primirea acestei scrisori reci, scurte și obraznice prin prea multă discreție, Moronval fu apucat de un groaznic acces de furie, dezlănțuit și nebun, cum îl apuca uneori, și care cutremura gimnaziul, îl frămînta și-l înfiora ca o furtună la tropice.

Plecase!

Plecase cu descuiețul cela, cu închipuitul cela cu picioare strîmbe, așa-zis frumos, fără talent, fără inteligență, fără nimic. „Ah, știu că bine o să mai petreacă! Să-i fie rușine, femeie la vîrsta ei, că doar nu mai e în prima tinerețe, s-o rabde inima să plece și să-și lase bietul copil singur la Paris, pe mîna străinilor.“

Deși se înduioșa de soarta bietului copil, mulatrul își cam strîngea cu răutate buzele, parc-ar fi spus: „Așteaptă, așteaptă tu... las' pe mine, c-am să ți-l îngrijesc eu pe Jack al tău... și cît mai părintește!“

Ceea ce-l întărîta mai cu seamă nu era atît că fusese dezamăgit în lăcomia lui, că revista se dusese pe copcă și că pierdea pentru totdeauna ultima speranță de îmbogățire, toate acestea îl înfuriau mai puțin decît taina nerușinată, sfidătoare cu care se înconjurau aceste două ființe ce se

cunoscuseră prin el, la el, prin mijlocirea casei lui. Alergă în bulevardul Haussmann să capete deslușiri, să afle ceva; dar acolo, aceeași taină! Constant aștepta o scrisoare de la doamna. Știa numai că doamna părăsea bulevardul, că rupsese definitiv cu „unchiu'", iar mobila avea pesemne să fie vîndută.

— Ah, domnule Moronval — adăugă voinicul *factotum* — mare nenorocire c-am pus piciorul în șandramaua dumitale!

Mulatrul se întoarse la gimnaziu, încredințat că trimestrul următor micul Jack va fi retras sau că el însuși va fi silit să-l dea afară pentru neplată. Era limpede pentru el, ca de altfel pentru toată instituția, că tînărul de Barancy nemaiavînd de ce să fie cruțat se cădea să se răzbune pe el pentru toată slugărnicia cu care-l înconjurau de un an de zile.

Și asta începu de sus, la masa directorului, unde Jack se așeză de acum înainte nu numai ca egalul, dar și ca jucăria și martirul celorlalți. Nici tu vin, nici tu prăjituri. „Suc" la fel cu ceilalți, „suc" sălciu, dulceag și tulbure, tot atît de plin de corpuri străine și de spumă nesănătoasă ca și apele unui puhoi. Și tot timpul priviri pline de ură și aluzii jignitoare.

Obișnuiau să vorbească adesea despre d'Argenton în fața lui. Era un așa-zis poet, egoist și înfumurat. Cît despre noblețea lui, știau ei cîte parale face, iar lungile coridoare întunecoase unde, chipurile, își tîrîse copilăria bolnăvicioasă, nu existaseră niciodată într-un vechi castel pierdut în munți, ci în micul hotel cu camere mobilate pe care mătușă-sa le închiria cu luna, pe strada Fourcy, prin rețeaua de ulicioare întortocheate și umede ce înconjoară biserica Saint-Paul. Femeia era din Auvergne, și fiecare își amintea cum striga stîlcit nepotului ei, pe aceleași coridoare întunecoase: „Amaury, băiete, ia adu-mi sus cheia de la *șăpt bi*" (șapte bis). Și vicontele îi aducea cheia de la *șăpt bi*.

Batjocurile acestea crunte la adresa poetului, pe care nu-l putea suferi, îi plăceau copilului, dar îl împiedica ceva să rîdă, să se amestece în veselia zgomotoasă a „țărișoarelor calde", încîntate de fiecare glumă a lui Moronval. Fiindcă totdeauna, după asemenea caraghioase destăinuiri, veneau aluzii la altă persoană, pe care Jack tremura să n-o recunoască, deși nu se rostea nici un nume. S-ar fi zis că o legătură oare-

care unea în mintea comesenilor pe Amaury d'Argenton, marele ratat, frumosul închipuit şi ridicol, cu cealaltă persoană pe care copilul o adora şi o respecta mai presus de orice.

Mai cu seamă despre un oarecare ducat de Barancy se pomenea în toate conversaţiile.

— Unde-l puneţi, ducatul ăsta? striga Labassindre. În Touraine sau în Congo?

— Oricum, trebuie să recunoaştem că-i tare bine întreţinut... — răspundea doctorul Hirsch, făcînd cu ochiul.

— Bravo, bravo!... Foarte frumos „întreţinut".

Şi se stricau de rîs.

Mai era vorba şi de faimosul lord Peambock, maior-general în armata din Indii.

— L-am cunoscut bine — zicea doctorul Hirsch. El comanda regimentul celor treizeci şi şase de tătici.

— Bravo, cei treizeci şi şase de tătici!

Jack lăsa capul în piept, se uita la pîine, la farfurie, nu îndrăznea nici măcar să plîngă, atins de ironia aceasta care-l înăbuşea. Uneori, fără să înţeleagă bine cuvintele pe care le auzea, expresia feţelor mai batjocoritoare, rîsul lor mai grosolan îi vesteau ocara pe care voiau să i-o facă.

Atunci doamna Moronval îi zicea cu blîndeţe:

— Jack, drăguţă, ia du-te puţin la bucătărie.

Apoi îi certa pe ceilalţi încet.

— Haida-de! zicea Labassindre. Nu pricepe.

Desigur, nu pricepea tot, bietul copil, dar inteligenţa i se ascuţea la întîile lui mîhniri, se străduia să afle pricina dispreţului duşmănos care-l înconjura; şi unele cuvinte nedesluşite, aruncate în convorbirile de la masă, îi rămîneau în minte ca o îndoială sau ca o pată ruşinoasă.

Ştia de mult că n-are tată şi că poartă un nume care nu-i al lui, că maică-sa n-avea soţ; de aici porneau gîndurile lui îngrijorate. Ajunsese foarte supărăcios. Într-o zi, fiindcă lunganul de Saïd i-a zis „copil de cocotă", în loc să rîdă ca altădată, s-a repezit la gîtul egipţianului, făcîndu-i un laţ cu micuţele-i mîini încleştate, cît pe ce să-l sugrume. La urletele lui Saïd, alergă Moronval şi, pentru prima dată de la intrarea lui în gimnaziu, micul de Barancy făcu cunoştinţă cu bătul.

Din ziua aceea, vraja se dezlegă. Mulatrul nu-şi mai stăpîni pornirea de a bate; îi plăcea atîta să lovească! Acum,

pentru ca soarta lui Jack să fie aidoma cu a lui Madu, nu-i mai lipsea decît să treacă la bucătărie. Dar nu cumva să credeți că, în revoluția aceasta din gimnaziu, viața micului rege se îmbunătățise. Dimpotrivă, negrul era mai mult ca oricînd calul de bătaie al tuturor ambițiilor dezamăgite. Labassindre îi trăgea mereu cîte un picior, doctorul Hirsch îi tot lungea urechile, iar Cel cu bățu' îl făcea să plătească scump prăbușirea revistei.

„Niciodată mulțumiți, niciodată mulțumiți", repeta nenorocitul negrișor, hărțuit de cerințele tiranice ale stăpînilor. Descurajarea lui se unea cu un ciudat dor de țară, stîrnit de primăvară, de întoarcerea atît de tulburătoare a căldurii și a soarelui și, mai ales, de vizita la Grădina de Aclimatizare, care-i trezise amintiri vii, înduioșătoare, o adevărată chemare a patriei absente.

Melancolia lui de exilat se arătă întîi printr-o mutenie încăpățînată și o resemnare fără pic de răzvrătire împotriva poruncilor și a bătăii. Apoi chipul lui Madu se făcu hotărît și însuflețit ca niciodată. Ai fi zis că, alergînd prin casă, prin grădină la nenumăratele lui treburi, se îndrepta spre o țintă îndepărtată, necunoscută de nimeni; și gîndeai astfel văzîndu-i privirea pironită, ce o lua parcă înaintea întregii sale făpturi ca și cum cineva ar fi mers în fața lui și-l chema.

Într-o seară, pe cînd negrul se pregătea să se culce, Jack îl auzi ciripind încetișor pe limba lui străină și-l întrebă:

— Cînți, Madu?

— Nu, musiu, eu nu cîntă, eu vorbește ca negri.

Și se destăinui prietenului său. Se hotărîse să plece. De mult îl frămînta gîndul ăsta, aștepta numai soarele ca să-și înfăptuiască planul. Acum că s-a întors iar soarele, Madu avea să se înapoieze în Dahomey, s-o regăsească pe Kerika. Dacă Jack vrea să vină cu el, or să meargă pe jos pînă la Marsilia și-or să se ascundă într-un vapor, să plece amîndoi pe mare. Nu putea să li se întîmple nimic rău, fiindcă aveă *gri-gri*-ul.

Celălalt se împotrivi. Oricît de nenorocit ar fi fost, țara lui Madu-Ghezo nu-l ispitea. Vasul cel mare de aramă plin cu capete tăiate i se ivea înfiorător în minte. Și-apoi ar fi și mai departe de maică-sa.

— Bine — zise liniștit negrul — tu rămîne gimnaziu, eu plecî singur.

— Și cînd pleci?

— Mîine, răspunse negrul cu glas hotărît, și îndată închise ochii s-adoarmă, ca și cum ar fi avut nevoie de toate puterile lui.

A doua zi dimineață era „zi de metodă", cum spuneau la gimnaziu. În ziua aceea se adunau pentru cursul doamnei Decostère în salonul cel mare, din pricina orgăi-armonium necesare lecturii expresive. Cînd intră, Jack îl zări pe Madu frecînd tăcut podeaua sălii uriașe și se gîndi că s-a lăsat păgubaș de călătorie.

De vreo două ceasuri, „țărișoarele calde" munceau să-și rupă fălcile pentru „configurația cuvintelor", cînd capul lui Moronval se ivi în ușa crăpată:

— Madu nu-i aici?

— Nu, dragă — răspunse doamna Moronval-Decostère — l-am trimis la piață după tîrguieli.

Cuvîntul „tîrguieli" aduse pe toate fețele copiilor o expresie de atîta fericire, încît ei ar fi putut să dea îndată configurația exactă a acestui cuvînt, dacă le-ai fi cerut-o. Erau hrăniți pe sponci! Jack, mai puțin hămesit, își aminti de convorbirea din ajun, care, auzită înaintea somnului, îi rămăsese ca un vis.

Domnul Moronval se îndepărtă, pentru a se întoarce cîteva clipe mai tîrziu:

— Ei, ce-i cu Madu?

— Nu s-a întors... Nu mai înțeleg nimic — zise mica femeie, cam îngrijorată și ea.

Ora zece, unsprezece, nici urmă de Madu. Lecția se isprăvise de mult. Era ceasul cînd, de obicei, veneau de la bucătăria din subsol, deși atît de îngustă și de sărăcăcioasă, mirosuri calde care ațițau pofta sălbatică a elevilor. În dimineața aceea, nimic, nici tu legume, nici tu carne, și Madu nicăieri.

— Poate că i s-a întîmplat ceva... — zise doamna Moronval, mai îngăduitoare decît posacul ei soț, care, din cînd în cînd, se ducea cu bățul în mînă să pîndească la poarta pasajului sosirea negrișorului.

În sfîrșit, bătu de amiază la toate orologiile, la toate ceasornicele, la toate clopotnițele din apropiere, aducînd ora prînzului, care împarte munca zilei în două părți aproape egale. Sunetele voioase răsunară înfiorător în stomacurile

goale ale tuturor locuitorilor din gimnaziu. Şi pe cînd se aşternea tăcerea în fabricile dimprejur, şi chiar din cocioabele pasajului toate focurile aprinse trimiteau sfîrîitul prăjelilor şi mirosuri îmbietoare, profesorii şi elevii, neavînd nici o treabă, se lăsau în voia nebunei aşteptări a mesei care lipsea.

Închipuiţi-vă institutul ăsta înfometat, fără merinde, pierdut ca o plută în primejdie, în mijlocul oceanului de oameni care mîncau.

„Ţărişoarele calde" erau trase la faţă, cu ochii holbaţi şi leşinau de foame. Totuşi, pe la două, doamna Moronval-Decostère se hotărî, cu toată aristocraţia ei înnăscută, să se ducă după cîrnaţi, neîndrăznind să mai trimită pe nici unul dintre micii hămesiţi, care ar fi fost în stare să înfulece totul pe drum.

Cînd se întoarse, încărcată cu pîini mari şi cu hîrtii unsuroase, o primiră cu un ura entuziast, şi abia atunci, ca şi cum toate imaginaţiile istovite s-ar fi însufleţit la vremea mesei, fiecare împărtăşi celorlalţi bănuielile şi temerile stîrnite de plecarea micului rege. Moronval nu credea în accidente: avea pricini bine întemeiate ca să prevadă o fugă.

— Cîţi bani avea la el? întrebă mulatrul.

— Cincisprezece franci — răspunse cu sfială nevastă-sa.

— Cincisprezece franci!... Atunci, desigur c-a fugit.

— Doar n-o să se poată întoarce în Dahomey cu cincisprezece franci! zise doctorul.

Moronval clătină din cap şi plecă îndată să-şi facă declaraţia la comisariatul cartierului.

Mare belea pe capul lui! Trebuia cu orice preţ să regăsească băiatul, să-l împiedice să ajungă la Marsilia. Mulatrul se temea de dojenile lui „musiu Bonfils". Apoi lumea-i aşa de rea! Micul rege putea să se plîngă de bătăile pe care le îndurase, să scoată nume rău pensionului. Aşa că, în declaraţia lui la comisariatul poliţiei, avu grijă să arate că Madu luase cu el o mare sumă de bani. Apoi adăugă, cu o înfăţişare dezinteresată, că prea puţin îi păsa de bani şi că se gîndea mai cu seamă la toate primejdiile ce-l pîndeau pe nenorocitul copil, pe bietul mic rege decăzut, exilat, fără tron şi fără patrie.

Tigrul îşi ştergea ochii vorbind. Poliţiştii îl mîngîiau:

— Las' că-l găsim noi, domnule Moronval, n-avea grijă.

Dar, dimpotrivă, domnul Moronval era foarte îngrijat şi atît de frămîntat, că-n loc să aştepte liniştit acasă rezultatul cercetărilor, cum îl sfătuise comisarul, se puse numaidecît în mişcare, însoţit de toate „ţărişoarele calde", printre care şi amicul nostru Jack, ca să ajute străduaniile poliţiei.

Făcură îndepărtate şi felurite excursii la toate porţile Parisului. Mulatrul întreba vameşii, le dădea semnalmentele lui Madu, în timp ce copiii se uitau pe drumurile lungi, care încep la accize, dacă nu văd cumva, strecurîndu-se printre căruţele goale sau printre cele cîteva regimente în marş, umbra neagră a micului rege. Apoi se duceau la prefectura poliţiei, la ora raportului, sau intrau pe la secţii dimineaţa, cînd se deschid uşile dubei şi se face prima triere a pescuitului îmbelşugat de peste noapte, în care se zbat atîtea nenorociri şi atîtea ticăloşii.

Ah, mult nămol mai scoate cumplita plasă, afundîndu-se pînă-n adîncurile colcăitoare ale marelui oraş; uneori nămolul acesta e roşu, şi cînd îl răscoleşti, se ridică din el o duhoare sălcie de crimă şi de sînge.

Ce gînd năstruşnic să duci acolo copii, să le umpli ochii cu urîciunile acelea, să le zdruncini nervii cu glasurile ce tremură rugîndu-se fierbinte, cu urletele, cu blestemele, cu hohotele de plîns, cu cîntecele îndrăcite, cu toată muzica de iad care răsună în secţiile ticsite şi care le-a adus porecla scîrţîitoare şi tristă: vioara!

Directorul gimnaziului zicea că-şi pune la curent elevii cu viaţa pariziană.

„Ţărişoarele calde" nu prea înţelegeau tot ce vedeau, tot ce auzeau, dar se întorceau de acolo cu o impresie înfiorătoare; mai cu seamă Jack, a cărui inteligenţă era mai ageră, mai ascuţită, venea din plimbările acelea cu inima strînsă, îngrijorat, mai simţitor, înspăimîntat de dedesubturile unui Paris întrezărit şi gîndindu-se uneori cu groază: „Poate că şi Madu e acolo".

Apoi se liniştea, bănuind că negrişorul trebuie să fie acum departe, alergînd cît îl ţineau picioarele pe drumul Marsiliei, pe care şi-l închipuia drept ca un I, cu marea la capăt şi cu vapoare gata de plecare.

În fiecare seară cînd intra în dormitor, Jack simţea că-i saltă inima de bucurie, văzînd locul gol al prietenului său.

„Aleargă, aleargă micul regel... — își zicea el și uita o clipă tristețea propriei lui vieți și felul de neînțeles în care-l părăsise maică-sa. Totuși îl îngrijora ceva cu privire la călătoria lui Madu. Timpul, așa de frumos în ziua plecării, se schimbase pe neașteptate. Acum era un adevărat potop cu grindină, ba chiar și cu zăpadă, printre care primăvara încerca să-și adune razele rătăcite; se trudea mult, și-n ciuda cîtorva înseninări întîmplătoare, vîntul care bătea într-una aducea nori de măzăriche, așa că „țărișoarele calde", adormite sub geamlîcul lor ce trosnea zgomotos, învăluite în aerul de afară care le zgîlțîia șubreda clădire, făcînd-o să pîrîie și să se cutremure, puteau visa lungi călătorii pe apă, încercînd impresii din largul mării și primejdii fără adăpost.

Ghemuit sub pătură ca să se apere de vîntul îngrozitor ce intra prin crăpături, șfichiuind și șuierînd razna prin dormitor ca niște curele, Jack urmărea în minte calea închipuită pe care apucase Madu-Ghezo. Îl vedea pitulat pe marginea unui șanț, în cotlonul unei pădurici, îndurînd vijelia și ploaia, cu vestuța lui roșie ce nu-l putea apăra împotriva mîniilor anotimpului.

Ei bine, nu! Realitatea era și mai înfiorătoare decît toate presupunerile lui.

— L-au găsit! răcni Moronval într-o dimineață, repezindu-se în sufragerie pe cînd cei din institut se așezau la masă. L-au găsit. Am primit înștiințarea de la prefectura poliției... Repede, pălăria și bastonul... alerg să-l iau de la arestul prefecturii.

Era într-o cumplită stare de indignare și de bucurie răutăcioasă.

Ca să-și lingușească directorul cît și pentru a-și împlini nevoia de a striga, „țărișoarele calde" primiră vestea cu un „ura" grozav. Jack nu-și amestecă glasul în urletul acela de triumf și îndată se gîndi: „Ah, sărmanul Madu!"

Într-adevăr, Madu era la arest din ajun. Acolo, în cloaca aceea, printre răufăcători și derbedei, într-o gloată de oameni tăvăliți în lene, în dezgust, în oboseală sau în beție, claie peste grămadă pe saltele aruncate pe jos, acolo fu regăsit moștenitorul prezumtiv al coroanei din Dahomey, de către minunatul său director.

— Ah, copil nenorocit, în ce hal trebuie să te... să te...

Vrednicul Moronval nu putu spune mai mult, înăbușindu-se de uimire și de tulburare; și văzîndu-l cum își aruncă de gîtul negrișorului amîndouă brațele-i lungi ca două lacome tentacule, inspectorul de poliție care-l însoțea gîndi fără voie: „Bravo lui! Uite un director de pension care-și iubește elevii!"

În schimb, nesimțitorul de Madu părea lovit de o desăvîrșită nepăsare; fața lui nu exprimă nimic văzîndu-l pe Moronval, nici bucurie, nici suferință, nici uimire, nici rușine, nici măcar sfînta groază pe care mulatrul i-o insufla de obicei, iar împrejurările ar fi trebuit, pare-se, s-o întărească.

Ochii lui priveau fără să vadă, stinși pe chipu-i spălăcit, mai palid pe dinăuntru și fără luciu. Ceea ce-i vădea și mai mult prostrația, era înfățișarea murdară și înspăimîntătoare a întregii lui făpturi: o boccea de zdrențe pline de glod. Din cap pînă-n picioare, și chiar în părul creț, glodul se strînsese în straturi vechi și noi, suprapuse, dintre care cele mai uscate se desprindeau în plăci de culoarea colbului.

Parcă era o ființă amfibie care întîi s-a scăldat în apă și apoi s-a rostogolit pe nisipul țărmului.

Nici tu-pantofi în picioare, nici tu șapcă: fără îndoială, galonul ei ispitise vreun pungaș. Nu mai avea pe el decît pantalonii tociți pînă la urzeală și vesta roșie destrămată, a cărei culoare nu se mai ivea decît din loc în loc, spălăcită de soare și de noroi.

Oare ce i se întîmplase?

Numai el ar fi putut spune, de-ar fi vrut să vorbească. Inspectorul știa doar că niște agenți ai siguranței, făcînd o inspecție de noapte, în ajun, prin carierele Americii, îl găsiseră culcat pe un cuptor pentru ghips, aproape mort de foame și toropit de căldura dogoritoare a cuptorului. De ce mai era la Paris? Cine-l împiedicase să plece?

Moronval nu-l întrebă și nu-i spuse o vorbă tot drumul pe care-l făcură amîndoi în trăsură de la arest la gimnaziu. Copilul, azvîrlit într-un colț ca un pachet, doborît, năuc și mîhnit, și directorul, solemn și triumfător, nu schimbară decît priviri.

Și ce priviri!

O lamă ascuțită, călită și tăioasă, încrucișîndu-se în gol cu un biet fier mic, îndoit, frînt, învins dinainte.

Cînd Jack văzu trecînd prin grădină faţa aceea neagră şi jalnică, zbîrcită şi micşorată printre zdrenţe, recunoscu anevoie pe micul rege.

Madu îi aruncă un „bună ziua, *musiu*“ de o nespusă tristeţe; apoi toată ziua nu mai fu vorba de el. Lecţiile se ţinură fără şir, ca de obicei, ca şi recreaţiile. Numai din cînd în cînd şi de mai multe ori se auziră lovituri puternice înăbuşite şi gemete adînci care veneau din odaia mulatrului. Chiar cînd înfiorătorul zgomot înceta, Jack, de frică, credea că tot îl mai aude; doamna Moronval se arăta şi ea foarte mişcată, ascultînd, şi uneori cartea pe care o ţinea în mîini tremura cu toate paginile.

La masă, directorul se aşeză, istovit dar încîntat.

— *Mizeabilul!* zicea el nevesti-si şi doctorului Hirsch. *Mizeabilul!...* În ce hal m-a adus!

Ce-i drept, părea frînt de oboseală.

Seara, în dormitor, Jack găsi patul de lîngă el ocupat. Bietul Madu îşi adusese stăpînul în aşa hal, încît el însuşi plecase să se culce şi n-o putuse face singur.

Jack ar fi vrut să-i vorbească, să afle amănuntele călătoriei lui aşa de anevoioasă şi de scurtă, dar doamna Moronval şi doctorul Hirsch erau acolo, aplecaţi asupra copilului, care părea moţăia, oftînd din greu ca după o zi de mare trudă şi de lacrimi.

— Va să zică, domnule Hrisch, nu crezi că-i bolnav?

— Mai sănătos decît mine, doamnă Moronval... Vedeţi, cei de soiul ăsta sînt oţeliţi ca un monitor[1]!

După ce plecară, Jack luă mîna lui Madu, neagră pe pătură, zgrunţuroasă şi fierbinte ca o cărămidă scoasă din cuptor.

— Bună seara, Madu.

Madu deschise puţin ochii şi, privindu-şi prietenul cu o descurajare sălbatică, îi zise încet:

— Gata Madu. Madu pierdut *gri-gri*. Nu vede niciodată Dahomey. Gata...

Iată de ce nu părăsise Parisul. Două ceasuri după fuga lui din gimnaziu, pe cînd căuta pe la marginea oraşului o poartă deschisă spre cîmp, cei cincisprezece franci de piaţă şi medalia pe care o purta la gît trecură, fără să ştie cum, în buzunarul unuia din derbedeii de la bariere pentru care orice

[1] Vas de război de tonaj mijlociu, prevăzut cu cuirasă.

pradă-i bună, una din păsările răpitoare care se reped la tot ce strălucește.

Atunci, fără să se mai gîndească la Marsilia, la vapoare, la călătorie, știind bine că fără *gri-gri* nu va ajunge niciodată în Dahomey, Madu se întorsese din drum, și opt zile și opt nopți se bălăcise în toate mocirlele Parisului subteran ca să-și găsească talismanul. Temîndu-se să nu fie prins și trimis la Moronval, dusese viața asta de noapte, josnică, înspăimîntătoare, a Parisului mohorît care fură și ucide. Dormise prin casele în construcție, pe maidane, în țevile de apă de sub poduri unde bate vîntul și lîngă teatre, printre firimiturile celor ce mîncaseră, făcînd coadă.

Fiind mic și de culoarea neagră se putuse strecura pretutindeni, și pretutindeni erau oameni. Simțise că-l atinge viciul cu aripile-i cleioase și tăcute de pasăre de noapte; mîncase din pîinea hoților, că hoții sînt uneori milоși. Fusese de față la împărțeli în timpul nopții, la mici chefuri de ucigași în pivnițele clădirilor, își dormise somnul de copil lîngă visul unui bandit care, la nevoie, ucide. Dar ce-i păsa lui? Își căuta *gri-gri*-ul și trecea prin toate ticăloșiile fără să le vadă.

În mîrșava drojdie pariziană, micul rege rămînea liniștit ca-n pădurile unde Kerika îl lua să stea în tabără, în timpul marilor vînători, cînd, deșteptat noaptea de mugetele elefanților și hipopotamilor, vedea sub copacii uriași, abia luminați, niște arătări monstruoase dînd tîrcoale bivuacului și simțea cum se tîrăsc reptilele sub frunzele de lîngă el. Dar Parisul, cu monștrii lui, e și mai îngrozitor decît toate pădurile Africii; ce s-ar mai fi temut negrișorul, dac-ar fi văzut, dac-ar fi înțeles. Noroc însă că nu se gîndea decît la *gri-gri*, și aici, ca și la vînătorile de odinioară, ocrotirea Kerikăi se întindea asupra lui...

— Gata Madu!

Micul rege nu mai zise nimic în seara aceea de istovit ce era, și vecinul său de pat trebui s-adoarmă fără să afle mai mult.

Pe la miezul nopții, Jack se deșteptă tresărind. Madu rîdea, cînta, vorbea singur cu o repeziciune neobișnuită și-n limba țării lui. Delirul începuse.

Dimineața, doctorul Hirsch, adus în mare grabă, declară că Madu e foarte bolnav.

„O mică meningo-encefalită“ — zicea el, frecîndu-şi unele de altele falangele galbene şi lucioase ca nişte arşice. Ochelarii îi scînteiau. Părea încîntat.

Groaznic om, doctorul Hirsch ăsta! Cu capul împuiat de lecturi ştiinţifice, de toate năzdrăvăniile, de toate teoriile, prea leneş şi fără şir în idei pentru o lucrare închegată, nu-şi luase decît vreo două sesiuni de examene la medicină, ascunzîndu-şi adevărata ignoranţă sub o harababură de studii încurcate asupra medicinei indiene, chineze şi caldeene. Se îndeletnicea chiar şi cu vrăjitoria, şi cînd, din întîmplare, îi cădea în mînă o viaţă de om, se gîndea la tainele farmecelor, la reţetele diabolice şi primejdioase ale vrăjitoarelor.

Doamna Moronval fu de părere să cheme un adevărat medic în ajutorul acestei ştiinţe aiurite, dar directorul, mai puţin compătimitor şi neţinînd să facă cheltuieli care poate nu i se vor înapoia niciodată, găsi că doctorul Hirsch e prea de ajuns pentru a îngriji maimuţoiul ăsta şi-l lăsă cu totul în seama lui.

Vrînd să-şi aibă bolnavul numai pentru el, fără să-l împartă cu nimeni, ciudatul doctor, sub cuvînt că noua complicaţie putea fi molipsitoare, ceru să se mute patul lui Madu în celălalt capăt al grădinii, într-un fel de cămăruţă cu geamuri, ca toate clădirile fostului atelier de fotografie hipică, şi unde era o vatră.

O săptămînă întreagă putu să încerce toate doctoriile celor mai barbare popoare pe mica lui victimă, chinuind-o după plac, fiindcă aceasta nu se împotrivea nici cît un cîine bolnav. Cînd doctorul, încărcat cu sticluţe rău astupate, desigur umplute şi pregătite de el, şi cu pachete cu tot felul de prafuri mirositoare, intra în cămăruţă, închizînd cu grijă uşa în urma lui, toţi se întrebau: „Oare ce-o să-i facă?“

Şi „ţărişoarele calde“, pentru care un medic era totdeauna şi puţin mag, un vrăjitor, clătinau din cap şi roteau ochii, văzîndu-l. Dar n-aveau voie să se apropie din pricina molimei, aşa că era un colţ tainic în fundul grădinii, un colţ învăluit de umbre, de mister, de groază, unde parcă se pregătea un deznodămînt mult mai ascuns şi mai înspăimîntător decît toate leacurile doctorului.

Totuşi Jack ar fi dorit să-şi vadă prietenul, să treacă pragul uşii închise şi zăvorîte cu o neobosită supra-

veghere. În sfîrșit, tot pîndind mereu, prinse clipa cînd doctorul, în căutarea unui medicament uitat, tocmai se repezise spre pasaj, și intră cu lunganul de Saïd în infirmeria aceasta înghebată în grabă.

Era un loc pe jumătate rustic, unde se țin unelte de grădinărie, butași de flori și plante friguroase. Patul de fier în care zăcea Madu era așezat pe pămîntul bătătorit. Vedeai prin colțuri oale de lut puse teanc una într-alta, bucăți de spaliere de viță, geamuri sparte de un albastru frumos, albastrul cerului pe care-l dau straturile de aer suprapuse. Ierburi vestejite, mormane mari de rădăcini uscate desăvîrșeau aspectul jalnic; iar în vatră, ca și cum vreo mică plantă de la tropice, simțitoare la frig și plăpîndă, s-ar fi adăpostit acolo, focul ardea, umplînd cămăruța cu o căldură înăbușitoare și somnolentă.

Madu nu dormea. Biata lui fețișoară, din ce în ce mai slabă și mai întunecată, avea aceeași expresie de nepăsare deplină. Mîinile-i negre se încleștau pe cearșaf. Era ceva de animal în delăsarea ființei lui, în renunțarea la tot ce-l înconjura și-n felul cum se întorcea spre perete, de parcă drumuri nevăzute s-ar fi deschis pentru el printre pietrele date cu var, și fiecare crăpătură a vechii clădiri ar fi fost o ieșire luminoasă spre o țară cunoscută numai de el.

Jack se apropie de pat:

— Eu sînt, Madu... Eu, *musiu* Jack.

Celălalt îl privi fără să înțeleagă, fără să răspundă; nu mai știa franțuzește. Toate metodele din lume nu i-ar fi ajutat la nimic. Încetul cu încetul, natura își lua înapoi micul sălbatic; și-n delirul în care nu mai ești stăpîn pe tine, iar instinctul șterge toate lucrurile învățate, Madu nu mai vorbea decît limba din Dahomey. Jack îi mai șopti cîteva cuvinte, în timp ce Saïd, mai în vîrstă, se îndepărta spre ușă, plin de groază și de spaimă, cuprins de frigul pe care aripile mari ale morții îl răspîndesc în jurul ei cînd coboară încet, ca o pasăre ce plutește, pe fruntea întunecată a muribunzilor. Deodată Madu oftă lung... Cei doi copii se priviră.

— Cred că doarme... — murmură Saïd, foarte palid.

Jack, foarte tulburat și el, răspunse încetișor:

— Da, ai dreptate, doarme... să mergem.

Și ieșiră amîndoi în grabă, lăsîndu-și tovarășul în seama nu știu cărei umbre înfiorătoare care-l învăluia, și mai

izbitoare în locul acesta ciudat, unde cădea o lumină verzuie, nelămurită, lumina din fundul unei grădini la ceasul amurgului.

S-a înnoptat. În cămăruța tăcută și întunecoasă, a cărei ușă au închis-o copiii ieșind, flacăra vetrei strălucește, se răsfrînge, se întinde prin toate colțurile, ca și cum ar căuta pe cineva pe care nu-l mai găsește. Învăpăiază cu un fulger geamurile îngrămădite, se vîră pînă în fundul oalelor de flori, se cațără de-a lungul vechilor spaliere de viță rezemate de perete, se frămîntă, aleargă fără încetare, negăsind nimic, mereu nimic. Se plimbă pe patul de fier, pe vestuța roșie cu mînecile întinse liniștit, de parcă s-ar odihni. Dar se vede că nici acolo nu mai e nimic, fiindcă flacăra aleargă mai departe, pe tavan, pe ușă, dă tîrcoale, tremură, pînă în clipa cînd, obosită, istovită, descurajată, înțelegînd că focul e de prisos, că nu mai are pe nimeni de încălzit aici, se-ntoarce în cenușă și se stinge și ea, ca frigurosul mic rege care-o iubise atîta.

...Bietul Madu! Ironia soartei lui urmărindu-l pînă și după moarte. directorul pensionului șovăi multă vreme dacă trebuie să-l îngroape ca pe un servitor sau ca pe o alteță regală. Pe de o parte era vorba de economie, pe de alta, de interesul reclamei și al fanfaronadei, care învinse. După multă nehotărîre, Moronval își zise că trebuie să dea o mare lovitură și că, deoarece micul rege nu-i aduse în viață tot ce așteptase de la el, era drept să se folosească de moartea lui.

Orînduiră deci o înmormîntare mărețată.

Toate ziarele reproduseră o biografie a micului rege din Dahomey, biografie foarte scurtă, vai! ca și viața lui, dar însoțită de un lung panegiric al gimnaziului Moronval și al directorului său. Desăvîrșita metodă Decostère, știința medicului care îngrijise copilul de rege, salubritatea institutului, nimic nu fusese uitat; și mai înduioșător decît orice în laudele acestea a fost unanimitatea lor și conformitatea în exprimare.

În sfîrșit, într-o zi de mai, Parisul, care cu toate nenumăratele-i îndeletniciri și zbuciumul său înfrigurat, bagă totdeauna de seamă orice se petrece, Parisul văzu defilînd de-a lungul bulevardelor un convoi bogat și neobișnuit. Patru mici liceeni negri țineau cordoanele unui dric de

clasa întîi. În urma lor, un licean galben, cu fes în cap — amicul nostru Saïd — ducea pe o pernă de catifea nu știu ce decorații ciudate, ce însemne așa-zise regale. Apoi venea mulatrul cu cravata albă, înconjurat de Jack și de celelalte „țări calde". După ei profesorii, prietenii casei, toți ratații, care mergeau în neorînduială — mulți și de plîns. Ce de spinări încovoiate, ce de chipuri turtite, pălmuite de soarta care le lăsase pe obraji, în zbîrcituri de neșters, urma celor cinci degete, ce de priviri stinse, de cranii jumulite mai păstrîndu-și nimbul viselor, ce de paltoane jerpelite, de pantofi scîlciați, de speranțe înșelate, de ambiții cu neputință de împlinit!... Toate acestea defilau jalnic, stingherite de prea marea lumină a zilei, și sinistrul cortegiu se potrivea numai bine cu micul rege scos din drepturi. Nu erau și ei, toți nenorociții aceștia plini de iluzii, pretendenți la vreun regat închipuit în care n-aveau să intre niciodată?

Și numai la Paris puteai vedea o astfel de înmormîntare: un rege din Dahomey dus la cimitir de toți dezmoșteniții boemei!

Pentru a desăvîrși tristețea jalnicei ceremonii se porni ploaia, o ploiță rece, deasă, ce plesnea, ca și cum o fatalitate de frig se înverșuna împotriva micului rege, urmărindu-l pînă-n pămîntul unde avea să doarmă. Vai, da, pînă-n pămînt, căci după ce se coborî sicriul, discursul pe care-l rosti Moronval, adevărată revărsare de banalități fără dragoste, de vorbe sforăitoare și înghețate, nu era făcut să te încălzească, bietul meu Madu! Mulatrul vorbi de virtuțile, de marea inteligență a defunctului, de suveranul model ce ar fi putut ajunge într-o zi, apoi își isprăvi cuvîntarea funebră cu lauda banală folosită în asemenea împrejurare: „A fost un om!" zise el cu emfază.

A fost un om.

Pentru cei care-i cunoscuseră mutrișoara simpatică și înduioșătoare, înfățișarea și vorba-i copilărească, prelungite de robia ce îmbește, cuvintele lui Moronval păreau pe cît de sfîșietoare, tot pe atît de caraghioase.

Totuși, printre toate lacrimile prefăcute care-l jeleau pe Madu era cel puțin o emoție adevărată, o durere sinceră: a lui Jack. Moartea colegului său îl tulburase mult, și fețișoara-i de harap, așa de posomorită și de adînc îndurerată pe care o zărise în umbra cămărușei, îl urmărea într-una de

două zile. La obsesia aceasta se adăugau, în clipa de față, impresia tristei ceremonii, precum și sentimentul propriei lui nenorociri. Acum că negrul nu mai era acolo, simțea că numai el singur e dat pe mîna furiosului director, fiindcă celelalte „țărișoare calde", oricît de părăsite ar fi fost, aveau corespondenți care veneau să le vadă uneori și ar fi protestat împotriva unor brutalități prea vădite. Jack era părăsit, vedea el bine. Maică-sa nu-i mai scria; nimeni, la gimnaziu, nu știa unde este. Ah, dac-ar fi putut să afle, ce repede ar fi fugit să se adăpostească lîngă ea, să-i povestească necazurile lui.

La asta se gîndea micul Jack pe cînd cobora calea lungă și plină de glod a cimitirului. Labassindre și doctorul Hirsch mergeau înaintea lui, vorbind cu glasul tare, și iată ce auzi:

— Sînt sigur că ea-i la Paris — zicea Labassindre.

Fără să vrea, Jack trase cu urechea.

— Am văzut-o trecînd alaltăieri pe bulevard.

— Dar el?

— Na-ți-o bună! Doar îți închipui că trebuie să se fi întors împreună.

Ea, el; erau două vorbe foarte nedeslușite, și totuși Jack se simți tulburat ca pe vremea cînd asculta convorbirile de la masă care-l chinuiau atîta. Într-adevăr, după cîteva clipe, cele două nume foarte lămurit rostite îi dădură de știre că nu se înșela.

Va să zică maică-sa era la Paris, în același oraș cu el, și nu venea să-l sărute! „Dacă m-aș duce eu" — își zise el deodată.

În timpul drumului așa de lung de la Père Lachaise în Calea Montaigne îl urmări gîndul acesta: să fugă, să se folosească de neorînduiala în care se întorceau elevii, împrăștiați de oboseală și vorbind între ei, fără să le mai pese de ordine și de ținută, acum că reprezentația se isprăvise și efectul se produsese.

Moronval, înconjurat de profesori și de un grup de ratați, mergea în frunte și se întorcea din cînd în cînd, cu un gest de refacere a rîndurilor — „Haide!" — spre lunganul de Saïd, care conducea a doua ceată. La rîndul său, egipteanul transmitea ordinul și gestul directorului piciorușelor care veneau anevoie de la mare depărtare: „Haide! Haide!" Atunci întîrziații începeau să fugă și, după multă bunăvoință, pînă la sfîrșit ajungeau grosul trupei. Numai

Jack rămînea din ce în ce mai în urmă, prefăcîndu-se că-i tare obosit.

— Haide! zicea Moronval.

— Haide! Haide! repeta egipteanul.

La intrarea în Champs-Elysées, Saïd se întoarse pentru ultima oară, dînd din braţele-i lungi şi făcînd semne: dar le lăsă numaidecît să-i cadă, cu o înfăţişare speriată, încremenită.

De data aceasta, micul Jack dispăruse.

VII

Mergînd noaptea prin cîmpii

La început nu alergă. Nu voia să pară c-a fugit de undeva. Dimpotrivă, mergea ca şi cum ar fi hoinărit cu nepăsare, dar cu ochii în patru şi cu picioarele gata pentru saltul cel mai straşnic. Cu cît se apropia însă de bulevardul Haussmann, un chef nebun de-a alerga îl mîna înainte, şi paşii lui mărunţi se lungeau fără voie, la nerăbdarea de a ajunge adăugîndu-se o grijă grozavă. Ce avea să găsească în bulevard? Poate casa încuiată. Şi dacă Hirsch şi Labassindre s-au înşelat, dacă maică-sa nu s-a înapoiat, ce o să se facă el atunci? Gîndul de a se întoarce la gimnaziu după isprava aceasta nici măcar nu-i trecu prin minte. Şi chiar de i-ar fi venit, amintirea loviturilor înăbuşite şi a vaietelor jalnice pe care le auzise o întreagă după-amiază în odaia unde mulatrul şi Madu rămăseseră închişi l-ar fi umplut de groază şi l-ar fi abătut de la planul său.

„E aici!" — îşi zise copilul cu nespusă bucurie, văzînd de departe toate ferestrele vilei deschise şi canaturile porţii date în lături, ca atunci cînd maică-sa era gata să iasă în oraş. Se repezi să ajungă înainte de a pleca trăsura. Chiar din vestibul însă, aspectul casei i se păru neobişnuit.

Era plină de lume şi de animaţie.

La intrare se coborau mobile, fotolii, canapele îmbrăcate cu stofe în culori dulci, anume făcute pentru penumbra budoarului, care păreau nelalocul lor în lumina străzii. O

oglindă cu ghirlande de îngeraşi se rezema de piatra rece a zidului, laolaltă cu glastre de flori veştejite, cu perdele desprinse şi cu un mic policandru de cristal. Femei foarte gătite umblau pe scară, iar pe covorul ce înăbuşea zgomotele, picioruşele lor se întîlneau cu bocancii hamalilor care coborau cărînd mobile...

Jack, încremenit, urcă amestecîndu-se prin îmbulzeală şi abia recunoscu apartamentul, pînă într-atîta se asemănau toate încăperile în neorînduiala mobilelor mutate dintr-un loc într-altul, desperecheate şi încă noi. Vizitatorii deschideau sertarele goale, băteau uşor lemnul scrinurilor, pielea întinsă a scaunelor, aruncau ocheade obraznice în jurul lor, şi uneori, trecînd pe lîngă pian, o doamnă elegantă, fără să se oprească sau să-şi scoată mănuşile, apăsa pe clape. Copilul credea că visează, văzîndu-şi casa năpădită de gloata aceasta, unde nu recunoştea pe nimeni şi prin mijlocul căreia trecea nebăgat în seamă, ca orice străin.

Dar maică-sa unde era?

Încercă să intre în salon, dar mulţimea se înghesuia acolo, privind nu ştiu ce în fundul încăperii, şi Jack, prea mic să poată zări ceva, nu auzea decît strigîndu-se cifre şi scurte lovituri de ciocan răsunînd pe o masă:

— Un pat de copil cu polog, poleit cu aur şi capitonat!...

Jack văzu trecînd pe lîngă el, în nişte mîini mari şi negre, pătucul pe care i-l dăduse „unchiu'" şi unde avusese cele mai frumoase vise. Voia să strige: „E al meu patul ăsta. Nu vreau să mi-l luaţi"...

Ruşinea îl împedică însă şi sta locului, năuc, rătăcit, nebun de spaimă, căutîndu-şi mama din odaie în odaie, în zăpăceala apartamentului larg deschis în care intrau zarva de pe bulevard şi lumina lui orbitoare, cînd simţi că-l apucă cineva de braţ, oprindu-l din mers:

— Cum, domnule Jack, nu mai eşti la pension?!

Era Constant, camerista maică-si, Constant gătită în haine de sărbătoare, cu boneţă cu panglici trandafirii ca o plasatoare de teatru, foarte roşie, prinsă cu treaba, făcînd pe grozava.

— Unde-i mama? o întrebă încet copilul, cu glas aşa de tulburat şi de neliniştit, că-i merse la inimă *factotum*-ului.

— Nu-i aici, bietul meu copil.

— Da' unde-i?... Ce s-a întîmplat?... Ce-i toată lumea asta?

— E lumea care a venit pentru vînzare. Dar nu mai sta aici, domnule Jack. Să coborîm la bucătărie... Acolo vom putea vorbi în voie.

Era mare întrunire la subsol: Augustin, femeia din Picardia și alți servitori de prin vecini. Șampania trecea de zor din mînă în mînă pe masa pătată cu grăsime, la care se hotărîse într-o seară viitorul lui Jack. Sosirea copilului făcu adîncă impresie; vechiul personal al casei îl înconjură îndată și-l răsfăță, fiindcă, oricum, le părea rău la toți după o stăpînă bună și care nu se uita la risipă. Cum se temea să nu-l ducă înapoi la gimnaziu, Jack avu grijă să nu spună c-a fugit și născoci o învoire de care s-a folosit pentru a veni să afle știri despre maică-sa.

— Nu-i aici, domnule Jack — zise Constant, cu o înfățișare discretă — și nu știu dacă trebuie... Apoi, împinsă de un mărinimos avînt: Zău așa! Fie ce-o fi! N-am dreptul s-ascund copilului unde-i maică-sa.

Și-i povesti că doamna locuiește în împrejurimile Parisului, într-un sat care se numește Etiolles. Jack ceru să-i repete numele de mai multe ori — Etiolles... Etiolles... — ca să și-l întipărească bine în minte.

— Și-i tare departe de aici? întrebă el cu nepăsare.

— Opt leghe bune —răspunse Augustin.

Dar femeia din Picardia, care slujise pe vremuri în apropiere de Corbeil, se mai ciondăni pentru cîțiva kilometri. Se iscă vorbă multă cu privire la drumul pe care trebuie să mergi ca să ajungi la Etiolles, și Jack asculta cu cea mai mare luare-aminte, fiindcă se și hotărîse să facă singur și pe jos călătoria asta lungă. Treceai prin Bercy, Charenton, Villeneuve-Saint-Georges; acolo coteai la dreapta și, părăsind drumul spre Lyon ca s-apuci pe cel spre Corbeil, o luai de-a lungul Senei și a pădurii Sênart pînă la Etiolles.

— Chiar așa-i — zicea Constant... Tocmai la marginea unei păduri locuiește doamna... O căsuță frumoasă cu latinească pe poartă.

Jack ciulea urechile cît putea, încercînd să nu uite toate numele acestea, mai ales pe cel de lîngă Paris, Bercy, pe unde trebuia să iasă, și cel al satului în care se ducea, Etiolles. În capul lui, amîndouă erau ca două puncte lumi-

noase între care se întindea un drum lung prin beznă și-n necunoscut.

Depărtarea nu-l speria. „Am să merg toată noaptea — își zicea el... Oricît de mici mi-ar fi picioarele, fac eu opt leghe în atîta timp". Apoi cu glas tare:

— Ei, am plecat... Trebuie să mă întorc la gimnaziu... Mai avea el ceva de spus, o întrebare care-i ardea buzele. Era și d'Argenton la Etiolles? Oare între maică-sa și el avea să regăsească înrîurirea aceea, pe care-o ghicea așa de cumplită? Dar nu îndrăzni s-o întrebe nimic pe Constant. Fără să cunoască bine adevărul, simțea că aici era partea din viața maică-si care nu-i făcea cinste și nu vorbi de ea.

— Rămas bun, domnule Jack.

Servitoarele îl sărutară, vizitiul îi strînse mîna cu putere; apoi băiatul se pomeni iar în vestibul, prin îmbulzeala de la sfîrșitul vînzării: slujbașul însărcinat cu prețuirea mobilelor pleca, urmat de ajutorul său, hamalii se certau luînd mobilele. Fără să se oprească în învălmășeala ce te zăpăcea, pe cînd cuibul unde venise să se adăpostească se împrăștia în toate colțurile orașului, copilul singuratic, aruncat el însuși pe stradă prin risipirea acestei locuințe de zvînturată, porni în călătoria lungă ce trebuia să-l apropie de unica lui ocrotire.

Berey!

Jack își amintea c-a mai fost acolo nu demult, cu Moronval, pe cînd alergau să-l caute pe Madu. Drumul nu era greu, n-avea decît să ajungă la Sena și să meargă în susul ei. Ce-i drept, era departe, o! tare departe: dar frica de a cădea iar în mîinile mulatrului îl făcu să străbată repede distanța. În fiecare clipă, o spaimă nouă îl silea să grăbească pasul. Ba erau aripile mari ale pălăriei lui Moronval, a cărui umbră parcă trecea pe un zid, ba un mers zorit care se ținea scai de el. Privirea cercetătoare a sergenților de stradă îl îngrozea; și-n miile de strigăte ale Parisului, în uruitul trăsurilor, în vorbele trecătorilor, în răsuflarea gîfîită a unui mare oraș în mișcare, i se părea mereu că aude cuvîntul de o mie de ori repetat: „Arestați-l... arestați-l!"... Ca să scape de chinul ăsta, coborî pe mal și începu s-alerge cît îl țineau picioarele pe caldarîmul îngust și neted care se întinde de-a lungul apei.

Ziua era pe sfîrșite. Fluviul, tare greoi, tare umflat și galben de atîta ploaie, se izbea cu putere de bolțile arcuite ale podurilor, unde luceau verigi mari de fier. Vîntul bătea, plimbînd ultimele raze din amurg. Toate se însufleteau în graba cu care mor zilele noastre la Paris, atît de hărțuite și de încărcate. Femeile ieșeau de la spălătorii, ducînd legături de rufe ude, iar rochiile lor erau pline de pete mohorîte, pe care apa le împroașcă pe stofele subțiri și ușor de pătruns. Pescari cu undița urcau cu prăjini lungi și cu coșuri, atingînd ușor caii aduși de la adăpătoare. Cărăușii care trudiseră la nisip așteptau la ușa micilor birouri unde li se făcea plata: și o întreagă populație de pe țărm, luntrași, hamali, cu spinările încovoiate și cu glugi de lînă, forfotea pe mal, amestecată cu alt soi de oameni deocheați și cumpliți, hoinari de pe chei, jefuitori de epave, bandiți ai Senei, în stare să te scoată din apă pentru cincisprezece franci și să te arunce-n ea pentru cinci franci. Din cînd în cînd, vreunul dintre oamenii aceia întorcea capul după tunica de licean care se grăbea așa de tare și părea așa de măruntă față de măreața priveliște de pe malurile Senei.

La fiecare pas, țărmul își schimba înfățișarea. Aici era negru, și scînduri lungi, mlădioase îl legau de vase mari cu cărbuni. Mai departe lunecai pe coji de fructe; o mireasmă proaspătă de livadă se amesteca aici cu mirosul nămolului, și în multe bărci ancorate zăreai, sub țoluri mari, mormane de mere care-și păstrau strălucirea vie a culorilor țărănești.

Pe neașteptate aveai impresia că ești într-un port la mare; era o îngrămădire de mărfuri de tot felul, de vapoare cu coșuri scurte, fără fum. Mirosea frumos a gudron, a cărbuni, a călătorie. Apoi spațiul îngustîndu-se, un pîlc de copaci mari își scăldau în apă rădăcinile bătrîne și te puteai crede la douăzeci de leghe de Paris sau cu trei veacuri în urmă.

De pe drumul acela, orașul avea o înfățișare deosebită. Casele păreau mai înalte prin adîncimea răsfrîngerii lor în apă, trecătorii mai numeroși, fiindcă-i înghesuia depărtarea, și vedeai șiruri de capete sprijinite în coate întinse alene pe parapetele cheiurilor sau ale podurilor. Ai fi zis că, din toate colțurile Parisului, toți pierde-vară, plictisiții, deznădăjduiții, veneau să contemple muți apa aceasta schimbătoare ca un vis, dar amarnic de monotonă, ca și cea mai tristă

viață. Oare ce problemă rostogolește cu ea apa asta vie, ca s-o privească atîția nenorociți cu chipuri atît de descurajate, de năuce sau de ispitite?... Uneori, cînd se oprea să mai răsufle, Jack vedea, într-o ameteală, toți ochii aceia care parcă-l pîndeau, îl urmăreau, și repede o lua iar la goană.

Dar se înnopta.

Bolțile podurilor se întunecau, adevărate prăpăstii negre, malul era pustiu, luminat numai de licărirea nedeslușită care se înalță din apa cea mai mohorîtă. Din casele de pe chei nu zăreai decît coama, o linie crestată de acoperișuri, de hornuri, de clopotnițe, de un negru mat în lumina care creștea din ce în ce; iar umbrele văzduhului se uneau cu ceața apei într-o dîră palidă, ștearsă, în care cele dintîi felinare aprinse și lanternele trăsurilor în mers se albăstreau în ziua ce se sfîrșea.

Fără ca băiatul să bage de seamă — drumul de remorcat luntrele urcînd pe nesimțite și lărgindu-se treptat — se pomeni pe un chei întins, la același nivel cu malul, de care-l despărțeau numai cîțiva stîlpișori. Acolo, gazul lumina camioanele care intrau pe porți uriașe, unde se rostogoleau zgomotos niște butoaie, iar porțile acelea, antrepozitele, pivnițele, miile de poloboace aliniate pe chei răspîndeau o duhoare de drojdie de vin, amestecată cu mirosul searbăd de mucegai al lemnului umed.

Era Bercy. Dar în același timp era și noaptea. Jack nu-și dădu seama îndată.

Zarva cheiului plin de lumină, Sena largă în locul acela ca un port și înapoind celor două maluri răsfrîngerile lor înzecite îl amăgeau asupra orei tîrzii; apoi mintea lui de copil, tulburată și de înfrigurarea mersului, era stăpînită de teama că nu va putea trece de porțile orașului. Credea că toate posturile au și fost înștiințate de fuga lui. Numai la asta se gîndea.

Dar după ce trecu de barieră, fără nici o greutate, fără ca vreun vameș să fi observat măcar tunica fugară, după ce, lăsînd la dreapta Sena, așa cum îl sfătuise Augustin, intră pe o uliță lungă unde clipeau felinare din ce în ce mai rare, întunericul și frigul nopții cuprinzîndu-i umerii îl pătrunseră pînă-n măduvă, de se cutremură înfiorat. Cîtă vreme se simțise în oraș, prin mulțime, trăsese o mare spaimă, spaima de a fi recunoscut și prins; și acum se mai temea, dar altfel de

teamă, o neliniște fără rost, slăbiciune nesăbuită, sporită de adînca tăcere și de singurătate.

Totuși nu se afla încă pe cîmp. De-amîndouă părțile, ulița era mărginită de case, dar pe măsură ce băiatul înainta, clădirile se mai răreau, avînd între ele garduri lungi de scînduri, curți mari cu materiale depozitate, șoproane povîrnite, numai cu acoperiș. Răsfirîndu-se una de alta, casele erau tot mai joase. Cîteva fabrici cu acoperișuri scunde își mai ridicau coșurile lungi spre cerul de ardezie; apoi singură între două cocioabe, o clădire uriașă cu șase caturi se înălța, ciuruită de ferestre pe o parte, iar pe celelalte trei, întunecoasă și închisă, pierdută printre locuri virane, fioroasă și anostă. Dar, ca istovit de ultima-i sforțare, orașul, gata să-și dea duhul, nu mai arăta decît bojdeuci jalnice, aproape una cu pămîntul. Parcă murea și strada, nemaiavînd pietre kilometrice, împreunîndu-și într-una singură cele două rigole despărțite. Ai fi zis o șosea care trece printr-un sat și devine „ulița mare" pe cîțiva metri.

Deși era abia opt, calea aceasta lungă ce se pierdea în beznă acolo departe era tăcută și aproape pustie. Rarii trecători pășeau fără zgomot pe pămîntul desfundat, plin de bălțoace; întîlneai, fără să le vezi, umbre lunecînd de-a lungul zăplazurilor, ducîndu-se la treburi tainice, și parcă pentru a mai lărgi spațiul și ca tăcerea să fie și mai înfiorătoare, din cînd în cînd, prin curțile fabricilor pustii, cîinii lătrau prelung.

Jack era tulburat. Fiecare pas îl îndepărta de Paris, de zgomotul și de luminile lui, afundîndu-l tot mai adînc în noapte și-n tăcere. Tocmai ajungea la cea din urmă cocioabă, o magherniță de cîrciumar, cu lampa aprinsă și tăind calea cu o lungă fîșie de lumină care-i părea copilului marginea lumii locuite.

Pe urmă venea necunoscutul, întunericul.

Șovăi mult înainte de a porni într-acolo: „Ce-ar fi să intru aici, să întreb de drum" — își zise el, uitîndu-se în dugheană. Din păcate, n-avea un ban în buzunar... Crîșmarul sforăia la tejghea. În jurul unei mese șchioape, doi bărbați și o femeie beau, rezemați în coate și vorbind încet. La zgomotul pe care-l făcu copilul, împingînd ușa crăpată, ridicară capetele și priviră. Aveau mutre înfiorătoare, galbene și cumplite cum mai văzuse Jack, dimineața, prin secții, cînd îl cău-

tau pe Madu. Mai ales femeia, cu un capoţel roşu şi o reţea pe cap, era înspăimîntătoare.

—Ce-o mai vrea şi ăsta? întrebă un glas răguşit.

Unul din bărbaţi se ridică, dar Jack o rupse la fugă, îngrozit, trecu dintr-o săritură peste licărirea magherniţei, în timp ce auzea în urma lui un potop de înjurături şi uşa trîntindu-se. Aruncat orbeşte în bezna primejdioasă, ajunsă un liman, băiatul alerga din răsputeri şi nu se opri decît mult mai tîrziu, în mijlocul cîmpului.

În depărtare, de la dreapta la stînga, se întindeau şesuri ce parcă atingeau de pretutindeni zarea...

Numai cîteva case de zarzavagii, joase şi noi, mici cuburi albe, risipite în noaptea de catran, rupeau monotonia priveliştii. Colo, Parisul îşi urma viaţa de oraş mare, ce se mai simţea la depărtarea aceasta, şi înviora o bună parte din cer cu răsfrîngerea roşie a unui foc de fierărie. După lumina aceasta, oriunde te-ai afla în împrejurimile sale, recunoşti Parisul, învăluit, ca unele astre, în atmosfera orbitoare a propriei lui mişcări.

Copilul sta locului, neclintit, copleşit.

Pentru întîia dată se găsea singur aşa de tîrziu pe drumuri. Pe lîngă toate nu mîncase şi nici nu băuse nimic de dimineaţă, şi-l chinuia o sete cumplită. Începea să priceapă în ce groaznică încurcătură se avîntase. Poate că se înşela şi mergea în direcţia opusă frumosului sat Etiolles, aşa de mult rîvnit şi de îndepărtat. Şi chiar să fi fost pe calea cea bună, cîtă putere îi trebuia ca să meargă pînă la capăt!

Îi trecu prin minte să se culce într-unul din şanţurile săpate de amîndouă părţile drumului şi să doarmă acolo pîn' s-o face ziuă; dar, cum se apropia, în faţa lui, chiar lîngă el, auzi o răsuflare lungă şi greoaie. Un om era întins acolo, cu capul rezemat pe un morman de pietre, alcătuind un maldăr de zdrenţe nedesluşite în albeaţa prundişului.

Jack se opri încremenit, cu picioarele tăiate, tremurînd, fără să mai poată face un pas înainte sau înapoi. Ca să-l îngrozească şi mai rău, iată că mormanul ăsta mişcător şi fără nume începu să se întoarcă, să geamă şi să se întindă în somn.

Copilul îşi aminti privirea sîngeroasă a femeii cu capoţel roşu, şi mutrele acelea bune de spînzurătoare care dădeau tîrcoale de-a lungul zidurilor; îşi zise că şi „ăsta care dormea"

trebuie să aibă o față tot atît de mîrșavă, și tremura ca nu cumva să vadă deschizîndu-se ochii aceia închiși, să se ridice trupul acela deșirat, lungit în voie, cu bocancii în glodul drumului.

Tot întunericul se umplea pentru el de stăfii înspăimîntătoare. Se tîrau în fundul șanțurilor, îi tăiau calea. I se părea că, de-ar întinde mîna la dreapta sau la stînga, ar atinge pe cineva. Ah, ticălosul căzut acolo pe grămada de pietre, ca să doarmă după beție sau după crimă, ar fi putut să se trezească și să sară asupra lui, iar Jack n-ar fi avut nici măcar puterea să strige...

O lumină și glasuri venind pe drum îl smulseră deodată din toropeală. Un ofițer, întorcîndu-se grăbit la fort, unul din micile forturi răsfirate în fața Parisului, mergea lîngă ordonanța lui, care-i ieșise înainte cu un felinar mare, din pricina nopții foarte întunecoase.

— Bună seara, domnilor — zise copilul, cu glas blînd ce tremura de emoție.

Soldatul care ducea felinarul îl ridică înspre partea de unde se auzea glasul.

— Nepotrivit ceas de călătorie, băiete — zise ofițerul. Mergi departe?

— A, nu, domnule, nu prea departe, aici pe aproape... — răspunse copilul care n-avea de gînd să le spună isprava lui.

— Ei, atunci putem face o bucată de drum împreună... Eu mă duc la Charenton.

Ce fericire pentru Jack să meargă un ceas în tovărășia acestor doi ostași de treabă, să-și potrivească pasul mărunt după al lor, să umble la lumina minunatului felinar care alunga beznа din jurul-i de amîndouă părțile, făcînd-o să pară mai deasă, mai înspăimîntătoare. Se mai bucura și că-i pe calea cea bună, fiindcă numele locurilor pe care le auzea rostindu-se erau tocmai acelea pomenite de Augustin.

— Iată-ne acasă — zise deodată ofițerul, oprindu-se. Ei, bună seara, băiete... Și altă dată, te sfătuiesc să nu te mai încumeți singur pe drumuri la ora asta. Împrejurimile Parisului nu sînt sigure.

Și cei doi ostași cu felinarul se afundară într-o ulicioară, lăsîndu-l pe Jack încă o dată singur, la intrarea pe ulița cea lungă din Charenton.

Regăsea acolo felinarele din Bercy, crîşmele deocheate de unde răzbăteau cîntece de beţivi, certuri grosolane, ce părcau şi mai grozave, toţi fiind somnoroşi. Bătea ora nouă la o biserică, în spatele căreia se rînduiau, pe un povîrniş, case şi grădini. Pe urmă, Jack se pomeni la marginea unui chei, trecu pe un pod ce i se părea aruncat peste o prăpastie, atît de întunecoasă era noaptea. Ar fi vrut să se oprească, să se rezeme o clipă de parapet, dar cîntecele de adineauri, risipite acum pe uliţe, se apropiau şi, mînat de o nouă groază, bietul copil o luă la goană, ca să iasă iar la cîmp, unde cel puţin frica lua înfăţişări de vis.

Aici nu mai era periferia Parisului, cu cîmpii întretăiate de fabrici. Mergea pe lîngă ferme, staule, de unde se auzea foşnet de paie strivite şi venea un miros cald de lînă şi de bălegar. Apoi drumul se lărgea, îşi regăsea şanţurile nesfîrşite, grămezile de piatră, simetric aliniate, şi stîlpişorii scunzi care măsoară distanţele pentru paşii osteniţi ai călătorilor.

Tăcerea lunecînd în spaţiu, moartea oricărei mişcări dău copilului iluzia că totul s-a cufundat într-un somn nemărginit, şi el se teme să nu audă iar lîngă el sforăitul obosit care l-a speriat aşa de rău, colo, pe grămada de pietre. Pînă şi zgomotul uşor al mersului său îl tulbură; uneori se întoarce repede... Licărirea Parisului tot se mai vede la orizont. În depărtare se aude un scîrţîit de roţi şi un clinchet de zurgălăi. Copilul îşi zice: „Să mai aştept", dar nu trece nimic, şi căruţa nevăzută, cu roţi ce parcă merg anevoie, se înfundă undeva departe în zare, se întoarce, tace, se deşteaptă la ocolurile cu toane ale unei căi grele şi nu se hotărăşte să se mai iveaască.

Jack îşi vede de drum... Cine-i omul care-l aşteaptă în picioare, colo la cotitură?... Un om, doi, trei... Sînt copaci, plopi înalţi care-şi freamătă toate frunzele, fără măcar să-şi plece vîrfurile; apoi ulmi, ulmi bătrîni din Franţa, cu trunchiuri ciudate, stufoşi, uriaşi, răsuciţi. Şi Jack păşeşte în mijlocul naturii, furat de marea taină a nopţilor de primăvară, cînd parcă auzi iarba crescînd, mugurii deschizîndu-se, pămîntul crăpînd pentru a zămisli. Toate zgomotele nedesluşite îl înspăimîntă:

— Ia să cînt să mai prind inimă!

Pe întuneric, își aminti un cîntec de leagăn din Touraine, cu care maică-sa îl adormea odinioară, în odăița lui, cînd lumina era stinsă:

Mi-s pantofii roșiori,
Mîndro, mîndruliță mea...

Vorbele se zgribulcau în aerul rece, și-ți era mai mare mila s-auzi frica aceasta de copil cîntînd încetișor pe drumul mare, întunecos și slujindu-se de cîntecul ei pentru a se călăuzi ca de un fir tremurător ce răsuna... Deodată, cîntecul se opri scurt.

Se apropia ceva groaznic, o forfotă mai mohorită decît spațiul, ca și cum bezna din adîncuri se năpustea spre băiat, gata să-l înghită.

Înainte să vadă și să deslușească, auzi. Întîi strigăte, strigăte omenești încîlcite care semănau a hohote de plîns sau a urlete; apoi lovituri înăbușite amestecate cu zgomotul unei ploi repezi, unei vijelii ce se abătea asupra lui, mînată de nori fioroși. Pe neașteptate izbucni un muget îngrozitor.

Boi, sînt boi, o cireadă întreagă înghesuită între cele două șanțuri și care-l înconjoară din toate părțile pe micul Jack, îl împinge și-l îmbrîncește. Copilul simte răsuflarea umedă a boturilor, șfichiul cozilor puternice, căldura crupelor largi, tot mirosul de staul răscolit zgomotos. Cireada trece ca o trombă, păzită de doi cîini îndesați și de doi cogeamite vlăjgani, jumătate ciobani, jumătate măcelari, care aleargă după vitele sperioase și bezmetice, îmboldindu-le cu bîtele și cu urletele lor.

În urma lor, copilul rămîne încremenit de spaimă. Nu mai îndrăznește să facă un pas. Aceștia au trecut, dar poate că mai vin și alții. Unde să se ducă? Ce să facă?... S-o ia razna pe cîmp?... S-ar rătăci, și-apoi e așa de întuneric. Plînge, cade în genunchi, ar vrea să moară acolo. Uruitul unei trăsuri, două felinare aprinse pe care le vede venind de departe pe drum, ca două priviri prietenoase, îl înviorează numaidecît. Frica, făcîndu-l îndrăzneț, el strigă:

— Domnule!... Domnule!...

Trăsura s-a oprit și de sub coș iese o șapcă mare, cu clape la urechi, care se pleacă, încercînd să-și dea seama al cui poate fi strigătul sfios ce se ridică tocmai de la fața pămîntului.

— Sînt tare obosit — zice Jack, tremurînd — îngăduiți-mi vă rog, să mă urc puțin în trăsură.

Șapca se codește să răspundă, dar din fundul trăsurii un glas de femeie vine în ajutorul copilului:

— O, bietul micuț... lasă-l să se urce!

— Unde mergi? întreabă șapca.

Copilul șovăie cîteva clipe; ca toți fugarii care se tem de urmărire, ascunde cu grijă ținta călătoriei lui.

— La Villeneuve-Saînt-Georges — răspunde el la întîmplare.

— Hai, suie-te!

Iată-l în trăsură, înfășurat într-o pătură groasă de drum, între un domn gras și o doamnă zdravănă, care, la felinarul cabrioletei, privesc curioși pe micul licean cules din drum. Oare unde se duce, Dumnezeule, așa de tîrziu și singur? Ce-ar mai vrea Jack să le spună adevărul! În preajma oamenilor de treabă ți se trezește încrederea. Dar nu! Prea se teme să nu-l ducă înapoi la Moronval. Și îndrugă o poveste... Maică-sa e foarte bolnavă la țară, la niște prieteni... A fost vestit ascară și a plecat îndată, pe jos, că n-avea răbdare să mai aștepte trenul de a doua zi.

—Da, înțeleg — zice doamna, care pare o ființă bună și naivă.

Iar șapca cea cu clape înțelege și ea. Numai că face cîteva observații pline de înțelepciune despre nechibzuința unui copil de vîrsta lui de a bate drumurile la asemenea oră. Sînt tot felul de primejdii, și șapca, ceva cam pedantă — e așa de bună și de caldă — le înșiră cu plăcere micului ei prieten; apoi întreabă unde locuiesc la Villeneuve cunoștințele maică-si.

— Tocmai la capătul satului — răspunde repede Jack. Cea din urmă casă, pe dreapta.

Mare noroc că-i noapte și că roșeața i se adăpostește sub coșul cabrioletei. Din păcate, întrebările nu s-au isprăvit. Bărbatul și femeia sînt foarte vorbăreți și curioși ca toți vorbăreții, cu care nu poți sta cinci minute fără să nu le afli toate treburile. Ei sînt negustori de postav, pe strada Bourdonnais, și se duc în fiecare sîmbătă la țară, într-o frumoasă căsuță a lor, să scape de aerul greoi și de colbul înăbușitor al negoțului, bun negoț care-o să le îngăduie curînd

să se retragă de tot în colțișorul lor verde de la Soisy-sous-Etiolles.

— E departe de Etiolles satul ăsta? întreabă Jack, tresărind.

— O, nu... e chiar alături — răspunde șapca cea mare, dînd prietenește bici calului.

Ce fatalitate!

Așa că, de le-ar fi mărturisit pe față, fără să mintă, că se duce la Etiolles, n-ar fi avut decît să-și urmeze drumul în trăsura care mergea așa de lin în dîra de lumină mobilă și liniștitoare. N-ar fi avut decît să se lase legănat de toată tihna aceasta, să-și întindă picioruşele amorțite, s-adoarmă în șalul doamnei care-l întreba mereu dacă-i e bine, dacă-i e cald. Apoi șapca cea cu clape destupase o sticlă cu ceva tare și-i dăduse și lui o picătură să se mai învioreze.

A, de-ar avea curajul să le spună: „Nu-i adevărat... Am mințit... N-am treabă la Villeneuve-Saint-Georges... Mă duc mai departe, tot acolo unde vă duceți și voi". Și-ar fi atras însă disprețul și neîncrederea acestor oameni așa de buni, așa de sinceri, și mai degrabă cădea iar în grozăvia din care-l scosese mila lor. Totuși, cînd îi auzi spunînd c-au ajuns la Villeneuve, copilul nu-și putu stăpîni un hohot de plîns.

— Nu plînge, drăguță — îi zise doamna. Poate că mama nu-i așa de bolnavă cum crezi și o să-i facă bine să te vadă.

La ultima casă din Villeneuve, trăsura se opri.

— Acolo-i — zise Jack, foarte mișcat.

Femeia îl sărută, bărbatul îi strînse mîna, ajutîndu-l să coboare.

— A, ferice de dumneata c-ai ajuns... Noi mai avem patru leghe bune.

Și el avea să le facă, cele patru leghe.

Îngrozitor!

Se apropie de o poartă, ca și cum ar fi vrut să sune.

— Ei, bună seara! îi strigară prietenii.

Le răspunse „bună seara", cu glas înăbușit de lacrimi; iar trăsura, lăsînd drumul spre Lyon, apucă la dreapta, pe un altul, mărginit cu copaci, desenînd cu felinarele ei un mare cerc luminos în bezna cîmpiei.

Atunci îi trecu prin minte gîndul nebun c-ar putea ajunge licărirea aceea ocrotitoare, c-ar putea să se țină după ea, s-o urmărească alergînd. Se repezi în urma ei, cu un fel de

furie: dar nu-l mai ajutau picioarele, pe care odihna le moleșise, după cum lumina îi slăbise ochii, ce nu mai vedeau prin vălurile îngrămădite ale întunericului.

După cîțiva pași, fu nevoit să se oprească; încercă să mai alerge și, pînă la sfîrșit, căzu istovit, plîngînd cu șiroaie de lacrimi, în timp ce trăsura primitoare înainta liniștită, fără a bănui că lasă îndărătul ei o deznădejde atît de mare.

Iată-l culcat la marginea drumului. E frig, pămîntul e umed. Nu-i pasă! Oboseala e mai puternică decît orice. În jurul lui simte nemărginirea cîmpiei. Vîntul are răsuflarea aceea lungă cu care străbate spațiile largi, pămînt sau mare, și încetul cu încetul, toate zgomotele cîmpului, foșnetul ierburilor, freamătul frunzelor, amestecate într-o nesfîrșită legănare de suspine și de sunete, învăluie copilul, îl alină și-l adorm adînc.

Un vuiet îngrozitor îl trezește deodată. Ce-o mai fi și asta? Cu ochii abia deschiși, pe un povîrniș, la cîțiva metri de el, Jack vede trecînd ceva monstruos, ceva îngrozitor, o fiară care urlă, șuieră, cu doi ochi enormi, holbați și sîngeroși, cu lungi verigi negre ce se desfășoară azvîrlind scîntei. Dihania piere-n noapte ca dîra unei comete uriașe ale cărei raze ar despica văzduhul, cu o zarvă înspăimîntătoare. Pe unde trece, noaptea se deschide, se sfîșie, zărești un stîlp sau un pîlc de copaci; apoi întunericul se închide la loc, și numai cînd vedenia s-a și îndepărtat, cînd nu mai zărește din ea decît o flăcăruie verde, copilul își dă seama c-a trecut un expres de noapte.

Cît e ceasul? Unde se află? Cîtă vreme a dormit? Nu știe; dar somnul i-a făcut rău. S-a deșteptat rebegit de frig, cu brațele și picioarele țepene, cu inima grozav de grea. L-a visat pe Madu... Ah, ce groaznică-i clipa cînd visul, spulberat la deșteptare, îți revine în minte atît de cumplit și atît de aievea. Pătrunzîndu-l umezeala pămîntului, Jack a visat că sta culcat acolo, în cimitir, lîngă micul rege. Și acum tremură tot de răceala țărînei: o răceală greoaie, înăbușitoare. Vede fața lui Madu și-i simte trupșorul înghețat lîngă al lui. Ca să scape de chinul ăsta, se ridică, dar pe drumul zvîntat și întărit de vîntul nopții pașii lui răsună așa de tare, că i se par sporiți de alți pași care-l urmăresc. Madu merge în spatele lui...

Și iar o ia nebunește la drum.

Jack merge drept înainte, în noapte și-n tăcere. Străbate un sat adormit, trece pe sub o clopotniță pătrată care-i aruncă în cap sunetele-i joase, răsunătoare și greoaie. Bate ceasul două. Alt sat, bate ceasul trei. Umblă, umblă. Amețește și-i ard tălpile. Merge într-una. Nu se oprește, de frică să nu-și regăsească visul, groaznicul vis pe care mișcarea începe să-l împrăștie. Din cînd în cînd întîlnește căruțe acoperite cu coviltire mari, căruțe lunatice unde totul doarme, și cai, și vizitiu.

Copilul întreabă istovit:

— Mai e mult pînă la Etiolles?

Îi răspunde un mîrîit.

Dar iată că peste puțin alt călător o să pornească la drum cu el prin cîmpii, un călător a cărui plecare o vestește cîntecul cocoșilor, iar apoi zurgălăii ușori ai broaștelor de pe malul fluviului. E ziua, ziua care dă tîrcoale pe sub norii groși, nehotărîtă încă pe ce cale s-apuce. Copilul o ghicește în juru-i și, împreună cu întreaga natură, așteaptă înfrigurat o zi nouă.

Deodată, drept în fața lui, înspre satul Etiolles, unde i s-a spus că-i maică-sa, tocmai în partea aceea a zării cerul se desface, se sfîșie. Întîi e o dungă luminoasă, o paloare întinsă chiar la marginea nopții, fără s-arunce nici o rază. Dunga crește treptat, cu pîlpîiala unei licăriri, cu mișcarea flăcării nehotărîte care caută aerul ca s-o ajute să urce. Jack merge spre lumina aceea, merge ca într-un delir care-i înzecește puterile. Îi spune ceva că maică-sa e acolo, și tot acolo și sfîrșitul groaznicei nopți.

Acum, tot cerul s-a deschis. Ai zice că-i un ochi mare, senin, scăldat în lacrimi, care, cu blîndețe și înduioșare, se uită cum se apropie copilul. „Sosesc, sosesc", e ispitit el să răspundă chemării luminoase și binecuvîntate. Drumul, care începe să albească, nu-l mai înspăimîntă. De altfel, e o șosea frumoasă, fără gropi și pietre, pe care trăsurile bogaților trebuie să meargă falnic. De amîndouă părțile, scăldate în roua și-n razele zorilor, locuințe mărețe își arată terasele largi de la intrare, pajiștile gata înflorite, aleile cotite, unde umbra se adăpostește lunecînd pe nisip.

Între casele albe și zidurile cu spaliere, plantații de viță și povîrnișuri verzi coboară pînă la un rîu, pe care, de aș-

menca, îl vezi ieșind din noapte, cu ape bătînd în albăstruîntunecat, verde-deschis și trandafiriu.

Iar lumina cerului crește mereu, se apropie.

O, grăbește-te să strălucești, aurore maternă; revarsă un pic de căldură, de nădejde și de putere asupra copilului istovit care se zorește întinzîndu-ți brațele!

— Mai e mult pînă la Etiolles? întreabă Jack pe cîțiva muncitori de la terasamente, care trec în grupuri cu sacu-n spinare, tăcuți și încă somnoroși.

Nu, nu mai e mult; s-o ia de-a lungul pădurii, drept înainte.

În clipa aceea se trezește și pădurea. Toată perdeaua cea mare, verde, întinsă la marginea drumului, se înfioară. Piuituri, gungurit și ciripeli își răspund din măceșii gardurilor de mărăcini pînă-n stejarii seculari. Crengile se ating, se pleacă sub bătăi de aripi grăbite, și-n timp ce întunericul care a mai rămas în văzduh se risipește, iar păsările de noapte, cu zbor tăcut și greoi, se întorc la tainicele lor adăposturi, o ciocîrlie se ridică de pe cîmp, mărunță, cu aripile întinse, se înalță în vibrații sonore, trăgînd cea dintîi brazdă nevăzută unde se întîlnesc, în frumoasele zile de vară, liniștea adîncă a cerului și toate zgomotele harnice ale pămîntului.

Copilul nu mai merge, se tîrăște. O bătrînă în zdrențe, cu chip răutăcios, trece mînînd o capră. El mai întreabă o dată:

— Mai e mult plnă la Etiolles?

Bătrîna îl privește cu o căutătură crîntă și-i arată un drumeag prundit, îngust și anevoie de urcat, la marginea pădurii. Cu toată oboseala, băiatul își urmează calea fără să se oprească. Soarele-i aproape cald; zorile de adineauri s-au prefăcut într-un focar de raze orbitoare. Jack pricepe că se apropie. Umblă încovoiat, clătinîndu-se, și se poticnește de pietrele care i se rostogolesc sub picioare; dar umblă.

În sfîrșit, sus vede o clopotniță care se înalță deasupra acoperișurilor adunate într-o grămadă de verdeață. Haide, încă o sforțare! Trebuie s-ajungă pînă acolo. Dar nu mai are putere.

Se prăbușește, se ridică, iar cade, și printre pleoapele care i se zbat zărește chiar lîngă el o căsuță îmbrăcată în

viță, cu glicină înflorită și cu trandafiri cățărători, care o acoperă pînă-n vîrful porumbarului și al turnulețului ei de cărămidă nouă, stacojie. Deasupra porții, în umbra jucăușă a liliacului înflorit, o inscripție cu litere de aur: „*Parva domus, magna quies*".

O, ce casă frumoasă și liniștită, scăldată în lumină aurie! Mai e închisă, totuși cei dinăuntru nu dorm, căci, iată, un glas de femeie, limpede și voios, începe să cînte:

Mi-s pantofii roșiori,
Mîndro, mîndrulița mea.

Vocea asta, cîntecul ăsta... Jack crede că visează. Dar amîndouă canaturile unui oblon se trîntesc de zid și se ivește o femeie, albă toată într-un capot de dimineață, cu părul ridicat și cu privirea mirată a deșteptării:

Mi-s pantofii roșiori,
Te sărut, dragostea mea!

— Mamă... mamă... — o cheamă copilul, cu glas slab.

Femeia se oprește buimăcită, se uită, caută un timp, orbită de răsăritul soarelui, apoi deodată zărește făptura aceea mică, slabă, plină de glod, ruptă, care se stinge.

Scoate un țipăt puternic:

— Jack!...

Într-o clipă e lîngă el și, cu toată căldura inimii ei de mamă, încălzește copilul pe jumătate mort, înghețat de groază, de spaima, de tot frigul și întunericul cumplitei lui nopți.

VIII

Parva domus, magna quies

— Nu, Jack al meu, nu, dragul meu copil, nu-ți fie frică, nu te mai întorci la blestematul cela de gimnaziu... Să-mi bată copilul, au îndrăznit să-mi bată copilul!... Bine ai făcut c-ai fugit... Ticălosul de mulatru a ridicat mîna asupra ta! Haide, nu te mai uita așa la mine cu ochii tăi mari

și triști. Îți spun eu că n-ai să te mai întorci acolo. Mai întîi nu vreau să mă mai părăsești. Am să-ți înjghebez aici o odăiță drăguță. Să vezi ce bine-i la țară. Avem animale, găini, iepurași, o capră și un măgar. Casa asta-i corabia lui Noe... Ei, asta-mi amintește că n-am dat de mîncare la găini. Sosirea ta m-a tulburat atîta... Ah, cînd te-am zărit acolo, pe drum, în halul acela... Haide, dormi, mai odihnește-te puțin. Am să te trezesc la masă. Dar pînă atunci, bea un pic de supă rece. Știi ce-a spus domnul Rivals: ca să te faci bine, nu-ți trebuie decît somn și hrană... Nu-i așa că-i bună supa mătușii Archambauld?... Bietul de tine, cînd mă gîndesc că-n timp ce eu dormeam, tu băteai singur drumurile. E îngrozitor... Auzi cum mă cheamă găinile? Mă duc la ele... Somn ușor!

Plecă în vîrful picioarelor, sprintenă, fericită, tot fermecătoare, deși cam pîrlită de aerul tare și prea gătită într-o rochie care se voia cîmpenească, de pînză cenușie, cu multă catifea neagră, și o pălărie de pai florentină, garnisită cu flori ce atîrnau. Mai copilă ca oricînd, se juca de-a viața la țară.

Jack nu putea să doarmă. Cele cîteva ceasuri de odihnă de la sosire, baia, supa mătușii Archambauld, și mai presus de toate, minunata elasticitate a tinereții, mlădioasa ei putere de a îndura îi biruiseră înțepenceala. Privea în jurul lui, sorbind cu nesaț tihna locului atît de liniștit.

Nu mai era luxul de odinioară din bulevardul Haussmann, capitonat, vătuit, înăbușit. Odaia în care se afla era foarte mare, tapetată cu pînză de culoare deschisă, împodobită cu mobile Ludovic al XVI-lea, albe și cenușii, fără pic de poleială. Afară, liniștea de la țară, crengi care băteau în geam, gunguritul porumbeilor pe acoperiș, și acel „pui-pui-pui" al maicăi-si venind din curtea păsărilor, cu feluritele țipete și cu țopăitul care se iscă în jurul unui pumn de ovăz.

Jack se bucura de intimitatea ușoarei gălăgii, rătăcite în tăcerea din jur. Era fericit, odihnit. Un singur lucru îl frămînta: portretul lui D'Argenton, în fața lui, la picioarele patului, într-o poză înfumurată, despotică, cu mîna pe o carte întredeschisă, cu ochii aspri și spălăciți.

Copilul se gîndea: „Unde-i? Unde locuiește?... De ce nu l-am văzut?" Pînă la urmă, stingherit de privirea fotogra-

fiei care-l urmărea ca o întrebare sau o dojană, se sculă și coborî la maică-sa.

Avea treabă cu păsările ei, le îngrijea și le dădea de mîncare cu o stîngăcie elegantă, înmănușată pînă la coate, cu degetul cel mic în sus și cu rochia ridicată într-o parte, lăsînd să se vadă o fustă în dungi dedesubt și botine cu tocuri înalte. Mătușa Archambauld rîdea de neîndemînarea ei, curățind și ea cușca iepurașilor. Mătușa era nevasta unui pădurar și venea să deretice și să gătească la „Aniniș", cum i se zicea în sat casei unde locuia mama lui Jack, din pricina unui pîlc de mici anini din fundul grădinii.

— Doamne, că frumos băiat ai... — zise țărancа, entuziasmată de ivirea lui Jack în curtea păsărilor.

— Nu-i așa, mătușă?... Doar ți-am spus eu.

— Da' vezi că seamănă mai mult cu mă-sa decît cu tatsu, nici vorbă... Bună ziua, puiule. Mă lași să te pup?

Își frecă de obrazul copilului pielea de sălbăticiune bătrînă cu ochi negri, care mirosea ca varza iepurilor. La cuvîntul „tat-su", Jack ridicase capul.

— Ei, dacă nu poți dormi, hai să vedem casa... — zise mama, care se plictisea totdeauna foarte iute de orice treabă. Își potrivi cutele rochiei și-i arătă copilului originala locuință așezată la o bătaie de pușcă de sat și împlinind visul de confort în singurătate rîvnit de toți poeții, dar pe care, de cele mai multe ori, nu-l înfăptuiesc decît băcanii.

Corpul principal era alcătuit dintr-un fost pavilion de vînătoare, ce ținuse odinioară de unul din marile castele ale lui Ludovic al XV-lea, cum sînt multe prin partea locului, dar pe care îmbucătățirea proprietății îl făcuse de sine stătător, aruncîndu-l dincolo de hotarele seniioriale. Pe pietrele acestea vechi se sprijinea un turnuleț nou, cu o hulubărie și o morișcă ce dădeau și mai mult casei înfățișarea unui castel refăcut. Mai vizitară și grajdul, șoproanele și livada, o livadă foarte întinsă, pînă la pădurea Sénart. Isprăviră cu turnulețul. O scară în spirală, luminată de ferestruici cu geamuri colorate, ducea la o cameră mare, rotundă, cu patru ferestre ogivale, și mobilată cu un divan de jur împrejur, îmbrăcat cu stofă algeriană. Cîteva curiozități artistice erau adunate acolo: scrinuri de stejar, o oglindă venețiană, draperii vechi și un jilț înalt de lemn sculptat, de pe timpul lui Henric al II-lea, așezat drept

seam înaintea unei mese uriașe de lucru, încărcată cu hîrtoage.

De sus, se desfășura în toate părțile o minunată priveliște a pădurii, a văii, a rîului, diferită la fiecare fereastră, ba tivită cu o perdea de frunze verzi, ba întinzîndu-se cît vedeai cu ochii, aeriană, luminoasă, dincolo de colinele Senei.

— Aici lucrează *El* — zise mama din prag, cu glas cucernic.

Jack n-avu nevoie să întrebe cine-i acel *El*, atît de respectabil.

Încet, ca-n biserică, urmă fără să se uite la fiul ei:

— Acum e în călătorie... Se întoarce peste cîteva zile.. Am să-i scriu c-ai venit; o să fie tare mulțumit, fiindcă, deși pare aspru, vezi tu, e omul cel mai bun din lume și ține mult la tine... Trebuie să-l iubești și tu, micul meu Jack... Altfel, între voi doi, aș fi prea nenorocită.

Vorbind așa, privea lung portretul lui d'Argenton, atîrnat pe peretele din fundul încăperii, un portret pictat, a cărui fotografie din odaie nu era decît o reproducere. Într-adevăr, chipul poetului se repeta în toate odăile, fără a mai vorbi de un bust de bronz florentin care tronа în mijlocul unei pajiști la intrarea în livadă; și, amănunt foarte semnificativ, în toată casa nu mai era alt portret decît al lui.

— Îmi făgăduiești, Jack, dragul meu, c-o să-l iubești?... repetă biata nebună, în fața chipului aspru și mustăcios.

Copilul lăsă capul în jos și răspunse anevoie:

— Îți făgăduiesc.

Atunci ea închise ușa și coborîră pe scară fără să mai scoată o vorbă.

A fost singurul nor al zilei aceleia de neuitat.

Se simțeau așa de bine amîndoi, numai ei doi, în sufrageria mare, îmbrăcată cu faianță, în care ciorba de varză, deasă și aburindă, avea un miros de aristocratică fantezie. Auzeai cum la bucătărie mătușa se grăbea să-și spele farfuriile. În jurul casei, tăcerea, plăcuta tăcere de la țară dădea tîrcoale ca un păzitor tainic. Jack nu se mai sătura să-și admire mama. Și ea îl găsea frumos, dezvoltat și zdravăn pentru cei unsprezece ani ai lui, și, după fiecare îmbucătură, se sărutau ca doi îndrăgostiți.

Seara primiră vizite. Moș Archambauld veni să-și ia nevasta, ca-n toate serile, că locuiau departe, chiar în pădure. Îl poftiră să stea jos în sufragerie.

— Haide, un pahar de vin, moșule! În sănătatea băiețelului meu... Nu-i așa că-i drăguț și c-o să-l iei uneori cu dumneata să cutreiere pădurea?

— Cum să nu, doamnă d'Argenton!

Și, ridicîndu-și paharul cu vin, uriașul roșcat și ars de soare, spaima braconierilor de prin partea locului, își plimba de la dreapta la stînga o privire pe care pînda de noapte printre tufișuri și crengi o făcuse atît de ageră și de neastîmpărată, că nu se mai putea opri nicăieri.

Numele d'Argenton dat maică-si îl cam necăjea pe amicul nostru Jack. Dar, cum n-avea o noțiune prea exactă despre demnitățile și îndatoririle vieții, ușurința lui copilărească îi purtă repede gîndurile spre făgăduiala vînătorii de veveriță, pe care paznicul i-o reînnoi și înainte de a pleca, în timp ce-și chema cei doi cîini ce gîfîiau sub masă și își punea pe părul creț șapca de supraveghetor al pădurilor în slujba statului.

După plecarea perechii, se auzi uruitul slab, greoi al unei trăsuri pe prundișul urcușului.

— A, parc-ar fi domnul Rivals. Îi recunosc calul care merge totdeauna la pas. Dumneata ești, doctore?

— Da, doamnă d'Argenton.

Era medicul din Etiolles, care, întorcîndu-se din raita lui, venea să vadă cum merge bolnăviorul său de dimineață.

— Vezi! Doar ți-am spus eu că nu-i decît o cumplită oboseală... Bună ziua, copilul meu.

Jack se uită la fața lată, brăzdată de vinișoare roșii, la omul ăsta scund, îndesat, adus de spate, cu redingotă lungă ce-i bătea călcîiele, cu plete albe și zbîrlite și cu mersul legănat cu care se întorsese după douăzeci de ani pe mare, ca chirurg.

Ce bun și deschis părea!

Ah, ce oameni de treabă și ce fericit te simțeai în mediul ăsta curat de la țară, departe de groaznicul mulatru și de gimnaziul Moronval.

După ce plecă doctorul, traseră zăvoarele cele mari la ușă. Întunericul lăsă în jurul zidurilor bariera lui tăcută, iar mama și fiul urcară în odaie să se culce.

Acolo, pe cînd Jack adormea, ea ticlui lui d'Argenton al ei o scrisoare lungă, să-i vestească sosirea copilului şi să încerce a-l înduioşa de soarta nesigură a micii făpturi a cărei răsuflare regulată şi liniştită o auzea de după perdele, aproape de ea.

Nu se linişti în privinţa aceasta decît după două zile, cînd primi din Auvergne răspunsul poetului.

Deşi plină de dojană şi de aluzii la slăbiciunea mamei şi la firea nedisciplinată a copilului, scrisoarea era mai puţin îngrozitoare decît s-ar fi putut aştepta. De fapt, d'Argenton se şi gîndise la cheltuielile mari pe care le cerea educaţia Meronval şi, cu toate că nu încuviinţa fuga, recunoştea că nu-i cine ştie ce nenorocire, institutul fiind în plină decădere. (De cînd nu mai era el, acolo, vezi bine!) Cît despre viitorul copilului, lua asupra lui această răspundere; şi la apropiata-i sosire, adică peste o săptămînă, se va gîndi ce-i de făcut.

Niciodată Jack, în toată viaţa lui de copil şi de bărbat, nu mai avu parte de alte opt zile la fel cu aceste opt zile, atît de frumoase, atît de fericite, atît de pline. Maică-sa numai a lui, pădurea, curtea de păsări, capra, apoi mai urca de zece ori şcara în urma paşilor Idei lui, umbla pe unde umbla ea, rîdea cînd rîdea şi ea, fără să ştie de ce, fericirea, în sfîrşit, fericirea ţesută din sumedenie de bucurii mărunte care nu se pot istorisi.

Apoi altă scrisoare, şi:

„Soseşte mîine!"

Deşi d'Argenton spusese că-i gata să revadă copilul, să se arate bun şi îngăduitor cu el, mama era îngrijorată şi voia să pregătească întrevederea. Aşa că nu-l lăsă pe Jack să se suie cu ea în cabrioleta ce avea să-l aducă de la staţia Evry pe mult aşteptatul poet. Îl dăscăli stînjenită, şi era dureros pentru amîndoi, ca şi cum ar fi fost complici la vreo faptă de neiertat: „Să stai în fundul grădinii, m-auzi... Să nu te repezi să-l întîmpini... S-aştepţi c-am să te chem".

Ce emoţie pe Jack!

Îşi petrecu ceasul acela de aşteptare plimbîndu-se prin livadă, pîndind pe drumuşorul prunduit cel dintîi scîrţîit al roţilor. Atunci fugi şi, ascuns după tufele de agriş, auzi cum intrau în casă glasul Lui aspru, fără vibraţii, şi vocea

maică-si, și mai blîndă ca de obicei: „Da, dragul meu...“ „Nu, dragul meu...“

În sfîrșit, fereastra turnului se deschise printre frunze.

— Jack, suie repede... poți veni.

Inimioara-i bătea pe scară, atît fiindcă se înăbușea, cît și de frică; și de cum intră, se simți rău pregătit pentru o întrevedere așa de gravă, speriat de capul acela galben pe lemnul întunecat al jilțului, încurcat de stînjenecla maică-si, care nu întindea nici măcar o mînă sfielii lui de copil.

Totuși îngăimă un bună ziua și așteptă.

Dojana fu scurtă, aproape afectuoasă, căci atitudinea aceasta de acuzat nu-i displăcea poetului, destul de încîntat și de festa jucată scumpului director.

— Jack — zise el, isprăvind — trebuie să fii serios, trebuie să muncești. Viața nu-i un roman. Vreau să cred că te-ai căit și, dacă ești cuminte, desigur că-mi vei fi drag și vom trăi tustrei fericiți. Așa că iată ce-am să-ți propun: din timpul pe care-l închin cumplitelor mele bătălii artistice, voi rupe în fiecare zi un ceas-două pentru educația și instrucțiunea dumitale. Dacă vrei să lucrezi, iau asupra mea sarcina să fac din dumneata, din copilul nedisciplinat și ușuratic, un om ca mine, bine călit pentru luptă.

— Auzi, Jack?... zise mama, pe care tăcerea copilului o îngrijora mult. Înțelegi, nu-i așa, marea jertfă pe care prietenul nostru și-o va impune pentru tine?

— Da, mamă... — murmură Jack.

— Așteaptă, Charlotte — o întrerupse d'Argenton. Trebuie întîi să știu dacă propunerea mea îi place. Bineînțeles, eu nu silesc pe nimeni.

— Ei bine, Jack?

Jack, uluit să-l audă că-i zice maică-si Charlotte, nu știa ce să răspundă și căută așa de mult ceva destul de duios, destul de elocvent pentru atîta mărinimie, încît pînă la urmă își ascunse recunoștința într-o adîncă tăcere. Văzînd aceasta, maică-sa îl împinse în brațele poetului, care-i dădu o adevărată sărutare teatrală, răsunătoare și rece, de parcă și de astă dată își stăpînea o mișcare de repulsie.

— Ah, dragul meu, ce mare, ce bun ești!... murmura biata femeie, pe cînd copilul, îndepărtat cu un gest, cobora repede scara, să-și ascundă emoția.

La drept vorbind, sosirea lui Jack în casă avea să fie o distracție pentru poet. După ce trecuse prima bucurie a instalării, se plictisise repede să fie între patru ochi cu Ida, pe care o chema acum Charlotte, în amintirea eroinei lui Goethe, cît și fiindcă voia să șteargă orice urmă din fosta Ida de Barancy. Cu ea se simțea singur, pînă într-atîta se impusese personalitatea lui cotropitoare nenorocitei ființe cu minte mărginită și fără tărie de caracter.

Îi repeta cuvintele, se îmbiba cu ideile lui, îi lungea paradoxurile în nesfîrșite pălăvrăgeli; așa că amîndoi nu erau decît o singură ființă, iar unitatea aceasta, ce poate să pară idealul fericirii în anumite condiții de viață, ajunsese un adevărat chin pentru d'Argenton, prea bătăios și prea dornic de discuții și controverse pentru a se mulțumi cu o neîncetată încuviințare.

Cel puțin acum va avea pe cine să contrazică, să călăuzească, să certe, că era mai mult dascăl decît poet; cu aceste sentimente frămîntate, d'Argenton întreprinse educația lui Jack, cu punctualitatea pompoasă și metodica solemnitate pe care veșnicul pontif le punea în cele mai mici fapte.

Chiar a doua zi, Jack, deșteptîndu-se în odăița lui, zări, vîrîtă în rama oglinzii, o foaie de hîrtie cu scrisul frumos, fără cusur al poetului, pe care se citea cu litere de-o șchioapă:

Regulament

Era un rezumat de viață, un plan de lecții, ziua fărîmițată într-o mulțime de despărțituri, pline ochi cu îndeletniciri. „*La șase, sculatea. De la șase la șapte, micul dejun. De la șapte la opt, recitare. De la opt la nouă...*" Și așa mai departe.

Zilele astfel orînduite parcă erau niște ferestre cu obloanele închise care lăsau să treacă printre stinghiile lor strînse abia atîta aer, cît să poți răsufla, și atîta lumină, cît să zărești. De obicei, regulamentele acestea nu-s făcute decît pentru a fi îndată schimbate; d'Argenton însă era de o asprime tipicară, ce nu îngăduia nici o abatere. La aceasta se adăuga și mania sistemului, de care fostul profesor al gimnaziului Moronval firește că nu putuse scăpa.

Sistemul lui d'Argenton consta în a amesteca în capul începătorului cunoștințele cele mai felurite: latina, greaca,

germana, algebra, geometria, anatomia, sintaxa, o dată cu toate studiile elementare neapărat trebuitoare. Pe urmă natura n-avea decît să descurce, să aşeze, să împartă harababura aceasta.

Sistemul putea fi minunat, dar, fie că păru prea vast inteligenţei copilului, fie că profesorul n-avu dibăcia să-şi pună în practică teoriile, Jack nu ştiu să-i tragă foloasele. Totuşi, era destul de înaintat pentru vîrsta lui şi mai deştept, cu toată educaţia-i dezlînată, decît sînt de obicei alţii la unsprezece ani. Dar confuzia şi dezordinea din primii lui ani de învăţătură se încurcau acum şi cu sistemul încărcat la care-l supunea noul său profesor. Apoi băiatul era îngrozit de personajul ăsta impunător şi, mai ales, îl tulbura natura, care izbutea să-l absoarbă cu totul.

Strămutat deodată din curticica mucedă a gimnaziului Moronval, din groaznicul pasaj al celor Douăsprezece Case, aici la ţară, copilul era subjugat, copleşit de priveliştea naturii şi de contactul permanent cu ea.

În cele mai frumoase ceasuri de după-amiază, cînd se găsea în turn în faţa profesorului şi a cărţilor, adîncit deasupra unui caiet gros, cu linii care-i jucau pe dinaintea ochilor, îi venea o poftă nebună să fugă, să încalce vreun articol din regulament, hoinărind cu înfocare, însetat de libertate.

Spre ferestrele deschise, luna mai, înflorită, îşi trimitea mireşmele, pădurea se legăna înverzită, iar Jack se oprea din lecţie să urmărească zboruri de păsări ţîşnind printre crengi sau pata roşcată pe care o veveriţă ieşită la plimbare o amesteca în frunzişul întunecat al vreunui nuc bătrîn. Ce chin să declini „*rosa*, *rosae*“ în mai multe limbi, pe cînd marginea pădurii se lumina pînă la brîu de luciul fraged şi nou al măceşilor! Nu se gîndea decît să stea la aer, la soare...

— Copilul ăsta-i tîmpit! striga d'Argenton cînd, la întrebările, la lămuririle lui, Jack răspundea speriat, ca şi cum ar fi căzut din vîrful copacilor pe care-i privea sau din norul gingaş în mersul lui colo, spre asfinţit.

Statura-i înaltă, foarte dezvoltată pentru vîrsta lui, îi sporea înfăţişarea uluită, şi toată asprimea poetului îl buimăcea şi mai rău, stingherind sforţarea neputincioasă a memoriei prea încărcate a băiatului.

După o lună d'Argenton declară că se lipsește, că degeaba-și pierde timpul prețios, răpit îndeletnicirilor lui serioase. De fapt, nu-i părea rău să se smulgă el însuși din nenumăratele cerințe ale regulamentului de fier care-l robise și-l întemnițase ca și pe copil.

Cît despre Ida, sau mai degrabă Charlotte, ea se împăcă foarte bine cu gîndul că Jack, e un nevolnic cu inteligență mărginită; mai degrabă admitea lucrul ăsta decît să audă scenele dureroase, mîniile și lacrimile de la urmă ale acestei educații așa de anevoioase. Mai presus de orice, îi plăcea liniștea și voia ca cei din jur să fie mulțumiți. Vederile-i înguste, ca și mintea sa, nu treceau niciodată peste clipa de față, și orice viitor i s-ar fi părut prea scump plătit cu prețul liniștii ei prezente.

Vă închipuiți ce fericit a fost Jack să nu mai aibă sub ochi neîndurlecatul regulament: *„La șase, deșteptarea. De la șase la șapte, micul dejun. De la șapte la opt* ș.a.m.d..." I se păru că timpul s-a lungit și trece ușor. Cum înțelesese prea bine că-i stinghерește pe toți ai casei, numai după felul cum îl săruta maică-sa, numai după glasul cu care-i vorbea înaintea Lui, o ștergea zile întregi, disprețuind cu desăvîrșire ora, ceea ce-i așa de firesc la copii și la hoinari.

Avea un bun prieten, paznicul, și o bună prietenă, pădurea. Pleca dis-de-dimineață și ajungea la căsuța lui Archambauld cînd nevastă-sa, înainte de a porni la „parizieni", aducea mîncarea omului ei, în odaia curățică și răcoroasă, tapetată cu o hîrtie verde-deschis, înfățișînd de o sută de ori la șir, în fața aceluiași vînător la pîndă, același iepure ce o zbughea. De aici treceau la cușcile pline de cîini aduși la dresat, care scîncеau, lătrau, se repezeau înghesuindu-se la zăbrelele grilajului, pînă cînd li se dădea drumul, iar mulțimea de botișoare scurte, alungite, despicate, de urechi drepte, pleoștite, crestate se împrăștia prin toate colțurile curții în cea dintîi pornire nebună de fericire și de libertate. Și ce mai sărituri, ce mișcări firești regăseau, departe de strachina comună și de paiele din cuști! Dogii danezi cu pete galbene, atît de ușor de îmblînzit și supuși, micii șoricari turtiți, făcuți să mănînce pămîntul, ce parcă-i una cu trupul lor ghemuit în timpul alergăturii, grifonii neastîmpărați, cu ochii acoperiți de păr lung, mătăsos, ca-

tifelat, gudurîndu-se la fiece mişcare, şi *slughiii* din Africa, ceva prea mari şi luxoşi pentru vînătoare, şi ogarii heraldici — toate soiurile de cîini se găseau acolo. Foarte grav, moş Archambauld îşi deprindea „elevii" cu zgarda cu dinţi de fier pe dinăuntru, stăpînindu-i cu biciul şi cu asprimea ochilor, aşa de supărătoare pentru unele animale, încît le supune, le turteşte, le culcă la pămînt, fricoase şi înfiorate. În faţa unui îndărătnic, Jack îşi zicea uneori: „Uite unul care nu pricepe de loc sistemul", şi ar fi vrut să-l ducă în pădure, să-l facă să ia parte la plăcuta viaţă fără griji în aer liber, care-i dădea şi lui un prisos de vioiciune.

Era aşa de mulţumit micul Jack, aşa de mîndru că-l însoţeşte pe paznic prin pădure, că merge alături de omul ăsta grozav, temut prin împrejurimi şi căruia puşca atîrnată la spate îi dădea o înfăţişare războinică. Cu el vedea o pădure deosebită, mişunînd de victăţi, pe care necunoscătorii n-o ştiu. În loc de spaimele ascunse în frunziş, de zgomotele viclene de sub ierburi, speriate de cel mai uşor pas, băiatul avea privelişteа liniştită a tuturor dobitoacelor mergînd slobod la treburile şi la plăcerile lor. Ba era o făzăniţă însoţită de puii ei, ciugulind în muşuroaiele de furnici ouăle albicioase cît mărgelele, îngrămădite la trunchiurile copacilor; ba căprioare păscînd mlada şi tăind cărările, cu ochi miraţi, cu picioarele întinse, mai mult înveselite decît fricoase. Apoi, la marginea pădurii, pornind pe ogoare, iepurii, iepuraşii de câmp şi potîrnichile.

După perdeaua subţire a ramurilor tinere, printre care păducelii înfloriţi îşi aruncau mările buchete ca de altar, albe de tot şi înmiresmate, vieţuitoarele acestea se frămîntau, umblau laolaltă în umbra copacilor înalţi. Paznicul supraveghea vizuinile şi clocitul, stîrpea animalele vătămătoare, viperele, coţofenele, veveriţele, chiţcanii şi cîrtiţele. I se da atît şi atît de fiecare cap sau coadă de dăunător şi, la fiecare şase luni, ducea la subprefectura din Corbeil o colecţie întreagă de rămăşiţe colbăite şi uscate cu care-şi umplea sacul zi de zi. Ah, de-ar fi putut pune în el şi capetele tuturor braconierilor şi, mai ales, ale hoţilor de lemne!... Fiindcă moş Archambauld îşi iubea şi mai mult copacii decît animalele. O căprioară o înlocuieşti; moare un fazan, ies o mie alţii în primăvară. Un copac însă ce încet mai creşte!

Dar și cum îi veghea, cum le pîndea cea mai mică boală! Avea, între altele, un popor întreg de brazi atinși de *boestrichs*, ceea ce-l mîhnea mult. Aceşti *boestrichs* sînt nişte viermişori tare mici care vin nu se ştie de unde, cu miliardele, în rînduri strînse, aleg copacul cel mai zdravăn, cel mai frumos, cel mai sănătos şi-l iau cu asalt. Ca să lupte împotriva cumplitelor năvăliri, bradul îşi are răşina şi, cu toată vlaga lui de arbore, cu sucul sevei, care, curgînd, îi ia şi puţin din viaţă, încearcă să ţină piept duşmanului. Răspîndeşte şiroaie de răşină peste *boestrichs* şi peste ouăle depuse în fibrele scoarţei lui, se istoveşte şi se usucă în lupta aceasta mai totdeauna zadarnică. Jack se interesa de soarta bieţilor copaci, vedea şiroind în timpul luptei sudoarea aceea care mirosea frumos, lacrimile vegetale ce cădeau grele, un chihlimbar curat şi plin de raze. Uneori, bradul izbutea să scape de prăpăd; dar mai adesea pierea, ajungea scorburos şi, într-o bună zi, uriaşul încununat de cîntecele păsărilor, de zborul albinelor, foşnind tot de vieţile pe care le adăpostea şi de adierea vîntului în crengile-i puternice, lua înfăţişarea unui copac lovit de trăsnet şi, în sfîrşit, se prăbuşea, lăsînd sus, pe valul culmilor, golul unei cufundări.

Fagii aveau alt duşman, un fel de gărgăriţe stacojii care abia se vedeau, şi aşa de multe, încît fiecare frunză îşi purta viermele ei, ca o împunsătură de un frumos roşu-aprins. De departe, partea aceea de pădure, cu crengile zugrăvite de o toamnă grăbită, de o moarte timpurie, avea înfăţişarea unei false sănătăţi, roşcaţa bolnăvicioasă ce înviorează obrajii tinerilor ofticoşi. Moş Archambauld îi privea clătinînd trist din cap, ca un doctor care nu mai speră înaintea unor anumiţi bolnavi.

În timpul acestor raite prin pădure, paznicul şi copilul nu-şi vorbeau, copleşiţi de marea simfonie a pădurii. După soiul de copaci pe care-i scutura, vîntul îşi schimba suflarea şi vuietul. În pini era vijelia valurilor, o suflare lungă; în mesteceni, în plopii tremurători, un clinchet înfiorat ce lăsa crengile nemişcate, dar trecea peste frunze în mii de note metalice; iar de pe malul iazurilor, multe în partea aceea a pădurii, venea un foşnet dulce, fîşîitul trestiilor plecîndu-şi una spre alta sulițele lungi cu luciu de atlaz. Deasupra tuturora, rîsul ţiuitor al coţofenelor, ciocănitul ghi-

onoaiei, țipătul melancolic al cucului, toate zgomotele nedesluşite care se ridică din patru-cinci leghe de frunze. Jack le avea mereu în urechi, zgomotele acestea încîntătoare, şi-i plăceau.

Dar cutreierînd astfel pădurea, mereu în tovărăşia paznicului, îşi făcuse duşmani. La marginea ei hălăduia o droaie de braconieri cărora supravegherea neîncetată a lui Archambauld le amăra viaţa, aşa că-l urau de moarte. Prefăcuţi şi fricoşi, cînd îl întîlneau prin pădure, îl salutau scoţîndu-şi pălăria, în parte şi pentru băiat; cînd însă se întorcea singur, care mai de care îi arăta pumnul. Era mai ales o bătrînă înaltă, numită baba Salé, care, cu faţa ei cu trăsături regulate şi scofîlcită, cu pielea-i de bătrînă *squaw*, roşie ca nisipul din cariere, cu buzele-i subţiri şi supte, îl urmărea pe Jack pînă şi-n vis. Cînd pleca în amurg de la paznic, să se întoarcă la „Aniniş", totdeauna o găsea în calea lui pe bătrîna hoaţă de lemne, stînd la marginea unui şanţ, cu legătura-i de vreascuri, ca acel Nicodim[1] închipuit pe care-l arătăm copiilor în lună, străbătîndu-i lumina cu umbra lui de drac, obişnuit cu focul. Baba îl aştepta pe drum, fără să se mişte, şi lăsa să treacă băiatul, care se stăpînea să nu alerge; atunci, cu glas tărăgănat, cu vorba ei ordinară din Ile-de-France, îi striga:

— Hei, tu de colo, ian ascultă!... Da' de ce-o ştergi aşa de iute? Las' că te-am văzut eu!... Stai tu numai, că-ţi ascut eu nasul cu cosorul...

Apoi se ridica, îşi bătea joc de el speriindu-l şi gonindu-l ca pe un vînat, cum spunea, făcîndu-se că-l urmăreşte, cu cosorul în sus. Jack îi auzea pasul grăbit, hîrşîitul vreascurilor pe pămînt şi se întorcea acasă gîfîind, înăbuşindu-se. Dar spaima aceasta dădea şi mai mult farmec pădurii, adăugînd la măreţia ei şi tainica atracţie a primejdiei.

Înapoindu-se din plimbările lui, Jack o găsea pe maică-sa vorbind încet la bucătărie cu nevasta paznicului. O tăcere grea apăsa asupra casei, ritmată de limba pendulei mari din sufragerie. Copilul îşi săruta mama, care-i făcea semn cu mîna:

— Ssst! ...Taci din gură.... *El* e sus... Lucrează.

---

[1] Erou popular, tipul nătîngului.

Jack se așeza într-un colț pe un scaun, își trecea vremea privind cum se gheboșa pisica la soare, sau bustul poetului a cărui umbră se lungea măreț pe pajiște. Cu neîndemînarea copilului care are chef de zgomot, tocmai fiindcă nu trebuie să-l facă, răsturna mereu cîte ceva, împingea masa, se izbea de greutățile pendulei, cu mișcările fără rost și inconștiente pe care micile ființe zburdalnice le aruncă la tot pasul în jurul lor.

„Ia mai taci odată!" ...repeta Charlotte: iar mama Archambauld punea masa cu băgare de seamă, pășind în vîrful picioarelor ei groase, fără ghete ascuțite, încovoindu-și anevoie tot spatele lat, parcă umbla cu umerii, țărănoasă, plină de rîvnă, stîngace, ca să nu-l supere pe „domnu' care lucrează".

Lucra.

Îl auzeai sus în turn, măsurîndu-și cu pași regulați visarea sau plictiseala, tîrînd jilțul, împingînd masa. Începuse *Fiica lui Faust* și se închidea toată ziua cu titlul acesta aruncat de el odată la întîmplare, dar pe care nici un rînd nu-l îndreptățea încă. Totuși avea tot ce visase mereu: răgaz, viață la țară, singurătate și o minunată cameră de lucru. Cînd se sătura de pădure și de luciul verde de pe geamuri, nu trebuia decît să-și întoarcă puțin jilțul și se găsea în fața albastrului nemărginit în toate tonurile al apei, al cerului și al depărtărilor. Toate mirosmele pădurii, toată răcoarea rîului îi veneau de-a dreptul; iar foșnetul plin al vîntului în ramuri, murmurul vîslelor ce se pierdea, boarea aburului sporeau adînca liniște a naturii, o lărgeau în jurul lui. Nimic nu-l supăra, nimic nu-i abătea gîndul; numai deasupra capului, piciorușele porumbeilor pe acoperiș și un „rrruu" mîngîietor cînd își umflau gușile colorate.

— Doamne, ce bine-i de lucrat aici! exclama poetul.

Îndată punea mîna pe condei, deschidea călimara. Dar nimic, nici un gînd. Hîrtia rămînea albă, goală ca și gîndul, iar capitolele hotărîte de mai înainte — că-l urmărea mereu mania titlurilor — se distanțau ca niște jaloane numerotate într-un cîmp uitat de semănători. Prea-i era bine, prea avea multă poezie în jurul lui; se înăbușea de prea mult ideal și de atîta huzur.

Ia gîndiți-vă! Să locuiești într-un pavilion Ludovic al XV-lea, la marginea unei păduri, în frumosul ținut Etio-

lles, unde Pompadour[1] își păstrează amintirea cu legături de panglici trandafirii și agrafe de diamant: să ai tot ce-ți trebuie ca s-ajungi poet, și chiar mare poet: o iubită fermecătoare, căreia romanticul nume Charlotte i se potrivește așa de bine, un jilț Henric al II-lea ca să-ți înlesnească studiul sever și recules, o căpriță albă numită Dalti ce-l urma în plimbări și, pentru a număra ceasurile acestor zile fericite, un vechi ceasornic smălțuit, cu bătăi dulci și adînci care parcă ieșeau din trecut și-ți rechemau în minte imagini melancolice din vremuri apuse.

Era prea mult, mult prea mult; și bietul versificator se simțea tot atît de steril, tot atît de lipsit de inspirație ca pe vremea cînd, după ce dăduse lecții toată ziua, se închidea seara în camera lui mobilată.

O, ceasurile lungi, cu luleaua în gură, tolănit pe divan sau stînd în picioare la ferestre, plictiseala...

Cînd pasul Charlottei răsuna pe scară, repede se așeza la masă, cu fața adîncită în gînduri, încruntată, cu ochii pierduți într-o lipsă de expresie care putea fi și visare.

— Intră! striga el după sfioasa bătaie în ușă.

Ea intra, fragedă, veselă, cu frumoasele-i brațe goale sub mînecile suflecate, și atît de „cîmpenească", încît pudra cu care se dăduse pe obraz parcă era făina scăpată din vreo moară de operă comică.

— Vin să-mi văd poetul — zicea ea, intrînd.

Avea un fel de a pronunța poet, „poiet", care-l întărîta.

— Ei! Merge?... Ești mulțumit?...

— Mulțumit?... Parcă în afurisita asta de meserie a literelor, care-i o neîncetată încordare a minții, poți fi vreodată mulțumit?

Se înfuria, glasul i se făcea ironic.

— E adevărat, dragul meu... voiam numai să știu dacă *Fiica lui Faust*...

— Ei, și ce-i cu *Fiica lui Faust*?... Știi tu cîți ani i-au trebuit lui Goethe pentru *Faust* al lui?... Zece ani! Și el trăia în plină mișcare artistică, într-un mediu intelectual. Nu era osîndit ca mine la singurătatea gîndirii, cea mai rea

[1] Marchiza de Pompadour, favorita lui Ludovic al XV-lea.

dintre singurătăți, care te duce la inactivitate, la contemplare și la neantul oricărei idei.

Sărmana femeie asculta fără să răspundă. Tot auzindu-l pe d'Argenton că repetă aceleași fraze, înțelesese ce dojană cuprind pentru ea. Tonul poetului însemna: „N-ai să-mi înlocuiești, tu, biată nătîngă, mediul care-mi lipsește, contactul spiritual din care scapără scîntei"... De fapt, o găsea tîmpită și se plictisea cu ea ca și atunci cînd era singur.

Fără să-și dea bine seama, ceea ce-i plăcuse la femeia aceasta era cadrul unde o cunoscuse și o admirase, luxul ce o înconjura, vila din bulevardul Haussmann, servitorii, trăsura, invidia pe care o stîrnea în ceilalți ratați fiindcă avea o astfel de iubită. Acum cînd o știa numai a lui, cu totul a lui, că o schimbase și o rebotezase, o făcuse să-și piardă jumătate din farmec. Totuși era foarte frumoasă, ba chiar și mai frumoasă, în aerul de la țară care se potrivea așa de bine cu frumusețea ei împlinită. Dar la ce bun să ai o iubită frumoasă, dacă n-o vede nimeni trecînd la brațul tău? Și apoi nu se pricepea de loc la poezie, îi plăceau mai degrabă flecărelile de prin partea locului, n-avea, în sfîrșit, nimic din ce trebuia ca să-l înflăcăreze pe poetul ăsta nevolnic, să-l scoată din nemărginita plictiseală în care singurătatea și trîndăvia îl afundau tot mai mult.

Să-l fi văzut dimineața, pîndind sosirea poștașului, cu cele trei-patru ziare la care se abonase, și cu ce grabă le rupea benzile colorate, de parcă s-ar fi așteptat să găsească printre coloane vreo știre privitoare la el, ca de pildă critica piesei pe care o avea în dosarele lui de carton și recenzia cărții pe care visa s-o scrie. Își citea gazetele fără să sară un rînd, pînă și anunțurile, pînă și numele tipografului. Totdeauna găsea în ele prilej de mînie, un subiect pentru conversațiile banale și prelungite de la dejun.

Ceilalți aveau noroc. Li se jucau piese, și ce piese! Li se tipăreau cărți, și ce cărți! Pe cînd lui, nimic, niciodată nimic. Și mai rău este că subiectele sînt în aer, oricine le respiră, le înfiripă, și cei dintîi tipăriți spulberă toată munca celorlalți. Nu trecea săptămînă să nu i se fure vreo idee.

— Știi, Charlotte! S-a jucat ieri, la Teatrul Francez, o nouă comedie de domnul Émile Augier... E aidoma cu *Merele Atalantei!*

— Dar e o ticăloşie!... Ţi-au luat *Merele Atalantei!* Las' că-i scriu eu acestui domn Laugier — zicea biata Lolotte, cu adevărat indignată.

Iar el răspundea cu amărăciune:

— Uite ce înseamnă să nu fii acolo... Oricine-ţi ia locul.

Parcă-i făcea o imputare, ca şi cum n-ar fi fost visul vieţii lui să aibă un cuib la ţară. Nedreptatea publicului, critica vîndută, toată invidia neputincioşilor, pe toate le spunea lămurit în fraze pedante şi reci.

În timpul acestor mese arţăgoase, Jack nu scotea o vorbă, tăcea mîlc, parc-ar fi vrut să-l uite ceilalţi, să scape de reaua dispoziţie din jur. Dar pe măsură ce d'Argenton se aprindea de mînie, i se trezea antipatia înăbuşită faţă de copil, iar tremurul mîinilor, cînd îi turna de băut, şi sprîncenele încruntate de cîte ori îl privea îl vesteau pe micul Jack de ura aceasta care nu aştepta decît o pricină ca să izbucnească.

IX

Prima ivire a lui Belizarie

Într-o după-amiază, cînd d'Argenton şi Charlotte se duseseră la Corbeil, mînaţi de nevoia de a schimba locul, care-i urmăreşte pe toţi cei fără treabă, Jack, rămas acasă singur cu mătuşa Archambauld, nu mai putu să plece la pădure din pricina unei furtuni mari care se apropia ameninţătoare. Cerul, un cer de iulie, încărcat de aburi grei, se arămea la marginea norilor negri prin care alergau bubuituri înăbuşite; iar valea, întunecată pe o parte întreagă, mută, părăsită, sta nemişcată în aşteptare, cum stă totdeauna pămîntul la schimbările din atmosferă.

Plictisită că băiatul n-avea ce face şi-l simţea învîrtindu-se în jurul ei, nevasta paznicului se uită la cer şi zise lui Jack:

— Ştii ce, domnule Jack! Acuma tot nu plouă, şi pînă să toarne, ai fi tare drăguţ dac-ai trage o fugă pîn' la drum să-mi strîngi oleacă de iarbă pentru iepuraşi.

Copilul, încîntat să fie de folos, luă un coș, coborî repede de la „Aninișe" pînă la drumul spre Corbeil, ce trece jos, și începu să caute pe povîrnișul șanțurilor cimbrișorul înflorit și măruntele ierburi sărăcăcioase pe care le ronțăie iepurașii.

Cît vedeai cu ochii, șoseaua se desfășura albă, vătuită cu o pulbere subțire și fierbinte care-acoperea cu nuanțe cenușii frunzișul des al ulmilor bătrîni și toată marginea pădurii. Era pustie șoseaua, fără nici un trecător, nici o trăsură, și mai largă în singurătatea ei. Jack, în fundul șanțului, zorit în căutările lui de bubuiturile furtunii ce se apropia, auzi deodată lîngă el un glas care striga ascuțit și monoton:

— Pălării! Pălării! Pălării!... Și apoi, mult mai gros: Panamale! Panamale! Panamale!

Era unul dintre negustorii ambulanți care cutreieră satele, cu marfa în spinare. Acesta purta pe umeri, ca pe o caterincă, un coș mare plin cu pălării proaste de pai, vîrîte una într-alta într-un vraf înalt. Umbla greu, anevoie, cu picioarele sucite și călcînd strîmb în niște pantofi mari, galbeni, cu înfățișarea suferindă a unui rănit.

Ați băgat de seamă ce trist e un drumeț pe șosea?

Nu știi încotro merge viața aceasta rătăcitoare, dacă va avea noroc de un adăpost, de aciuială în vreo șură unde să doarmă. Parcă tîrăște cu ea oboseala drumului străbătut și nesiguranța depărtărilor în care intră. Pentru țăran, trecătorul ăsta-i un venetic, un vîntură-lume; îl urmărește cu ochi bănuitori și-l petrece cu privirea pînă la ieșirea din sat, liniștindu-se numai cînd drumul mare a reluat pe caldarîmul lui bătut de jandarmi pe necunoscutul care nu poate fi decît un răufăcător.

— Pălării! Pălării! Pălării!...

Pentru cine mai striga bietul om? Nu se vedea nici o casă. Nu cumva pentru pietrele kilometrice nemișcate, pentru păsările adăpostite în frunzișul ulmilor, îngrijorate și speriate de apropierea furtunii?

Tot strigînd, se așezase pe o movilă de prund și-și ștergea fruntea cu mîneca, în timp ce Jack, de cealaltă parte a drumului, se uita la mutra lui urîtă, fără vîrstă, pămîntie și tristă, cu ochi chinuiți ce clipeau într-una, cu gura fără formă, mare, acoperită de o barbă gălbuie, lăsînd să se vadă niște dinți ascuțiți, rari ca de lup. Dar ce te izbea mai

ales la chipul acesta era o expresie de mare suferință, jalea mută a ochilor stinși, a gurii greoaie, a feței întregi neisprăvite, monstruoase, care părea un exemplar din vremurile preistorice. Fără îndoială, nenorocitul își dădea seama de groaznica-i urîțenie, fiindcă, văzînd înaintea lui copilul care-l privea cam îngrijorat, îi zîmbi cu bunăvoință. Zîmbetul îl sluți și mai tare, făcîndu-i mii de cute în colțul gurii și al ochilor, toate zbîrciturile obrajilor de săraci, pe care surîsul îi mototolește în loc să-i destindă. Dar părea așa de bun cînd rîdea astfel, încît Jack se liniști numaidecît și smulse mai departe iarba.

Deodată, bubuitul unui tunet foarte apropiat zgudui cerul și toată valea. Pe drum alergă un freamăt, stîrnind colbul și foșnind în copaci.

Omul se sculă, privi neliniștit norii, apoi, întorcîndu-se către Jack, pe care tunetul îl silise de asemenea să se ridice, îl întrebă dacă mai e mult pînă-n sat.

— Cam un sfert de ceas — răspunse copilul.

— Of, Doamne! rosti bietul vînzător ambulant. Nici gînd să pot ajunge înaintea ploii. O să-mi ude toate pălăriile. Am luat prea multe și țolul meu nu-i destul de mare să le acopere.

Văzîndu-i mîhnirea, Jack avu o pornire frumoasă; de altfel, faimoasa lui călătorie îl făcuse milos cu toți cei ce rătăceau pe drumul mare.

— Hei, negustorule, negustorule! strigă el omului care o și pornea cam șchiopătînd și iuțind din răsputeri pasul, dar fără mare folos, cu picioarele-i strîmbe ca butucii de vie... Dacă vrei, casa noastră-i tare aproape de aici și ți-ai putea adăposti pălăriile.

Nenorocitul primi numaidecît. Marfa lui de vară era așa de gingașă!

Iată-i zorindu-se amîndoi pe drum și urcînd poteca prunduită, ca să fugă de furtuna care-i urmărea de aproape. Omul mergea cît putea mai repede, părea făcea sforțări uriașe, călca pe căputa pantofilor și ridica picioarele la tot pasul, ca și cum pietricelele ar fi fost de foc.

— Te doare? întrebă Jack.

— O, da, totdeauna... Mă strîng pantofii. Am picioare prea mari, asta-i, și nu pot găsi încălțări potrivite. E un adevărat chin cînd umbli. Ei, dar dacă mă îmbogățesc

vreodată, am să-mi dau la făcut o pereche de pantofi anume pentru mine, dar știi, numai bine pe măsura mea.

Și mergea asudînd, gemînd, țopăind pe urcușul anevoios, aruncîndu-și cînd și cînd, din obișnuință, strigătu-i melancolic: „Pălării, pălării, pălării!"

Ajunseră la „Aniniș". Vînzătorul își puse în antret mormanul de pălării rotunde și sta locului, cu umilință. Dar Jack ținu să-l ducă în sufragerie:

— Haide, omule, așază-te colo. O să bei un pahar cu vin și-o să mănînci ceva.

Celălalt nu voia, se împotrivea. Pînă la urmă se resemnă și spuse cu zîmbetu-i bun:

— Zău așa, cuconașule, dacă ții atîta, nu zic ba. Am mai îmbucat cu ceva adineauri la Draveil, dar, știi, cînd te scoli de la masă, totdeauna-ți mai este oleacă foame.

Mătușa Archambauld, care, ca țărancă și nevastă de paznic-pădurar, avea groază de hoinari, cam strîmbă din nas; totuși aduse pe masă o pîine rotundă și o oală mare cu vin.

— Așa! Și acum o felie de șuncă — porunci Jack, hotărît.

— Doar știi că nu-i place lui domnu' să m-ating de șuncă — zise mătușa, bombănind.

Într-adevăr, poetul era tare mîncăcios și se găseau în cămară bucăți care se păstrau anume pentru el.

— Bine, bine, oricum, dă-o încoace — răspunse micul Jack, bucuros că face un pic pe stăpînul casei. Femeia se supuse, dar îndată se duse înțepată în bucătărie să bombănească.

Tot mulțumind, omul se ospăta cu mare poftă. Copilul îi turna de băut, privindu-l cum își taie pîinea în felii lungi, foarte mari, pe care le băga de-a curmezișul în gură ca să poată intra.

— Ce zici, e bun?

— O, da, tare bun!

Afară, ploaia bătea în geamuri, furtuna bubuia. Omul și băiatul vorbeau învăluiți de liniștea sufletească pe care ți-o dă simțămîntul că ești la adăpost. Negustorul istorisea că-l cheamă Belizarie și-i cel mai mare dintr-o droaie de copii. Locuiesc în strada Evreilor la Paris, el, taică-su, trei frați și patru surori. Cu toții fac pălării de pai pentru

vară și șepci pentru iarnă; cînd marfa-i gata, unii cutreieră mahalalele, alții provincia, ca s-o arate și s-o vîndă.

— Și te duci departe? întrebă Jack.

— Pînă la Nantes, unde stă o soră de-a mea. Trec prin Montargis, Orléans, Touraine și Anjou...

— Sigur că-i foarte obositor pentru dumneata, după cum mergi de greu.

— Da, așa-i... Mă mai ușurez un pic doar seara, cînd scot păcătoșii ăștia de pantofi; ba și-atunci toată plăcerea mi-e stricată la gîndul că iar trebuie să-i pun.

— Dar de ce nu călătoresc frații în locul dumitale?

— Sînt încă prea tineri; și-apoi, bătrînul, tata Belizarie, nu s-ar fi despărțit în ruptul capului de ei. Prea l-ar fi durut. Cît despre mine, e cu totul altceva. I se părea foarte firesc să fie mai iubiți frații lui decît el. Adăugă, privindu-și amărît pantofii mari, galbeni, pe care piciourele-i pocite și înghesuite îi umfla cu noduri și cu cocoașe: De m-aș învrednici măcar să am și eu o pereche pe măsura mea...

În răstimp, furtuna se întețea. Ploaia, vîntul, tunetele făceau un zgomot înspăimîntător. Nu se mai auzeau unul pe altul, și Belizarie își urma tăcut prînzul, cînd, la o puternică bătaie în ușă, repetată numaidecît, copilul se îngălbeni.

— Ah, Dumnezeule — zise el — iată-i!

Era d'Argenton, care se întorcea cu Charlotte. Nu trebuiau să se înapoieze decît noaptea, dar frica de furtună, de care credeau să poată scăpa zorindu-se, le grăbise sosirea. Ploaia cea mare îi udase pînă la piele, și poetul era furios, temîndu-se de vreun guturai.

— Repede, repede, Lolotte... Foc în sufragerie!

— Da, dragă.

Dar pe cînd se scuturau șiroind și deschideau umbrelele mari pe lespezile din vestibul, d'Argenton zări cu uimire un morman uriaș de pălării de pai.

—Ce-i asta? întrebă el.

Ah, dacă Jack ar fi putut să intre în pămînt, cu ciudatu-i comesean și cu masa pusă cu tot. Oricum, n-ar fi avut vreme, fiindcă poetul intră îndată, își plimbă privirea rece prin odaie și înțelese tot. Copilul îngăimă cîteva cuvinte, să-și ceară iertare și să lămurească, dar celălalt nu-l ascultă:

— Charlotte, ia vin' de vezi. Nu mi-ai spus că domnul Jack are azi musafiri. Domnul primește. Domnul își ospătează prietenii.

— O, Jack, Jack!... exclamă mama, cu glas dojenitor.

— Nu-l certați, doamnă — încercă să zică Belizarie. Eu sînt...

D'Argenton, furios, deschise ușa și, arătînd-o nenorocitului cu un gest nobil:

— Dumneata mai întîi fă bine și taci din gură și șterge-o cît mai repede, haimana ce ești! Că de nu, pun să te închidă, să te-nveți minte să te mai vîri prin casele oamenilor.

Belizarie, pe care meseria de negustor ambulant îl deprinsese cu toate umilirile, nu se împotrivi; își închingă iute coșul, aruncă o privire tristă geamurilor ce șiroiau, alta plină de recunoștință micului Jack, se plecă într-o parte să salute smerit, foarte smerit, și tot încovoiat trecu pragul în ploaia ce împroșca și pîriia pe pălării, ca grindina. Nici afară nu se gîndi să se îndrepte din șale. Îl văzură îndepărtîndu-se, cu spinarea plecată tuturor cruzimilor soartei, tuturor furiilor stihiei, și cu glas jalnic, mașinal, începu iar să strige, pe cînd ploua cu găleata:

— Pălării! Pălării! Pălării!...

În sufragerie urmară cîteva clipe de tăcere, în timp ce nevasta paznicului aținea un foc de cărpeni de viță în căminul cu vatră largă și Charlotte se căznea să usuce hainele poetului, iar el se plimba numai în jiletcă, solemn și grav, pradă unei minii înăbușite.

Deodată, trecînd prin fața mesei, zări șunca, șunca lui, în care briceagul negustorului, împins de-o crîncenă poftă de mîncare, făcuse tăieturi adînci și găuri căscate ca văgăunile săpate de mare la ceasul fluxului și al căror capăt nu-l știi niciodată.

Se îngălbeni ca ceara.

Gîndiți-vă că șunca asta era sfîntă, ca și vinul poetului, ca și borcanul lui cu muștar și apa lui minerală.

— Hei, asta n-am văzut-o... Bine, dar era chef, nu glumă!... Cum! Și șunca?

— S-au atins de șuncă? întrebă Charlotte, ridicîndu-se indignată, încremenită de asemenea îndrăzneală.

Nevasta paznicului adăugă:

— Păi de, doar i-am spus eu că domnu' o să-l certe dacă dă o bucată așa de bună haimanalei celeia... Da' parcă ce știe el, nu-i așa? Un copil, ce mai!

Jack, acum că nu mai era sub imboldul milosteniei și nici sub farmecul zîmbetului zbîrcit — o, zîmbetul acela blînd și înduioșător! — Jack era doborît de ceea ce cutezase să facă. Mișcat, tremurînd, îngăimă:

— Iartă-mă!

Ei, da, iartă-mă!

Jignit în trufia și-n lăcomia lui, d'Argenton își revărsă toată furia, întărîtarea și ura împotriva copilului, trecut tainic, acuzator al femeii pe care-o iubea puțin, deși n-o stima de loc.

Lucru rar la el, avu o izbucnire de mînie: îl apucă pe Jack de braț, zgîlțîind trupul deșirat de adolescent, și-l ridică în sus ca să-i arate bine cît e de slab:

— Cum de-ai îndrăznit să te-atingi de șuncă? Cu ce drept?... Doar știai că nu-i a ta. Mai întîi, nimic nu-i al tău aici. Patul în care dormi, pîinea pe care-o mănînci, bunătățile mele, milei mele le datorezi. Și, într-adevăr, rău fac, rău că sînt așa de milos. Căci, în sfîrșit, te cunosc eu oare? Cine ești? De unde vii? Sînt clipe cînd depravarea timpurie a instinctelor tale mă silește să mă gîndesc cu groază la originea ta...

Se opri la un semn îndurerat al Charlottei, care-i arăta ochii negri iscoditori și plini de întrebări ai mătușii Archambauld, acolo de față. În sat lumea îi credea cunoscuți, iar Jack trecea drept copilul din prima căsătorie a doamnei d'Argenton.

Silit să tacă, să-și oprească potopul de injurii care-l înăbușea, d'Argenton, scos din fire, caraghios, ud leoarcă și fumegînd ca un cal de omnibuz, urcă repede în odaia lui, trîntind ușa. Jack sta încremenit în fața deznădejdii maică-si, care-și frîngea frumoasele-i mîini, întrebîndu-l încă o dată pe Dumnezeu ce făcuse ca să merite asemenea trai. Era singura ei scăpare în fața încurcăturilor vieții. Ca totdeauna, întrebarea rămase fără răspuns; dar se vede că mult mai păcătuise, pentru ca Dumnezeu s-o osîndească s-ajungă și să rămînă tovarășa oarbă și prostește îndrăgostită de un asemenea om.

Pentru a înăcri şi mai tare poetul, şi aşa destul de posomorît, la plictiseala şi la tristeţea singurătăţii se mai adăugă şi boala. Ca toţi cei care au tras multă vreme mîţa de coadă, d'Argenton n-avea stomac bun; pe lîngă toate, foarte plăpînd, foarte plîngăreţ, se îngrijea prea mult de sănătate, şi-n marea linişte a căsuţei de la „Aniniş", nimic nu era mai uşor. Apoi, ce minunat prilej pentru a lămuri sterilitatea creierului său, somnurile lungi pe divan, moleşeala care-l copleşea. De acum înainte, faimosul: „Lucrează... domnul lucrează" fu înlocuit cu: „Domnul are o criză". Botezase cu numele acesta nedesluşit o slăbiciune intermitentă ce nu-l împiedica să se ducă la dulap de mai multe ori pe zi, să-şi taie felii mari de pîine proaspătă pe care le ungeă din belşug cu brînză şi smîntînă şi mușca lacom din ele, de se umplea pe mustăţi. Încolo avea toată înfăţişarea unui bolnav: stare de slăbiciune, proastă dispoziţie, veşnice pretenţii.

Buna Charlotte îl plîngea, îl îngrijea şi-l răsfăţa. Sora de caritate din oricare femeie se îmbina la ea cu un sentimentalism nerod, aşa că poetul îi era şi mai scump de cînd îl credea foarte bolnav. Şi cîte născociri ca să-l înveselească, să-i aline suferinţa! Ba punea o pătură de lînă sub faţa de masă ca să înăbuşe zgomotul farfuriilor şi al argintăriei, ba găsea un sistem de perne cu care ticsea spătarul drept al jilţului Henric al II-lea; apoi tot felul de atenţii — flanela, ceaiurile, toată atmosfera călduţă în care bolnavii închipuiţi îşi moaie energia, slăbindu-şi pînă şi sunetul glasului. Ce-i drept, biata femeie, cu veselia-i neastîmpărată care-o mai apuca uneori, spulbera dintr-o dată toate virtuţile ei de îngrijitoare, îşi regăsea sporovăiala neostoită, gesturile-i rotunde, şi se oprea, oarecum ruşinată, numai cînd poetul, plictisit, îi zicea cu glas tînguitor: „Taci... mă oboseşti"...

Boala lui d'Argenton atrăgea în casă un vizitator nelipsit, doctorul Rivals, pe care-l pîndeau, cînd trecea, la toate colţurile drumului, fiindcă numeroasa lui clientelă, răsfirată pe mai bine de zece leghe, nu-i dădea răgaz nici o clipă. Doctorul intra, cu faţa-i veselă brăzdată de vinişoare, cu lîna albă, mătăsoasă şi creaţă toată care-i slujea drept păr, cu buzunarele redingotei lungi ticsite de cărţi pe care le citea totdeauna pe drum, în trăsură sau mergînd

pe jos. Charlotte lua o înfățișare îngrijorată, întîmpinîndu-l în culoar:

— Ah, doctore, vino repede! Dae-ai ști în ce hal e bietul nostru poet.

— Haida de! Ia mai isprăviți odată, n-are nevoie decît de distracție.

Într-adevăr, d'Argenton, care-l primea pe doctor cu glas slăbit și plîngător, era așa de fericit să vadă un chip nou, să întrezărească o mică schimbare în monotonia existenței lui, încît uita de boală, vorbea de politică, de literatură și-l uimea pe bunul doctor cu povestiri din viața pariziană și despre personajele cu vază, pe care pretindea că le cunoaște și cărora le aruncase vreun cuvînt crud. Doctorul, foarte naiv, foarte sincer, n-avea nici o pricină să se îndoiască de graiul său rece, care, chiar și în ciudățeniile-i vanitoase, parcă-și măsura toate frazele; și apoi bătrînul Rivals nu era bun observator.

Îi plăcea casa, găsea că poetul e inteligent, original, femeia frumoasă, iar copilul încîntător, și nu-și dădea seama, cum ar fi făcut o minte mai ageră, prin ce legături întîmplătoare erau unite ființele acestea, prin ce bolduri rău prinse și înțepătoare ajungeau să alcătuiască o familie.

De cîte ori, spre amiază, în timp ce calu-i era legat de dîrlogi în veriga zăplazului, omul ăsta de treabă întîrzia la „parizieni", sorbind grogul pe care chiar Charlotte i-l pregătea și istorisindu-și călătoriile în Indochina pe vasul *Bayonnaise*. Jack sta într-un colț, atent, tăcut, furat de patima aventurilor pe care o au toți copiii, dar vai! viața vine îndată să le-o înăbușe, cu nivelarea ei monotonă și îngustînd treptat orizonturile.

— Jack! zicea aspru d'Argenton, arătîndu-i ușa.

Dar doctorul îi lua partea:

— Lăsați-l! E așa de plăcut să ai copii în jurul tău. Au o agerime uimitoare diavolii ăștia. Sînt sigur că al dumneavoastră a ghicit, numai văzîndu-mă, că mi-s dragi copiii la nebunie și că-s bunic.

Atunci vorbea de Cecilia, nepoțica lui, care era cu doi ani mai mică decît Jack; și cînd începea capitolul minunatelor însușiri ale Ceciliei, era și mai vorbăreț decît povestindu-și călătoriile.

— De ce n-o aduci aici, doctore? întreba Charlotte. S-ar juca așa de frumos amîndoi.

— O, nu, doamnă! N-ar vrea bunica. Nu încredințează copila nimănui și nici ea nu se duce nicăieri de cînd cu nenorocirea noastră.

Nenorocirea de care bătrînul Rivals pomenea adesea era pierderea fiicei și a ginerelui său, morți amîndoi chiar în anul căsătoriei lor, la scurt timp după nașterea Ceciliei. O taină învăluia dubla catastrofă. În casa d'Argenton, destăinuirile doctorului se mărgineau totdeauna la cuvintele: „De cînd cu nenorocirea noastră"..., iar mătușa Archambauld, care o cunoștea, nu spunea decît fraze foarte nedeslușite:

— Păi de, zău așa! Mare necaz au mai tras bieții oameni...

Dar nu prea s-ar fi zis, după vioiciunea și veselia doctorului cînd venea la „Aniniș". Poate că la mijloc era și grogul Charlottei, un grog cafeniu-închis, foarte tare, pe care să-l fi văzut doamna Rivals, s-ar fi grăbit să-l limpezească bine cu multă apă. Oricum, bătrînul nu se plictisea la „parizieni", se ridica de multe ori, zicînd: „Mă duc la Ris, la Tigery, la Morsang..." dar își urma convorbirea începută, pînă în clipa cînd tropăitul calului său, care-și pierdea răbdarea la poartă, îl făcea să plece repede, aruncînd un bună ziua poetului, iar Charlottei, îngrijată de bolnavul ei, veșnic același sfat: „Distrați-l".

Să-l distreze!...

Nu știa ce să mai facă, doar o găsi vreun mijloc. Își treceau ceasuri întregi chibzuind felurile de mîncare pentru mese, ori se duceau în pădure cu o trăsurică pe două roți, luîndu-și prînzul, o plasă pentru fluturi și teancuri de gazete sau de cărți. El se plictisea.

Cumpără o luntre, dar fu și mai rău, singurătatea între patru ochi în mijlocul Senei fiind silită, absolută și, chiar prin aceasta, nesuferită pentru cele două ființe care nu-și spuneau o vorbă și-și azvîrleau undițele ca să facă ceva și să găsească, în tăcerea obligatorie a pescuitului, un pretext, o scuză a veșnicei lor muțenii. Peste puțin, barca rămase legată cu odgonul printre trestiile de pe mal, plină de apă și de frunze căzute.

Pe urmă veniră toanele cele mai ciudate; reparații la ziduri, la turn, construirea unei scări exterioare și a unei

terase italiene pe care poetul o visase totdeauna, cu un şir de stîlpi scunzi acoperiţi cu şipoi în pătrăţele şi viţă sălbatică. Dar, cu toată terasa, oricum se plictisi.

Într-o zi, cînd adusese un acordor să-i repare clavirul la care cînta cîteva polci, omul, un inventator bizar, îi propuse să aşeze pe acoperiş o harfă eoliană, o cutie mare, fără capac, înaltă de cinci picioare, unde nişte strune întinse, de lungimi diferite, aveau să vibreze în bătaia vîntului, scoţînd acorduri armonioase şi tînguitoare. D'Argenton primi cu entuziasm. Dar abia aşezaseră aparatul, că urmă ceva înfiorător. La cea mai mică adiere se auzeau gemete, modulaţii sfîşietoare, ţipete jalnice... Hu-u-u... Jack, în patul lui, nu mai putea de frică şi-şi ascundea capul sub plapumă, să nu mai audă. Se revărsa de sus o melancolie cumplită de te înnebunea.

— Ei, dar mă plictiseşte harpa asta!... Destul, destul!... striga poetul, scos din fire.

A trebuit să se desfacă toată maşinăria, să ducă harpa eoliană în fundul grădinii, s-o îngroape ca să nu mai vibreze. Dar, chiar în pămînt, tot mai răsuna. Pînă la urmă îi rupseră strunele, ucigînd-o cu picioarele şi cu pietre, ca pe un animal turbat care nu vrea să moară.

Neştiind ce să mai născocească pentru a-l distra pe nenorocitul a cărui lipsă de activitate dădea în manie, Charlotte avu un gînd mărinimos: „Dac-aş pofti pe cîţiva dintre prietenii lui?"

Era o adevărată jertfă, fiindcă ar fi vrut să fie al ei, numai al ei, dar bucuria poetului cînd îl vesti că Labassindre şi doctorul Hirsch vor veni să-l vadă îi răsplăti curajul. De mult se gîndea el la o schimbare dinafară, totuşi nu îndrăznea să spună nimic, după toate vorbele-i sforăitoare despre fericirea singurătăţii şi a vieţii în doi.

Peste cîtva timp, Jack, întorcîndu-se seara la masă, auzi în preajma casei o zarvă neobişnuită, risete, clinchet de pahare venind de pe terasa cea nouă, în timp ce la bucătăria cea mare de jos trebăluiau cu cratiţe şi spărgeau lemne de foc. Apropiindu-se, recunoscu glasurile, apucăturile caraghioase ale foştilor săi profesori de la gimnaziu, cît şi vorba lui d'Argenton, care nu mai era slabă şi plîngăreaţă ca de obicei, ci însufleţită, luînd parte la discuţie. Copilul se

îngrozi la gîndul c-o să se regăsească în faţa fiinţelor care-i aminteau ceasuri atît de grele şi, tremurînd, se strecură în grădină, s-aştepte cina.

— Domnilor, cînd veţi vrea, puteţi pofti la masă — zise Charlotte, ivindu-se pe terasă, rumenă, înviorată, cu un şorţ mare, alb, cu pieptar pînă sub bărbie, costumată în stăpîna casei care ştie cînd trebuie să-şi suflece mînecile de dantelă şi să dea o mînă de ajutor.

Coborîră repede în sufragerie, unde cei doi profesori îl primiră destul de bine pe micul Jack; toată lumea se aşeză la masă în faţa unuia din minunatele prînzuri de ţară care păstrează, în graba gătitului, un gust de iarbă sălbatică şi miresme de fiertură.

Prin cele două uşi deschise spre pajişte se zărea grădina, pe care pădurea o prelungea fără să fie vădit despărţite. Chemări de pui de potîrniche, ciripit de păsărele care adorm pătrundeau pe-acolo pînă la musafiri, o dată cu cele din urmă raze piezişe şi învăpăiate ale soarelui, pe geamuri.

— Drace, copii, da' bine mai staţi aici! făcu deodată Labassindre, după ce înghiţiră supa cu mare poftă şi fiecare îşi reluă gîndurile în voie.

— Ce-i drept, sîntem foarte fericiţi — zise d'Argenton, strîngînd mîna Charlottei, pe care o găsea mult mai frumoasă şi mai ispititoare de cînd n-o privea numai el; şi începu să le zugrăvească fericirea lor.

Istorisi drumurile în pădure, plimbările cu luntrea, popasurile în vechile hanuri de la marginea apei, foste rateşe de poştă, cu parmaclîcuri interioare de fier lucrate meşteşugit şi cu cele două verigi mari ale diligenţei bătute şi ruginite în piatra faţadei. Apoi lungile după-amiezi de lucru în tăcerea adîncă a verii, şi veghile la gura sobei, toamna, cînd începe să fie răcoare, iar flacăra scînteiază şi se înalţă, hrănită de rădăcini şi de butuci.

Le spunea aşa cum le gîndea în clipa de faţă, iar ca îşi închipuia, de asemenea, c-a trăit viaţa aceea ideală în timpul plictiselii de moarte pe care o îndurase aşa de greu. Ceilalţi doi ascultau cu o nespusă strîmbătură de admiraţie, de invidie, de plăcere şi cu ceva amar în zîmbetul lor, în contradicţie cu ochii plini de bunăvoinţă şi buzele strînse de ciuda care-i chinuia.

— Hei, ai noroc! zicea Labassindre. Cînd mă gîndesc că mîine, la ceasul ăsta, în timp ce voi veţi mînca aici, eu mă voi aşeza la o masă din vreun restaurant *Duval* oarecare, înăbuşitor, unde aerul pe care-l respiri, geamurile aburite şi porţia servită, totul miroase a cuptor, a aburi, a cald.

— Şi măcar de-am fi siguri că mîncăm totdeauna la *Duval!* bombăni doctorul Hirsch.

D'Argenton avu o pornire frumoasă:

— Hei, dar cine vă opreşte să staţi cîtăva vreme aici? Casa-i mare, pivniţa plină...

— Da, desigur, rămîneţi — se grăbi s-adauge Charlotte. Va fi tare plăcut... Vom face excursii.

— Şi Opera? întrebă Labassindre, care repeta în fiecare zi.

— Dar dumneata, domnule Hirsch, nu cînţi la Operă.

— Zău aşa, contesă, doresc mult să primesc invitaţia. Deocamdată nu prea am treabă, fiindcă toată clientela mea-i la ţară.

Clientela doctorului Hirsch la ţară! Ce mai caraghioslîc. Totuşi nimeni nu pufni în rîs; rataţii erau deprinşi să nu-şi bage în seamă multe ciudăţenii.

— Haide, hotărăşte-te — încheie d'Argenton. Mai întîi, m-ai îndatora. În starea sănătăţii mele de acum, vei putea să-mi dai cîteva consultaţii.

— Asta chiar că mă face să rămîn cu siguranţă. Ştii ce ţi-am spus: Rivals habar n-are de boala ta. Într-o lună îmi iau răspunderea să te pun pe picioare.

— Ehei, dar gimnaziul? Dar Moronval? exclamă Labassindre, furios că celălalt va avea o plăcere pe care el n-o va împărtăşi.

— Eh, cu atît mai rău, m-am săturat de gimnaziu, şi de Moronval, şi de metoda Decostère...

Apoi, doctorul Hirsch, asigurat de casă şi masă pe un timp, izbucni în plîngeri şi blesteme împotriva institutului care-l hrănea. Moronval era un şarlatan; nu mai avea para chioară şi nu plătea niciodată. De altfel, toţi îl părăseau. Afacerea Madu îi făcuse cel mai mare rău.

Ceilalţi, mai umflîndu-le, îi sfîşiară cu totul pe Moronvali. Ajunseră chiar să-l felicite pe Jack pentru fuga lui, care-l adusese, pare-se, pe mulatru într-un asemenea hal de mînie, încît dăduse în gălbinare.

Odată porniți pe tărîmul acesta, care le era cunoscut, cei trei prieteni nu se mai opriră și-și petrecură toată seara bîrfind.

Labassindre bîrfi artiștii de frunte de la Operă, cabotini înfumurați, fără voce, nici talent. Îl mai bîrfi și pe director, care-l lăsa înadins să-și piardă vremea în roluri de mîna a doua. Și, mă rog, de ce? Fiindcă-i cunoștea părerile socialiste, fiindcă știau cu toții c-a fost muncitor, că ieșea din popor și că-i e drag poporul.

— Ei bine, da, mi-e drag poporul — zicea cîntărețul, însuflețindu-se și bătînd în masă cu pumnii lui mari. Ei, și? Ce le pasă lor? Mă împiedică asta să prind nota? Și cred că o prind, hai?... Ia ascultați-o, copii!

Și-și pipăia nota, o mîngîia, o gîlgîia desfătîndu-se cu ea.

Pe urmă veni rîndul lui d'Argenton. El bîrfea cu metodă, rece, cu mici lovituri neînduplecate și aspre. Directorii de teatru, librarii, autorii, publicul, toți își primiră partea; și-n timp ce Charlotte, ajutată de micul Jack, supraveghea facerea cafelei, ședeau acolo tustrei, cu coatele pe masă, în fața minunatei seri de vară, lăsînd să le curgă balele, ca șerpii boa, ca să mistuie.

Ivirea doctorului Rivals însufleți și mai mult adunarea. Încîntat să se găsească în numeroasă și veselă tovărășie, bunul om luă loc la masă.

— Vezi bine, doamnă d'Argenton, că bolnavului nostru nu-i trebuia decît distracție.

De după ochelarii bombați, ochii doctorului Hirsch sclînteiară.

— Nu-s de părerea dumitale, doctore — zise el pe șleau, luîndu-și bărbia în mînă, gata de luptă.

Bătrînul Rivals privi cu oarecare uimire ciudatul personaj, murdar, cu cravată albă, cu obrajii roși, capul chel, și care, neavînd teafăr decît un coltișor din ochiul stîng, era nevoit, ca să-și țină interlocutorul într-o rază vizuală, să se așeze pieziș, să vorbească stînd în profil.

— Domnul e medic? întrebă el.

D'Argenton își scuti prietenul de osteneala să mai mintă.

— Doctorul Hirsch, doctorul Rivals — zise el, prezentîndu-i unul altuia.

Se salutară ca doi adversari pe teren, care-și încrucișează privirile înainte de a-și încrucișa spadele. Bunul Rivals,

crezînd că are de-a face cu un renumit medic din Paris, vreun original de geniu, luă întîi o atitudine modestă, dar îndată își dădu seama de zăpăceala din mintea aceasta cam ţicnită. Atunci ridică și el glasul, să răspundă tonului zeflemist și disprețuitor al doctorului Hirsch, care începea să-l întărîte, mai ales că Rivals era cam supărăcios din fire.

— Iubite confrate, îmi voi îngădui să-ţi pun în vedere...

— A, iartă-mă, iubite confrate...

Adevărată scenă din Molière, amestec de latinească și de bîiguieli neînțelese, cu deosebirea că pe vremea lui Molière nu exista încă tipul declasatului de felul doctorului Hirsch și că, pentru a-l zămisli, a trebuit secolul nostru al XIX-lea, peste măsură de încins, de tulburător și prea plin de idei.

Discutau boala lui d'Argenton și era ciudat să vezi expresia neobișnuit de comică a poetului, care, pe de o parte, găsea că doctorul Rivals prea îl socotește drept bolnav închipuit, iar pe de alta, nu-și putea stăpîni o strîmbătură ascultînd groaznica înșiruire de boli încurcate, de care doctorul Hirsch îl credea cu siguranță atins.

— S-o sfîrșim — zise Hirsch, ridicîndu-se deodată. Daţi-mi o foaie de hîrtie și un creion... așa... Acum, cu ajutorul plesimetrului, am să vă desenez, să vă copiez întocmai pe hîrtie boala bietului nostru prieten. Scoase din jiletca-i largă mica tăbliță numită plesimetru. Vino încoace — spuse el lui d'Argenton, foarte palid: și deschizîndu-i repede redingota, întinse foaia de hîrtie pe toată lățimea pieptului, își plimbă plesimetrul deasupra, ascultînd cu urechea și trăgînd totodată linii cu creionul. Apoi așeză pe masă hîrtia plină de hieroglife, ca o hartă geografică desenată de un copil. Judecați și dumneavoastră — zise el. Ăsta-i ficatul prietenului nostru, desenat întocmai după natură. Oare seamnă a ficat, la drept vorbind? Iată undear trebui să fie, și iată unde-i... Și băgați de seamă că proporțiile uriașe pe care le-a luat sînt în dauna celorlalte organe. Vă închipuiți, dar, ce tulburări de jur împrejur și ce grozave urmări!...

Din cîteva trăsături de creion apăsate, azvîrlite în zigzag, arătă cumplitele urmări.

— E înspăimîntător! murmură d'Argenton, care se uita la hîrtie încremenit, galben ca ceara, din palid ce era la început.

Charlotte simțea că i se umplu ochii de lacrimi.

— Și-l credeți cu toții? I făcu bătrînul Rivals, izbucnind. Dar asta-i medicină de sălbatic. Își bate joc de dumneavoastră!

— A, dă-mi voie, iubite confrate...

Bătrînul însă nu mai asculta nimic; luase un grog mai tare ca de obicei și se iscă o luptă aprigă.

În picioare, unul în fața altuia, amenințînd cu pumnii încleștați, își aruncau nume de doctori, titluri de cărți — grecești, latinești, scandinave, hindustane, din China, din Cochinchina. Hirsch era mai tare prin citatele-i de-un cot și cărora — dat fiind ciudățenia lor — nu le putea nimeni controla exactitatea; dar moș Rivals triumfa cu grozava lui trompetă, energia și pitorescul dialogului înlocuind argumentele, cu amenințarea de a-și „arunca adversarul peste bord".

Nici Jack, nici Charlotte nu se speriau de discuția aceasta furtunoasă; mai auziseră ei multe altele la gimnaziu. Cît despre Labassindre, nerăbdător că nu putea spune o vorbă, se dusese să se rezeme visător de balustrada terasei pentru a da drumul notei lui răsunătoare și adînci spre ecourile adormite ale pădurii.

Văzduhul întreg se tulbură în jur. Bătură aripi în frunziș, iar păunii castelelor învecinate, păunii fricoși și simțitori, răspunseră prin țipetele de alarmă pe care le scot în zilele de vară, sub cerul întunecat de furtună. În fundul bordeielor, țăranii vecini se treziră și ei. Baba Salé și omul ei cutezară să-și îndrepte o privire curioasă spre geamurile învăpăiate ale „parizienilor", în timp ce luna lumina mica fațadă albă pe care se desprindea, cu litere de aur, deviza casei: *Parva domus, magna quies*... Casă mică, liniște mare...

X

Cecilia

— Dar unde vă duceți așa devreme?...o întrebă doctorul Hirsch, coborînd alene din odaia lui, văzînd-o pe Charlotte, foarte gătită, cu o carte de rugăciuni în mînă și urmată de Jack, pe care-l îmbrăcase iar cu costumul ce-i plăcea mai mult

lordului Peambock, lungit pentru această împrejurare, dar tot prea scurt...

— Ne ducem la biserică, dragul meu. Azi dau eu prescura. Păi nu ţi-a spus d'Argenton?... Repede, grăbeşte-te... Toată lumea trebuie să fie la biserică în dimineaţa asta.

Era 15 august, ziua Adormirii Maicii Domnului. Foarte măgulită de cinstea ce i se făcea, doamna d'Argenton plecă tocmai cînd trăgeau cele din urmă clopote şi luă loc împreună cu copilul în banca rezervată aproape de cor. Biserica era în sărbătoare, luminată, plină de soare şi împodobită cu flori.

Copiii din cor şi cîntăreţii aveau stihare albe proaspăt călcate; iar în faţa pupitrului, pe o masă ţărănească, cununele prescurei se înălţau în coloane aurii, expuse privirilor admirative ale enoriaşilor. Pentru a întregi tabloul, toţi paznicii pădurii, în uniformă verde de mare ţinută, cu cuţitul de vînătoare la şold şi carabina la picior, luau parte la *Te Deum*-ul sărbătorii oficiale, ceea ce le venea numai bine la socoteală braconierilor şi hoţilor de lemne.

Desigur, Ida de Barancy s-ar fi mirat mult, cu un an în urmă, dacă i-ar fi spus cineva că va sta într-o zi lîngă corul unei biserici de ţară, sub numele de vicontesă d'Argenton, şi că, respectabil îmbrăcată, cu ochii plecaţi în cartea de rugăciuni, va avea înfăţişarea, consideraţia şi vaza unei femei măritate.

Îi plăcea rolul acesta, nou pentru ea. Supraveghea pe Jack, întorcîndu-i smerită paginile cărţii, şi îngenunchea cu cel mai cucernic foşnet de fuste.

La sfintele daruri, „elveţianul" înarmat cu halebarda veni să-l ia pe micul Jack şi se plecă la urechea maică-si, s-o întrebe ce fetiţă s-aleagă pentru a ţine punga milosteniilor. Charlotte şovăi o clipă. Nu cunoştea mai pe nimeni în adunarea aceea gătită de sărbătoare, unde pălăriile cu flori şi crinolinele pariziene înlocuiseră bonetele şi fustele din timpul săptămînii. Atunci „elveţianul" i-o arătă pe nepoţica doctorului Rivals, o copilă frumoasă care sta de cealaltă parte a corului, lîngă o doamnă bătrînă, în negru.

Cei doi copii porniră în urma măreţei halebarde, care le ritma paşii mici, Cecilia cu o pungă de catifea, prea largă pentru degetele ei, iar Jack ţinînd o lumînare groasă, îm-

podobită cu atlaz, cu flori artificiale și cu beteală albă. Amîndoi erau tot atît de drăgălași, el în costumu-i englezesc ce-l făcea să pară și mai înalt, ea foarte simplă, cu părul împletit, încadrîndu-i fața smeadă, luminată de doi ochi cenușii ca mărgăritarul. Un miros plăcut de prescură, amestecat cu mireasma de tămîie, plutea în biserică, în jurul lor, ca însăși răsuflarea duminicii și a sărbătorii bisericești. Cecilia făcea cheta cu gingășie, încercînd să zîmbească. Jack era grav; mînuța care tremura într-a lui, sub mănușa de mătăsică albă, îi dădea impresia înduioșătoare a unei păsărici pe care ar fi găsit-o în pădure, călduță de pufnl cuibului și tot atît de dulce. Simțea el oare de pe acum că mînușița aceasta-i va fi prietenă și că, mai tîrziu, tot ce va avea bun în viață de la ea îi va veni?...

Umblau de colo-colo printre bănci.

— Frumoasă pereche — zicea nevasta paznicului, văzîndu-i cum trec, și apoi mai încet, tare încet, ca să n-o audă nimeni, adăuga: Biata mititică! Are să fie și mai frumoasă decît maică-sa... Numai de nu i s-ar întîmpla și ei la fel.

După cheță, Jack, întors la locul lui, parcă mai simțea farmecul comunicativ al mînușiței așa de ușoară cînd o ținea; dar fericirea lui n-avea să se sfîrșească aici. La ieșire, în îmbulzeala din mica piață, unde căștile pompierilor și pușlile pădurarilor străluceau la soare printre rochiile pestrițe, doamna Rivals se apropie de d'Argenton și-i ceru voie să-l ia pe Jack la ea la dejun și să-l oprească toată după-amiaza, ca să se joace cu fetița cu care făcuse cheta. Charlotte se înroși de plăcere, înnodă mai bine cravata copilului, înfoie părul frumos și-l sărută:

— Să fii cuminte!...

Și amîndoi copiii, mergînd solemn ca-n biserică, la cheță, porniră împreună în fața bunicii, care abia se ținea de ei.

Din ziua aceea, cînd Jack nu era acasă și întreba cineva: „Unde-i?", nu se mai răspundea: „E la pădure", ci, negreșit, „E la familia Rivals".

Doctorul locuia tocmai la capătul satului, în partea opusă vilei „Aniniș", într-o casă cu un cat, destul de asemănătoare cu cele țărănești și pe care numai o tăbliță de aramă și un buton așezat lîngă ușă, cu aceste cuvinte: „Clo-

potol de noapte", o deosebeau de vecinele ei. Părea veche, cu ziduri înnegrite și obloane groase: dar cîteva ornamente moderne neisprăvite arătau că odinioară avuseseră de gînd s-o întinerească și că o nenorocire neașteptată oprise totul în toiul gătelii ei de casă veche care se reînnoia. Astfel, deasupra ușii de la intrare, o marchiză de zinc aștepta să i se așeze acoperișul de geamuri și punea pe capetele celor ce sunau cununa pervazului ei gol. De asemenea, în dreapta curticică sădite cu copaci începuseră a clădi un pavilion, oprit deodată deasupra parterului, unde ferestrele și ușa căscau găuri pătrate.

„Nenorocirea" bieților oameni se întîmplase tocmai în timpul reparațiilor și, dintr-o superstiție pe care o vor înțelege toți cei care iubesc, lucrările fuseseră părăsite.

Trecuseră opt ani de atunci. De opt ani, toate rămăseseră în aceeași stare; deși prin partea locului lumea se obișnuise, locuința aceasta neisprăvită avea înfățișarea descurajată a celui pentru care nu mai există nimic, spunîndu-și în fiecare clipă: „La ce bun?" Grădina care, în spatele casei, în fundul coridorului văruit, întindea o perdea de verdeață unduitoare, era și ea cu desăvîrșire părăsită. Iarba creștea pe alei, și frunze late, parazite acopereau bazinul, din care apa nu mai țîșnea.

Înfățișarea ființelor semăna cu a lucrurilor. De la doamna Rivals, care, după opt ani, mai purta doliu după fiica ei, fără să-l însenineze cu o bonetă albă, pînă la mica Cecilia, care avea pe chipu-i de copil o expresie gravă și melancolică, uimitoare pentru vîrsta ei, pînă la bătrîna servitoare, care era la oamenii aceștia de treabă de vreo treizeci de ani și îndura o parte din povara nenorocirii lor, toți ai casei trăiau sub aceeași apăsare, aceeași părere de rău ascunsă în tăcere.

Numai doctorul scăpa de înrîurirea generală. Veșnicile lui drumuri în aer liber, distracțiile întîlnite în cale, poate și filozofia omului care vede adeseori cum se moare desăvîrșiseră aplecarea firească a unui temperament foarte deschis, foarte mobil și pornit spre veselie.

În timp ce pentru doamna Rivals, neîncetata prezență a micuței Cecilia — tot ce regăsea din mamă în trăsăturile de pe acum desenate ale copilei — era o veșnică reînnoire a doliului ei, doctorul, dimpotrivă, își recăpăta voioșia

pe măsură ce fetiţa, crescînd, îi reda încetul cu încetul fata pe care-o pierduse. După ce alergase toată ziua, cînd se găsea după-masă singur cu copila — nevastă-sa trebăluind cu gospodăria — avea izbucniri de veselie, de tinereţe, îi veneau în minte cîntece marinăreşti, intonate cu glas tare, ce se opreau scurt în faţa dojanei tăcute pe care i-o arunca doamna Rivals intrînd, în faţa privirii ei ce parcă spunea: „Adu-ţi aminte", ca şi cum ar fi fost întrucîtva vinovat de marea nenorocire care-i lovise.

Această simplă chemare la tristeţe era de ajuns ca să-l amuţească; şi se juca în tăcere cu cosiţele fetiţei.

În mediul acesta, Cecilia îşi petrecea copilăria foarte melancolică. Ieşea puţin, trăia în grădină sau într-o încăpere mare, plină cu dulăpioare, cu maldăre de ierburi, cu rădăcini puse la uscat, şi pe care o numeau „farmacia". Din ea, o uşă totdeauna închisă dădea în odaia tinerei femei atît de regretate, odaie în care toate popasurile scurtei sale vieţi erau însemnate cu cîte o amintire de joacă, de studiu, de religie sau de găteală: cărţi, rochii aşezate în dulap, un tablou de la prima împărtăşanie atîrnat de perete, un întreg muzeu de amintiri gata îngălbenite unde intra numai mama, cu o grijă cucernică, fără ca urmele timpului, vădite pe lucrurile şubrede, să-i fi slăbit vreodată părerile de rău.

Mica Cecilia se oprea adesea, gînditoare, în faţa acestui prag închis ca un mormînt. De altfel, gîndea prea mult. Niciodată n-o trimiseseră la şcoală, ca şi cum s-ar fi temut s-o pună în legătură cu ceilalţi copii din sat, şi singurătatea aceasta îi făcea rău. Trupuşorul ei se obosea de prea multă nemişcare. Îi lipseau zburdălniciile pline de viaţă, ţipetele fără rost, zvăpăiala nebunatică pe care copiii n-o au decît între ei, cînd nu-i stinghereşte dojana, nici bătaia de joc a oamenilor mari.

— Trebuie s-o distrăm — zicea domnul Rivals nevestei lui. Uite, băieţelul d'Argenton e tare drăguţ, cam de vîrsta ei, şi el n-ar pălăvrăgi.

— Da, dar cine-s oamenii ăştia? De unde vin? Nu-i cunoaşte nimeni... — se împotrivea doamna Rivals, mereu bănuitoare.

— Oameni buni să-i pui la rană, draga mea. Bărbatul e foarte original, ce-i drept, dar, înţelegi, artiştii... Femeia-i

cam prostuță, totuși, așă de cumsecade. Cît despre cinste, apoi răspund eu.

Doamna Rivals clătina din cap. N-avea încredere în ageriniea soțului ei.

— O, las' că tu...

Și ofta cu o privire plină de mustrări.

Bătrînul Rivals pleca fruntea ca un vinovat. Ținea însă la gîndul lui.

— Bagă de seamă — zicea el — mititica se plictisește. Pînă la urmă o să-se îmbolnăvească. Și ce, mă rog? Micul Jack e un copil, Cecilia la fel. Ce vrei să se întîmple?

În sfîrșit, bunica se lăsă convinsă și Jack ajunse tovarășul de joacă al Ceciliei.

O viață nouă începu pentru el. Întîi veni rar, apoi ceva mai des, iar pe urmă în fiecare zi. Doamna Rivals îndrăgi repede aleasa fire de copil, cuminte și duioasă, înăbușită de nepăsare, ca a Ceciliei de tristețe. Bagă de seamă ce părăsit era băiatul, cum totdeauna îi lipseau nasturi la vestă și cum era liber la orice oră din zi, fără lecții, nici teme.

— Dar tu nu mergi la școală, micul meu Jack?

— Nu, doamnă. Și adăuga, fiindcă în inima copiilor sînt adesea comori de gingășie: Mi-arată mama.

Greu i-ar fi venit bietei Charlotte, cu mintea ei de păsărică. De altfel, se vedea foarte ușor că acasă nimeni n-avea grija lui.

— De necrezut — zicea doamna Rivals bărbatului ei — lasă copilul ăsta de capul lui, fără să facă nimic de dimineață pînă seara.

— Ce vrei? răspundea doctorul ca să-și dezvinovățească prietenii. Pare-se că nu vrea să lucreze sau, mai bine zis, că nu poate. E cam slab de minte.

— Da, cam slab de minte, și-apoi tatăl său vitreg nu-l iubește... Copiii ăștia din prima căsătorie sînt totdeauna oropsiți.

Jack găsi adevărați prieteni în casa aceasta. Cecilia îl iubea nespus și nu mai putea fără el. Se jucau amîndoi în grădină pe vreme frumoasă, iar de nu, se urcau în „farmacie". Doamna Rivals sta totdeauna acolo. Cum nu era nici un farmacist la Etiolles, făcea rețetele mai simple ale bărbatului ei, poțiuni calmante, prafuri, siropuri. De douăzeci de ani de cînd se îndeletnicea cu meseria aceasta, că-

pătase mare experiență; ba chiar, în lipsa doctorului, mulți veneau s-o consulte. Copiii făceau haz de vizitele acestea, silabiseau pe sticluțele străvezii cuvinte latinești barbare ca „*sirupus gummi*“ sau, înarmați cu cîte o pereche de foarfeci, tăiau etichete, lipeau săculețe, el, stîngaci ca un băiat, Cecilia, cu grava luare-aminte a unei fetițe care va ajunge o femeie folositoare, pregătită pentru toate migălelile unei vieți de muncă și de casă. Avea sub ochi pilda bunicii, care ducea întîi farmacia, apoi ținea condicile bărbatului ei, înscria rețetele, vedea de încasări și însemna vizitele făcute în timpul zilei.

— Ia să vedem, unde ai fost azi? întreba ea pe doctor cînd sosea.

Bătrînul uita pe drum jumătate din popasurile lui și, cu sau fără voie, tăia totdeauna o parte din ele, căci era tot atît de mărinimos pe cît de distrat. În unele case se găseau note vechi de douăzeci de ani. Ehei, de n-ar fi fost nevastăsa, ce mai harababură! Ea-l certa cu blîndețe, îi drămuia grogul, se îngrijea de cele mai mici amănunte ale îmbrăcămintei lui; și de pe acum, cînd el pleca, fetița îi spunea foarte grav:

— Bunicule, vino încoace, să văd dacă nu-ți lipsește ceva.

Bunătatea acestui om avea ceva dumnezeiesc. O citeai în privirea-i de copil, nevinovată și limpede, dar fără șiretenia mereu trează a copilului. Deși cutreierase lumea și cunoscuse mulți oameni și multe țări, știința îl păstrase naiv. Nu credea în rău și se purta cu aceeași îngăduitoare iluzie față de toate ființele, oameni și dobitoace. Așa, de pildă, ca să nu-și oboosească prea tare calul, vechi tovarăș care-l slujea de douăzeci de ani, de cum ajungea la vreun urcuș, la un drum mai povîrnit, sau chiar numai cînd animalul tîra picioarele, se dădea jos din cabrioletă și o pornea cu capul gol, în soare, în vînt și-n ploaie, ținînd hățurile dobitocului, care-l urma liniștit.

Calul se potrivea cu stăpînul, ca și stăpînul cu calul; animalul, știind că doctorul întîrzie adesea la vizite, că nu se hotărăște niciodată să plece, avea un fel al lui de a-și scutura dîrlogii la poarta bolnavilor. Alteori, cînd era vremea să se înapoieze pentru masa de prînz ori de seară, se oprea în mijlocul drumului și se întorcea cu încăpățînare înspre casă.

— Drace, că bine zici! Ai dreptate! spunea Rivals.

Atunci se înapoiau repede ori se certau amîndoi.

— Ei, da' ştii că mă plictiseşti pînă la urmă! bombănea doctorul cu glasu-i blînd. Cine a mai văzut vreodată un animal ca ăsta! Doar îţi spun că mai am de făcut o vizită! N-ai decît să te întorci singur dacă vrei!

Apoi alerga furios la vizita lui, în timp ce calul, tot atît de încăpăţînat ca el, o lua liniştit pe drumul satului, tîrînd trăsurica uşurată, plină numai cu cărţi şi cu ziare, iar ţăranii care-l întîlneau în cale ziceau:

— Hait! Iar s-a ciorovăit domn' doftor cu gloaba lui.

De acum înainte, cea mai mare bucurie a doctorului era să ia copiii cu el în raitele lui prin împrejurimile satului Etiolles. Cabrioleta fiind largă, încăpeau uşor tustrei, şi de cum se găsea între cele două feţişoare voioase, bunul om simţea că se risipeşte tristeţea locuinţei lui, înaintea minunatei privelişti a naturii, care adoarme durerile, le leagănă şi le învăluie. Petrecea ca un copil cu copiii aceştia. Jack era încîntat, nu mai văzuse niciodată atîtea păşuni, atîtea vii şi atîta apă.

— Ia ghiceşte ce-i semănat aici? îl întreba Cecilia cînd ajungeau în faţa marilor povîrnişuri verzi care coboară spre Sena, unduind ca valurile... Orz? Grîu? Secară?

Jack n-o nimerea niciodată. Îndată izbucneau rîsete şi bucurie:

— Înţelegi tu, bunicule? A luat asta drept secară...

Atunci ea-l învăţa să deosebească spicele pline de grîu de spicele ţepoase ale orzului, ciorchinii de ovăz ce unduiau, trandafiriul dulcişorului, vioriul lucernei, galbenul-auriu al lanurilor cu un soi de mac, toate covoarele acestea aşternute pe cîmpii, toate recoltele în creştere, care, cînd vine toamna, se îngrămădesc în stoguri singuratice pe toate cîmpiile ce se lărgesc.

Pretutindeni unde era chemat doctorul, copiii erau minunat de bine primiţi. Uneori ajungeau la vreo fermă, unde, în timp ce domnul Rivals suia scara de lemn spre odaie, oamenii îi luau să vadă puii abia ieşiţi, cum scoteau pîinea din cuptor, cum mulgeau vacile la intrarea în staul, sau îi duceau într-una din morile clădite pe Orge, pe Yères şi pe Essonne, care seamănă cu vechi cetăţui feudale, cu podişca

lor înverzită şi tot mucegaiul apei ce dă zidurilor înalte şi pietrelor prost îmbinate o bătrîneţe timpurie.

Cînd copiii se plictiseau de încăperile acelea mari, unde pulberea de făină urcă mereu în zgîlţîiala podelii şi a zidurilor, îşi petreceau ceasuri întregi privind lopăţelele ce băteau apa, clocotul stăvilarelor, iar colo, sus, pe rîuşorul întemniţat, liniştit şi întunecat de sălcii noduroase, se uitau la o curte de păsări lichidă în care se zbenguiau cîrduri de raţe.

Ciudat lucru mai e şi boala în casele acestea ţărăneşti! Nu împiedică nimic, nu ţine în loc nimic. Vitele intră, ies la ceasurile obişnuite. Dacă bărbatul e bolnav, nevasta îl înlocuieşte la muncă, fără măcar să aibă cînd să-i ţină de urît, să se îngrijoreze, să se mîhnească. Pămîntul nu aşteaptă şi nici vitele. Gospodina trudeşte cît îi ziua de mare, iar seara cade de oboseală şi doarme buştean. Nenorocitul culcat la catul de sus, deasupra odăii unde scrîşneşte piatra de moară, sau deasupra staulului unde mugesc boii, e rănitul căzut în luptă. Nu vede nimeni de el. Se mulţumesc să-l pună la adăpost într-un colţ, să-l rezime de un copac sau la marginea unui şanţ, în timp ce bătălia, care are nevoie de toate braţele, merge înainte. Primprejur, oamenii bat grîul, cern boabele, cocoşii cîntă de răguşesc. E o rîvnă, o muncă fără preget, pe cînd stăpînul casei, cu faţa la perete, resemnat, mut şi aspru, aşteaptă ca seara ce se lasă ori dimineaţa care albeşte geamurile să-i ia boala sau viaţa.

Iată de ce în casele unde se duceau, copiii nu găseau tristeţe. Toţi îi răsfăţau. Totdeauna era cîte o plăcintă pentru ei, ovăz ales pentru cal, şi un coş cu fructe de dus bunicii.

Doctorul era atît de iubit, atît de bun, atît de nepăsător faţă de interesele lui! Ţăranii îl iubeau nespus şi tot atîta îl trăgeau pe sfoară.

— E un om tare milos — ziceau ei, vorbind despre bătrîn. Ehei, să fi vrut, uite unul care s-ar fi îmbogăţit!

Dar totodată se învîrteau să nu-i plătească nota, şi nu era greu cu o fire ca a lui. Cînd ieşea dintr-o casă, după ce sfîrşea consultaţia, era înconjurat de o mare mulţime stăruitoare şi zgomotoasă. Nici un suveran în călătorie nu şi-a văzut vreodată caleaşca luată cu asalt ca umila cabrioletă a doctorului, în clipa plecării.

— Domnule Rivals, ce să-i dau fetiţei mele?

Da' pentru omu' meu, săracu', domnule Rivals, oare nu-i nimic de făcut?

— Să-l mănînce ori să se frece cu praful cela pe care mi l-aţi dat? Nu v-a mai rămas cumva oleacă? Uite c-al nostru-i pe isprăvite.

Doctorul le răspundea tuturor, punea pe unul să scoată limba, altuia îi pipăia pulsul, împărţea pacheţele cu prafuri, dădea vin întăritor, tot ce avea şi, în sfîrşit, pleca golit, curăţat, stors, în mijlocul aclamaţiilor şi binecuvîntărilor acestui norod al gliei, care-şi ştergea ochii înduioşaţi, strigînd: „Ce om de treabă!" Şi încă avea noroc dacă-n ultima clipă nu venea vreun curier micuţ, în saboţi, să-l cheme „fuga" la un bolnav la patru leghe de acolo.

În sfîrşit, plecau, şi întoarcerile în amurg, pe cărările pădurii care-şi întindea crengile lungi, sau pe drumul mare tăiat de zborul rîndunelelor, de jocuri de copii şi de turme împrăştiate, aduceau o dulce alinare. Sena, gata albăstrită spre partea unde se lăsa noaptea, curgea în zare ca aurul topit. Pe fondul acesta luminos, pîlcuri de copaci firavi, stufoşi numai în vîrf, ca palmierii, case albe aşezate în trepte de-a lungul colnicului dădeau deodată impresia unei privelişti orientale, mai mult visată decît aievea, a unuia din oraşele Iudeii ce se deslueşesc la orizont în tablourile cu „Sfînta Familie" mergînd spre seară, pe cărări ce urcă.

— Seamănă cu Nazaretul — zicea mica Cecilia, amintindu-şi unele poze bisericeşti. Şi cei doi copii vorbeau, spunîndu-şi poveşti încetişor, în timp ce trăsura se îndrepta spre cină la care foarte adesea rămînea şi Jack.

Din toate drumurile lor împreună, domnul Rivals îşi dădu seama că micul d'Argenton avea o inteligenţă foarte vie, o minte fără multe cunoştinţe, dar adînci, unde puţina învăţătură pe care o primise lăsase destule urme. Cu bunătatea-i mărinimoasă, înţelese repede că bietul copil trebuie să fie foarte părăsit de-ai lui şi se hotărî să le înlocuiască nepăsarea. Luă obiceiul, în toate zilele, după dejun, să-l pună să lucreze un ceas, tocmai timpul pe care-l hărăzea somnului său de după-amiază. Cei care ştiu ce înseamnă deprinderea aceasta vor înţelege cît curaj şi devotament i-au trebuit ca să renunţe la ea.

Cît despre Jack, se sili din toată inima. Lucra uşor în tihna harnică a casei Rivals. Cecilia era mai totdeauna de

față la lecție, asculta cu evlavie cum prietenul ei recita *Epitomul*[1], îl străpungea cu focul ochilor plini de gînduri, ca pentru a-l ajuta să înțeleagă mai bine, și se simțea foarte mîndră și veselă cînd, după dejun, bunicul deschidea pe masă caietul de teme și zicea: „Da-i foarte bine!", cu o mulțumire amestecată cu mirare.

Acasă, la maică-sa, Jack nu vorbea de munca lui. Se bucura să-i dovedească victorios că poetul s-a înșelat în grozavul său diagnostic fără greș: iar micul complot dintre bunul doctor și el rămînea cu ușurință necunoscut, fiindcă locuitorii din *Parva domus* se îngrijeau din ce în ce mai puțin de copilul lor care pleca, se întorcea după bunul său plac, se ducea unde voia, venea numai la înfiecare și se așeza la un capăt al mesei, tot mai lungă în fiecare zi și înconjurată de noi comeseni.

Ca să-și populeze singurătatea și să mențină în jurul lui gălăgia asta în gol, pe care-o numea „mediu intelectual", d'Argenton își deschisese larg casa ratașilor. Totuși, poetului nu-i plăcea să-și arunce avutul pe fereastră, era fără îndoială zgîrcit și de cîte ori Charlotte îi spunea cu mare sfială: „Nu mai am bani, dragă", răspundea printr-un „iar!" foarte apăsat și cu o strîmbătură puțin încurajatoare. Dar la el vanitatea era mai tare decît orice, și plăcerea de a-și arăta fericirea, de a face pe stăpînul casei, de-a ațița invidia tuturor acelor bieți nenorociți îi biruiau cele mai chibzuite socoteli.

În lumea ratașilor se știa că acolo, la aer curat, într-un loc încîntător, găseai masă bună, iar la nevoie, și casă, dacă scăpai trenul. Strigau de la un capăt la altul al berăriilor:

— Cine merge la d'Argenton?

Și stringînd cu greu banii de drum, soseau în ceată, pe neașteptate.

Charlotte se frămînta:

— Repede, mătușă Archambauld, vine lume, sucește gîtul unui iepuraș, ba la doi iepurași... Repede, o omletă, două omlete, trei omlete...

— Hei, Dumnezeule, oameni buni! Ia te uită ce mai mutre! zicea nevasta paznicului, speriată că mereu erau chipuri noi, și ce mai păr, ce bărbi, ce mai îmbrăcăminte!

---

[1] Prescurtarea unei cărți, mai ales de istorie.

D'Argenton simțea totdeauna aceeași mulțumire, plimbîndu-și noii veniți prin toate colțișoarele casei, făcîndu-i să admire înfrumusețările aduse. Apoi droaia aceasta de copii cu bărbi cărunte se împrăștia pe drumuri, la marginea apei, prin pădure, nechezînd vesel și zburdînd ca gloabele bătrîne lăsate la iarbă verde.

În privelișteа proaspătă, jobenele lor jupuite, hainele negre, roase, fețele scofîlcite de toate invidioasele suferințe ale necazurilor pariziene păreau mai murdare, mai spălăcite, mai ponosite. Apoi masa îi aduna pe toți, masa pusă de dimineață pînă seara și nemaiavînd cînd să-și scuture firimiturile de la un prînz la altul. Zăboveau după-amiezi întregi bînd, discutînd și fumînd.

Era o cafenea în mijlocul pădurii.

D'Argenton triumfa. Putea să-și recite într-una veșnicul poem, să repete de zece ori aceleași planuri, să spună în orice clipă: „Eu... eu", cu autoritatea domnului care are vinul cel bun, casa și tot. Charlotte, de asemenea, se simțea foarte fericită. Pentru firea ei schimbătoare și instinctele-i vagabonde, acest du-te-vino era o reînnoire a tinereții; toți roiau în juru-i, o admirau și, deși rămînea credincioasă iubirii ei, știa să se arate cochetă tocmai cît trebuie pentru a-l ațița pe poet și a-l face să-și prețuiască fericirea.

Duminica, primea neveste de ratați, fășpturi curajoase, care munceau cu înfrigurare toată săptămîna, iar soții lor le îngăduiau din cînd în cînd luxul de a ieși împreună cu ei. Față de ele, o cam făcea pe castelana, le zicea „fetițo" și se fălea cu rochii de casă Ludovic al XV-lea, alături de îmbrăcămintea lor veche, luată de ocazie.

Dar dintre toți ratații, cei mai nelipsiți la „Aniniș" erau tot Labassindre și doctorul Hirsch. Acesta din urmă, stabilit întîi pentru cîteva zile, nu se mai urnise de luni întregi, iar casa ajunsese a lui. Primea musafirii, purta rufăria poetului, pălăriile lui, în căptușeala cărora vîra topuri de hîrtie; căci capul acestui „fantezit" era neobișnuit de mic, atît de mic, încît, privindu-l, te întrebai cum de-au putut intra în el atîtea cunoștințe, și nu te mai mirai atunci de nemaipomenita înghesuială a unei astfel de înmagazinări.

Așa cum era, d'Argenton nu se mai putea lipsi de el. Avea cui să-și destăinuiască toate indispozițiile de bolnav închipuit și, cu toate că nu făcea mare caz de știința lui Hirsch,

cu toate că se ferea să-i urmeze prescripţiile, prezenţa lui îl liniştea.

— Eu l-am pus pe picioare!... zicea celălalt cu îndrăzneală.

Aşa că doctorul Rivals pierduse mult din autoritatea lui în casă.

În răstimp, zilele şi lunile treceau. Toamna învăluia *Parva domus* în ceaţa-i melancolică, apoi zăpada iernii acoperi coama casei, măzărichea din april săltă pe ardeziile ei răsunătoare, şi iată că o nouă primăvară o împodobea cu liliacu-i înflorit. Nimic schimbat, de altfel. Poetul avea cîteva planuri mai mult în lucru, iar în minte cîteva boli noi, pe care nelipsitul Hirsch le decora cu vreo cîteva nume noi, foarte ciudate. Charlotte era tot neînsemnată, frumoasă şi sentimentală. Jack crescuse şi lucrase mult. În zece luni, fără sistem şi regulament, făcuse progrese uimitoare şi ştia mai multă carte decît mulţi liceeni de vîrsta lui.

— Iată ce am făcut din el într-un an — zicea cu mîndrie Rivals lui d'Argenton şi Charlottei. Acum trimiteţi-l la un liceu şi vă garantez că băiatul ăsta o s-ajungă cineva.

— Ah, doctore, doctore, ce bun eşti!... exclama Charlotte, cam ruşinată de dojana indirectă cuprinsă în grija acestui străin faţă de nepăsarea ei de mamă.

D'Argenton privi lucrurile mai rece, zise c-o să vadă, c-o să se gîndească şi că educaţia din licee are mari neajunsuri. Rămas singur cu Charlotte, izbucni supărat:

— Ce se mai amestecă şi ăsta? Fiecare-şi cunoaşte datoria în viaţă. Poate-şi închipuie c-o să mă înveţe el pe mine care-i a mea? Mai bine-ar face să-şi studieze medicina, felcerul ăsta de sat!

De fapt, fusese adînc jignit în amorul său propriu. De atunci i se întîmplă de mai multe ori să spună grav:

— Are dreptate doctorul, trebuie să ne îngrijim de copil.

Şi, vai! se îngriji.

— Vino încoace, băieţelc! strigă într-o zi lui Jack cîntăreţul Labassindre, care se plimba de colo pînă colo prin grădină, în mare consfătuire cu Hirsch şi cu d'Argenton.

Copilul se apropie cam tulburat, că îndcobşte nici poetul, nici prietenii lui nu vorbeau cu el.

— Cine a făcut... *bîî*!... *bîî*! laţul de veveriţe care-i în nucul cel mare... *bîî! ...bîî!*... din fundul grădinii?

Jack se îngălbeni, aşteptîndu-se să fie certat; dar, cum nu ştia să mintă, răspunse:

— Eu.

Fiindcă Cecilia dorise o veveriţă vie, făcuse un laţ, împletind printre crengi cîteva sîrme, ca la cursele de păsări, într-o iscusită îmbinare, care nu prinsese încă veveriţe, dar putea foarte bine să prindă.

— Şi l-ai făcut singur, fără model?

Băiatul răspunse cu mare sfială:

— Desigur, domnule Labassindre, fără model.

— E nemaipomenit... nemaipomenit! repetă grăsanul cîntăreţ, întorcîndu-se către ceilalţi... Hotărît, copilul ăsta s-a născut mecanic. Are mecanica în degete. Ce vreţi? Instinctul, darul.

— Da, iată... darul! făcu poetul, ridicîndu-şi cu mîndrie capul.

Doctorul Hirsch se umflă în pene şi el:

— Zău aşa! Aici e totul... darul!

Fără să se mai uite la copil, începură iar să se plimbe împreună pe aleea din livadă, grav, încet, cu gesturi ţepene şi oprindu-se de cîte ori unul dintre ei avea ceva foarte însemnat de spus.

Seara, după masă, se iscă o vie discuţie pe terasă.

— Da, contesă — zicea Labassindre, întorcîndu-se către Charlotte, ca şi cum ar fi vrut s-o încredinţeze de un adevăr dezbătut de mai înainte între ei: Omul viitorului e muncitorul. Nobleţea şi-a trăit traiul, iar burghezia n-o mai duce decît vreo cîţiva ani. Acum e rîndul muncitorului. Dispreţuiţi-i mîinile bătătorite şi sfînta bluză de pînză. Peste douăzeci de ani bluza aceasta va conduce lumea.

— Are dreptate... — făcu grav d'Argenton, iar capul mic al doctorului Hirsch încuviinţa cu energie.

Lucru ciudat, băiatul, care de cînd cu şederea lui în gimnaziu era deprins cu logosurile cîntăreţului asupra problemei sociale şi nu-l asculta niciodată, găsindu-l foarte plicticos, simţea, auzindu-l în seara aceea, o emoţie pătrunzătoare, ca şi cum ar fi ştiut spre ce ţintesc vorbele acelea fără şir şi-n ce viaţă aveau să lovească.

Labassindre zugrăvea un tablou încîntător al traiului muncitorilor.

— Ah, ce frumoasă viață, independentă și mîndră! Cînd mă gîndesc ce nebun am fost s-o părăsesc. Ehei, dac-ar fi s-o iau iar de la început!

Și le istorisea cum pe vremuri a fost fierar la uzina din Indret, cînd îl chema numai Roudic, fiindcă numele Labassindre pe care-l purta era numele satului său, La Basse-Indre, un mare tîrg breton pe malul Loarei. Își amintea frumoasele ceasuri petrecute la focul fierăriei, gol pînă la brîu, bătînd fierul în tact, printre bunii săi tovarăși.

— Uite — zicea el — știți ce succese am avut în teatru...

— Desigur — răspunse doctorul Hirsch cu neobrăzare. — Știți cîte coroane de aur mi s-au dat, și cîte tabachere, și cîte medalii. Ei bine, oricît de scumpe mi-ar fi toate amintirile acelea, nici una nu prețuiește cît asta.

Suflecîndu-și pînă la umăr mîneca de la cămașă, cîntărețul arătă pe brațul lui uriaș și păros ca o labă de urs un tatuaj mare, roșu și albastru, înfățișînd două ciocane de fierărie încrucișate într-o cunună de frunze de stejar, cu o inscripție rotundă: *Muncă și libertate!* De departe semăna cu urmele de neșters ale unui pumn grozav; și nenorocitul nu spunea că tatuajul ăsta care nu ieșise oricît îl frecase, oricît îl unsese cu toate alifiile, era deznădejdea vieții lui de artist, fiindcă nu-i îngăduia efectele de biceps, îl împiedica să-și ridice mînecile pentru a juca *Muta, Herculanum* și toți eroii țărilor însorite care-și azvîrl, cu amîndouă brațele goale, faldurile desfăcute de pe pieptul lor de învingători.

Neputînd șterge tatuajul, Labassindre îl purta, îl arăta, îl filfîia ca pe un drapel. Ah, blestemat fie directorul din Nantes care venise să-l asculte într-o seară la uzină, în timp ce cînta pentru un tovarăș rănit. Blestemată fie și nota fără pereche pe care natura i-a pus-o în gîtlej. Dacă alții nu l-ar fi întors din adevărata lui cale, acum ar fi acolo, ca și fratele său Roudic, șef de atelier la uzina din Indret, cu leafă minunată, cu casă, căldură, lumină și o pensie asigurată la bătrînețe.

— Fără îndoială, fără îndoială, e tare frumos — zicea cu sfială Charlotte — dar trebuie să mai ai și puterea de-a îndura un astfel de trai. Chiar pe dumneata te-am auzit spunînd că meseria-i foarte grea, foarte obositoare.

— Obositoare, dar pentru un slăbănog. Pare-mi-se că nu-i cazul aici și că individul cu pricina e foarte bine făcut.

— Foarte bine făcut — întări doctorul Hirsch. De asta răspund eu.

De vreme ce răspundea el, nu mai era nimic de zis.

Totuși, Charlotte încercă să se mai împotrivească. După ea, nu toate firile se aseamănă. Sînt unele mai gingașe, mai aristocratice, și li-e silă de unele munci.

Atunci d'Argenton sări în sus, furios:

— Toate femeile-s la fel! exclamă el cu grosolănie. Uite una care mă roagă în genunchi să am grijă de dumnealui și Dumnezeu știe că nu mi-e un lucru plăcut, fiindcă-i o puștlama! Totuși mă străduiesc, îmi pun prietenii în mișcare; și acum parc-ar spune că mai bine aș fi făcut să nu m-amestec.

— Dar n-am spus asta — răspunse Charlotte, deznădăjduită că și-a supărat stăpînul.

— Eh, nu, nu spune asta... — repetau ceilalți.

Și, simțindu-se sprijinită, văzînd că-i iau partea, biata femeie se lăsă înduioșată, în voia unei slăbiciuni, ca unii copii bătuți care nu îndrăznesc să plîngă decît numai cînd îi ocrotești.

Jack părăsi brusc terasa. Era peste puterile lui s-o vadă pe maică-sa plîngînd, fără să-l înhațe de gît pe omul rău care o chinuia astfel.

Zilele următoare nu mai vorbiră nimic. Dar copilul parcă văzu o schimbare în purtarea maică-si față de dînsul. Se uita la el, îl sărută mai des decît înainte, îl ținea lîngă ea și-l făcea să simtă, în îmbrățișarea ei, strîngerea aceea pătimașă pe care o ai pentru ființele de care trebuie să te despărți curînd. Asta îl tulbura cu atît mai mult, cu cît îl auzea pe d'Argenton zicînd domnului Rivals, cu un zîmbet amar ce-i ridica mustața stufoasă:

— Doctore, avem grijă de elevul dumitale... Zilele acestea o să-ți dăm o noutate... Cred că ai să fii mulțumit.

Iar bunul doctor se întorcea acasă încîntat.

— Vezi — spunea el nevesti-si — vezi că bine am făcut să le deschid ochii.

Doamna Rivals clătina din cap:

— Cine știe?... N-am încredere în privirea aceea așa de stinsă, nu-mi spune nimic bun pentru copil. Cînd îți poartă de grijă un dușman, mai bine ar fi să stea cu mîinile în sîn, fără să miște un deget.

Jack era cu totul de aceeași părere.

XI

Viaţa nu-i un roman

Într-o duminică dimineaţa, puţin după sosirea trenului de zece, care-l adusese pe Labassindre cu o zgomotoasă încărcătură de rataţi, Jack tocmai pîndea o veveriţă în jurul faimosului ţăţ, cînd auzi că-l cheamă maică-sa.

Glasul venea din odaia de lucru a poetului, din laboratorul solemn de unde se abăteau mîniile, observaţiile fără rost, supravegherea posacă a duşmanului. Înştiinţat de tonul maică-si sau numai de presimţirea aceea, atît de ascuţită la unele fiinţe, copilul îşi zise: „Astăzi o să fie"... şi ureă tremurînd seara în spirală.

De mai bine de zece luni de cînd nu mai pătrunsese în sanctuar, se petrecuseră multe schimbări. Măreţia locului i se păru micşorată. Draperiile ieşite de soare şi îmbîcsite de fumul lulelelor, divanul algerian plesnit, masa de stejar crăpată în mai multe locuri, călimara mîlită, condeiele ruginite spuneau că discuţiile şi trîndăveala aduseseră acolo banalitatea ce rătăceşte prin sălile de cafenea pentru fumători.

Numai jilţul Henric al II-lea trona mereu în mijlocul acestui prăpăd, cu o nestrămutată autoritate. Acolo se aşezase d'Argenton să primească băiatul, în timp ce Labassindre şi doctorul Hirsch stăteau în picioare lîngă el, de o parte şi de alta, ca doi ajutori de judecători, iar vizitatorii săptămînii, nepotul lui Berzelius şi încă două-trei bărbi cărunte, se lăfăiau pe canapeaua învăluită într-un nor de fum.

Jack văzu totul într-o clipă: tribunalul, judecătorul, martorii, şi colo în picioare, la o fereastră deschisă, maică-sa, care parcă se uita ţintă departe pe cîmp, ca pentru a-şi desprinde atenţia şi răspunderea de ceea ce avea să se petreacă.

— Purcede-ncoa', copile! zise poetul, pe care jilţul de stejar vechi îl îmboldea uneori să întrebuinţeze un „grai vechi".

În cuvintele acestea pedante, glasu-i păstra un sunet atît de aspru, atîta lipsă de mlădiere în exprimare, încît ai fi putut crede că vorbeşte însuşi jilţul Henric al II-lea.

— Ţi-am spus de atîtea ori, copile: viaţa nu-i un roman. Ai putut să-ţi dai seama de lucrul ăsta văzîndu-mă pe mine cum sufăr şi mă zbat în primele rînduri ale bătăliei literare,

fără să-mi cruţ nici timpul, nici puterile, uneori obosit, niciodată învins, şi înverşunîndu-mă, în pofida soartei, să lupt în lupta cea dreaptă. Acum e rîndul tău să cobori în arenă. Iată-te ajuns bărbat...

Abia împlinise doisprezece ani, bietul micuţ!

— Iată-te ajuns bărbat. Trebuie să ne dovedeşti că nu ai numai vîrsta şi statura, ci şi inima. Te-am lăsat mai bine de un an să te dezvolţi în sînul naturii, să dai minţii şi muşchilor tăi uşurinţa trebuitoare pentru a se mişca în voie. Unii m-au învinuit că n-am grijă de tine. Ah, ce tipicari... Dimpotrivă, te supravegheam, te studiam, nu te slăbeam din ochi o clipă. Mulţumită acestei lungi şi migăloase trude, mulţumită mai ales metodei mele sigure de cercetare de care sînt mîndru, am izbutit să te cunosc. Am văzut ce instincte, ce aptitudini, ce fire ai. Am înţeles în ce fel trebuia să lucrez ca să-ţi fiu cît mai de folos şi după ce i-am supus mamei tale observaţiile mele, am hotărît ce se cuvine.

La locul acesta al predicii, d'Argenton se opri să primească felicitările lui Labassindre şi ale doctorului Hirsch, în timp ce nepotul lui Berzelius şi ceilalţi, absorbiţi, în tăcere, de lulelele lor lungi, dădeau din cap de sus în jos ca nişte maimuţoi de porţelan chinezesc şi se mulţumeau să repete, făcînd pe grozavii: „Asta aşa-i... Asta aşa-i."

Jack, speriat, încerca să desluşească ceva în vorbăria aceasta de neînţeles care trecea sus de tot pe deasupra capului său, ca un nor gros încărcat cu fulgere. Se întreba: „Oare ce-o să mai cadă acum pe mine?"

Cît despre Charlotte, se uita mereu afară, cu mîna streaşină la ochi, pîndind nu ştiu ce în zare, pe cîmp.

— Să trecem la fapt— zise deodată poetul, înălţîndu-se în jilţ şi cu un glas tăios, care şfichiui copilul ca o biciuşcă. Scrisoarea pe care o vei asculta îţi va spune mai mult decît toate lămuririle. Începe, Labassindre.

Grav ca un grefier la consiliul de război, cîntăreţul scoase din buzunar o scrisoare de ţăran sau de recrut, grosolan împăturită şi lipită şi, după vreo două-trei mugete înăbuşite, citi:

— „*Turnătoria din Indret Loara de Jos.*

Dragul meu frate, după cum ţi-am arătat în epistola din urmă, am vorbit cu directorul pentru tînărul prietenului tău,

şi cu toate că-i încă prea tînăr şi nu împlineşte condiţiile care ar trebui spre a fi ucenic, directorul mi-a îngăduit să-l iau ca ucenic. Va avea la noi casă şi masă, şi-ţi făgăduiesc să fac în aşa fel, încît peste patru ani să fie un bun lucrător. Toţi cei de aici sînt sănătoşi. Nevastă-mea şi Zenaida îţi trimit multe urări de bine, şi Nantezul şi cu de asemenea."

Roudic

Şef de atelier la halele de montaj

— Auzi, Jack — reluă d'Argenton, cu ochii înflăcărați şi braţul întins — peste patru ani vei fi un bun lucrător, adică tot ce-i mai frumos, mai mîndru pe pămîntul acesta de robie. Peste patru ani vei fi ceva sfînt: un bun lucrător.

Auzise bine, nici vorbă! „Un bun lucrător". Dar nu prea înţelegea şi căuta să se dumerească.

La Paris, copilul văzuse uneori lucrători. Vreo cîţiva locuiau în pasajul celor Douăsprezece Case; iar lîngă gimnaziu, o fabrică de faruri, ai cărei muncitori îi vedea ieşind, dădea drumul pe la şase unei cete de oameni cu bluze pătate de ulei, cu mîini negre, aspre şi bătătorite de muncă.

Gîndul că va purta o bluză îl izbi mai întîi. Îşi amintea glasul dispreţuitor cu care maică-sa spunea odinioară „sînt lucrători, oameni cu bluză", grija cu care se ferea pe stradă să se atingă de hainele lor mînjite. Ce-i drept, toate frumoasele logosuri ale lui Labassindre despre rolul şi înrîurirea muncitorului în secolul al XIX-lea contraziceau sau făceau să mai pălească amintirile acestea nedesluşite în mintea lui. Dar înţelese foarte limpede şi cu mare mîhnire că trebuie să plece, să părăsească pădurea al cărei creştet verde îl vedea de aici, casa Rivals, şi, în sfîrşit, pe maică-sa, pe care o recucerise aşa de greu şi o iubea atîta.

Oare ce avea, Dumnezeule, de sta mereu la fereastra aceea, departe de tot ce se întîmpla în jurul ei? Totuşi de cîteva clipe îşi pierduse nepăsătoarea nemişcare. Un fior ca-n spasme o scutura toată, şi mîna pe care o ţinea deasupra ochilor se lăsa în jos, ca pentru a-şi ascunde lacrimile. Era, dar, foarte trist ceea ce văzuse acolo, pe cîmp, în zarea unde se culcă zilele şi pier atîtea visuri, atîtea iluzii, atîta duioşie şi atîta înflăcărare?

Atunci, va trebui să plec? întrebă copilul cu glas stins aproape fără voie, de parcă-și lăsa gîndul să vorbească, singurul gînd pe care-l mai avea.

La întrebarea lui naivă, toți membrii tribunalului se priviră zîmbind cu milă: dar dinspre fereastră se auzi un hohot lung de plîns.

– Vom pleca peste o săptămînă, băiete — răspunse Labassindre fără înconjur. Nu l-am mai văzut de mult pe frate-meu. Asta-mi dă prilejul de a merge să mă mai oțelesc la focul bătrînei mele fierării, zău așa!

În timp ce vorbea, își sufleca mînecile, umflîndu-și să crape mușchii brațelor lui groase, tatuate și păroase.

– E măreț! făcu doctorul Hirsch.

D'Argenton însă n-o pierdea din ochi pe cea care plîngea în picioare, la fereastră: își luase o înfățișare dusă pe gînduri, cu sprînceana grozav de încruntată.

– Poți să te duci, Jack — zise el copilului — și să te pregătești de plecare peste o săptămînă.

Băiatul coborî, uluit, încremenit, zicîndu-și într-una: „Peste o săptămînă! Peste o săptămînă!" Poarta era deschisă. Se repezi afară, cu capul gol, așa cum era, străbătu în goană satul, pînă la ușa prietenilor săi, și, întîlnindu-se cu doctorul care ieșea, îi spuse în două vorbe ce se petrecuse.

Domnul Rivals se indignă:

– Muncitor! Vor să te facă muncitor! Și asta numesc ei a se îngriji de viitorul tău. Ei, lasă, lasă! Mă duc eu să-i vorbesc domnului tată-tu vitreg.

Cei care-i văzură trecînd — bunul doctor vorbind tare și dînd din mîini, micul Jack fără pălărie, gîfîind de atîta alergătură — își ziseră: „E bolnav careva la «Aniniș»".

Nimeni nu era bolnav, bineînțeles. Cînd sosi medicul, se așezau la masă; fiindcă, din pricina stomacului pretențios al stăpînului casei, și ca-n toate locurile unde oamenii se plictisesc, grăbeau totdeauna ora mesei.

Toate fețele erau zîmbitoare; ba chiar o auzeai pe Charlotte, care cobora din odaia ei, cîntînd încetișor pe scară.

– Aș vrea să-ți spun o vorbă, domnule d'Argenton — zise bătrînul Rivals, și buzele-i tremurau.

Poetul își răsuci mustața stufoasă:

— Ei bine, doctore, stai colea. O să-ți dăm o farfurie și-o să vorbim mîncînd.

— Nu, mulțumesc, nu mi-e foame; și-apoi ceea ce am să-ți spun dumitale cît și doamnei — o salută pe Charlotte, care tocmai intra — e cu totul confidențial.

— Bănuiesc eu ce te-aduce — zise d'Argenton, care nu ținea să rămînă între patru ochi cu doctorul. E pentru copil, nu-i așa?

— Chiar pentru copil.

— Atunci poți vorbi. Domnii știu tot, iar eu pun în toate faptele mele destulă bună-credință și dezinteresare ca să nu mă tem de lumină.

— Dar bine, dragă...— îndrăzni Charlotte, pe care lămurirea aceasta în fața tuturor o înspăimînta cu drept cuvînt.

— Poți vorbi, doctore — zise cu răceală d'Argenton.

În picioare, în fața mesei, celălalt începu:

— Jack mi-a spus adineauri c-o să-l dați ucenic la uzina din Indret. Nu zău, e adevărat?

— Foarte adevărat, dragă doctore.

— Băgați de seamă — reluă domnul Rivals, stăpînindu-se — copilul ăsta n-a fost crescut pentru o meserie atît de grea. În plină dezvoltare, o să-l aruncați într-un mediu nou, într-o atmosferă nouă. Vă jucați cu sănătatea, cu viața lui. N-are nimic din ce-i trebuie. Nu-i destul de voinic.

— A, dă-mi voie, iubite confrate...— îl opri solemn doctorul Hirsch.

Domnul Rivals ridică din umeri și urmă fără măcar să se uite la el:

— Eu ți-o spun, doamnă. (Se făcea că vorbește cu Charlotte, pe care apelul acesta la sentimentele ei înăbușite din răsputeri o încurca foarte mult.) E cu neputință ca băiatul să îndure un asemenea trai. Ca mamă, îl cunoști bine. Știi că-i o fire plăpîndă, delicată, care nu ține la oboseală. Și acum nu vorbesc decît de suferința fizică. Dar crezi că un copil atît de bine înzestrat, a cărui minte e gata pregătită pentru orice studiu, nu va suferi mii de chinuri dacă-l osîndiți la nimicirea cu sila și la amorțeala tuturor facultăților lui intelectuale?

— Te înșeli, doctore — zise d'Argenton, care se întărîta. Eu cunosc băiatul mai bine decît toți. L-am pus să lucreze. Nu-i bun decît pentru munca manuală. Aici își vădește aptitudinea, aici și numai aici. Și tocmai cînd îi dau mijloacele să-și dezvolte aptitudinea aceasta, cînd îi pun în mînă

o meserie minunată, în loc să-mi mulţumească, domnul se duce să se plîngă, să-şi caute ocrotitori în afara casei lui, la străini.

Jack încercă să se împotrivească. Prietenul său îl scuti de osteneală:

— N-a venit să se plîngă. M-a înştiinţat numai de hotărîrea dumitale. Şi eu i-am spus, ceea ce-i repet şi acum, de faţă cu dumneata: Jack, băiete, împotriveşte-te! Aruncă-te de gîtul părinţilor tăi, al mamei tale, care te iubeşte, al soţului mamei tale, care trebuie să te iubească din pricina ei. Roagă-i fierbinte, roagă-i plîngînd. Întreabă-i ce le-ai făcut de vor să te înstrăineze astfel şi să te pună mai prejos decît ei.

— Doctore — făcu Labassindre, bătînd cu pumnul în masa ce se clătină — unealta îl înnobilează pe om. Unealta e regeneratorul lumii. La zece ani, Isus Cristos mînuia rindeaua.

— Da, aşa-i — murmură Charlotte, care-l văzu îndată pe Jack al ei, ca un Isus copil, cu rindeaua lui, defilînd într-o procesiune la Joia-Verde.

— Nu te lăsa amăgită, doamnă, cu mofturi din astea! strigă doctorul, în culmea mîniei. A-ţi face copilul muncitor înseamnă să ţi-l îndepărtezi pe vecie. De l-ai trimite la capătul pămîntului, tot nu ţi-ar fi mai puţin departe de minte şi de inimă, căci s-ar găsi între voi mijloacele de apropiere pe care le îngăduie depărtările, dar pe care deosebirile sociale le nimicesc pentru totdeauna. Vei vedea, vei vedea. Va veni o zi cînd vei roşi pentru el, cînd vei găsi că are mîini aspre, vorbă grosolană, sentimente nepotrivite cu ale dumitale, o zi cînd îţi va sta înainte umilit, înaintea mamei lui ca-n faţa unei străine pe o treaptă mai sus decît el.

Jack nu scoase o vorbă. Ghemuit în colţ lîngă bufet, asculta cu multă luare-aminte şi se tulbură deodată la gîndul unei răceli cu putinţă între maică-sa şi el.

Făcu un pas înspre mijlocul încăperii şi cu glas sigur:

— Nu vreau să fiu muncitor — zise el, hotărît.

— O, Jack!... murmură Charlotte, clătinîndu-se.

De data aceasta, d'Argenton luă cuvîntul:

— A , nu zău, nu vrei să fii muncitor! Ia te uită, domnul vrea ori nu vrea să primească un lucru pe care l-am hotărît eu. A, nu vrei să fii muncitor! Dar vrei să mănînci, nu-i aşa? Şi vrei să te îmbraci, să dormi, să te plimbi? Ei, bine, află

că m-am săturat de tine, parazit groaznic ce eşti, şi dacă nu vrei să munceşti, apoi eu nu vreau să mă mai tragi pe sfoară. Se opri deodată şi, trecînd de la mînia oarbă la răceala care-i era obişnuită, zise: Urcă în odaia ta. Voi vedea ce am de făcut.

— Ce ai de făcut, scumpul meu d'Argenton, să-ţi spun eu.

Dar Jack nu mai auzi sfîrşitul frazei doctorului Rivals: cu un gest, d'Argenton îl împinse afară.

În odaia lui, zgomotul discuţiei ajunse ca partiţiile variate ale unei mari orchestre. Deosebea glasurile, le recunoştea pe toate, dar se amestecau unele cu altele, contopite prin răsunetul lor, şi se isca o larmă neînţeleasă deasupra căreia nu mai pluteau decît crîmpeie de fraze:

— Ai mînţit!

— Domnilor!... Domnilor!...

— Viaţa nu-i un roman!

— Bluza sfîntă, *bîi!... bîi!...*

În sfîrşit, glasul tunător al doctorului Rivals răsună în prag:

— Să mă spînzuri, de ţi-oi mai călca vreodată pragul!

Apoi uşa se trînti zgomotos, şi-n sufragerie se lăsă o tăcere adîncă, curmată numai de zăngănitul furculiţelor în plină activitate.

Prînzeau.

„Vreţi să-l umiliţi, să-l puneţi mai prejos decît voi." Băiatul ţinuse minte fraza aceasta şi simţea prea bine că, într-adevăr, asta avea de gînd duşmanul său.

Ei bine, nu, de o mie de ori nu. nu vrea să fie muncitor. Uşa se deschise. Maică-sa intră. Plînsese mult, cu lacrimi adevărate, care sapă zbîrcituri. Pentru întîia dată, mama se arăta pe faţa aceasta de femeie frumoasă, mama îndurerată şi zdrobită.

— Ascultă, Jack — zise ea, încercînd să fie aspră — trebuie să vorbesc serios cu tine. M-ai mîhnit adînc, răzvrătindu-te pe faţă împotriva adevăraţilor tăi prieteni şi neprimind situaţia pe care ţi-au propus-o. Ştiu bine că între viaţa asta nouă...

În timp ce vorbea, se ferea de privirea copilului, o privire dureroasă, dojenitoare, atît de aprinsă şi plină de lacrimi, că nu i s-ar fi putut împotrivi.

— ... că între viaţa aceasta nouă pe care o visam pentru tine şi viaţa pe care-ai dus-o pînă astăzi pare a fi o mare

deosebire. Drept să-ţi spun că şi eu m-am speriat la început, dar ai auzit, nu-i aşa, ce ţi-au spus? Starea muncitorilor nu mai este cea de odinioară. O, dar de loc, de loc! Ştii bine că acum a venit rîndul muncitorilor. Burghezia şi-a trăit traiul, de asemenea şi nobilimea. Cu toate că nobilimea... Şi apoi, în sfîrşit, la vîrsta ta, oare nu-i mai simplu să te laşi călăuzit de oamenii care te iubesc şi au experienţă?

Un hohot de plîns al copilului o întrerupse:

— Va să zică mă alungi şi tu, mă alungi?

De data aceasta, mama nu mai putu răbda. Îl luă în braţe şi-l strînse cu patimă la piept:

— Eu să te alung pe tine? Crezi tu asta? Oare-i cu putinţă? Haide, linişteşte-te, nu mai tremura, nu te tulbura aşa. Ştii cît te iubesc şi, de-ar fi numai după mine, nu ne-am despărţi niciodată. Dar trebuie să fii cuminte şi să te gîndeşti puţin şi la viitor... Vai, tare-i întunecat pentru noi viitorul!

Şi, într-un potop de vorbe, cum i se mai întîmpla uneori cînd era departe de stăpîn, încercă să lămurească lui Jack, şovăind mereu şi tot oprindu-se, ce nu-i în regulă în viaţa lor.

— Vezi tu, drăguţul meu, eşti încă prea mic: sînt lucruri pe care nu le poţi înţelege. Într-o zi, cînd vei fi mai mare, am să-ţi dezvălui taina naşterii tale: un adevărat roman, dragă! Într-o zi îţi voi spune numele tatălui tău şi cărei fatalităţi nemaipomenite am căzut victime şi tu, şi eu. Dar astăzi trebuie să ştii bine şi să înţelegi că n-avem nimic al nostru, bietul meu copil, şi că atîrnăm cu totul de... de El. Cum vrei să mă împotrivesc plecării tale, mai ales cînd ştiu că nu te trimite decît în interesul tău? Nu pot să-i cer nimic. A şi făcut atîta pentru noi. Şi apoi nici el nu-i tare bogat, iar cumplita lui carieră artistică îl sărăceşte acum, nu alta! N-ar putea să ia asupra lui cheltuielile educaţiei tale. Ce vrei să mă fac între voi amîndoi? Trebuie totuşi să luăm o hotărîre. Ah, de-aş putea să plec eu în locul tău, acolo la Indret! Gîndeşte-te că ţi se pune în mînă o meserie. Oare n-ai fi mîndru să nu mai ai nevoie de nimeni ca să trăieşti, să-ţi cîştigi pîinea, să fii stăpîn pe tine?

După fulgerul care trecu prin ochii copilului, înţelese c-a nimerit în plin; şi foarte încet, cu glasul mîngîios şi învăluitor pe care-l au mamele, murmura:

— Fă-o pentru mine, Jack, vrei? Grăbeşte-te să-ţi poţi cîştiga viaţa. Cine ştie dacă eu însămi, într-o zi, nu voi fi nevoită s-alerg la tine ca la singurul meu spríjin, ca la singurul meu prieten!

Credea ce spune? Era o presimţire, vreo sfîşiere neaşteptată a viitorului care-ţi dezvăluie soarta pînă la capăt şi toată nenorocirea propriei tale vieţi? Sau vorbise luată de vîrtejul frazelor, de avîntul sentimentalismului ei?

Oricum, nu putea găsi nimic mai potrivit pentru a învinge sufleţelul ăsta mărinimos. Efectul se văzu în aceeaşi clipă. Gîndul că maică-sa putea să aibă nevoie de el, că i-ar veni în ajutor cu munca lui, îl hotărî deodată.

Se uită drept în ochii ei:

— Jură-mi că mă vei iubi totdeauna, că n-o să-ţi fie ruşine de mine cînd voi avea mîinile negre.

— Cum să nu te iubesc, Jack al meu!

Drept orice răspuns, îl copleşea cu dezmierdări, ascunzîndu-şi sub sărutări pătimaşe tulburarea şi remuşcarea, căci, din clipa aceea, nenorocita femeie avu remuşcări, le avu toată viaţa şi nu se mai gîndi niciodată la copilul ei, fără să nu simtă ca un cuţit în inimă.

Dar el, ca şi cum ar fi priceput cîtă ruşine, cîtă nehotărîre, cîtă spaimă ascund îmbrăţişările acelea, se smulse din ele, repezindu-se spre scară.

— Vino, mamă, să coborîm. Vreau să-i spun că primesc.

Jos, rataţii erau încă la masă. Pe toţi îi izbi înfăţişarea gravă şi hotărîtă pe care-o avea Jack intrînd.

— Îmi cer iertare — zise el lui d'Argenton. Am greşit adineauri că n-am primit ce-mi dădeai. Primesc acuma şi-ţi mulţumesc.

— Asta-i bine, copile — zise poetul cu solemnitate. Nu mă îndoiam că judecata o să-ţi învingă împotrivirile... Sînt fericit văzîndu-te că recunoşti buna mea credinţă. Mulţumeşte-i prietenului nostru Labassindre, fiindcă lui îi datoreşti norocul ăsta. El ţi-a deschis larg poarta spre viitor.

Cîntăreţul întinse laba lui groasă, în care se pierdu mînuţa lui Jack.

— Dă mîna încoace, neiculiţă — îi spuse el, făcîndu-se că se poartă cu dînsul de parcă i-ar fi fost un vechi tovarăş cu care munceşti cot la cot în acelaşi atelier; şi din clipa

accea, pînă la plecare, nu-i mai vorbi decît în felul ăsta simplu şi aspru al muncitorilor între ei, ca un semn de tovărăşie.

În ultima săptămînă, Jack cutreieră pădurea şi drumurile. Se simţea mai mult tulburat şi neliniştit decît trist; şi din cînd în cînd, gîndul răspunderii ce-o va avea punea pe frumoasa lui faţă o expresie neobişnuită, cuta aceea dintre sprîncene care, la cei tineri, arată sforţarea unei voinţe. Acum era bătrînul Jack. Se duse să-şi revadă toate colţişoarele cele mai dragi, ca un om care face cu paşi mărunţi pelerinajul copilăriei lui.

Ah, baba Salé putea să-l ameninţe în voie de departe şi să-l fugărească: bătrînul Jack nu se mai temea şi se simţea în putere să-i ducă legătura de vreascuri. Era însă foarte mîhnit că nu putea merge la familia Rivals, să-şi ia rămas bun de la Cecilia.

— Vezi tu, Jack, dragul meu, după cearta dintre cei doi domni n-ar fi cuviincios — repeta Charlotte, de cîte ori o ruga stăruitor fiul ei.

În sfîrşit, în ajunul plecării, d'Argenton, plin de bucuria răutăcioasă a triumfului său, se învoi ca băiatul să-şi ia rămas bun de la prietenii lui. Ajunse la ei seara. Nimeni în antreu. Nimeni în farmacia cu obloanele trase. Numai o dungă de lumină venind din bibliotecă, adică ceea ce numeau ei bibliotecă: un pod uriaş, ticsit cu dicţionare, cu atlase, cu cărţi de medicină şi cu volume mari cu cotor roşu din colecţia Panckouke.

Doctorul era acolo şi umplea cu grijă o ladă de cărţi.

— A, iată-te — zise el copilului — eram sigur că n-o să pleci fără să-ţi iei rămas bun. Nu voiau să te las, ai? Sînt şi eu cam vinovat. Am fost prea iute. Nevastă-mea m-a certat rău de tot... Şi, fiindcă veni vorba, ştii c-a plecat ieri cu mititica. Le-am trimis în Pirinei, să stea o lună la soră-mea. Era cam bolnavă mititica. Am făcut prostia să-i spun pe neaşteptate că pleci, fără s-o pregătesc mai întîi... Ah, copiii!... Crezi că nu-s prea simţitori, şi uite-i că se necăjesc mult mai tare decît noi.

Vorbea cu Jack de parc-ar fi fost un bărbat. Toată lumea-i vorbea acum ca unui bărbat; şi totuşi, la gîndul că mica lui prietenă s-a îmbolnăvit din pricina lui şi că el o să plece

fără s-o mai vadă, bătrînul Jack simțea că-i vine să plîngă ca un copil.

Privea cărțile împrăștiate, încăperea cea mare atît de tristă, prost luminată de o lumînare așezată pe un colț de masă, lîngă un grog și sticla cu rachiu; fiindcă domnul Rivals se folosea de lipsa nevestii-si ca să-și reia obiceiurile marinărești. Așa că-i străluceau ochii unchiașului și scotocea cu o cîndată însuflețire toate cărțile, suflînd colbul de pe vechile muchii roșii și deșertînd un colț întreg din bibliotecă în lada deschisă de la picioarele lui.

— Știi ce fac eu aici, drăguțule?

— Nu, domnule Rivals.

— Aleg cărți pentru tine, cărți vechi și bune pe care o să le iei și-o să le citești, m-auzi tu, o să le citești de cum vei avea o clipă liberă. Adu-ți bine aminte, copilul meu: cărțile sînt adevărații prieteni. Poți alerga la ei în marile dureri ale vieții, ești totdeauna sigur că-i găsești. Eu, bunăoară, fără cărțile mele, după nenorocirea pe care am avut-o, de mult n-aș mai fi pe lume. la privește lada asta, băiețele! E un maldăr bun, hei?... Nu zic c-o să le înțelegi pe toate acuma. Dar nu-i nimic, trebuie să le citești. Chiar cele pe care nu le vei înțelege or să-ți lase o lumină în minte. Făgăduiește-mi c-ai să le citești.

— Făgăduiesc, domnule Rivals.

— Așa... lada-i gata. Poți s-o duci? Nu, e prea grea. Am să ți-o trimit mîine. Haide, vino încoace să ne luăm rămas bun.

Și bunul om, prinzîndu-i capul în mîinile lui mari, îl sărută tare de două-trei ori.

— Și pentru mine, și pentru Cecilia — adăugă el cu zîmbetu-i cald, și-n timp ce închidea ușa, Jack îl auzi murmurînd: Bietul copil!... Bietul copil!...

Era ca în Vaugirard, la *Iezuiți*. Numai că astăzi știa de ce-l plîngeau.

A doua zi, plecarea stîrni o mare frămîntare la „Aninișe". Încărcau bagajele în căruța oprită la poartă. Labassindre, într-o ținută neobișnuită, parc-ar fi plecat într-o expediție prin pampas, cu jambiere lungi pînă sus, cu vestă de catifea verde, pălărie de fetru cu boruri mari, geantă de piele atîrnată la șold, umbla de colo pînă colo, dibuindu-și nota. Poetul era totodată grav și încîntat: grav, fiindcă simțea

că-şi îndeplineşte o îndatorire umanitară, socială; încîntat, fiindcă plecarea aceasta îl umplea de bucurie. Charlotte nu se mai sătura să-l sărute pe Jack şi se uita să nu-i lipsească nimic.

Nu, nu-i lipsea nimic. Era chiar prea bine îmbrăcat pentru un muncitor, prea strîns în hainele lui de la împărţirea prescurei, urmărit de fatalitatea copiilor care cresc repede şi sînt osîndiţi ca în timpul adolescenţei să fie stingheriţi de veşminte prea scurte.

— O să ai mare grjă de el, domnule Labassindre?

— Ca de nota mea, doamnă.

— Jack!

— Mamă!

Urmă o ultimă îmbrăţişare. Charlotte plîngea în hohote. Copilul nu lăsa să i se vadă emoţia. Gîndul că se ducea să lucreze pentru maică-sa îl întărea pe „bătrînul" Jack. Jos, în drum, se întoarse să mai vadă o dată şi să-şi întipărească în privire pădurea, casa, curtea şi chipul de femeie care-i zîmbea printre lacrimi.

— Să ne scrii des, Jack, dragul meu! strigă mama.

Iar poetul, cu solemnitate:

— Jack, adu-ţi aminte: viaţa nu-i un roman!

Viaţa nu-i un roman; dar pentru el, ticălosul, tocmai asta era!

N-aveai decît să-l vezi în pragul căsuţei lui cu deviză, rezemat de Charlotta lui, printre trandafirii faţadei, într-o poză pretenţioasă, ca o litografie de romanţă, şi aşa de încîntat că şi-a satisfăcut egoismul, încît uita de ura lui şi făcea cu mîna un semn de rămas bun părintesc şi de binecuvîntare copilului pe care-l alungase.

I

Indret

Cîntăreţul se ridică în picioare cît era de lung în barca în care copilul şi el treceau Loara, ceva mai sus de Paimboeuf, şi îmbrăţişînd fluviul cu un gest teatral:

— Ian te uită, bătrîne Jack, ce frumos e!

Fără a ţine seama de tot ce era caraghios şi sforăitor în admiraţia aceasta de cabotin, o îndreptăţea însă minunata privelişte ce se desfăşura sub ochii lor.

Era cam pe la patru după-amiază. Un soare de iulie, un soare de argint ce se topea, aşternea pe valuri dîra lungă şi luminoasă a strălucirii lui, umplînd văzduhul cu o răsfrîngere mişcătoare ca o ceaţă de lumină, în care viaţa fluviului, activă şi tăcută, se ivea repede ca un miraj. Pînze înalte, zărite în treacăt, ce păreau bălaie în ceasul acesta orbitor, parcă zburau în depărtare. Erau bărci mari, venind din Noirmoutiers, pline ochi cu o sare albă sclipind ca mii de fluturaşi de aur şi duse de marinari pitoreşti: bărbaţi cu tricornul lucrătorilor bretoni de la sare, femei cu bonete bogate ce fluturau, albe şi strălucitoare ca sarea. Apoi corăbii de cabotaj ca nişte căruţe plutitoare, cu puntea ticsită de saci cu grîu şi de butoaie; remorchere tîrînd şiruri nesfîrşite de bărci, sau cîte o corabie nanteză cu trei catarge sosind de la capătul lumii, întorcîndu-se în ţară, după o lipsă de doi ani, şi urcînd fluviul încet, aproape solemn, ca şi cum ar fi dus cu ea reculegerea tăcută a patriei regăsite şi tainica poezie a lucrurilor venite de departe. Cu toată căldura de iulie, o puternică răbufneală alerga prin frumosul decor, că vîntul bătea dinspre mare, cu răcoarea şi voioşia din larg, şi te lăsa să ghiceşti, ceva mai departe, din-

colo de valurile acestea îngrădite pe care liniştea apelor dulci lo şi părăsea, verdele oceanului fără margini, cu talazuri, cu pîcle şi furtuni.

— Dar îndrept unde-i?... întrebă Jack.

— Uite colo! Insula ceea din faţa noastră.

În ceaţa de argint care învăluia insula, Jack vedea nedesluşit şiruri de plopi mari şi coşuri înalte, de unde se înălţa un fum negru şi gros, ce se împrăştia şi mînjea cerul deasupra ei. Totodată auzea o zarvă răsunătoare, ciocane bătînd fierul şi tabla, zgomote înăbuşite, unele mai limpezi răsfrînte în tot felul de sonoritatea apei, şi mai ales un sforăit neîncetat, veşnic, de parcă insula ar fi fost un vapor uriaş oprit ce mîrîia, învîrtindu-şi în gol roţile ancorate şi zorindu-şi mişcările, deşi sta pe loc.

Pe măsură ce barca se apropia încet, foarte încet, fiindcă fluviul era umflat şi greu de trecut, copilul deslușea clădiri lungi, cu acoperişuri joase, cu ziduri înnegrite, întinzîndu-se uniform în toate părţile, şi apoi, pe marginile fluviului, cît vedeai cu ochii, cazane foarte mari, vopsite cu minium, al cărui roşu-aprins făcea un efect fantastic. Vase de-ale statului, şalupe cu aburi rînduite la chei aşteptau să se încarce cazanele cu ajutorul unei macarale imense aşezată în apropiere şi care, de departe, semăna cu o spînzurătoare uriaşă.

La picioarele spînzurătorii, un om se uita cum se apropie barca.

— E Roudic — zise cîntăreţul şi, cu basu-i cel mai adînc, scoase un *ura* grozav ce se auzi chiar şi în zgomotul acela de cazangerie.

— Tu eşti, mezinule?

— Ei, la dracu, da, eu sînt... Mai este oare vreo notă ca a mea sub tichia cerului?

Barca trase la mal. Cei doi fraţi săriră unul în braţele celuilalt şi se îmbrăţişară straşnic.

Semănau amîndoi. Dar Roudic era mult mai în vîrstă şi-i lipsea rotunjimea cu care vocalizele şi notele de sus îi dăruiesc aşa de repede pe cîntăreţi. În loc să poarte, ca fratele său, barba în furcă, era ras, cu obrazul tăbăcit, şi bereta lui de marinar, o beretă de lînă albastră, spălăcită toată, acoperea un adevărat chip de breton, pîrlit de mare

și ciolpit în stîncă, cu ochi foarte mici și o privire pătrunzătoare, ascuțită de lucrările migăloase de ajustaj.

— Și ce fac ai tăi? întrebă Labassindre... Clarissa, Zenaida, toți?

— Bine cu toții, slavă Domnului. Aha, iată și noul nostru ucenic! E drăguț de tot, piciul ăsta... numai că nu pare prea zdravăn.

— Zdravăn ca un taur, dragul meu, garantează pentru el cei mai mari doctori din Paris.

— Atunci, cu atît mai bine, că meseria-i grea la noi. Și acum, dacă vreți, hai să-l vedem pe director.

Apucară pe o alee lungă, cu copaci foarte frumoși, care curînd se schimbă într-o uliță de orășel, mărginită cu case albe, curățele și toate la fel. Aici locuiesc o parte din slujbașii uzinei, meșterii și cei mai buni lucrători. Ceilalți stau pe țărmul opus, la Montagne sau la Basse-Indre.

La ceasul acesta era liniște deplină, viața și mișcarea fiind îngrămădite în uzină; și fără rufele care se uscau la ferestre, glastrele așezate la geam, un strigăt de copil, scîrțîitul vreunui leagăn ce răzbea prin cîte o ușă întredeschisă, ai fi putut crede că tot cartierul e nelocuit.

— Aha, drapelul e coborît — zise cîntărețul, cînd ajunseră la poarta atelierelor. Multe spaime am mai tras din pricina afurisitului de drapel!

Și-i lămuri „bătrînului" său Jack cum, cinci minute după sosirea lucrătorilor la muncă, drapelul coborît la intrare vestea că porțile uzinei s-au închis. Cu atît mai rău pentru întîrziați: erau trecuți absenți și, la a treia absență, dați afară.

În timp ce dădea lămuririle acestea, fratele lui se înțelegea cu portarul și li se îngădui să pătrundă în uzină. Era un zgomot îngrozitor, sforăituri, fluierături, scrîșnete care se deosebeau între ele fără să mai slăbească, își răspundeau dintr-o sumedenie de hale mari, cu acoperișuri triunghiulare, depărtate una de alta, pe un teren povîrnit, brăzdat de nenumărate șine.

Un oraș de fier.

Pașii răsunau pe plăci de metal înfundate în pămînt. Umblai printre mormane de fier brut, de mase de fontă, de drugi de aramă, între șiruri de tunuri date la rebut, aduse acolo la retopit, ruginite pe dinafară, cu desăvîrșire

negre pe dinăuntru și parcă fumegînd încă, vechi stăpîni ai focului care aveau să piară prin foc.

Roudic arăta în treacăt diferitele secții ale uzinei. „Iată hala de montaj... atelierele strungurilor mari, strungurilor mici... cazangeria, fierăriile, turnătoria...“ Trebuia să strige, pînă într-atîta de asurzitor era zgomotul.

Jack, năucit, se uita cu mirare — ușile atelierelor fiind mai toate deschise din pricina căldurii — la forfota de brațe ridicate, de capete înnegrite, de mașini în mișcare, într-un întuneric de peșteră, adînc și tainic, pe care o licăriri roșie îl lumina în răstimpuri.

Răbufneli de căldură, miros de cărbune, de lut ars, de fier ce arde veneau de acolo împreună cu o pulbere neagră, foarte măruntă, înțepătoare, fierbinte, păstrînd la soare o sclipire metalică, acea strălucire a cărbunelui care ar putea ajunge diamant. Dar ceea ce caracteriza munca aceasta mărcață, vie, grăbită, gîfîitoare era o veșnică zguduire a pămîntului și-a aerului, o neîncetată trepidație, ceva ca sforțarea unei fiare uriașe închisă sub uzina ale cărei coșuri căscate împroșcau de jur împrejur răsuflarea fierbinte și vaietele dihaniei. De teamă să nu pară prea neștiutor, Jack nu îndrăznea să întrebe de unde venea zgomotul ăsta care, încă de departe, îl uimise.

Deodată se pomeniră în fața unui vechi castel de pe vremea Ligii, mohorît, cu turnuri mari ale căror cărămizi înnegrite de fumul uzinei își pierduseră luciul de altădată.

— Iată-ne la direcție — zise Roudic. Și întorcîndu-se către fratele lui: Vii și tu?

— Te cred. Nu-mi pare rău să-l mai văd pe „Maimuțoi“ și să-i arăt că, în ciuda prezicerilor lui, am ajuns și eu ceva.

Își dădea ifose în vesta lui de catifea, mîndru de cizmele-i galbene și de geanta de la șold. Roudic nu-i făcu nici un fel de observație, dar părea stingherit.

Trecură pe sub bolta joasă și pătrunseră în vechea clădire — o sumedenie de mici încăperi neregulate, întunecoase, unde slujbași comerciali scriau fără să ridice capul. În sala din fund, un bărbat cu înfățișare aspră și rece ședea la un birou, la lumina unei ferestre înalte.

— A, dumneata ești, moș Roudic!

— Da, domnule director, vin să v-aduc ucenicul cel nou și să vă mulțumesc pentru...

— Va să zică iată și copilul-minune. Bună ziua, băiete! Pare-se că avem o adevărată chemare pentru mecanică. Foarte bine! Apoi, după ce se uită mai cu luare-aminte la copil: Ia ascultă, Roudic, n-arată prea voinic băiețașul ăsta. Nu cumva-i bolnav?

— Nu, domnule director. Mi se spune, dimpotrivă, că are o putere uimitoare.

— Uimitoare — repetă Labassindre, înaintînd; și-n fața privirii mirate a directorului, crezu că trebuie să-i amintească cine e și cum a părăsit uzina de șase ani, ca să intre la teatrul din Nantes și, de acolo, la Opera din Paris.

— O, mi-aduc foarte bine aminte de dumneata — zise directorul cu glas nepăsător; și îndată se sculă ca pentru a curma convorbirea. Ia-ți ucenicul, moș Roudic, și caută să scoți din el un bun lucrător. Cu dumneata, n-am nici o grijă.

Cîntărețul, jignit că n-a făcut impresie, ieși foarte plouat. Roudic mai rămase în birou și schimbă cîteva vorbe în șoaptă cu șeful său. Apoi, amîndoi bărbații și copilul coborîră, cu impresii felurite. Jack se gîndea la cuvintele „nu-i destul de voinic" pe care i le spuneau toți de cînd sosise. Labassindre își mistuia umilirea; șeful de atelier părea și el îngrijat.

Cînd ajunseră afară:

— Ți-a spus ceva supărător?... întrebă Labassindre pe fratele său. Parcă-i și mai cîinos decît pe vremea mea.

Roudic clătină din cap cu tristețe:

— Da' de unde. Mi-a vorbit de Charlot, băiatul bietei noastre surori, care ne face mari necazuri.

— Nantezul vă face necazuri? se miră cîntărețul. Da' ce-i cu el?

— Păi de cînd i-a murit mama, a ajuns un chefliu fără pereche: joacă cărți, bea, are datorii. Cu toate acestea, cîștigă bine la atelierul de desen. La Indret, nu-i alt desenator ca el. Dar ce vrei? Toacă tot la cărți. Pesemne că-i peste puterile lui; că doar toți cei de aici l-am dăscălit, directorul, eu, nevastă-mea, degeaba însă. Plînge, îi pare rău, făgăduiește să nu mai facă, apoi, cum își ia salariul, tuști! o șterge la Nantes și se duce să joace. Ba de multe ori

am şi plătit pentru el. Dar acuma nu mai pot. Am şi eu casa mea, înţelegi; şi pe urmă, Zenaida a crescut, trebuie s-o căpătuiesc. Biata fată! Cînd mă gîndesc că-mi trecuse prin minte s-o mărit cu vărul ei. Fericită ar mai fi astăzi! De altminteri, ea nu l-a vrut, cu toate că-i băiat tare frumos şi fermecător cum nu se mai poate! Ehei, femeile au mai mult bun simţ decît noi... În sfîrşit, asta-i. În clipa de faţă, încercăm să-l facem să plece ca să-l scoatem dintre derbedeii cu care s-a înhăitat. Tocmai îmi spunea directorul că i-a găsit un loc la Guérigny, în Nièvre. Dar nu ştiu dacă vlăjganul o vrea să plece. Se vede că are vreo legătură pe aici şi asta-l ţine. Ştii ce, mezinule? Ia vorbeşte-i tu diseară. Poate că te-o asculta.

— Las' pe mine, fii fără grijă — zise Labassindre, făcînd pe grozavul.

Şi tot vorbind, coborau drumurile pietruite ale uzinei, ticsite, la ceasul acela cînd ziua de lucru se isprăvise, de o mulţime de oameni de toate înălţimile, de toate meseriile, împestriţată cu bluze, cu veste, printre care redingotele desenatorilor se amestecau cu tunici de supraveghetori.

Jack era uimit de gravitatea cu care se desfăşura plecarea de la muncă. Asemuia tabloul acesta cu strigătele şi îmbulzeala de pe trotuare, care însufleţesc la Paris ieşirile din ateliere, tot atît de zgomotoase ca ieşirea copiilor de la şcoală. Aici simţeai regula şi disciplina, ca pe bordul unei nave a statului.

Un abur cald plutea deasupra întregului norod, un abur pe care vîntul mării nu-l împrăştiase încă, şi plana ca un nor greoi în nemişcarea frumoasei seri de iulie. Halele tăcute îşi răspîndeau mirosul de cuptoare. Aburul şuiera în pîrîiaşe, sudoarea curgea pe toate fruntile, şi gîfîitul pe care Jack îl auzise adineauri conteni, ca să facă loc răsuflării regăsite de aceste două mii de piepturi de oameni sleiţi de toată truda zilei.

Trecînd prin mulţime, Labassindre fu repede recunoscut.

— Ehei, mezinule! Ce mai faci?

Îl înconjurau, îi strîngeau mîna cu putere, zicîndu-şi unii altora:

— Uite, fratele lui Roudic, cel care cîştigă o sută de mii de franci pe an, numai cîntînd.

Toți voiau să-l vadă, că ajunsese de pomină în uzină presupusa avere a fostului fierar, și de la plecarea lui, mulți tineri lucrători își pipăiseră fundul gîtlejului, să vadă dacă nota, faimoasa notă cu milioane, n-o fi cumva acolo.

În mijlocul acestui alai de admiratori, pe care costumul său teatral îi înflăcăra și mai mult, cîntărețul mergea cu capul sus, vorbind tare, rîzînd zgomotos, aruncînd cîte un „Bună ziua, nea cutare! Bună ziua, mătușă cutare!“ spre căsuțele înveselite de chipuri de femei, spre crîșmele și spre localurile care năpădeau partea aceasta din Indret, unde se mai așezau și tot felul de negustori de iarmaroc, așternîndu-și marfa afară în aer liber: bluze, pantofi, pălării, fulare, marfă proastă de ambulant pe care o găsești lîngă tabere, căzărmi și fabrici.

Trecînd printre tarabele lor, Jack parcă zări o față cunoscută, un zîmbet care da la o parte grupurile, ca s-ajungă pînă la el; dar n-a fost decît o fulgerare, o nălucire purtată iute de valul mișcător al gloatei ce se scurgea în marea cetate muncitorească, se împrăștia pînă pe celălalt mal al fluviului, în bărci lungi, încărcate, zorite și numeroase, ca pentru trecerea unei armate.

Seara se lăsa pe frămîntarea aceasta de mușuroaie de furnici risipite. Soarele scăpăta. Vîntul se răcorea, legănînd plopii ca pe niște ramuri de palmier; și era măreață privelîștea insulei muncitorești, care trecea și ea la odihnă, înapoiată naturii pentru o noapte. Pe măsură ce fumul se împrăștia, spații largi de verdeață se iveau între hale. Se auzeau valurile bătînd coastele și rîndunelele care atingeau în treacăt apa țipînd scurt și rotindu-se valvîrtej în jurul cazanelor mari, aliniate pe chei.

Casa familiei Roudic era cea dintîi dintr-un șir lung de clădiri noi orînduite ca o cazarmă, pe o uliță largă din spatele castelului. O femeie foarte tînără, în picioare în pragul ușii ridicat cu cîteva trepte, asculta, cu capul în piept, un vlăjgan rezemat de zid care-i vorbea cu multă însuflețire. Jack crezu întîi că-i fata lui Roudic, dar îl auzi pe bătrînul maistru spunînd cîntărețului:

— Ia te uită la nevastă-mea cum își dojenește nepotul.

Copilul își aminti că Labassindre îi spusese pe drum că fratele lui s-a recăsătorit de vreo cîțiva ani. Femeia era tînără, frumușică, înaltă și mlădioasă, cu o înfățișare

blîndă și un nu știu ce molatic și lăsat în voie, atitudinea plecată a unor femei sub povara părului prea greu. Spre deosebire de portul breton, ea era cu capul gol, iar fusta de stofă ușoară și șorțulețu-i negru o făceau să semene cu nevasta unui funcționar, și nu cu o țărancă sau cu o muncitoare.

— Hei... așa că-i drăguță? zicea Roudic, care se oprise la cîțiva pași cu fratele lui și-l înghiontea, mîndru nevoie mare.

Bravo ție, dragul meu! S-a făcut și mai frumoasă de cînd s-a măritat.

Ceilalți doi vorbeau mai departe, atît de prinși de tot ce-și spuneau, că nu vedeau nimic, nu auzeau nimic.

Atunci cîntărețul, scoțîndu-și pălăria mare, cu o mișcare relită, intonă în mijlocul străzii, cu voce răsunătoare:

Salut, lăcaș divin și pașnic,
Unde se-ascund...

— Uite, unchiu-meu! exclamă întorcîndu-se cel căruia-i ziceau Nantezul.

Urmară cîteva clipe de bucurie și de îmbrățișări. Îl prezentară pe noul ucenic: Nantezul îl măsură cu dispreț din cap pînă-n picioare, dar doamna Roudic îi spuse cu blîndețe:

— Nădăjduiesc să-ți placă la noi, băiețele!

Apoi intrară.

În spatele casei înguste, masa era pusă într-o grădiniță uscată, dogorîtă, plină de legume agățătoare și de flori scuturate. Alte grădini la fel, despărțite între ele numai prin zăbrele, se întindeau de-a lungul unui mic braț al Loarei, ce parcă era Bièvre din colțul acela, cu țărmul plin de rufe întinse, de plase puse la uscat, de cînepă la topit și tîrînd cu ea gunoaiele tuturor gospodăriilor de muncitori.

— Dar Zenaida? întrebă Labassindre, cînd să se așeze la masă, sub bolta de verdeață.

— Să mîncăm ciorba, pînă una alta — zise Roudic — o să vină îndată. Lucrează cu ziua la castel. Ei, halal de ea, acuma-i o croitoreasă fără pereche.

— Lucrează la „Maimuțoiul"? strigă Labassindre, căruia-i sta pe inimă primirea de adineauri. Eh, da'

bine trebuie s-o mai ducă! Un om aşa de fudul, aşa de semeţ.

Şi începu să-l vorbească de rău pe director, sprijinit de Nantez, care avea şi el de ce să-i poarte sîmbetele.

— Vă înşelaţi. Dimpotrivă, e un om foarte bun — zicea moş Roudic, apărîndu-şi şeful la care ţinea. Cam aspru, cît priveşte disciplina. Dar aşa trebuie cînd ai în subordine două mii de lucrători. Altminteri, n-ai scoate-o la capăt. Nu-i aşa, Clarissa?

Şi se întorcea în fiece clipă spre nevastă-sa, căci avea de-a face cu doi buni vorbitori, iar el însuşi nu era prea meşter la vorbă. Dar Clarissa îşi vedea de masă, şi simţeai în ea nepăsarea unei fiinţe cu gîndul aiurea, cu mişcări încete şi privirea pierdută, fiindcă-i lipsea voinţa, copleşită de o luptă lăuntrică.

Noroc însă că Roudic primi întăriri, şi întăriri de nădejde. Intrase Zenaida, o bondoacă durdulie, care sosi, îmbujorată şi gîfîind, să se arunce în toiul luptei. Zenaida nu era frumoasă. Greoaie, mică, cu trup urît, semăna cu tatăl ei. Boneta albă din Guèrande, ca o diademă groasă, fusta prea scurtă susţinută pe şolduri de un colac şi şalul prins foarte jos pe umeri îi sporeau înfăţişarea spătoasă şi îndesată. La drept vorbind, parcă era un dulap. Dar în sprîncenele stufoase ale acestei fete de isprăvă, în forma pătrată a bărbiei se vădea tot atîta energie, putere şi voinţă, cîtă moliciune şi delăsare trădau faţa mamei vitrege.

Fără să-şi mai dezlege perechea de foarfece mari atîrnate la brîu ca o sabie, cu şorţul încă acoperit de bolduri şi ace cu aţa în ele care alcătuiau o platoşă pe pieptul ei curajos, se aşeză lîngă Jack şi numaidecît intră în luptă. Elocvenţa cîntăreţului şi a desenatorului n-o speria pe ea. Ce avea de spus, spunea cu glas de femeie simplă, pe şleau, fără înconjur; dar cînd vorbea cu vărul ei, privirea şi vocea i se aprindeau de mînie.

Nantezul se arăta că nu bagă de seamă, făcea haz de necaz şi-i răspundea cu ghiduşii care n-o înveseleau.

— Şi eu voiam să-i însor! zicea mai în şagă, mai înadins moş Roudic, ascultîndu-i cum se ceartă.

— N-am spus eu nu — răspunse Nantezul, rîzînd şi privindu-şi vara.

— Eu am spus — întări bretona, încruntîndu-şi grozavele sprîncene, fără să-şi plece ochii. Şi bine am făcut! După cum văd că merg lucrurile, desigur c-aş fi acum în fundul apei, de amărăciune că te-am luat de bărbat, prea frumosule verişor!

I-o trînti cu un asemenea glas, încît frumosul verişor rămase o clipă descumpănit.

Clarissa era şi ea foarte tulburată, şi privirea ei înecată-n lacrimi o căuta pe a Zenaidei, ca pentru o caldă rugăminte.

— Ascultă, Charlot — zise Roudic, ca să schimbe vorba — am să-ţi dau dovada că directorul e un om de treabă. Ţi-a găsit un loc minunat la uzina din Guérigny şi m-a însărcinat să ţi-o spun.

Urmă o tăcere scurtă; Nantezul nu se grăbea să-i răspundă. Roudic stărui:

— Bagă bine de seamă, băiete, c-o să ai acolo condiţii mult mai bune decît aici... şi că... şi că...

Se uita la fratele său, la nevasta şi la fiica lui, să-şi găsească sfîrşitul frazei.

— Şi că-i mai bine să pleci decît să fii dat afară, nu-i aşa, unchiule? făcu Nantezul, brutal. Ei bine, eu vreau să mă dea afară, dacă s-au săturat cum îmi fac slujba, şi să nu se poarte cu mine de parc-aş fi un cioflingar de care te descotoroseşti găsindu-i alt serviciu.

— Ei, drace! Are dreptate — făcu Labassindre, bătînd cu pumnul în masă.

Se iscă o discuţie. Roudic îl mai luă în răspăr de vreo cîteva ori, dar Nantezul nu se lăsa. Zenaida, fără să scoată o vorbă, n-o slăbea din ochi pe maică-sa vitregă, care se scula mereu de la masă, cu toate că nu mai era nimic de adus.

— Dar dumneata, mamă — zise ea pînă la urmă — nu eşti de părere că Charlot ar trebui să plece acolo?

— Ba da, ba da — răspunse repede doamna Roudic. Cred că bine ar face să primească.

Nantezul se ridică foarte tulburat, foarte posomorît.

— Bine — făcu el. Fiindcă toţi de aici vor fi bucuroşi să mă vadă plecat, ştiu ce am de făcut. Peste o săptămînă o şterg. Şi acum să nu mai vorbim de asta.

Se înnopta, aduseră o lumină, ca și vecinii din grădinile de alături și auzeai de jur împrejur rîsete, zgomotul farfuriilor în frunziș, trivialitatea în aer liber a crîșmelor de la marginea orașului.

Pe cînd toți erau stingheriți, Labassindre luase cuvîntul, adunîndu-și din memorie toată drojdia vechilor teorii de la gimnaziu despre drepturile muncitorului, despre viitorul poporului și tirania capitalului. Făcea mare efect, și tovarășii de lucru, veniți să-și petrecă seara cu cîntărețul, se minunau de darul lui de a vorbi, pe care nu-l mai stînjenea dialectul uitat, și cuvintele-i curgeau limpezi tocmai prin banalitatea lor.

Tovarășii în haine de lucru, negri și obosiți, pe care Roudic îi poftea să se așeze pe măsură ce intrau, ședeau la largul lor în jurul mesei, își turnau vin și-l dădeau de dușcă dintr-o dată, suflînd zgomotos și ștergîndu-se cu dosul mînecii, cu paharul într-o mînă și cu luleaua în cealaltă.

În seara aceea, Roudic îl prezentă șefului de atelier de la hala fierărici, un anume Lebescam, sub ordinele căruia avea să înceapă a lucra copilul. Acest Lebescam, un ciclop păros, cu barbă pînă și-n ochi, strîmbă din nas văzîndu-l pe viitorul ucenic îmbrăcat ca un cuconaș, cu încheieturile brațelor așa de subțiri și cu mîini așa de albe. Într-adevăr, cei treisprezece ani ai lui Jack păstrau o înfățișare cam femeiască. Părul său bălai, deși tuns, avea cute frumoase, întorsătura aceea dezmierdătoare pe care o dau degetele mamei. Lebescam găsi mai ales că pare foarte plăpînd, foarte slăbuț.

— Da' de unde, așa-l arată numai oboseala drumului și hainele astea de cuconaș — zise bunul Roudic; și întorcîndu-se către nevastă-sa: Clarissa, ia să cauți niște pantaloni și o bluză pentru ucenicul nostru... Și știi ce, nevastă? Bine ar fi să-l duci chiar acuma sus, în odaia lui. Pică de somn copilul ăsta, și mîine trebuie să fie în picioare la cinci. Auzi, piciule, cînd o bate cinci, vin să te chem.

— Da, domnule Roudic.

Dar înainte să urce, Jack mai fu nevoit să îndure și cuvîntul de rămas bun al lui Labassindre, care vru să bea un pahar anume în cinstea lui.

— În sănătatea ta, bătrîne Jack, în sănătatea muncitorului! Eu vă spun, copii, că-n ziua cînd veţi vrea, o să fiţi stăpînii lumii.

— Ehei, stăpînii lumii, asta-i treabă grea — zise Roudic, zîmbind. Dacă măcar am fi siguri c-avem la bătrînel o căsuţă şi citeva pogoane ferite de mare, n-am mai cere altceva.

Pe cînd vorbeau, Jack, însoţit de cele două femei, intră în casă. Nu era mare şi se compunea din catul de jos, împărţit în două încăperi, dintre care una se numea „sală", înfrumuseţată cu un jilţ şi cu citeva scoici mari pe cămin. Sus, aceeaşi împărţeală. Pereţi fără tapete, văruiţi adesea, paturi mari cu polog şi perdele de stambă veche, trandafirii şi albastru-deschis, cu desene de crengi, împodobite cu ciucuri ca nişte bulgăraşi. În odaia Zenaidei, patul era un fel de dulap în zid, după vechiul obicei breton. Alt dulap de stejar sculptat şi cu feroneţuri de fier, poze cu sfinţi agăţate pretutindeni cu mătănii de tot soiul, de fildeş, de scoici şi de boabe, alcătuiau mobila. Într-un colţ, un paravan cu flori mari ascundea scara ce urca la mansarda ucenicului — un mic etaj ambulant şi tremurător.

— Uite unde mă culc eu — zise Zenaida. Dumneata, băiete, eşti colo sus, drept deasupra capului meu. Dar să nu-ţi pese, poţi să umbli, poţi să joci, că dorm dusă.

Îi aprinseră un felinar mare, apoi Jack le dădu bună seara şi se căţără la el, adevărată cămăruţă în pod, unde soarele bătea aşa de tare, încît, chiar la ceasul ăsta de noapte, pereţii mai păstrau căldura înăbuşitoare strînsă peste zi. O ferestruică oblică, foarte îngustă, stîrnindu-ţi mereu dorul de aer, se deschidea chiar în acoperiş. Desigur, dormitorul gimnaziului Moronval îl pregătise pe „bătrînul" Jack pentru cinstite locuinţe, dar măcar acolo erau mai mulţi ca să îndure toate necazurile. Aici nu-l avea nici pe Madu — bietul Madu! — n-avea pe nimeni. Era cu adevărat singurătatea mansardei care nu se deschide decît spre cer, pierdută în albastru ca o mică barcă în largul mării.

Copilul se uita la tavanul aplecat, de care se şi lovise cu fruntea, la o poză colorată prinsă în perete cu patru bolduri; se mai uita şi la costumul întins pe pat, pregătit pentru ucenicia de a doua zi: pantalonii largi de pînză albastră numiţi „salopetă" şi bluza cusută pe umeri cu împun-

sături mari care să țină la toate opintelile brațelor în mișcare. Ședeau turtite pe pătură, făcînd cute ostenite, ca și cum cineva rupt de oboseală s-ar fi trîntit acolo, lăsîndu-și la voia întîmplării membrele trudite.

Jack se gîndea: „Iată-mă! Ăsta-s eu", și-n timp ce se privea astfel cu tristețe, din grădină urca spre el zgomotul nedeslușit al palavrelor de după băutură, amestecat cu o discuție foarte aprinsă, iscată în odaia de jos între Zenaida și maică-sa vitregă.

Nu deslușea prea bine glasul fetei, înăbușit și gros ca al unui bărbat. Doamna Roudic, dimpotrivă, avea o voce subțire, curgătoare pe care în clipa aceea lacrimile o făceau și mai limpede.

— Eh, da, să plec, Dumnezeule, să plec! zicea ea cu mai multă patimă decît ai fi bănuit după purtarea-i obișnuită.

Atunci, glasul Zenaidei, foarte aspru și foarte hotărît, parcă se mai îmblînzi. Apoi cele două femei se sărutară.

Sub bolta de viță, Labassindre cînta una din vechile romanțe de inimă albastră care plac așa de mult muncitorilor:

Spre țărmurile Fra-anței,
Să plutim domol...

Toți reluau în cor, cu glas tărăgănat:

Da, da,
Să plutim cîntînd.
Pentru noi,
Vîntu-i atît de blînd...

Jack se simțea într-o lume nouă, în care, pentru a izbuti, totul avea să-i lipsească pe vecie. Se temea, ghicind între oamenii aceia și el depărtări, punți sfărîmate, prăpăstii cu neputință de trecut. Numai gîndul la maică-sa îl susținea și-l liniștea.

Maică-sa!

Se gîndea la ea, privind cerul plin de stele, aceste mii de împunsături de aur pe pătratul albastru al geamului. Deodată, cum sta acolo de mult, în căsuța cuprinsă, în sfîrșit,

de somn și de tăcere, se înălță pînă la el un lung oftat, tremurînd încă de zguduirea lacrimilor, și-i spuse că doamna Roudic plîngea și ea la fereastra ei și că altă durere decît a lui mai veghea în noaptea aceasta frumoasă.

II

Menghina

În mijlocul fierăriei, un fel de hală imensă, impunătoare ca un templu unde lumina cade de sus în fîșii limpezi și galbene, unde umbra din colțuri scînteiază deodată cu luciri învăpăiate, o uriașă bucată de fier înfiptă în pămînt se deschide ca o falcă mereu lacomă, mereu în mișcare ca s-apuce și să stringă metalul roșu, căruia i se dă formă cu ciocanul sub o ploaie de scîntei. E menghina.

Educația unui ucenic începe întîi la menghină[1]. Acolo, învîrtind greoiul șurub, ceea ce însă cere mai multă putere decît au brațele de copil, ucenicul învață a cunoaște sculele din atelier, mînuirea fierului și prelucrarea lui.

Micul Jack e la menghină! De-aș căuta zece ani alt cuvînt, n-aș găsi nici unul care să redea mai bine impresia de groază, de înăbușire, de spaimă nebună pe care i-o pricinuiește tot ce-l înconjoară.

Mai întîi zgomotul, un zgomot cumplit, asurzitor, trei sute de ciocane căzînd în același timp pe nicovală, șuieratul curelelor, desfășurarea macaralelor și toată zarva unei mulțimi la muncă, trei sute de piepturi goale care gîfîie și se îndeamnă, scot răcnete ce nu mai au nimic omenesc, într-o beție de putere, unde mușchii parcă trosnesc și răsuflarea ți se taie. Apoi sînt vagoane încărcate cu metal înroșit care trec prin hală, uruind pe șine, mișcarea ventilatoarelor ce se rotesc în jurul cuptoarelor de topit, suflînd foc peste foc și hrănind flacăra cu căldură omenească. Totul scriș-

[1] Astăzi, ucenicii din Indret trăiesc despărțiți de lucrători. Își au atelierele, sculele, muncile, toate pe măsura puterii lor. Indret a devenit o școală model de ucenici. (n.a.)

neşte, bubuie, răsună, urlă, latră. Te-ai crede în templul crîncen al vreunui idol nesăţios şi sălbatic. Pe ziduri sînt agăţate şiruri de unelte cu forma instrumentelor de tortură, cîrlige, colţi, cleşti, pense. Lanţuri grele atîrnă din tavan. Toate acestea-s tari, puternice, foarte mari, grosolane; şi tocmai în capătul atelierului, pierdut într-o adîncime întunecoasă şi aproape călugărească, un ciocan uriaş, punînd în mişcare o greutate de treizeci de mii de kilograme, lunecă încet între două braţe de fontă, înconjurat de respectul şi de admiraţia atelierului, ca un Baal lucios şi negru din templul zeilor puterii. Cînd idolul vorbeşte, se iscă un zgomot înăbuşit, adînc ce zguduie zidurile, tavanul, pămîntul şi ridică valvîrtej praful de zgură.

Jack a încremenit. Stă mut la munca lui, printre oamenii care umblă în jurul menghinei, pe jumătate goi, purtînd drugi de fier cu vîrful înroşit, asudaţi, păroşi, încovoindu-se, sucindu-se, luînd şi ei, în căldura cumplită unde se zbat, mlădieri de foc ce topeşte, răzvrătiri de metal pe care flacăra îl moaie. A, dacă, străbătînd spaţiul, ochii nebunei de Charlotte ar putea să-şi vadă copilul, pe Jack al ei, în mijlocul acelui furnicar de oameni, slab, galben, leoarcă de sudoare, cu mînecile suflecate pe braţele-i subţirele, cu bluza şi cămaşa întredeschise pe pieptu-i plăpînd şi prea alb, cu ochii roşii, cu gîtlejul ars de praful înţepător din aer, ce milă ar cuprinde-o şi ce mai remuşcări!

Cum la atelier fiecare trebuie să-şi aibă porecla, i-au zis „Aztecul", din pricina slăbiciunii lui, şi frumosul bălăior de odinioară e pe cale să-şi merite porecla, s-ajungă copilul fabricilor, o biată mică fiinţă lipsită de aer, istovită, înăbuşită, a cărei faţă îmbătrîneşte pe măsură ce se împuţinează la trup.

— Măi Aztecule, repede, băiete! Strînge şurubul. Dă-i zdravăn! Da' strînge-l odată, mă-ă, ce dracu!

E glasul lui Lebescam, *dulăul*, care vorbeşte în toiul furtunii de zgomote dezlănţuite. Uriaşul negru, căruia Roudic i-a încredinţat prima educaţie a ucenicului, se opreşte uneori să-i dea un sfat, să-l înveţe cum să ţină ciocanul. Meşterul e grosolan, copilul neîndemînatic. Meşterul îi disprenţuieşte slăbiciunea, copilul se teme de puterea lui. Face tot ce i se spune să facă, strînge şurubul cît poate mai tare. Dar mîinile-i sînt pline de băşici şi de zgî-

rieturi, de-l apucă frigurile, nu alta, și-i vine să plîngă. Uneori nu-și mai dă seama pe ce lume-i. I se pare că face și el parte din sculele acelea complicate, că-i o unealtă printre celelalte unelte, ceva ca un mic scripete fără conștiință, fără voință, învîrtindu-se, șuierînd împreună cu tot angrenajul, pus în mișcare de o putere tainică, nevăzută, pe care o cunoaște acum, o admiră și-l înspăimîntă: aburul!

Aburul amestecă laolaltă în tavanul halei toate curelele de piele care se suie, coboară, se încrucișează, legate de scripeți, de ciocane și de foale. Aburul mișcă barosul și uriașele raboteze, sub care fierul cel mai tare se preface în așchii subțiri ca niște fire, răsucite și cîrlionțate ca părul. El învăpăiază colțuri din fierărie cu o pală de foc ce împarte munca și puterea în toate părțile atelierului. Zgomotul lui înăbușit, trepidația-i regulată a tulburat atîta copilul la sosire, iar acum i se pare că nu mai trăiește decît prin abur, care a pus stăpînire pe răsuflarea lui și-a făcut din el un lucru tot atît de supus ca toate mașinile pe care le mișcă.

Îngrozitoare viață, mai ales după cei doi ani de libertate la aer curat pe care-i petrecuse la „Aniniș".

Dimineața, la cinci, moș Roudic îl striga: „Hei, piciule!" Glasul răsuna în toată casa făcută din scînduri. Înbucăa ceva în grabă. Pe marginea mesei, trăgeau o dușcă de vin, servit de frumoasa Clarissa, cu boneta de noapte încă pe cap. Apoi la drum spre uzină, unde suna un clopot melancolic, neobosit, prelungindu-și dangătul: „Dang... dang... dang..." de parcă ar fi trebuit să deștepte nu numai insula Indret, ci și toate țărmurile de primprejur, apa, cerul și portul Paimboeuf, și pe cel din Saint-Nazaire. Începea atunci un tropot nedeslușit, o îmbulzeală pe străzi, prin curți și la porțile atelierelor. Apoi, după scurgerea celor zece minute reglementare, drapelul coborît vestea că uzina s-a închis pentru întîrziați. La prima lipsă, ți se oprea din leafă; la a doua, erai suspendat; la a treia, dat afară definitiv.

Regulamentul lui d'Argenton, atît de înăbușitor, atît de crîncen, era floare la ureche pe lîngă acesta.

Jack se temea grozav să nu „scape drapelul" și de cele mai multe ori sta în fața porții cu mult înaintea celui dintîi clopot. Totuși, într-o zi, două-trei luni după intrarea lui la uzină, răutatea celorlalți ucenici fu cît pe ce să-l împiedice de a sosi la timp. În dimineața aceea, vîntul care bă-

tea dinspre mare, cu suflarea-i de voioasă vijelie ca totdeauna cînd venea din larg, în timp ce Jack tocmai intra în atelier, îi smulse şapca din cap.

— Prinde-o! Prinde-o! striga băiatul, alergînd după ea de-a lungul uliţei povîrnite.

Dar în loc s-o oprească, un ucenic care trecea pe acolo o şi azvîrlise cu piciorul mult mai departe. Altul făcu la fel, apoi încă unul. Ajunsese un joc plin de haz pentru toţi, afară de Jack, care alerga din răsputeri, sub ploaia de „sic-sic...“ şi de risete, abia stăpînindu-se să nu plîngă. În răstimp, clopotul uzinei suna cele din urmă bătăi. Băiatul fu nevoit să se lase păgubaş de urmărire şi să se întoarcă repede înapoi.

Era deznădăjduit. Costă scump o şapcă! Trebuia să-i scrie maică-si, să ceară bani. Şi dacă vede d'Argenton scrisoarea? Dar mai ales îl mîhnea răceala care-l înconjura şi se trăda în cele mai mici lucruri. Sînt fiinţe care au nevoie de dragoste pentru a trăi, ca unele plante de căldură. Jack era dintre fiinţele acelea. În fuga lui, se întreba cu adevărată durere: „De ce? Oare ce le-am făcut?“

Pe cînd sosea gîfîind la poarta încă deschisă, auzi în urma lui un pas greoi, o răsuflare de animal; aproape îndată o mînă mare i se lăsă pe umăr. Întorcînd capul, zări un fel de monstru roşcat ce-i zîmbea cu un zîmbet plin de mici zbîrcituri şi-i aducea şapca, pe care i-o ridicase. Pentru a doua oară de la sosirea lui la Indret, Jack întîlnea zîmbetul ăsta bun, chipul ăsta cunoscut. Unde le văzuse întîi? Aha, cum să nu, pe drumul spre Corbeil, vînzătorul ambulant fugind de furtună, cu un maldăr de pălării în spate... Dar în clipa aceea n-aveau cînd să reînnoiască cunoştinţa. Supraveghetorul striga, coborînd drapelul:

— Hai, Aztecule... Dă-i zor!

Abia putu să-şi ia şapca şi să-i mulţumească lui Belizarie, care coborî uliţa şchiopătînd uşor.

În ziua aceea, la menghină, Jack se simţi mai puţin trist, mai puţin singur. Vedea mereu frumosul drum spre Corbeil, desfăşurîndu-se în mijlocul fierăriei, cu parcurile şi cu pajiştile lui, trăsurica doctorului întorcîndu-se seara de-a lungul pădurii; iar răcoarea şesurilor visate şi rîul zărit în treacăt, acolo, în iadul acela, îi dădeau fiori de friguri, fiori reci urmaţi de o căldură arzătoare. Cînd ieşi, îl căută pe Beli-

zarie pretutindeni prin Indret; dar ambulantul nu mai era acolo. A doua zi, a treia zi — nimic. Puțin cîte puțin, urîta arătare care-i amintea atîtea lucruri frumoase îi pieri din minte, încet, anevoie și poticnindu-se, așa cum mergea pe drumuri. Apoi băiatul rămase iar în singurătatea lui.

La atelier nu-l iubeau. Orice adunare de oameni are nevoie de un cal de bătaie, de o ființă asupra căreia să se reverse batjocurile și nerăbdarea nervoasă a oboselii. Jack avea rolul acesta în hala fierăriei. Ceilalți ucenici, mai toți născuți la Indret, fii sau frați de muncitori, fiind mai ocrotiți, erau și mai cruțați. Pe el, nu-l apăra nimeni.

Dulăul, găsindu-l negreșit prea slăbuț, numai avea grijă de el. Și, mă rog, ce căuta la Indret parizianul ăsta „subțire" care nu vorbea ca toată lumea și spunea tovarășilor: „Da, domnule... mulțumesc, domnule". Atîta ce-l mai lăudaseră pentru pricepere lui la mecanică! Și cînd colo, Aztecul habar n-avea de nimic. Nu știa nici măcar să potrivească un nit.

Jack n-avea un pic de liniște și de destindere decît duminica. Atunci scotea din lada lui una din cărțile doctorului Rivals și se ducea s-o citească pe malul Loarei. Tocmai la capătul insulei, e un turn vechi, pe jumătate năruit, căruia i se zice turnul Sfîntului Hermeland și parc-ar fi o ascunzătoare de străjer din vremea năvălirilor normande. Acolo, la poalele turnului, în scobitura vreunei stînci se ghemuia ucenicul, cu cartea deschisă pe genunchi, cu zgomotul, cu vraja și întinsul apelor înaintea lui. Duminica își suna toate clopotele în văzduh, cîntînd popasul și odihna. Vapoarele treceau în larg și, din loc în loc, foarte departe de el, se scăldau copii, strigînd și rizînd.

Citea, dar adesea cărțile domnului Rivals erau prea grele pentru el, depășeau pricepere minții lui, nu-i lăsau, cum s-ar zice, decît o sămînță bună, încă uscată și care cu timpul avea să încolțească. Atunci se oprea, cădea pe gînduri, pierzîndu-se în freamătul undelor pe pietre, în mișcarea regulată a valurilor ce coborau. Pleca departe, tare departe de uzină, spre maică-sa și spre mica lui prietenă, spre duminici cînd era mult mai bine îmbrăcat, mai fericit decît în cea de astăzi, își amintea cum ieșea de la biserică și cum se plimba prin Etiolles lîngă Charlotte, strălucitoare, sau

se juca în farmacia cea mare, pe care șorțul alb al micii Cecilia o lumina cu atîta copilăric senină.

Astfel, cîteva ceasuri uita, era fericit. Dar veni toamna cu ploi mari, cu un vînt aspru care-i curmă popasurile în turnul Sfîntului Hermeland. De atunci își petrecu duminicile la familia Roudic.

Blîndețea lui îi mișcase pe toți ai casei. Erau foarte buni cu el. Zenaida, mai ales, se prăpădea după copil, vedea de rufăria lui cu o grijă de mamă, cu hărnicia neașteptată care te uimea la ființa aceasta greoaie. Cînd lucra cu ziua la castel, nu vorbea decît de ucenic. Moș Roudic, deși cam disprețuia slăbiciunea și lipsa de pricepere muncitorească a lui Jack, zicea:

— Oricum, e bun piciul.

Găsea numai că citește prea mult și uneori îl întreba rîzînd dacă muncește s-ajungă învățător sau popă. Cu toate acestea, îi purta oarecare respect, tocmai din pricina învățăturii lui. La drept vorbind, afară de ajustaj, moș Roudic nu mai știa nimic pe lume, citea și scria ca la ieșirea lui din școală, ceea ce-l cam stingherea de cînd ajunsese șef de atelier și se însurase cu a doua doamnă Roudic.

Ea era fiica unui guard de artilerie, o domnișoară dintr-un orășel, bine crescută într-o familie numeroasă și săracă, unde fiecare își aducea partea de economie și de muncă. Silită la căsătoria aceasta nepotrivită ca educație și ca vîrstă, avusese pînă atunci pentru bărbatul ei o afecțiune liniștită și ocrotitoare. El, admirîndu-și mereu nevasta și îndrăgostit ca la douăzeci de ani, s-ar fi lungit bucuros de-a curmezișul pîraielor, ca s-o scutească de a-și uda picioarele. Se uita la ea, înduioșat, și o găsea mai frumoasă, mai cochetă decît nevestele celorlalți șefi, aproape toate bretone voinice, cu gîndul mai mult la gospodărie decît la bonete.

Într-adevăr, Clarissa avea purtarea și apucăturile fetelor sărace, deprinse prin munca lor cu oarecare eleganță; și mîinile ei, foarte lenețe de cînd se măritase, dețineau arta de a se găti, de a se pieptăna, ce nu se potrivea cu înfățișarea călugărească a femeilor de prin partea locului, care-și ascundeau părul în fișii de pînză deasă și-și îngroșau talia cu faldurile drepte ale fustei de dedesubt.

Și în casă se vădea îngrijirea aceasta. După perdelele mari de muselină albă, care-s podoaba tuturor caselor bretone,

mobilele străluceau neînghesuite și curate, cu cîte un buchet, o glastră cu busuioc sau micșandră roșie pe prichiciul ferestrei. Cînd Roudic se întorcea seara de la lucru, totdeauna simțea o bucurie nouă, găsind casa tot atît de curată și nevasta tot atît de îngijită, ca și cum ar fi fost duminică. Nu sta să se întrebe de ce Clarissa nu făcea chiar nimic, de parcă era zi de odihnă, și de ce, după ce isprăvea de gătit prînzul, se rezema într-un cot, dusă pe gînduri, în loc să se apuce de cusut ca o bună gospodină, căreia ziua i se pare prea scurtă pentru toate treburile ce-i rămîn de făcut.

Bunul Roudic își închipuia cu naivitate că nevasta lui se gătea numai pentru el; iar la Indret toți îl iubeau prea mult ca să-i deschidă ochii și să-i spună că altul e stăpîn pe toate gîndurile și toată dragostea Clarissei.

Ce era adevărat în toate acestea?

În orășel, în fleacărelile din pragul ușilor, care-și iau zborul așa de iute și așa de departe, niciodată numele doamnei Roudic nu era despărțit de al Nantezului.

Dacă ce se spunea era adevărat, trebuie să adăugăm, spre dezvinovățirea Clarissei, că-l cunoscuse pe Nantez înainte de-a se mărita. Venea s-o vadă la tatăl ei, unde-l însoțea pe Roudic; și dacă nepotul, frumosul cela înalt și cîrlionțat, ar fi vrut să se însoare în locul unchiului, cu siguranță că pe el l-ar fi ales. Dar frumosul cîrlionțat nici gînd n-avea. Nu băgă de seamă că fata-i ispititoare, gingașă și frumoasă, decît atunci cînd ajunse mica lui mătușă, o mică mătușă cu care luă obiceiul să vorbească rîzînd și glumind cu plăcere de ciudata lor rudenie, el fiind ceva mai mare decît ea.

Ce se petrecu pe urmă?

Cu înlesnirile vecinătății, a îngăduitei intimități, a vorbei prelungite seara între patru ochi, în timp ce moș Roudic adormea pe un colț de masă, iar Zenaida veghea la castel pentru vreo rochie grabnică, cele două firi cu vino-ncoace și tot atît de cochete amîndouă avură oare puterea să se țină tari? Cam greu de crezut. Păreau așa de bine făcute una pentru alta, moliciunea Clarissei s-ar fi sprijinit așa de bine pe umărul îndrăzneț și puternic al frumosului nepot.

Oricum, cu toate că așa se arătau lucrurile, nimeni nu putea fi sigur. De altfel, vinovații, sau mai bine zis învinuiții, aveau totdeauna între ei o pereche de ochi grozav de

deschişi, ochii Zenaidei, care pîndeau de mult înfiorătorul adulter ce mocnea în căminul părintesc.

Fata avea un fel de a le curma întrevederile, de a sosi fără veste, de a-i înfrunta deschis, ca urmare a unui gînd statornic. Obosită după o zi de muncă, se mai aşeza şi seara cu o împletitură în mînă, între veselia vărului ei şi visările lunatice ale mamei vitrege, care, cu privirea pierdută şi braţele lăsate alene de-a lungul trupului, ar fi stat toată noaptea să-l asculte pe frumosul desenator.

Alături de încrederea oarbă şi senină a bătrînului Roudic, Zenaida era adevăratul soţ, bănuitor şi gelos. Şi închipuiţi-vă una ca asta: un soţ care ar fi femeie, cu toate presimţirile şi isteţimea femeii!

Aşa că lupta era aprigă între ea şi Nantez; şi micile lor hărţuieli pe faţă ascundeau mînii înăbuşite, tainice antipatii. Moş Roudic rîdea ca de o urmă de dragoste nemărturisită şi de curtenitoare rudenie între veri; dar Clarissa se îngălbenea ascultîndu-i, toată făptura ei slabă se sfîrşea, nefiind în stare să lupte şi deznădăjduind în faţa greşelii.

Acum, Zenaida triumfa. Uneltise atît de bine la castel, încît directorul, neputîndu-l hotărî pe Nantez să plece la Guérigny, îl trimisese la Saint-Nazaire să studieze, pe socoteala uzinei, tipuri noi de maşini pe care transatlanticele începeau să le instaleze. Îi trebuiau luni întregi ca să ridice planuri şi să facă schiţe. Clarissa n-avea necaz pe fiica ei vitregă pentru plecarea aceasta, pe care ştia c-a pus-o la cale; ba chiar simţea oarecare uşurare. Era dintre fiinţele ale căror ochi spun: „Apăraţi-mă", în galeşa lor cochetărie. Şi, după cum se vede, Zenaida se pricepea s-o apere.

Jack înţelesese chiar de la început că între cele două femei era o taină. Le iubea deopotrivă pe amîndouă. Veselia Zenaidei, plămădită din curaj şi linişte sufletească, îl încînta, pe cînd doamna Roudic, mai îngrijită, mai femeie, măgulea obişnuinţa ochilor săi, instinctele fostei lui eleganţe. Găsea că seamănă oarecum cu maică-sa. Totuşi, Ida era o fire foarte deschisă, vioaie, vorbăreaţă, plină de viaţă, iar cealaltă, o tăcută, chibzuită, una din femeile a căror visare zboară cu atît mai departe, cu cît trupul lor stă mai nemişcat. Apoi n-aveau nici aceleaşi trăsături, nici acelaşi umblet, nici aceeaşi culoare a părului. Nu-i nimic, totuşi

semănau; și era o asemănare lăuntrică, cum ar fi cea pe care o dă același parfum strecurat în haine, aceeași cută întîmplătoare a gătelii, ceva și mai subtil pe care numai un dibaci chimist al sufletului omenesc ar fi putut să-l analizeze.

Cu Clarissa și cu Zenaida, ucenicul se simțea mai la largul lui decît cu Roudic, ocrotit de ele, de distincția și finețea lor care, în clasa muncitoare, le așază pe mame și pe fiice mai presus decît tații și bărbații lor. Uneori, duminica, acum cînd timpul îl împiedica să iasă, le citea.

Ședeau în sala de jos, o încăpere mare, împodobită cu hărți de marină atîrnate de pereți, cu o vedere din Neapole, viu colorată, cu scoici foarte mari, bureți împietriți, mici cai de mare uscați, și cu toate dichisurile pe care marea vecină și sosirile în port ale corăbiilor le revarsă prin căsuțele modeste. Horbote lucrate de mînă pe toate mobilele, o canapea și un jilț de catifea de Utrecht desăvîrșeau luxul acesta relativ. Mai ales jilțul era bucuria lui moș Roudic. Se așeza tihnit în el să asculte lectura, pe cînd Clarissa rămînea la locul ei obișnuit de lîngă fereastră, stînd melancolică și pareă-n așteptare, iar Zenaida, punînd mai presus de datoria religioasă toate cerințele gospodăriei, folosea duminica, fiindcă nu lucra cu ziua, ca să cîrpească rufele casei, cît și boarfele albastre ale ucenicului.

Jack se cobora din podul lui cu una din cărțile doctorului Rivals și începeau șezătoarea.

De la cele dintîi rînduri, ochii bunului Roudic prindeau a clipi, se deschideau din cale afară, apoi, obosiți de sforțare, se închideau cu totul.

Îl deznădăjduia somnul ăsta care-i venea îndată ce nu făcea nimic și sta jos liniștit, cum nu era deprins, somn sporit încă de faimosul jilț moale. Se rușina din pricina nevestei lui și, din cînd în cînd, tulburat de gîndul acesta, ca s-arate că nu doarme, ci ascultă, vorbea tare ca-n vis. Chiar găsise un cuvînt pentru prefăcuta lui atenție, un „Grozav"!... îngăimat după rîndurile cele mai obișnuite și care dovedea și mai bine că nu-i erau mințile acolo.

Nu-i vorbă că nici cărțile cu care domnul Rivals ticsise lada amicului Jack nu erau nici prea hazlii, nici prea ușor de înțeles. Traduceri din poeții vechi, scrisorile lui Seneca, „Viețile" lui Plutarh, un Dante, un Virgiliu, un Homer, cîteva cărți de istorie, și atît. Adeseori, copilul citea fără

să înțeleagă, dar se înverșuna să meargă înainte, îmboldit de făgăduiala dată și de neclintita credință că volumele acestea îl vor împiedica să coboare prea jos. Citea cu bărbăție, cu evlavie, nădăjduind mereu să vadă țișnind vreo lumină dintre rîndurile nedeslușite, cu rîvna femeii naive care urmărește liturghia pe latinește.

Dintre toate cărțile, cea care-i plăcea mai mult și o citea mai des era *Infernul* lui Dante. Descrierea tuturor chinurilor îl impresiona. Se amesteca, în închipuirea lui de copil, cu priveliștea pe care o avea zilnic înaintea ochilor. Oamenii aceia pe jumătate goi, flăcările, gropile mari din turnătorie, unde metalul topit curgea ca o pînză însingerată, le vedea pe toate trecînd în strofele poetului, iar vaietele aburului, scrîșnetul uriașelor ferăstraie, loviturile înăbușite ale ciocanului cu aburi răsunînd în halele învăpăiate semănau pentru el cu cercurile[1] iadului.

Într-o duminică, Jack citea în fața auditoriului obișnuit un capitol din poetul care-i plăcea mai mult. Ca totdeauna, moș Roudic adormise de la primele cuvinte, păstrîndu-și zîmbetul de luare-aminte cu care-și deprinsese gura și-i îngăduia să spună fără să se trezească: „Grozav!“ Cele două femei, dimpotrivă, urmăreau lectura cu adîncă reculegere și expresii diferite.

Era episodul Franceseăi da Rimini.

„Nu este mai mare durere decît să-ți amintești de vremurile fericite în nenorocire.“

Pe cînd ucenicul citea, Clarissa pleca fruntea, înfiorîndu-se. Zenaida, cu sprîncenele încruntate, dreaptă și pătrată pe scaun, înfigea acul cu furie.

Poezia aceasta măreață, străbătînd tăcerea umilei case de muncitor, părea cu cîteva cețuri mai sus de ea, de impresiile, de îndeletnicirile, de traiul ei obișnuit; și totuși, trecînd pe acolo, răscolea o lume întreagă de gînduri, mișca inimile și, ca fulgerul atotputernic, purta cu ea o electricitate primejdioasă, plină de toane și de ciudățenii.

Lacrimile curgeau din ochii doamnei Roudic, ascultînd povestea de iubire. Cînd se sfîrși, Zenaida, fără să vadă că maică-sa vitregă plînge, vorbi cea dintîi:

---

[1] Aluzie la configurația infernului, împărțit în cercuri, așa cum l-a închipuit Dante în opera sa „Divina Comedie“.

— Iată o femeie rea și nerușinată! zise ea, indignată. Îndrăznește să-și istorisească astfel crima, ba să se mai și laude cu ea.

— Ce-i drept, era foarte vinovată — răspunse Clarissa — dar și foarte nenorocită.

— Nenorocită, ea!... Nu mai spune așa ceva, mamă... Parcă-i compătimi-o pe Francesca asta, care-l iubea pe fratele bărbatului ei.

— Da, fata mea, dar îl iubea înainte de-a se mărita, și au silit-o să ia un soț pe care nu-l voia.

— Cu sila sau nu, de vreme ce l-a luat, era datoare să-i fie credincioasă. Cartea spune că era bătrîn, dar mie mi se pare că tocmai de aceea se cuvenea să-l respecte mai mult, împiedicîndu-i pe ceilalți de prin partea locului să rîdă de el. Uite! Bine a făcut bătrînul că i-a omorît pe amîndoi. Așa le trebuia.

Vorbea cu o furie cumplită, cu dragostea de fiică și cinstea ei de femeie răzvrătite, dar și cu acea crudă nevinovăție a tinereții ce judecă viața după un ideal pe care și l-a făcut, fără să cunoască sau să prevadă ceva.

Clarissa nu răspunse. Ridicase perdeaua și privea afară. Roudic, pe jumătate trezit, deschidea un ochi și spunea: „Grozav!" Jack, cu ochii pironiți pe carte, visa la ceea ce citise și la discuția furtunoasă pe care o stîrnise lectura lui. Astfel, în mediul acesta umil de oameni fără carte, după patru sute de ani, nemuritoarea legendă de adulter și de iubire, citită de un copil care abia o înțelegea, găsea un răsunet neașteptat. Și asta-i adevărata măreție, adevărata forță a poeților: să se adreseze tuturor prin povestea unuia singur și, părînd neclintiți în geniul lor, să-i urmărească pe toți călătorii vieții, așa cum luna, în serile frumoase, parcă răsare în același timp din toate colțurile zării, însoțind cu o duioasă milă, cu o privire prietenoasă toți pașii singuratici, toți rătăcitorii de pe drumuri, și luminîndu-i laolaltă, niciodată grăbită, niciodată obosită.

— De astă dată sînt sigur: el este... — zise Jack pe neașteptate, sărind ars de pe scaun.

Pe ulicioara muncitorească, o umbră trecuse pe la geamuri, cu un strigăt pe care ucenicul îl cunoștea bine:

— Pălării!... Pălării!... Pălării!...

Se repezi iute afară, dar Clarissa ajunsese-n uliță înaintea lui. Cînd el ieșea, ea se întorcea, roșie toată, mototolind o scrisoare în buzunar.

Negustorul era acum departe, cu tot mersu-i deșelat și uriașa povară de șepci, de pălării de ploaie și de pîslă, sub care umbla îndoit în două, sarcina lui de iarnă fiind mult mai grea decît cea de vară. Tocmai cotea după colțul cheiului:

— Hei!... Belizarie! strigă Jack.

Celălalt se întoarse, cu fața însuflețită de un zîmbet bucuros.

— Eram sigur că dumneata ești. Iată-te, dar, și pe aici, Belizarie?

— Cum să nu, domnule Jack. Tata a vrut să rămîn la Nantes, din pricina soră-mi, că bărbatu-i era bolnav. Atunci, am rămas. Mă duc pretutindeni, la Châtenay și la Basse-Indre. Sînt o grămadă de uzine pe acolo, și negustoria merge binișor. Dar tot aici la Indret vînd cel mai mult. Și-apoi mai fac și pe comisionarul pentru Nantes și Saint-Nazaire — adăugă el, clipind din ochi spre casa lui Roudic, în apropierea căreia vorbeau în picioare.

Într-un cuvînt, Belizarie era destul de mulțumit. Trimitea toți banii la Paris, pentru bătrîn și copii. Boala cumnatului îl costa și ea mult, dar, muncind, o scotea el la capăt, și de n-ar fi fost afurisiții ceia de pantofi...

— Tot te mai supără? întrebă Jack.

— Vai, da!... Știi, ca să nu mai sufăr, ar trebui să-mi pot face o pereche anume pe măsura mea; dar e prea scump, și numai bogaților le dă mîna.

După ce vorbi despre el, Belizarie șovăi o clipă, apoi întrebă la rîndul lui:

— Da' oare ce ți s-a întîmplat, domnule Jack, de-ai ajuns acuma muncitor? Doar era tare frumoasă căsuța de-acolo.

Ucenicul nu știa ce să răspundă. Se rușina de bluza lui, deși primenită de dimineață, de mîinile lui negre. Negustorul, văzîndu-l stingherit, schimbă vorba:

— D-apăi șunca, strașnică mai era, zău așa! Și doamna cea frumoasă, care părea atît de blîndă, ce mai face? E mama dumitale, nu-i așa? Îi semeni.

Jack era atît de fericit să audă vorbindu-se de maică-sa, c-ar fi stat acolo să pălăvrăgească pînă seara, în picioare, pe

uliță; dar Belizarie n-avea timp. Trebuia să ducă o scrisoare grabnică. Făcu iar cu ochiul spre aceeași fereastră... Era nevoit să plece.

Își strînseră mîna, apoi negustorul porni încovoiat, deșelat, nevolnic, ridicînd picioarele în mers ca un cal chior, și Jack îl urmări cu o privire înduioșată, ca și cum ar fi văzut drumul spre Corbeil, mărginit de pădure, așternîndu-se, alb de tot, sub pașii obosiți ai acestui jidov rătăcitor al negoțului.

Cînd ucenicul se întoarse în casă, doamna Roudic, galbenă la față, îl aștepta după ușă.

— Jack — zise ea încet, cu buze tremurătoare — ce ți-a spus omul ăsta?

Îi răspunse că s-au cunoscut la Etiolles și au vorbit de părinții lui.

Ea răsuflă ușurată. Dar toată seara fu și mai visătoare ca de obicei, mai prăbușită pe scaun, mai aplecată. Parcă greutatea părului ei blond ar fi sporit sub povara vreunei cumplite remușcări.

III

Mașinile

Castelul Aninis, prin Etiolles

„Nu-s mulțumită de tine, dragul meu copil. Domnul Roudic a scris fratelui său o scrisoare în privința ta și, cu toate că-ți laudă foarte mult blîndețea, drăgălășia și buna creștere, declară că, de mai bine de un an de cînd ești la Indret, n-ai făcut nici cel mai mic progres și că, hotărît, nu-i pari destoinic pentru meseria fierului. Îți închipui ce mult ne-a supărat lucrul ăsta. Dacă nu izbutești mai bine, cu toate însușirile pe care domnii de aici le-au constatat la tine, înseamnă că nu muncești, și reavoința aceasta ne miră și ne întristează.

Prietenii noștri sînt foarte necăjiți de ceea ce se întîmplă, și-n fiecare zi sînt mîhnită să-i aud vorbind de copilul meu în cuvinte care mă îndurerează. Domnul Roudic mai spune

în scrisoare că aerul din ateliere nu-ți prieşte, că tuşeşti mult, că eşti galben şi slab, de ți-e mai mare mila, şi că li-e şi ruşine să-ți dea ceva de făcut, de tare ce-ți curge sudoarea de pe frunte, la cea mai mică sforțare. Ce-i drept, nu-mi pot lămuri slăbiciunea aceasta la o ființă pe care toți o găsesc aşa de voinică. Desigur, nu merg pînă acolo, încît să spun ca ceilalți că-i multă lene la mijloc şi, mai ales, nevoia de a fi compătimit, obişnuită la toți copiii. Eu îl cunosc pe Jack al meu şi ştiu că nu-i în stare să înşele. Dar îmi închipui că-i nesocotit, că iese seara dezbrăcat, că uită să închidă fereastra ori să-şi pună la gît fularul pe care i l-am trimis. Rău faci, copilul meu. Înainte de toate, trebuie să-ți îngrijeşti sănătatea. Gîndeşte-te că ai nevoie de toate puterile ca să-ți duci munca pînă la capăt. Fii sănătos şi ai să lucrezi cu spor.

Recunosc, desigur, că munca pe care o faci nu-i totdeauna uşoară şi c-ar fi mai plăcut să cutreieri pădurea cu paznicul; dar îți aminteşti vorbele domnului d'Argenton: „Viața nu-i un roman". Doar ştie el ce spune, bietul prieten, fiindcă viața se arată foarte aspră cu el, şi meseria lui e mult mai îngrozitoare decît a ta.

Dac-ai şti ce josnice gelozii, ce tainice uneltiri îl pîndesc pe acest mare poet. Se tem de geniul său, vor să-l împiedice să se ridice. Ghici ce i-au făcut, acum cîtva timp, la Teatrul Francez. Au primit o piesă aidoma cu *Fiica lui Faust*, de care cu siguranță ne-ai auzit vorbind. Bineînțeles, nu piesa i-au luat-o, fiindcă n-a scris-o încă, ci ideea, titlul. Pe cine să bănuieşti? E înconjurat de prieteni credincioşi, devotați viitorului său. O clipă ne-am gîndit la mătuşa Archambauld, care totdeauna trage cu urechea şi pare-că deschide broaştele uşilor cu ochii ei de viczure. Dar cum s-ar fi priceput să țină minte planul piesei şi să-l istorisească celor interesați, ca care abia ştie cîteva cuvinte franțuzeşti?

Oricum ar fi, prietenul nostru a fost foarte îndurerat de această nouă dezamăgire. Pe atunci avea pînă la trei crize pe zi. Trebuie să spun că domnul Hirsch s-a arătat cu prilejul ăsta de un devotament minunat; şi noroc că era la noi, fiindcă domnul Rivals tot mai face pe îmbufnatul. Ştii că n-a trecut nici măcar o dată să întrebe de bietul nostru bolnav? Şi fiindcă veni vorba, dragul meu copil, trebuie să-ți mai spun un lucru: am aflat că eşti într-o corespon-

denţă neîncetată cu doctorul şi cu mica Cecilia, şi trebuie să te înştiinţez că domnul d'Argenton nu vede asta cu ochi buni. Domnul Rivals poate fi un om foarte cumsecade, dar e o minte învechită, un tipicar înapoiat, care nu s-a sfiit să te abată, chiar de faţă cu noi, de la ceea ce era chemarea ta vădită. Şi apoi, vezi tu, copilul meu, îndeobşte nu trebuie să ai legături decît cu oamenii din lumea ta, de meseria ta, şi să rămîi, pe cît se poate, în mediul tău. Altfel, eşti în primejdie să-ţi pierzi curajul şi să te laşi în voia tuturor năzuinţelor nesăbuite care zămislesc vieţi declasate.

Cît despre prietenia ta cu mica Cecilie, domnul d'Argenton mai găseşte, şi eu sînt de aceeaşi părere, că astea-s copilării care nu trebuie să ţină mult; altminteri îţi încurcă viaţa, te moleşesc şi te abat de la calea cea dreaptă şi adevărată. Aşa că bine-ai face să curmi legături ce n-au putut decît să-ţi fie dăunătoare şi poate că nu-s străine de ciudata răceală pe care-o arăţi unei cariere îmbrăţişate de bună voie şi cu multă rîvnă. Vei înţelege, nădăjduiesc, scumpul meu copil, că-ţi vorbesc astfel numai spre binele tău. Gîndeşte-te c-o să împlineşti cincisprezece ani, că ai în mînă o meserie bună, viitorul deschis înaintea ta, şi nu da dreptate celor care au prezis că nu vei face niciodată nimic bun.

Mama care te iubeşte,

Charlotte."

„*Post-scriptum.* Zece seara. Drăguţul meu, domnii au plecat sus. Folosesc prilejul ăsta ca să mai adaug un mic bună seara la scrisoarea mea şi tot ce ţi-aş spune dac-ai fi aici, lîngă mine. Nu-ţi pierde curajul, Jack al meu, şi mai ales nu te încăpăţîna. Îl ştii cum e. Foarte bun, dar neînduplecat. A hotărît să fii muncitor, şi muncitor trebuie s-ajungi. Orice-ai spune n-ar ajuta la nimic. În privinţa aceasta are o idee fixă. E dreaptă? Eu nu mai ştiu. Mi se învîrteşte capul de tot ce aud spunîndu-se aici. Ceea ce-i sigur e că nu trebuie să fii bolnav. Te rog, Jack al meu, îngrijeşte-te bine. Îmbracă-te bine seara cînd ieşi. Trebuie să fie umezeală în insula aceea. Ia seama la ceaţă. Şi apoi, scrie-mi la soţii Archambauld dacă ai nevoie de ceva... Ţi-a mai rămas ciocolată de roţăit dimineaţa cînd te scoli?... Pentru asta, pentru cîteva merinde, pun deoparte în fiecare

lună o mică sumă din banii mei de îmbrăcăminte. Închipuieşte-ţi că m-ai făcut econoamă. Mai cu seamă, lucrează. Gîndeşte-te că va veni o zi, care poate nu-i departe, cînd maică-ta n-o să aibă decît braţul tău s-o sprijine.

Dac-ai şti ce tristă sînt uneori cînd mă gîndesc la viitor. Fără a mai vorbi că viaţa nu-i prea veselă aici, mai ales de cînd cu întîmplarea din urmă. Las' că nu-s fericită în toate zilele. Dar mă cunoşti, mîhnirea-mi trece repede. Plîng şi rîd în aceeaşi clipă, fără să-mi pot lămuri cum. De altfel, n-aş avea dreptul să mă plîng. E nervos ca toţi artiştii, dar nu-şi poate nimeni închipui cîtă mărinimie şi cîtă măreţie se află în adîncul firii lui. La revedere, drăguţul meu! Isprăvesc scrisoarea, pe care mătuşa Archambauld are s-o pună la poştă cînd va pleca. Tare mă tem că n-avem s-o mai ţinem mult pe femeia asta de treabă. Domnul d'Argenton n-are încredere în ea. Bănuieşte că-i plătită de duşmanii lui să-i fure subiectele cărţilor şi pieselor. Pare-se că s-au mai văzut de-alde astea. Te sărut şi mi-eşti drag, Jack al meu mult iubit... Toate punctişoarele acestea sînt sărutări pentru tine."

În numeroasele pagini ale scrisorii, Jack recunoscu deslușit două chipuri: al lui d'Argenton dictînd pedant, apoi al maică-si, al maică-si lăsată-n voia ei şi care,de departe, îl îmbrăţişa şi-l acoperea cu dezmierdări. Cît o simţeai de asuprită, biata femeie; ce înăbuşită era firea ei deschisă! Cum închipuirea copiilor îşi traduce bucuros gîndurile în imagini, şi lui Jack i se părea, citind, că Ida lui — pentru el tot Ida o chema — închisă în turnuleţul din *Parva domus*, îi făcea semne deznădăjduite şi-l chema în ajutor ca pe mîntuitorul ei.

O, da, avea să lucreze, s-ajungă un bun muncitor, trudind cu hotărîre şi cîştigîndu-şi bine existenţa, ca s-o scoată pe maică-sa de acolo, s-o smulgă din această tiranie. Şi mai întîi închise toate cărţile, poeţi, istorici, filozofi, în lada domnului Rivals, pe care o bătu în cuie, de teama ispitelor. Nu mai voia să citească, să deschidă minţii lui atîtea căi amăgitoare. Voia să-şi păstreze toate puterile, toate gîndurile pentru ţelul pe care i-l arăta maică-sa.

— Ai dreptate, piciule — îi zise Roudic. Cărţile îţi bagă gărgăuni în cap. Te întoarnă de la lucru. N-ai nevoie să ştii prea multe în meseria noastră; şi fiindcă ai bunăvoinţă

s-o înveți, uite ce-ți propun. Fac acuma ceasuri suplimentare seara, și chiar duminica. Dacă vrei, vino cu mine; în timp ce voi lucra, am să te învăț să bați fierul. Poate să fiu mai răbdător și mai norocos decît Lebescam.

Din ziua aceea așa făcură. Îndată după-masă, ajustorul, însărcinat cu o anumită lucrare, lua copilul cu el în uzina pustie, stinsă, reculeasă, ca și cum și-ar fi pregătit puteri noi pentru munca de a doua zi. Numai o mică lampă, așezată pe un banc, lumina lucrul lui moș Roudic. Tot restul atelierului era cufundat în bezna aceea fantastică, în care luna scoate la iveală lucrurile cu grămada, fără a le deslușì. Umbre crestate se ridicau de-a lungul pereților, unde uneltele rămîneau atîrnate. Strungurile se aliniau în șiruri lungi. Frînghiile, manivelele, mosoarele se încrucișau, oprite, nemișcate, în timp ce șpanul și pilitura luceau pe jos, scîrțîiau sub fiecare pas, căzute de pe bancuri, ca dovadă a muncii isprăvite.

Moș Roudic, aplecat, adîncit în lucru, își mînuia sculele de precizie, cu ochii pironiți într-una pe acul cronometric. Nici un zgomot decît uruitul strungului pus în mișcare de pedale, și susurul ascuțit al apei care cădea picătură cu picătură pe roata ce se învîrtea cu mare iuțeală. În picioare, lîngă șeful atelierului, Jack își dădea osteneală să subțieze vreo piesă, se silea din răsputeri, încercînd să prindă gust de meserie. Dar, hotărît lucru, n-avea chemare.

— Degeaba, bietul meu pici! îi zicea moș Roudic. N-ai simțul pilei.

Totuși, piciul făcea tot ce-i sta în putință și nu se odihnea nici măcar o clipă. Uneori, duminica, șeful îl lua să-i arate cu de-amănuntul uzina, îi lămurea mersul tuturor puternicilor mașini, ale căror nume erau tot atît de barbare, tot atît de încurcate ca și înfățișarea lor.

„Mașină de alezat găuri pentru coltul manivelei".

„Mașină de șabăruit cancluri pe capul de bielă".

Îi descria cu entuziasm, piesă cu piesă, tot angrenajul acesta de roți, de ferăstraie, de șuruburi uriașe, îl făcea să admire minunatul ajustaj al celor o mie de părți îmbinate, alcătuind un tot atît de desăvîrșit. Din lămuririle acestea, Jack nu ținea minte decît un nume crud, chirurgical, ce-l făcea să se gîndească la vreun trepan îngrozitor, al cărui șurub fără sfîrșit i-ar fi scrîșnit în creier. Nu-și putuse încă birui spaima

pe care i-o pricinuiau toate puterile acelea inconștiente, brutale, neînduplecate, pe mîna cărora fusese dat. Puse în mișcare de abur, i se păreau fiare sălbatice care-i pîndeau trecerea ca să-l înșface, să-l sfîșie, să-l facă bucăți. Nemișcate, răcite, parcă erau și mai amenințătoare cu fălcile căscate, cu colții înainte, sau cu toate uneltele lor nimicitoare trase înăuntru, ascunse, cu o înfățișare de cruzime sătulă și mulțumită. Oricum, odată, la uzină, fu martor la o ceremonie mișcătoare care-l făcu să înțeleagă, mai bine decît toate lămuririle lui moș Roudic, că-n lucrurile acelea era frumusețe și măreție.

Tocmai isprăviseră, pentru o canonieră a statului, o minunată mașină cu aburi de o mie de cai putere. De mult umplea tot capătul din fund al sălii de montaj, înconjurată de un roi de lucrători, în picioare, completă, dar nu finisată. Adeseori Jack, trecînd, o privea numai de departe, prin geamuri, că nimeni, afară de ajustori, n-avea voie să intre. De cum va fi gata, mașina trebuia să plece la Saint-Nazaire, și ceea ce făcea frumusețea și raritatea acestei plecări e că, fără să țină seama de uriașa-i greutate și de complexitatea construcției, inginerii din Indret hotărîseră s-o îmbarce gata montată și dintr-o singură bucată, întrucît nemaipomenitele mașini de transbordare ale uzinei le îngăduia această cutezanță. Zilnic se spunea: „Pe mîine...“ Dar de fiecare dată, în ultima clipă, se mai găsea un amănunt de controlat sau ceva de reparat și de îmbunătățit. În sfîrșit, era gata. Se dădu ordin de îmbarcare.

La Indret a fost o zi de sărbătoare. La ora unu, toate atelierele erau închise, casele și ulițele pustii. Bărbați, femei, copii, tot ce trăia în insulă voise să vadă mașina ieșind din hala de montaj, coborînd pînă la Loara și trecînd pe bastimentul de transport care avea s-o ia cu sine. Cu mult înainte de a se deschide poarta cea mare, mulțimea se îngrămădise în jurul halei, cu larma așteptării și hărmălaia de sărbătoare. În sfîrșit, cele două canaturi ale atelierului se dădură în lături și, din umbra din fund, se văzu cum înaintează uriașa mașină, încet, greoi, trasă pe platforma rulantă ce avea să slujească peste puțin drept punct de sprijin ca s-o ridice și pe care macarale puse-n mișcare de abur o tîrau pe șine.

Cînd se ivi la lumină, lucioasă, măreaţă şi puternică, fu primită cu aclamaţii nesfîrşite. Se opri cîteva clipe să mai răsufle şi să se lase admirată, sub soarele de amiază, care o făcea să strălucească. Printre cei două mii de lucrători ai uzinei nu era, poate, nici unul care să nu fi contribuit şi el la această frumoasă lucrare, în măsura talentului său a puterilor sale. Dar fiecare lucrase la ceea ce-l privea, aproape pe dibuite, aşa cum luptă soldatul în timpul bătăliei, pierdut în mulţime şi-n zgomot, trăgînd drept înainte, fără să judece efectul sau folosul loviturilor lui, învăluit într-un fum roşu, orbitor, care-l împiedică să zărească ceva dincolo de colţul unde se află.

Acum îşi vedeau maşina lor în picioare şi toată întreagă, montată bucată cu bucată. Şi ce mîndri mai erau! Într-o clipită o înconjurară, salutînd-o cu risete voioase şi strigăte de biruinţă. O admirau ca nişte cunoscători, o mîngîiau cu mîinile lor mari şi bătătorite, o dezmierdau şi-i vorbeau în limba lor aspră: „Ce mai faci, puicuţo?“ Turnătorii arătau fălindu-se marile elice de bronz masiv: „Noi le-am turnat“, ziceau ei. Fierarii le răspundeau: „Noi, ceştilalţi, am făurit fierul, şi cîtă sudoare de-a noastră-i înăuntru!“ Iar cazangiii şi nituitorii sărbătoreau cu drept cuvînt uriaşul rezervor sulemenit cu roşu, vopsit cu miniu, ca un elefant de luptă. Dacă aceştia lăudau metalul, inginerii, desenatorii şi ajustorii se făleau cu forma. Pînă şi amicul nostru Jack zicea, privindu-şi mîinile: „Ah, afurisito, ce straşnice băşici mi-ai mai făcut!“

Pentru a îndepărta mulţimea aceasta fanatică, entuziastă ca un popor din India la serbările zeului Djaggernauth[1], şi pe care idolul brutal ar fi putut-o strivi în trecerea lui, mai e-a fost nevoie să se întrebuinţeze forţa. Supraveghetorii alergau în toate părţile, dînd ghionturi ca să deschidă calea; şi peste puţin, nu mai rămaseră în jurul maşinii decît trei sute de lucrători, aleşi din toate halele, dintre cei mai voinici, şi care, toţi înarmaţi cu pirghii sau înhămîndu-se

[1] Oraş în India, situat pe ţărmul Golfului Bengal, unul din centrele religioase cele mai puternice din această ţară. Aici au loc, cu prilejul celor două sărbători anuale, festivităţi la care participă un impresionant număr de credincioşi veniţi din toate colţurile Indiei să se închine zeului Djaggernauth.

la lanțuri groase, n-așteptau decît un semnal ca să pună monstrul în mișcare.

— Gata, băieți? Sus!

Atunci se auzi un fluieraș zglobiu, și mașina începu să se urnească pe șine, cu arama, bronzul și oțelul scînteind pe tot trupul ei, iar îmbinarea de biele, de balansiere și de pistoane se clătina cu ciocniri metalice. Ca pe un monument isprăvit pe care-l părăsesc lucrătorii, o împodobiseră cu un mănunchi mare de frunze, ce încununa toată munca aceasta a omului cu un farmec, un zîmbet al naturii. Și pe cînd jos, uriașa masă de metal înainta anevoie, sus panașul de verdeață se pleca și se ridica la fiece pas și foșnea încetișor în aerul curat. De amîndouă părțile, mulțimea o petrecea cu alai, director, inspectori, ucenici, muncitori, toți mergînd de-a valma, cu ochii țintă la mașină; iar neobositul fluieraș îi călăuzea spre fluviu, unde fumega o șalupă cu aburi, la nivelul cheiului, gata de plecare.

Iat-o așezată sub macara, uriașa macara cu aburi a uzinei din Indret, cea mai puternică pirghie din lume. Doi oameni s-au urcat pe platforma care se va ridica o dată cu mașina, cu ajutorul cablurilor de fier ce se împreunează toate deasupra buchetului printr-o verigă peste măsură de mare, făurită dintr-o singură bucată. Aburul șuieră, fluierașul își întețește sunetele grăbite, vesele, de îmbărbătare, brațul macaralei se lasă-n jos ca un gît lung de pasăre, apucă mașina în ciocul lui încovoiat și o ridică încetul cu încetul în salturi. Acum se înalță peste mulțime, peste uzină și întregul Indret. Oricine poate s-o vadă și s-o admire în voie. În aurul soarelui unde plutește, parcă-și ia rămas bun de la nenumăratele hale ce i-au dat viață, mișcare și chiar grai și pe care nu le va mai vedea. Cît privește lucrătorii, ei simt, privind-o, mulțumirea muncii îndeplinite, emoția deosebită și dumnezeiască ce plătește în cîteva clipe strădania unui an întreg și pune mai presus de chinurile îndurate mîndria greutăților biruite.

— Asta știu că-i mașină!... șoptește bătrînul Roudic, grav, cu brațele goale, încă tremurînd de cît s-a opintit să tragă la edec și ștergîndu-și ochii pe care-i orbesc lacrimi grele de admirație.

Fluierul n-a contenit să cînte aţiţător. Dar macaraua începe a se roti şi a se pleca înspre fluviu, ca să aşeze maşina pe şalupa nerăbdătoare.

Deodată se aude o trosnitură înăbuşită, urmată de un ţipăt sfîşietor, groaznic, ce-şi găseşte ecoul în toate piepturile. După îngrijorarea care străbate văzduhul, poţi recunoaşte moartea, moartea neprevăzută, năprasnică, ce-şi croieşte drum cu o mînă puternică şi cumplită Cîteva clipe e o zarvă şi o spaimă nespusă. Ce s-a întîmplat? Între unul din lanţurile de sprijin întinse pe neaşteptate la coborîre şi metalul dur al maşinii a fost prins unul din muncitorii suiţi pe platformă. „Repede, repede, băieţi, maşina înapoi!“ Dar zadarnic se grăbesc, străduindu-se să-l smulgă pe nenorocit din ghearele groaznicei fiare; s-a sfîrşit. Toate frunţile se ridică, toate braţele se întind într-un singur blestem, iar femeile, ţipînd, îşi acoperă ochii cu şalurile, cu horbotele lungi ale bonetelor, să nu vadă acolo rămăşiţele fără formă ce se încarcă pe o targă. Omul a fost strivit, tăiat în două. Sîngele, împins cu furie, a ţîşnit pe oţeluri, pe alămuri, pînă şi peste panaşul înverzit. Nici fluiere, nici strigăte. În mijlocul unei tăceri înfiorătoare, maşina îşi isprăveşte manevra, pe cînd o ceată se îndepărtează spre sat, bărbaţi, femei, un convoi întreg plîngînd.

Acum se citeşte frica în toţi ochii. Opera a devenit primejdioasă. A primit botezul sîngelui, întorcîndu-şi puterea împotriva celor care i-au încredinţat-o. Aşa că oamenii scot un oftat de uşurare cînd monstrul se aşază pe şalupa care se lasă sub greutatea lui şi trimite pînă la ţărmuri două-trei valuri mari. Tot fluviul tresare şi parcă spune: „Ce grea mai e!“ O, da, foarte grea! Şi muncitorii se uită unii la alţii, înfiorîndu-se.

În sfîrşit, iat-o încărcată, cu fusul elicei şi cu cazanele lîngă ea. Sîngele care-o pîngărea fiind şters în grabă, ea şi-a reluat măreţia dintîi, dar nu şi nepăsarea neînsufleţită. O simţi vie şi înarmată. În picioare şi mîndră pe puntea vasului ce-o duce şi pe care parcă-l trage ea însăşi, se grăbeşte spre mare, ca şi cum ar fi nerăbdătoare să mănînce cărbuni, s-alerge ca vîntul, să-şi scuture fumul în locul unde acum îşi scutură mănunchiul de frunze. E aşa de frumoasă privită astfel, încît muncitorii din Indret au uitat crima ei şi, salu-

tîndu-i plecarea cu un nesfîrșit și ultim *ura*, o petrec din ochi cu dragoste...

Haide, du-te, mașină, croiește-ți drumul în lumea largă! Urmează-ți calea, dreaptă și neînduplecată. Mergi împotriva vîntului, mării și a furtunilor ei! Oamenii te-au făcut destul de tare ca să nu-ți fie frică de nimic. Dar fiindcă ești tare, nu fi rea. Stăpînește-ți groaznica putere pe care ți-ai încercat-o la plecare. Cîrmuiește nava fără mînie și, mai cu seamă, respectă viața omului, dacă vrei să faci cinste uzinei din Indret!

În seara aceea, de la un capăt la altul al insulei, a fost mare petrecere, cu rîsete și chefuri. Cu toate că accidentul din timpul zilei cam răcise entuziasmul, fiecare casă vru să se bucure de sărbătoarea pregătită. Nu mai era insula muncii care gîfîia și abia sufla, iar seara adormea așa de repede. Pretutindeni, chiar în mohoritul castel, se auzeau cîntece, clinchet de pahare, dincolo de geamurile luminate ale căror luciri, răsfrînte în depărtare, se amestecau în Loara cu scînteierea stelelor.

La familia Roudic, o masă lungă aduna numeroșii prieteni, toți fruntașii atelierului. Vorbiră întîi de accident... Copiii n-aveau vîrsta să poată lucra, directorul făgăduise o pensie văduvei... Apoi mașina le prinse iar toate gîndurile. Îndelungata lor grijă de mai multe luni nu mai era acum decît o amintire. Își povesteau feluritele întîmplări și greutățile întîmpinate. Să-l fi auzit pe Lebescam, uriașul păros, istorisind împotrivirile metalului, și cîtă osteneală și-au dat să-l înlăture în cuptoare:

— Bag de seamă că sudura nu ține... „Păzea! le spun tovarășilor... Haidem, dați-i zor. Hei-rup! Odată, mîncăilor, la mine, și repede!..."

Se mai credea acolo. Pumnii strînși îi cădeau pe masă, făcînd-o să se cutremure. Ochii i se aprindeau, ca și cum cuptorul și-ar fi răsfrînt focul în ei, iar ceilalți dădeau din cap, încuviințînd. Jack asculta și el cu interes, pentru întîia oară. Era ca un recrut printre veterani. Și doar vă închipuiți că amintirea muncilor grele cu siguranță că usca grozav gîtlejurile și că toate acestea nu mergeau fără multe rînduri de băutură cu pahare pline ochi. Pe urmă se porniră să cînte, că așa se cuvenea s-o isprăvească, fiind destui de

mulţi ca să înceapă în cor: *Spre ţărmurile Franţei*. Iar Jack, amestecîndu-şi glasul în corul acela de voci false, repeta cu ceilalţi:

Da, da,
Să plutim cîntînd...

Dacă l-ar fi văzut cei de la „Aniniş", ar fi fost mulţumiţi de el. Pîrlit de vînt şi de căldura cuptoarelor, cu băşicile de pe mîini tămăduite în bătături groase, tărăgănînd glasul la refrenul banal, făcea cu adevărat parte din toată lumea aceea. Era un muncitor, ce mai! Şi Lebescam tocmai i-o spunea lui moş Roudic:

— Ei, aşa mai zic şi eu... Ucenicul tău nu mai are mutra pe care o avea... Începe să se dea pe brazdă, zău aşa!

IV

Zestrea Zenaidei

La uzină, Jack auzea adeseori tovarăşii de muncă rîzînd între ei de soţii Roudic. Legătura Clarissei cu Nantezul nu mai era o taină pentru nimeni; şi, îndepărtîndu-i unul de altul, directorul, fără să-şi dea seama, făcuse ca scandalul să fie şi mai vădit, căderea femeii cu neputinţă de îndreptat. Cîtă vreme nepotu-i rămăsese la Indret, ocrotită împotriva ei înseşi de cinstea mediului în care trăia şi de respectul căminului conjugal, unde rudenia lor se simţea şi mai bine, iar păcatul se arăta şi mai odios, Clarissa se putuse împotrivi iubirii frumosului desenator. Dar de cînd se mutase la Saint-Nazaire, unde directorul îi prelungea înadins şederea din lună în lună, lucrurile se schimbaseră mult. Şi-au scris, apoi s-au văzut.

Nu-s decît două ceasuri de la Saint-Nazaire la Basse-Indre, iar de la Basse-Indre la Indret, numai un braţ al Loarei de trecut. Acolo la Basse-Indre se întîlneau. Nantezul, care nu mai avea de-a face la „transatlantice" cu regulamentul neînduplecat al uzinei, putea fi liber cînd voia; cît despre

Clarissa, trecea oricînd fluviul, sub cuvînt că n-a găsit merinde în insulă. Închiriaseră o odaie, mai în afara tîrgului, într-un han de lîngă drum. La Indret, toată lumea cunoştea legătura lor, vorbind de ea pe faţă, şi cînd Clarissa cobora pe uliţa mare pînă la chei, în orele de lucru, în toiul zgomotului din uzină, al cărei drapel coborît o apăra de soţul ei, vedea mici zîmbete în ochii bărbaţilor, slujbaşi sau supraveghetori, care o întîlneau, o familiaritate mai îndrăzneaţă în felul cum o salutau. În pragul caselor deschise, după perdelele ridicate pentru vreo treabă gospodărească, fie cusut sau călcat, ghicea feţe duşmănoase, ochi ce-o pîndeau. Trecînd, auzea şuşotind în pragul uşilor: „Se duce acolo... se duce acolo..."

Ei bine, da! Era peste puterile ei, se ducea. Se ducea însoţită de disprețul tuturor, murind de ruşine şi de frică, cu ochii în pămînt, cu tîmplele brobonate de sudoare, cu fruntea năpădită de-o roşeaţă pe care vîntul răcoros al Loarei nu izbutea totdeauna s-o alunge. Dar se ducea. Molatiecle acestea sînt uneori nemaipomenite.

Jack ştia tot. Trecuse vremea cînd el şi micul Madu îşi băteau capul întrebîndu-se ce-i aia o „cocotă". Atelierul deschide repede ochii copiilor, iar lucrătorii nu se sfiau în faţa lui să spună lucrurilor pe nume, să-i deosebească pe cei doi fraţi Roudic, zicînd: „Roudic cîntăreţul" şi „Roudic încor..." Şi rîdeau, fiincă în popor, ruşinile de soiul ăsta stîrnesc rîsul. Aşa vrea vechiul sînge galic.

Jack nu rîdea. Îl plîngea pe bietul bărbat atît de naiv, atît de iubitor şi de orb. O plîngea şi pe femeie, a cărei slăbiciune şi moleşeală se vădeau pînă şi-n felul cum tăcuta aceasta îngîndurată îşi lega părul şi-şi lăsa mîinile să cadă, şi parcă totdeauna îţi cerea iertare. Ar fi vrut să-i vorbească, să-i spună: „Ia seama... eşti pîndită... eşti supravegheată". Iar pe lunganul cîrlionţat, pe Nantezul cela, de-ar fi putut să-l înghesuie într-un colţ, să se ridice cît era cîlălalt de înalt, ca să-l zgîlţîie şi să-l facă de ruşine: „Da' pleacă odată... Lasă femeia în pace!"

Dar mai ales îl indigna să-l vadă pe prietenul său Belizarie amestecat în ticăloşiile acestea. Negustorul ambulant, pe care meseria lui îl osîndea să bată drumurile, slujea drept poştaş şchiop celor doi vinovaţi, darnici ca doi amanţi. De mai multe ori, ucenicul îl prinsese strecurînd scrisori

în șorțul doamnei Roudic, în schimbul cîtorva gologani, și fusese atît de uimit că-și vede prietenul dînd o mînă de ajutor la trădarea aceasta josnică, încît de atunci se ferea să-l întîlnească și nu se mai oprea să stea de vorbă cu el. Degeaba zîmbea celălalt cît mai galeș, degeaba vorbea de frumoasa doamnă de acolo și de-o anumită felie de șuncă, farmecul vrăjit nu mai avea putere. „Bună ziua, bună ziua — zicea Jack. Altă dată... Azi n-am vreme.“ Și trecea, lăsîndu-l pe negustor încremenit, cu gura căscată.

Belizarie nici măcar nu bănuia pricina acestei răceli. O bănuia așa de puțin, încît odată, cînd i se dăduse o scrisoare grabnică pentru Clarissa și negăsind-o acasă, aștept să iasă muncitorii din ateliere și înmînă ucenicului răvașul, cu o înfățișare tainică:

— E pentru doamna Roudic... Sssst!... Numai pentru ea.

Pe plicul albastru pecetluit cu puțină ceară, Jack recunoscuse scrisul Nantezului. Fără îndoială că era acolo la han și o aștepta.

— Ba nu, zău! zise ucenicul, respingînd scrisoarea. Nu fac asemenea treburi; iar în locul dumitale, mai bine mi-aș vinde pălăriile decît să învîrt negustorii din astea.

Belizarie îl privea buimăcit.

— Haide — reluă Jack — doar știi bine ce-i în scrisorile pe care le duci. Știi ca și mine, și ca toată lumea. Crezi că-i frumos din parte-ți să-l ajuți să înșele pe omul ăsta de treabă?

Fața pămîntie a negustorului se înroși toată.

— Urît cuvînt, domnule Jack. N-am înșelat niciodată pe nimeni, și toți cei care l-au cunoscut pe Belizarie ți-o pot spune. Mi se dau hîrtii de dus, le duc, nu-i așa? Ăsta-i micul meu cîștig și, cum sîntem mulți acasă, n-am dreptul să nu-l primesc... Ia gîndește-te! Îl am pe bătrîn, care nu mai lucrează, am copiii de crescut și bărbatul soru-mi bolnav. Ehei, asta nu-i glumă! Și greu se mai cîștigă banul!... Cînd mă gîndesc că, după atîta trudă amarnică, n-am ajuns încă să-mi fac o pereche de pantofi pe măsura mea și umblu pe drumuri cu ăștia, care mă strîng de nu mai pot! Desigur că, de-aș fi vrut să înșel oamenii, aș fi mai bogat decît sînt.

Părea așa de cinstit, așa de convins vorbind astfel, încît, într-adevăr, nu putea să-ți fie necaz pe el. Jack încercă să-l facă a-și înțelege vina. Zadarnică osteneală! Micul său cîș-

tig... Copiii de hrănit... Bătrînul care nu mai lucra. Sigur de argumentele acestea, Belizarie nu mai căuta altele. Jack îi întinse mîna și se îndepărtă fără să mai scoată o vorbă.

Că moș Roudic nu știa nimic din ceea ce se întîmpla la el acasă, nu era de mirare, fiindcă-și ducea viața numai la atelier, în preajma unor oameni de treabă care-i respectau încrederea oarbă, amestec de dragoste și de naivitate. Dar Zenaida, Zenaida la ce se gîndea? Oare nu mai era acolo? Oare Argus își pierduse ochii?

Zenaida era acolo, ba, dimpotrivă, mai mult ca oricînd, căci de-o lună nu mai lucra cu ziua. Ochii ei șireți și buni erau deschiși; căpătaseră chiar o strălucire, o vioiciune neobișnuită. Spuneau ochii aceștia în limba lor, fiindcă și ochii vorbesc atunci cînd sînt mulțumiți:

— Zenaida se mărită!

N-o spuneau, o strigau:

— Zenaida se mărită... Zenaida are un logodnic!

Și un logodnic frumos, zău așa, un brigadier de la vamă, bine strîns în uniforma lui verde, cu o mustăcioară războinică și un chipiu galonat pe-o ureche. În tot portul Nantes, care-i totuși foarte mare și nu duce lipsă de vameși, n-ai fi găsit doi brigadieri Mangin. Nu era decît unul, și acela avea să fie al Zenaidei. O costa scump, într-adevăr; sau cel puțin îl costa scump pe moș Roudic. Șapte mii de franci în taleri frumoși și-n hîrtii, pe care bătrînul îi strînsese, ban cu ban, vreme de douăzeci de ani. Șapte mii de franci! Brigadierul nu se învoise cu mai puțin. În condițiile acestea, era gata să-i găsească Zenaidei cele mai regulate trăsături, mijlocul cel mai subțirel și să-i placă mai mult decît toate fetișcanele din Nantes și frumoasele lucrătoare de la Noirmoutiers și din Bourg-de-Batz, care, aducîndu-și sarea la vamă, îi făceau o curte neîncetată. Moș Roudic socotea pretențiile lui cam mari. Își dădea toate economiile. Dacă murea, ce se făcea Clarissa? Iar dacă mai avea și alți copii? Nevastă-sa se arătase foarte mărinimoasă în împrejurarea aceasta.

— Ei, nu-i nimic! zicea ea. Ești încă tînăr, mai poți lucra multă vreme. O să facem economii. Oricum, să-i dăm brigadierul. Vezi bine că-i nebună după el!

Ca femeie îndrăgostită ghicea, pricepea patima.

De cînd văzuse că poate să ajungă doamna Mangin și să meargă la braț toată viața cu acest brigadier cuceritor, Zenaida

uitase de toate. Ea, cu picioarele atît de bine înfipte în pămînt, se cufunda în contemplări, în visări nesfîrșite, sta ceasuri întregi în fața oglinzii, dichisindu-se, privindu-se, și deodată își scotea limba, cu o deznădejde caraghioasă. Biata fată nu-și făcea iluzii asupra înfățișării ei.

— Știu că-s urîtă — zicea ea — și că domnul Mangin nu mă ia pentru ochii mei frumoși. Dar nu-i nimic. Să mă ia întîi, că pe urmă m-oi pricepe eu să-l fac să mă iubească.

Și buna ființă dădea un pic din cap, zîmbind cu mulțumire lăuntrică, fiindcă numai ea știa ce comori de dragoste, de răbdare, de dăruire de sine va găsi cel care va dormi pe inima ei. Gîndul neclintit la măritișul ăsta, grija de a nu ști dacă se face, bucuria siguranței după ce se învoiseră, hotărînd și ziua, îi abătuseră neobosita supraveghere. De altfel, Nantezul nu mai locuia la Indret. Și apoi, cu prilejul acesta, Clarissa se arătase așa de bună, încît Zenaida își cam uitase bănuielile. Ce vreți? Înainte de a fi fiică, ești femeie. Uneori, cosîndu-și rufăria de zestre și rochia de mireasă, pe care și-o lucra singură, o apuca deodată un avînt de recunoștință; își lăsa degetarul, foarfecele și, printre pînzeturile albe, se repezea pînă la maică-sa vitregă:

— O, mamă... mamă!...

Și o săruta, o strîngea în brațe, chiar de-ar fi fost s-o înțepe, căci pieptarul rochiei îi era tot mai plin cu bolduri și cu ace în iureșul clipei hotărîtoare a tuturor talentelor ei de croitoreasă. Nu vedea paloarea Clarissei, nici tulburarea ei. Nu simțea fierbințeala mîinilor albe ale femeii în mîinile ei, mîini de fecioară totdeauna înghețate. Nu băga de seamă că lipsea mult și adeseori de acasă, nu auzea ce se spunea pe ulița mare din Indret. Nu vedea, nu auzea decît fericirea ei, trăia într-o înflăcărare voioasă, într-o beție de nerăbdare.

Cele dintîi strigări erau gata făcute, nunta hotărîtă peste două săptămîni și în căsuța familiei Roudic nu mai pridideau o clipă cu pregătirile voioase și grăbite dinaintea unei nunți. Ce mai du-te-vino, ce de uși trîntite! Zenaida urca și cobora de zece ori pe zi scărița de lemn, săltînd ca un pui de hipopotam. D-apoi flecăreala prietenelor, a cumetrelor, rochiile de încercat, darurile care sosesc. Logodnica primea multe, că bondoaca asta găsise mijlocul, cu toată înfățișarea ei cam ursuză, să fie iubită de toți. Jack se gîndea să-i dea și el o mică amintire, cu prilejul nunții. Maică-sa îi trimisese o

sută de franci, luaţi din mica ei sumă pentru îmbrăcăminte şi economisiţi anevoie, fiindcă poetul controla toate socotelile.

„...Banii ăştia sînt ai tăi, Jack dragul meu, zicea Charlotte. I-am pus deoparte pentru tine. Să cumperi cu ei un mic dar domnişoarei Roudic şi un rînd de haine pentru tine. Vreau să te înfăţişezi cuviincios la ceremonie, şi hainele tale trebuie să fie într-o stare jalnică, dacă, după cum îmi scrii, nu mai poţi purta costumul englezesc. Caută să fii frumos şi să petreci bine. Şi mai-cu seamă, să nu-mi pomeneşti cumva în scrisorile tale de banii ăştia. Nu vorbi nimic nici familiei Roudic. O să vrea să-mi mulţumească, ceea ce mi-ar aduce mari necazuri. Acum el e într-un hal de nervi care-l face peste măsură de simţitor. Lucrează prea mult, bietul nostru prieten. Şi-apoi e aşa de hărţuit! Toţi sînt împotriva lui pentru a-l împiedica s-ajungă. Va să zică ne-am înţeles. Nu spune că suta de franci e de la mine. Să creadă toţi că-s micile tale economii."

De două zile, Jack se simţea foarte mîndru că are banii aceştia în buzunar. Într-adevăr, monedele de aur îi cumpăneau mersul şi-i dădeau o mare voioşie, sprintenă şi plină de siguranţă. Se bucura mult să aibă haine noi şi curate, şi nu numai groaznica lui bluză spălată de atîtea ori. Dar pentru asta, trebuia să se ducă la Nantes şi aştepta nerăbdător duminica viitoare. Să meargă la Nantes! Încă o bucurie mai mult; şi ceea ce-l mişca mai presus de orice era gîndul că toate bucuriile acestea le datora mamei lui. Un singur lucru îl încurca: alegerea darului pentru Zenaida. Ce se dă unei fete care se mărită? Cum să-i faci plăcere, să ghiceşti ce-i lipseşte în puhoiul de giuvaeruri şi de găteli pe care le primesc logodnicele, ca un rămas bun pentru totdeauna de la toate copilăriile, de la toate cochetăriile tinereţii lor? Ar fi trebuit să vadă ce are.

Iată la ce se gîndea Jack într-o seară de iarnă, întorcîndu-se acasă. Era foarte întuneric în seara aceea. Aproape de casă se izbi de cineva care alerga de-a lungul zidurilor.

– Dumneata eşti, Belizarie?

Nu i se răspunse. Dar, împingînd uşa, ucenicul văzu că nu s-a înşelat şi că Belizarie a trecut pe acolo. Clarissa era în antreu, zbîrlită de vînt, vînătă de frigul de afară şi atît de îngrijorată, încît, chiar faţă de Jack, citi mai departe scri-

soarea pe care o ținea în fîșia de lumină ce se strecura din sală. De bună seamă, scrisoarea aducea o veste cu totul neobișnuită. Atunci Jack își aminti că-n timpul zilei auzise spunîndu-se la atelier că Nantezul a pierdut o sumă mare la Saint-Nazaire, jucînd cu mecanicii unui vapor englezesc, sosit de curînd din Calcutta. De data aceasta se întrebau cu toții cum va face să plătească și dacă n-o să fie dat peste cap. Fără îndoială că asta-i vestea scrisoarea. N-aveai decît să privești emoția Clarissei.

În sală, Zenaida și Mangin erau singuri. Moș Roudic, plecat de dimineață la Chateaubriand, unde se găseau hîrtiile fiicei lui, nu se întorcea decît a doua zi, ceea ce nu-l împiedica pe frumosul brigadier să vină să-i facă curte fetei și să cineze la Indret, unde prezența lui era îngăduită, doamna Roudic fiind de față. De altfel, părea tare liniștit brigadierul ăsta puțin primejdios și-și purta cu vrednicie, epitetul de „viitorul", uscat și rece ca timpul unui verb. În clipa aceea, lungit în jilțul plăcut al șefului de atelier, cu picioarele la grătarul sobei, pe cînd Zenaida, gătită și pieptănată de maică-sa vitregă, strînsă în corset și roșie ca focul, isprăvea de pus masa, el îi vorbea foarte grav de tariful vămilor, de taxa pentru semințele oleaginoase, indigo, icre de morun, ca să intre în portul Nantes.

Astea-s nimicuri, nu-i așa? Ei, bine, amorul e un asemenea scamator, încît Zenaida se prăpădea de plăcere la fiecare cifră, și uneori se oprea din pusul mesei, răscolită pînă-n adîncul inimii de toate amănuntele de antrepozit și de tranzit, ca de o muzică încîntătoare. Intrarea ucenicului tulbură acești îndrăgostiți, așezați de la bun început în pacea tihnită a convorbirilor casnice.

— Ah, Dumnezeule, uite-l pe Jack! E, dar, foarte tîrziu. Și încă n-am muiat bucățile de franzelă în supă. Repede la pivniță, prietene Jack! Da' mama oare unde-o fi?... Mamă!...

Clarissa intră, foarte palidă încă, dar potolită; își netezise părul și-și scuturase măzărichea de pe hainele ude.

„Biata femeie! gîndea Jack, privind-o pe cînd ea se silea să mănînce, să vorbească, să surîdă, înghițind unul după altul pahare mari de apă, ca pentru a-și înăbuși din răsputeri o cumplită emoție care o gîtuia. Zenaida nu băga de seamă nimic. Cu pofta de mîncare tăiată de bucurie, nu-și mai lua ochii de la farfuria brigadierului și părea încîntată văzînd cu

ce maiestuoasă liniște făcea el să piară toate bucățelele ce i se serveau, fără să-și întrerupă nici o clipă o cuvîntare despre tariful comparat între seul brut și osînza topită. Întruchiparea vămii era Mangin ăsta! Bun vorbitor, exprimîndu-se în cuvinte alese, încet, cu metodă, dar totuși mai puțin încet decît mînca, fiindcă nu lua nici o îmbucătură de pîine fără s-o privească țintă, s-o cerceteze cu de-amănuntul, s-o pipăie în toate felurile, și tot așa își ridica de fiecare dată paharul la înălțimea lămpii și gusta vinul înainte să-l bea, ca și cum s-ar fi ferit de vreo fraudă, gata să-și ia chiar de la gură un lichid de contrabandă sau alimente oprite. De aceea, cînd era acolo, mesele nu se mai isprăveau. Mai ales în seara aceea, Clarissa părea că-l rabdă anevoie. Nu-și găsea locul, se ducea la fereastră, asculta cum bate măzărichea-n geamuri, apoi, întorcîndu-se spre masă:

— Ce vreme o să ai astăzi la întoarcere, bietul meu Mangin! Aș vrea să fii acum acasă.

— Ba eu nu! zise Zenaida cu atîta nevinovăție, încît izbucniră toți în ris, iar fata și mai tare decît ceilalți.

Nu-i nimic. Vorba Clarissei prinsese, și brigadierul, curmîndu-și o poliloghie lungă despre drepturile de consum, se ridică să plece. Dar nu era încă afară și, mulțumită pregătirilor de plecare, grăsuna Zenaida se mai alegea cu un sfert de ceas adăugat la seară. Ba s-aprindă felinarul, ba să încheie mantaua. Vrednica fată lua asupra ei toate îngrijirile acestea; și dac-ați ști ce încet se aprindeau chibriturile și ce greu era să închei mănușile de uniformă!

În sfîrșit, iată logodnicul împachetat. Cu gluga trasă pe ochi, cu fularul înfășurat de două-trei ori în jurul gîtului și strîns cu nădejde, v-o jur! de două mîini puternice, parc-a pierit pe de-a-ntregul într-un scafandru. Așa cum e, Zenaida tot frumos îl găsește, și-n picioare, în pragul ușii, cu inima cam grea de despărțire, privește îngrijorată cum se avîntă în ulița mare din îndrăt, foarte întunecoasă, încîntătoarea umbră de eschimos pe care o însoțește felinarul ce se leagănă. Maică-sa vitregă e nevoită să vină s-o ia:

— Haide, Zenaida, intră în casă.

Și vorbind astfel, glasul Clarissei trădează o nerăbdare pe care n-o îndreptățește întru nimic grija de îndrăgostită a fetei. Neliniștea aceasta nervoasă sporește cu fiecare ceas și nu-i scapă amicului Jack. Totuși mai vorbesc, făcînd rîndu-

jală în sală. Din cînd în cînd, Clarissa se uită la ceasornicul din perete și zice:

— Ce tîrziu e!

— Numai de n-ar pierde trenul... — răspunde Zenaida, care nu se gîndește decît la logodnicul ei și, de cînd a plecat, îl urmărește în toate locurile pe unde trece în drumul lui... Iată-l la capătul tîrgului... Cheamă luntrașul, se suie în barcă... Frig trebuie să mai fie pe Loara! zice ea, isprăvindu-și visul în gura mare.

— O, da, foarte frig... — răspunde mama vitregă, cutremurîndu-se; dar nu se frămîntă pentru frumosul brigadier. Sună ceasul zece. Se ridică repede, dintr-o dată, cum faci să scapi de oameni supărători: Dacă ne-am duce la culcare?

Apoi, văzînd că ucenicul se pregătește, ca-n toate serile, să întoarcă de două ori cheia în ușă, se repede să-l oprească:

— Nu-i nevoie, nu-i nevoie! Am închis eu, haidem sus!

Dar Zenaida asta nu mai isprăvește vorba despre Mangin al ei.

— Jack, găsești că-s frumoase mustățile blonde? Oare cîtă vamă se plătește pentru semințele olaegi... oleaginoase?

Jack nu mai ține minte. Trebuie să-l întrebe ea pe domnul Mangin. E așa de interesantă problema tarifelor!

— Vă duceți la culcare, da sau nu? întreabă doamna Roudic, făcîndu-se că rîde, dar cu toți nervii încordați.

De astă dată s-a isprăvit. Urcă tustrei pe scăriță.

— Haide, bună seara! zice mama vitregă, intrînd în odaia ei. Pic de somn.

Totuși, ochii ei strălucesc tare. Jack a și pus piciorul pe scara podului său, dar, în seara aceea, odaia Zenaidei e atît de ticsită cu daruri de nuntă, încît el nu-și stăpînește dorința de-a le cerceta pe rînd.

Bun prilej pentru ceea ce voia să știe. Peste zi veniseră prietene. Fuseseră scoase toate comorile, care mai erau acolo, înșirate pe scrinul larg, unde o fecioară de ceară cu copilul Isus își arăta albeața chipului. Lîngă ea, douăsprezece linguriță de argint aurit luceau în cutia lor deschisă, apoi o cană de argint pentru cafea, o carte de rugăciuni cu paftale, o cutie de mănuși — mănuși bărbătești, vezi bine! — și de jur împrejur hîrtiile mototolite, panglicile albastre sau trandafirii cu care fuseseră legate toate darurile sosite de la cas-

tel. Veneau apoi darurile mai modeste ale nevestelor de slujbași sau șefi de atelier. Vălul și cununa, în cutii de carton trimise din Nantes, și oferite de doamna Karkabélek și de doamna Lebelleguic împreună; doamna Lemoallic trimisese un ceas de perete, doamna Lebescam un covor de masă, altele, împletituri cu croșeta, un inel de sticlă, o poză bisericească, o sticlă de parfum și, în sfîrșit, doi „însurăței din tîrgul Batz", făcuți din scoici, două păpușele țepene, îmbrăcate cu scoici de felurite culori ce reproduceau pitorescul costum din partea locului: pieptarul aurit pe fusta groasă, albastră a miresei, vesta scurtă și nădragii înfoiați ai mirelui.

Zenaida arăta cu mîndrie toate comorile acestea și le învelea la loc, pe rînd. Ucenicul scotea strigăte de admirație și se gîndea într-una: „Oare ce-aș putea să-i dau și eu?"

— Dar zestrea, Jack? Zestrea nu mi-ai văzut-o? Stai!

Luă o cheie dintr-o ceașcă de pe scrin, deschise un sertar de unde scoase altă cheie dăltuită și foarte veche, ce deschidea dulapul de stejar de o sută de ani în familie. Cele două canaturi se dădură în lături, lăsînd să se răspîndească un miros plăcut de leșie cu iris; iar Jack putu să admire teancuri mari de cearșafuri roșcate, țesute de prima doamnă Roudic, și grămezi de rufe lucrate în cute și crețuri de îndeminaticele mîini bretone, care ajung tot mai desăvîrșite, călcînd mereu stihare și bonete.

— Vezi ce multe-s!... zicea Zenaida, biruitoare.

Ce-i drept, niciodată la maică-sa, unde dulapul cu oglindă era totuși ticsit cu broderii și dantele subțiri, Jack nu văzuse atîta rufărie așezată în așa de bună rînduială.

— Dar nu asta-i cel mai frumos, prietene Jack! Ia te uită aici!

Și, ridicînd un teanc greu de fuste, îi arătă o casetă ascunsă sub toate pînzeturile albe, ca și cum ea ar fi fost mireasa.

— Știi ce-i înăuntru?... Zestrea mea. O spunea cu mîndrie. Mult iubita mea zestre, frumoasa mea zestrișoară care, peste două săptămîni, va face să mă cheme doamna Mangin. Sînt bani înăuntru, nu glumă, și de tot felul: albi și galbeni. Hei, vezi cum m-a îmbogățit tata Roudic? Totu-i pentru mine, e pentru micul meu Mangin. O, cînd mă gîndesc, îmi vine să rîd și să plîng totodată, și apoi să mai și joc.

Într-o izbucnire de bucurie caraghioasă, grăsuna, prinzîndu-şi fusta de o parte şi de alta şi îndepărtînd-o cu degetele răsfirate, începu să joace un dans greoi din Auvergne înaintea preafericitei casete căreia îi datora fericirea ei, cînd o lovitură în perete o întrerupse brusc:

— Hei, Zenaida, lasă odată copilul să se culce. Doar ştii că trebuie să se scoale devreme.

Era vocea Clarissei, de astă dată foarte mînioasă şi cu totul schimbată. Cam ruşinată, viitoarea doamnă Mangin închise dulapul, îşi ziseră încet bună seara, Jack rezemă scara la podul lui şi după cinci minute, căsuţa amorţită sub zăpadă, legănată de vînt, părea că doarme ca vecinele ei, în tăcerea şi liniştea nopţii. Dar masca locuinţelor e tot atît de amăgitoare ca şi a oamenilor; şi căsuţa cu ferestrele închise, ca nişte pleoape grele de somn, adăposteşte cea mai sfîşietoare şi cea mai întunecată dramă.

Sala de jos, în casa Roudic. Lampa-i stinsă. Luminaţi numai de răsfingerea de incendiu pe care-o aruncă un foc mare de cărbuni ce se prăbuşeau în cămin, un bărbat şi o femeie stau alături, în fundul încăperii. La mişcarea jucăuşă a flăcării, faţa femeii se înroşeşte pe neaşteptate, ca de o ruşine. Bărbatul e în genunchi. Nu i se vede decît frumosul păr cîrlionţat, dat pe spate, şi mijlocul puternic şi mlădios, plecat într-o atitudine de adoraţie şi de rugăminte.

— O, te rog din suflet — şopteşte el — te rog fierbinte, dacă mă iubeşti!...

Ce-i mai poate cere? Ce poate ea să-i dea mai mult? Oare nu-i toată a lui, oricînd şi oriunde, şi orice-ar fi? Un singur lucru respectase pînă atunci: casa soţului ei. Dar Nantezul n-avusese decît să facă un semn, să scrie o vorbă: „Vin la noapte.... lasă uşa deschisă", ca s-o hotărască să-l primească şi-n acest ultim adăpost al cinstei ei, să-şi mai piardă şi liniştea pe care o dă, chiar şi celei mai vinovate, căminul ce n-a fost niciodată pîngărit.

Nu numai că lăsase uşa deschisă, cum i-o cerea, dar, după ce se culcaseră ceilalţi, se mai pieptănase o dată, îşi pusese rochia care-i plăcea lui, cerceii dăruiţi de el; se silise să se facă tare frumoasă pentru această primă noapte de dragoste. Ce-i mai trebuia, dar? Pesemne că ceva înfiorător, cu neputinţă, ceva pe care, desigur, ea nu-l avea. Altfel, cum s-ar

fi împotrivit pătimașei îmbrățișări a celor două brațe strînse în jurul ei, fierbinței rugăminți a ochilor aprinși de-o înfrigurare lacomă și a gurii puternic apăsată pe a ei?

Totuși nu se învoia, ea, atît de slabă și de molatică. Găsea puterea să se împotrivească cererii lui, glasul răzvrătit și indignat ca să-i răspundă: „O, nu... nu... asta nu... E cu neputință!"

Haide, Clarissa, doar îți spun că-i numai pentru două zile. Cu acești șase mii de franci, plătesc cei întîi cinci mii pierduți, și pe urmă, cu ce-mi rămîne, recîștig o avere.

Privindu-l, Clarissa avu întîi o expresie rătăcită și înspăimîntată, apoi se cutremură din tot trupul:

— Nu, nu! Asta nu!

Parcă și-ar fi răspuns mai mult ei decît lui, unui gînd ispititor, ascuns în împotrivirea ei. Atunci el își înteți dezmierdările și ruga-i fierbinte; iar ea încerca să se îndepărteze de el, să se ferească de sărutările, de mîngîierile și de pătimașa îmbrățișare cu care adormea de obicei îndoielile și remușcările slabei făpturi.

— O, nu, te rog, nu te mai gîndi la asta. Să căutăm alt mijloc.

— Doar îți spun că nu-i altul.

— Ba da, ascultă. Am o prietenă foarte bogată la Chateaubriand, fata perceptorului. Am fost colege la *Călugărițe*. O să-i scriu, dacă vrei, cerîndu-i acești șase mii de franci ca pentru mine.

Spunea tot ce-i trecea prin minte, primul lucru venit, ca să scape de chinul rugăminții lui. El își dădea seama și clătina din cap.

— Nu se poate — zise — îmi trebuiesc banii mîine.

— Ei bine, știi ce? Ar trebui să te duci la director. E un om tare bun și ține la tine. Poate că...

— El? Haida de! O să mă dea afară de la uzină. Iată cu ce m-aș alege. Cînd mă gîndesc totuși c-ar fi așa de simplu. Peste două zile, numai două zile, aș pune banii la loc.

— Ei, așa spui...

— Dacă spun, este că sînt sigur. Pe ce vrei să-ți jur?

Și văzînd că n-o va convinge, că pînă la urmă se închidea în mutenia zăvorîtă cu care cei slabi se apără de ei înșiși și de ceilalți, îi scăpă un cuvînt înfiorător.

— Rău am făcut să-ți vorbesc. Mai bine nu-ți spunem nimic și mă uream sus la dulap să-mi iau ce-mi trebuie.

— Dar bine, nenorocitule — murmură ea, tremurînd, căci o cuprinsese teama c-ar putea să facă ce spune — nu ştii oare că Zenaida se uită la banii ei în toate zilele, că-i numără şi răsnumără... Uite, chiar astă-seară am auzit-o că-i arăta ucenicului caseta.

Nantezul tresări:

— Al Serios?...

— Cum să nu... biata fată-i aşa de fericită!... Asta ar ucide-o... De altfel, cheia nu-i la dulap...

Deodată, băgînd de seamă că, discutînd, pierde din cinstea refuzului ei, că fiecare argument putea să-i dea lui o armă, tăcu. Mai rău era că se iubeau, că şi-o spuneau încrucişîndu-şi privirile şi lipindu-şi buzele în răstimpul tristei dezbateri. Şi era cumplit duetul acesta cu melodie şi cuvinte care se potriveau aşa de puţin.

— Ce-o să mă fac? repeta mereu ticălosul.

Dacă nu-şi plătea datoria aceasta de joc, era dezonorat, pierdut, alungat de pretutindeni. Plîngea ca un copil, îşi rostogolea capul pe genunchii Clarissei, o chema: „Mătuşă... mătuşică..." N-o mai ruga iubitul, ci un copil căruia Roudic îi ţinuse loc de tată şi toată casa îl răsfăţase. Biata femeie plîngea cu el, dar fără să se învoiască. Printre lacrimi, spunea într-una: „Nu... nu... asta nu se poate", agăţîndu-se de aceleaşi cuvinte ca înecatul de scîndura pe care a apucat-o şi o strînge cu mîinile încleştate.

Deodată el se ridică:

— Nu vrei?... Atunci, bine. Ştiu ce-mi rămîne de făcut. Adio, Clarissa! Nu voi supravieţui ruşinii.

Se aştepta la un ţipăt, la o izbucnire.

Nu.

Veni drept spre el:

— Vrei să mori? Ei bine, şi eu. M-am săturat de viaţa asta de păcat, de minciună, în care iubirea-i silită să se ascundă, şi se ascunde aşa de bine, încît nu mai ştii unde s-o regăseşti. Haide, vino!

El o opri:

— Cum? Ai vrea să... Ce nebunie! E cu putinţă?

Dar nu mai găsea argumente, nu ştia cum s-o mai silească, frămîntat de-o mînie înăbuşită în faţa neaşteptatei revolte a voinţei femeii. O beţie criminală i se suia la cap.

— A, la urma urmei, prea sînt prost — zise el, repezindu-se spre scară.

Clarissa ajunse înaintea lui şi se înfipse pe prima treaptă:

— Unde te duci?

— Lasă-mă... lasă-mă... Trebuie! Şi gîngăvea.

Ea se agăţă de el:

— Să nu faci asta, te rog!

Dar beţia se urca. Nu mai asculta nimic.

— Ia seama... dacă te mişti, strig... chem.

— Ei bine, cheamă! Să ştie toată lumea că nepotul ţi-e iubit şi că iubitul tău e un hoţ.

Îi vorbise de aproape, că-n lupta aceasta vorbeau foarte încet, cuprinşi fără voie de respectul tăcerii şi al somnului pe care noaptea îl poartă cu ea. La licărirea roşie a focului ce murea în cămin, el i se arătă deodată aşa cum era într-adevăr, demascat de-o puternică tulburare care dezvăluie mişcările sufletului, descompunînd toate trăsăturile feţei. Îl văzu cu nasu-i mare, ambiţios, cu nările umflate, cu buzele-i subţiri şi ochii privind cruciş de mult ce se uitase la cărţi. Se gîndi la tot ce-i jertfise acestui om şi cum se gătise pentru noaptea aceasta de dragoste, cea dintîi pe care o petreceau împreună.

O, cumplită, înspăimîntătoare noapte de dragoste!

Deodată o cuprinse un adînc dezgust de el şi de ea însăşi, o istovire a tuturor puterilor ei. Şi pe cînd răufăcătorul se căţăra pe scară şi se ducea pe dibuite în vechea casă părintească, unde cunoştea toate colţişoarele, ea căzea iar pe divan, afundîndu-şi capul în perne, să-şi înăbuşe hohotele de plîns şi ţipetele, să nu mai vadă, să nu mai audă nimic.

V

Beţia

Nu era încă şase dimineaţa.

Pe uliţele din Indret, întuneric beznă. Ici-colo, la geamuri de brutării şi de crîşme, cîteva lumini fumegînde se iveau în ceaţă, ca după o hîrtie unsă cu ulei, cu înfăţişarea stearsă a razei care nu poate răzbi. Într-una din crîşmele acestea,

lîngă soba încinsă ce duduia, nepotul lui Roudic și ucenicul său ședeau de vorbă și beau.

— Haide, Jack, încă un rînd.

— Nu, mulțumesc, domnule Charlot. Nu-s învățat să beau. Mă tem să nu-mi facă rău.

Nantezul se puse pe rîs:

— Haida de! Un parizian ca tine... glumești... Hei, jupîne, două pahare din cel alb, și repede!...

Ucenicul nu îndrăzni să nu primească. Atîta atenție din partea unui bărbat așa de frumos îl măgulea peste măsură. Avea și de ce. Descnatorul, așa de mîndru, așa de disprețuitor de obicei, care în optsprezece luni nu-i vorbise nici măcar de trei ori, întîlnindu-l din întîmplare în dimineața aceea la Indret, îi făcuse onoarea să-l întîmpine ca pe un camarad, să-l ia cu el la crișmă și să-l cinstească cu trei pahărele de culori felurite. Era ceva atît de neobișnuit, încît, la început, Jack nu prea avu încredere. Celălalt părea așa de ciudat și-l întreba cu atîta stăruință: „Nimic nou la familia Roudic?... Nimic nou, zău așa?"

Ucenicul își zicea: „Dacă-ți închipui tu c-am să-ți duc scrisorile ca Belizarie"...

Dar această impresie proastă nu ținuse mult. De la al doilea rînd de pahare se simțise mai la largul său, mai liniștit. La urma urmei, Nantezul ăsta nu părea să fie un om rău, ci mai degrabă un nenorocit rătăcit de patimile lui. Mai știi! Poate că nu-i lipsea decît o mînă întinsă, sfatul unui prieten ca să-l întoarcă pe calea cea bună, să-l facă să se lase de cărți și să-l silească să respecte casa unchiului său.

La al treilea rînd, Jack, împins de-o neașteptată pornire, de o căldură sufletească nemaipomenită, oferi prietenia sa Nantezului, care i-o primi cu recunoștință și, ajungînd prieteni, crezu că-i poate da cîteva sfaturi:

— Știi una, Nantezule?... Ei bine... ascultă-mă... lasă-te de cărți.

Lovitura era directă, și de bună seamă că nimerise în plin, fiindcă descnatorul își mișcă nervos buzele (de tulburare, fără îndoială), dînd iute de dușcă rachiul. Jack, văzînd efectul, nu se mulțumi numai cu atîta:

— Și-apoi, uite... vreau să-ți mai spun ceva...

Noroc de glasul crișmarului că-l opri, fiindcă de data aceasta Nantezul și-ar fi ascuns anevoie impresiile.

— Hei, flăcăi, iată clopotul!

În aerul rece al dimineții, un dangăt monoton și jalnic se amesteca în forfota mulțimii tăcute, în tusea și-n bocăneala galenților de-a lungul ulițelor ce urcau.

— Haide — zise Jack — trebuie să plecăm.

Și cum prietenul său plătise cele dintîi două rînduri, ținu neapărat să-l achite el pe al treilea, fericit că scoate un ludovic din buzunar și-l aruncă pe tejghea, zicînd:

— Oprește cît trebuie.

— Drace, un gălbior !... exclamă negustorul, puțin deprins să vadă asemenea monede ieșind din buzunarele unui ucenic. Nantezul nu rosti o vorbă, dar tresări... Nu cumva se dusese și ăsta la dulap?

Jack se făcea, văzîndu-le uimirea.

— Și mai sînt și alții! zise el, bătîndu-se peste haină, apoi, plecîndu-se la urechea descnatorului: E pentru un dar pe care vreau să-l fac Zenaidei.

— Nu, zău? rosti celălalt, zîmbind cu răutate.

Crișmarul nu mai isprăvea tot învîrtind moneda și pe față, și pe dos, cu oarecare neliniște.

— Da' grăbește-te odată! îi zise Jack. Ai să mă faci să scap drapelul.

Într-adevăr, clopotul mai suna, dar încet, rărindu-și bătăile, ca și cum i s-ar fi stins glasul pentru ultimele chemări. În sfîrșit, după ce i se dădu restul, ieșiră amîndoi la braț.

— Păcat, dragul meu Jack, că ești silit să te duci la șandrama Vaporul spre Saint-Nazaire nu pleacă decît peste un ceas. Aș fi fost atît de fericit să mai stau puțin cu tine. Îmi face cu adevărat bine să te aud vorbind. A, de-aș fi fost totdeauna sfătuit așa!

Și încetișor tîra ucenicul spre Loara. Jack se lăsa dus. După căldura înăbușitoare din crîșmă, îl cuprinsese frigul din stradă, mai ales după al treilea rînd. Umbla ca buimăcit, se împiedica la tot pasul și, poleiul fiind foarte lunecos, se rezema cît putea de brațul noului său prieten, ca să nu cadă. I se părea că i-a dat careva cu ceva în cap sau că-i stringe țeasta într-o pălărie de plumb. Dar asta nu ținu decît vreo cîteva minute.

— Ia stai! zise el. Mi se pare că nu mai aud clopotul.

— Nu se poate!

Se întoarseră. Zorile albe sfîșiau cerul și-l luminau deasupra uzinei. Drapelul pierise. Jack se îngrozi. Pentru întîia dată i se întîmpla așa ceva. Dar cel mai deznădăjduit din ei amîndoi era tot Nantezul.

- E vina mea, e vina mea — zicea el.

Voia să se ducă la director să-l roage, lămurindu-i că numai el e de vină. La rîndul său, ucenicul fu nevoit să-l liniștească:

Eh, ia lasă, doar n-am să mor că m-a trecut o dată lipsă pe tăbliță de control. Asta o să ne îngăduie să stăm mai mult împreună. Te petrec pînă la vapor și mă întorc la clopotul de zece. Scap numai cu un perdaf de la uriașul cela de Lebescum.

Și tocmai de perdaful lui se temea. Dar simțămîntul acesta fu mai slab decît bucuria, mîndria ce-l cuprindea umblînd la braț cu Nantezul și decît convingerea pe care o avea că-l va aduce pe calea cea bună. În felul ăsta-i vorbea, coborînd spre fluviu, sub copacii mari, albi de promoroacă, și cuvintele-i erau atît de înflăcărate, încît nu mai simțea frigul cumplit al dimineții, nici vîntul care bătea îngrozitor, tăios ca o lamă. Vorbea de bunul moș Roudic, așa de cumsecade, așa de inhitor, așa de plin de încredere, de Clarissa, care, deși avea tot ce-i trebuie ca să fie fericită, îți făcea milă de galbenă ce era și cu ochii rătăciți în unele clipe.

— Ah, s-o fi văzut azi-dimineață cînd am plecat. Era așa de albă, că părea moartă.

Cum vorbea astfel, ucenicul simți brațul Nantezului tresărind sub al său, ceea ce-i dovedi că băiatul tot mai are puțină inimă.

— Nu ți-a spus nimic, Jack? Adevărat că nu ți-a spus nimic?

— Nimic, nici un cuvînt. Zenaida-i vorbea, și ea nu răspundea. N-a mîncat. Mă tem să nu fie bolnavă.

— Biata femeie!... zise Nantezul cu un oftat de ușurare, pe care copilul îl luă drept tristețe și-l umplu de milă.

„Destul pentru prima oară — gîndea el — nu trebuie să-l copleșesc."

Se apropiau de chei. Vaporul încă nu sosise. O ceață deasă acoperea fluviul de la un țărm la celălalt.

— Dac-am intra aici — îl îmbie Nantezul.

Era o baracă de scînduri, cu bănci înăuntru, slujind drept adăpost muncitorilor care așteptau luntrașii pe vreme rea.

Clarissa cunoștea bine baraca aceasta! Și bătrîna, care își așezase într-un colț micul negoț de rachiu și de cafea, o văzuse de multe ori pe doamna Roudic așteptînd barca și străbătînd Loara pe o vreme cîinoasă.

— Cam pișcă în dimineața asta, băieți! Nu beți cîte un ciocan de rachiu?

Jack primi bucuros, dar numai dacă plătește el, și chiar făcu un semn unui marinar de gardă, care dirdîia de frig la piciorul semaforului, să vină să cinstească împreună cu ei. Marinarul și Nantezul își înghițiră rachiul ca pe un tămîios. Ucenicul făcu la fel, dar ce n-ar fi putut imita era zîmbetul lacom și acel „Ah!" de mulțumire al marinarului ștergîndu-și gura cu dosul mînecii. Grozav rachiu! Lui Jack i se păreu c-a înghițit toată zgura din uzină. Deodată, un fluierat sfîșie ceața. Vaporul spre Saint-Nazaire! Fură nevoiți să se despartă, dar își făgăduiră să se mai vadă.

— Ești un băiat de treabă, Jack, și-ți mulțumesc pentru bunele sfaturi.

— Ei, lasă! Zău, n-ai de ce — răspunse Jack, strîngînd cu putere mîna Nantezului și uimit că se simte atît de mișcat, de parcă s-ar despărți pentru totdeauna de un vechi prieten de douăzeci de ani. Și mai cu seamă, Charlot, știi ce ți-am spus. Să nu mai joci!

— A, nu, niciodată — zise celălalt, grăbindu-se să se urce pe vapor, ca să nu-l vadă tînărul său amic pufnind de rîs.

După ce plecă Nantezul, Jack nu mai avu nici un chef să se ducă la uzină... Simțea în inimă o veselie neobișnuită și în vine un clocot, nevoia de a chiui, de a alerga, de a da din mîini. Chiar ceața albă ce plutea peste Loara, străbătută de vapoare mari, negre care lunecau prin mijlocul ei ca niște umbre chinezești, chiar și ceața i se părea veselă, atrăgătoare, ca și cum el ar fi simțit că are aripi să treacă prin ea. Dimpotrivă, găsea înfiorător tot zgomotul acela de ciocane, de cazane, uruitul înăbușit prea binecunoscut, și de care avea un chef nebun să fugă. La urma urmei, de-ar lipsi o zi întreagă sau numai cîteva ceasuri, perdaful lui Lebescam n-avea să fie mai aspru. Atunci îi veni gîndul ăsta bun:

„Fiindcă tot sînt pe drum, de ce n-aș folosi prilejul, ca să mă duc pînă la Nantes să-i cumpăr darul Zenaidei."

Iată-l în barca luntraşului, apoi la Basse-Indre, apoi la gară, purtat ca prin minune, după cum i se părea, atît de uşor le făcea pe toate în dimineaţa aceea. Dar la gară nu pleca nici un tren pînă la douăsprezece. Cum să-şi treacă vremea? Sala de aşteptare era rece şi pustie. Afară bătea vîntul; Jack intră la un han, unde trăgeau mai mult muncitorii decît ţăranii, cu toate că era în cîmp, şi avea drept firmă cuvintele acestea scrise cu negru pe faţada proaspăt tencuită: „*Aici, mă rog!*“ — strigătul ce răsună în fierărie cînd fierul e cald şi muncitorii sînt chemaţi să-l bată. Firmă mincinoasă ca toate firmele, că aici nu era vorba să făureşti.

Deşi încă devreme, era lume aproape la toate mesele luminate de mici lămpi cu gaz, al căror fum vătămător se amesteca în fumul lulelelor, îmbîcsind aerul. La *Aici, mă rog!* beau prin colţuri toţi cei ce umplu crîşmele în zi de lucru, lepădăturile, drojdia atelierelor, toţi cei care găsesc că sculele-s prea grele şi paharu-i uşor. La *Aici, mă rog!* nu vedeai decît mutre scîrboase, bluze leneşe, mînjite de vin şi de glod, braţe ostenite de somnul beţivului, toţi destrăbălaţii, mişeii, rataţii muncii, pe care-i pîndeşte crîşma din preajma uzinei şi-i atrage spre geamul înşelător, unde sticle aliniate colorează şi ascund otrava alcoolului. Înecat de fum, zăpăcit de o gălăgie nedesluşită, ucenicul se codea să se aşeze pe o bancă lîngă ceilalţi, cînd auzi că-l cheamă cineva din fund.

— Măi, Aztecule, ia vino încoace!

— Ehei, uite-l pe Gascogne!

Gascogne era un muncitor din Indret, dat afară în ajun din pricina beţiei. Lîngă el, la aceeaşi masă sta un marinar sau mai degrabă un elev de marină de vreo şaisprezece-şaptesprezece ani, a cărui faţă spînă şi gata ofilită, cu o gură moale şi obosită, ieşea din guleru-i larg, albastru, cu o îndrăzneală obraznică. Jack se alătură plăcutei tovărăşii.

— Va să zică tragi şi tu la măsea, neiculiţă! zise Gascogne cu familiaritatea care-i leagă pe cei răi. Bine s-a mai nimerit! Ai să bei un rînd cu noi.

Jack primi şi între ei începu un asalt de politeţe şi de sticle de toate culorile. Mai ales micul marinar îi plăcea. Îşi purta frumosul costum cu atîta fudulie şi cutezanţă! Şi-apoi, ce mai siguranţă, ce îndrăzneală, nu se temea nici de Dumnezeu, nici de jandarmi. La vîrsta lui făcuse de două ori ocolul

pămîntului și vorbea de javaneze și de Java, ca și cum ar fi fost peste drum, dincolo de Loara. Ah, ce bucuros și-ar mai fi schimbat ucenicul vesta lui de lînă, bluza și pantalonii, cu pălăria de mușama, semeț dată pe ceafă pe capul tuns al micului marinar, și cu cingătoarea lui largă, albastră, spălăcită de soare și de apa mării. Cel puțin asta era o adevărată meserie, plină de aventuri și de primejdii. Totuși marinarul se plîngea:

— Prea multă zeamă pentru așa de puțină carne... — zicea el în fiece clipă.

Jack era încîntat de vorba aceasta, o găsea plină de haz:

— Prea multă zeamă pentru așa de puțină carne!... Eh, marinarii ăștia ce oameni veseli!

— Îi ca la Indret — adăuga Gascogne. Ce mai șandramale!...

Și se pornea să-l blesteme pe director, supraveghetorii, o gloată de nepricepuți care stau cu mîinile-n sîn, pe cînd ceilalți se spetesc pentru ei.

— Ce-i drept, ar fi multe de zis... — făcu Jack, amintindu-și deodată fraze banale de-ale cîntărețului Labassindre despre drepturile muncitorului și tirania capitalului. I se dezlegase limba, ca și picioarele, bătrînului Jack, în dimineața aceea. Încetul cu încetul, elocvența lui amuți toate flecărelile din crîșmă. Îl ascultau. Șopteau în juru-i: „E dat dracului strengarul ăsta! Se cunoaște că vine de la Paris". Ca să facă mai mult efect, nu-i lipsea decît „basul" lui Labassindre, și nu glasul lui de cocoșel răgușit, glasul acela de adult cu dulceața copilăriei ce nu se potrivea de fel cu accentele grave timpurii și care-i venea acum de tare departe, parcă și-ar fi trimis cuvintele la mai multe atmosfere deasupra capului său. Peste puțin, ceea ce spunea ajunse așa de încurcat, așa de nedeslușit, chiar pentru el, încît vorbi întîi fără să se audă, apoi i se păru că zboară clătinîndu-se, ca și cum ar fi fost azvîrlit să-și urmărească ideile și cuvintele în nacela unui balon, a cărui mișcare îi făcea rău și-l amețea cu desăvîrșire.

...O senzație de răcoare pe frunte îl readuse în fire. Sta jos pe malul Loarei. Cum de se găsea acolo, lîngă micul marinar, care-i uda tîmplele? Ochii, anevoie deschiși, clipiră ziua-n amiaza mare; apoi zări în fața lui fumul uzinei și, foarte aproape, un pescar în picioare în barca lui ridicînd pînza și pregătindu-se de plecare.

— Ei, ți-e mai bine? întrebă micul marinar, storcîndu-și batista.

— Cum nu, foarte bine — răspunse Jack, dîrdîind de frig și cu capul greu.

— Atunci, suie-n barcă!

— Ce-ei?! făcu ucenicul, foarte mirat.

— Păi da! Mergem la Nantes. Nu mai ții minte c-ai închiriat o barcă de la pescarul ăsta, adineauri, la crîșmă? Uite-l și pe Gascogne că se întoarce cu merindele.

— Merindele?

— Na, prietene, ia-ți restul — zise fierarul, încărcat cu un coș mare, din care ieșeau gîturi de sticle și colțul unei pîini... Haide, hop! La drum, băieți! Vîntu-i bun! Într-un ceas sîntem la Nantes; și acolo-i tragem un chef pe cinste!

Într-o clipă Jack văzu limpede tot ce urma să facă, prăpastia în care se rostogolea. Ar fi vrut să sară în barca luntrașului, legată nu departe de acolo, și să se întoarcă la Indret, i-ar fi trebuit însă o încordare a voinței, de care nu era în stare.

— Da' vin' odată! îi strigă micul marinar... Mai ești cam galben, dar prînzul o să te întremeze.

Ucenicul nu se mai împotrivi și se urcă în barcă împreună cu ceilalți. La urma urmei, îi mai rămîneau trei ludovici, mai mult decît îi trebuia ca să-și cumpere haine și o mică amintire pentru Zenaida. Așa că nu se ducea degeaba la Nantes. De altfel, era efectul stării în care se afla: avea impresiile cele mai potrivnice, trecînd de la cea mai adîncă tristețe la o mulțumire neînțeleasă.

Acum, stînd cu ceilalți la capătul bărcii, mînca bucuros, cu pofta stîrnită de vîntul înțepător și sărat care gonea barca sub un cer noros, adevărat cer breton, și-o apleca într-o parte, ca o pasăre care atingea în treacăt apa cu o aripă. Funiile scîrțîiau, pînza se umfla din toate părțile, și-n freamătul valurilor, cele două maluri desfășurau priveliști cunoscute, umbre de pescari, de spălătorese, de păstori cu oi care, pe iarba tunsă, păreau de departe niște gîngănii mari. Jack le vedea pe toate, și închipuirea lui prea mult atîtată schimba, poetiza vederile din jurul său. I se perindau în minte amintiri din cărți, aventuri pe mare, povestiri despre expediții îndepărtate, de care nu erau străine vecinătatea marinărașului și întîlnirea cu vapoarele mari, ocolite

în treacăt de barcă. De ce în memoria lui, un mic desen englezesc dintr-un vechi „Robinson Crusoe", pe care-l avusese cînd era mic, i se înfățișa stăruitor în minte, cu pagina lui îngălbenită și veche, cu Robinson culcat într-un hamac, cu o ulcică de rachiu de ienupăr în mînă, în mijlocul marinarilor beți și a resturilor de la chef, iar dedesubt inscripția aceasta pe care o ținea minte de zece ani: *„Și într-o noapte de desfrîu, mi-am uitat toate bunele hotărîri"*. Poate că, în clipa aceea, sticle goale se rostogoleau în barcă, era vin vărsat pe jos, oameni lungiți printre rămășițele unui prînz. Jack, desigur, habar n-avea de nimic; dar zborul pescărușilor, rătăciți de vînt și rotindu-se pe deasupra pînzei, îi sporeau iluzia că-i într-o călătorie lungă; stînd cu fața în sus, nu mai vedea nimic decît cerul și zdrențe de nori cenușii trecîndu-i fără încetare pe deasupra capului și fugind cu o iuțeală obositoare, iar amețeala lor începea să-l cuprindă și pe el.

Își schimbă locul, rechemat la viața obișnuită de cîntecele celor doi tovarăși care urlau cîntece marinărești: *„Și ce mai chiolhan! Și ce ne-am bătut!"* A, de-ar fi putut face ca ei; dar nu știa decît hore de copii ca: *„Mi-s pantofii roșiori"*, și i-ar fi fost rușine de atîta neștiință. Îl mai stinghereа apoi și o privire pironită asupră-i. În picioare, în fața lui, scuipîndu-și din cînd în cînd în palmă, ca să țină mai bine cîrma, stăpînul bărcii se uita țintă la el, cu ochii lui limpezi ce păreau spălăciți pe fața-i arsă și tăbăcită. Jack ar fi vrut s-o silească să tacă privirea aceea disprețuitoare care-i spunea: „Nu ți-e rușine, copil rău ce ești!"; dar lupii ăștia de mare, deprinși să pîndească vîrtejul de vînt și să-l vadă venind în umbra ce lunecă pe albastrul valurilor, au ochi hotărîți pe care nimic nu-i poate face să se plece. Ca s-adoarmă supărătoarea supraveghere, Jack voi să-l pună pe cîrmaci să bea. Îi întinse un pahar ce-i tremura în mînă și o sticlă, din care se încăpățîna să toarne vinul scurs pînă la cea din urmă picătură:

— Haide, șefule, trage-i o dușcă!...

Șeful făcu semn că nu-i e sete.

— Ia lasă-n pace deșca asta bătrînă! zise încetișor micul marinar prietenului său. Păi nu ții minte că n-avea chef să ne ducă?... Nevastă-sa l-a îndemnat... El găsea că ai prea mulți bani și nu-i lucru curat.

Ei, dar dacă credeți că Jack o să se lase să-l facă hoț... Să știți că are bani cîți vrea. N-are decît să-i scrie... Noroc că-n zăpăceala gîndurilor lui își amintește că maică-sa l-a oprit să-i rostească numele în privința sutei de franci și se mulțumește să-i încredințeze că banii sînt într-adevăr ai lui, c-a făcut economii și se duce să-și cumpere cu ei un rînd de haine și să caute un mic dar pentru Ze... Ze... Zenaida!

Și vorbea, vorbea... Dar nimeni nu-l asculta. Gascogne și marinarul se luaseră la ceartă. Unul voia să se dea jos la Châtenay, o mare mahala din Nantes, care se întinde de-a lungul țărmului, dărăpănată, întunecoasă, cu uzine și șoproane risipite printre crîșme sau printre grădini sărăcăcioase, înnegrite de ploaie și de fum. Celălalt voia să meargă mai departe, pînă la Nantes; și-n cearta care se înfierbînta, se amenințau să-și „crape obrazul cu sticlele, să-și spintece burta cu cuțitele sau numai să-și deșurubeze capul, ca să vadă ce-i înăuntru".

Caraghios era că-și spuneau gingășiile acestea foarte, foarte aproape unul de altul, siliți să se agațe de marginea bărcii ca să nu cadă, că vîntul sufla cu putere și luntrea brăzda fluviul aplecată pe o coastă. Ca să-și îndeplinească grozavele amenințări, ar fi trebuit să aibă mîinile libere și ceva mai mult loc. Dar Jack nu vedea astfel lucrurile, ba, dimpotrivă, le lua foarte în serios și, deznădăjduit de vrajba iscată pe neașteptate între cei doi tovarăși ai lui, încerca să-i potolească, să-i împace:

— Prieteni... bunii mei prieteni... vă rog!...

Avea lacrimi în glas, în ochi, pe obraji, era neobișnuit de simțitor, ca și cum toate celelalte senzații i s-ar fi topit, pierdute într-o nemărginită dorință de a plînge. Poate unde vedea prea multă apă în jurul lui. În sfîrșit, cearta se potoli deodată, așa cum izbucnise, cînd Châtenay și ultima-i casă fugi de-a lungul țărmurilor. Intrau în Nantes. Barcagiul coborî pînza și apucă lopețile, să se călăuzească mai sigur prin îmbulzeala zgomotoasă din port.

Jack vru să se ridice, ca să se bucure de privelițe, dar fu nevoit să se așeze iar repede, cu desăvîrșire amețit. Ca și de dimineață, i se părea că se află undeva sus de tot și se leagănă în gol. Numai că de data aceasta nu-și mai pierdu cunoștința. Toate se învîrteau împrejur. Case vechi sculptate, cu balcoane de piatră, se amestecau cu catarge de corăbii, le urmă-

reau, le înghiţeau, piereau şi ele, înlocuite de pînze mari întinse, de coşuri negre ce fumegau, de vapoare lucioase, roşii sau cafenii. La prora corăbiilor, sub catargul din faţă aplecat, umbre şterse, zvelte şi drapate urcau şi coborau în legănarea valurilor, iar uneori, şiroind de apă, parcă plîngeau de oboseală şi de urît. Cel puţin aşa îşi închipuia Jack. Între cheiurile înghesuite şi greoaie, sub cerul noros care-ţi purta privirea cu atît mai departe, cu cît o împiedica să se înalţe, vasele i se păreau prizonieri, iar numele scrise în coasta lor parcă cereau iar soarele, spaţiul larg, ţărmurile poleite cu aur din porturile ţărilor de peste ocean.

Atunci se gîndi la Madu, la fugile lui în portul Marsilia, la ascunzătorile-i găsite în grabă în fundul calei, printre cărbuni, mărfuri şi bagaje. Dar gîndul acesta, ca şi celelalte, numai îi străfulgeră prin minte şi se pierdu în strigătele de „Hei-rup!" ale marinarilor trăgînd odgoanele, în scîrţîitul scripetelor din vîrful vergelor şi-n loviturile de ciocan de pe şantierele de construcţii.

Deodată, Jack nu mai e în barcă. Cum e cu putinţă? Pe unde s-a dat jos? Visul are asemenea goluri; şi Jack trăieşte într-un vis zbuciumat. Împreună cu cei doi tovarăşi înaintează pe un chei nesfîrşit, de-a lungul unei căi ferate, tiesit cu mărfuri de tot felul care se încarcă ori se descarcă, aşa că la tot pasul dau peste piedici şi sar peste podişti. Se poticneşte de baloturi de bumbac, lunecă pe mormane de grîu, se loveşte de colţurile lăzilor, simte pretutindeni pe unde trece mirosuri tari sau serbede de mirodenii, de cafea, de grîne sau de esenţe. Îşi pierde prietenii, îi regăseşte, iar îi pierde şi deodată se pomeneşte că ţine un logos lung despre seminţele oleaginoase, în faţa brigadierului Mangin, care-l priveşte cu îngrijorare şi-şi răsuceşte cam încurcat mustăcioara bălaie. Fiindcă, lucru ciudat, Jack se vede pe el însuşi, se dedublează. În el e un Jack aproape nebun, care strigă, dă din mîini, merge anapoda, spune şi face mii de prostii, şi un altul cu judecată, dar mut, cu căluş în gură, neputincios, care-i osîndit să stea de faţă la decăderea celuilalt, fără să poată face altceva decît să se uite şi să-şi amintească. Acest al doilea Jack, clarvăzător şi conştient, adoarme totuşi uneori, pe cînd sminţitul îşi urmează aiurelile, şi iată de ce în ziua aceea zbuciumată sînt mari lacune, lipsuri, uitări, goluri pe care memoria n-ar putea să le umple.

Vă închipuiți rușinea lui Jack cel cu judecată, văzîndu-l pe celălalt cum merge pe străzile din Nantes, cu o lulea mare, legat caraghios cu o cingătoare de marinar nou-nouță petrecută peste bluză! Ar vrea să-i strige: „Nătărăule, n-ai tu mutră de marinar! Degeaba ai lulea, cingătoare, pălăria de mușama a marinărașului tău, degeaba te plimbi între cei doi tovarăși, dînd din umeri și bîiguind ca un netrebnic: «Prea multă zeamă pentru așa de puțină carne, ei, drăcia dracului!» Semeni cel mult cu un copil din cor care-a băut vinul din vasele pentru liturghie, cu cingătoarea ta albastră prost legată, ridicată prea sus, și cu fața ta, oricum, tot nevinovată... Ia te uită. Întorc oamenii capul și rîd de tine cînd treci".

Dar nefiind în stare să rostească ceva, nu poate decît să gîndească în sine toate acestea, și trebuie să-și urmeze supărătorul tovarăș, care-l hurducă împleticindu-se pe două cărări, cum îi trăsnește. Intră cu el într-o cafenea mare, poleită toată și împodobită cu oglinzi, în care chipurile se răsfrîng de parcă ar cădea. Jack, cel ce mai are ochi, privește în fața lui, printre oamenii care intră și ies, o ceată scîrboasă și jalnică în mijlocul căreia e celălalt Jack, foarte galben, murdar, mînjit de noroiul împroșcat în jur de pași greoi și nesiguri. Un chelnăr se apropie de cei trei netrebnici și-i dă afară, în frigul din stradă. Acum rătăcesc prin oraș.

Ce mai oraș!... Ce mare-i!... Cheiuri, mereu cheiuri mărginite de case vechi, cu balcoane de fier. Treci un pod, apoi altul, și încă unul. Ce de poduri, ce de ape care se încrucișează, se amestecă și mișcă obositor, ca pe valuri, toate vedeniile tulburi din mersul acesta fără frînă și fără țintă. Pînă la urmă, e așa de trist să tot alergi astfel, încît Jack se pomenește plîngînd cu lacrimi fierbinți pe o scăriță îngustă și alunecoasă care dă în apa neagră a unui canal, afundîndu-și în ea ultimele trepte. E o apă fără vîrtejuri și curenți, deasă, cu luciu și grea, cu dîre de vopsele și care plescăie sub clicele unui mare vapor din apropiere. Gascognc și marinarul joacă o partidă de dopuri pe mal. Jack e deznădăjduit. Nu știe de ce. Se plictisește. Și apoi se simte așa de rău!... „Drace, dacă m-aș îneca..." Coboară o treaptă, pe urmă alta. Iată-l la fața apei. Gîndul c-o să moară îl înduioșcază asupra soartei lui.

— Adio, prieteni!... zice el, plîngînd în hohote.

— Adio, bieţii mei prieteni!... N-o să mă mai vedeţi... Am să mor.

Bieţii prieteni, tot atît de surzi, se ceartă pentru o lovitură îndoielnică. Oricum, ce nenorocire să mori astfel, fără să spui adio nimănui, fără ca nimeni să încerce a te opri la marginea prăpastiei. L-ar lăsa desigur să se înece monştrii ceia. Stau acolo sus şi răcnesc, se ameninţă ca azi-dimineaţă. Iar se laudă că-şi spintecă burta, că-şi deşurubează capul. Se strînge lumea în jurul lor. Vin vardişti, Jack se teme, urcă din nou treptele şi-o ia la goană... Iată-l acum de-a lungul unui mare şantier. Pe lîngă el trece careva, alergînd şi clătinîndu-se pe picioare. E marinarul, dezmăţat, fără pălărie, fără cravată, cu gulerul mare smuls şi atîrnîndu-i pe piept.

— Da' Gascogne?

— În canal... L-am dat de-a dura, izbindu-l cu capul... Tranc!...

Şi marinarul fuge repede, că-l urmăresc vardiştii. Jack vede pînă într-atîta totul în rău, încît i se pare aproape firesc ca marinăraşul să-l fi înecat pe Gascogne, de parcă omorul ar fi ultima treaptă a unei scări înfiorătoare, unde a pus piciorul şi care coboară în beznă. Totuşi ar vrea să se întoarcă înapoi, să întrebe ce-i cu nenorociul cela. Deodată îl strigă cineva:

— Hei! Aztecule!

E Gascogne, fără pălărie, fără cravată, gîfîind, înnebunit:

— L-am curăţat pe marinarul tău... I-am dat un picioar şi zdup!... în canal... Poliţia-i pe urmele mele... O şterg... bună seara!

Care din doi e cel ucis? Cine-i asasinul? Jack nu caută, nu mai înţelege; şi nu ştiu cum se brodeşte, iată-i iar pe tustrei într-o crîşmă, unde se aşază la o masă înaintea unei uriaşe ciorbe cu ceapă, în care se toarnă cîţiva litri de vin. Băutura aceasta ciudată se cheamă „a face *chabrol*". Şi faci *chabrol*, trebuie să-l faci de mai multe ori, tot în alte crîşme, că tejghelele, mesele şchioape se perindă în visul ameţitor, în care Jack cel înţelept aproape c-a încetat să-l mai urmeze pe celălalt. Pretutindeni, numai caldarîmuri umede, pivniţe întunecoase, uşiţe arcuite cu firme grăitoare, cu butoaie mari, cu pahare înspumate şi bolţi de viţă cu struguri.

Toate acestea se întunecă din ce în ce, pînă-n clipa cînd se aprinde noaptea cocioabelor, cînd opaiţe înfipte în sticle luminează o vedenie îngrozitoare cu arăpoaice împodobite cu văluri trandafirii, cu marinari jucînd după melodiile harpiştilor în redingote. Acolo, Jack, aţiţat de muzică, face tot felul de nebunii. Acum s-a suit pe o masă şi execută un dans învechit, pe care un bătrîn maestru de dans al maică-si l-a învăţat cînd era copil:

La Monaco,
Joci încoace, joci încolo...

Şi joacă încoace, joacă încolo, apoi se surpă masa şi el se dă de-a dura cu ea printre ţăndări, ţipete şi un zgomot înspăimîntător de farfurii sparte.

Prăbuşit pe o bancă, în mijlocul unei pieţe pustii, necunoscute, unde se înalţă o biserică, Jack mai are în minte tactul paşilor: „*La Monaco, joci încoace, joci încolo...*“ Numai atîta i-a rămas din ziua aceea în capu-i gol, tot aşa de gol ca şi buzunarul... Marinarul? Plecat... Gascogne? Dispărut... E singur la ceasul ăsta din amurg, cînd simţi singurătatea în toată amărăciunea ei. Gazul gălbui se aprinde ici-colo în vîlvătăi, răsfrînte pe loc în rîu şi-n piraie. Pretutindeni pluteşte umbra, ca o cenuşă îngrămădită peste vatra zilei, încă nedesluşit luminată. În umbra aceasta, biserica îşi îneacă încetul cu încetul contururile masive. Casele nu mai au acoperişuri, corăbiile nu mai au pînze pe catarge. Viaţa coboară la faţa pămîntului, la înălţimea razelor căzute din cîteva rare prăvălii.

După strigăte, cîntece, lacrimi, deznădejde şi mare bucurie, Jack e cuprins acum de groază. Pe pagina jalnică a tristei cărţi pe care a citit-o toată ziua e scris: Neant. Pe alta: Neant şi Noapte... Nu se mai mişcă, n-are nici măcar puterea de a fugi, ca să scape de părăsirea, de singurătatea aceasta care-l înspăimîntă, şi ar fi rămas acolo întins pe bancă, aşa cum fac toţi, într-o toropeală care nu-i somn, dacă un strigăt binecunoscut, strigăt mîntuitor, strigăt de slobozire, nu l-ar fi smuls din amorţeală:

— Pălării! Pălării! Pălării!

Atunci cheamă:

— B'lizario...

E Belizarie. Jack încearcă să se ridice și să-i lămurească cum a tras „un che... che... chef"; dar nu știe dacă izbutește. Oricum, se reazemă de vînzător, al cărui mers se potrivește cu al lui, tot șchiopătînd, tot anevoios, dar cel puțin susținut de-o voință dîrză. Belizarie îl ia cu el și-l ceartă cu blîndețe. Unde se află ei? Încotro merg? Iată cheiurile luminate și pustii... o gară... E bună o bancă, să te lungești...

Oare ce-i? Ce s-a întîmplat? Ce au cu el? Îl deșteaptă. Îl zgîlțîie. Îl îmbrînceșc. Cîțiva oameni răcnesc la el. Brațe de fier îi apucă mîinile, încheieturile-i sînt legate cu frînghii. Și n-are nici măcar curajul să se împotrivească, fiindcă acum somnul e mai tare ca orice. Doarme în ceva care seamănă a vagon. Doarme apoi într-o barcă în care-i tare frig, dar unde, oricum, sforăie rostogolit la fund, fără să se poată mișca. Iar îl trezesc, îl duc, îl trag și-l împing. Și ce ușurare simte, după nenumărate pribegiri într-un somnambulism nebun, să se întindă pe paiele unde s-a trîntit și, în sfîrșit, să doarmă pînă s-o sătura, apărat de lumină și de zgomot de-o ușă trainică și de două zăvoare mari, scîrțîietoare, bine trase.

VI

Veste rea

Spre ziuă, Jack fu trezit năprasnic de un zgomot îngrozitor deasupra capului său.

O, jalnica trezire din beție, setea arzătoare, tremurul, stinghereala membrelor trudite, ca strînse într-o armură grea ce le rănește din toate părțile, apoi rușinea, nespusa tortură sufletească a ființei omenești de a se regăsi în brută, și atît de dezgustată de viața ei pîngărită, încît nu se mai simte în stare să reînceapă a trăi. Jack le încearcă pe toate deschizînd ochii, înainte chiar să-și fi recăpătat memoria, ca și cum ar fi dormit în prada unei remușcări.

Era încă prea noapte, să poată desluși lucrurile. Oricum, știa bine că nu-i în mansarda lui. Nu vedea lucind deasupră-i

geamul ferestruicii, albăstrită de spațiu, iar albeața zorilor ajungea la el prin două ferestre înalte care tăiau lumina într-o sumedenie de pete albe pe zid. Unde era? Într-un colț, nu departe de culcușu-i păcătos, se încrucișau funii, macarale și greutăți mari. Deodată, zgomotul înspăimîntător care-l trezise adineauri reîncepu. Parcă scîrțîia un lanț ce se desfășura, urmau apoi bătăile adînci ale unui orologiu. Cunoștea ceasul ăsta. De aproape doi ani îi orînduia toată întrebuințarea timpului, sosea o dată cu vîntul iernii, cu căldura verii, cînd adormea seara în odăița lui de ucenic, iar dimineața îi bătea cu sunetele-i grecoaie în geamul jilav al ferestruicii, zicîndu-i: „Scoală-te!"

Va să zică era la Indret. Da, dar de obicei glasul acesta al orelor venea mai de sus, mai de departe. Pesemne că-i tare obosit, pentru ca zgomotele să-i răsune în cap așa de puternic și cu vibrațiile acestea stăruitoare. Afară numai de n-ar fi chiar în turnul ceasului, în odaia cea înaltă căreia la Indret i se spune „sechestrul" și unde se închid uneori ucenicii nedisciplinați. Într-adevăr, acolo era. De ce?... Oare ce făcuse?...

Atunci, slaba rază de lumină care se furișa în odaie, dezvăluindu-i cu încetul înfățișarea ei, pătrunse și-n memoria lui și-i lumină pe rînd toate cutele cele mai ascunse. Jack încerca să reconstituie ziua din ajun, și tot ce zărea îl umplea de groază. Ah, de-ar fi putut să nu-și mai amintească!

Dar cu o neînduplecată cruzime, al doilea „eu" al său, cu desăvîrșire treaz, îi aducea aminte toate nebuniile pe care le făcuse sau le spusese în timpul zilei. Ieșeau din învălmășeala visului, una cîte una. *Celălalt* nu uitase nimic, ba și mai mult, se sprijinea pe dovezi: o pălărie de marinar care-și pierduse panglica, o cingătoare albastră... sfărîmături de lulele, fire de tutun prin buzunare și cîțiva bani mărunți. La fiecare nouă destăinuire, Jack se înroșea pe întuneric, striga de mînie și de scîrbă, porniri deznădăjduite ale mîndriei în fața rușinii cu neputință de îndreptat. La unul din strigătele acestea, mai puternic decît celelalte, îi răspunse un geamăt.

Nu era singur. Mai era cineva cu el, o umbră ce sta jos, colo pe piatra uncia din scobiturile adînci de odinioară, tăiate în toată grosimea zidurilor.

„Cine-o fi ăsta?“ se întreba Jack, neliniştit, şi privea cum se desprinde pe albeaţa zidului văruit umbra caraghioasă şi nemişcată, prăbuşită ca un animal, cu unghiuri neregulate şi colţuroase. Numai o singură fiinţă pe lume era aşa de pocită, ca să aibă asemenea umbră: Belizarie. Da' ce-ar fi căutat el acolo? Totuşi Jack îşi amintea ca prin vis că negustorul l-a ocrotit. Durerea din şale îi trezea în memorie o luptă în mijlocul unei gări, pe cînd zburau pălăriile şi şepcile, împrăştiate de un vînt puternic. Toate acestea, încurcate, tulburi, şovăitoare şi ca mînjite cu drojdie.

— Dumneata eşti, Belizarie?

— O, da, eu sînt — răspunse negustorul cu glas răguşit şi deznădăjduit.

— Dar, pentru Dumnezeu, ce-am făcut noi oare ca să ne închidă aici ca pe doi pungaşi?

— Ce-au putut să facă alţii, nu ştiu şi nici nu mă priveşte. Dar ştiu bine că eu n-am făcut rău nimănui şi că-i adevărată răutate să-mi aducă pălăriile în halul ăsta.

Se opri cîteva clipe, încă zdruncinat de cumplita-i bătălie, privind prăpădul din faţa lui, în noaptea întunecoasă: toată marfa călcată în picioare, strivită, dispărută. Îngrozitoarea privelişte, pe care din ajun o avea mereu sub ochi, îl împedica s-adoarmă, să simtă oboseala trupului legat cobză cu lanţuri şi cu funii, pînă şi chinul de zi cu zi al pantofilor, la care-l osîndea sluţenia şi soarta lui rătăcitoare.

— Ia spune, or să-mi plătească oare pălăriile?... Că, la urma urmei, eu n-am nici un amestec în tot ce se întîmplă. Măcar să le spui hotărît că nu eu te-am ajutat să faci isprava ceea.

— Ce ispravă?... Ce-am făcut?... întrebă Jack, sigur de el; dar se gîndi că printre atîtea nebunii care nu-i veneau toate în minte, ar fi putut săvîrşi una mai boacănă decît celelalte şi, de astă dată, îl cercetă pe Belizarie ceva mai sfios: În sfîrşit, de ce sînt învinuit?

— Ei spun... dar de ce mă faci să vorbesc? Doar bănuieşti ce spun.

— Ba nicidecum, îţi jur.

— Ei bine, spun că dumneata ai furat...

— Furat?... Şi oare ce?

— Zestrea Zenaidei.

Ucenicul, trezit de-a binelea din beție, scoase un strigăt de indignare și de durere:

— Dar e o ticăloșie! Nu-i așa că nu crezi, Belizarie?

Belizarie nu răspunse. La Indret, toți erau încredințați că Jack e vinovat, și jandarmii care-i arestaseră în ajun, vorbind de afacerea aceasta în fața vînzătorului, îl convinseseră și pe el. Toate dovezile erau împotriva ucenicului. La cel dintîi zvon răspîndit în uzină despre furtul de la familia Roudic, toți se gîndiseră la Jack, care tocmai atunci lipsea la apelul de dimineață. A, bine-și mai chibzuise Nantezul lovitura, îndepărtîndu-l de uzină... De la crișma din ulița mare din Indret pînă la gara Bursei, la Nantes, unde vinovatul și complicele lui fuseseră arestați în clipa cînd își luau biletele pentru a fugi cine știe unde, urma furtului se înlănțuia, se prelungea sub pașii ucenicului și putea fi recunoscută după aurul risipit, cheltuit nebunește de-a lungul drumului, și după monedele de douăzeci de franci schimbate în fiece clipă. Și ce dovadă convingătoare era orgia de-o zi întreagă, beția care urmează de obicei după crimă, ca o remușcare șchioapă și prefăcută!

Așa că nimeni nu se îndoia. Un singur punct rămînea de neînțeles: dispariția totală a celor șase mii de franci, din care nu se găsise nici o urmă, nici în buzunarele lui Belizarie, împovărate numai cu cîțiva franci, cîștigul vînzării lui zilnice, nici în ale ucenicului, în fundul cărora sunau monede ciudate, ruginite, bani de tavernă unde vin să-și potolească setea marinarii tuturor corăbiilor din lume. Desigur, nu în mîrșavele cocioabe din port ar fi putut, fie și-n zece ceasuri, să cheltuiască toți banii care lipseau din caseta Zenaidei. De bună seamă, cea mai mare parte era ascunsă undeva.

Unde?... Iată ce trebuiau să afle.

Așa că, de cum se lumină de ziuă, directorul ceru să i se aducă vinovații în biroul lui, doi adevărați răufăcători, plini de noroi, galbeni, rupți și tremurînd. Cel puțin Jack avea gingășia tinereții, mutrișoara lui deșteaptă și delicată păstra, cu tot halul în care-i erau hainele și cu toată groaznica-i cingătoare albastră, ceva interesant, ceva distins. Dar Belizarie, înspăimîntător, mai slut după toți pumnii primiți în învălmășeală, cu semnele împotrivirii înscrise pretutindeni pe obrazul și pe hainele lui, în tăieturi și

sfîșieri, Belizarie părea și mai îngrozitor prin expresia de cumplită suferință pe care picioarele lui umflate, strînse toată noaptea, o puneau pe fața-i pămîntie, cu pete roșii și schimonosită, expresie ce-i închidea gura cu buze groase, întipărindu-i mutenia omenească, voită și jalnică, ce se zărește pe botul focelor. Văzîndu-i pe amîndoi unul lîngă altul, se întărea părerea generală că ucenicul, copilul atît de blînd și de sfios, u-a fost decît unealta vreunui ticălos ale cărui sfaturi îl pierduseră.

Trecînd prin anticamera directorului, Jack zări mai multe chipuri care i se părură vedenii, ca și cum nălucirile unui vis îngrozitor s-ar fi întrupat și se ridicau înaintea lui. Încrederea ce-l mai făcea să țină capul sus în fața crimei de care era învinuit îl părăsi în clipa aceea. Barcagiul care-l trecuse dincolo, crișmarii din Indret, de la Basse-Indre și chiar din Nantes îi trezeau în minte toate popasurile zilei din ajun. O retrăi într-un minut împreună cu toate amintirile-i urîte și caraghioase, îngălbenindu-se ca-n beție și roșind de rușinea lui.

Cînd intră la direcție, era umil, cu lacrimi în ochi, gata să se plece ca să-și ceară iertare.

Nu se afla acolo decît directorul, la fereastră, în jilțul lui cel mare de la birou, și moș Roudic, în picioare lîngă el, cu bereta-i de lînă albastră în mînă. Cei doi supraveghetori care aduseseră vinovații rămaseră în fund, la ușă, fără să-l slăbească din ochi pe vînzătorul ambulant, răufăcător primejdios, în stare de orice crimă. Jack, văzîndu-l pe șeful de atelier, făcu o mișcare aproape instinctivă să se ducă spre el, cu mîna întinsă ca unui prieten, ca unui apărător firesc: dar moș Roudic avea o înfățișare aspră și, mai ales, tristă, care ținu băiatul la distanță în tot timpul interogatoriului.

— Ascultă-mă bine, Jack — zise directorul. Ținînd seama de tinerețea dumitale, de părinții dumitale, de buna purtare pe care ai avut-o pînă acum, și trebuie să ți-o spun, mai ales pentru onoarea uzinei din Indret, am obținut ca, în loc să fii trimis la Nantes, să fii lăsat aici și să mai așteptăm cîteva zile înainte de-a începe instrucția. Așa că, în clipa de față, totul se petrece între dumneata, Roudic și eu; și atîrnă numai de dumneata ca lucrurile să nu meargă mai departe. Îți cerem numai să înapoiezi ce ți-a mai rămas...

- Dar, domnule...

- Nu mă întrerupe, vei lămuri numaidecît... să înapoiezi ce ți-a mai rămas din cei șase mii de franci furați, că, în sfîrșit, n-ai putut cheltui șase mii de franci într-o singură zi, nu-i așa? Ei bine, dă-ne ce mai ai și mă voi mulțumi să te trimit iar la părinți.

- S-avem iertare — făcu Belizarie, întinzîndu-și sfios capul mare, cu un zîmbet îmbietor, zbîrcit de tot atîtea crețuri cîte vălurele sînt pe Loara cînd bate vîntul de la răsărit. S-avem iertare...

La privirea disprețuitoare și de gheață pe care i-o aruncă directorul, se opri încurcat, scărpinîndu-se în cap.

- Ce-ai de spus?

- Păi.. cum văd că tărășenia cu furtul s-a isprăvit, aș vrea, dacă-mi îngăduie bunăvoința dumneavoastră, să vorbim acum puțin și de pălăriile mele...

— Taci din gură, netrebnicule! Nu înțeleg cum de mai îndrăznești să scoți o vorbă. Parcă noi nu știm că adevăratul vinovat ești dumneata, cu toată mutra-ți mieroasă și că, fără relele dumitale sfaturi, niciodată copilul ăsta n-ar fi săvîrșit asemenea faptă.

— O!... exclamă nenorocitul Belizarie, întorcîndu-se spre ucenic, ca pentru a-l lua martor.

Jack vru să se împotrivească. Moș Roudic nu-i dădu timp:

- Aveți mare dreptate, domnule director. Însoțirea cu netrebnicul ăsta l-a pierdut. Înainte, nu era ucenic mai cinstit, mai credincios la datorie. Nevastă-mea, fiică-mea, toți din casă îl iubeau. Aveam încredere în el. A trebuit, desigur, să-l întîlnească pe ticălosul ăsta.

Belizarie, auzind cum îl batjocorește, avea o înfățișare așa de speriată, așa de deznădăjduită, încît Jack, uitînd cîteva clipe învinuirea care apăsa asupra lui, luă vitejește apărarea prietenului său...

- Jur, domnule Roudic, că bietul om n-are nici un amestec în toate acestea. Cînd am fost arestați ieri, tocmai mă întîlnise rătăcind pe străzi la Nantes, și cum... nu puteam să mă țin pe picioare, voia să m-aducă înapoi la Indret.

- Va să zică singur ai făcut isprava? întrebă directorul, neîncrezător.

Dar n-am făcut nimic, domnule. N-am furat. Nu sînt hoț.

— Ia seama, băiete, apuci pe o cale greșită. Numai o mărturisire deplină și înapoierea banilor te-ar putea învrednici de îndăguința noastră. Cît despre vinovăția dumitale, e prea vădită. Nu încerca să tăgăduiești. Haide, copil nenorocit, în noaptea aceea erai singur în casă cu doamnele Roudic. Înainte de a se culca, Zenaida a deschis dulapul în fața dumitale și ți-a arătat chiar locul casetei. Așa-i? Pe urmă, la miezul nopții, a auzit mișcîndu-se scărița dumitale și ți-a vorbit. Bineînțeles, n-ai răspuns, dar e foarte sigură că dumneata ai fost, fiindcă numai dumneata erai în casă.

Jack, doborît, mai avu totuși puterea să răspundă:

— Nu eram eu. N-am furat nimic.

— Nu, zău? Dar toți banii risipiți, semănați în calea dumitale?

Era să zică: „Mama mi i-a trimis". Dar își aminti ce-i scrisese ca stăruitor: „Dacă te întreabă cineva de unde ai o sută de franci, să spui că-s micile tale economii". Și, într-adevăr, cu încrederea oarbă, cu venerația pe care o păstra pentru poruncile maicăi-si, răspunse: „Sînt micile mele economii".

De i-ar fi poruncit să spună: „Eu am furat", s-ar fi recunoscut vinovat fără șovăire, fără nici o vorbă. Așa era copilul ăsta.

La cuvîntul economii, directorul se indignă de-a binelea:

— Cum vrei să ne faci să credem că, numai cu cincizeci de centime plată pe zi, ai putut pune deoparte cele două-trei sute de franci pe care, după cum te-ai purtat, trebuie să le fi cheltuit ieri?... Nu umbla cu tertipuri. Mai bine ți-ai cere iertare de la oamenii ăștia de treabă, cărora le-ai dat o lovitură îngrozitoare, și-ai îndrepta cît mai repede răul ce le-ai făcut.

Atunci moș Roudic se apropie de Jack și-i puse mîna pe umăr:

— Jack, piciule, spune-ne unde-s banii. Gîndește-te că asta-i zestrea Zenaidei, c-am muncit douăzeci de ani din viață, că m-am lipsit de toate ca să strîng asemenea sumă. Mîngîierea mea era că, într-o zi, fericirea copilului îmi va răsplăti osteneala și lipsurile îndurate... Sînt sigur că, săvîrșind fapta, nu te-ai gîndit la toate acestea, că altfel nici n-ai fi făcut-o; fiindcă te cunosc, nu ești rău. Nu, a fost numai o clipă de nebunie, ți-ai pierdut mințile văzînd atîta bănet ușor de luat. Dar acuma ar trebui să judeci, și numai

rușinea de a mărturisi te împiedică... Haide, Jack, un pic de curaj... Gîndește-te că-s bătrîn, că nu-i chip să mai cîștig toate monedele acelea albe și că biata mea Zenaida... Haide, piciule, spune-mi unde-s banii...

Foarte tulburat și aprins la față, bătrînul își ștergea fruntea, după marea lui sforțare de elocvență. Într-adevăr, trebuia să fii un vinovat înrăit ca să te împotrivești unei rugăminți atît de înduioșătoare. Chiar Belizarie era așa de mișcat, încît își uită propria lui nenorocire, și-n timp ce Roudic vorbea, făcea ucenicului sumedenie de mici semne, crezîndu-le tainice, dar pe care fața lui le traducea cu cea mai caraghioasă exagerare: „Haide, Jack, dă-i odată banii înapoi bietului om!“ Fiindcă înțelegea bine jertfa acestui tată, el, vînzătorul ambulant, a cărui viață era un chin veșnic pentru ai lui.

Vai, dacă Jack ar fi avut banii ăștia, cu bucurie i-ar fi pus în mîinile lui moș Roudic, a cărui deznădejde îi rupea inima. Dar nu-i avea și nu putea decît să zică:

— N-am furat, domnule Roudic. Jur că n-am luat nimic.

Directorul se ridică, scos din răbdări:

— Destul! Ca să rămîi de piatră la cuvinte ca cele pe care le-ai auzit, trebuie să ai un suflet foarte josnic și, dacă ele nu ți-au smuls adevărul, orice ți-am mai spune noi n-ar izbuti. Or să te ducă iar sus. Te las pînă diseară să te gîndești. Dacă diseară nu te-ai hotărît să înapoiezi ce ți se cere, te dau pe mîna justiției: știe ea să te facă să vorbești.

Aici, unul din supraveghetori, fost jandarm, om ager și de încredere, se apropie de șeful lui și-i zice încet:

— Eu cred, domnule director, că, dacă vreți să scoateți ceva de la copil, trebuie să-l despărțiți de celălalt. Am văzut cum era gata-gata să spună tot; l-a împiedicat vînzătorul, făcîndu-i într-una semne.

— Ai dreptate. Trebuie să-i despărțim.

Îi despărțiră, așadar, și Jack fu readus singur în camera orologiului. Cînd ieși, văzu fața uluită, îngrozită a lui Belizarie, pe care-l duceau cu cătușe la mîini, și gîndindu-se la bietul om, tot atît de nenorocit, dar și mai nevinovat decît el, chinurile-i sporiră.

Ce lungă i se păru ziua!

Încercă întîi să doarmă, să-și afunde capul în paie ca să scape de deznădejdea care-l cuprindea. Dar, zicîndu-și că

toți îl cred un răufăcător, că el însuși dăduse prilej tuturor bănuielilor prin rușinoasa-i purtare din ajun, tresărea cumplit în fiece clipă... Cum să-și dovedească nevinovăția? Arătînd scrisoarea maică-si și că banii cheltuiți erau de la ea. Dar dacă afla d'Argenton?... Lipsa aceasta de perspectivă care, în mințile fragede, pune argumentele neînsemnate înaintea celor de căpetenie îl făcea să părăsească îndată mijlocul acesta de scăpare. Vedea aievea o ceartă îngrozitoare la „Animiș", și pe biata Charlotte plîngînd...

Dar atunci cum să se dezvinovățească? Și-n timp ce, culcat pe maldărul de paie, încă zdrobit de oboseală după beția din ajun, se zbătea în chinurile mustrărilor de conștiință, zgomotul, iureșul muncii urcau în jurul lui, orologiul îi bătea deasupra capului, iar sunetul acela greoi parcă era pasul încet și neînduplecat al vreunui răzbunător care se apropia.

Ceasul două. Ceasul patru. Iată că muncitorii s-au reîntors și au plecat iar. O să vină seara, și numai pînă-n seară trebuie să-și dovedească nevinovăția. Dacă banii nu-s înapoiați, la pușcărie! Jack ar vrea să și fie acolo. I se pare că i-ar fi bine, închis, ascuns într-o temniță atît de neagră, atît de adîncă, încît nimeni n-ar mai veni să-l scoată. Parcă bănuiește groaznicul chin la care avea să mai fie supus. Deodată aude scîrțîind scara ca de moară ce duce în camera orologiului. Cineva gîfîie, oftează, își suflă nasul la ușă, unde, pînă la urmă, răsună o bătaie ușoară, așa cum lovesc sfios degetele groase care se tem totdeauna să nu facă prea mult zgomot. Apoi se răsucește cheia în broască.

Zenaida intră repede:

— Eu sînt... Uf, că tare-i sus!

Vorbește cu bunăvoință și firesc, dar a plîns atîta, părul ei de obicei așa de lins e așa de zburlit sub bonetă, ochii așa de roșii, așa de umflați, încît prefăcuta-i voioșie, așternută peste urmele acestea, le scoate și mai mult la iveală. Biata fată surîde lui Jack, care o privește cu tristețe:

— Sînt urîtă, hai?... Ca dracu... Nici de obicei nu mă găsesc frumoasă. Mă strîmb la mine cînd mă uit în oglindă. Talie n-am, arătoasă nu-s și, pe deasupra, un nas borcănat și ochi mici de tot. Doar nu plîngînd o să mi-i măresc; și, uite că de ieri, numai asta fac, o adevărată Magdalenă... Iar micul meu Mangin e un bărbat așa de frumos! Trebuia,

într-adevăr, o zestre ca a mea ca să treacă peste toate cusururile mele. Bine-mi spuneau pizmașele: „Pentru banii tăi te cere...“ Parcă eu nu știam. Ei bine, da, banii mei îi plăceau, banii mei îi voia, dar eu îl iubeam. Și-mi ziceam: „Cînd voi fi nevasta lui, am să-l silesc eu să mă iubească și el“... Dar acum înțelegi, Jack drăguțule, că nu mai e de loc același lucru. Nu pentru mia de franci care a mai rămas în fundul casetei mele se încurcă cineva cu o ființă urîtă ca mine. Chiar cînd tata Roudic nu voia să dea decît patru mii de franci, domnul Mangin a spus că, la prețul ăsta, mai bine rămîne flăcău. Așa că, parcă-l văd diseară, cînd s-o întoarce, cum își răsucește mustăcioara, ticluindu-mi frumușel cîteva vorbe de rămas bun. O, desigur c-am să-l scutesc de osteneală: eu, cea dintîi, am să-l dezleg de cuvîntul dat... numai... numai... înainte de a-mi pierde toată fericirea, am vrut să vin la tine, Jack, și să stăm puțin de vorbă.

Jack lăsase capul în jos. Plîngea. Oricît era el de tînăr, tot înțelegea ce umilire desăvîrșită a femeii cuprindea naiva mărturisire a Zenaidei despre urîțenia ei. Și-apoi era așa de înduioșătoare vitejia virtuoasă, încrederea acestei fete bune în dragostea și-n însușirile ei de gospodină, ca să-și cucerească, după nuntă, frumosul soț cumpărat așa de scump.

Văzîndu-l că plînge, Zenaida avu o pornire de bucurie:

— Ah, le-am spus eu că băiatul nu-i rău și că n-am decît să-i arăt mutra mea pocită, pe care lacrimile au înroșit-o atîta de ieri, ca să-i moi inima și să-l fac să-și zică: „Oricum, biata Zenaida, pe care am văzut-o așa de fericită că se mărită, încît juca de bucurie în fața dulapului, am greșit c-am îndurerat-o“. Ce-i drept că ieri dimineață, cînd am luat în mînă caseta, ușoară ca un fulg de zăpadă, am crezut că mi-a smuls cineva inima, pînă într-atîta simțeam aici, în piept, un gol mare, care așa a rămas de atunci... Nu-i așa. Jack, prietene, că vrei să-mi dai zestrea înapoi?

— Dar n-o am, Zenaida, jur.

— Nu, mie să nu-mi spui asta. Nu ți-e frică de mine, nu-i așa? Eu nu te dojenesc. Spune-mi numai unde mi-s banii. Trebuie să mai lipsească ceva, nu mă îndoiesc; dar ce-are a face? Știm noi cum sînt tinerii: au nevoie să pe-

treacă. Ah, ah, cum te vei fi jucat cu banii lui tata Roudic! Cu atît mai bine, ei, drăcie! Spune-mi doar unde-ai pus restul.

— Fie-ţi milă, Zenaida, ascultă-mă. N-am furat. Vă înşelaţi. N-am furat eu. O, e îngrozitor că toată lumea mă crede vinovat.

Ea urmă fără să-l asculte:

Da' înţelege odată că n-o să mă mai vrea, că s-a isprăvit cu măritişul pentru biata Zenaida... Jack, prietene, nu-mi fă răul ăsta. Ai să te căieşti într-o zi, de bună seamă... În numele mamei tale, pe care o iubeşti atîta, în numele micii tale prietene rămasă acolo şi de care-mi vorbeai totdeauna — mai ştii? poate că-ţi va fi logodnică mai tîrziu, că prieteniile de mici copii te duc uneori departe — ei bine, în numele ei îţi cer lucrul ăsta. O, Dumnezeule, iar spui nu! Cum oare să te mai rog?... Uite, în genunchi şi cu mîinile împreunate, ca înaintea Sfintei Ana!

Îngenuncheată lîngă piatra pe care sta ucenicul, începu iar să plîngă, înăbuşindu-se, cu toate împotrivirile pe care le întîmpină lacrimile în firile acestea tari, care, de obicei, nu se manifestă. Deznădejdea seamănă atunci cu o explozie; venită din adînciuri, înspăimîntă, arde ca lava şi se revarsă cu o putere nebănuită. Astfel prăbuşită în cutele portului de la ţară, cu boneta-i albă plecată pînă la pămînt într-o rugă fierbinte, Zenaida era într-adevăr icoana marilor deznădejdi, a moboritelor rugăciuni pe care le zăreşti prin colţuri de biserici pustii, în timpul săptămînii, prin satele bretone.

Tot atît de îndurerat ca şi ea, Jack încerca să-i ia mîna, unde inelul de argint al logodnei se întipărea nou-nouţ, apăsînd-o; se străduia să se mai apere, să se dezvinovăţească.

Deodată, ea sări arsă:

Ai să-ţi iei pedeapsa, lasă!... Nimeni n-o să te iubească vreodată, fiindcă eşti rău la inimă.

Şi ieşi alergînd, coborî fără să se oprească pînă la biroul directorului, care o aştepta împreună cu Roudic.

Ei?

Zenaida nu răspunse, mulţumindu-se să facă „nu" din cap, orice vorbă înecîndu-i-se în gîtlejul sugrumat de lacrimi.

— Haide, copila mea, nu te mîhni prea tare. Înainte de a ne adresa justiţiei, care se gîndeşte mai mult să pedepsea-

acă vinovații decît să îndrepte răul făcut, ne mai rămîne un mijloc. Roudic mă încredințează că mama acestui nemernic e măritată cu un om foarte bogat... Ei bine, o să le scriem... Dacă-s oameni de treabă, cum mi se spune, zestrea încă nu-i pierdută.

Luă o foaie de hîrtie și scrise, citind pe măsură ce scria:

„Doamnă, fiul dumneavoastră s-a făcut vinovat de un furt de șase mii de franci, toate economiile cinstitei și harnicei familii la care era găzduit. N-am dat încă hoțul pe mîna tribunalului, nădăjduind mereu că va restitui cel puțin o parte din banii furați, dar încep să cred c-a risipit sau a pierdut totul într-o zi de orgie îndată după jaf. Dat fiind situația, urmărirea e de neînlăturat, afară numai dacă ați fi dispusă să despăgubiți familia Roudic cu suma ce i-a fost luată. Voi aștepta hotărîrea dumneavoastră, ca să știu ce am de făcut; dar nu voi aștepta decît trei zile, fiindcă și așa am întîrziat mult. Dacă nu primesc un răspuns pînă duminică, luni dimineață vinovatul va fi predat justiției.

Directorul"

Și iscăli.

— Bieții oameni! E îngrozitor!... zise moș Roudic, care, în mîhnirea lui, mai găsea milă și pentru ceilalți.

Zenaida ridică fruntea cu o înfățișare crîncenă:

— Adică de ce-i îngrozitor? Copilul mi-a luat zestrea. Așa că părinții trebuie să mi-o înapoieze.

Cruzime a iubirii și a tinereții! Ea nu se gîndea o clipă la deznădejdea acelei mame aflînd fapta dezonorantă a fiului ei. Bătrînul Roudic, dimpotrivă, se înduioșa la gîndul c-ar fi murit de rușine să fi primit asemenea veste.

De aceea, cu toate că se interesa atîta de Zenaida, trăgea nedeslușita nădejde că lucrurile se vor dezlega altfel, că ucenicul va înapoia singur banii, că poate scrisoarea aceasta crudă se va pierde pe drum și nu va mai ajunge la destinație. E așa de șubred pătratul ăsta de hîrtie care se duce atît de departe, amestecat cu atîtea altele, pradă tuturor întîmplărilor, pe o cale plină de peripeții.

Da, e ușoară și șubredă o scrisoare și se rătăcește adeseori. Dar cea pe care a scris-o directorul, o pecetluiește la flacăra unei lumînări și o dă curierului împreună cu alte teancuri nu-i în primejdie să se piardă. Poștașul breton o

va lua pe dibuite din cutia de tablă, o va arunca în fundul genţii lui de piele, va întîrzia cu ea în vreo crîşmă de la drumul mare; fiţi siguri că n-o va uita. Ea va trece Loara, fără ca nici un vînt de uscat sau de mare să aibă puterea s-o ia cu sine. În tren, slujbaşii, mereu grăbiţi, o vor închide în sacul de pînză, abia legat, ros de un îndelungat serviciu, pe care-l azvîrle cînd trece trenul; ea nu se va pierde.

Se va amesteca într-un maldăr de alte scrisori mai mari, va luneca, se va rostogoli, va sări în mersul vagonului, pe care o singură scînteie rătăcită ar fi de ajuns să-l aprindă, apoi va ajunge la Paris, şi de acolo, trecînd pe la tot felul de ghişee, de triaje, nici arsă, nici furată, nici ruptă, nici pierdută, va merge drept la ţintă, ba mai sigur decît oricare alta. De ce? Fiindcă aduce o veste rea. Asemenea scrisori sînt date naibii, nu li se întîmplă niciodată nimic.

Dovadă că aceasta, după ce a cutreierat toată marea Franţă, urcă acolo drumeagul pe care-l cunoaştem, de pe coasta roşie din Etiolles, în cutia de tablă a lui Cazimir, factorul rural. D'Argenton nu-l poate suferi pe bătrînul Cazimir, pentru că-i foarte leneş, găseşte că „Aninişul" e departe şi, de cele mai multe ori, încredinţează ziarele şi scrisorile nevestei lui, care nu ştie să citească şi totdeauna rătăceşte cîte ceva pe drum. Încă un prilej pe care-l are vestea rea să n-ajungă. Dar nu! Tocmai în ziua aceea, Cazimir şi-a făcut el însuşi datoria, şi iată-l că sună la poarta cu ghirlande de viţă ruginită, deasupra căreia literele poleite cu aur din „*Parva domus, magna quies*" se şterg tot mai mult pe zi ce trece, mîncate de soare şi de ploaie.

VII

Un deţinut pentru Mettray

Niciodată vila „Aninişi" nu-şi purtase mai bine numele decît în dimineaţa aceea. Singuratică sub cerul de iarnă pe care alergau nori mari, cenuşii, micşorată printre copacii despuiaţi de frunze, cu desăvîrşire închisă, că nu pătrundea umezeala din grădină şi din drum, vila făcea parte din tă-

cerea mohorîtă a pămîntului încă adormit și a văzduhului fără păsări. Numai cîteva ciori, ciugulind semințe în țarinile vecine, dădeau puțină viață privelștii întristate, cu zborul aripilor negre aproape de fața ogoarelor.

Charlotte desprindea struguri uscați în podul turnului, poetul lucra, doctorul Hirsch dormea, cînd sosirea factorului, singura distracție pentru acești exilați de bună voie, adună laolaltă toată plictiseala împrăștiată.

— A, o scrisoare de la Indret!... exclamă d'Argenton, apoi se apucă să-și citească plin de răutate ziarele, sub privirea înfrigurată a Charlottei, ținînd scrisoarea lîngă el, fără s-o deschidă, ca un cîine ce-și apără un os de care nu vrea să se-atingă încă nimeni... A, uite c-a apărut cartea cutăruia. Multe mai face dobitocul ceia!... Drace, versuri de Hugo!... Așadar, îi dă înainte!

De ce atîta cruzătate încetineală ca să despăturească foile ziarului? Fiindcă Charlotte e acolo, în spatele lui, nerăbdătoare, cu obrajii aprinși de bucurie; fiindcă, de cîte ori vine o scrisoare de la Indret, mama se arată alături de iubită, și groaznicul egoist se necăjește că nu-i numai și numai a lui.

De aceea a trimis copilul așa de departe, așa de departe. Dar inima mamelor, chiar și-a acestora, e astfel făcută, încît, cu cît copiii sînt mai departe, cu atîta-i iubesc mai mult, ca și cum ar vrea ca prin dragoste să umple depărtarea și să apropie inimile.

De la plecarea lui Jack, maică-sa, chinuită de remușcări, îl adora, cu aceeași slăbiciune cu care-l părăsise. Se ferea să vorbească de el, ca să nu întărîte poetul, totuși se gîndea la dînsul.

Celălalt ghicea. Ura-i față de copil se înteți, și la cele dintîi scrisori ale lui Roudic plîngîndu-se de ucenic, disprețul poetului fusese satisfăcut.

— Vezi, nici măcar un lucrător n-au să poată face din el!

Dar gîndul acesta nu era de ajuns ca să-l bucure. Ar fi vrut să-l umilească pe Jack, să-l înjosească și mai mult. De astă dată avea să fie fericit. La primele cuvinte pe care le citi din scrisoarea de la Indret — căci, în sfîrșit, se hotărîse s-o deschidă — se îngălbeni de emoție și-i scînteiară ochii de un fel de biruință răutăcioasă:

— Eram sigur!

Apoi numaidecît, în faţa somaţiei ce li se făcea de a înapoia suma, prevăzu o sumedenie de încurcături neplăcute şi, cu chipul cel mai mîhnit, întinse Charlottei plicul.

Ce groaznică lovitură după atîtea altele! Jignită în mîndria ei de mamă faţă de poet, jignită în dragostea ei, biata femeie era şi mai crud atinsă de mustrările conştiinţei ei.

„E vina ta! îi striga vocea aceea ascuţită care se înalţă peste toate sofismele şi toate argumentele din lume... E vina ta! De ce l-ai părăsit?"

Acum trebuia să-l scape, să-l scape cu orice preţ. Dar ce să facă? De unde să ia banii? Nu mai avea nimic al ei. Vînzarea mobilelor, un cuib întîmplător împodobit cu bogăţii fără valoare, adusese cîteva mii de franci repede cheltuiţi. „Unchiu'", plecînd, ar fi vrut să-i lase un dar, o amintire, dar ca nu primise cu îndărătnicie, pentru demnitatea lui d'Argenton. Aşa că nu-i mai rămînea nimic. Abia cîteva giuvaeruri care n-ar face nici un sfert din suma trebuitoare. Cît despre a se adresa poetului ei, nici măcar nu-i trecu prin gînd. Îl cunoştea prea bine. Mai întîi, ura copilul; apoi era zgîrcit. Soiul oamenilor din Auvergne ieşea la iveală în el prin interese moschine: plăcerea de-a agonisi, respectul ţăranului pentru banii depuşi la notarul său. De altfel, nici nu era prea bogat, „Aninişul" costa scump, înghiţindu-i o parte destul de mare din venit, şi sta iarna acolo din economie, cu toată plictiseala singurătăţii, nădăjduind să răscumpere astfel risipa din timpul verii, acel du-te-vino al oaspeţilor care menţineau în jurul preocupărilor lui literare un „mediu intelectual" scump plătit.

O, nu, nu la el se gîndise. Totuşi, aşa credea poetul şi de aceea îşi luase dinainte o înfăţişare foarte rece, ca omul care se aşteaptă să i se ceară bani.

— Totdeauna am spus că băiatul ăsta are instincte perverse — zise el, după ce-i lăsă timp să isprăvească scrisoarea.

Ea nu răspunse, poate chiar nici nu auzi, stăpînită de un singur gînd: „Trebuie să găsesc banii în trei zile, de nu, copilul meu merge la închisoare".

El urmă:

— Ce ruşine pentru mine faţă de prietenii mei, că i-am făcut să recomande un astfel de monstru!... Asta o să mă

învețe minte să mai fiu atît de bun... Mare belea pe capul meu!

Mama se gîndea: „Îmi trebuie banii pînă-n trei zile, ca să nu-mi bage copilul la închisoare".

El o pîndea, o ghicea și, din prevedere, ca s-o împiedice să ceară ceva, i-o luă înainte:

— Și cînd te gîndești că nu-i nici un mijloc de a înlătura dezonoarea, de a-l scăpa pe nenorocitul ăsta de osîndă. Nu sîntem destul de bogați.

— O, dac-ai vrea! zise ea, lăsînd capul în jos.

El crezu că-i cerea bani, și stăruința aceasta îl umplu de mînie:

— Ba nu, zău, dac-aș vrea! M-așteptam la fraza aceasta... Parcă n-ai ști mai bine decît toți cît se cheltuiește aici și ce groaznică risipă mă înconjoară. Va să zică nu-i destul că l-am dus în spinare doi ani de zile pe netrebnicul ăsta. Ar trebui să-i mai plătesc și furturile. Șase mii de franci! Da' de unde vrei să-i iau?

— O, știu bine, știu... așa că nici nu m-am gîndit la tine.

— Nu la mine!... La cine atunci?

Încurcată, cu capul în piept, ea rosti numele omului cu care trăise multă vreme, „unchiul" lui Jack, cel căruia ea-i zicea „un vechi prieten". Rosti numele acesta tremurînd, așteptîndu-se la vreo izbucnire de gelozie a poetului cu privire la trecutul pe care-l reamintea cu atîta nesocotință. Ei bine, nu. Auzind-o vorbind de „unchiu'", d'Argenton se mulțumi numai să roșească puțin: și el avusese același gînd.

La urma urmei, fostul protector al Idei, ca și copilul, de altfel, făceau parte din trecutul Charlottei, din trecutul acela tainic despre care n-o întreba niciodată, din orgoliu, și se prefăcea chiar că nu-l cunoaște, la fel ca istoricii Restaurației care desființau Republica și domnia lui Bonaparte, le săreau în cărțile lor, ca și cum nici n-ar fi fost. Își zise în sine: „Nu-i de pe vremea mea... Să se descurce între ei!", încîntat că scapă așa de ieftin; dar nu lăsă să i se vadă nimic din liniștea lui, dimpotrivă, luă o înfățișare adînc jignită:

— Mîndria mea a făcut destule jertfe pentru dragostea mea. Așa că poate s-o mai facă și pe aceasta.

— O, mulțumesc, mulțumesc!... Ce bun ești!

Și începură a vorbi de împrumut încet, din pricina doctorului Hirsch, ai cărui papuci trîndavi prinseră să se tîrască alene prin casă.

Ciudată convorbire monosilabică, întretăiată, atingînd lucrurile numai în treacăt; el, prefăcîndu-se că-i foarte scîrbit, ca, scurtînd, din delicatețe. Pomeneau doar de o *persoană*. Cu siguranță că *persoana* n-o să refuze... Dăduse dovada, cînd cu propunerile pe care ei le-au respins odinioară... Din nenorocire, *persoana* locuia în Touraine. Cum să facă? O scrisoare trimisă ar zăbovi două zile; tot atîta pentru răspuns. Apoi deodată:

— Dacă m-aș duce eu... - îndrăzni Charlotte, speriată ea însăși de atita cutezanță.

El răspunse liniștit:

— Ei bine, da. Să plecăm.

— Cum, vrei să mă însoțești la Tours?... Atunci și la Indret, că-i pe același drum, și-am duce banii îndată.

— Și la Indret.

— Ce bun ești, ce bun ești!... repeta biata nebună, sărutîndu-i mîinile.

Adevărul este că nu ținea de loc s-o lase să meargă singură la Tours. Fără să-i cunoască povestea cu de-amănuntul, știa că trăise acolo și că fusese fericită. Și dacă nu se mai întoarce!... Era așa de slabă, așa de nestatornică. Văzîndu-și vechiul prieten, luxul la care renunțase, regăsindu-și copilul cu înrîurirea lui, tot trecutul ei putea s-o ia din nou, s-o smulgă din tirania, pe care el însuși o găsea anevoie de îndurat.

La drept vorbind, nu se mai putea lipsi de ea. Egoismul său vanitos, superstițiile lui de bolnav se legaseră de dragostea ei oarbă, de neîncetatele-i îngrijiri și de voioșia ei plină de viață. Apoi nu-i părea rău să facă un mic drum, să mai scape de groaznica dramă lirică la care trudea de atîta vreme, cu opincile prelungite și sterpe.

Bineînțeles, își înfrumusețea teama și nevoia de distracție cu pretexte cavalerești, spunînd Charlottei că n-o părăsește, că vrea să fie lîngă ea la necaz ca și la bucurie; și astfel își păstra o iubită recunoscătoare și încîntată în toiul durerii ei de mamă. De altfel, graba dinaintea oricărei plecări risipea în sufletul plăpînd al bietei Lolotte lovitura

mortală de adînceauri. Ca și văduvele țăranilor, care, de cum își înmormîntează bărbatul, pregătesc praznicul cel mare de îngropăciune, și-n îndatoririle lor de stăpînă a casei uită hohotele de plîns din ajun, Charlotte, umplîndu-și cuferele și dînd tot felul de însărcinări mătușii Archambauld, mai că uita dureroasa țintă a călătoriei sale. La masă, d'Argenton zise doctorului Hirsch:

— Sîntem nevoiți să plecăm. Băiatul a făcut pozne, pozne mari. Ne ducem la Indret. Să păzești casa în lipsa noastră.

Celălalt nu ceru deslușiri. Nu se mira că băiatul a făcut „pozne mari" și arătă ce grozav parazit e, strigînd ca d'Argenton:

— Eram sigur!

Plecară cu expresul de noapte și ajunseră la Tours dis-de-dimineață. „Vechiul prieten" al fostei Ida de Baraney locuia în împrejurimile orașului, într-unul din frumoasele miei castele care se ridică pe Loara, cochete, umbrite, lăsîndu-și copacii bătrîni să coboare pînă la fluviu, iar turnurile să se înalțe la marginea zării. „Domnul conte", cum îl numeau odinioară servitorii Idei, era văduv, fără copii, om deosebit și om de lume. Cu toate că-l părăsise într-un fel cam neașteptat, păstra cea mai plăcută amintire zîmbitoarei și vorbărețului femei care-i înveselise cîtva timp singurătatea. Încît răspunse bilețelului Charlottei că-i gata s-o primească.

Închiriară o trăsură la hotel și, ieșind din oraș, porniră pe un drum frumos de coastă. Charlotte se arăta cam neliniștită de înverșunarea poetului de a o urma. Își zicea în sinea ei: „Oare vrea să intre cu mine?"

Deși nu știa cum trebuie să te porți în societate, simțea că nu era cu putință. La asta se gîndea în trăsură, admirînd minunatul ținut unde-și petrecuse cîțiva ani din viața ei vagabondă, unde se plimbase de atîtea ori cu micul ei Jack, frumosul copil blond și elegant, acuma muncitor în bluză și gata să îmbrace haina caselor de corecție...

Stînd lîngă ea, d'Argenton o privea cu coada ochiului, mușcîndu-și furios mustața. Era foarte frumoasă în dimineața aceea, cam palidă de emoția veștii rele, de oboseala unei nopți în tren și de stînjeneala vizitei ce avea s-o facă. Toate acestea, unite cu negrul în care se îmbrăcase ca o

cochetărie pentru frăgezimea-i de piersică, dădeau din nou frumuseții ei o distincție de mult uitată de îngrijitoarea bolnavului de la „Aniniș". D'Argenton, pontiful, era tulburat, neliniștit, foarte nenorocit. Nu era gelozia lui Othello, care înnebunește și omoară, ci supărătoarea stinghereală care te face neîndemînatic și prost. Începea să-i pară rău c-a însoțit-o, se simțea stupid, încurcat de originalul rol pe care-l juca. Mai ales era necăjit c-a lăsat-o să vină.

Vederea castelului îl descumpăni cu desăvîrșire. Cînd Charlotte îi zise: „Acolo-i!", cînd zări printre copaci dantelăria de piatră a unui giuvaer de pe vremea Renașterii, cu terasă, cu punte mobilă aruncate peste o apă umbrită și acoperită vara, dar care se vedea în anotimpul acela cînd priveliștile firave se mai îndulcesc și cu puțin verde, se învinui în sine de nechibzuință, de nebunie și de nesocotință. Fără îndoială că, odată intrată acolo, nu va mai ieși.

Nu-și dădea încă seama cît de adînc se înfipsese în inima acestei femei și că toate comorile din lume n-ar avea niciodată puterea s-o ispitească mai mult decît el.

„Oare n-o să se dea jos?" se întreba Charlotte, din ce în ce mai îngrijată. În sfîrșit, la capătul aleii el opri trăsura:

— Mă găsești jos la drum. Și adăugă cu un mic zîmbet mîhnit și umil: Nu sta mult.

— O, nu, dragul meu, nu te teme!...

Trăsura era acum departe, aproape de poarta cu grilaj, și el tot o mai privea. După cinci minute, rezemat de un gard viu din parc și pîndind, își zări iubita la brațul unui domn înalt, subțire, elegant, încă drept, deși mersu-i țeapăn te făcea să ghicești că nu mai e tînăr. Cînd perechea dispăru, d'Argenton avu impresia unui gol nemărginit, iar cînd Charlotte coti pe alee, învolburarea fustei i se păru ironică și supărătoare, de parcă i-ar fi simțit avîntul ca o palmă pe obraz.

Atunci începu pentru el un chin îngrozitor... Ce-și spuneau acolo înăuntru?... Are s-o mai vadă vreodată?... Și numai de la afurisitul cela de băiețandru i se trăgea tortura aceasta umilitoare!

Stînd jos pe treapta roasă a unei portițe care închidea la unul din capete parcul întins unde dispăruse Charlotte, poetul aștepta cu înfrigurare, întorcîndu-se în fiece clipă

spre poarta cu grilaj și privind, în rondul de la intrare, trăsura, cu vizitiul nemișcat, învelit într-o manta lungă. În jurul lui se desfășura o minunată priveliște, menită să potolească cea mai dureroasă frămîntare: povîrnișuri cu vii bogate, în rînduri drepte, coaste acoperite cu păduri, pășuni sădite cu sălcii, străbătute de pîraie; apoi, ici-colo, cîte o ruină de pe vremea lui Ludovic al XI-lea și cîteva din frumoasele castele, numeroase pe malurile Loarei, pe al căror fronton salamandra se răsucește printre acei *D* împletiți unul într-altul.

Neavînd ce face în singurătate și-n așteptare, cînd orice e bun ca să oprească un gînd rătăcitor, d'Argenton privea de cîteva clipe o ceată de muncitori care, în vîlceaua ce se rotunjea ca un pocal la picioarele lui, săpau un fel de canal pentru scurgerea apelor. Apropiindu-se cu cîțiva pași să vadă mai bine, băgă de seamă că oamenii aceia, îmbrăcați la fel, cu bluze albastre și cu pantaloni de pînză groasă, și pe care-i luase de departe drept țărani, erau toți copii, înregimentați sub ordinele unui soi de supraveghetor, jumătate țăran, jumătate orășean, care le arăta cum să sape și însemna marginile pîrîului.

Te izbea mai ales tăcerea acestei munci în aer liber, îndeplinită de lucrători atît de tineri. Nici o vorbă, nici un strigăt, nici măcar atîtarea aceea a ființei în mișcare ce-și simte și își exercită puterea.

— Mai drept... Nu așa de repede... — striga supraveghetorul, și uneltele se străduiau, fețele asudate se plecau spre pămînt; și uneori, cînd se ridicau să mai răsufle, vedeai frunți înguste, cranii ascuțite, capete care toate purtau un semn de atrofie, de istovire sau de tulburare.

Desigur, copiii aceia nu fuseseră crescuți în libertatea din sînul naturii. Gălbeneala celor mai mulți dintre ei, ochii lor roșii sau abia deschiși povesteau mizeria orașelor, înăbușirea din mahalale și din case nesănătoase.

— Oare cine-s copiii ăștia? întrebă poetul.

— A, domnul nu-i de aici?... Sînt deținuții din Mettray... colonia e acolo.

Și supraveghetorul arătă lui d'Argenton un pîlc de case albe și noi, așezate la rînd pe colnicul din față. Poetul știa numele vestitului stabiliment penitenciar, dar nu-i cunoștea nici regulile, nici condițiile de primire. Întrebă

pe omul acesta, spunînd că-i bun prieten cu o familie al cărei singur fiu le-a pricinuit de curînd un mare necaz.

— Trimiteți-l la noi de cum va ieși din închisoare.

— Numai că — zise d'Argenton, cu o urmă de părere de rău — nu cred să fie închis. Părinții au putut să-l scape, înapoind banii...

— În cazul acesta nu-l putem primi. Nu luăm decît tineri deținuți. Dar avem un stabiliment anexă, *Casa părintească*, în care se aplică regimul celular pentru tineret.

— A?! Regimul celular?

— Și care le vine de hac pînă și celor mai răi din fire... De altfel, am la mine cîteva broșuri. Poate doriți să luați cunoștință?

D'Argenton primi, dădu cîțiva bani pentru tinerii deținuți și urcă iar drumul, ducînd cărticelele. Poarta castelului tocmai se închisese. Trăsura cobora pe alee.

În sfîrșit!...

Charlotte, veselă, fericită, cu ochii strălucitori, se grăbea să-și ajungă poetul.

Își trecu brațul sub al lui și, tremurînd de bucurie:

— Am izbutit.

— A! exclamă el.

— Mai mult decît speram.

El repetă acel „a!" foarte rece, foarte nepăsător, apoi se prefăcu că-și răsfoiește broșurile cu cel mai mare interes, ca pentru a-i dovedi limpede că restul nu-l privește. Nu era așa de mîndru adineauri, cînd își rodea unghiile, pîndind poarta închisă; dar acum ea se ghemuia așa de tare lîngă el, robită și supusă, că, într-adevăr, nu făcea să se mai chinuiască. În fața tăcerii lui, Charlotte tăcu și ea, crezîndu-l jignit în mîndria lui geloasă, și poetul fu nevoit să reia:

— Va să zică ai izbutit?

— Cu desăvîrșire, dragul meu... Tot avea de gînd să-i facă un dar lui Jack, la majorat, ca să-și cumpere un om[1] și să-i îngăduie să se stabilească. Darul era de zece mii de franci. Mi i-a dat îndată. Șase mii de franci îi vom înapoia; rămîn patru mii de franci, pe care mi-a spus să-i întrebuințez cît mai bine spre folosul copilului.

[1] Un om care făcea serviciul militar în locul altuia.

— Am și găsit întrebuințarea... Cu ce rămîne trebuie să-i luăm o celuă la *Casa părintească* din Mettray, pe doi-trei ani. Numai acolo poate că vor izbuti să facă din hoț un om cinstit.

Ea tresări la cuvîntul hoț, care o rechema la realitate. Se știe că-n bietul ei creieraș impresiile fugare, neîncetat reînnoite, șterseau într-o clipă pînă și urma unui gînd.

Lăsă capul în jos:

— Sînt gata să fac orice vrei — zise ea... Ai fost așa de bun, așa de mărinimos! N-am să uit niciodată.

Sub mustața-i stufoasă, gura poetului tremură de plăcere și de trufie. Mai mult ca oricînd era stăpînul. Se folosi ca să-i țină un logos lung. Ea trebuia să-și facă aspre mustrări. Slăbiciunea-i de mamă nu era străină de tot ce se întîmpla. Un copil răsfățat ca al ei, mereu lăsat în voia pornirilor lui rele, nu putea să n-ajungă primejdios. De acum înainte trebuia o mînă de bărbat pentru a struni calul ăsta nărăvaș. Numai să-i fie încredințat lui, că se însărcina el să-l învețe minte.

Repetă de două-trei ori la rînd:

— Ori îl cumințesc, ori îl fac praf.

Ea nu răspunse. Fericirea de-a se gîndi că băiatul nu va fi închis era mai puternică decît orice. Hotărîră pe loc să plece, chiar în seara aceea, la Indret. Dar, ca s-o cruțe de-o umilire atît de mare, se înțeleseră ca ea să rămînă la Basse-Indre. D'Argenton avea să ducă singur banii, să ia vinovatul, și apoi îl vor băga îndată la colonie. Spunea de pe acum numai „colonia", foarte simplu, și-l și vedea pe Jack îmbrăcat în vesta de bumbac albastră, amestecat printre bieții deținuți, cei mai mulți dintre ei victimele viciilor sau crimelor părintești și care, de la cea mai fragedă vîrstă, se înrolează copii de trupă în marele regiment al osîndiților.

Într-o duminică, amîndoi coborîră din vagon la Basse-Indre, marea stație a uzinei, și luară cea mai frumoasă cameră într-un han la drum, fiindcă tîrgul n-avea nici un hotel pentru călători. Pe cînd poetul se ducea să-și facă datoria de împărțitor al dreptății, Charlotte rămase singură să-l aștepte în odaia murdară, unde ajungeau strigăte, rîsete, o gălăgie de beți, cîntece tărăgănate și triste, înțînate cu glasul acela tînguitor, obișnuit melodiilor bretone, melancolice ca marea sau ca sălbatica întindere din

Landes. Se amestecau printre ele şi cîntece de marinari, mai vioaie, mai deocheate, dar triste şi ele. Din zarva vulgară a crîşmei, din monotonia unei ploiţe de coastă care bătea fără încetarea în geamuri, se desprindea, pentru femeie, o ciudată impresie a exilului la care-i fusese osîndit copilul ei. Oricît de vinovat ar fi fost, era tot fiul ei, tot Jack al ei; şi, simţindu-se aşa de aproape de el, revedea anii fericiţi pe care-i trăiseră odinioară împreună.

De ce-l părăsise?

Şi-l amintea copil, încîntător şi delicat, inteligent şi iubitor, şi la gîndul c-avea să vadă ivindu-se un hoţ care va fi fiul ei, nedesluşita remuşcare ce-o chinuia de doi ani se întrupă şi i se ridică înaintea sa. Iată urmarea slăbiciunii ei! Dacă Jack ar fi rămas lîngă ea, în loc să fie lăsat pradă depravării, dacă l-ar fi dat la liceu, cu copii de vîrsta lui, oare ar fi ajuns un hoţ? A, ce bine se mai împlinise prezicerea doctorului Rivals! Avea să-l regăsească decăzut şi umilit.

Trivialitatea acestei duminici din crîşmă, a cărei duhoare şi zarvă o împresurau, îi sporeau şi mai mult remuşcările. Aici trăia Jack al ei de doi ani!... Toată scîrba acelei firi superficiale, care nu era în stare să simtă măreţia unei sarcini îndeplinite, a unei existenţe cîştigate cu truda braţelor, se răzvrătea la gîndul ăsta. Ca să-şi alunge tristele-i cugetări, luă prospectele „coloniei", deschise înaintea ei. Se înfioră citind cuvintele: *„Casă părintească. Institut de represiune. Sistemul adoptat e izolarea absolută. Copiii sînt închişi în celulă şi nu se văd niciodată între ei, nici chiar la biserică"*. Cu inima strînsă, închise cartea şi se aşeză la geam, pîndind întoarcerea poetului, sosirea copilului, cu ochii peroniţi asupra unui colţişor al Loarei, pe care o zărea colo, la capătul ulicioarei, zbuciumată ca marea şi stropită de ploaia ce cădea într-una.

În răstimp, d'Argenton se ducea să-şi îndeplinească misiunea, şi foarte mulţumit s-o îndeplinească. N-ar fi cedat locul chiar pentru mulţi bani. El, căruia-i plăcea să pozeze şi cîte poze avea să ia, şi toate măreţe! Îşi pregătea dinainte cuvîntarea pentru răufăcător, iertarea pe care-l va sili s-o ceară în genunchi în biroul directorului. Deocamdată, toate ifosele acestea chibzuite din vreme se rezumau la un fel maiestuos de a-şi înălţa capul, o înfăţişare gravă, de circumstanţă,

în timp ce, cu haine mohorîte, cu mănuşi negre şi ţinîndu-şî umbrela ţeapănă şi sus, urca pe uliţa mare din îndret, pustie la ceasul acela din pricina vremii urîte şi a vecerniei.

O bătrînă îl îndrumă spre casa lui Roudic. Trecu pe dinaintea uzinei tăcute, în repaos, care-şi răcorea cu desfătare acoperişurile afumate şi înnegrite. Dar, ajungînd în faţa casei ce i se arătase, se opri şovăind, temîndu-se să nu se fi înşelat. Dintre toate casele aliniate în strada-cazarmă, aceasta era cea mai veselă şi mai însufleţită. Pe ferestrele întredeschise de la catul de jos venea un zgomot voios de hore bretone, de paşi ţărăneşti care zdupăiau greoi pe podea ca pe o arie de curînd bătută. Jucau „în sunetul gurilor", cum zic ei în Bretania, şi jucau cu vioiciunea pe care vocea o dă ritmului şi tactului.

„Nu se poate... Nu-i aici..." îşi zicea d'Argenton, aşteptîndu-se să găsească o casă deznădăjduită, în care avea să intre ca un mîntuitor.

Deodată cineva strigă:

— Haide, Zenaida, *Blidul de cositor!...*

Şi mai multe glasuri repetară zgomotos:

— Da, da, Zenaida, *Blidul de cositor...*

Zenaida! Era chiar numele fetei lui Roudic. Într-adevăr, oamenii aceştia îşi îndurau nenorocirea cu inimă foarte uşoară! Pe cînd mai şovăia, o voce piţigăiată de femeie începu:

În curtea Blidului de cositor...

Iar corul, în care se amestecară şi cîteva glasuri de bărbaţi, răspunse:

În curtea Blidului de cositor...

Apoi îndată, un vîrtej de bonete albe trecu prin faţa ferestrei, cu plesnetul fustelor de postav şi sforţarea vocilor ce gîfîiau:

— Haide, brigadierule!... Haide, Jack!... strigau ele.

De astă dată, prea era din cale afară!... Foarte nedumerit, poetul împinse uşa, şi-n colbul stîrnit de jocul acesta nebun, cea dintîi fiinţă pe care o zări fu Jack, hoţul, vii-

torul deținut, țopăind cu șapte-opt fete, printre care o bondoacă durdulie, veselă și îmbujorată, care tîra din răsputeri în focul horei un brigadier frumușel de la vamă. Împins la perete, urmărit în toate colțurile, un bărbat cu păr cărunt, fericit, vesel, făcînd haz de toată bucuria, încerca să i-o împărtășească și unei tinere femei palide care zîmbea trist.

Ce se întîmplase?

Iată:

A doua zi după ce scrisese mamei lui Jack, directorul din Indret văzuse intrînd la el pe doamna Roudic, tulburată și grozav de neliniștită. Fără să ia în seamă răceala cu care era primită, rușinea ei deprinzînd-o de mult cu disprețul tăcut al oamenilor cinstiți, nu primi scaunul ce i se arătă și, în picioare, dreaptă, cu o siguranță uimitoare pentru ea, zise:

– Vin să vă spun, domnule, că ucenicul nu-i vinovat. N-a furat el zestrea fiicei mele vitrege.

Directorul tresări în fotoliu:

– Totuși, doamnă, avem aici dovezile.

– Care dovezi? Cea mai copleșitoare dintre toate e că, soțul meu lipsind, Jack a rămas singur cu noi în casă. Ei bine, domnule, tocmai dovada aceasta vin s-o spulber. Mai era și alt bărbat, afară de Jack, în noaptea aceea la noi.

– Un bărbat! Nantezul?

Ea înceuviință din cap: „Da, Nantezul..."

O, ce palidă era!

– Atunci, Nantezul a luat banii?

Să fi fost oare o șovăire de o clipă pe obrazul acela de moartă? Oricum, răspunsul sună hotărît și liniștit:

– Nu. N-a luat Nantezul banii... Eu i-am luat... ca să-i dau lui.

– Femeie nenorocită!

O, da, foarte nenorocită! Spunea că numai pentru două zile, și am așteptat tot timpul ăsta, în fața deznădejdii soțului meu, a lacrimilor Zenaidei, în fața spaimei cumplite de a vedea osîndindu-se un nevinovat... Ce chin!... Nu venea nimeni. Atunci i-am scris un bilețel: „Dacă pînă mîine, la unsprezece, nu primesc nimic, mă denunț, și pe dumneata, de asemenea"... Și iată-mă.

– Iată-te, iată-te!... Dar ce vrei să fac?

— Vreau să arestați pe adevărații vinovați, acum că știți care sînt.

— Dar soțul dumitale?... O să moară văzîndu-se de două ori dezonorat.

— Dar eu! zise ea cu amară mîndrie. Nimic mai ușor decît să mori. Ce fac eu acum, e mult mai dureros, fiți sigur!

Vorbea de moarte cu o însuflețire sălbatică. O privea, o chema cu înflăcărare, cum nu-și privise și nu-și chemase niciodată iubitul.

— Dacă moartea dumitale ar putea îndrepta greșeala — reluă directorul, grav — dacă ne-ar putea sluji să recăpătăm zestrea bietei fete, aș înțelege că vrei să mori... Dar aici, sinuciderea te-ar scăpa de fapt numai pe dumneata. Situația ar rămîne aceeași, ba mai înrăutățită, și mai întunecată, atîta tot.

- Ce-i de făcut atunci? întrebă ea, copleșită; și în nehotărîrea ei, ajungea iar Clarissa de odinioară, un trup lung și plăpînd, zguduit de o luptă prea aprigă pentru el.

— Înainte de toate, trebuie să salvăm ce-s-o mai putea din bani. Poate că i-a mai rămas ceva.

Clarissa dădu din cap. Îl cunoștea pe groaznicul cartofor. Știa cum pusese mîna pe bani, că aproape o călcase în picioare, ca s-alerge la casetă, și că trebuie să fi jucat și pierdut pînă și ultimul gologan.

Directorul sunase. Intră un supraveghetor, fostul jandarm, dușmanul înverșunat al lui Belizarie.

— Să pleci la Saint-Nazaire — îi porunci șeful. Să-i spui Nantezului că am nevoie de el îndată. Și chiar să-l aștepți, pentru mai multă siguranță.

— Nantezul e la Indret, domnule director. Tocmai l-am văzut ieșind de la doamna Roudic. Desigur că nu-i departe.

— Atunci, bine... Caută-l repede și adu-mi-l aici... Și, mai ales, nu-l înștiința c-ai văzut-o pe doamna Roudic în biroul meu... Nu trebuie să bănuiască...

— Înțeles... — ziso clipind din ochi istețul supraveghetor, care habar n-avea despre ce-i vorba.

Se răsuci pe călcîie și ieși.

În urma lui, cei doi nu mai schimbară o vorbă. Rezemată de colțul biroului, Clarissa se gîndea, mută și îndîrjită; iar zgomotul harnic al uzinei, vaietele și fluierăturile aburului, cînd amenințătore, cînd duioase sau rugîndu-se

fierbinte, se potriveau bine cu furtuna din sufletul ei. Uşa se deschise sprinten.

— M-aţi chemat, domnule director? întrebă Nantezul, cu glas voios.

Prezenţa Clarissei, paloarea ei, înfăţişarea aspră a şefului său...

Înţelese tot.

Va să zică se ţinuse de cuvînt.

Cîteva clipe, chipul lui îndrăzneţ şi brutal fu tulburat de o rătăcire nebună, rătăcirea omului încolţit, ce omoară ca să scape din impasul în care se învîrteşte fără a găsi o ieşire; dar se clătină în sforţarea acestei lupte lăuntrice şi, pînă la urmă, se prăbuşi în faţa biroului.

— Iertaţi-mă! îngăimă el.

Cu un gest, directorul îl sili să se ridice:

— Scuteşte-ne de rugăminţile şi de lacrimile dumitale! Cunoaştem noi toate acestea. Să trecem îndată la fapt... Femeia aceasta şi-a furat bărbatul şi fiica pentru dumneata. Ai făgăduit s-aduci banii înapoi peste două zile. Unde-s?

Nantezul aruncă o privire nebună de recunoştinţă iubitei lui, care-l scăpa printr-o minciună; dar Clarissa nu se uita la el. Nu era ispitită să se uite. Prea bine îl văzuse în noaptea fărădelegii.

— Unde-s banii? repetă directorul.

— Iată-i!... Îi aduceam.

Ce-i drept, îi aducea, dar, negăsind-o pe Clarissa acasă, îi lua şi mai repede înapoi şi fugea spre tripou să-şi mai încerce norocul. Era un adevărat cartofor!

Directorul luă hîrtiile puse pe masă:

— Sînt toţi?

— Lipsesc opt sute de franci... — răspunse celălalt, şovăind.

A, da, înţeleg. O rezervă pentru partida de diseară.

Nu, vă jur. I-am pierdut. Dar o să-i înapoiez.

Nu-i nevoie. Nu-ţi cere nimeni nimic. Cei opt sute de franci lipsă, mă însărcinez eu să-i pun la loc. Nu vreau ca fata să-şi piardă nici măcar un ban din zestrea ei. Acum trebuie să-l lămurim pe Roudic cum au dispărut banii şi cum au venit înapoi. Şezi colo şi scrie.

Se gîndi puţin, pe cînd Nantezul se aşeza la birou şi lua condeiul. Clarissa ridicase capul. Aştepta. Scrisoarea aceasta era viaţa sau moartea ei.

— Scrie: *„Domnule director, eu am luat, într-o clipă de nebunie, şase mii de franci din dulapul familiei Roudic...“*

Nantezul făcu un gest de împotrivire, dar se temu de Clarissa şi lăsă deci să se restabilească faptele în tot adevărul lor logic şi crud.

— „familiei Roudic...“ — zise el, repetînd ultimele cuvinte.

Directorul urmă:

— *„...Iată banii... Nu-i pot păstra. Mă ard... Daţi drumul nenorociţilor pe care i-am lăsat să fie învinuiţi şi rugaţi-l pe unchiul meu să mă ierte. Spuneţi-i că părăsesc uzina şi plec fără a îndrăzni să-l mai văd. Mă voi întoarce cînd, după multă muncă şi căinţă, voi fi cîştigat dreptul de a strînge mîna unui om cinstit...“* Acum data... şi iscăleşte... Văzînd că şovăie: Ia seama, tinere! Te înştiinţez că, dacă nu iscăleşti, pun s-o aresteze îndată pe femeia aceasta...

Nantezul iscăli fără să crîcnească. Directorul se ridică:

— Acuma poţi pleca... Du-te dacă vrei la Guérigny şi caută să te porţi bine. În tot cazul, ţine minte că, dacă aflu cumva c-ai fost văzut dînd tîrcoale pe lîngă Indret, jandarmii vor pune mîna pe dumneata ca pe un hoţ. Scrisoarea aceasta le dă tot dreptul.

Nantezul schiţă un salut, aruncă în treacăt o privire Clarissei. Dar vraja se dezlegase. Ea întoarse încet capul, foarte hotărîtă să nu-l mai vadă, să păstreze neatinsă în conştiinţa şi-n remuşcarea ei imaginea îngrozitoare a nemernicului hoţ din noaptea trecută. De cum ieşi, doamna Roudic se apropie de director, împreunîndu-şi mîinile cu o expresie recunoscătoare.

— Nu-mi mulţumi, doamnă! Am făcut-o pentru soţul dumitale, ca să-l cruţ pe omul ăsta cinstit de cel mai cumplit chin.

— Vă mulţumesc şi pentru soţul meu, domnule... Nu mă gîndesc decît la el, şi dovadă e jertfa pe care am să i-o aduc.

— Care jertfă?

— De a trăi, cînd ar fi aşa de bine să mor, să adorm pentru totdeauna... Totul era pregătit, hotărît în mintea mea.

Dar trebuie ca pentru el... credeți-mă! Am atîta nevoie de odihnă, sînt așa de obosită.

Și, într-adevăr, sfîrșindu-se puterea minunată care o susținuse în timpul acestei crize, moleșeala ei firească se ivea din nou, copleșindu-i cu desăvîrșire întreaga ființă, și plecînd ușor încovoiată, părea așa de abătută, așa de istovită, încît directorul se temu de o nenorocire și-i zise cu blîndețe:

— Haide, doamnă, puțin curaj! Gîndește-te că Roudic o să fie foarte mîhnit citind scrisoarea aceasta, că va fi o groaznică lovitură pentru el. Nu trebuie împovărat cu altă nenorocire și mai mare și cu neputință de îndreptat.

— Asta-mi zic și eu — răspunse ea și își încetișor.

Ce-i drept, Roudic fu cuprins de o adevărată deznădejde aflînd chiar de la director fapta necinstită a nepotului său. Doar bucuria nebună a Zenaidei, care-și regăsise zestrea și își sălta caseta, mai potoli în inima acestui om bun uimirea dureroasă pe care o încercă firile cinstite în fața mișeliei și a nerecunoștinței. Cele dintîi vorbe i-au fost: „Nevastă-mea ținea atîta la el!“ Iar cei care-l auziră simțiră că roșesc pentru el de cumplita-i naivitate.

Dar Aztecul? Ah, bietul Aztec avu ziua lui de glorie. Se afișă pe toate ușile halelor un ordin de zi al directorului care vestea sus și tare nevinovăția băiatului. Fu înconjurat, sărbătorit; și vă închipuiți cum ai lui Roudic îi cerură iertare, retractîndu-și învinuirile și asigurîndu-l de prietenia tuturor. Un singur lucru lipsea fericirii lui: Belizaric!

De cum i-au deschis cușca, îndată ce i-au spus: „Ești liber...“, vînzătorul plecase fără să mai întrebe nimic. Totul i se părea așa de tulburc, frica de a fi iar închis îi dădea atît de tare pinteni, încît nu se gîndea decît să fugă, s-apuce iar pe drumuri, cu toată iuțeala de care mai erau în stare bietele lui picioare rănite. Jack fu tare mîhnit aflînd de plecarea aceasta atît de zorită. Ar fi vrut să-i ceară iertare nenorocitului, stîlcit în bătaie pentru el, închis două zile și aproape sărăcit după prăpădul mărfii lui. Se întrista mai ales zicîndu-și că, desigur, Belizaric plecase crezîndu-l vinovat, fiindcă nu dăduse nimănui vreme să-i spună adevărul; și gîndul că amărîtul de „bate drumuri“ îl lua drept hoț îi întuneca bucuria.

Cu toate acestea, prinzise cu dragă inimă la logodna brigadierului cu Zenaida, și juca împreună cu ceilalți după cinteccle zise „din gură“ cînd intră d'Argenton. Ivirea poetului, maiestuos și cu mănuși negre, avu asupra voioasei adunări același efect ca un uliu picînd în mijlocul unui joc de rîndunele gălăgioase. Vorba-i că, dacă ți-ai luat ceea ce se cheamă „un cap de circumstanță“, nu-i ușor să ți-l schimbi dintr-o dată. Atitudinea lui d'Argenton o dovedi din plin. Degeaba-i lămuriră că banii s-au găsit, iar nevinovăția lui Jack a fost recunoscută, și că, venind la îndrct, el se încrucișase cu a doua scrisoare a directorului, menită să îndrepte tot răul făcut de cea dintîi; în zadar îi vedea pe toți oamenii ăștia de treabă purtîndu-se cu ucenicul de parc-ar fi fost copilul lor, începînd cu moș Roudic, care-l bătea prietenește pe umăr zicîndu-i: „Piciule“, și pînă la Zenaida, care-i lua capul în mîinile-i puternice și se juca răvășindu-i părul, așteptînd să poată face aceeași glumă cu capul brigadierului Mangin; poetul nu se arătă nici mai puțin grav, nici mai puțin demn. Exprimă totuși lui Roudic, în termeni foarte mișcători, părerea lui de rău pentru mîhnirea ce i-a fost pricinuită, rugîndu-l să primească scuzele lui și ale mamei lui Jack.

— Dar eu îi datorez scuze bietului copil!... striga șeful de atelier.

D'Argenton nu-l asculta. Vorbea de onoare, de datorie și de grozavele încurcături la care duce purtarea proastă. Jack, deși relativ nevinovat, avea multe pricini să se rușineze; își amintea ziua de la Nantes și-n ce hal brigadierul Mangin, aici de față, putea adeveri că l-a văzut. Se înroșea și nu știa ce să facă în timpul predicii pontifului. În sfîrșit, după ce poetul îi ținu pe toți oamenii aceștia cumsecade sub vraja elocvenței lui, după ce vorbi un ceas întreg, picurînd o tristețe apăsătoare, o plictiseală somnoroasă care pînă la urmă l-ar fi dat gata pe moș Roudic:

— Trebuie să vă fie tare sete de cînd vorbiți — îi zise șeful de atelier cu multă naivitate și ceru să se aducă un urcior cu cidru, colea pe cinstel și o plăcintă de grîu negru pe care Zenaida o pregătise pentru gustare. Și, zău așa! era numai bine rumenită plăcinta asta, cu coaja atît de îmbietoare, atît de aurie, încît poetul, atins, după cum știți, de o foame fără saț, se lăsă ispitit și făcu în ea o tăietură gro-

zavă, care, prin mărimea ei, semăna cu cea de odinioară a lui Belizarie în șunca de la „Aniniș".

Din lunga cuvîntare pe care o auzise, Jack ținu minte numai un singur lucru: d'Argenton făcuse o călătorie lungă ca s-aducă la Indret banii ce aveau să-l cruțe de rușinea de a sta pe banca răufăcătorilor. Într-adevăr, pentru scena-i solemnă, poetul nu se lipsise să tragă folos de pe urma hîrtiilor de bancă ce-i burdușeau portofelul; de mai multe ori spusese, bătîndu-se peste buzunar: „Aduceam banii..." și copilul, închipuindu-și de bună credință că d'Argenton luase șase mii de franci din averea lui, anume ca să-l scape, începea să creadă că s-a înșelat asupra acestui personaj antipatic și că poetul doar părea rece și respingător. Niciodată Jack nu fusese așa de respectuos și așa de afectuos cu „inamicul", care, uimit și el că nu-și mai recunoaște calul nărăvaș, se fălea, ca totdeauna, cu schimbarea aceasta, zicîndu-și: „L-am îngenunchеat".

Gîndul ăsta, împreună cu calda primire a familiei Roudic, îi dădu pînă la urmă toată buna dispoziție.

Într-adevăr, de i-ați fi văzut pe poet și pe ucenic coborînd la braț ulițele din Indret și plimbîndu-se discutînd pe digul Loarei, i-ați fi luat drept doi adevărați prieteni. Jack era așa de fericit să vorbească de maică-sa, să ceară vești, amănunte, să-i respire, cum s-ar zice, prezența pe față celui pe care ea îl iubea atîta! Ah, dac-ar fi știut că maică-sa era atît de aproape de el și că, de un ceas, d'Argenton, luptînd cu o rămășiță de milă și cu egoismul său gelos, se întreba: „Oare trebuie să-i spun că-i aici?"

De fapt, venind să facă pe grozavul la Indret, poetul nu se așteptase la un asemenea deznodămînt. Desigur, ar fi fost încîntat s-aducă înaintea mamei copilul vinovat, umilit, încît nu s-ar fi cuvenit să-l dezmierde; dar să-i aducă eroul triumfător, martirul unei erori judiciare, să fie de față la mărturiile de dragoste, la înduioșarea celor două inimi care nu voiau să înceteze de a bate una pentru alta, asta era peste puterile lui.

Totuși, pentru a săvîrși o asemenea cruzime, pentru a răpi Charlottei și fiului ei bucuria de a se revedea, după ce-i apropiase astfel, îi trebuiau pretexte, tertipuri, vreun argument care să semene a dreptate și, mai ales, să se poată formula cu vorbe sforăitoare. Argumentul acesta i-l dădu chiar Jack.

Închipuiți-vă că bietul Jack, ademenit de blîndețea aceasta neobișnuită, fu cuprins deodată de un avînt, de nevoia de a se încrede, și se gîndi să mărturisească domnului d'Argenton că, hotărît lucru, n-are nici o aplecare pentru viața pe care-o duce, că n-o s-ajungă niciodată un bun muncitor, că-i prea singur, prea departe de maică-sa și că, poate, i s-ar găsi cumva o viață mai pe gustul lui, mai potrivită cu puterile lui... O, nu munca îl sperie!... Numai c-ar fi vrut o muncă în care brațele să lucreze mai puțin, iar creierul ceva mai mult.

Vorbind astfel, Jack strîngea mîna poetului și o simțea cum se destinde cu încetul, cum se răcește și se retrage. Pe neașteptate, regăsi înaintea lui fața nepăsătoare, privirea crudă și albastră a fostului „inamic".

— Mă întristezi mult, Jack, foarte mult; și mama dumitale ar fi deznădăjduită dacă te-ar vedea în asemenea dispoziții. Oare ai uitat ce ți-am spus de atîtea ori: „Nu-s pe lume ființe mai rele decît visătorii... Să ne ferim de utopii și de visuri zadarnice... Veacul acesta-i un veac de fier... La luptă, Jack, la luptă!"

Și nenorocitul copil fu nevoit s-asculte astfel un ceas de morală mai rece, mai ascuțită și mai pătrunzătoare decît ploaia ce cădea acum, mai întunecoasă decît noaptea care începea să învăluie priveliștea.

Iar pe cînd se plimbau în lung și-n lat pe dig, dincolo, pe celălalt țărm al fluviului, era o femeie care, plictisindu-se să tot aștepte în camera ei de la han, venise pe chei să pîndească barca luntrașului, de unde avea să coboare peste puțin micul și îngrozitorul răufăcător, copilul ei mult iubit pe care nu-l văzuse de doi ani. D'Argenton însă pusese mîna pe un pretext. În proasta dispoziție în care se găsea băiatul, vederea maică-si n-ar putea decît să-l molești, să-i ia și bruma de curaj ce-i mai rămăsese... Era mai cuminte să n-o vadă... Charlotte va fi destul de înțeleaptă să priceapă și să facă jertfa aceasta spre binele fiului ei. „Viața nu-i un roman, ce dracu!"...

Și astfel, deși despărțiți numai de lărgimea fluviului, așa de aproape unul de altul, încît, strigîndu-se ceva mai tare, ar fi putut să se audă, Jack și maică-sa nu se văzură în seara aceea, și nici multă vreme de atunci.

VIII

Camera cuptoarelor

Cum se poate ca zile așa de lungi, așa de pline și muncite din greu să dea ani așa de scurți?

Doi ani, iată doi ani de cînd s-a măritat Zenaida, iar Jack a fost eroul unei cumplite întîmplări. Ce-a făcut el în acești doi ani? A lucrat, s-a trudit, și-a urmat pas cu pas drumul care-l duce pe ucenic la pricepere și la leafa muncitorului. A trecut de la menghină la fasonarea fierului. L-au pus să lucreze la „berbec", apoi la ciocan. Mîinile i s-au bătătorit, ca și inteligența. Seara, cade rupt de oboseală pe pat, că nu-i voinic, doarme dus și reîncepe a doua zi un trai fără nădejde, fără țel, fără petreceri. De crișmă-i e groază de cînd cu faimosul drum la Nantes. Casa Roudic e tristă. Domnul și doamna Mangin s-au stabilit la Pouliguen, pe coastă, și locuința parcă-i pustie de la plecarea bondoacei, după cum odaia ei a apărut goală din ziua cînd și-a ridicat dulapul, dulapul cel mare cu rufăria de zestre.

Doamna Roudic nu mai iese nicăieri, stă în colțul ferestrei, cu perdeaua totdeauna lăsată — acum nu mai așteaptă pe nimeni — și-și tîrăște zilele, nepăsătoare, mașinal, lăsînd să i se scurgă viața ca sîngele dintr-o rană deschisă. Numai bătrînul Roudic își păstrează seninătatea conștiinței lui fericite. Ochii lui mici, așa de ageri, așa de pătrunzători, au aceeași privire ascuțită cîndat de nepotrivită cu sufletu-i naiv, orb și încrezător, pentru care răul nu există.

Nici cea mai mică întîmplare în viața lui Jack. Iarna trecută a fost foarte aspră. Loara a făcut mari stricăciuni, s-a revărsat aproape peste toată insula, din care o parte a stat patru luni sub apă. Au muncit în umezeală și au respirat ceața și miasmele mlaștinilor. Jack a tușit rău, și-a petrecut multe ceasuri scuturat de friguri la infirmerie; dar astea nu-s evenimente. Din timp în timp a venit cîte o scrisoare din Etiolles — foarte duioasă cînd maică-sa scrisese în taină, plictisos de dojenitoare și rece cînd i-o dictase poetul peste umăr. Isprăvile lui d'Argenton luau mereu un loc de seamă în destăinuirile răbdătoarei lui victime. Jack aflase astfel că *Fiica lui Faust*, odată isprăvită și ci-

tită actorilor de la Teatrul Francez, netrebnicii aceia avuseseră îndrăzneala s-o respingă în unanimitate, alegîndu-se în schimb cu o vorbă foarte crudă. Încă o veste mare: împăcarea cu Moronvalii, primiți de atunci la masa de la „*Parva domus*“, unde aduceau, duminica, „țărișoare calde“ de toate culorile, care o speriau grozav pe mătușa Archambauld.

Moronval, Madu, gimnaziul! Ce departe erau toate acestea de el, mai departe decît distanța dintre Indret și pasajul celor Douăsprezece Case, mai departe decît anii între acel trecut fantastic și prezentul acesta așa de jalnic. Jack din vremea aceea i se părea un Jack care nu lăsase nimic din părul său blond și din pielița-i trandafirie și moale lunganului pîrlit, costeliv, cu pomeții roșii, adus de spate, cu umerii înalți, așa de slabi sub bluză.

Încă o tristețe pentru Jack: amintirea familiei Rivals. Cu toate dojenile lui d'Argenton, a păstrat în inima lui o nemărginită recunoștință omului acela minunat, o duioasă prietenie pentru mica Cecilia, și-n toți anii, la 1 ianuarie, le scrie o scrisoare lungă. Și uite că de două ori scrisorile i-au rămas fără răspuns. De ce? Ce-a putut să le mai facă și lor?

Un singur gînd îl mai susține pe amicul nostru Jack, în necazurile tristei lui soarte: „Cîștigă-ți pîinea... Maică-ta va avea nevoie de tine“. Dar, vai! salariile sînt proporționale cu valoarea muncii, și nu cu bunăvoința muncitorului. A voi nu înseamnă nimic, ar trebui să poată. Și Jack nu poate. Cu toate prezicerile lui Labassindre, nu va fi niciodată decît un *cioflingar* în meseria lui. N-are „darul“, ce vreți? Și iată-l acum, la șaptesprezece ani, cu ucenicia isprăvită, abia izbutind să cîștige trei franci pe zi. Din acești trei franci trebuie să-și plătească chiria, să mănînce, să se îmbrace, adică să-și cumpere altă bluză și alți pantaloni cînd nu mai e chip să-i poarte. Frumoasă meserie i-au mai pus în mîini! Și ce-ar face el, dacă maică-sa i-ar scrie: „Sosesc... Vin să stăm împreună...“

— Vezi tu, piciule — începu moș Roudic, care-i zicea ucenicului tot „piciul“, deși băiatul îl întrecea cu un cap — rău au făcut părinții tăi că nu m-au ascultat; aici nu-i treabă pentru tine. N-o să ai niciodată simțul pilei și vom fi siliți să te lăsăm mereu la munca grea, unde nu poți să-ți

cîştigi pîinea. În locul tău, mi-ar plăcea s-o iau razna în lumea largă şi să-mi caut norocul umblînd... Uite, ne-a venit deunăzi, la ajustaj, Blanchet, mecanicul-şef de pe *Cydnus*, care căuta fochişti. Dacă nu te sperie camera cuptoarelor, ai putea să încerci lovitura. Ai cîştiga şase franci pe zi, făcînd ocolul lumii, cu casă, masă şi căldură... Ehei! ba chiar mare pacoste cu căldura... Meseria-i grea, dar scapi teafăr, de vreme ce-am făcut-o doi ani şi iată-mă-s. Haide, vrei să-i scriu lui Blanchet?

— Da, domnule Roudic... Asta-mi place mai mult.

Gîndul de a avea leafă dublă, de a vedea alte ţări, patima călătoriilor pe care i-o treziseră din copilărie povestirile lui Madu şi bătăliile *Bayonnaisei* istorisite de domnul Rivals, cît şi multe alte pricini îl hotărîră pe Jack să îmbrăţişeze meseria de fochist, unde nimeresc toţi fierarii neîndemînatici, toţi „rataţii" ciocanului şi ai nicovalei, şi unde nu se cere decît energie şi o mare putere de rezistenţă.

Plecă din Indret într-o dimineaţă de iulie, exact după patru ani de la sosirea lui.

Ce vreme frumoasă şi în ziua aceea!

De pe puntea vaporaşului unde Jack şedea în picioare lîngă moş Roudic, care voise să-l însoţească, priveliştea era uimitoare. Fluviul creştea la fiecare întorsătură de roată, dînd la o parte, respingînd din răsputeri ţărmurile ca pentru a lărgi locul la vărsarea lui în mare. Aerul era tot mai tare, iar copacii scădeau în înălţime, cele două maluri se netezau, îndepărtîndu-se unul de altul într-o perspectivă parcă desfăşurată de vîntul puternic ce bătea din faţă. Ici-colo străluceau iazuri în mijlocul uscatului, fumul se înalţa deasupra zăcămintelor de turbă, mii de goelanzi şi de pescăruşi, într-un zbor alb împestriţat cu negru, atingeau în treacăt fluviul cu ţipetele lor de copii. Dar toate acestea piereau, pierdute în apropiata nemărginire a oceanului, care nu îngăduie nici o măreţie alături de a lui, după cum nu vrea nici o vegetaţie pe ţărmul valurilor sale amare şi sterpe.

Deodată, vaporaşul intră dintr-un singur salt în spaţiu. Cum să definim altfel noul mers al întregii lui armături, legănarea pe care valurile, scăldate într-o lumină orbitoare, libere în puternica răbufneală de vînt, parcă o treceau de la un talaz la altul pînă la marginea cea mai îndepărtată

a zării, pînă la dunga aceea verzuie unde cerul şi apa, împreunîndu-se, închid spaţiul pentru ochii nesăţioşi?

Jack nu văzuse niciodată marea. Mirosul acela proaspăt şi sărat, adierea uşoară de evantai pe care fluxul o răspîndeşte la fiecare val, îi revărsă în inimă beţia călătoriei.

Colo, la dreapta, cu acoperişurile-i înghesuite ca în toate porturile la mare dintre stînci, Saint-Nazaire înainta spre valuri, cu clopotniţa-i de strajă pe culme, cu digul care-i prelungea strada pînă-n larg. Printre case, catargele se ridicau, se încrucişau, amestecate de departe unele cu altele, şi aşa de strînse, c-ai fi zis că o singură răbufneală de vînt împinsese pîlcul acesta de vîntrele în adăpostul portului Cum se apropiau amîndoi, totul se mai rări, se despărţi şi crescu.

Debarcară la dig. Aici li se spuse că *Cydnus*, marele steamer[1] al Companiei transatlantice, pleca chiar în ziua aceea, peste două-trei ceasuri, şi că, încă din ajun, se afla în larg. Era singurul mijloc pe care-l găsiseră pînă atunci pentru ca toţi marinarii să fie prezenţi în clipa plecării, fără să-i mai adune cutreierînd cu jandarmii toate crîşmele din Saint-Nazaire.

Aşa că Jack şi însoţitorul lui n-aveau vreme să mai vadă oraşul, la ceasul acela, în toiul forfotei şi al zgomotului unei zile de tîrg, revărsîndu-se pînă-n port. Tot cheiul era plin cu legături de verdeţuri, cu coşuri de fructe, cu păsări legate cîte două la un loc, bătînd din aripi pe pămînt şi ţipînd. Înaintea tarabei lor, ţărance şi ţărani bretoni, în picioare unul lîngă altul şi bălăbănindu-şi braţele, aşteptau liniştiţi şi muţi să le vină vreun muşteriu. Nici un zor, nici cel mai mic strigăt spre trecători. Cu totul altfel decît ei, o sumedenie de negustoraşi de bilci cu galantarul de mînă încărcat cu cravate, cu portofele, cu bolduri sau cu inele, se învîrteau gălăgioşi de colo-colo, îmbiindu-le cu marfa. Marinari din toate ţările, tîrgoveţe din Saint-Nazaire, soţii de muncitori sau de funcţionari ai companiei, se grăbeau în piaţă, unde bucătarul de pe *Cydnus* îşi ridica cele din urmă merinde. Roudic află de la el că Blanchet era pe vapor, furios că n-avea destui fochişti.

Să ne grăbim, piciule, c-am întîrziat.

[1] Navă cu aburi (cuvînt englezesc).

Sărîră într-o barcă și străbătură rada portului, tiesită de vapoare. Aici nu mai era portul fluvial din Nantes, brăzdat de bărci de toate mărimile. Numai vase uriașe, totul părînd că se odihnește. Doar lovituri de ciocan în bazinul de reparații și țipete răzlețe de orătănii pe care le îmbarcau tulburau liniștea sonoră și cristalină care plutește deasupra apei. Uriașele transatlantice, rînduite la chei, stinse și grele, parcă dormeau între două călătorii. Vapoare mari englezești, venite din Calcutta, își ridicau numeroasele cațuri de cabine, cu prora foarte înaltă, cu puternicele părți laterale acoperite cu o puzderie de marinari, care tocmai le vopseau. Treceai printre namilele acelea nemișcate, unde apa căpăta culori mohorîte de canal străbătînd un oraș, ca printre ziduri groase, cu lanțuri și funii ridicate ce șiroiau de apă. În sfîrșit, ieșiră din port și trecură de digul, la capătul căruia *Cydnus*, sub presiune, aștepta refluxul.

Un omuleț nervos și uscățiv, fără tunică și cu trei galoane de aur la șapcă, îi luă la rost pe Jack și pe Roudic, a căror barcă trăsese lîngă vapor. Abia i se auzeau vorbele, în larma și îmbulzeala ultimei clipe; dar gesturile lui păreau grăitoare. Era Blanchet, mecanicul-șef, căruia oamenii lui îi ziceau „Moco[1]". Îndată ce zarva bagajelor, pe care le tîrseau în cala deschisă, îi îngădui să fie auzit:

— Da' veniți odată, afurisiților! răcni el cu un groaznic accent meridional... Am crezut c-o să-mi trageți chiulul.

— E vina mea, prietene — zise Roudic... Voiam să-mi însoțesc piciul, și ieri nu eram liber.

— Mă-ă! Da-i un lungan, piciul tău! O să fim nevoiți să-l păturim în patru ca să-l culcăm în cabina fochiștilor... Și acum, la dracu! Haidem repede jos, să-i arăt unde o să stea.

Apucară pe o scăriță de aramă cu o rampă îngustă, care cotea apoi pe altă scară fără rampă, dreaptă ca o scară de mină, apoi încă una și încă una.

Jack nu văzuse niciodată un transatlantic și era uluit de mărimea și de adîncimea acestuia. Coborî într-o prăpastie unde ochii ce veneau de la lumina puternică a zilei nu mai deslușeau nici ființele, nici lucrurile. Era noap-

[1] Marina franceză se împarte în două mari categorii: *Moco* și *Ponantais*, Provența și Bretania, oameni din Sud și oameni din Nord (n.a.).

te, o noapte ca-n ocnă, luminată de felinare atîrnate, în care te înăbușea lipsa de aer și căldura tot mai mare. O ultimă scară, coborîtă pe dibuite, îi duse în sala mașinilor, adevărat cuptor pe care o căldură umedă și apăsătoare, îmbîcsită cu un puternic miros de ulei, o umplea cu un aer de nesuferit și cu un abur plutitor deasupra căruia, cu treipatru caturi mai sus, se ivea, în pătratul unei răsuflători, albastrul cerului.

O mare activitate se desfășura acolo. Mecanicii, ajutoarele, elevii-marinari umblau de colo-colo, revizuiau mașinăria, asigurîndu-se că toate piesele sînt exact la locul lor și au joc. Tocmai atunci isprăviseră de umplut cazanele, care și începeau să tragă și să duduie furios. Fierul, arama, fonta, lustruite cu ulei clocotit, luceau, sclipeau; iar desăvîrșita curățenie a mașinilor le dădea o înfățișare și mai crîncenă, ca și cum pîrghiile care frigeau cînd le atingeau chiar mîinile înfășurate în cîlți, pistoanele încinse, șuruburile răsucite cu cîngi de fier străluceau ca și focul pe care-l absorbeau. Jack se uita curios la uriașa fiară. Văzuse el multe la Indret; dar asta i se părea și mai îngrozitoare, fără îndoială fiindcă știa c-avea să fie silit să se apropie mereu de ea și s-o hrănească zi și noapte. Ici-colo, termometre, manometre, o busolă și cadranul telegrafic prin care vin comenzile, toate luminate de lămpi mari cu reflector.

La capătul sălii mașinilor se înfunda cu culoar mic, foarte strîmt și foarte întunecos. „Aici e magazia de cărbuni"... zise Blanchet, arătînd o gaură căscată în perete. Lîngă ea mai era una, în care un felinar lumina cîteva culcușuri păcătoase și cîteva zdrențe atîrnate. Acolo dormeau fochiștii. Privindu-le, Jack se cutremură. *Domitoul* Moronval, mansarda de la Roudic, toate adăposturile întîmplătoare în care-și legănase visurile de copil erau palate pe lîngă ăsta.

Și camera cuptoarelor — adăugă *Moco*, împingînd o ușiță.

Închipuiți-vă o pivniță lungă, fierbinte, o alee de catacombe învăpăiată de răsfrîngerea roșcată a vreo zece cuptoare în toiul arderii. Oameni aproape goi, atîțînd focul, scormonind cenușarele, se zbuciumau înaintea jeraticului care le congestiona fețele, șiroind de sudoare. În sala mașinilor te înăbușeai. Aici luai foc.

— Uite-ți omul... — zise Blanchet șefului de la cuptoare, arătîndu-i-l pe Jack.

— Vine la ţanc — răspunse celălalt, aproape fără să se întoarcă — n-am oameni la zgură.

— Curaj, piciule! făcu moș Roudic, strîngînd cu putere mîna ucenicului său.

Și Jack fu trecut îndată acolo. Toate rămășițele de cărbuni cu care se înfundă și se îmbîcsesc grătarele de cenușă, se aruncă în coșuri, cărate apoi pe punte ca să fie golite în mare. Cumplită meșcrie! Coșurile sînt grele, scările drepte, și te înăbușă trecerea de la aerul curat la zăpușeala din prăpastie. La al treilea drum, Jack simți că i se taie picioarele. Nefiind în stare nici măcar să ridice coșul, sta locului, prăpădit, jilav de o sudoare care-l toropea, cînd unul din fochiști, văzîndu-l în ce hal e, se duse să ia dintr-un colț o sticlă pintecoasă de rachiu îmbrăcată în pai și i-o dădu.

— Nu, mulțumesc, nu beau — zise Jack.

Celălalt se puse pe rîs.

— Ba o să bei — răspunse el.

— Niciodată!... spuse Jack și, încordîndu-se, mai mult cu o sforțare dîrză a voinței decît a tuturor mușchilor, își luă în spate coșul greu și-l urcă bărbățește.

Puntea era plină de viață pitorească. Vaporașul care aducea călătorii abia sosise și trăsese lîngă marele steamer. De acolo se suiau sumedenie de pasageri grăbiți, uluiți, prezentînd o uimitoare varietate de costume și de limbi, toate țările din lume dîndu-și întîlnire în mediul acesta pestriț, internațional, care se numește puntea unui vapor.

Toți alergau, își luau locurile în primire. Unii erau veseli, alții plîngeau în urma unui rămas bun grăbit, dar pe fruntea tuturor citeai o grijă sau o nădejde, deoarece călătoriile sînt mai totdeauna urmarea vreunei tulburări, a vreunei cotituri în viață, și, de obicei, plecările acestea care te azvîrlă de pe un continent pe altul sînt cea din urmă cutremurare a unei mari zguduiri. Așa că pe punțile vapoarelor, doliul merge alături de aventură, amestecîndu-și melancolia cu înfrigurarea călătoriei.

Pretutindeni domnea această ciudată înfrigurare — în refluxul care venea cu mare zgomot, în răzvrătirile vaporului trăgîndu-și ancora, în neastîmpărul bărcilor din preajma lui. Ea însufleţea colo, pe cheiul portului, o mulțime emo-

ţionată şi curioasă, venită să salute călătorii, să urmărească de departe vreo siluetă scumpă şi alcătuind pe locul îngust o dungă întunecată ce tăia zarea albastră. Înfrigurarea aceasta sporea şi avîntul bărcilor de pescuit pornind în larg cu toate pînzele sus, pentru o noapte întreagă de luptă, la noroc; iar marile vase care se întorceau o simţeau bătînd în pînzele lor obosite, ca o părere de rău după frumoasele ţări cutreierate.

Pe cînd îmbarcarea lua sfîrşit, iar clopotul sunînd la prora vaporului grăbea cele din urmă transporturi cu roabele, Jack, cu coşu-i de zgură golit, se rezemase de balustradă, privind călătorii — cei din cabine foarte bine îmbrăcaţi şi echipaţi, iar cei de pe punte stînd pe săräcăciosul lor calabalîc... Unde se duceau? Ce nălucire-i mîna? Ce realitate crudă şi rece îi aştepta la sosire?... Mai ales o pereche îl interesa, o mamă şi copilul ei, care-i aminteau pe Ida şi pe micul Jack pe vremea cînd se ţineau aşa de mînă. Femeia, tînără, în negru, înfăşurată într-un *sarape* mexican cu dungi mari, cu mersul acela independent pe care-l au nevestele de militari sau de marinari, bărbatul fiindu-le adesea plecat. Copilul, îmbrăcat englezeşte, semăna leit cu frumosul fin al lordului Peambock.

Cînd trecură pe lîngă Jack, amîndoi se dădură uşor la o parte, şi rochia lungă de mătase fu repede ridicată ca să n-o atingă mînecile fochistului, negre de cărbuni. O mişcare abia simţită, dar pe care el o înţelese; şi deodată i se păru că trecutul lui, scumpul lui trecut în doi, pe care-l invoca în zile negre, îl renega, se îndepărta de el pentru totdeauna.

O înjurătură marsilieză, însoţită de-un pumn zdravăn între umeri, îi curmă trista visare:

— Cîine mofluz de fochist, ponantezul dracului, ia coboară la locul tău!...

Era *Moco*, făcîndu-şi inspecţia. Jack coborî fără să crîcnească ruşinat de umilinţa aceasta în faţa tuturor.

Pe cînd punea piciorul pe scara ce ducea la camera cuptoarelor, o zguduitură lungă cutremură vaporul, aburul care mîriia de dimineaţă îşi reglă zgomotul, elicea se puse în mişcare. Plecau.

Jos, era iadul.

Încărcate pînă la gură, răspîndind, o dată cu luciri stacojii, o căldură pe care mai că puteai s-o vezi cu ochii, cup-

toarele înghiţeau lacom lopeţi de cărbuni, reînnoite fără încetare de fochiştii cu feţe schimonosite, umflate, apoplectice sub puterea focurilor dogoritoare. Vuietul oceanului părea urletul flăcării, zgomotul valurilor amestecîndu-se cu trosnetul scînteilor îţi dădea impresia unui incendiu cu neputinţă de înăbuşit, fiindcă renăştea chiar din străduinţa cu care voiau să-l stingă.

— Şezi colo!... îi zise şeful fochiştilor.

Jack se aşeză în faţa uneia din gurile acelea de flăcări care se învîrteau în jurul lui, lărgite şi înmulţite de prima ameţeală a tangajului. Vatra aceea aprinsă trebuia aţiţată, zgîndărită cu cîrligul, hrănită şi mereu descărcată. Pentru el munca era şi mai îngrozitoare, că, nefiind deprins cu marea, zguduirile puternice ale elicei şi legănările neaşteptate ale vaporului îl făceau să se clatine şi-l azvîrleau într-una spre flacără. Era nevoit să se agaţe ca să nu cadă şi să dea îndată drumul obiectelor încinse de care încerca să se ţină.

Totuşi muncea cu tot curajul, dar după un ceas de caznă la foc se simţi orb, surd, fără suflare, înăbuşit de sîngele care i se suia la cap şi cu ochii tulburi sub genele arse. Făcu şi el ce vedea că fac ceilalţi; şiroind tot, se repezi sub „gura de aer" — un tub lung de pînză, unde aerul de afară cade, se azvîrle în puhoaie de sus, de pe punte... Ah, ce bine mai era!... Aproape îndată, o mantie de gheaţă i se lăsă pe umeri. Ucigătorul curent de aer îi opri răsuflarea şi viaţa.

— Sticla! strigă el cu glas răguşit fochistului care-i dăduse să bea.

— Uite-o, prietene! Ştiam eu c-o s-ajungi la ea.

Îi trase o duşcă zdravănă. Alcool aproape curat; dar îi era aşa de frig, încît rachiul tare i se păru tot atît de fără gust şi de searbăd ca apa chioară. După ce bău, îl cuprinse o căldură lăuntrică nespus de plăcută, răspîndită în toţi nervii, în toţi muşchii lui, şi care apoi ajunse o arsură vie în golul stomacului. Atunci, ca să stingă focul care-l ardea, începu iarăşi să bea. Foc înăuntru şi foc afară, flacără peste flacără, alcool peste cărbune, de-acum încolo aşa avea să trăiască!

Începea un vis nebun de beţie şi de chin care trebuia să ţină trei ani. Trei ani înfiorători, cu zile toate la fel, cu luni amestecate şi încîlcite, cu anotimpuri veşnic aceleaşi în dogoreala neclintită a camerei cuptoarelor.

Străbătu zone necunoscute, cu nume limpezi, melodioase, răcoritoare, nume spaniole, italiene sau franceze, cu franceza copilărească din colonii; dar din toate încîntătoarele ținuturi nu văzu nici cerul lor de safir, nici insulele verzi așezate ca niște rodnice buchete peste valurile fosforescente. Marea vuia pentru el cu aceeași mînie, focul cu aceeași furie. Și, cu cît țările erau mai frumoase, cu atît camera cuptoarelor era mai îngrozitoare.

Se opri în porturi înflorite, mărginite cu păduri de palmieri, de bananieri cu panaș verde, cu colnice viorii, cu colibe albe proptite pe bambus; dar pentru el toate păstrau culoarea cărbunelui. După ce, desculț, pe cheiurile încinse de soare, pline de catran sau de sucul negru al trestiilor de zahăr, golise zgura, spărsese cărbunii și-i cărase, adormea istovit de-a lungul țărmurilor sau se ducea să se închidă în vreo crîșmă păcătoasă, țărmuri și crîșme la fel cu cele din Nantes, îngrozitori martori ai primei lui beții. Acolo găsea alți fochiști — englezi, malaezi, nubieni, brute grosolane, mașini de aținat focul — și cum n-aveau nimic să-și spună, beau. Mai întîi, cînd ești fochist, trebuie să bei. Asta-ți dă viață.

Și bea!

În beznă aceasta de prăpastie, un singur punct luminos: maică-sa! Rămînea în adîncul jalniței lui vieți ca o madonă în fundul unei capele în care s-au stins toate luminările. Acum că ajunsese bărbat, multe lucruri tainice din chinurile lui i se lămureau. Respectul lui pentru Charlotte se schimbase într-o duioasă milă și începea s-o iubească așa cum iubești pe cei pentru care suferi sau pentru care ispășești. Chiar în toiul celei mai mari destrăbălări, nu uita țelul angajamentului său și, instinctiv, punea deoparte leafa de marinar. În beția greoaie nu-i rămînea decît un singur gînd limpede: nuncește pentru maică-sa.

Deocamdată, depărtarea dintre ei creștea, sporind cu leghele parcurse și, mai ales, cu uitarea nedeslușită și cu nepăsarea timpului care pune stăpînire pe exilați și pe nenorociți. Scrisorile lui Jack erau din ce în ce mai rare, ca și cum de fiece dată ar fi fost trimise tot de mai departe. Ale Charlottei, multe și vorbărețe, îl așteptau la popasuri, dar îi spuneau lucruri așa de străine de noua lui situație, încît le citea numai ca să le audă muzica, răsunet îndepărtat al

unei dragoste veşnic vii. Scrisori din Etiolles îi povesteau întîmplări obişnuite din viaţa lui d'Argenton. Mai tîrziu, altele, datate din Paris, vestiră o schimbare în traiul lor, o nouă stabilire pe cheiul Augustinilor, foarte aproape de Institut. „Sîntem în plin centru intelectual, zicea Charlotte. Domnul d'Argenton, supunîndu-se stăruinţei prietenilor săi, s-a hotărît să se întoarcă la Paris şi să întemeieze o Revistă filozofică şi literară. Va fi un mijloc de a-şi face cunoscute operele, de care pe nedrept nu ştie nimeni nimic, şi totodată de a cîştiga şi mulţi bani. Dar cîtă osteneală trebuie să-ţi dai, cîte drumuri la autori şi la editori! Am primit o lucrare foarte interesantă de domnul Moronval. Caut şi eu să-l ajut pe bietul prieten. Acum isprăvesc de recopiat *Fiica lui Faust*. Eşti tare fericit, copilul meu, că trăieşti departe de tot zbuciumul ăsta, care l-a dat gata pe domnul d'Argenton... Trebuie să fii mare de tot acum, Jack, dragul meu. Da' trimete-mi odată fotografia ta."

După cîtva timp, trecînd prin Havana, Jack găsi un pachet gros pe adresa lui: „Jack de Baraney, fochist pe vaporul *Cydnus*". Era primul număr din

REVISTA RASELOR VIITOARE

Redactor-şef: Vicontele A.d'Argenton

Ce sîntem şi ce vom fi ..... Redacţia
Fiica lui Faust. Prolog ..... V-te A.d'Argenton
Despre educaţia în colonii ..... Evarist Moronval
Muncitorul viitorului ..... Labassindre
Lecuire prin parfumuri ..... Dr.Hirsch
Întrebare indiscretă directorului Operei .....L....

Fochistul răsfoi maşinal culegerea aceea de neghiobii, mînjită de mîinile lui, pătată cu negru pe măsură ce citea. Şi deodată, văzînd numele tuturor călăilor lui adunate acolo, răsfăţîndu-se pe coperta mătăsoasă şi de culoare deschisă, ceva mîndru se trezi în el. O clipă se indignă şi se înfurie şi, din fundul văgăunii lui, le strigă arătîndu-le pumnii, ca şi cum ar fi putut să-l vadă şi să-l audă: „Ah, ticăloşilor, ticăloşilor, ce-aţi făcut din mine?" Dar n-a fost decît o străfulgerare. Camera cuptoarelor şi alcoolul înăbuşiră repede revolta aceasta, iar nepăsarea, în care nenorocitul se afunda zilnic tot mai mult, îl acoperi curînd

cu cenușiile ei întinderi ce-ți poartă gîndul la nisipul îngrămădit peste caravane rătăcite, împotmolite cu fiece fir, și ai căror călători, călăuze și cai rămîn îngropați, păstrînd toate aparențele vieții.

Lucru ciudat, pe măsură ce i se stingea creierul, și voința lui își pierdea toată energia, trupul său atițat, susținut, hrănit de un statornic întăritor, parcă se făcea mai voinic. Mergea tot atît de drept, puterea de muncă-i era tot atît de mare la beție ca și-n stare normală, pînă într-atîta se deprinsese cu otrava, ajungînd nesimțitor la efectele-i exterioare. Chiar fața lui palidă, încordată rămînea de nepătruns, împietrită de sforțarea omului care-și stăpînește beția și-o osîndește la tăcere. Punctual la muncă, oțelit față de tot ce avea ca îngrozitor, îndura cu aceeași nepăsare zilele lungi și uniforme ale călătoriei, cît și ceasurile de furtună, luptele împotriva oceanului, atît de jalnice în camera cuptoarelor cînd apa, focul și cărbunii aprinși se rostogoleau prin fundul vasului. Pentru el, clipele acelea îngrozitoare se amestecau cu visele obișnuite ale nopților lui, vedenii de delir, coșmaruri neastîmpărate ce tulbură somnul alcoolicilor.

Nu cumva într-un asemenea vis a fost înspăimîntătoarea zguduitură care cutremură tot vaporul *Cydnus*, într-o noapte pe cînd bietul fochist dormea? Lovitura scurtă și directă în coasta steamer-ului, trosnetul năprasnic urmat de pîrîieli și de spărturi, zgomotul apei înăuntru, puhoaiele din mare prăvălindu-se în cataracte, scurgîndu-se în pîrîiașe, pașii grăbiți, soneriile electrice care-și răspundeau, îngrijorarea, strigătele și, mai presus de toate, oprirea înfiorătoare a elicei lăsînd vaporul în voia zdruncinăturilor sale tăcute, toate acestea n-au fost în vis?...

Tovarășii îl cheamă, îl zgîlțîie: „Jack!... Jack!...“ Se repede, pe jumătate gol. În sala mașinilor, apa-i pînă la genunchi. Busola-i spartă, felinarele stinse, cadranele răsturnate. Își vorbesc și se caută în beznă și-n glod: „Ce-i?... Ce s-a întîmplat?“

— Un „american“ s-a năpustit asupra noastră... Ne scufundăm... scapă cine poate!

Dar, în capul scării strîmte, spre care se reped fochiștii și mecanicii, se ivește *Moco*, în picioare, cu revolverul în mînă.

— Celui dintîi care iese de aici îi zbor creierii. La cuptoare, Dumnezeul mamei voastre! Şi daţi-i foc zdravăn. Pămîntul nu-i departe. Mai putem ajunge.

Fiecare se întoarce la postul său şi se grăbeşte cu furia deznădejdii. În camera cuptoarelor e îngrozitor. Cuptoarele, încărcate de crapă, aruncă înapoi un fum de cărbune ud, orbitor, galben, puturos, înăbuşitor, care sugrumă fochiştii, în timp ce apa, suindu-se mereu în ciuda pompelor, le îngheaţă mîinile şi picioarele. O, ce fericiţi sînt cei care vor muri sus, în aerul liber de pe punte! Aici e moartea neagră, între doi pereţi mari de fontă; o moarte care seamănă a sinucidere, pînă într-atîta puterile paralizate sînt nevoite să se lase în voia ei.

S-a sfîrşit. Pompele nu mai merg. Cuptoarele s-au stins. Fochiştii stau în apă pînă la umeri şi, de data aceasta, însuşi *Moco* a strigat cu glas tunător:

— Scapă cine poate, copii!

IX

Întoarcerea

Revista rasclor viitoare se instalase pe cheiul Augustinilor, chei îngust, paşnic, mărginit pe o parte de prăvăliile librarilor, iar pe cealaltă de lăditele cu cărţi ale anticarilor, într-una din casele vechi din veacul trecut, închisă cu uşi grele, boltite.

Nu la întîmplare aleseseră pentru ea cartierul acesta retras. La Paris, ziarele şi publicaţiile se aşază de obicei în arondismentul care li se potriveşte mai bine. În centru, lîngă marile bulevarde, revistele ilustrate şi foile mondene îşi expun copertele colorate ca nişte stofe noi. În Cartierul Latin, mici gazete efemere stau alături de cîntece cu poze şi de vitrinele savante ale librăriilor medicale. Dar revistele serioase, groase, care au o ţintă, un scop, îşi aleg străzi liniştite, mînăstireşti, unde forfota Parisului care se plimbă nu le stînjeneşte prea mult chinuitele plăsmuiri.

Revista raselor viitoare, revistă independentă și umanitară, era foarte la locul ei pe cheiul acesta unde plutește un colb de cărți vechi, „în apropierea Institutului", cum spunea Charlotte. Și casa, cu balcoanele-i vechi, înnegrite, cu frontonul în formă de vierme, cu scara largă și cu parmaclâcul migălos lucrat, destul de mucegăit și de trist, se potrivea numai bine cu spiritul revistei. Ceea ce i se potrivea mai puțin, într-adevăr, era înfățișarea și ținuta redactorilor.

De vreo șase luni de cînd se înființaseră *Rasele viitoare*, portarul, îngrozit, lăsase să treacă pragul imobilului său tot ce literatura de rînd are mai soios, mai ciudat și mai jalnic. Moronval, unul din nelipsiții revistei, sosea însoțit totdeauna de cîte o „țărișoară caldă". Dar Moronval nu era singurul care venea des în venerabila casă, ajunsă locul de întîlnire al ratașilor din Paris și din provincie, al tuturor întristaților care circulă în viață cu manuscrise prea groase pentru redingotele lor prea strîmte.

Un ratat întemeind o revistă, și încă o revistă cu bani și acțiuni, gîndiți-vă ce chilipir! Ce-i drept, acționarii lipseau. Pînă acum nu se găsiseră decît doi: d'Argenton, bineînțeles, și apoi... amicul nostru Jack. Nu rideți! Jack era acționar la *Revista raselor viitoare*. Era înregistrat în condici cu zece mii de franci, cei zece mii de franci de la „unchiu". Charlotte avusese, într-adevăr, oarecare mustrări de cuget să întrebuințeze astfel suma pe care trebuia s-o dea copilului la majoratul său, dar se supusese argumentelor lui d'Argenton.

— Haide... da' înțelege odată... Bagi banii într-o afacere grozavă... Cifrele sînt cifre. Ia te uită la ce dividende au ajuns acțiunile la *Revue des Deux Mondes*. Ce „plasament" se poate compara cu acesta? Nu spun că vom avea de la început asemenea cîștig. Dar de n-am avea decît un sfert, și tot e mai bine decît renta sau căile ferate. Vezi doar că eu n-am șovăit o clipă să-mi scot banii de unde erau plasați, ca să-i bag în afacerea asta.

Dat fiind binecunoscuta zgîrcenie meschină a poetului, la argumentul acesta n-aveai ce răspunde.

De șase luni, d'Argenton jertfise peste treizeci de mii de franci pentru instalarea birourilor, pentru chirie, redacție, fără să mai vorbim de avansurile asupra lucrărilor ce urmau să fie predate. În clipa de față nu mai rămînea ni-

mic din primul vărsământ de fonduri; şi avea să fie nevoit, cum zicea, să facă un nou apel la acţionari, căci născocise pretextul acţionarilor ca să se pună la adăpost de cei care-i cereau împrumuturi.

De fapt, pînă atunci, faţă de lipsa totală de încasări, cheltuielile erau foarte grele. Afară de birourile revistei, poetul închiriase, la etajul al patrulea din aceeaşi casă, un mare şi frumos apartament cu balcon, avînd o minunată privelişte: La Cité, Sena, Notre-Dame, domuri, săgeţi şi trăsurile care gonesc pe poduri, şi vapoarele care trec sub bolţile arcuite. Cel puţin acolo simţea că răsuflă şi trăieşte. Nu mai era ca-n colţul cela pierdut de la „Aniniş", unde, vara, un bondar care străbătea odaia de lucru a poetului, zilnic la trei, era aşteptat ca evenimentul zilei. Cu neputinţă să lucrezi în asemenea letargie. Şi cînd te gîndeşti că avusese curajul să se închidă acolo şase ani. Aşa că, ce se întîmplase? Îi trebuise şase ani ca să scrie *Fiica lui Faust*, pe cînd, de la venirea lui la Paris, mulţumită mediului intelectual, începuse nu mai ştiu cîte studii, articole de fond şi nuvele.

Şi Charlotte împărtăşea munca înfrigurată a poetului ei. Tot tînără, tot fragedă, supraveghea casa şi bucătăria, ceea ce nu era glumă, cu nenumăraţii musafiri adunaţi mereu în jurul mesei. Apoi poetul lucra împreună cu ea.

Ca să-şi uşureze digestia, d'Argenton luase obiceiul de a dicta în loc de a scrie, şi cum Charlotte avea un scris frumos, englezesc, ea îi slujea drept secretară. În toate serile, cînd mîncau singuri, dicta cîte un ceas, plimbîndu-se de colo pînă colo. În casa veche, adormită, i se auzea răsunetul paşilor, glasul solemn, şi alt glas, dulce, plăcut, minunat, ce parcă ţinea isonul pontifului săvîrşind slujba bisericească.

— Iată că autorul nostru compune — zicea portarul cu respect.

În seara cînd regăsim perechea d'Argenton, amîndoi stau într-un salonaş drăguţ, înmiresmat de ceai verde opărit şi de ţigări spaniole. Charlotte îşi pregăteşte masa de scris, aliniază o călimară perfecţionată, un condei de fildeş, nisip auriu, caiete frumoase cu hîrtie albă, cu margini mari pentru corecturi. Prevedere absolut zadarnică, poetul nefăcînd niciodată corecturi; îi vine cum îi vine dintr-o dată şi nu mai îmbunătăţeşte nimic. Dar caietul e mai frumos cu

margini și, cînd e vorba de poetul ei, Charlotte își pune în joc toată cochetăria.

Tocmai în seara aceasta, d'Argenton e în mare vervă, se simte în stare să dicteze toată noaptea și vrea s-o folosească pentru a scrie o nuvelă sentimentală, menită să ademenească abonatul la vremea reînnoirii abonamentului. Își răsucește mustața, presărată cu cîteva fire albe, ridicîndu-și fruntea mare, și mai largă fiindcă acum chelește. Așteaptă inspirația. Printr-o nepotrivire destul de obișnuită în căsnicii, Charlotte nu-i tot atît de bine dispusă. Ochii ei strălucitori parcă-s încețoșați. E palidă, cu gîndurile aiurea, dar tot supusă, căci, cu toată vădita-i oboseală, își moaie condeiul în cerneală, delicat, ținîndu-și degetul cel mic în sus, ca o pisică ce se teme să nu-și murdărească labele.

— Haide, Lolotte, ești gata? Sîntem la capitolul întîi... Ai scris capitolul întîi?

— Capitolul întîi ... — zice Charlotte cu glas trist.

Poetul se uită la ea, întărîtat, apoi începe, anume hotărît să n-o întrebe nimic, să nu cerceteze ce-o mîhnește.

— „*Într-o vîlcea pierdută din Pirinei, din Pirineii atît de bogați în legende... Din Pirineii atît de bogați în legende...*" Repetiția frazei îl încîntă. O mai spune de cîteva ori, cu modulări de îngîmfare, apoi, în sfîrșit, întorcîndu-se spre Charlotte: Ai pus „*atît de bogați în legende*"...?

Ea încearcă să repete „*atît de bo... atît de bogați*"; dar se oprește, cu glasul întretăiat de un suspin.

Charlotte plînge. Zadarnic își mușcă tocul și-și strînge buzele, să se stăpînească. Izbucnește în plîns. Și plînge, și plînge...

— Ei, poftim! zice d'Argenton, înciudat... Cum se nimerește! O seară în care aveam atîta chef de lucru... Ce te-a apucat, haide? Vestea ceea despre *Cydnus*? Da' ce? E doar un zvon în vînt. Nu știi cum sînt ziarele? Scriu orice numai ca să-și umple coloanele... Se întîmplă zilnic să n-ai știri despre un vapor. De altfel, Hirsch trebuia să treacă azi pe la companie. O să vină îndată; Vei afla cum stau lucrurile. Oricînd ai vreme să-ți faci inimă rea.

Îi vorbește cu glas disprețuitor și cu o îngăduință rece, așa cum vorbești cu cei slabi, cu copiii, cu nebunii, cu bolnavii; oare nu-i ea cîte puțin din toți aceștia? Apoi, cînd a potolit-o:

— Unde ajunsesem? Mi-am pierdut șirul. Citește-mi tot ce-am dictat... Tot!

Charlotte își înghite lacrimile și reia pentru a zecea oară:

— *„Într-o vîlcea pierdută din Pirinei, din Pirineii atît de bogați în legende...”*

— Și după aceea?

Degeaba întoarce și iar întoarce pagină, scutură caietul nou-nouț:

- Asta-i tot... — zice ea pînă la urmă.

D'Argenton e foarte mirat: i se pare că era mai mult. Așa i se întîmplă totdeauna cînd dictează. Gîndirea lui o ia grozav de mult înaintea exprimării, încît se pierde. Tot ce visează, tot ceea ce-n creierul său e în stare embrionară, el îl și crede formulat, înfăptuit; și, după ce s-a mulțumit să facă gesturi mari, să bîiguie cîteva cuvinte, rămîne încremenit în fața puținului pe care l-a produs, în fața disproporției dintre vis și realitate. Dezamăgire de don Quijote crezîndu-se în Empireu, luînd drept vîntul de pe înălțimi răsuflarea rîndașilor de la bucătărie și a foalelor puse în mișcare în jurul lui și simțind pe calul de lemn pe care stă toată zguduitura unei căderi închipuite. Și d'Argenton se credea dus, răpit, în zbor... Ei, cum! Atîția fiori, atîta înfrigurare și entuziasm, atîtea poze și atitudini cu pași zădărnicițI și mîna trecută de atîtea ori prin păr, ca s-ajungi la aceste două rînduri: *„Într-o vîlcea pierdută din Pirinei, din Pirineii ete...”* Și totdeauna-i așa.

E furios, se simte ridicol.

— Tu ești de vină! zice el Charlottei. Parcă-i ușor să lucrezi în fața cuiva care plînge într-una? Ah, uite, e îngrozitor!... O lume întreagă de gînduri, de concepții... Și la urmă, nimic, nimic, mereu nimic... Și timpul trece, și anii zboară, și locurile se ocupă... Oare nu știi, femeie nenorocită, cît de puțin trebuie pentru a tulbura inspirația?... Ah, să te lovești mereu cu fruntea de cîte o realitate stupidă!... Eu, care, pentru a crea, aș avea nevoie să trăiesc într-un turn de fildeș, la sute de metri deasupra fleacurilor vieții, mi-am luat drept tovarăși capriciul, neorînduiala, copilăriile și zgomotul...

Bate din picior și trîntește cu pumnul în masă, pe cînd Charlotte, care n-a plîns de ajuns pentru cîtă amărăciune este în inima ei, ridică, vărsînd lacrimi, penițele, sugativa,

locul, toate dichisurile ei de secretară, împrăștiate pe covorul din salon.

Sosirea doctorului Hirsch pune capăt neplăcutei scene, dar atît de des repetată, încît toți atomii casei s-au deprins cu ea și, îndată ce trece furtuna și se potolește mînia, își reiau repede locul și redau lucrurilor obișnuita lor aparență de armonie și de liniște. Doctorul nu-i singur. E însoțit de Labassindre, și amîndoi intră misterioși, gravi, ciudați. Mai ales cîntărețul, deprins cu efectele de scenă, are un fel de a-și strînge tare buzele, ridicîndu-și capul, care înseamnă vădit: „Știu ceva de cea mai mare însemnătate, dar nimic nu mă va hotărî să vi-l spun".

D'Argenton, încă tremurînd de furie, nu înțelege de ce prietenii îi strîng mîna călduros și semnificativ. O vorbă a Charlottei îl dumerește.

— Ei bine, domnule Hirsch? zice ea, repezindu-se spre doctorul fantezist.

— Mereu același răspuns, doamnă. N-au nici o știre.

Dar, în timp ce spune Charlottei „nici o știre", dimpotrivă îi dă a înțelege lui d'Argenton, cu ochii lui din cale afară de zgîiți sub ochelarii bombați, că-i o minciună sfruntată și că au știri, știri îngrozitoare.

— Și ce cred domnii de la companie?... Ce spun?... întreabă mama, cu dorința și cu frica de-a afla, încercînd să ghicească adevărul pe fețele acestea schimonosite.

— Păi de, doamnă... *bîi! bîi!...*

Pe cînd Labassindre se încurcă într-un șir de fraze lungi, moi, nedesluși liniștitoare, dar de fapt îndoielnice, Hirsch, tot mișcîndu-și gura după metoda Decostère, pînă la urmă a dat poetului configurația acestor cîteva cuvinte: „*Cydnus* pierdut cu oameni și lucruri... Ciocnire în largul mării... Pe la Capul Verde... Groaznic!"

Mustața stufoasă a lui d'Argenton a tresărit, dar numai atît. Privindu-i fața galbenă, netedă și corectă, pe care nu s-a clintit nici o cută, ar fi foarte greu să-i definești impresiile, să știi dacă o stăpînește triumful sau o remușcare tîrzie în urma jalnicului deznodămînt. Poate că amîndouă sentimentele acestea se înfruntă pe chipul rece, care nu îngăduie nici unuia din ele să se vădească sincer.

Poetul simte numai nevoia să-și risipească afară frămîntarea pe care i-o pricinuiește vestea cea mare.

— Am lucrat mult — zice el, foarte serios, prietenilor lui. Vreau să iau aer... Haidem să dăm o raită.

— Ai dreptate — încuviințează Charlotte... Ieși puțin, o să-ți facă bine.

Charlotte, care de obicei își ține mereu „artistul" acasă, crezînd că toate doamnele din foburgul Saint-Germain au aflat de întoarcerea lui și-s gata să se înscrie la rînd ca „să-i bea tot sîngele inimii", în seară aceea, ca niciodată, e nespus de mulțumită să-l vadă plecînd, să rămînă singură cu gîndurile ei. Va putea deci să plîngă în voie, fără ca nimeni să încerce s-o mîngîie, să se lase toată pradă spaimelor, presimțirilor ei pe care nu îndrăznește să le mărturisească, de frică să nu fie brutal liniștită. Iată de ce chiar servitoarea o supără, de ce, în loc să pălăvrăgească mult cu ea, ca-n toate serile cînd iese domnul, o trimite în mansarda ei.

— Doamna vrea să rămînă singură?... Doamna nu se teme?... E așa de trist vîntul care bate pe balcon.

— Nu, lasă-mă... nu mă tem.

În sfîrșit, iat-o singură, poate să tacă, să cugete în voie, fără ca vocea tiranului s-o întrebe: „La ce te gîndești?" Ei, Doamne! Se gîndește la Jack al ei! Și la ce alta s-ar putea gîndi? De cînd a citit în ziar rîndul acesta înfiorător: *Vici o știre despre* C y d n u s , chipul copilului ei o urmărește, o înnebunește, nu-i mai iese din minte. Ziua, egoismul acaparator al poetului o face să-și uite pînă și chinul; dar noaptea nu doarme. Ascultă vîntul care bate și o îngrozește ciudat. La colțul cheiului unde locuiesc suflă totdeauna din altă parte, întărîtat sau tînguitor, zguduind lemnăria veche, atingînd geamurile ce zăngănesc, dînd jos vreun oblon desprins. Dar de murmură sau de strigă, vîntul îi vorbește, îi spune ce spune el mamelor și nevestelor de marinari, cuvinte care o fac să se îngălbenească.

Vezi că vine de departe vîntul ăsta de furtună, vine repede, și ce de întîmplări a mai văzut! Pe aripile-i mari de pasăre nebună, cu care se izbește pe oriunde trece, toate vuietele, toate strigătele se ridică și ajung cu aceeași iuțeală. Cînd poznaș, cînd groaznic, în aceeași clipă sfîșie pînza unei corăbii, stinge o luminare, flutură o mantie, pregătește furtunile și ațîță incendiul; toate acestea pe care le povestește dau glasului său atîtea intonări felurile, voioase ori jalnice.

În noaptea asta e înfiorător să-l auzi. Trece alergînd pe balcon, zguduie ferestrele, șuieră sub uși. Vrea să intre. Are ceva grabnic de spus acestei mame; și toate zgomotele pe care le aduce le azvîrle în geamuri, scuturîndu-și aripile ude, răsună ca o chemare sau ca o prevestire. Glasul orologiilor, o fluierătură îndepărtată de tren, toate-s la fel de tînguitoare și de stăruitor repetate. Bănuiește ea ce vrea să-i spună vîntul. O fi văzut în largul mării — că el e pretutindeni în același timp — un vapor mare zbătîndu-se în mijlocul valurilor, ciocnindu-și coastele, pierzîndu-și catargele, rostogolindu-se în prăpastie cu brațe întinse, cu fețe înspăimîntate și galbene, cu plete lipite pe priviri nebune, și țipete, hohote de plîns, vreun adio și blesteme aruncate în pragul morții. Năluciea ei e așa de puternică, încît i se pare că aude prin larma ce ajunge pînă la ea de la îndepărtatul naufragiu un vaiet slab, abia înțelegînd:

— Mamă!

Fără îndoială, e o închipuire, o amăgire a gîndului ei îngrijorat..

— Mamă!

Acum vaietul e ceva mai tare... Dar nu, e cu nepuțință. Îi vîjîie urechile; desigur... O, Dumnezeule, oare o să înnebunească? Pentru a scăpa de înșelarea aceasta a simțurilor, Charlotte se scoală și umblă de colo-colo prin salon... De astă dată a chemat-o cineva... de pe scară. Aleargă să deschidă ușa.

Gazul e stins, și lampa pe care o ține în mînă desenează cu umbre, pe trepte, lucrătura de fier a parmaclîcului... Nimic, nimeni... Totuși e sigură c-a auzit. Trebuie să se mai uite o dată. Se pleacă, ridicînd foarte sus lumina. Atunci ceva blînd și înăbușit, care seamănă totodată a ris și a suspin, răsună pe scară, unde o umbră mare se suie, se tîrăște, rezemîndu-se de pereți.

— Cine-i acolo?... strigă ea, tremurînd, însuflețită de-o nădejde nebună și care o împiedică să-i fie frică.

— Eu sînt, mamă... O, te văd bine!... răspunde un glas răgușit și foarte slab.

Ea coboară repede cîteva trepte. El este, e Jack al ei muncitorul înalt, rănit, care se sprijină în două cîrje, așa de prăpădit, așa de mișcat la gîndul că-și revede mama, încît a fost nevoit să se oprească la mijlocul scării, cu o chemare deznădăjduită. Iată ce a făcut din copilul ei!

Nici o vorbă, nici un strigăt, nici măcar o dezmierdare! Stau acolo amîndoi față în față și plîng privindu-se.

Unele ființe sînt menite să fie totdeauna caraghioase, să li se zădărnicească sau să li se falsifice toate manifestările. Era scris ca lui d'Argenton, regele rataților, să nu-i izbutească efectele. Cînd se întoarse în seara aceea, era hotărît, după ce se sfătuise îndelung cu prietenii lui, să-i dea Charlottei știrea fatală, ca să isprăvească îndată, și să-și susțină cel dintîi asalt, cu cîteva fraze solemne cerute de împrejurare. Chiar felul cum întoarse cheia în broască arăta gravitatea celor pe care avea să le spună. Dar mare-i fu mirarea să găsească, la ora aceasta neobișnuită, salonul încă luminat, pe Charlotte în picioare și, lîngă foc, rămășițele unui prînz înghițit lacom în grabă, ca cele înjghebate la repezeală în tulburarea plecărilor și a sosirilor.

Veni spre el, foarte frămîntată:

— Sst! Nu face zgomot... E acolo... Doarme. Ah, ce fericită sînt!

— Cine? Care?

— Păi Jack. Era pe vaporul naufragiat. E rănit. Vaporu-i pierdut. El a scăpat ca prin minune. Vine din Rio-de-Janeiro, unde a stat două luni în spital.

D'Argenton zîmbi nedeslușit, ceea ce, în cazul cel mai rău, putea să treacă drept o dovadă de mulțumire: Trebuie să recunoaștem că luă lucrurile foarte părinteșe și declară cel dintîi că Jack trebuie ținut acasă pînă se va însănătoși de tot. Într-adevăr, nu putea face mai puțin pentru cel mai însemnat, pentru singurul său acționar. Zece mii de franci în acțiuni meritau oarecare atenție.

După ce trecu prima emoție și primele zile, traiul obișnuit al poetului și al Charlottei își reluă cursul, sporit numai de prezența bietului beteag, ale cărui picioare, arse de explozia unui cazan, se vindecau foarte greu. Îmbrăcat cu bluza lui de marinar de lînă albastră, cu fața încă neagră de fosta-i meserie, cu trăsăturile îngroșate, slutite, sub un strat de pîrleală, unde mustăcioara blondă răsărea de culoarea spicului copt, cu ochii roșii și fără gene, cu pielea stacojie, obrajii supți, fără treabă, descurajat, cuprins de toropeala care urmează după cumplitele catastrofe, finul lordului Peambock, Jack (cu un *k*) al Idei de Barancy se tîra de la un scaun la altul

spre marele necaz al lui d'Argenton și marea rușine a mai-că-si.

Cînd ea vedea intrînd în odaie vreun necunoscut, cînd surprindea o privire mirată, curioasă, oprită asupra muncitorului fără lucru, care, la vorbă și la port, era ciudat de nepotrivit cu luxul tihnit din casă, se grăbea să spună: „ E fiul meu... Vă prezint pe fiul meu... A fost tare bolnav", ca mamele copiilor infirmi care-ți vestesc îndată că-i copilul lor, de frică să nu zărească un zîmbet sau vreo compătimire prea vădită. Dar dacă suferea că-l vede pe Jack în halul ăsta, dacă roșea de purtările lui vulgare, aproape grosolane, și de un anumit fel de a sta la masă, în care se simțeau obiceiuri de crîșmă, lăcomii de mercenar, suferea și mai mult auzind glasul disprețuitor cu care obișnuiții casei vorbeau cu copilul ei.

Jack își regăsise aici toți vechii cunoscuți de la gimnaziu, toți ratații de la *„Parva domus"*, cu cîțiva ani mai mult, cu mai puțin păr și dinți, dar neclințiți în situațiile lor sociale și bătînd apa în piuă ca niște vrednici ratați ce erau. Se întruneau zilnic în birourile *Revistei* să discute numărul viitor, și de două ori pe săptămînă era masă mare la al patrulea etaj. D'Argenton, care nu se mai putea lipsi să aibă lume multă în jurul lui, își ascundea slăbiciunea aceasta chiar lui însuși, cu uimitoarea frazeologie, a cărei taină numai el o cunoștea:

— Trebuie să facem un grup... Trebuie să ne strîngem, să mergem cot la cot.

Și se strîngeau în paguba lui! Se strîngeau în juru-i de-l înghesuiau, îl înăbușeau. În tot grupul, cel căruia-i simțea mai mult coatele, coate ascuțite, osoase, care se vîrau, era Evarist Moronval, secretar de redacție la *Revista raselor viitoare*. Moronval se gîndise cel dintîi la întemeierea revistei, care-i datora titlul regenerator și umanitar. El făcea corecturile, supraveghea punerea în pagină, citea articolele, romanele și, în sfîrșit, susținea prin vorbe înflăcărate curajul șovăitor al directorului față de reaua voință a abonaților și de neîncetatele cheltuieli ale publicației.

Pentru nenumăratele lui servicii, mulatrul avea o leafă fixă destul de mică, dar pe care și-o rotunjea cu tot felul de lucrări suplimentare plătite aparte și cu veșnice împrumuturi. Gimnaziul din Calea Montaigne dăduse de mult faliment; directorul său însă nu se lăsase cu desăvîrșire de creșterea „lă-

rișoarelor calde" și venea totdeauna la revistă între ultimele două vlăstare ce-i mai rămăseseră din această ciudată cultură. Unul era un mic prinț japonez, băiat de o vîrstă nehotărîtă, între cincisprezece și cincizeci de ani, care, nemaipurtînd veșmîntul lung de mikado, părea mic de tot și subțirel, cu un baston micuț, o pălărie micuță, și cu înfățișarea unei figurine de lut galben căzută de pe o poliță pe trotuarul parizian.

Celălalt, un lungan căruia nu i se vedeau decît ochii îngușți și fruntea, tot restul pierind într-o buhăială întinsă, sub o barbă neagră și creață ca talașul de palisandru, trezea amintiri nedeslușite în mintea lui Jack, care-și recunoscu vechiul prieten Saïd, după anumite mucuri de țigări pe care egipteanul nu uită să i le dea la una din primele lor întrevederi. Educația nenorocitului tînăr se isprăvise de mult, dar părinții lui îl lăsau lui Moronval să-l învețe cum să se poarte în lumea bună. Afară de el, toți obișnuiții revistei și ai meselor de două ori pe săptămînă mulatrul, Hirsch, Labassindre, nepotul lui Berzelius și ceilalți — vorbeau lui Jack cu același glas ocrotitor, îngăduitor și familiar. Ai fi zis că-i un biet prăpădit, căruia i se face hatîrul să fie primit la masa unui stăpîn bogat.

Nu mai rămăsese „domnul Jack" decît pentru o singură persoană, blînda și buna doamnă Moronval-Decostère, mereu aceeași, cu fruntea ei mare, solemnă și lucioasă și cu rochia-i neagră, mai puțin solemnă, dar și mai lucioasă. De altfel, să-i fi zis „domnul Jack", sau „neică", sau „voinice", sau „băiete", să-i fi arătat dispreț, nepăsare sau bunăvoință, totuna-i era acestui declasat care sta deoparte, cu un capăt de lulea în gură, somnoros, năuc, ascultînd fără să le audă gîlcevile acelea literare care-i legănaseră copilăria. Cele două luni de spital, cei trei ani de beție și de camera cuptoarelor și prăbușirea din urmă îl zăpăciseră și-l dăduseră gata: simțea nevoia de a nu mai vorbi, de a nu se mai mișca, de-a lăsa să fugă și să se stingă în liniștea tăcerii furiile mării amestecate cu duduitul mașinilor, care tot îi mai vuiau în fundul creierului, ca zgomotul talazurilor în fundul unei scoici.

— S-a timpit... — zicea uneori d'Argénton.

Nu timpit, dar somnoros, mut, fără voință, lăsîndu-se în tihna nemișcării pămîntului și a văzduhului neclintit. Mai găsea puțină viață doar cînd era singur cu maică-sa, în rarele după-amiezi cînd lipsea poetul. Se apropia atunci de ea și

flecărcala-i de vrăbiuță, cuvintele-i de alintare îl mai însufleţeau. Dar îi plăcea mai mult s-o asculte, decît să vorbească el însuşi. Glasul ei îi suna în urechi ca un murmur dulce, ca al primelor albine, vara, pe vremea mierei.

Într-o zi pe cînd şedeau astfel amîndoi, se trezi deodată dintr-o lungă toropeală şi-i zise Charlottei încet, foarte încet:

— Cînd eram mic, am făcut desigur o călătorie lungă, nu-i aşa?

Se uită la el, cam tulburată. Pentru întîia dată în viaţa lui se interesa de trecut.

— De ce?... întrebă ea...

— Fiindcă în prima zi cînd am pus piciorul pe vapor, acum trei ani, am simţit ceva ciudat... Mi se părea că mai văzusem cîndva tot ce vedeam... Lumina venind pe ferăstruici, treptele mici căptuşite cu aramă care coboară la cabine, toate mă impresionau ca o amintire... Mi se părea că, pe cînd eram mic de tot, m-am jucat şi am lunecat pe scara aceea... Aşa se întîmplă în vis.

Ea se uită de mai multe ori în juru-i, să se încredinţeze că sînt singuri.

— N-ai visat, dragul meu Jack. Aveai trei ani cînd ne-am întors din Algeria. Tatăl tău murise subit şi ne întorceam în Touraine.

— A, tata a murit în Algeria?

— Da... — răspunse ea încetişor, lăsînd capul în jos.

— Dar cum îl chema pe tatăl meu?

Foarte mişcată, ea şovăi; nu era pregătită pentru neaşteptata lui curiozitate. Şi totuşi, oricît de supărătoare ar fi fost convorbirea lor, nu putea să nu-i spună cine era tatăl său unui băiat mare de douăzeci de ani, la vîrsta cînd putea s-audă tot şi să priceapă tot.

— Purta unul din cele mai mari nume din Franţa, copilul meu, un nume pe care tu şi eu l-am purta astăzi, dacă o groaznică nenorocire fără veste nu l-ar fi împiedicat să-şi îndrepte greşeala... Ah, ce tineri eram cînd ne-am întîlnit!... Era, ţin minte, la o vînătoare mare de mistreţi în ripele de la Chiffa. Trebuie să-ţi spun că pe atunci aveam patima vînătorii. Mi-aduc aminte chiar că eu călăream pe un căluţ arab numit Soliman, un drac şi jumătate...

O pornise, zănatica, o pornise în goană pe calul ei arab, numit Soliman, prin ţara nălucirilor pe care o popula cu toţi

lorzii Peambock și cu toți rajahii din Singapore ai închipuirii ei amețitoare.

Jack nu încercă s-o întrerupă; știa prea bine c-ar fi fost zadarnic. Dar cînd se opri să mai răsufle, înăbușită de vînt, de iuțeala goanei, el se folosi de scurtul răgaz ca să se întoarcă la prima lui întrebare și să priponească, printr-un cuvînt pozitiv, mintea aceasta care se abătea așa de repede.

— Care-i numele tatălui meu? repetă el.

O, privirea mirată a ochilor ei limpezi!... Uitase cu desăvîrșire despre ce vorbeau.

Foarte repede, cu răsuflarea încă tăiată de lunga povestire de adineauri, îi răspunse:

— Îl chema marchizul de l'Épan, comandant de escadron la 3 husari.

Se vede că Jack n-avea despre noblețe, despre drepturile și prerogativele ei aceleași iluzii ca maică-sa, fiindcă primi cu cea mai mare liniște taina ilustrei lui nașteri. La urma urmei, dacă tatăl său fusese marchiz, asta nu-l împiedica pe el să fie fochist, și încă fochist prost, tot atît de plesnit, tot atît de dărîmat și tot atît de nefolositor ca și cazanele de pe *Cydnus*, acum în fundul Oceanului Atlantic, cu vreo mie de metri de apă deasupra lor. Dacă taică-su purtase un nume răsunător, asta nu-l împiedica pe el să-l cheme Jack și să fie una din tristele epave pe care viața le rostogolește și le poartă din loc în loc pe valurile-i mereu schimbătoare. De altfel, tatăl despre care-i vorbea murise, și trezirea unui sentiment necunoscut ce-l frămîntase pe Jack vreo cîteva clipe, negăsind nimic de ce să se agațe, odată curiozitatea-i satisfăcută, pieri ca și toate celelalte în amorțirea facultăților lui.

— Ei, da' ascultă odată, Charlotte... Trebuie să facem ceva cu băiatul ăsta. Nu poate sta veșnic aici, fără nici o treabă. Picioarele-i merg bine. Mănîncă, fără supărare, cît un bou. Mai tușește puțin, dar Hirsch susține c-o să tușească totdeauna... Totuși ar trebui să se hotărască într-un fel. Dacă la vapoare-i prea greu, să intre la căile ferate. Labassindre spune că se cîștigă foarte bine.

La ușoara dojană a poetului, Charlotte răspundea că Jack e încă tare șubred și fără vlagă.

— Dacă l-ai vedea cum gîfîie cînd urcă cele patru etaje și cît e de slab! Îl aud cum se zvîrcolește noaptea. Uite, știi

ce, pînă s-o mai întări, ar trebui să-l folosești puțin la revistă.

— Să încerc — răspunse celălalt. Am să vorbesc cu Moronval.

Moronval încercă și el, dar a fost o încercare nefericită. Vreo cîteva zile, Jack îndeplini la revistă serviciul unui băiat la toate. Ducea corecturile la tipografie, împăturea numerele, lipea benzile; îl puseră să facă tot, afară de măturatul celor două încăperi, care se lăsă portarului, fiind sarcina lui. Cu nepăsarea-i obișnuită, Jack îndeplini tot felul de treburi, răbdînd aluziile disprețuitoare ale lui Moronval, care-și răzbuna o grămadă de vechi necazuri, și mîniile reci ale lui d'Argenton, tot mai înăcrit în fața neclintitei împotriviri a abonaților. Într-adevăr, tare se mai încăpățînau abonații aștia! Pe minunata condică de chitanțe, îmbrăcată în pînză verde, împodobită cu colțuri de alamă, unde trebuiau să se înregistreze numele lor, nu se zărea decît unul singur, rătăcit pe pagina întîi ca o coajă de nucă pe nemărginita mare pustie: „*Domnul conte de..., la castelul..., Mettray, lîngă Tours*". Și pe acela îl datorau Charlottei.

Dar lipsa de încasări nu împiedica nici mersul cheltuielilor, nici pe redactori să se înfățișeze în ziua de cinci a fiecărei luni, să-și primească plata pentru articolele lor, sporită cu oarecare avansuri. Mai ales Moronval era nesățios. După ce venea el însuși, își trimitea nevasta, pe Saïd și pe *prințul* japonez. D'Argenton era furios, dar nu îndrăznea să-l refuze. Vanitatea lui era așa de lacomă, și mulatrul avea atîtea zaharicale și dulciuri în buzunare. Totuși, cînd se întrunea redacția, de frică să nu ia și alții pildă de la Moronval, directorul începea să se vaite, punînd cererilor de împrumuturi aceeași stavilă de netrecut: „Comitetul meu de acționari îmi interzice cu desăvîrșire". Era acolo, într-un colț, comitetul acționarilor, comitet fără să știe, alcătuit dintr-un singur membru care tocmai lipea benzile cu o pensulă și un borcan mare de clei. După cum revista n-avea decît un singur abonat, „unchiu'", tot așa n-avea decît un singur acționar, Jack, cu banii aceluiași „unchi".

Nici Jack, și nimeni nu bănuia; d'Argenton însă știa și se simțea stingherit, se rușina față de el însuși, și mai ales față de copilul acestei femei, pe care începea a-l urî ca și altădată.

După o săptămînă, băiatul de birou fu declarat incapabil.

— Nu ne este de nici un folos: departe de a ne ajuta, mai degrabă-i încurcă pe toți.

— Zău, dragă, crede-mă, face tot ce poate.

Avea mai mult curaj să-l apere, de cînd trecuse prin îngrozitoarele spaime.

— În sfîrșit, ce vrei? Îți spun că mă stinghereşte. Cum să-ți explic? Nu-i în mediul lui printre noi. Nu știe nici să vorbească, nici să se așeze. Nu vezi cum stă la masă, cu picioarele răşchirate, totdeauna la o leghe de masă, cum adoarme pe farfurie?... Şi-apoi, băiatul ăsta mare mereu alături de tine, asta te îmbătrînește, dragă... Pe lîngă toate, mai are şi obiceiuri păcătoase. Bea, îți spun eu că bea. Ne aduce aici o duhoare de crîşmă. E un muncitor, ce mai!

Ea lăsă capul în jos şi plînse. Băgase de seamă că bea, dar a cui era vina? Nu-l aruncaseră chiar ei în prăpastie?

Ştii ce, Charlotte, uite la ce m-am gîndit. Fiindcă-i încă prea slab ca să-şi reia lucrul, să-l trimitem să se întremeze la Etiolles. Va sta cîtva timp la țară, la aer curat, şi poate c-o să ne ajute să subînchiriem „*Parva domus*", care ne-a rămas în spinare cu un contract pe zece ani. O să-i trimitem ceva bani, tot ce-i trebuie... şi-o să-i facă bine.

Ea-i sări de gît într-un avînt de recunoştință.

— O, vezi... tot tu ești cel mai bun dintre toți!

Şi pe loc se înțeleseră ca Charlotte să plece a doua zi, să-şi așeze fiul la „Aniniş".

Ajunseră într-o frumoasă dimineață de toamnă, blîndă şi poleită cu aur, ce pare o vară potolită, ușurată de căldura-i dogoritoare şi de zăpuşeală. Nici o adiere în văzduh, doar cîntece de păsări cît lumea, foşnete în frunzele căzute şi o mireasmă de împlinire, de fîn uscat, de buruieni arse, de fructe bune de cules. Cărările pădurii, abia deslușite, presărate cu flori galbene, simțind că soarele-i mai puțin puternic, dădeau şi ele mai puțină umbră şi, tăcute, catifelate, se îndreptau spre luminişuri. Jack recunoştea toate drumurile. Păşind acolo, îşi relua în stăpînire cîțiva ani din copilărie, ani fericiți, de neuitat, în care, cu toată tristețea situației lui false, simțise că i se deschide întreaga ființă în mijlocul bunei şi liberei Naturi. Şi ca părea că-l recunoaşte, îl chemă şi-l primeşte. În sufletu-i înduioşat de toate amintirile şi de toată slăbiciunea lui, Jack auzea un glas dulce

care-l îmbărbăta: „Vino la mine, biet copil, vino la inima mea cu bătăi încete și liniștite. Te voi strînge în brațe, te voi îngriji. Am balsamuri pentru toate rănile, și cel care le caută s-a și vindecat..."

Charlotte își părăsi fiul devreme, și căsuța, cu toate ferestrele deschise în lături să intre aerul călduț și freamătul grădinii, cam neîngrijită, ce-și amesteca florile și fructele în reînnoirea de la sfîrșitul toamnei, căsuța pe care Jack o cutreiera din odaie, în odaie aplecîndu-se ușor să caute prin toate ungherele firimiturile copilăriei lui dispărute, se potrivi pentru întîia dată, și fără nici o ironie, cu inscripția de pe frontispiciul ei:

Casă mică, liniște mare.

I

Cecilia

— Dar asta-i defăimare. Ai dreptul să-l dai în judecată pe ticălosul cela de Hirsch! Să mă lase cinci ani cu credința că prietenul meu Jack e un hoț!... Eh, canalie, ai să vezi tu!... A venit la noi anume ca să-mi dea vestea aceasta, putea foarte bine să mai vină o dată s-o dezmintă, de vreme ce nevinovăția ta a fost recunoscută, constatată, și constatată în cuvintele cele mai măgulitoare, cele mai elocvente pentru tine. Haide, ia mai arată-mi carnetul.

— Iată-l, domnule Rivals.

— E minunat! Nici că se poate îndrepta mai bine un rău făcut fără voie. Directorul ăsta-i un om de treabă... Ah, uite, sînt mulțumit! M-a chinuit adesea gîndul că elevul meu e un pungaș... Și închipuie-ți că de nu te întîlneam din întîmplare la Archambauld, aș fi putut să rămîn cu ideea asta încă multă vreme.

Într-adevăr, în căsuța pădurarului își regăsise domnul Rivals vechiul prieten.

De zece zile de cînd sta la „Aniniș", Jack trăia ca un brahman contemplator, adîncit în marea tăcere a naturii, sorbind cele din urmă zile frumoase, pătrunzîndu-se de soarele lor călduț, ieșind din casă numai pentru a se înfunda în liniștea vie a pădurii. Copacii îi dădeau din seva lor, pămîntul din puterea lui, și, uneori, scuturîndu-și fruntea ca să trezească în ea gîndirea, băiatului i se părea că pierde ceva din slujenia lui de bolnav și de rob, sub cerul străveziu, adînc, limpezit, a cărui nemărginire, toamna cu raze liniștite o lăsa să se vadă în depărtare.

Singurele ființe omenești la care se ducea erau soții Archambauld, cărora le păstrase o atît de frumoasă amintire.

Femeia îi amintea de maică-sa, pe care o slujise multă vreme, cu dragoste și credință; bărbatul, bunul uriaș tăcut și sălbatic, cufundat ca un faun în vegetația pădurii, îi rechema în minte un trecut întreg de plimbări minunate ce-i dăduseau putere. Își retrăia copilăria între acești doi singuratici. Femeia îi cumpăra pîinea, merindele și, adesea, cînd lui îi era lene să se mai întoarcă acasă, își gătea singur, în cenușa vetrei lor, un prînz foarte simplu. Sta acolo pe o bancă, fumîndu-și luleaua lîngă paznic. Oamenii aceștia nu-l întrebau niciodată nimic. Dar, văzîndu-l cu umerii obrajilor aprinși, așa de slab și deșirat, moș Archambauld clătina trist din cap ca atunci cînd își privea pădurile de fagi năpădite de gărgărițe.

În ziua aceea, sosind la prietenii lui, Jack îl găsise pe bărbat în pat, ținuit de o puternică criză de reumatism articular, care, de două-trei ori pe an, îl dobora pe uriașul ăsta și-l culca la pămînt ca pe un copac mare trăsnit. În picioare, la căpătîiul său, un om mărunțel, într-o redingotă lungă, cu poalele pline de ziare și cărți ce-l băteau peste pulpe, sta cu capul gol și cu frumoasa-i coamă albă zbîrlită toată. Era domnul Rivals.

La început întrevederea fu stingheritoare. Jack se rușina să se găsească în fața bătrînului doctor, amintindu-și groaznicele lui preziceri. Domnul Rivals, punînd sfiala aceasta pe seama furtului, se arăta și el foarte rece. Dar, oricum, fu mișcat văzîndu-l așa de slab. Plecară împreună și se întoarseră pe jos vorbind, pe drumeagurile verzi din pădure; și, dintr-o cărare într-alta, de la un amănunt nedeslușit la altul mai precis, ajunseră la marginea pădurii și la deplina lămurire a neînțelegerii.

Domnul Rivals triumfa, nu se mai sătura să tot citească pagina din carnet unde directorul uzinei constatase eroarea învinuirii.

— Ei, acuma că te-ai stabilit iar aici, sper c-o să te vedem mai des. Trebuie neapărat. Te-au trimis în pădure ca pe un cal la iarbă; dar asta nu ajunge. Ai nevoie de îngrijiri, de multă îngrijire, mai ales în anotimpul în care intrăm. Etiolles nu-i Nisa, ce dracu!... Știi ce mult îți plăcea altă dată casa noastră. E tot aceeași. Numai biată nevastă-mea lipsește la apel. A murit acum patru ani, de mîhnire, de descurajare, că de la nenorocirea noastră nu și-a venit niciodată bine în

fire. Noroc c-o aveam pe mititica s-o înlocuiască; altfel, nu știu zău ce m-aș fi făcut. Cecilia ține condicile și farmacia. Ce-o să se mai bucure cînd te-o vedea... Ei, cînd vii?

Jack șovăia să răspundă. Ca și cum i-ar fi înțeles gîndul, domnul Rivals adăugă rîzînd:

— Știi, înaintea mititicăi n-ai nevoie să sosești cu carnetul, ca să fii sigur c-o să te primească bine. Nu i-am spus niciodată nimic, și nici mamei. Prea te iubeau. Le-ar fi durut prea mult... Între noi n-a fost niciodată umbra unui gînd rău... Așa că poți să te înfățișezi fără frică. Ei, e prea răcoare ca să vii să mănînci cu noi astăzi. Ceața nu-ți face bine. Dar te-aștept mîine la prînz. Tot ca pe vremea ta. Dejunăm la douăsprezece, sau la două, sau la trei, după cum sînt vizitele. Ba chiar e și mai rău ca altădată, fiindcă afurisitul meu de cal, îmbătrînind, s-a făcut și mai bleg, și mai cu toane... Ne ciorovăim în toate zilele... Uite c-ai ajuns acasă, intră repede înăuntru... Pe mîine, negreșit. Nu cumva să lipsești, că vin să te iau.

Închizînd ușa casei, năpădită toată de viță sălbatică, Jack încercă o impresie ciudată. I se păru că se întoarce dintr-una din lungile plimbări de odinioară în cabrioletă, stînd între doctor și mica lui prietenă, că avea s-o găsească pe maică-sa punînd masa cu nevasta paznicului, pe cînd *El* lucra în turn. Ceea ce desăvîrșea iluzia era bustul lui d'Argenton, pe care nu-l luaseră la Paris, că era prea mare, și se înălța și acum peste pajiște, ruginit, trist, plimbîndu-și umbra mișcătoare în jurul său, ca un ac de cadran solar.

Își petrecu seara în fața căminului, unde ardea un foc de curpeni de viță, căci camera cuptoarelor îl făcuse friguros. Și întocmai ca altădată cînd se întorcea din plăcutele-i raite pe cîmp și amintirea plimbării îl împiedica să simtă povara tristeții și a tiraniei care apăsa casa întreagă, tot astfel în seara aceea, întîlnirea cu domnul Rivals, numele Ceciliei rostit de cîteva ori îi umpluseră inima cu o liniște nemaicunoscută de multă vreme și-i populau singurătatea cu năluci scumpe și cu vedenii fericite care-l însoțiră pînă și-n somn.

A doua zi, la amiază, suna la ușa familiei Rivals.

După cum îl vestise bătrînul, nimic nu se schimbase în casa tot neisprăvită, a cărei marchiză se ruginea din zi în zi mai mult, așteptîndu-și geamurile.

— Domnul nu s-a întors... Duduia e în farmacie — îi zise lui Jack slujnicuța care veni să-i deschidă și o înlocuise pe bătrîna și credincioasa servitoare de odinioară.

Un cățelandru lătrînd în cușcă, în locul fostului *terre-neuve*, dovedea și el, în felul său, că lucrurile trăiesc mai mult decît ființele, din orice soi ar face parte.

Jack urcă în farmacie, încăperea aceea mare unde se jucaseră atîta pe vremuri. Bătu cu vioiciune în ușă, nerăbdător să-și regăsească prietena, tot copilă în mintea lui, și pe care cuvîntul de alintare al doctorului, „mititica", îl făcuse s-o vadă tot cum era la șapte ani.

— Intră, domnule Jack.

În loc să intre, Jack începu să tremure de frică, de o tulburare ciudată.

— Intră... — repetă același glas, glasul Ceciliei, dar mai plin și sonor, mai bogat, mai dulce, mai adînc decît altădată.

Ușa se deschise deodată, și Jack, învăluit de lumină, se întrebă dacă încîntătoarea apariție a fetei, în picioare în prag, nu scutura cumva raze din rochia ei albă, din pieptaru-i de cașmir albastru, din părul strălucitor ca un nimb pe o frunte netedă, blîndă și mîndră în același timp. A, ce s-ar mai fi sfiit, dacă ochii frumoasei ființe, doi ochi de un cenușiu delicat și discret, nu i-ar fi spus limpede și cu naivitate: „Bună ziua, Jack. Eu sînt Cecilia... așa că nu-ți mai teme", și dacă o mînușiță pusă într-a lui nu i-ar fi amintit căldura iubitoare care-i mersese la inimă în ziua cheltei de la cincisprezece august.

— Viața a fost tare aspră cu dumneata, domnule Jack, mi-a spus bunicul. (Se uită la el foarte mișcată). Și eu am fost foarte amărîtă... Bunica a murit... Te iubea mult. Ne aminteam adesea de dumneata...

Numai Cecilia vorbea. Stînd jos în fața ei, tînărul o privea. Era înaltă, grațioasă în toate mișcările și foarte simplă. În clipa aceea, rezemată de vechiul birou la care scrisese odinioară doamna Rivals, pleca ușor capul, istorisind prietenului ei, ca o rîndunică ce ciripește pe marginea acoperișului.

Jack ținea minte c-o văzuse pe maică-sa, foarte frumoasă și ea, și c-o admirase din toată inima; dar era în Cecilia, se răspîndea din ea nu știu ce mireasmă nelămurită, nu știu

ce aromă de primăvară dumnezeiască, ceva sănătos, înviorător și curat, față de care tot farmecul Charlottei, rîsul ei vesel și gesturile-i largi ar fi fost cîndat de nepotrivite.

Deodată, pe cînd sta extaziat în fața ei, lăsîndu-și privirea în jos, dădu peste mîna lui întinsă pe pantaloni cu stîngăcie. I se păru grozav de mare mîna aceea neagră-neagră, cu neputință de spălat, brăzdată de zgîrieturi și de tăieturi, isprăvită cu unghii rupte, învîrtoșată, tăbăcită în atingere cu fierul și cu focul. Se rușina de ea, nu știa unde s-o mai ascundă și scăpă vîrînd-o în buzunar. Dar se sfîrșise. O luciditate neașteptată îi arătase toate cusururile ființei lui. Se vedea stînd pe scaun, prăbușit, cu picioarele depărtate, îmbrăcat caraghios cu pantalonii de lucru și cu o vestă veche de catifea de-a lui d'Argenton, prea scurtă pentru brațele lui. (Asta-i era soarta: să poarte mereu haine prea scurte).

Ce putea să gîndească despre el? Cît de bună și de îngăduitoare trebuie să fie ca să nu rîdă în hohote, fără să se sfiască; fiindcă știa să rîdă, cu toată înfățișarea ei serioasă, și ghiceai sumedenie de drăcușori ghiduși pitiți în nările fremătînde ale năsucului său desăvîrșit, în colțul buzelor trandafirii, cam pline și delicat arcuite.

La stinghereala fizică pe care o simțea, se mai adăuga și alta, morală. Pentru ca încurcătura și chinul lui să fie depline, iată că toate destrăbălările, toate orgiile lui de marinar îi veneau în minte, ca și cum crîșmele pe unde se tăvălise în cele patru colțuri ale lumii și-ar fi întipărit hidoșenia pe toată ființa lui, ca și cum așa se vedea, ca și cum ea, mai ales, o vedea. Cuta de tristețe care brăzda fruntea atît de netedă, compătimirea din ochii aceia frumoși, totul îi spunea că ea băga de seamă ticăloșia lui; și-l durea, și-i era rușine.

Sfîntă rușine, binecuvîntată durere! Era inima lui care se deștepta, foarte sfioasă și scăldată în lacrimi. Dar el nu înțelegea. Îi părea rău c-a venit și se gîndea să fugă, să coboare scara în goană și s-alerge la „Aniniș", să se ferece acolo, răsucind cheia de două-trei ori și aruncînd-o în puț pentru a nu mai fi ispitit să iasă.

- Noroc că veni lume la farmacie și Cecilia, trebăluind în jurul balanțelor de aramă, cîntărind, numerotînd pachețelele,

înscriind rețetele cum făcea bunica ei, Jack nu mai simți povara acestei atenții de față, oprită asupra tristei lui făpturi.

Atunci nu-i mai rămase decît s-o admire.

Într-adevăr, era minunat de blîndă și de răbdătoare cu toate bietele țărance, vorbărețe și naive, care începeau mereu aceleași și aceleași lămuriri, ce n-o plictiseau.

În privirea ei deslușeai o îngrijorare, un zîmbet, un sfat bun, un fel liniștit de-a se pune pe aceeași treaptă cu cei care-i vorbeau, aplecîndu-și spre ei toată gingășia firii sale. Acum avea a face cu o veche cunoștință de-a lui Jack, hoțoaica cea bătrînă, baba Salé, care-l speria atît de tare cînd era mic. Încovoiată ca mai toți țăranii, pe care pămîntul îi trage spre el în munca lor zilnică, arsă de soare, colbăită și uscată, baba mai păstra puțină viață doar în ochii ei bănuitori, aprinși, înfundați sub pleoape ca niște jivine afurisite în fundul unei vizuini. Vorbea de „omu' ei, de bietu' ei om, care era bolnav de atîtea luni, nu mai lucra, nu mai cîștiga nimic și tot nu se hotăra să crape". Spunea înadins lucruri crîncene și le împestrița cu grăiul ei de babă Salé, uitîndu-se drept în ochii fetei ca pentru a face haz, vrînd s-o scoată din sărite. De două-trei ori, lui Jack îi veni o poftă nebună să dea afară monstrul acela numai piele scorojită și zdrențe. Dar se stăpîni, văzînd că Cecilia rămîne neclintită în fața acestei grosolănii agresive, păstrîndu-și liniștea statornică, de care cea mai ascuțită răutate își pilește dinții crezînd că mușcă.

Rețeta fiind gata, țăranca se retrase cu tot felul de plecăciuni și de binecuvîntări prefăcut smerite. Trecînd pe lîngă Jack, se întoarse și-l recunoscu:

— Ia te uită! Băiețelu' de la „Aniniș"! zise ea în gura mare Ceciliei, care o petrecea. Mă-ăi, că tare-i jigărit, Doamne Dumnezeule!... Ian ascultă, donșoară Cecilia, asta o să le taie piuitu' ălora care spuneau pe vremuri că domn' Rivals îl cocolește pe micul Ragenton, ca să ți-l dea de bărbat... Ei, acuma sigur că nu l-ai mai vrea... Oricum, e jale cum te mai schimbă viața!

Și plecă rînjind.

Jack simți că se îngălbenește. Ah, bătrîna tîlhăroaică, așadar, i-a dat faimoasa lovitură de cosor cu care-l amenința atîta odinioară. Adevărată lovitură de cosor, unealta aceea cu

tăişul încovoiat, primejdios şi răsucit ca şi numele său.[1] Rana era adîncă, foarte adîncă, şi avea să se vindece încet. Dar nu numai Jack fusese atins, ci mai ştiu pe cineva care se făcea că scrie în condica cea mare şi scria strîmb, cu faţa aplecată şi îmbujorată de-o puternică emoţie.

— Caterina, repede supa, şi vin bun, şi coniac bun, şi toate celelalte! Se întorcea doctorul, care, văzîndu-i pe Jack şi pe Cecilia stînjeniţi şi tăcuţi unul în faţa celuilalt, izbucni într-un rîs vesel: Cum! Numai atîta aveţi să vă spuneţi după şapte ani de cînd nu v-aţi văzut? Hlaide, repede la masă. Bietul băiat, o să se simtă îndată la largul său!

Prînzul nu-l făcu pe Jack să se simtă la largul său, ba dimpotrivă, îi spori stinghereala. Înaintea Ceciliei nu mai ştia să mănînce, tremura să nu-şi trădeze obiceiurile de crîşmă. La masa lui d'Argenton, proastele-i deprinderi nu-l stînjeniseră niciodată. Aici se simţea nelalocul său, caraghios, şi, mai ales, nenorocitele-i de mîini îl chinuiau cumplit. Cea care ţinea furculiţa, treacă-meargă: avea de lucru; dar cu cealaltă, ce să facă? Pe albeaţa feţei de masă, toate urmele ieşeau îngrozitor în vileag. Deznădăjduit, o lăsa să atîrne lîngă el, ceea ce-i dădea o înfăţişare de ciung. Atenţiile Ceciliei îi sporeau şi mai mult sfiala. Ea băgă de seamă şi nu-l mai privi decît pe furiş cît ţinu masa, care li se păru că nu se mai isprăveşte.

În sfîrşit, Caterina veni să ia desertul şi puse în faţa fatei apa caldă, zahărul şi sticla cu gît lung, plină cu rachiu vechi. De cînd bunică-sa nu mai era, Cecilia pregătea grogul doctorului, şi bătrînul nu cîştigase nimic din schimbul acesta, căci, de frică să nu fie băutura prea tare, fata ajunsese să-i potrivească o loţiune de farmacie, „în care doza de alcool scădea din zi în zi", observa domnul Rivals cu melancolie.

După ce-i dădu bunicului paharul, fata se întoarse către musafirul lor:

— Bei rachiu, domnule Jack?

Doctorul se puse pe rîs.

— Dacă bea, el, un fochist?!... Are haz fetiţa asta!... Dar bine, tu nu ştii că dintr-asta trăiesc nenorociţii ceia... Uite, pe *Bayonnaise* aveam unul care spărgea gîtul sticle-

[1] În limba franceză *cosor* se spune *serpe*, cuvînt asemănător cu *serpent — şarpe*.

lor cu alcool curat și dădea de dușcă conținutul... Poți să-i faci grogul cît de tare, zău așa, că pentru el n-o să fie niciodată prea tare.

Cecilia se uită la Jack cu o înfățișare foarte blîndă, foarte tristă:

— Vrei?

— Nu, mulțumesc, domnișoară răspunse el încet, aproape rușinat. Și dacă făcu o mică sforțare ca să-și retragă paharul, ea îl răsplăti cu una din mulțumirile acelea elocvente, pe care unele femei știu să le spună fără a vorbi, dar le înțeleg numai cei cărora li se adresează.

— Hait! Încă o convertire!... zise bunul doctor, înghițindu-și grogul cu o strîmbătură caraghioasă.

Cît despre el, nu era convertit decît pe jumătate, în felul sălbaticilor care se învoiesc să creadă în Dumnezeu, numai ca să facă plăcere misionarilor.

Țăranii din Etiolles care lucrau pe ogoarele lor și-l văzură pe Jack întorcîndu-se de la familia Rivals în după-amiaza aceea și mergînd pe drum cu pași mari, ar fi putut crede c-a înnebunit sau că dejunul prea îmbelșugat al doctorului îi zdruncinase creierii. Dădea din mîini, vorbea singur, amenința zarea cu pumnul, în prada unei frămîntări, a unei mînii de care nu l-ai fi crezut în stare, după cît era de totopit totdeauna.

— Muncitor!... zicea el, tremurînd. Muncitor! Domnul d'Argenton are dreptate. Trebuie să rămîn cu cei de seama mea, și să trăiesc cu ei, și să mor cu ei, și mai ales să nu încerc niciodată să mă ridic mai sus, că prea te doare.

De mult nu mai fusese așa de nervos, așa de însuflețit. Sentimente noi, necunoscute îl năpădeau; și-n adîncul fiecăruia, ca un astru sfărîmat în mii de fațete ale valului schimbător, strălucea chipul Ceciliei. Ce minune de farmec, de frumusețe, de nevinovăție! Și cînd te gîndești că, de l-ar fi dat și pe el la învățătură și l-ar fi crescut, ar fi putut s-ajungă un om demn de Cecilia, s-o ia de nevastă, și comoara să fie numai a lui. „Ah, Dumnezeule!"... Scoase strigătul acesta de mînie deznădăjduită ca și naufragiatul care se zbate în zadar cu talazurile și vede lucind la cîțiva metri țărmul scăldat în soare, unde se usucă năvoadele întinse.

În clipa aceea, cotind spre „Aniniș", se pomeni față-n față cu baba Salé, împovărată cu o sarcină de lemne. Bătrîna îl

privi cu zîmbetul ei rău din dimineața aceea, cînd spusese: „Ei, acuma, sigur că nu l-ai mai vrea". La zîmbetul acesta, Jack sări ars și toată furia care-l frămînta și nu știa asupra cui să se năpustească, fiindcă, de s-ar fi avîntat de-a dreptul, ar fi atins pe cineva foarte scump lui, pe ființa slabă și atît de ușoară, singura răspunzătoare de marea-i nenorocire, toată furia i se revărsă asupra groaznicei bătrîne:

— Ah, vipero! strigă el. Am să-ți smulg colții.

Avea o față așa de fioroasă, încît, văzîndu-l că vine spre ea, baba Salé se înfricoșă, aruncă legătura și o zbughi în pădure cu o înțeleaptă de capră bătrînă. Jack se răzbuna pentru „goanele" de altădată. O urmări cîțiva pași, apoi se opri deodată:

— Sînt nebun... La urma urmei, femeia asta nu mi-a spus decît adevărul... Cecilia nu m-ar mai vrea acuma.

În seara aceea nu mai mîncă: nu aprinse nici focul, nici lampa. Stînd într-un colț al sufrageriei, singura odaie în care locuia și unde strînsese cele cîteva mobile împrăștiate prin toată casa, cu ochii pironiți pe ușa cu geamuri, în dosul căreia ceața ușoară a unei frumoase nopți de toamnă se albea sub mersul nevăzut al lunii, își zicea: „Cecilia nu m-ar mai vrea".

Numai atîta îl frămîntă toată seara.

Nu l-ar mai vrea. Într-adevăr, totul îi despărțea. Mai întîi, era muncitor, și apoi... Îngrozitorul cuvînt îi veni pe buze: bastard... Pentru întîia dată în viața lui se gîndea la asta. Un copil aproape că nu bagă de seamă asemenea lucruri, cînd nimic în preajma lui nu i le amintește cu ocară, și Jack trăise într-o lume cu prea puține scrupule, trecînd din adunătura de ratați în rîndul clasei muncitoare, unde sărăcia iartă orice greșeală, unde familiile cu copii înfiați sînt mai numeroase decît pretutindeni. Cum nu auzise niciodată vorbindu-se de tatăl său, nu se interesase niciodată de el; abia dacă simțise lipsa acestei dragoste, așa cum își poate da seama un surdo-mut de simțurile pe care nu le are, fără să cunoască tot folosul sau plăcerile ce le aduc.

Acuma, gîndul la paternitatea aceasta îl stăpînea mai mult decît orice. Cînd Charlotte îi spusese numele tatălui său, Jack rămăsese foarte liniștit în fața uimitoarei destăinuiri; în clipa de față ar fi vrut s-o întrebe, să-i smulgă amănunte, chiar mărturisiri, ca să-și facă o imagine precisă

despre tatăl acesta necunoscut... Marchiz de l'Épan... Era într-adevăr marchiz? N-o fi și asta vreo nouă închipuire a bietului ei creieraș, mereu înnebunit după titluri și noblețe? Și oare era adevărat că murise? Nu cumva maică-sa i-o spusese pentru a se feri să-i mai istorisească vreo ruptură sau o părăsire de care ar fi roșit înaintea lui? Și dacă totuși trăia tatăl acela, dacă ar fi destul de mărinimos să-și îndrepte greșeala, dînd un nume fiului său?

„Jack, marchiz de l'Épan."

Își repeta lui însuși fraza, ca și cum titlul acesta l-ar fi apropiat de Cecilia. Bietul copil nu știa că, pentru a mișca o adevărată inimă de femeie, toate deșertăciunile lumii nu prețuiesc cît mila, care o înduioșează.

„Am să-i scriu mamei", se gîndi el. Dar ceea ce avea s-o întrebe era așa de delicat, așa de greu de spus, încît se hotărî să se ducă s-o vadă și să aibă cu ea o convorbire, în care ochii ajută cuvintele, unde subînțelesurile mărturisirilor se traduc printr-o tăcere adesea mai grăitoare decît vorbele. Din păcate, nu mai avea destui bani să ia trenul. Maică-sa trebuia să-i trimită; fără îndoială că uitase.

„Ei, și! își zise el, am făcut drumul pe jos cînd eram de unsprezece ani. Îl mai fac eu și acuma, cu toate că-s cam slab."

Într-adevăr, îl făcu a doua zi drumul acela groaznic; și dacă-i păru mai puțin lung și mai puțin înspăimîntător, îl găsi și mult mai trist. Dezamăgirea amintirilor din copilărie, regăsite la vîrsta cînd judeci și socotești totul, e o impresie foarte obișnuită. Ai zice că-n ochii copilului e o materie colorantă care ține numai cît și neștiința primelor lui priviri: pe măsură ce copilul crește, tot ce admira își pierde din strălucire. Poeții sînt oameni care și-au păstrat ochii de copil.

Jack văzu locul unde dormise, portița de la Villeneuve-Saint-Georges unde se oprise ca s-o facă să creadă pe șapca aceea de treabă cu clape că maică-sa locuiește acolo, grămada de prundiș de-a lungul șanțului, unde un trup lungit îl speriase așa de rău, și crîșma deocheată, îngrozitor cuib de hoți, care de atîtea ori i se arătase în visele lui!... Vai, cît privește crîșmele, mai văzuse el altele și mai dihai. Chipurile înfiorătoare de oameni cu chef și de vagabonzi de barieră, care-l înspăimîntaseră atîta odinioară, nu mai aveau cu ce

să-l uimească, și se gîndea, trecînd pe lîngă ei, că dacă Jack cel din copilărie, ridicîndu-se deodată din colbul drumului, cu mersul lui șovăitor și grăbit de școlar fugar, l-ar întîlni pe Jack cel de acum, s-ar teme poate mai rău ca de orice altă jalnică arătare.

Ajunse la Paris pe la unu după-amiază, pe o ploaie mohorîtă și rece; și, urmînd comparația pe care o făcea între amintirile lui și clipa de față, revăzu zorile strălucitoare și ce frumos s-a deschis atunci cerul de mai în care maică-sa i se ivise la capătul primei lui călătorii, ca un arhanghel Mihail glorios, alungînd cu lumina lui întunecoasele cohorte ale nopții. În locul vilișoarei de la „Aniniș", unde Ida lui cînta printre flori, sub porticul posomorît și rece al *Revistei raselor viitoare* i se arătă d'Argenton, care tocmai ieșea, urmat de Morouval, încărcat cu corecturi, și de un escadron de ratați care, în cîteva cuvinte repede schimbate, încheiau o discuție recentă.

Ehei, uite-l pe Jack! zise mulatrul.

Poetul tresări și ridică fruntea. Văzîndu-i pe amîndoi bărbații față în față, unul îmbrăcat cu îngrijire, spilcuit, înmănușat, strălucitor, abia sculat de la masă, celălalt, istovit, în vesta-i de catifea prea scurtă, lucioasă de ploaie și de purtată ce era, n-ai fi crezut niciodată că între ei poate fi vreo legătură oarecare. Și tocmai faptul ăsta dă o fizionomie cîndată căsniciilor îndoielnice, după care cunoști că numai datorită întîmplării sînt familii unde tatăl e tîmplar, fata contesă și fratele bărbier în vreo mahala.

Jack întinse mîna lui d'Argenton, care-l lăsă cu nepăsare să-i ia un deget, și-l întrebă dacă a închiriat vila de la „Aniniș".

— Cum?... Închiriat?... zise celălalt, fără să înțeleagă.

Desigur... Văzîndu-te aici, ce alta vrei să gîndesc dacă nu: „A dat casa și e nevoit să se întoarcă."

— Nu — răspunse Jack, descumpănit — nici măcar nu s-a prezentat cineva de cînd sînt acolo.

— Atunci, ce cauți aici?

— Vin s-o văd pe mama.

— O fantezie pe care o înțeleg. Din păcate, sînt cheltuieli de drum.

— Am venit pe jos... — răspunse Jack foarte simplu, cu o siguranță și o mîndrie liniștită pe care nu i-o cunoșteau.

— Al... făcu d'Argenton. Se reculese o clipă ca să-i trîntească această frază scurtă: Haide, văd cu plăcere că picioarele-ţi sînt în mai bună stare decît braţele.

— Iată-un cuvînt *cud*... — rînji mulatrul.

Poetul zîmbi cu modestie şi, mulţumit de efectul său, porni de-a lungul cheiurilor, urmat de şirul linguşitoarei lui escorte.

Cu o săptămînă înainte, cuvîntul crud al lui d'Argenton ar fi lunecat peste starea de abrutizare a lui Jack; din ajun însă nu mai era acelaşi om. Cîteva ceasuri fuseseră de ajuns ca să-l facă din nou mîndru şi foarte simţitor, aşa că, după insulta primită, îi veni să se întoarcă tot pe jos, cum sosise, fără măcar să-şi vadă mama; dar trebuia să-i vorbească, să-i vorbească serios. Şi urcă.

Apartamentul era întors pe dos; Jack dădu peste tapiţeri care puneau draperii, aşezau bănci, ca pentru o împărţire de premii. Chiar în ziua aceea dădeau o mare serbare literară, unde avea să se adune toată periferia artelor şi a literelor; iată de ce d'Argenton fusese aşa de furios, văzînd că soseşte fiul Charlottei. Nici ea nu păru prea încîntată. Cînd îl zări, se opri în toiul zorului ei de stăpînă a casei prinsă cu schimbarea locuinţei, ca să întocmească salonaşe, budoare, fumoare, pretutindeni, pînă şi-n dormitoare şi-n cabinetele de toaletă.

— Cum! Tu eşti, bietul meu Jack? Pun rămăşag că vii după bani. Ai crezut, desigur, că te-am uitat. Dar drept să-ţi spun, voiam să-i dau domnului Hirsch, care trebuie să plece la „Aniniş" peste două-trei zile, să facă experienţe foarte ciudate asupra parfumurilor, un medicament nou pe care l-a inventat după o carte persană... Ai să vezi, e o descoperire uimitoare!

Vorbeau în picioare, cu glas scăzut, în mijlocul lucrătorilor care umblau încoace şi încolo, băteau cuie şi mutau mobilele.

— Aş vrea să-ţi vorbesc foarte serios — zise Jack.

— Ah, Doamne, ce este?... Ce s-a întîmplat?... Ştii că-n lucrurile serioase n-am fost tare niciodată... Ş-apoi, vezi, toate-s răscolite azi din pricina seratei noastre... O, va fi minunat! Am trimis cinci sute de invitaţii... Nu-ţi spun să rămîi... înţelegi... Mai întîi, nici nu ţi-ar plăcea... Haide, fiindcă ţii neapărat să-mi vorbeşti, vino pe aici, pe terească... Am pus să se înjghebeze o verandă pentru fumători, ai să vezi, e tare plăcut.

Îl duse într-o verandă cu tavan de zinc, căptușită cu pînză de cort vărgată, împodobită cu un divan, o jardinieră cu glastre de flori și o lampă atîrnată, care însă părea foarte tristă ziua-n amiaza mare, cu zgomotul țiuitor al ploii și zarea udă și încețoșată a malurilor Senei.

Jack se simțea stingherit. Gîndea: „Mai bine i-aș fi scris...“ și nu știa cum să înceapă.

— Ei? zise Charlotte, oprindu-se cu bărbia-n mînă, în frumoasa atitudine a femeii care ascultă.

El mai șovăi cîteva clipe, așa cum șovăi să pui o greutate prea mare pe o poliță cu bibelouri, fiindcă ce avea de spus i se părea prea însemnat pentru căpșorul ușor care se pleca spre el.

— Aș vrea... aș vrea să-ți vorbesc de tatăl meu.

Charlotte avu pe buze un „Ce ți-a venit?“ și, dacă nu-l rosti, expresia încremenită a feței, pe care se citea uimire, plictiseală și frică, o spuse în locul ei.

— E un subiect foarte trist pentru noi amîndoi, bietul meu copil, dar, în sfîrșit, oricît ar fi el de dureros, înțeleg curiozitatea ta și sînt gata să ți-o satisfac... De altfel — adăugă ea cu solemnitate — mă hotărîsem de mult să-ți dezvălui, cînd vei împlini douăzeci de ani, taina nașterii tale.

De data aceasta fu rîndul lui s-o privească încremenit. Va să zică nu-și mai amintea că, acum trei luni, îi făcuse destăinuirea aceasta. Totuși nu-i pomeni c-a uitat. Era în folosul lui să poată confrunta ce-o să-i spună cu ce-i mai spusese. Doar o cunoștea așa de bine!

— E adevărat că tatăl meu era nobil? întrebă el îndată.

— Cît se poate de nobil, copilul meu.

— Marchiz?

— Nu, numai baron.

— Dar credeam... mi-ai spus...

— Nu, nu, acei Bulac din spița primului născut erau marchizi.

— Așa că se înrudea cu acești Bulac?...

— Cum să nu... el era șeful spiței a doua.

— Atunci... pe tatăl meu... îl chema...?

— Baronul de Bulac, locotenent de marină.

Balconul să se fi prăbușit, tîrînd în căderea lui veranda de pînză cu tot ce cuprindea, Jack n-ar fi fost mai groaznic de zguduit în toată ființa lui. Totuși mai avu curajul să întrebe:

— A murit de mult?

O, da, tare de mult... — răspunse Charlotte și făcu un gest elocvent, ca să trimită cît mai departe, în trecut, viața aceea ajunsă îndoielnică pentru ea.

Tatăl lui murise; lucru cu putință. Era el un de Bulac, era un de l'Épan? Maică-sa mințise atunci sau acum? La urma urmei, poate că nu mințea, poate că habar n-avea nici ea.

Ce rușine!

Ce prost arăți, Jack dragul meu — zise Charlotte, oprindu-se deodată din lunga poveste romanțioasă în care se avîntare cu înflăcărare, după locotenentul ei de marină. Ți-s mîinile înghețate. Rău am făcut să te-aduc aici pe balcon...

Nu-i nimic — răspunse Jack anevoie — o să-mi treacă umblînd.

Cum, pleci? Adică da, de fapt, ai dreptate, e mai bine să te întorci devreme... Cu timpul ăsta urît... Haide, sărută-mă.

Îl sărută cu multă dragoste, îi ridică gulerul vestei, îi dădu un șal de-al ei din pricina frigului și-i strecură ceva bani în buzunar. Își închipuia că norul de întristare de pe fața lui se ivise văzînd pregătirile unei serbări la care el n-avea să ia parte; așa că se grăbea să-l vadă plecat, și cînd slujnica veni s-o cheme: „Doamnă, coaforul...", folosi prilejul pentru a grăbi despărțirea.

— Vezi, trebuie să te părăsesc... Îngrijește-te bine... Scrie mai des.

Jack coborî încet, ținîndu-se de parmaclîc. I se învîrtea capul.

A, nu, nu serbarea lor de astă-seară îi stîngea inima, ci gîndul la toate celelalte serbări la care nu fusese poftit în viață, serbarea copiilor care au un tată și o mamă, iubiți și respectați, serbarea tuturor acelora ce au un nume al lor, un cămin și o familie a lor. Mai știa, de asemenea, și altă serbare de unde soarta avea să-l alunge fără milă: a iubirii fericite care te leagă pentru totdeauna de ceva frumos, cinstit și sincer. Niciodată n-avea să ia parte la serbarea aceea! Nenorocitul se amăra grozav, fără să bage de seamă că, a-ți părea rău după toate fericirile acestea, însemna să fii demn de ele, și că era mare deosebire între toropeala-i din trecut și limpezimea cu care-și vedea trista lui ursită și care singură era în stare să-i dea puterea de a lupta împotriva ei.

În prada acestor gînduri negre se apropia de gara de Lyon, de cartierele nevoiașe, unde glodul pare mai gros și ceața mai apăsătoare, fiindcă acolo casele sînt mohorîte, șanțurile de-a lungul străzii încărcate de gunoaie, iar sărăcia omului ajută și sporește toată întristarea naturii. Era ora cînd muncitorii ies din fabrici. O gloată jigărită și obosită, val de oameni care tîra cu el multe descurajări și dureri, se împrăștia pe trotuare și prin mijlocul drumului spre crișme, spre murdarele cocioabe de la barieră, din care unele poartă drept firmă: „*La mîngîierea*“, ca și cum beția și uitarea ar fi singura scăpare a nefericiților. Jack, zdrobit, pătruns de frig, simțind că orizontul s-a închis de pretutindeni peste viața lui, cu aceeași desăvîrșire ca și peste seara aceasta de toamnă ploioasă și rece, dădu deodată din mînă, scoțînd un strigăt de deznădejde:

— Au dreptate, zău așa!... Doar atîta-ți rămîne... trebuie să bei!

Și, trecînd unul din pragurile mînjite de somnul scîrbos sau de ucigașele încăierări ale beției, fostul fochist ceru o cinzeacă dublă de rachiu. Dar iată că, în clipa cînd să-și ia paharul, în mijlocul mulțimii amestecate și gălăgioase, în fumul de lulele, în aburul greoi al răsuflărilor îmbîcsite cu vin și al bluzelor udate de ploaie, i se păru că un zîmbet ceresc se arată înaintea lui și că un glas adînc și dulce îi murmură la ureche:

— Bei rachiu, domnule Jack?

Nu, desigur, nu mai bea și nici n-o să mai bea vreodată. Ieși din crișmă pe neașteptate, aruncîndu-și în grabă pe tejghea moneda care zăngăni lîngă paharul plin, spre mirarea tuturor.

II

Însănătoșire

Ar fi poate cam lung de povestit cum Jack, îmbolnăvindu-se în urma acestei triste călătorii, fu două săptămîni prizonier la „Aniniș“, lăsat în seama îngrijirii doctorului Hirsch, care-și încerca pe acest nou Madu lecuirea lui prin

parfumuri, cum domnul Rivals veni să-l scape, îl luă la el cu sila, redîndu-i viaţa şi sănătatea, şi-mi place mai bine să vi-l arăt îndată pe prietenul Jack, aşezat într-un jilţ bun, la o fereastră din „farmacie, cu cărţi la îndemînă şi cu odihnă în jurul lui, odihnă întăritoare ce vine din zarea liniştită, din casa tăcută, din pasul uşor al Ceciliei, care şi-n nemişcarea ei e activă tocmai cît trebuie pentru ca şi convalescentul nostru să-şi guste mai bine zilele lungi de tihnă desăvîrşită.

E aşa de fericit, că nici măcar nu vorbeşte, mulţumindu-se să-şi pironească ochii pe jumătate deschişi asupra scumpei Cecilia, să-i asculte acul sau condeiul pe hîrtia liniată a condicelor.

— Ah, bunicul ăsta!. Sînt sigură că mă trage pe sfoară cu jumătate din vizite... Şi ieri s-a contrazis de două ori... A ţinut morţiş că n-a fost la Goudeloup, şi după cîteva clipe a spus că femeia-i ceva mai bine. Ai băgat de seamă, nu-i aşa, Jack?

— Poftim?... întreabă el, tresărind.

N-a auzit, o privea, totdeauna simplă şi mereu aceeaşi, graţioasă, fără copilăriile voite şi fără să sară de la un lucru la altul ca fetiţele care ştiu că zburdălnicia e un farmec şi o strică prin prefăcătorie. La ea totu-i serios, totu-i adînc. Glasu-i răsună plin de gîndire, iar ochii ei absorb şi păstrează lumina. Simţi că tot ce intră în sufletul acesta şi tot ce iese din el merge departe şi vine de departe. E atît de adevărat, încît cuvintele, moneda aceasta obişnuită, tocită, ştearsă, rostite de ea, capătă deodată o prospeţime uimitoare, cum se întîmplă uneori în muzică dacă le învăluie un acord magic de Haendel sau de Palestrina. Cînd Cecilia spunea „prietenul meu Jack", lui i se părea că nimeni mai înainte nu-l chemase astfel, şi cînd îi zicea „adio", i se strîngea inima ca şi cum n-avea s-o mai vadă niciodată, pînă într-atîta aveau toate un înţeles hotărîtor, cu firea ei serioasă şi senină. În starea ciudată a convalescenţei, cînd fiinţa slabă a omului e aşa de simţitoare la înrîuririle fizice şi morale, încît se înfioară la cel mai mic curent şi se încălzeşte la cea mai firavă rază, Jack era adînc mişcat de tot farmecul acesta.

O, fericite, încîntătoare zile petrecute în casa aceea binecuvîntată, şi cum totul în jurul lui era într-adevăr făcut să-i grăbească însănătoşirea! „Farmacia", încăperea mare,

aproape goală, înconjurată de dulapuri în perete înalte, de lemn alb, împodobită cu perdele subțiri, cu vederea la miazăzi, spre capătul unei uliți de sat și zarea țarinilor secerate, îi împărtășea și lui liniștea sănătoasă, miresmele-i întăritoare de ierburi uscate și de plante culese în toiul minunatei lor înfloriri. Aici natura, astîmpărată, îmblînzită, binefăcătoare, venea în ajutorul bolnavului, care îi respira amintirea cu înflăcărare. În mirosul balsamurilor curgeau pentru el pîrîiașe, iar peste parfumul diocului adunat la picioarele stejarilor înalți, pădurea-și întindea bolțile de verdeață.

Pe măsură ce-și recăpăta puterile, Jack încerca să citească. Răsfoia vechile „terfeloage" din bibliotecă, și printre ele găsea unele pe care le studiase altădată și le relua acuma, mai pregătit să le înțeleagă. Cecilia își urma munca de toate zilele, iar doctorul, fiind totdeauna plecat, amîndoi rămîneau singuri, în paza slujnicuței. Avea de ce să vorbească lumea, și neîncetata prezență a tînărului lîngă fata aceasta frumoasă indigna multe mame prevăzătoare. Desigur, dacă doamna Rivals ar fi trăit, lucrurile nu s-ar fi petrecut astfel; dar doctorul era el însuși un copil în mijlocul acestor doi copii. Și apoi, cine știe? Poate c-avea și el gîndul lui, bunul doctor.

În răstimp, d'Argenton, înștiințat de stabilirea lui Jack la familia Rivals, luase faptul drept o injurie personală. „Nu se cuvine să stai acolo, scria Charlotte fiului ei. Ce-or să zică de noi în sat?... Parcă n-am avea cu ce să te îngrijim. E ca o dojană pe care ne-o faci..." Scrisoarea aceasta dîntîi rămînînd fără urmări, poetul scrise el însuși, *El însuși*: „L-am trimis pe Hirsch să te vindece, dar ți-a plăcut mai mult rutina idioată a unui medic de țară decît toată știința prietenului nostru. Dea Domnul să-ți fie de folos! Oricum, fiindcă ești pe picioare, te mai las două zile să te întorci la „Aniniș"; dacă în două zile nu te-ai înapoiat, te voi socoti un răzvrătit pe față împotriva autorității mele și, din clipa aceea, totul se va isprăvi între noi. Cine are urechi, să audă!"

În sfîrșit, fiindcă Jack tot nu se mișca, se pomeniră cu Charlotte. Veni cu o înfățișare foarte demnă, cu geanta ticsită de ciocolată, să aibă ce ronțăi pe drum, și cu o grămadă de fraze învățate pe de rost, suflate de „artistul" ei. Domnul Rivals o primi la parter și, fără să se sperie de răceala aparentă a doamnei, de felul înțepat cum își strîngea buzele

pline și de sforțarea pe care o făcea să-și țină limba prea neastîmpărată, îi zise pe nerăsuflate:

— Trebuie să vă previn, doamnă, că eu l-am împiedicat pe Jack să se întoarcă la „Aniniș"... Era în joc viața lui... Da, doamnă, viața lui... Fiul dumneavoastră trece printr-o grozavă criză de oboseală, de istovire și de creștere. Noroc însă că mai e la vîrsta cînd organismele se refac și sper că al său va ține piept acestui atac puternic, dacă totuși nu-l veți mai încredința ticălosului de Hirsch, ucigașul care-l asfixia cu tămîie, cu mosc și cu rășină, sub cuvînt că-l vindecă. Cred că nu știați toate acestea. Am fost să-l iau de la „Aniniș," din nori de fum, dintre aspiratoare, inhalatoare și vase de ars parfumuri. Ba chiar am aruncat în aer cu piciorul toată medicina aceasta, cu medic cu tot, mă tem. În clipa de față, copilul e în afară de pericol. Mai lăsați-mi-l cîtva timp; mă însărcinez să vi-l înapoiez mai puternic decît înainte și-n stare să-și reia asprul trai; dacă-l dați însă pe mîna afurisitului de droghist, voi crede că fiul dumneavostră vă încurcă și că vreți să scăpați de el.

— Ah, domnule Rivals, cum de-mi vorbești așa?... Ce-am făcut, Doamne Dumnezeule, ca să merit asemenea ocară?

Bineînțeles, întrebarea din urmă stîrni un potop de lacrimi, pe care doctorul le uscă îndată cu cîteva vorbe bune; apoi Charlotte, înseninată, urcă să și-l vadă pe Jack al ei, care citea singur în farmacie. Îl găsi mai frumos, schimbat, ca și cum s-ar fi despuiat de vreun înveliș grosolan, dar istovit, moleșit de sforțarea prefacerii lui. Ea era foarte mișcată. El se îngălbeni cînd o văzu intrînd:

— Vii să mă iei?

— Da' de unde... da' de unde... Ești prea bine aici, și-apoi ce-ar zice bunul doctor, care te iubește atîta, dacă te-aș lua?

Pentru întîia dată în viața lui, Jack se gîndea că poți fi fericit și departe de mamă, iar de mîhnirea plecării l-ar fi întors cu siguranță boala. Rămaseră un timp singuri să stea de vorbă. Charlotte se lăsă în voia unor mărturisiri. Nu părea prea mulțumită:

— Vezi tu, copilul meu, viața asta literară-i într-adevăr prea zbuciumată. Avem acuma serbări mari în fiecare lună. La două săptămîni, lecturi... Ce de griji pe mine... Bietul meu cap, care și așa nu-i tocmai zdravăn, nu știu cum de se

mai ține. Prințul japonez al domnului Moronval a făcut un poem lung, în limba lui, bineînțeles... Și uite că *El* și-a pus în gînd să-l traducă, vers cu vers... Așa că ia lecții de japoneză, și cu, de asemenea, închipuie-ți. Și-i tare greu... Nu zău, încep să cred că literatura nu-i de mine. Sînt zile cînd nu mai știu ce fac, ce spun... D-apoi revista aceea care nu ne aduce nici un ban și n-are nici măcar un singur abonat... A, fiindcă veni vorba, știi, bietul „unchiu"... Ei, a murit... Mi-a părut așa de rău... Îl mai ții minte? Tocmai atunci intră Cecilia. Ah, domnișoară Cecilia... ce mare ai crescut!... Și ce frumoasă ești!

Făcea pe grozava, scuturîndu-și toate dantelele manteluței ca să îmbrățișeze fata; dar Jack era cam stingherit. D'Argenton, „unchiu'", pentru nimic în lume n-ar fi vorbit de toate acestea înaintea Ceciliei; și de mai multe ori abătu flecăreala maică-si, care n-avea aceleași scrupule. Fiindcă, deși o iubea foarte mult pe Charlotte, punea totuși la locul lor aceste două iubiri ale vieții lui: una îl ocrotea, prin cealaltă ocrotea și iubirea-i de fiu cuprindea tot atîta milă, pe cît respect era în primul său avînt de îndrăgostit.

Voiră s-o oprească pe doamna d'Argenton la masă; ea însă găsi c-a stat foarte mult, prea mult pentru egoismul sălbatic al poetului. Așa că, de la o anumită oră și pînă la plecare, fu neliniștită, cu gîndurile aiurea. Năsecocea de mai înainte povestea pe care avea s-o îndruge la sosire ca să se scuze.

— Și, mai ales, Jack dragă, dacă ai de scris ceva, trimite-mi scrisoarea post-restant, la Paris. Înțelegi, e foarte mînios pe tine acuma. Trebuie să pui și cu supărată. Nu te mira dacă primești de la mine vreo predică. E mereu acolo cînd îți scriu. De multe ori chiar îmi dictează... Uite, știi ce?... Am să fac o cruciuliță în josul scrisorii, care o să însemne: „N-o băga în seamă".

Mărturisea astfel cu naivitate cît era de înrobită; dar Jack se amăra mai puțin de tirania ce o asupreа pe maică-sa, văzînd-o pe biata nesăbuită că pleacă veselă, tînără, cu rochia atît de bine drapată și cu sacul de drum atîrnat pe braț, atît de voios, atît de ușor, ca orice altă povară cu care i-ar fi plăcut vieții s-o copleșească.

V-ați uitat vreodată la florile de apă, cu tulpini lungi, care pornesc din fundul rîurilor, se suie lungindu-se și îndoindu-se printre toate piedicile vegetației acvatice pentru a iz-

bucni, în sfîrșit, la suprafață în corole minunate, rotunjite ca niște cupe, pline cu miresme nespus de dulci, cărora amărăciunea și asprimea valurilor le dă un gust cam sălbatic? Astfel creștea iubirea în inima celor doi copii. Iubirea aceasta venea de tare departe, din cea mai fragedă copilărie a lor, de pe vremea cînd orice sămînță aruncată poartă un germene și făgăduiala de-a înflori. La Cecilia, florile dumnezeiești se urcaseră drept în sus într-un suflet limpede, unde priviri ceva mai pătrunzătoare le-ar fi descoperit ușor. La Jack se opriseră în nămolul mocirlelor, printre plante încurcate, încolăcite în jurul lor ca niște lanțuri care le împiedicau să crească. Dar, pînă la urmă, ajungeau la aer și la lumină, și îndreptau, își luau avînt arătîndu-și aproape de suprafață chipul lor de flori, unde învolburarea undei mai trecea ușoară ca un fior. Mai trebuia puțin, foarte puțin, ca să înflorească. A fost opera unui ceas de dragoste și de soare.

— Dacă vreți — zise într-o seară domnul Rivals celor doi tineri — ne-om duce mîine cu toții la culesul viei de la Coudray. Arendașul mi-a propus să ne trimită căruța lui. Voi ați pleca amîndoi de dimineață, iar eu aș veni acolo la cină.

Primiră cu bucurie. Porniră într-o dimineață frumoasă de la sfîrșitul lui octombrie, pe o ceață ușoară ce parcă se ridica la fiecare învîrtitură de roată și se suia ca un val, dezvăluind o priveliște încîntătoare. Pe lanurile secerate, pe snopii poleiți cu aur, pe ierburile uscate, cea din urmă sforțare a toamnei, fire lungi, mătăsoase și albe pluteau, se aninau, se tîrau ca fărîme din ceața risipită. Parcă era o pînză de argint, țesută de-a lungul șesurilor întinse, cărora toamna le dă atîta măreție și solemnitate. Rîul curgea mai jos de șoseaua mărginită cu vechi domenii și cu mari desișuri de copaci ruginiți de vara pierită. Răcoarea care se lăsase, aerul ușor sporeau voioșia călătorilor hurducați pe băncile tari, cu picioarele în paie și ținîndu-se cu amîndouă mîinile de marginea căruței. Una din fetele arendașului mîna un măgăruș sur și încăpățînat, care-și scutura urechile lungi, hîrțuit de sumedenia de viespi din anotimpul acela cînd recolta fructelor împrăștie dulci miresme în văzduh.

Și mergeau la trap, și mergeau la trap. Etiolles, Soisy defilau de fiecare parte a drumului, cu priveliștile lor la întîmplare, ce fac bucuria călătoriei. După ce trecură podul din

Corbeil, la cîțiva kilometri de orășel, urmînd malul apei, intrară în plin culeș de vie.

Pe coastele ce coborau spre Sena forfotea o mare mulțime de muncitori, culegînd strugurii și rupînd frunzele cu zgomotul acela de grindină pe care-l fac viermii de mătase în crengile lor de duzi. Jack și Cecilia luară fiecare cîte un coș de răchită și alergară, unde se nimeri, la lucru. Ah, ce loc frumos, ce priveliște de țară, zărită printre butucii de vie, și Sena îngustă, șerpuitoare, pitorească, plină de ostroave mereu verzi, ceva ca o miniatură a Rinului lîngă Bâle, și căderea unei ape nu departe de acolo, cu zgomotu-i vijelios și vîrtejurile de spumă, iar peste toate, soarele care se ridica într-o ceață aurie lîngă un crai nou alb, subțirel, ce amenința ziua aceasta frumoasă cu nopți mai lungi și focuri aprinse devreme.

Într-adevăr, ziua atît de frumoasă a fost foarte scurtă, sau cel puțin Jack o găsi foarte scurtă. Nici o clipă nu se despărți de Cecilia, avu tot timpul înaintea ochilor pălăria ei de pai cu boruri înguste, fusta-i de percal înflorat și coșul pe care-l umplea cu strugurii cei mai frumoși, culeși cu grijă, brumați de aburul proaspăt, mai ușor decît pulberea de pe aripile fluturilor, care fac boaba străvezie ca o sticlă fără luciu. Priveau împreună floarea aceasta a rodului; și cînd Jack ridica ochii, admira pe obrajii prietenei lui, în colțul tîmplelor și al gurii, un puf la fel, o pulbere tot atît de mărunță, o ilnzie a tuturor trăsăturilor ei, tot ce zorile, tinerețea și singurătatea lasă strugurilor neculeși ca și inimilor care n-au iubit încă. Părul fetei, ușor și fluturat de vînt, îi sporea înfățișarea vaporoasă. Niciodată n-o mai văzuse așa de veselă. Mișcarea, zorul muncii ei frumoase, voioșia pe care chemările, cîntecele și rîsetele culegătorilor o răspîndeau în toată via o schimbaseră pe liniștita gospodină a domnului Rivals; ajunsese iar copila ce era, alerga pe povîrnișuri, își purta coșul pe umăr, cu brațul ridicat, cu fața-i atît de nevinovată atentă la cumpăna poverii și cu mersul ritmat pe care Jack își amintea că l-a văzut la femeile bretone cînd cărau pe cap urcioare pline cu apă, vrînd să împace graba mersului și cumpătarea ce-ți trebuie ca să duci asemenea greutate.

Veni totuși clipa cînd oboseala îi făcu pe cei doi copii să se așeze la marginea unui cring împestrițat cu buruieni trandafirii și foșnind tot de frunze uscate...

Ei bine, nu, nu-şi spuseră nimic. Iubirea lor nu se putea mărturisi şi exprima aşa de repede. Văzură cum seara se lăsa tainic peste cel mai frumos vis din viaţa lor, repede, îmbătător, înmiresmat de natură, şi căruia amurgul de toamnă grăbit îi dădu deodată un farmec de intimitate, aprinzînd ici-colo, în zare, ferestre sau uşi nevăzute ce-ţi purtau gîndul la întoarcerea în casele pline de fiinţe scumpe. Cum vîntul se răcorea, Cecilia voi neapărat să pună la gîtul lui Jack un fular de lînă pe care-l luase cu ea. Moliciunea ţesăturii, căldura, mirosul ei delicat... au fost ca o dezmierdare ce-l făcu pe îndrăgostit să păleasca.

— Ce ai, Jack?... Ţi-e rău?

— O, nu, Cecilia... Niciodată nu mi-a fost aşa de bine...

Ea îi luase mîna, dar cînd voi să şi-o tragă, el i-o opri, la rîndul lui, şi rămaseră aşa cîteva clipe, tăcuţi, cu degetele înlănţuite.

Şi atît...

Cînd coborîră la fermă, doctorul tocmai sosise. Se auzea jos, în curte, glasu-i blînd, sincer, uruitul trăsurii şi cum deshămau calul. Răcoarea serilor de toamnă are o poezie pe care Cecilia şi Jack o simţiră din plin intrînd în sala joasă unde ardea focul cinei. Faţa de masă groasă, farfuriile cu flori, mirosul tare al prînzului ţărănesc, toate dădeau o înfăţişare rustică serbării, isprăvită la desert cu o prăbuşire de struguri pe masă, un du-te-vino de la sală la pivniţă şi o gustare generală a vinurilor vechi şi noi. Jack, numai cu grija Ceciliei, pe care i-o dăduseră ca vecină, arăta un adînc dispreţ pentru sticlele colbăite ce soseau din pivniţă. Doctorul, dimpotrivă, preţuia mult bunul obicei al meselor de la cules; ba chiar îl preţuia atîta, încît nepoata lui se ridică fără zgomot, puse să se înhame calul, se înveli în palton şi cînd moş Rivals o văzu gata, se sculă de la masă, se sui în trăsurică şi apucă hăţurile, lăsîndu-şi paharul pe jumătate plin pe masă spre marea indignare a comesenilor.

Se întoarseră tustrei, ca altădată, în singurătatea de la ţară, dar ceva mai înghesuiţi în cabrioleta care nu crescuse, şi arcurile-i roase pînă-n măduvă zăngăneau acum slab pe drumuri. De altfel, zgomotul acesta nu răpea nimic din farmecul întoarcerii, pe care stelele, aşa de multe toamna, o urmăreau de sus ca o ploaie de aur plutind în văzduhul pă-

trunzător. Treceau de-a lungul parcurilor, cu ziduri pline de ramuri revărsate ce te atingeau în treacăt, și la capătul cărora era, de cele mai multe ori, cîte un pavilion tainic, cu toate obloanele trase, ca și cum ar fi închis trecutul în umbra lui; de cealaltă parte aveai Sena, unde numai casele paznicilor de stăvilare mai licăreau și unde lunecau încet, lăsate în voia curentului, plute lungi cu lemnărie, șlepuri cu lumini aprinse la proră și la pupă, ce ardeau în tăcere, oglindite în apă.

— Nu ți-e frig, Jack?... întreba doctorul.

Cum să-i fie frig? Șalul mare al Ceciliei îl atingea cu franjurile, și apoi era atîta soare în amintirile lui...

Vai, de ce după zilele acestea minunate trebuie să mai urmeze și celelalte obișnuite? De ce trebuie ca viața să te smulgă din vis? Jack știa acum c-o iubește pe Cecilia, dar mai simțea, de asemenea, că amorul lui era sortit tuturor suferințelor. Ea era prea sus și, cu toate că el se schimbase mult trăind în preajma-i, cu toate că se mai despuiase de învelișul lui aspru, se găsea nevrednic de frumoasa zînă care-l transformase. Numai gîndul că fata îi putuse ghici patima îl stînjenea față de ea. De altfel, se însănătoșea și începea să se rușineze de ceasurile-i lungi și trîndave în „farmacie". Cecilia era așa de curajoasă, așa de muncitoare. Ce-ar gîndi despre el dac-ar mai rămîne acolo? Trebuia să plece cu orice preț.

Într-o dimineață intră la domnul Rivals să-i mulțumească și să-l înștiințeze de hotărîrea lui.

— Ai dreptate — îi zise bătrînul — iată-te zdravăn și sănătos, trebuie să muncești... Cu carnetul pe care-l ai o să găsești repede de lucru.

Urmă o clipă de tăcere. Jack se simțea foarte mișcat și totodată cam stingherit de ciudata luare-aminte cu care-l privea domnul Rivals.

— N-ai să-mi spui nimic?... îl întrebă deodată doctorul.

Înroșindu-se și pierzîndu-și cumpătul, Jack răspunse:

— Nu, domnule Rivals.

— A!... Eu credeam totuși că dacă cineva-i îndrăgostit de o fată cuminte care nu mai are ca părinte decît un biet bunic bătrîn, lui trebuie să i-o ceară.

Fără să răspundă, Jack își ascunse fața în mîini.

— De ce plîngi, Jack? Vezi bine că treburile nu-ți merg prea rău, de vreme ce eu îți vorbesc cel dintîi.

— O, domnule Rivals, oare-i cu putință? Un păcătos de lucrător ca mine...

— Muncește să nu mai fii... Poți ieși din asta. Și dacă vrei, îți voi spune cum.

— Dar nu-i numai atît... nu-i numai atît. Nu știi ce-i mai îngrozitor. Sînt... Sînt...

— Da, știu, ești bastard — zise doctorul, foarte liniștit. Ei, bine, și ea-i... bastardă, ba ceva și mai trist decît atîta... Apropie-te, copilul meu, și ascultă.

III

Nenorocirea familiei Rivals

Erau în cabinetul doctorului. Pe fereastra deschisă se vedea o frumoasă priveliște de toamnă, drumuri de țară mărginite cu copaci desfrunziți, și mai încolo, vechi și părăsit de cincisprezece ani, fostul cimitir al satului, cu tisele lui învălmășite prin iarba înaltă și crucile plecate, fiindcă pămîntul de pe morminte e mai hîrțuit și mai activ decît celălalt.

— N-ai fost niciodată acolo? întrebă domnul Rivals, arătînd de departe lui Jack vechiul cimitir... Ai fi văzut printre mărăcini o piatră mare, albă, pe care-i scris un singur nume: *Madeleine*. Fiica mea, mama Ceciliei, e înmormîntată acolo. A vrut să fie pusă la o parte de noi toți și să nu i se scrie decît prenumele pe mormînt, susținînd că nu-i vrednică să poarte numele tatălui și al mamei sale... Scumpă copilă! Ea, așa de cinstită și așa de mîndră... Și nimic n-a putut s-o abată de la neclintita-i hotărîre. Îți închipui ce mîhnire pe noi cînd ne gîndeam că, după ce am pierdut-o așa de tînără, la douăzeci de ani, eram siliți s-o lăsăm să doarmă singuratică! Dar voia morților trebuie îndeplinită. Astfel supraviețuiesc și se mai numără printre noi. Iată de ce fiica noastră a rămas singură, după dorința ei. Și totuși nu făcuse nimic ca să merite exilul acesta în moarte, și dacă trebuia pedepsit cineva, apăi eu eram acela, eu, bătrînul smintit, a cărui veșnică și neînțeleasă ușurință a pricinuit nenorocirea noastră.

Într-o zi, acum optsprezece ani, și tocmai în luna asta a lui noiembrie în care sîntem, am fost chemat că se întîmplase un accident la una din marile vînători care se fac de trei-patru ori pe an în pădurea Sénart. În vălmășagul goanei, unul din vînători primise în pulpă toată descărcătura unei puști Lefaucheux. Am găsit rănitul pe patul cel mare al lui Archambauld, unde fusese transportat, un băiat frumos, de vreo treizeci de ani, voinic și blond, cu capul cam între umeri și sprîncenele stufoase deasupra unor ochi foarte limpezi, acei ochi din țările nordului ce parcă se înviorează la albeața ghețurilor. A răbdat de minune extragerea pe care a trebuit s-o fac a tuturor alicelor una cîte una și, după operație, mi-a mulțumit într-o franțuzească foarte corectă, dar cu un accent străin, cîntat și dulce. Cum nu putea fi dus de acolo fără primejdie, l-am îngrijit mai departe la paznic. Am aflat că era rus și de familie nobilă: contele Nadine, cum îi ziseseră tovarășii de vînătoare.

Deși rana era gravă, Nadine scăpă repede, datorită tinereții și puterii lui, datorită și îngrijirilor mătușii Archambauld; dar tot nu putea să umble mult și, cum mă gîndeam că trebuie să sufere din pricina singurătății lui și că-i foarte greu pentru un tînăr deprins cu luxul și cu viața din lumea mare să-și petreacă convalescența iarna, în mijlocul pădurii, numai cu crengi și frunze drept orizont, și numai în tovărășia lulelei tăcute a lui Archambauld, mă duceam adesea să-l iau cu trăsurica, întorcîndu-mă din drumurile mele. Mînca la noi. Ba uneori, cînd vremea era prea rea, chiar dormea la noi.

Trebuie să mărturisesc: mă prăpădeam după banditul ăsta. Nu știu unde învățase tot ce știa, dar știa orice. Călătorise pe mare, fusese ostaș, făcuse ocolul lumii, cunoștea războiul și marina. Nevestei mele îi dădea rețete farmaceutice din țara lui; pe fată o învăța cîntece din Ucraina. Eram, desigur, sub farmecul lui, eu mai ales, și cînd mă întorceam seara, biciuit de vînt și de ploaie, hurducat în cabrioletă, mă gîndeam cu bucurie c-aveam să-l găsesc la gura sobei, și-n mintea mea îl vedeam alături de grupul luminos care mă aștepta în noaptea întunecoasă, la capătul drumului. Nevastămea se cam împotrivea înflăcărării noastre, dar, cum neîncrederea pe care mi-o arăta ca să-mi cumpănească îngăduința era un obicei al firii ei, n-o luam în seamă.

În răstimp, bolnavul nostru se simțea din ce în ce mai bine; ar fi putut chiar să-și petreacă sfîrșitul iernii la Paris. Dar nu pleca. Parcă-i plăceau mele'gurile noastre, parcă-l rețineau. Prin ce legături? Nu-mi trecea prin minte să mă întreb.

Iată că într-o zi nevastă-mea îmi zice:

— Ascultă, Rivals, trebuie ca domnul Nadine să ne lămurească sau să nu mai vină așa de des la noi: a început să vorbească lumea în jurul nostru cu privire la Madeleine.

— Madeleine!... Aida de, ce-ți mai trece prin minte!

Aveam naiva convingere că pentru mine rămînea contele la Etiolles, pentru partida de table pe care o jucam în toate serile, pentru lungile noastre convorbiri despre marină, cu grogurile dinainte! N-aș fi avut decît să mă uit la fata mea de cum intra el; n-aș fi avut decît s-o văd făcînd fețe-fețe, brodînd de zor, amuțind cît era el acolo și plecîndu-se la fereastră să-i pîndească sosirea. Dar nu-s ochi mai proști decît cei care nu vor să vadă, și eu țineam să fiu orb. Totuși a trebuit să înțeleg ceea ce era limpede, fiindcă Madeleine mărturisise maicăsi că se iubesc. M-am dus îndată la conte, foarte hotărît să-i cer o lămurire.

Într-adevăr, a vorbit pe față și cu glas sincer, care-mi merse la inimă. O iubea pe fiică-mea și mi-o cerea, fără să-mi ascundă toate piedicile pe care familia lui, neînduplecată în privința nobleței, avea să le pună în calea planurilor noastre. Mai zicea că-i la vîrsta cînd se putea lipsi de consimțămînt și că, de altfel, averea lui personală unită cu ce aș da eu Madeleinei ar ajunge cu prisosință pentru cheltuielile unei căsnicii. O prea mare disproporție de avere m-ar fi speriat, așa că ceea ce-mi spunea despre modestele lui mijloace mă încîntă numaidecît. Și-apoi, înfățișarea lui de aristocrat cumsecade, ușurința de a-și orîndui treburile, de a hotărî, de a iscăli totul cu ochii închiși... Pe scurt, ședea la noi ca viitor ginere, și tot ne mai întrebam pe ce ușă intrase. Simțeam bine că era la mijloc ceva cam pripit, cam în neregulă; dar fericirea fetei mele mă amețea, și cînd maică-sa îmi zicea: „Trebuie să ne informăm, nu ne putem da copila așa la întîmplare", rîdeam de ea și de veșnica-i frică. Eram așa de sigur de omul ăsta! Totuși, într-o zi am vorbit de el cu domnul de Viéville, unul din acționarii de căpetenie ai vînătorii în pădure:

— Drept să-ți spun, dragul meu Rivals — îmi răspunse el — nu-l cunosc pe contele Nadine. Mi s-a părut un băiat minu-

nat. Știu că poartă un nume mare și că-i bine crescut. Atîta-i de ajuns ca să mergi împreună la pîndă. Dar e limpede că, de-ar fi să-i dau pe fiică-mea în căsătorie, aș cerceta lucrurile ceva mai adînc. În locul dumitale, m-aș adresa ambasadei ruse. Desigur că au acolo toate deslușirile trebuitoare.

Poate crezi, Jack dragă, că după asta m-am grăbit să mă duc la ambasadă. Ei bine, nu! Eram prea fără grijă și, mai cu seamă, prea molîu. De cînd sînt, n-am făcut niciodată ce am vrut, din lipsă de timp. Nu știu dacă-l pierd sau dacă-l risipesc, dar viața mea, la orice vîrstă aș muri, va fi fost cu jumătate prea scurtă pentru tot ce aveam de făcut. Hîrțuit de nevastă-mea cu privire la păcătoasele celea de informații, pînă la urmă am mințit: „Da, da, am fost... Referințe minunate... Conții ăștia Nadine sînt oameni de toată încrederea". Mai tîrziu mi-am amintit înfățișarea ciudată a netrebnicului, de cîte ori bănuia că plec la Paris sau că mă întorc de acolo; dar pe atunci nu vedeam nimic, mă gîndeam numai la frumoasele planuri de viitor cu care-și umpleau copiii zilele lor fericite. Aveau să locuiască la noi trei luni pe an și să-și petreacă restul vremii la Petersburg, unde i se oferea lui Nadine o înaltă slujbă în administrație. Pînă la urmă, chiar și biata mea nevastă împărtășea bucuria și încrederea tuturor.

Sfîrșitul iernii trecu în tratative și într-un neîncetat schimb de scrisori. Hîrtiile contelui întîrziau, părinții nu-și dădeau consimțămîntul, și în timpul acesta, legăturile se strîngeau din ce în ce mai mult, intimitatea creștea, așa că uneori îmi ziceam cu îngrijorare: „Și dacă n-or să vină hîrtiile"... În sfîrșit, le-am primit: un teanc de hieroglife înghesuite, cu neputință de descifrat, acte de naștere, de botez, de liberare din armată. Am făcut haz cu toții de o pagină plină cu titlurile, numele și pronumele logodnicului: Ivanovici Nikolaevici Stepanovici, o genealogie întreagă ce lungea numele de familie la fiecare generație.

— Adevărat că ai chiar atîtea nume? îi spunea rîzînd biata mea fiică, pe care o chema scurt: Madeleine Rivals.

Ah, ticălosul, mai avea el multe altele!

La început a fost vorba să facem nunta la Paris, cu mare pompă, la Saint-Thomas d'Aquin, dar Nadine s-a gîndit că nu trebuie să sfidăm pînă într-atîta autoritatea părintească, și cununia avu loc foarte simplu la Etiolles, în bisericuța pe

care o cunoşti şi care păstrează în condicile ei dovada unei minciuni cu neputinţă de îndreptat. Ce zi frumoasă! Ce mulţumit eram! Uite, trebuie să fii tată ca să înţelegi lucrurile acestea, mîndria cînd am intrat în biserica aceea, cu fiică-mea tremurînd la braţul meu, şi bucuria de a-ţi spune: „Copila mea-i fericită, şi mie mi-o datoreşte". A, lovitura de halebardă în pridvor o să-mi rămînă toată viaţa în inimă. Pe urmă, după cununie, dejun acasă şi plecarea copiilor cu diligenţa în frumoasa lor călătorie de nuntă. Parcă-i văd pe amîndoi, strînşi unul într-altul în fundul trăsurii, răpiţi de avîntul călătoriei şi al fericirii lor şi învăluiţi peste puţin într-un nor de colb vesel în care se auzeau zurgălăi şi pocnetul biciului.

Cei care pleacă sînt fericiţi, în asemenea împrejurări, dar cei rămaşi sînt tare trişti. Cînd ne-am aşezat seara la masă, maică-sa şi cu mine, locul gol dintre noi ne arătă, într-adevăr, ce singuri eram. Şi-apoi totul se făcuse prea repede, fără a ne da timp să ne pregătim de despărţire. Ne priveam încremeniţi. Eu, măcar, îmi aveam treburile pe afară, drumuri, bolnavi, dar biata mamă era nevoită să-şi plimbe părerile de rău prin toate ungherele locuinţei, care-i aminteau pe cea dusă. Asta-i soarta femeilor! Toate mîhnirile, toate bucuriile lor le vin din casă, se îngrămădesc, întipărindu-se atît de bine acolo, încît le regăsesc în dulapul pe care-l aşază sau în broderia pe care o isprăvesc. Noroc de scrisorile primite de la Pisa, de la Florenţa ce străluceau de dragoste şi de soare. Apoi ne îngrijeam de copii. Începusem să le clădesc o căsuţă lîngă a noastră. Alegeam cu nevasta draperii, mobile, tapete. Şi-n fiecare zi vorbeam de ei: „Sînt aici... sînt acolo... se îndepărtează... se apropie". În sfîrşit, aşteptam cele din urmă scrisori pe care călătorii le aruncă la întoarcere, cu dorinţa de a sosi înaintea lor.

Într-o seară, cînd mă înapoiasem foarte tîrziu de la vizite şi mîncam singur aici, nevastă-mea fiind culcată, aud paşi grăbiţi în grădină şi pe scară. Uşa se deschide. E fiica mea. Dar nu femeia tînără şi frumoasă care plecase cu o lună mai înainte, ci o biată copilă, slăbită, galbenă, schimbată, cu o rochie ponosită, un geamantan în mînă, o înfăţişare sărăcăcioasă, zăpăcită, nebună.

— Eu sînt... iată-mă.

— Ah, Dumnezeule, ce ţi s-a întîmplat? Unde-i Nadine?

Nu răspunde, închide ochii și începe să tremure, să tremure. Îți închipui ce înspăimîntat eram.

— Fie-ți milă și spune-mi, copila mea... Un le ți-e bărbatul?

— N-am... nu mai am... N-am avut nici dată.

Și deodată, stînd jos lîngă mine, acolo unde ești, îmi istorisește încet, fără să se uite la mine, groaznica-i poveste.

Nu era conte, nu-l chema Nadine. Era un tichălos de aventurier, pe nume Roesch, o haimana, un spion, un om care a învîrtit toate meseriile, neștiind să rămînă la nici una. Era însurat la Riga, însurat la Petersburg. Toate hîrtiile lui erau false, plăsmuite de el. Mijloacele-i de trai le datora d băciei cu care contrafăcea hîrtiile băncii ruse. A fost arestat la Turin, cu un ordin de extrădare. Ți-o închipui pe scumpa mea mitică, singură în orașul acela necunoscut, despărțită cu sila de bărbatul ei, aflînd că-i bigam și falsificator; fiindcă tichălosul își mărturisea singur toate neleg uirile. N-avu decît un singur gînd: să se refugieze aici, lîngă noi. Pînă într-atîta își pierduse mințile, ne-a istorisit ea mai tîrziu, încît la gară nu-și mai găsea cuvintele și răspundea funcționarului care o întreba unde se duce: „Acolo, la mama"... A fugit, lăsîndu-și la hotel rochiile, giuvaerurile, tot ce-i dăduse nemernicul acela, și a călătorit fără oprire. În sfîrșit, era aici, la adăpost, în cuib, și plîngea pentru întîia dată de la catastrofă. Îi ziceam:

— Taci... liniștește-te... ai s-o trezești pe maică-ta.

Dar eu plîngeam și mai tare decît ea.

A doua zi nevastă-mea află totul. Nu-mi făcu nici cea mai mică dojană. „Știam eu bine, spuse ea, c-o să ni se întîmple o nenorocire din căsătoria asta." Avusese presimțiri din prima zi cînd omul acela intrase la noi în casă. Ah, se vorbește de diagnosticul nostru, al medicilor. Dar ce este el față de prevestirile, de destăinuirile pe care soarta le șoptește la ureche unor anumite femei? În sat se află repede că fiica mea s-a înapoiat.

— Ei, domnule doctor, va să zică ni s-au întors călătorii?

Îmi cereau deslușiri, vești, dar vedeau după chipul meu că nu eram fericit. Băgaseră de seamă lipsa contelui, că Madeleine și maică-sa nu ieșeau niciodată, și curînd m-am simțit înconjurat de o simpatie compătimitoare care mi se părea mai dureroasă decît orice.

Totuși nu-mi cunoșteam încă toată nenorocirea. Fiică-mea nu-mi încredințase taina ei: un copil avea să se nască din căsă-

toria aceasta mincinoasă, nelegitimă, dezonorantă... Ce tristă era casa noastră pe atunci!... Între mine și nevastă-mea, copleșiți și muți, Madeleine cosea rufăria copilului, împodobea cu panglici și horbote lucrușoarele acelea, bucuria și mîndria mamelor, dar pe care nu le putea privi fără rușine, cel puțin așa credeam; cea mai mică aluzie la ticălosul care-o înșelase o făcea să pălească și să se înfioare, gîndul c-a fost a „ăstuia" părea c-o supără ca o pîngărire. Dar nevastă-mea, care vedea mai limpede decît mine, îmi zicea uneori: „Te înșeli... sînt sigură că tot îl mai iubește". Da, îl iubea și, oricît de mare i-ar fi fost disprețul și ura, dragostea era și mai puternică în inima ei. Ceea ce a omorît-o, desigur, a fost remușcarea de-a mai iubi o ființă nevrednică; fiindcă a murit curînd, cîteva zile după ce ne-a dat-o pe mica noastră Cecilia. Parcă numai atîta așteptase ca să se ducă. Am găsit sub perna ei o scrisoare împăturită, roasă pe la îndoituri, singura pe care i-a trimis-o Nadine înainte de nuntă, cu rîndurile șterse, scăldate în lacrimi. Trebuie s-o fi recitit adesea, dar era mult prea mîndră ca s-o recunoască, și a murit fără să rostească măcar o singură dată numele acesta pe care, sînt sigur, că-l avea totdeauna pe buze.

Te miri, nu-i așa, copilul meu, că într-o căsuță liniștită din satul ăsta s-a desfășurat o dramă întunecoasă și încurcată, ce nu pare cu putință decît în vălmășagul marilor orașe ca Londra și Parisul. Cînd soarta atinge astfel, din întîmplare, un colțișor așa de bine ascuns după garduri vii și cringuri de anini, îmi amintește de gloanțele rătăcite care ucid în timpul luptei vreun plugar la marginea ogorului sau vreun copil întorcîndu-se de la școală. E aceeași barbarie oarbă.

Cred că, dacă n-am fi avut-o pe mica Cecilia, nevastă-mea ar fi murit o dată cu fiică-sa. Din ziua aceea, viața ei n-a fost decît o lungă tăcere, plină de păreri de rău și de mustrări. De altfel, ai văzut-o... Dar trebuia să creștem copila, s-o creștem acasă ca să nu-și afle nenorocirea nașterii. Cumplită îndatorire ne mai luasem! Ce-i drept, scăpasem pentru totdeauna de tată, mort cîteva luni după condamnarea lui. Din păcate, două-trei persoane din partea locului știau tot ce se întîmplase. Trebuia s-o ferim pe Cecilia de vreo flecăreală și, mai ales, de cruzimile naive, a căror taină o au numai copiii, și pe care ei le spun cu zîmbetul pe buze

și cu ochi senini, trădînd cu nevinovăție tot ce aud. Ții minte ce singură era mititica înainte de a te cunoaște. Mulțumită acestei prevederi, nu știe nici acuma în ce groaznică furtună s-a născut. I-am spus numai că-i orfană și, pentru a-i lămuri de ce o cheamă Rivals, că maică-sa s-a măritat cu o rudă.

Oricum, înțelegerea aceasta tacită a unui sat întreg, de obicei așa de limbut și de birfitor, nu-i o dovadă că mai sînt pe lume și mulți oameni de treabă? Printre cei ce ne cunoșteau nenorocirea nu s-a găsit nimeni să facă în fața Ceciliei cea mai mică aluzie jignitoare, să rostească măcar un singur cuvînt care să-i deschidă ochii asupra dramei petrecute în jurul leagănului ei, ceea ce însă n-o împiedica pe biata bunică să fie veșnic neliniștită. Se temea mai ales de întrebările copilei, și tot atîta mă înfricoșau și pe mine, dar aveam griji mult mai cumplite și mai adînci. Tainele ereditățiî sînt atît de îngrozitoare! Cine știe dacă fiica fiicei mele nu adusese cu ea, născîndu-se, vreun instinct înspăimîntător, moștenirea viciului pe care, în lipsă de altă avere, ticăloșii ăștia o lasă uneori moștenire copiilor lor. Da, ție-ți pot spune, Jack, fiindcă tu cunoști minunea aceasta de gingășie și de neprihănire, că mă temeam într-una să nu văd ivindu-se tatăl în trăsăturile acestea dumnezeiești, să nu regăsesc în glasu-i nevinovat moștenirea tatălui, ba și mai pervertită de toate tertipurile cochete ale femeii. Ce bucurie însă, ce mîndrie să vezi desăvîrșindu-se în copilă chipul încîntător și chiar mai fin decît al maică-si, ceva ca un portret refăcut din memorie, adăugîndu-i farmecul, duioșia unei păreri de rău. Recunoșteam zîmbetul acela blînd și zeflemitor, ochii galeși, dar mîndri, ba și mai mîndri decît ai Madeleinei, gura binevoitoare și severă, care ar ști așa de bine să spună „nu", și tot simțul de dreptate al bunicii, bărbăția și voința ei dîrză.

Totuși, viitorul mă înspăimînta. Nepoată-mea nu putea să nu-și cunoască niciodată nenorocirea ei și a noastră. Sînt împrejurări cînd registrele primăriilor se deschid larg. iar pe cel din Etiolles ca e înscrisă cu trista mențiune: „Tată necunoscut". Pentru noi, căsătoria Ceciliei era clipa de care ne temeam. Ce se va întîmpla dacă se va îndrăgosti de un bărbat care, cunoscînd adevărul, va da îndărăt ca să nu se însoare cu o copilă nelegitimă, fiica unui falsificator?

— O să ne iubească numai pe noi. N-o să se mărite niciodată — zicea bunica.

Era oare cu putinţă? Şi cînd n-om mai fi noi? Ce tristeţe şi ce primejdie, fiind aşa de frumoasă, să rămînă singură în viaţă fără ocrotitor? Şi totuşi ce să facem? De soarta ei neobişnuită nu puteai lega decît tot o soartă neobişnuită. Unde s-o găseşti? Nu într-un sat, unde fiecare familie stă în văzul tuturor, ziua-n amiaza mare, ca pe un spalier, unde toţi se cunosc, se pîndesc în ascuns şi se judecă... La Paris nu cunoşteam pe nimeni; şi-apoi Parisul e uriaş... Tocmai atunci s-a stabilit maică-ta aici. Lumea o credea măritată cu d'Argenton cela, dar cînd am început să vin pe la voi, nevasta lui Archambauld m-a înştiinţat în mare taină că nu-i o căsnicie în toată regula. Pentru mine a fost ca o lumină. Mi-am zis văzîndu-te: „Uite bărbatul Ceciliei". Din clipa aceea te-am socotit ca pe nepotul meu şi am început să te cresc, să te învăţ carte...

O, cînd după lecţie vă vedeam într-un colţ al farmaciei, aşa de fericiţi, aşa de potriviţi, tu, mai voinic şi mai înalt decît dînsa, ea, mai cuminte decît tine, mă cuprindea o emoţie, o milă duioasă în faţa prieteniei născînde ce vă atrăgea unul spre altul. Şi cu cît Cecilia îţi deschidea sufletelul ei naiv, cu cît inteligenţa ţi se dezvolta şi se îndrepta, nesăţioasă de a învăţa, spre lucrurile mari şi frumoase, cu atîta eram mai mîndru şi mai mulţumit de gîndul meu. În mintea mea pregătisem tot. Vă vedeam la douăzeci de ani, venind să-mi spuneţi:

— Bunicule, noi ne iubim.

Iar eu vă răspundeam:

— Cred şi eu că trebuie să vă iubiţi, şi să vă iubiţi foarte mult, bieţi mici urgisiţi ce sînteţi... fiindcă în viaţă veţi fi totul unul pentru celălalt.

Iată de ce m-ai văzut aşa de înfuriat cînd omul acela a vrut să te facă muncitor. Mi se părea că-mi răpea copilul meu, pe bărbatul Ceciliei. Tot minunatul meu plan se prăbuşea, azvîrlit de la aceeaşi înălţime de unde te aruncau pe tine în luptă. Ce i-am mai blestemat pe toţi nebunii ceia, cu nesăbuinţa lor umanitară. Totuşi mai aveam o nădejde. Îmi ziceam: „Grelele încercări ale începutului oţelesc adesea oamenii. Dacă Jack îşi biruie tristeţea, dacă citeşte mult, dacă-şi ţine capul sus, crezînd într-un ideal pe cînd braţele-i

vor munci, o să rămînă vrednic de nevasta pe care i-am hărăzit-o". Scrisorile pe care le primeam de la tine, așa de pline de dragoste, așa de alese, îmi întăreau gîndurile acestea. Le citeam împreună cu Cecilia și vorbeam în toate zilele de tine.

Deodată, vestea furtului. Ah, prietene, am fost îngrozit! Ce necaz mi-era pe slăbiciunea mamei tale și pe tirania monstrului care te pierduseră, azvîrlindu-te pe o cale greșită. Respectam totuși simpatia, duioșia ce-ți păstra inima copilei mele. N-am avut curajul s-o dezamăgesc, așteptînd să mai crească și să-i fie mintea mai coaptă, ca să îndure mai ușor prima decepție... De altfel, știam bine, din pilda maicăsi, că sînt unele terenuri așa de roditoare, încît tot ce arunci pe ele prinde rădăcini, ba se mai și întărește din împotrivirile pe care le întîmpină. Simțeam că erai înrădăcinat în inimioara aceasta și mă bizuiam pe timp și pe uitare ca să te smulgă din ea. Ei bine, nu, totul a fost în zadar. Am băgat de seamă în ziua cînd, după ce te-am întîlnit la paznic, am vestit-o pe Cecilia c-o să vii a doua zi la noi. Să-i fi văzut ochii strălucind și cum a lucrat toată ziua! La ea e un semn: emoțiile mari se arată prin mai multă activitate, ca și cum inima, bătîndu-i prea repede, ar avea nevoie să se potrivească după mișcarea acului sau a condeiului ei.

Acum, ascultă, Jack. O iubești pe fiica mea, nu-i așa? Trebuie s-o cîștigi, s-o cucerești ieșind din starea în care te-a coborît orbirea mamei tale. Te-am văzut de aproape în aceste două luni. Așa că iată ce trebuie să faci: învață ca să fii medic și-o să-mi iei locul la Etiolles. M-am gîndit întîi să te țin aici, am socotit însă că ți-ar trebui patru ani, muncind din răsputeri, s-ajungi felcer, ceea ce-i destul pentru satele noastre, dar în timpul ăsta, prezența ta ar redeștepta în sat tristul roman pe care ți l-am povestit. Apoi e cumplit lucru pentru un om cinstit să nu-și cîștige pîinea. La Paris, o să-ți împarți viața în două: lucrător în timpul zilei, seara vei învăța în odaia ta, la clinică sau la toate cursurile care fac din Paris orașul studențesc și savant. Te vom aștepta în toate duminicile. Voi controla ce-ai lucrat în timpul săptămînii, te voi îndruma și, văzînd-o pe Cecilia, vei căpăta putere... Nu mă îndoiesc c-o să izbutești, și încă repede...

Ce vei începe tu să faci, Velpeau[1] şi alţii au şi făcut-o. Vrei să încerci? La capătul sforţărilor e Cecilia.

Jack se simţea aşa de mişcat, aşa de tulburat, ceea ce auzise era atît de înduioşător, atît de neobişnuit, perspectiva ce i se deschidea i se părea atît de frumoasă, încît nu putu scoate o vorbă şi, drept orice răspuns, sări de gîtul minunatului om.

Dar mai avea o îndoială şi o frică. Poate că Cecilia nu simţea pentru el decît o prietenie de soră. Şi apoi patru ani era tare mult! Va primi oare să-l aştepte pînă atunci?

— Păi, băiete — zise voios domnul Rivals — astea-s lucruri cu totul personale la care nu pot răspunde... dar îţi îngădui să cercetezi tu singur. Cecilia e sus. Am auzit că se suia adîncauri. Du-te şi-i vorbeşte.

Să-i vorbească! Era, într-adevăr, foarte greu. Ia încearcă să scoţi un cuvînt cînd inima-ţi bate să-ţi spargă pieptul şi emoţia te gîtuie.

Cecilia scria în „farmacie". Niciodată nu-i păruse lui Jack aşa de frumoasă, aşa de impunătoare, nici chiar în ziua cînd o văzuse pentru întîia dată, după o despărţire de şapte ani. Dar de atunci, ce schimbare în el! Frumuseţea morală recucerită îi înnobila trăsăturile feţei şi înlăturase stîngăcia din toate gesturile lui. Înaintea ei însă era tot atît de umil.

— Cecilia — zise el — am să plec.

La vestea plecării, ea se ridică, foarte palidă.

— O să-mi reiau munca grea. Dar acum viaţa mea are un scop. Bunicul dumitale mi-a îngăduit să-ţi spun că te iubesc şi că mă duc să lucrez ca să te cuceresc.

Tremura aşa de tare şi vorbea atît de încet, încît nimeni afară de Cecilia n-ar fi putut înţelege ce spune. Dar ea îl auzea bine; şi pe cînd prin toate ungherele marii încăperi trecutul deşteptat se zbătea în razele amurgului, fata-i asculta declaraţia de dragoste ca un răsunet al tuturor gîndurilor, al tuturor viselor ei de zece ani încoace... Şi era o copilă aşa de deosebită, încît, în loc să roşească şi să-şi ascundă faţa, cum fac în asemenea împrejurare tinerele de familie bună, ea sta în picioare, cu un zîmbet frumos răsfrînt

[1] Louis Velpeau (1795—1867), vestit chirurg şi fiziolog francez, născut în localitatea La Brèche din departamentul Indre-et-Loire.

în ochii ei plini de lacrimi. Știa bine că iubirea aceasta avea să fie străbătută de încercări, de lungi așteptări, de toate chinurile despărțirii, dar se ținea tare ca să-i dea lui Jack mai mult curaj.

După ce el isprăvi să-i lămurească planurile:

— Jack — răspunse ea, întinzîndu-i mînușița credincioasă — te voi aștepta patru ani, te voi aștepta totdeauna, dragul meu!

IV

Tovarășul

— I-ascultă, măi Crestatule, nu cunoști pe cineva la fier?... Uite un băiat care vine de la vapoare și ar vrea să se tocmească muncitor.

Cel căruia-i ziceau Crestatul, un vlăjgan cu șapcă și bluză marinărească de pînză, cu fața crestată de un semn lung, mărturie a unui accident de demult, se apropie de tejghea — că mai totdeauna la crîșmarul mahalalei se fac tocmelile acestea — măsură din cap pînă-n picioare tovarășul pe care i-l înfățișau și-i pipăi mușchii brațului:

— Cam lipsă de ciolane! făcu el cu glas doctoral. Dar, de vreme ce a fost la cuptoare...

— Trei ani — zise Jack.

— Ei, asta dovedește că ești mai puternic decît te-arată mutra... Du-te la Eyssendeck, firma cea mare din strada Oberkampf. Caută lucrători cu ziua la foarfecă și la balansier. Să-i spui șefului că te-a trimis Crestatul... Acuma, dacă vrei să faci cinste cu o cinzeacă la sticlă[1].

Jack plăti cinzeaca cerută, merse la adresa ce i se dăduse și, după un ceas, angajat la Eyssendeck, cu șase franci pe zi, o lua pe strada Faubourg-du-Temple, cu ochii strălucitori și capul sus, căutîndu-și o locuință nu prea departe de fabrică. Se înserase, și pe strada foarte însuflețită, fiind luni,

[1] Există cinzeaca vărsată și cinzeaca la sticlă. Aceasta din urmă e de calitate mult superioară. (n.a.)

acum zi de sărbătoare în toate cartierele de la periferie, pe calea aceea lungă şi povîrnită era o neîncetată forfotă de oameni coborînd spre oraş sau urcîndu-se spre fosta barieră. Crîşmele deschise se revărsau pînă pe trotuare. Sub porţile largi, căruţele şi cărucioarele deshămate,cu hulubele în sus, vesteau sfîrşitul zilei. Ce zarvă, mai ales dincolo de canal, ce furnicar pe caldarîmul acesta ripos, plin de pietre gata desfăcute pentru revoluţii de toate cărucioarele de mînă care-l brăzdează într-una de-a lungul apei ce curge lîngă trotuar, încărcate cu merinde, cu legume ieftine, cu peşte pus la vedere, o întreagă piaţă ambulantă unde lucrătoarele — biete femei pe care munca zilnică le ţine departe de casă — cumpără masa de seară a familiei chiar în clipa cînd s-o gătească! Şi strigăte de hală, strigăte din Paris, unele vesele şi tot mai ascuţite, altele aşa de domoale, aşa de monotone, de parcă trăsc după ele toată greutatea mărfii pe care o vestesc:

Avem porumbei micuţi!...
Peşte bun de fript, de fript!...
Salată, zece bani legătura!...

Jack mergea prin forfota aceasta, cu nasu-n vînt, pîndind în slaba lumină din amurg biletele galbene de închiriat camere mobilate. Era fericit, plin de curaj, de nădejde, nerăbdător să-şi înceapă viaţa de muncitor şi totodată de student pe care avea s-o ducă. Îl împingeau şi-l îmbrînceau din toate părţile, dar nici nu băga de seamă. Nu simţea frigul serii de decembrie, n-auzea tinerele lucrătoare zbîrlite, zicîndu-şi una alteia cînd treceau pe lîngă el: „Uite un băiat frumos!" I se părea că toată mahalaua se potriveşte cu veselia şi cu încrederea lui şi-l îmbărbătează cu neclintita voioşie din adîncul firii pariziene, nepăsătoare şi veselă. În clipa aceea, retragerea sunînd pe stradă, în mijlocul mulţimii se ivi un grup restrîns, abia deslușit, cu pas regulat, revărsînd un pic de armonie, un sprinten *Angelus*[1] trîmbiţat, după care micii strengari se ţineau fluierînd. Şi toate feţele străluceau de bucurie, numai pentru nota aceea vioaie, aruncată oboselii din jur.

[1] Rugăciune de dimineaţă, la amiază şi seara la catolici.

„Ce fericire să trăiești! Ce bine am să lucrez!“ își zicea Jack, umblînd. Deodată se împiedică de un coș mare, pătrat ca o caterincă, plin cu pălării de pîslă și cu șepci. Văzînd panerul acesta proptit de zid, îi veni în minte chipul lui Belizarie. Pînă și coșul îi semăna, iar ceea ce desăvîrșea asemănarea e că panerul cu pălării era așezat la ușa unei magherniţe mirosind a smoală și a piele și expunînd la geamu-i îngust mai multe rînduri de tălpi groase, împodobite cu cuie trainice și scînteietoare.

Jack își aminti veșnica suferință a prietenului său, vînzătorul ambulant, visu-i neîmplinit de-a avea încălțăminte pe măsura lui: și privind în dugheană, zări într-adevăr umbra greoaie și caraghioasă a negustorului de șepci, tot atît de urît, dar vădit mai curat, mai bine îmbrăcat. Jack simți o adevărată bucurie că-l regăsește și, după ce bătu zadarnic de vreo două-trei ori în geam, intră fără să-l zărească ambulantul, adîncit în contemplarea unei ghete pe care i-o arăta cizmarul. Nu-și cumpăra lui pantofi, ci unui copil mic de patru-cinci ani, gălbejor, puhav, cu un cap mare ce se legăna pe umeri cam slăbuți. Pe cînd cizmarul îi încerca ghetuțele, Belizarie vorbea cu mititelul, zîmbindu-i blînd:

— Ți-e bine în ele, nu-i așa, drăguțule?... Cui o să-i fie tare cald la picioruțe?... Prietenului meu Weber.

Ivirea lui Jack nu păru că-l miră.

— Ia te uită, dumneata ești! îi zise el tot atît de liniștit, ca și cum l-ar fi văzut în ajun.

— Ehei, bună ziua, Belizarie, ce faci aici? E al dumitale băiețelul ăsta?

— O, nu! E al doamnei Weber — răspunse negustorul cu un oftat care însemna desigur: „Aș vrea eu să fie al meu“. Și adăugă, întorcîndu-se către cizmar: Cel puțin i le-ai făcut foarte largi? Să-și poată întinde degetele în voie... Tare nenorocit mai ești cînd te strîng cizmele!

Și bietul om își privea picioarele, cu o deznădejde care dovedea, într-adevăr, că, dacă era destul de bogat să-i facă ghete pe măsură băiețelului doamnei Weber, n-avea încă mijloacele să-și comande și lui.

În sfîrșit, după ce-l întrebă de douăzeci de ori pe copil dacă se simte bine și-l puse să umble în fața lui, să bată cu piciorul în podea, Belizarie scoase anevoie din buzunar o pungă lungăreață de lînă roșie ce se închidea cu inele și alese

cîteva monede albe pe care le puse în mîna negustorului, cu înfățișarea chibzuită și gravă pe care o iau oamenii din popor cînd e vorba să dea bani.

Ajungînd afară:

— Încotro mergi, camarade?... întrebă el pe Jack cu glas semnificativ, ca și cum ar fi subînțeles: „Dacă mergi încoace, eu o să am treabă tocmai în partea cealaltă".

Jack simți răceala aceasta, fără să și-o lămurească, și răspunse:

— Zău, nu știu nici eu unde mă duc... Lucrez cu ziua la Eyssendeck și-mi caut o cameră nu prea departe de șandrama.

— La Eyssendeck!... făcu negustorul, care cunoștea toate fabricile din mahala. Nu-i ușor să intri acolo. Trebuie să ai carnet bun.

Și-i făcea cu ochiul, uitîndu-se la Jack, pe care cuvintele „carnet bun" îl luminară pe deplin. I se întîmpla cu Belizarie ce i se întîmplase și cu domnul Rivals. Și el îl credea vinovat de furtul celor șase mii de franci. Pînă într-atîta-i de adevărat că învinuirile acestea, chiar recunoscute ca nedrepte, lasă pete cu neputință de șters. Ei, dar și cînd Belizarie află ce s-a petrecut la Indret și văzu adeverința directorului, fața i se schimbă deodată, și răpitoarea-i strîmbătură zîmbitoare îi însenină chipul pămîntiu ca-n vremurile bune:

— Ascultă, Jack, e prea tîrziu să căutăm un *negustor de somn*[1]. Ai să vii la mine, că acuma stau pe socoteala mea și am o locuință mare, unde ai să dormi la noapte... Ba da... ba da... Ba chiar am să-ți propun ceva grozav... Da' vorbim noi de asta la masă... Haide, la drum!

Și iată-i pe tustrei, Jack, negustorul și băiețelul doamnei Weber, cu ghetuțe noi ce făceau mare tărăboi pe trotuar, mergînd în sus, spre Ménilmontant, unde Belizarie locuia pe strada Panoyaux. Pe drum istorisi lui Jack că sora lui, fiind acum văduvă, s-a întors cu ea la Paris, că nu mai umblă prin provincie, că, de altfel, negustoria mergea binișor... Și din cînd în cînd, în mijlocul povestirii, se oprea să strige *Pălării! Pălării! Pălării!* pe parcursul obișnuit unde-l cunoșteau toate fabricile. Înainte de-a ajunge acasă,

[1] Cel care închiriază odăi mobilate (n.a.).

fu nevoit să-l ia în braţe pe băieţelul doamnei Weber, care se văita încetişor.

— Bietul mititel! zicea Belizarie. Nu-i deprins să meargă. Nu iese niciodată şi, ca să-l pot lua uneori cu mine, am dat să-i facă perechea asta frumoasă de ghetuţe pe măsură... Maică-sa e plecată toată ziua. Duce pîine, asta-i meseria ei. Meserie foarte obositoare, chei! şi ea-i o femeie grozav de vrednică... Pleacă dimineaţa la cinci, îşi duce pîinea pînă la amiază, se întoarce să înbuce cîte ceva, şi apoi iar pleacă, pînă seara, la brutărie. În tot timpul ăsta, copilul rămîne acasă. O vecină îl mai supraveghează, şi cînd nimeni nu poate vedea de el, îl aşază înaintea mesei, legat pe scaun, din pricina chibriturilor... Uite c-am ajuns.

Intrară într-una din clădirile mari pentru muncitori, cu mii de ferestre înguste, străbătută de coridoare lungi, unde bieţii oameni îşi pun maşina de gătit, cuierul şi-şi revarsă tot ce nu mai încape în locuinţele lor prea strîmte. Uşile se deschid pe anexele acestea, lăsînd să se vadă odăi pline de fum şi de ţipete de copii. La ceasul acela mîncau. Trecînd, Jack se uita la oamenii aşezaţi la masă, la lumina unei lumînări de seu, sau auzea zgomotul farfuriilor ordinare pe lemnul mesei.

— Poftă bună, prieteni!... zicea negustorul.

— Bună seara, Belizarie! răspundeau guri pline, glasuri vesele şi prietenoase.

În unele locuri era mai trist. Nici tu foc, nici tu lumină: o femeie, copii pîndindu-şi tatăl, aşteptînd s-aducă în astă-seară, luni, ce-i mai rămînea din leafa de sîmbătă.

Odaia negustorului fiind la al şaselea, în fundul coridorului, Jack văzu toate sărăcăcioasele odăi de muncitori, înghesuite ca alveolele unui stup, în vîrful căruia şedea prietenul său. Totuşi bunul Belizarie părea foarte mîndru de locuinţa lui.

— Ai să vezi, Jack, ce bine stau, ce mult loc am... Dar aşteaptă puţin... Înainte de-a intra la noi, trebuie să las băieţelul la doamna Weber.

Căută o cheie sub o rogojină mică din faţa uşii vecină cu a lui, deschise ca un om care cunoaşte obiceiurile casei, se duse drept la soba unde încă de la amiază fierbea înăbuşit ciorba de seară, aprinse lumînarea, apoi, după ce legă copi-

lui pe scaunu-i înalt din fața mesei și-i puse în mîini două capace de cratițe ca să se joace:

— Acuma — zise el — să plecăm repede. Doamna Weber o să se întoarcă și-s curios să văd ce-o să spună cînd o vedea ghetuțele noi ale băiețelului... O să facem haz... Vorba-i că nu poate bănui de la cine le-a căpătat, nu-i chip să bănuiască. E atîta lume în casă și toată lumea o iubește tare mult... Ah, ce haz o să mai facem!...

Rîdea de mai înainte, deschizînd ușa odăii lui, o încăpere lungă de mansardă, despărțită în două printr-un fel de dormitor cu geamuri. Grămezi de șepci și de pălării arătau meseria chiriașului, iar pereții goi îi povesteau sărăcia.

— Care va să zică, Belizarie, nu mai locuiești cu părinții? întrebă Jack.

— Nu — răspunse negustorul, cam încurcat și scărpinîndu-se în cap, după obiceiul lui în asemenea împrejurare. Știi, în familiile numeroase nu te înțelegi totdeauna... Doamna Weber a găsit că nu-i drept să muncesc pentru toți, fără să cîștig niciodată nimic pentru mine. M-a sfătuit să locuiesc singur... Ce-i drept, de atunci cîștig îndoit, pot să-mi întrețin părinții și să mai strîng și ceva bani. Doamnei Weber îi datoresc asta. Femeie cu cap, cheie!

În timp ce vorbea, Belizarie pregătea lampa, așeza marfa, vedea de masă, o minunată salată de cartofi cu scrumbii sărate pe care le tot amesteca de trei zile, așa că ieșise o marinată foarte gustoasă. Scoase dintr-un dulap de lemn alb două farfurii cu desene, un tacîm de cositor, altul de lemn, pîine, vin, o legătură de ridichi, și puse totul pe un bufet șchiop, făcut, ca și dulapul, de un tîmplar din mahala. Asta nu-l împiedica pe negustor să se mîndrească tot atîta cu mobila, ca și cu odaia lui, și să spună fără șovăire *bufetul*, *dulapul*, ca și cum ar fi avut mobilă-tip.

— Acuma putem mînca — zise el, arătîndu-i triumfător masa pusă cu tot dichisul, căreia o gazetă întinsă îi slujea drept față de masă, așezîndu-și „faptele diverse" sub farfuria lui Jack, iar „buletinul politic" între pîine și ridichi. Eh, da! Nu-i ca faimoasa șuncă pe care mi-ai dat-o atunci, la țară... Doamne Dumnezeule, ce mai șuncă!... Niciodată n-am mîncat așa ceva!

Fără măgulire, și cartofii erau foarte buni, iar Jack îi lăudă cum se cuvine. Belizarie, încîntat de pofta de mîncare

a musafirului său, îi ținea piept voinicește, cu toate că-și îndeplinea îndatoririle de stăpîn al casei, sculîndu-se într-una să supravegheze apa care fierbea în spuză, ori să rîșnească repede cafeaua între genunchii lui strîmbi.

— I-ascultă, Belizarie — zise Jack — dar știi că ai de toate?! Adevărată gospodărie, nu glumă!

— O, multe lucruri de aici nu-s ale mele... Mi le împrumută doamna Weber, pînă cînd...

— Pînă cînd ce, Belizarie?

— Pînă cînd ne-om cununa — rosti vitejește negustorul, dar cu două pete roșii pe obraji. Apoi, văzînd că Jack nu-și bate joc de el, urmă: Căsătoria asta-i o treabă hotărîtă între noi de-o bună bucată de vreme, și pentru mine-i un mare noroc la care nici nu m-așteptam, că doamna Weber a primit să se remărite. A fost așa de nenorocită cu bărbatul dintîi, un bandit care bea și o bătea după aceea... Dacă nu-i păcat să ridici mîna asupra unei femei așa de frumoase!... Ai s-o vezi îndată, cînd s-o întoarce... Și vrednică, și așa de bună!... A, eu îți garantez că n-am s-o bat, și dacă o vrea să mă bată ea pe mine, am s-o las.

— Și cînd crezi c-o să vă luați? întrebă Jack.

— Păi vezi, asta-i! Eu aș vrea cît mai repede. Dar doamna Weber, care-i înțelepciunea întruchipată, găsește că, după cît îi viața de scumpă, nu sîntem destul de bogați să ținem singuri casa și ar vrea să mai avem un tovarăș.

— Un tovarăș?

— Păi da... Așa se face adesea la mahala cînd ești sărac. Îți cauți un tovarăș, holtei sau văduv, cu care împarți mîncarea și cheltuiala. Îi dai casă, masă și spălat, cu banii tuturor. Gîndește-te ce economie pentru toți. Unde mănîncă doi, mănîncă și al treilea... Dar e greu să găsești un tovarăș bun, harnic și serios, care să nu-ți facă neorînduială în casă.

— Ei, dar eu, Belizarie? Mă socoți destul de serios? Oare ți-aș fi pe plac?

— Nu, zău, Jack, ai primi? De un ceas mă tot gîndesc, dar nu îndrăzneam să-ți spun.

— Și adică de ce nu?

— Fiindcă... de, ascultă... E așa de sărăcăcios la noi... O să fim o căsnicie tare strîmtorată... Poate că masa noastră obișnuită o să fie prea simplă pentru un mecanic ce-o să cîștige șase-șapte franci pe zi.

— Nu, nu, Belizarie. Masa obișnuită n-o să fie niciodată prea simplă pentru mine. Trebuie să fac mari economii, să fiu foarte chibzuit, că și eu am de gînd să mă-nsor.

— Adevărat?... Păi atunci nu putem face tovărășia... — zise negustorul, mîhnit.

Jack se puse pe rîs și-l lămuri că însurătoarea lui nu putea să aibă loc decît peste patru ani și numai dacă va munci bine pînă atunci.

— Dacă-i așa, ne-am înțeles. Ai să fii tovarășul nostru, ba chiar un adevărat tovarăș de nădejde... Oricum, mare noroc că ne-am întîlnit!... Cînd mă gîndesc că de nu-mi venea în minte să cumpăr încălțăminte copilului... Sst! Ascultă... Uite că se întoarce doamna Weber. Ce-o să mai rîdem!

Pași grozav de bărbătești, apăsați și grăbiți, zguduiau scara și parmaclîcul. Fără îndoială, copilul îi auzi, că scoase un muget de viteluș, bătînd în masă cu capacele cratițelor.

— Iaca vin, drăguțule, vin!... Nu plînge, puiule! striga femeia care ducea pîine, potolindu-și copilul, din capătul coridorului.

— Ascultă!... zise încetișor Belizarie.

Se auzi deschizîndu-se o ușă, apoi o exclamație urmată de un hohot de rîs tînăr și sonor. În timpul acesta, fața lui Belizarie se încreți, se zbîrci toată de mulțumire.

Zgomotoasa veselie pe care pereții subțiri o împrăștiau prin tot catul se apropie de cei doi prieteni și, în sfîrșit, intră în mansardă sub chipul unei femei din popor, înaltă și voinică, de vreo treizeci-treizeci și cinci de ani, strînsă într-un șorț albastru cu pieptar, cu care muncitoarele care duc pîinea se ferește de făină. Șorțul doamnei Weber îi scotea la iveală talia zdravănă și bine legată.

— Ah, poznașule, poznașule! zise ea, intrînd cu copilul în brațe... Dumneata mi-ai făcut-o! Ia uitați-vă ce bine-i încălțat băiatul meu!

Și rîdea, rîdea, cu o lacrimă în colțul ochilor.

— Mare șireată, hei?... spunea Belizarie, strîmbindu-se de rîs și el. Cum de m-a putut ghici?

Cînd se potoli bucuria, doamna Weber se așeză la masă și își turnă cafea în ceva care putea fi un vechi borcan de muștar; apoi Belizarie i-l înfățișă pe Jack drept viitorul tovarăș. Trebuie să spun că la început ea primi vestea aceasta

cu oarecare şovăire, dar, după ce-l privi cu de-amănuntul pe cel care rîvnea această înaltă distincţie, după ce află că Jack şi Belizarie se cunosc de zece ani şi că înaintea ei stă eroul faimoasei întîmplări cu şunca, pe care i-o povestise de atîtea ori, expresia de neîncredere i se şterse de pe faţă şi-i întinse lui Jack mîna.

— Haide, văd că de rîndul ăsta Belizarie nu s-a înşelat... Că doar îl cunoşti şi ştii cît îi de încrezător. Mi-a mai adus vreo şase tovarăşi, dar cel mai bun nu făcea nici cît frînghia cu care să-l spînzuri. De bun ce-i, se prosteşte. Dacă ţi-aş spune eu cîte a îndurat de la familia lui! Era victima, calul de dîrvală; îi hrănea pe toţi, şi-n schimb se alegea numai cu ocări.

—O, doamnă Weber... — zise bunul negustor, căruia nu-i plăcea s-audă vorbindu-se de rău pe-ai lui.

— Ei, ce „doamnă Weber"?... Doar trebuie să-l lămuresc pe tovarăş de ce te-am despărţit de tot neamul cela; altfel s-ar putea crede c-am făcut-o din interes, ca atîtea alte femei. Ia spune, nu eşti mai fericit acuma cînd locuieşti singur şi te-alegi cu ceva din muncă?... Urmă, întorcîndu-se către Jack: Orice-aş face, ei tot îl mai jumulesc, n-avea grijă! Îi trimit pe cei mai mici, că sînt acolo o droaie de copii, tare creţi, care de pe acuma au mînă lungă, ca bătrînul Belizarie. Vin aici cînd nu-s eu acasă, şi totdeauna se învîrt să mai ia cîte ceva. Ţi le spun pe toate, Jack, pentru ca să m-ajuţi să-l apăr împotriva celorlalţi şi împotriva lui însuşi, răutăciosul ăsta cu inimă prea bună.

— Te poţi bizui pe mine, doamnă Weber.

Apoi se îngrijiră să-şi instaleze tovarăşul. Se înţeleseră că, pînă la nuntă, va locui cu Belizarie, dormind în prima odaie pe un pat de campanie. Aveau să mănînce împreună, Jack urmînd să-şi plătească partea lui pentru casă şi masă în fiecare sîmbătă. După nuntă, vor căuta să se mute într-o locuinţă mai mare, şi poate ceva mai aproape de Eyssendeck.

Pe cînd se dezbăteau chestiunile acestea grave, doamna Weber, după ce-şi adormi copilaşul, pregăti patul tovarăşului, strînse masa şi spălă vasele, Belizarie se apucă să-şi coasă pălăriile, iar Jack, fără să piardă o clipă, îngrămădi cărţile doctorului Rivals într-un colţ al bufetului de lemn alb, ca pentru a lua temeinic în stăpînire locuinţa aceasta

de muncitori și a se potrivi pe deplin cu oamenii de treabă din jurul lui.

Cu cîteva zile înainte, cînd mai era la Etiolles, s-ar fi mirat din cale afară dacă i s-ar fi spus că-și va reîncepe cu patimă viața de muncitor, fără să se simtă umilit și obosit, și că va intra iar în iadul ei, cu inimă voioasă. Totuși, așa se întîmplă. Da, desigur, avea să mai treacă a doua oară prin iad, dar la capăt îl aștepta Euridice, răbdătoare și înfășurată în vălurile-i de mireasă; o știa, iar ținta sforțărilor și a muncii lui îi înlesnea drumul.

Noul său atelier din strada Oberkampf îi aminti de Indret, cu mai puțină măreție. Aici, cum n-aveau loc, suprapuseseră în aceeași sală trei rînduri de bancuri și de mașini. Jack fu așezat tocmai sus, sub un geamlîc, unde toate zgomotele atelierului, tot aburul și praful urcau amestecîndu-se. Cînd se rezema de parmaclîcul ce mărginea un fel de galerie unde lucra, zărea un grozav utilaj omenesc, mereu în mișcare, fierarii la focuri, mecanicii la piese, iar jos, îmbrăcate cu bluze care le dădeau o înfățișare de tineri ucenici, cîteva muncitoare îndeletnicindu-se cu lucrări de amănunt.

Căldura te înăbușea, cu atît mai mult cu cît nu simțeai ca la Indret spațiul și vîntul mării în jurul halelor supraîncălzite, ba, dimpotrivă, știai că imensa clădire e înghesuită între alte fabrici, aliniată la stradă, fereastră în fereastră cu alte meserii obositoare. Nu-i păsa! De acum înainte, Jack era destul de oțelit în muncă pentru a îndura orice; se simțea mai presus de greutățile și de necazurile meseriei lui, mai ales că la atelier ședea deasupra mulțimii de lucrători a căror sforțare îi ajungea la urechi cu un răsunet de catedrală. Se socotea acolo ca fiind în trecere, își făcea treaba conștiincios, dar cu gîndul mereu aiurea.

Ceilalți tovarăși băgau de seamă și-l vedeau trăind deoparte, nepăsător la certurile sau la rivalitățile lor. Uneltirile împotriva *maimuțoiului* sau a *șefului de atelier*, încăierările la ieșire, noii-veniți *făcînd cinste*, crîșmele de rînd, *mîngîierile*, adică celelalte crîșme cu băuturi tari, Jack nu se amesteca în nimic, nu împărtășea cu ceilalți nici petrecerile, nici ura lor. Nu auzea vaietele înăbușite, bubuiturile de răzvrătire din mahalaua aceasta întinsă, pierdută ca un ghetou în orașul falnic și dînd lustru cu zdrențele ei tot luxului care o înconjura. Istoria și politica discutate lîngă

zincul tejghelei de Crestatul, Lunganu' sau Clondir îl lăsau de asemenea rece, istoria, un amestec din fascicule de cinci bani din dramele sau romanele lui Dumas, unde toți eroii ies de la Ambigu[1]. Nu spun că muncitorii îi erau prieteni, dar îl respectau. La cele dintîi glume cam prea tari, răspunsese cu o privire așa de limpede, o privire de om bălan, pătrunzătoare și hotărîtă, care închise gura zeflemitorilor: apoi toți știau că venea de la camera cuptoarelor, unde bătăile cu cîrligele de atițat focul sînt vestite printre mecanici.

În ochii bărbaților, era de ajuns ca să-l facă aproape simpatic; în ochii femeilor, avea alt farmec: lumina care-i învăluie pe cei ce iubesc și sînt iubiți. Cu statura lui înaltă și elegantă, îndreptată acum de avîntul voinței, cu ținuta-i îngrijită, Jack li se părea lucrătoarelor, care toate citiseră *Misterele Parisului*, un prinț Rodolphe în căutarea unei Fleur-de-Marie. Dar degeaba îi aruncau bietele fete zîmbete ofilite cînd trecea prin colțul lor de atelier zumzăind de flecăreli, veșnic însuflețit de cîte o dramă, mai toate avînd un iubit în fabrică, iar legăturile acestea iscînd gelozii, rupturi și neîncetate scene. La amiază, cînd pe marginea bancului de lucru își mîncau prînzul sărăcăcios, se încingeau discuții între făpturile acestea care nu renunțau să fie femei, se pieptănau pentru atelier ca pentru bal și, în ciuda piliturii de fier și a împroșcăturilor din timpul lucrului, aveau totdeauna în păr o panglică, un ac strălucitor, o urmă de cochetărie.

Ieșind de la uzină, Jack pleca repede și totdeauna singur. Se grăbea s-ajungă acasă, ca să-și scoată bluza și să-și schimbe îndeletnicirea. Înconjurat de cărțile lui, cărțulii de școală pe marginea cărora copilăria sa lăsase multe amintiri, începea munca de seară și, de fiecare dată, se mira ce ușor îi vine, fiindcă cel mai mic cuvîntel clasic reînvia în el vechi lecții învățate. Știa mai multe decît credea. Totuși, uneori, greutăți neașteptate se iveau printre rînduri, și te mișca să-l vezi pe băiatul ăsta mare, ale cărui mîini se deformau toată ziua sub povara balansierului, cum se supăra, ținînd condeiul, învîrtindu-l, aruncîndu-l citeodată cu o pornire de mînie neputincioasă. Lîngă el, Belizarie cosea cozoroacele șepcilor sau paiul pălăriilor de vară și tăcea recules,

[1] Teatru pe un mare bulevard, la Paris.

cu uimirea unui sălbatic privind descîntece de vrăjitor. Asuda de sforțările lui Jack, scotea limba, își pierdea răbdarea, și cînd tovarășul îi venea de hac vreunei bucăți grele, ridica și el fruntea, cu o înfățișare biruitoare. Zgomotul acului gros al negustorului străpungînd paiul des, condeiul studentului scîrțiind pe hîrtie, dicționarele mari, învîrtite anevoie, umpleau mansarda de-o atmosferă de muncă liniștită și sănătoasă, iar cînd Jack ridica ochii, zărea înaintea lui, dincolo de geamuri, licăriri de lămpi harnice, umbre sîrguitoare prelungindu-și cu bărbăție veghea — cealaltă față a unei nopți la Paris, tot ce strălucește în fundul curților lui în timp ce se aprind luminile bulevardelor.

Pe la mijlocul serii, după ce-și culca și adormea copilul, doamna Weber, ca să economisească uleiul și cărbunii, venea să lucreze lîngă prietenii ei. Cîrpea lucrurile băiețelului, pe ale lui Belizarie și pe ale tovarășului. Hotăriseră să facă nunta abia la primăvară, fiindcă pentru săraci iarna-i mai plină de greutăți și de griji. Deocamdată, cei doi îndrăgostiți munceau curajoși unul lîngă altul, ceea ce-i încă un fel de a-și face curte. Era de pe acum gospodăria în trei pe care o plănuiau, dar se vede că lui Belizarie îi mai lipsea ceva, fiindcă, stînd lîngă femeia ce ducea pîinea, părea melancolic, ofta încet și răgușit, așa cum au băgat de seamă naturaliștii că oftează broaștele țestoase mari din Africa, sub carapacea lor greoaie, la vremea dragostei. Din cînd în cînd încerca să ia mîna doamnei Weber, s-o mai țină puțin într-ale lui, dar ea găsea că astfel se întîrzie lucrul și se mulțumeau să tragă amîndouă acele în același timp, șoptind între ei cu șuieratul glasurilor groase care vor să se stăpînească.

Jack nu se întorcea, de frică să nu-i stingherească, și tot scriind, se gîndea: „Ferice de ei!“ El nu era fericit decît duminica, ziua cînd se ducea la Etiolles.

Nici o femeiușcă elegantă nu s-a îngrijit atîta cît se dichisea Jack în dimineața acelei zile mari, la lumina slabă a lămpii aprinse de la cinci. Doamna Weber îi pregătea dinainte rufe curate și hainele de domn, bine întinse pe spătarul unui scaun. Și dă-i cu lămîie și cu piatră ponce ca să șteargă urmele muncii. Să-l fi văzut lucrătoarele de la Eyssendeck cînd pleca într-acolo, chiar că l-ar fi luat drept prințul Rodolphe.

Zi încîntătoare, fără ceasuri, fără minute, plină de-o neîncetată fericire. Toată casa îl aştepta şi-l primea cu drag. focul zdravăn aprins în odaie, buchetele de verdeaţă pe cămin, şi veselia doctorului, şi emoţia Ceciliei, căreia numai prezenţa prietenului ei îi roşea obrajii ca de-o lungă sărutare. Ca odinioară, cînd erau copii, lecţia avea loc în faţa ei, şi privirea inteligentă a fetei îl îmbărbăta, îl ajuta să înţeleagă. Domnul Rivals corecta temele din timpul săptămînii, le explica, dădea altele, şi profesorul era tot atît de curajos ca şi elevul, în după-amiaza aceea de duminică, pe care, afară de vizite neprevăzute, bătrînul doctor şi-o păstra de obicei liberă, aproape numai ca să-şi reia cărţile din tinereţe, să le însemneze şi să le adnoteze pentru un începător. După lecţie, cînd vremea o îngăduia, dădeau o raită prin pădurea despuiată, ruginită de îngheţ, înfiorată şi trosnind, prin care alergau iepurii hăituiţi şi căprioarele fără adăpost.

Era cea mai frumoasă clipă a zilei.

Doctorul, om de treabă, încetinindu-şi înadins paşii, lăsa să-i treacă înainte tinerii, la braţ, sprinteni şi vioi, frămînaţi de mărturisiri pe care naiva lui bunătate le cam stînjenea. Le-ar fi alungat prea repede sfiala, şi ei mai erau în fericitele clipe cînd iubirea e făcută mai mult din ghiciri decît din cuvinte. Îşi povesteau totuşi ce-au făcut săptămîna trecută, dar cu lungi tăceri ce parcă erau muzica însoţind discret opera aceasta pe două voci.

Ca să intri în partea pădurii numită marele Sénart, treceai prin faţa vilei „Aniniş", unde doctorul Hirsch mai venea din cînd în cînd să-şi urmeze experienţele asupra terapeuticii parfumurilor. Ai fi zis că ardeau acolo toate balsamurile din pădure şi de pe cîmp, de gros ce era fumul ridicîndu-se de pe acoperiş, şi te înăbuşea cu acreala lui aromatică.

— Aha... a sosit otrăvitorul! zicea domnul Rivals copiilor. Îi simţiţi bucătăria drăcească?

Cecilia voia să-i închidă gura:

— la seama, bunicule, ar putea să te-audă.

— Eh, n-are decît să m-audă!... Poate crezi că mă tem de el?... Fii fără grijă că nu se mişcă el, haida de! Din ziua cînd a încercat să mă împiedice s-ajung pînă la prietenul nostru Jack, ştie că bătrînul Rivals mai are pumnul tare.

Dar degeaba le spunea, că tinerii vorbeau mai încet şi grăbeau pasul cînd treceau pe lîngă „*Parva domus*". Simţeau

că acolo nimic nu-i bun pentru ei, și parcă ghiceau privirea veninoasă pe care le-o aruncau ochelarii doctorului Hirsch stînd la pîndă după obloanele trase. La urma urmei, de ce s-ar mai fi temut de spionajul acestei paiațe? Nu se sfîrșise totul între d'Argenton și fiul Charlottei? De trei luni nu se mai vedeau, trăiau despărțiți printr-o neclintită ură ce-i îndepărta tot mai mult, în fiecare zi, ca două țărmuri pe care valul le sapă, alergînd fără încetare de la unul la altul. Jack o iubea prea mult pe maică-sa ca să-i fie necaz pe ea că are un iubit, dar, de cînd dragostea-i pentru Cecilia îl învățase ce-i demnitatea, îl ura pe iubitul mamei lui, îl făcea răspunzător de greșeala acestei femei slabe, ținută în lanț cu sila, tiranizată, tot ce îndepărtează sufletele mîndre și independente. Charlotte, care se temea de scene și de explicații, nu mai încerca să-i împace pe cei doi bărbați. Nu mai vorbea cu d'Argenton despre fiul ei, dar, în taină, îi dădea întîlniri.

Ba chiar de vreo două-trei ori venise voalată, cu birja, la atelierul din strada Oberkampf, să întrebe de Jack, pe care tovarășii de lucru îl văzură la ușa cupeului, vorbind cu o femeie încă tînără, de-o eleganță cam bătătoare la ochi. Merse zvonul că are o iubită grozav de nostimă. Îl felicitară, crezînd că-i o legătură ciudată, dar destul de obișnuită, prin care unele destrăbălate, plecate din mahala, după ce s-au îmbogățit și au ajuns, se mai întorc la mocirla de baștină. O întîlnire la un bal de la barieră, unde doamna s-a dus să mai petreacă, sau în drumul spre curse care trece prin mahalalele sărace. Muncitorii aceia sînt mai bine îmbrăcați decît ceilalți, au o înfățișare de filfizoni, privirea disprețuitoare și pierdută a celor pe care i-au ales reginele.

Pentru Jack, bănuielile acestea erau de două ori insultătoare și, fără să-i spună nimic Charlottei, o împiedică să mai vină, sub cuvînt că regulamentul atelierului oprește orice ieșire în timpul orelor de muncă. De atunci se văzură numai din cînd în cînd, prin parcuri publice și, mai ales, prin biserici, deoarece, ca toate cele de o seamă cu ea, ajunsese bisericoasă îmbătrînind, dintr-o revărsare de sentimentalism neîntrebuințat, cît și din dorința de onoruri, de ceremonii, din nevoia de a-și satisface cele din urmă deșertăciuni de femeie frumoasă, îngenunchind pe un scaun pentru rugăciuni, la intrarea corului, în zilele de predică. În rarele

și scurtele lor întîlniri, Charlotte vorbea într-una, după obiceiul ei, deși tristă și cam obosită. Spunea totuși că-i foarte liniștită, foarte fericită, plină de încredere în viitorul literar al domnului d'Argenton. Dar într-o zi, la sfîrșitul unei convorbiri, pe cînd ieșeau din biserica Panteonului:

— Jack — îi zise ea, cam încurcată — n-ai putea să... Închipuiește-ți, nu știu cum mi-am făcut socotelile, nu mai am destui bani s-o duc pînă la sfîrșitul lunii. Nu îndrăznesc să-i cer lui, că treburile-i merg așa de rău. Ba mai e și bolnav, bietul prieten. N-ai putea să-mi dai numai pentru cîteva zile...

El n-o lăsă să isprăvească. Tocmai luase leafa și o puse în mîna mamei lui, înroșindu-se. Apoi, la lumina mare din stradă, băgă de seamă ceea ce nu putuse vedea în umbra bisericii: urme de deznădejde pe chipul ei zîmbitor, o paloare pătată cu roșu, din care parcă se ducea frăgezimea, ștearsă de șiroaie de lacrimi. O nespusă milă îl cuprinse.

— Știi, mamă, dac-ai fi cumva nenorocită... Sînt aici... Vino la mine... Aș fi așa de mîndru și de mulțumit să stăm împreună!

Ea tresări.

— Nu, nu, e cu neputință — răspunse încet. Acum e prea încercat. Ar fi nedemn.

Se îndepărtă cu mare grabă, ca și cum s-ar fi temut să nu se lase ispitită.

V

Jack la gospodăria lui

E o dimineață de vară la Ménilmontant, în mica locuință din strada Panoyaux. Negustorul și tovarășul lui s-au și sculat, cu toate că abia s-a luminat de ziuă. Unul umblă încoace și încolo șchiopătînd, străduindu-se să nu facă zgomot, deretică, mătură, văcsuiește ghetele; și te minunezi văzînd că omul ăsta, greoi la înfățișare, e îndemînatic, sprinten și grijuliu să nu-și stingherească sîrguitorul tovarăș,

așezat la fereastra deschisă, sub cerul dimineții de iunie, un cer albastru, ușor trandafiriu, pe care curtea întinsă de mahala îl crestează la înălțimea celor o mie de coșuri ale ei. Cînd Jack își ridică ochii de pe carte, zărește în fața lui acoperișul de zinc al unei mari uzine metalurgice. Peste puțin, de cum va bate soarele deasupră-i, va fi acolo o cumplită oglindă, cu răsfrîngeri de nesuferit. Acum, lumina care se urcă se reflectă în el cu nuanțe nedeslușite și dulci, încît coșul înalt, așezat în mijlocul clădirii, întărit cu funii ce se întind pînă pe acoperișurile vecine, pare catargul vreunei corăbii plutind pe o apă lucioasă și grea. Jos, cocoșii cîntă în cotețele pe care negustorii din mahala le așază în cîte un colț de șopron ori de grădină. Nu se aude alt zgomot pînă la cinci. Deodată răsună un strigăt:

— Doa'nă Jacob, doa'nă Mathieu, pîinea!

E vecina lui Jack, care-și începe raita. Cu șorțul plin de pîini de toate mărimile, mirosind frumos, calde încă, trece prin coridoare, pe scări și, la colțul ușilor unde-s atîrnate bidoanele de lapte, pune pîinea drept în picioare, strigîndu-și pe nume mușteriii, cărora le slujește ca deșteptător, fiindcă totdeauna ea se scoală cea dintîi în mahala.

— Pîinea!

E strigătul vieții, chemarea elocventă căreia nu i te poți împotrivi. Iată îmbărbătarea pentru ziua întreagă, pîinea greu de cîștigat ce înveselește casa și înviorează masa. E nevoie de ea în traista tatălui, în panerașul de școală al copilului, la cafeaua de dimineață și la ciorba de seară.

— Pîinea! Pîinea!

Lemnul scîrțîie sub cuțitul lung al vînzătoarei. Încă o crestătură, încă o datorie și ore de muncă angajate cu mult înainte de a fi făcute. Nu-i nimic! Nici o altă clipă a zilei nu-ți va da o senzație ca aceasta. E deșteptarea cu grabnica-i poftă demîncare, cu instinctul ei animalic și gura deschisă o dată cu ochii. Așa că la chemarea doamnei Weber, care suie și coboară, putînd fi urmărită la toate caturile, casa se trezește, ușile se trîntesc, sărituri voioase duduie pe scări, copiii scot strigăte de biruință și urcă înapoi, ducînd în brațe o pîine rotundă mai mare decît ei, ca Harpagon strîngîndu-și la piept caseta, și ca toți săracii pe care-i veți vedea cînd ies de la brutărie, ceea ce vă dă o adevărată idee despre ceea ce este pîinea.

Peste puțin, toți sînt în picioare. În fața lui Jack, de cealaltă parte a uzinei, se deschid ferestre, sumedenie de ferestre, toate acelea a căror lumină el o zărește noaptea, iar acum îl lasă să vadă tainele sărăciei lor harnice. La una se așază o femeie tristă, cosînd la mașină, ajutată de fetița ei, care-i dă, una cîte una, bucățile de stofă. La alta, o fată, gata pieptănată, fără îndoială vreo slujbașă într-o prăvălie, se apleacă afară la geam să-și taie pîinea sărăcăciosului ei prînz, de frică să nu facă firimituri în odaia măturată în zori. Mai departe se zbate o oglinjoară atîrnată de un pervaz, care, de cum se ridică soarele, se adăpostește sub o mare perdea roșie, din pricina cumplitei răsfrîngeri a zincului. Toate locuințele acestea de nevoiași dau în spatele unei case uriașe, pe partea unde suie scările, unde se scurg zoile, unde șerpuiesc crăpăturile clădirii și burlanele coșurilor. E întunecat, urît. Dar pe student nu-l întristează. Îl mișcă numai un singur lucru: glasul unei bătrîne, aruncînd în fiecare zi și pe același ton, în aerul dimineții încă netulburat de zgomotele străzii, fraza aceasta mereu aceeași și sfîșietoare ca un vaiet: „Ferice de cei care-s la țară pe vremea asta!“ Cui o spune biata bătrînă? Nimănui, tuturor, ei înșiși, poate canarului a cărui colivie împodobită cu verdeață proaspătă o anină de oblon, sau poate glastrelor cu flori înșirate la fereastră. Jack gîndește același lucru și bucuros și-ar exprima împreună cu ea dureroasa-i părere de rău; fiindcă cel dintîi gînd îi zboară totdeauna, cu dragoste și curaj, spre o uliță liniștită de sat, spre portița verde unde-s scrise pe o tăbliță cuvintele: „*Sunați pentru doctor*“.

Dar pe cînd sta acolo, visînd și uitîndu-și cîteva clipe afurisitele treburi, se aude în coridor foșnetul unei rochii de mătase și cheia chinuind broasca.

— La dreapta — zice Belizarie, făcînd cafeaua.

Cheia se întoarce la stînga.

— La dreapta, îți spun.

Cheia se învîrte tot mai mult spre stînga. Negustorul, scos din răbdări, se duce să deschidă, cu ibricul de cafea în mînă, și Charlotte se repede în odaie. Belizarie, uluit de năvala aceasta de volane, de pene și de dantele, se ploconește pînă la pămînt, țopăie pe picioarele-i strîmbe, frămîntă pardoseala cu înflăcărare, pe cînd mama lui Jack, care nu-l

recunoaşte pe zbîrlitul şi nepieptănatul din faţa ei, se scuză şi se dă îndărăt spre uşă.

—Iartă-mă, domnule... m-am înşelat.

La glasul acesta, Jack a ridicat fruntea şi se avîntă:

— Ba nu, mamă... nu te înşeli.

— Ah, Jack dragul meu. Jack dragul meu! I se aruncă de gît, adăpostindu-se în braţele lui: Scapă-mă, Jack, apără-mă... Omul ăsta, ticălosul căruia i-am dat tot, i-am jertfit tot, viaţa mea şi a copilului meu, m-a bătut, da, m-a bătut adineauri... Azi-dimineaţă, cînd s-a întors acasă după două nopţi petrecute în oraş, am vrut să-i fac cîteva observaţii. Era dreptul meu, cred... Atunci ticălosul s-a înfuriat groaznic şi a ridicat mîna asupra mea, asupra mea, asu...

Sfîrşitul frazei se pierde într-o izbucnire de lacrimi, în hohote înspăimîntătoare. De la cele dintîi cuvinte ale nenorocitei femei, Belizarie a ieşit discret, închizînd uşa asupra acestei scene de familie. Jack, în picioare, în faţa mamei lui, o priveşte plin de spaimă şi de milă. Ce schimbată e, şi ce palidă! În ziua care începe şi-n răsăritul soarelui care se revarsă în odăiţă, urmele vremii par mai săpate pe faţa ei, şi fire de păr alb, pe care nu şi-a mai dat osteneala să le ascundă, lucesc la tîmplele-i rărite. Fără a se gîndi să-şi şteargă lacrimile, vorbeşte repede, îşi spune toate păsurile împotriva bărbatului pe care l-a părăsit, îi dă înainte fără şir, la întîmplare, căci atîtea i se îngrămădesc pe buze şi o fac să bîiguie:

— Vai, cît am suferit, Jack dragul meu, în zece ani de zile! Cum m-a jignit, m-a sfîşiat! E un monstru, îţi spun eu... Îşi petrece viaţa la cafenea, prin berării unde sînt femei. Acolo îşi pregătesc acum revista. Aşa că bine o mai pregătesc... Ultimul număr era aşa de gol... Ştii, atunci cînd a venit la Indret s-aducă banii, eram şi eu acolo, în satul de peste apă, şi mi-era grozav de dor să te văd, îţi închipui! Dar domnul n-a vrut. Ce om rău, spune şi tu? Nu te poate suferi, moare de necaz că te poţi lipsi de el. Asta, mai ales, nu ţi-o iartă. Şi doar destul ne-a scos pe nas pîinea pe care-o mîncai la el. E aşa de cărpănos... Şi vrei să-ţi mai spun una pe care ţi-a făcut-o? Niciodată n-aş fi vrut să-ţi vorbesc de aşa ceva, dar astăzi totul izbucneşte. Ei bine, aveam zece mii de franci pentru tine, pe care „unchiu'" mi-i dăduse cînd

cu întîmplarea de la Indret. I-a băgat în revista lui, da, dragul meu, în revista lui!... O, știu bine, credea c-o să aibă dobînzi mari de pe urma lor, dar cei zece mii de franci au fost înghițiți ca atîția alții, și cînd l-am întrebat dacă o să-ți dea socoteală de ei, căci, în sfîrșit, în situația ta, banii aceștia ți-ar fi prins tare bine, știi ce a făcut? A întocmit o listă lungă cu tot ce a cheltuit pentru tine pe vremuri, cu întreținerea și hrana ta la Etiolles și la Roudic. Sînt vreo cincisprezece mii de franci. Dar, cum spune el, nu cere să i se înapoieze nimic. Ce mărinimos, hai? Totuși i-am răbdat tot, nedreptățile, răutățile lui, furiile care-l apucau din pricina ta și felul nedemn în care vorbea cu prietenii lui despre afacerea de la Indret, ca și cum nevinovăția ta n-ar fi fost recunoscută și proclamată, ei bine, da, chiar și asta i-o răbdam, că, oricum, tot ce spuneau ei nu mă împiedica să te iubesc și să mă gîndesc la tine de-o sută de ori pe zi. Dar să mă lase două nopți de-a rîndul în toate chinurile așteptării și ale geloziei, să mă schimbe cu nu știu care destrăbălată de la teatru sau femeie pierdută din fobur-gul Saint-Germain (pare-se că umblă turbate după el toate contesele acelea), să-mi primească dojenile cu dispreț, ridi-cînd din umeri și, într-o pornire de mînie, să îndrăznească a da în mine, în mine, Ida de Barancy! Era prea mult pentru mîndria mea, pentru amorul meu propriu. M-am îmbrăcat, mi-am pus pălăria. Apoi m-am înfipt înaintea lui și i-am zis așa: „Privește-mă bine, domnule d'Argenton, e ultima dată în viața dumitale cînd mă mai vezi. Te părăsesc. Mă duc la copilul meu. Îți doresc să găsești altă Charlotte; eu m-am săturat". Am plecat, și uite-mă!

Jack o ascultă pînă la capăt fără s-o oprească, îngălbenin-du-se numai la destăinuirea fiecărei mișelii, și atît de ruși-nat pentru ea de tot ce-i povestea, că nu îndrăznea s-o pri-vească. După ce isprăvi, îi luă mîna și, cu multă blîndețe, cu multă dragoste, dar și cu multă gravitate, zise:

— Îți mulțumesc, mamă, c-ai venit... Un singur lucru lipsea fericirii, demnității vieții mele: tu. Acum ești aici, te țin lîngă mine, te am, e tot ce puteam dori. Numai bagă de seamă, nu te voi mai lăsa să pleci.

— Să plec, eu?! Să mă întorc la omul acela?!... Nu, Jack dragul meu. Cu tine, totdeauna cu tine, numai noi amîn-

doi... Știi ce ți-am spus, c-o să vină o zi cînd voi avea nevoie de tine. A sosit ziua aceea și nu-mi pare rău, ți-o jur.

Sub mîngîierile fiului ei, îngrijorarea i se risipea încetul cu încetul, se îndepărta în lungi suspine ca ale copiilor care au plîns mult:

— Să vezi, Jack dragul meu, ce viață frumoasă o să ducem. Ți-am rămas datoare multe îngrijiri și multe dezmierdări. Am să ți le plătesc, nu te teme. Nu-ți pot spune ce liberă mă simt, cum respir! Ascultă, odaia ta e tare strîmtă, tare goală, tare urîtă, un adevărat coteț. Ei bine, de cînd sînt aici, mi se pare c-am intrat în rai.

Prețuirea aceasta cam ușuratică a locuinței lui, pe care Belizarie și el o găseau minunată, îl cam neliniști pe Jack pentru viitor; dar n-avea timp să zăbovească asupra ei. Abia-i rămînea o jumătate de ceas înainte de a pleca la atelier și erau atîtea lucruri de hotărît și de orînduit, încît nu știa cu ce să înceapă. Se duse să se sfătuiască întîi cu negustorul, care tot mai măsura cu răbdare coridorul și l-ar fi măsurat pînă seara, fără să bată o singură dată la ușă, să vadă dacă lămurirea s-a isprăvit.

— Uite ce mi se întîmplă, Belizarie. Mama vine să stea cu mine. Cum o să facem?

Belizarie tresări la gîndul ce-i trecu îndată prin minte: „N-o să mai poată fi tovarășul nostru. Iar se amînă nunta". Dar nu lăsă să se vadă nimic din dezamăgirea lui și chibzui numai cum să-și scoată prietenul din încurcătură. Fiindcă locuința lor era cea mai bună de pe tot etajul, se înțeleseră ca Jack să șadă acolo cu maică-sa, negustorul să-și pună șepcile și pălăriile la doamna Weber, iar pentru el să-și caute un cotlon în casă.

— Nu-i nimic, nu-i nimic... — zicea bietul om, încercînd să-și ia o înfățișare firească.

Se întoarseră amîndoi în odaie. Jack îi prezentă maică-si pe amicul său Belizarie, care acuma își amintea foarte bine de frumoasa doamnă de la „Aniniș"; iar pentru ziua mutatului, negustorul se puse în slujba Idei de Barancy, că doar nu mai era vorba de Charlotte. Trebuiau să închirieze un pat, două scaune și o toaletă. Jack luă din sertarul unde-și punea economiile trei-patru ludovici pe care-i dădu mamei lui.

— Știi, mamă, dacă bucătăria te plictisește, doamna Weber, cînd se întoarce, o să vadă de masă.

— Da' de unde! Asta mă priveşte pe mine. Domnul Belizarie o să-mi spună numai care-s prăvăliile. Vreau să-ţi fiu gospodină, să nu schimb nimic din viaţa ta. Să vezi ce bună mîncărică am să-ţi fac pe diseară, fiindcă atelierul e prea departe ca să vii la dejun. Totul va fi gata cînd ai să te întorci.

Îndată-şi scoase şalul, îşi suflecase mînecile şi-şi ridicase coada rochiei ca să se pună pe treabă. Jack, încîntat c-o vede aşa de hotărîtă, o sărută din toată inima şi plecă mai vesel ca oricînd. Cu ce curaj munci el în ziua aceea, gîndindu-se la îndatoririle care aveau să-l împovăreze!

Situaţia dureroasă a maică-si îl nelinştise de atîtea ori de cînd plănuia să se însoare! Gîndul acesta-i întuneca bucuriile şi speranţele. Pînă unde avea s-o facă să coboare omul acela? Ce soartă o mai aştepta? Uneori se ruşina să-i dea drept soacră scumpei lui Cecilia o declasată pe care alţii în afară de fiul ei, o dispreţuiau, fără îndoială. De acum înainte, totul se schimba, Ida, recucerită, ocrotită de dragostea cea mai atentă şi mai duioasă, avea s-ajungă vrednică de aceea căreia-i va zice într-o zi „fata mea". Lui Jack i se părea că singur faptul acesta micşora deosebirea dintre logodnica lui şi el, şi-n marea-i bucurie mînuia cu atîta avînt greoiul balansier de la Eyssendeck, încît tovarăşii săi băgară de seamă:

— Ia te uită la boieru', colo sus, ce mulţumit pare... Pesemne că-ţi merg bine treburile cu gagica...

— Zău că da... — răspunse Jack, rîzînd.

Toată ziua o duse într-un rîs. Dar iată că, după lucru, pe cînd urca strada Oberkampf, îl cuprinse frica. Are s-o mai găsească în odaia lui pe cea care venise cu atîta grabă? Ştia cu ce iuţeală punea aripi tuturor toanelor ei; şi-apoi, patima înjositoare pe care fiinţa aceasta slabă o avusese totdeauna pentru lanţul ei îl făcea să se teamă ca nu cumva să se fi simţit ispitită de a-l reînnoda îndată ce-l rupsese. Aşa că străbătu repede drumul; dar de pe scară frica-i pieri. Printre scîrţîiturile casei de muncitori, un glas proaspăt se suia în mlădieri răsunătoare, lungind sunetele ca un sticlete închis într-o colivie nouă. Jack cunoştea bine glasul acela sonor.

La cel dintîi pas pe care-l făcu în „coteţul" său, se opri încremenit. Curăţată de sus pînă jos, descotorosită de marfa lui Belizarie, înfrumuseţată cu un pat bun şi cu o toaletă,

închiriate de Ida, odaia era mai mare, se schimbase. Buchete mari cumpărate de la cărucioarele de pe stradă se înălțau pretutindeni în vaze, iar cina gata pregătită se răsfăța veselă pe fața de masă curată și pe farfuriile proaste, încărcate cu un pateu îmbietor și cu două sticle de vin înfundat. Chiar pe Ida abia o mai cunoșteai, în jupon brodat, cu un capotel de culoare deschisă, o boneță aruncată în părul-i înfoiat, sub care se ivea însuflețirea unui chip de femeie frumoasă, mîngîiată, odihnită, ciripind.

— Ei, ce zici? strigă ea, alergîndu-i înainte, cu brațele deschise.

El o sărută:

— E minunat!

— Vezi ce repede am așezat tot? Nu-i vorbă că și Bel m-a ajutat mult... Ce băiat îndatoritor!

— Cine? Belizarie?

— Desigur, Bel, mititelul, apoi și doamna Weber.

— Ehei, văd că v-ați și împrietenit!

— Cred și eu! Sînt așa de drăguți, așa de săritori. I-am poftit la masă la noi.

— Drace!... Da' farfuriile?

— Vezi, am mai cumpărat cîteva, tare puține. Perechea de alături mi-a împrumutat vreo două tacîmuri. Sînt foarte îndatoritori și soții Levindré.

Jack nu știa că are vecini așa de binevoitori și căsca ochii, mirat.

— Și mai e ceva, Jack dragul meu... Vezi pateul ăsta? M-am dus să-l cumpăr în Piața Bursei, într-un loc pe care-l cunosc și unde se vînd cu șaptezeci și cinci de bani mai ieftin decît oriunde. Ei, dar ce departe-i! La întoarcere nu mai puteam. Am fost nevoită să iau o trăsură.

Așa era ea! Doi franci la trăsură, ca să economisească șaptezeci și cinci de bani. De altfel, se vedea că știe locurile bune. Luase pîinițele de la brutăria vieneză, iar cafeaua și desertul de la Palais-Royal.

Jack o asculta încremenit. Ea băgă de seamă și-l întrebă cu naivitate:

— Poate c-am cheltuit cam mult, nu-i așa?

— Ba... nu.

— Ba da, ba da, te cunosc eu după față. Dar ce să-i faci? Aici lipseau atîtea lucruri și-apoi nu ne regăsim în toate

zilele. De altminteri, să vezi că am de gînd să fiu tare cumpătată... Scoase din scrin un caiet lungăreț verde, pe care-l învîrti triumfătoare: Ia te uită ce frumoasă condică de cheltuieli am cumpărat de la doamna Levèque.

— Levèque, Levindré!... Ei, asta-i! Îi cunoști va să zică pe toți din cartier?

— Păi da! Levèque e papetăria de alături. O bătrînică de treabă care ține și o sală de lectură. S-a nimerit bine. căci, în sfîrșit, trebuie să urmărești mișcarea literară... Deocamdată am luat doar o condică de cheltuieli. Era neapărată nevoie, vezi tu, copilul meu. Într-o casă cît de cît rînduită, fără asta nu se poate. Diseară, după-masă, dacă vrei, o să ne facem socotelile. Uite, am și scris tot.

— O, atunci, dac-ai scris tot...

Îi întrerupse sosirea lui Belizarie, a doamnei Weber și a copilului cu cap mare. Nimic mai caraghios decît familiaritatea ocrotitoare cu care Ida de Barancy vorbea noilor ei pricteni.

— Ia ascultă, Bel mititelule, fără să-ți poruncesc... Doamnă Weber, închide ușa, c-a strănutat băiețelul.

Și făcea pe grozava, cu o demnitate de regină binevoitoare și un fel îngăduitor de a se purta cu bieții oameni, de a le alunga sfiala. Dar doamna Weber se simțea foarte la largul ei. Era o femeie de treabă care nu se speria, cunoscîndu-și vrednicia cît și puterea brațelor. Nici micul Weber nu se sfia de loc să se îndoape cu coajă de pateu. Numai Belizarie era cam fără chef și avea și de ce. Să te crezi la două săptămîni de fericire, s-o ai la îndemînă, și să vezi totul îndepărtîndu-se în acei „poate" ai viitorului, e îngrozitor! Din cînd în cînd, arunca priviri jalnice spre doamna Weber, care părea că îndură cu destulă liniște pierderea tovarășului, sau spre Jack, încîntat, servind-o pe maică-sa cu grija unui îndrăgostit. Ah, se poate spune, într-adevăr, că întîmplările din lumea aceasta seamănă cu scrînciobul pe care copiii îl cumpănesc pe o bucată de lemn și care-l ridică pe unul din jucători, numai făcîndu-l pe celălalt să simtă tăria și toate zgrunțurile pămîntului. Jack urca spre lumină, pe cînd bietul său tovarăș cobora din toate visurile lui spre neînduplecata realitate. Chiar de la început, el, care se simțea așă de bine în locuința lui și se mîndrea atîta cu ea, de acum înainte avea să stea într-un fel de cămăruță pentru

lemne, făcută în peretele scării, aerisită numai printr-o ferestruică. Nu era altă cameră liberă la catul acela și, cu nici un preț, Belizarie nu s-ar fi îndepărtat de doamna Weber, fie chiar cu cîteva trepte. Omul ăsta se chema Belizarie, dar îl mai chema și Resemnare, Bunătate, Devotament și Răbdare. Avea astfel sumedenie de nume nobile pe care nu le purta și nici nu se lăuda cu ele vreodată, dar, încetul cu încetul, i le ghiceau cei ce trăiau lîngă el.

După ce le plecară musafirii, cînd Jack și maică-sa rămaseră singuri, ea se miră mult văzîndu-l că strînge repede masa și pune pe ea cărți groase de școală.

— Ce faci?

— Vezi bine, lucrez.

— Și adică la ce?

— Da', așa-i... Nu știi nimic.

Și-i dezvălui taina inimii lui și viața dublă pe care o ducea, cu ce strălucită speranță la capăt. Pînă atunci nu-i vorbise niciodată. Prea bine-i cunoștea capul ușuratic, plin de goluri și de nesăbuințe, ca să-i încredințeze planurile lui de fericire. Prea se temea că, negreșit, o să-i destăinuiască totul lui d'Argenton; și gîndul că visul lui de dragoste s-ar tîrî în casa aceea, unde știa că-l urăsc toți, îl revolta, îl înfricoșa. N-avea încredere în poet și-n cei din preajma sa, iar fericirea lui i s-ar fi părut în primejdie pe mîinile lor. Dar acum că maică-sa se întorsese la el, acum că era, în sfîrșit, independentă și singură, putea să-i vorbească de Cecilia, să-și dăruiască această mare bucurie. Jack își povesti deci dragostea cu îmbătarea, cu înflăcărarea celor douăzeci de ani ai săi, cu elocvența pe care o găsea în sinceritatea vorbei și-n maturitatea impresiilor ce-o datora suferințelor lui trecute. Vai, maică-sa nu-l înțelegea! Tot ce era măreț și grav în dragostea acestui dezmoștenit îi scăpa din vedere. Deși foarte sentimentală, amorul nu însemna același lucru pentru ea ca și pentru el. Ascultîndu-l, era mîscată ca la actul al treilea de la *Gymnase*, cînd fata naivă, în rochie albă și șorț cu bretele trandafirii, ascultă declarația amorezului cu părul încrețit și-n surtuc. Se prăpădea de plăcere, cu gîtul întins, cu mîinile în lături, ușurel gîdilată de priveliștea acestei patimi naive, care-o făcea să zîmbească: „Ah, ce drăguț e, ce drăguț e! zicea ea într-una. Ce drăgălași trebuie să fiți amîndoi! Mă gîndesc la Paul

și Virginia". Dar o uimea mai ales tot ce în povestea Ceciliei era neprevăzut, încurcat și neobișnuit. În fiece clipă îl oprea pe Jack: „Știi că-i un roman, un adevărat roman... S-ar putea face o chestie grozavă". „Chestie", „grozavă", mai avea astfel sumedenie de cuvinte aduse din mediul intelectual. Noroc că îndrăgostiții care vorbesc de patima lor sînt în al nouălea cer, și-n răspunsurile ce li se dau ascultă de obicei numai ecoul cuvintelor lor. Jack își sorbea cu desfătare toate frumoasele amintiri, chinurile din trecut, planurile, visele, fără să audă întreruperile nepotrivite ale mamei lui, fără să bage de seamă că pentru ea tot ce-i spusese se rezuma la o impresie banală, ca un refren de romanță, și era ușor înduioșată de copilăriile cam neroade ale celor doi îndrăgostiți așa de nevinovați.

VI

Nunta lui Belizarie

Jack era abia de o săptămînă la gospodăria lui, cînd într-o seară Belizarie îl aștepta foarte vesel, la ieșirea de la atelier.

— Sînt foarte mulțumit, Jack. Avem, în sfîrșit, un tovarăș. Doamna Weber l-a văzut și-i place. Ne-am înțeles. O să ne cununăm.

Era și timpul. Nenorocitul se prăpădea, slăbea văzînd mai ales că trece vara și că sosirea micilor coșari și a vînzătorilor de castane aveau să-i mai amîne fericirea; fiindcă pentru negustorul ăsta anotimpurile se întrupau în nomazii de pe stradă, ca pentru oamenii de la țară în păsările călătoare. Prea supus soartei ca să se jeluiască, își arunca strigătul „Pălării, pălării, pălării!", cu o tristețe de-ți venea să plîngi. Fără îndoială, de aici se trage melancolia p e care-o iau în unele zile strigătele Parisului, tălmăcind în cuvinte nepăsătoare toată îngrijorarea, tot chinul unei vieți. Numai tonul are însemnătate în cîntecele acestea, veșnic aceleași. Dar ia căutați în cîte feluri se poate striga: „Haine vechi!" și dacă chemarea curajoasă de dimineață mai seamănă cu cea de seară, cu melopeea istovită, stinsă, descurajată, pe care negustorul ambulant o aruncă mașinal întorcîndu-se

acasă. Jack, fiind pricina fără voie a mîhnirii prietenului său, fu aproape tot atît de încîntat ca și el de vestea bună pe care o afla:

— Ei, da' știi c-aș vrea să-l văd și eu pe tovarășul ăsta.

— E aici — răspunse Belizarie, arătîndu-i la cîțiva pași în urma lui un vlăjgan în haine de lucru, cu un ciocan pe umăr și un șorț de piele făcut sul la subsuoară.

Fața deosebită tocmai prin trăsăturile-i neinsemnate, adormită, învăpăiată de luciul clondirului, se ascundea pe jumătate sub o barbă stufoasă, barba încîlcită, murdară și spălăcită a fostului comesean de la gimnaziul Moronval, căruia ratații îi ziceau „omul care l-a citit pe Proudhon". Dacă asemănările fizice atrag după ele raporturi morale, noul tovarăș al lui Belizarie, pe nume Ribarot, nu părea să fie om rău, dar leneș, îngîmfat, moftangiu, fără învățătură și bețiv. Jack se feri să-i împărtășească proasta impresie negustorului, care-și privea cu bucurie noua achiziție și, fără nici un rost, îi tot stringea mîna cu putere. De altfel, lucrul de căpetenie era că doamna Weber își dăduse încuviințarea. Ce-i drept, femeia asta de treabă făcuse și ea ca Jack: văzîndu-și adoratorul așa de fericit, nu îndrăznise să se arate prea pretențioasă și, trecînd peste cusururile înfățișării lui, se mulțumise cu tovarășul ăsta în lipsă de altul.

În cele două săptămîni dinaintea nunții, ce de voioase „Pălării! Pălării!" mai răsunară prin curțile muncitorilor din Ménilmontant, din Belleville și La Vilette. Sonore și vesele, un adevărat cîntec de cocoș biruitor în zori de zi, ceva ca acel „Himen! O, Himeneum!" din vechime, tradus de o gură neștiutoare.

În sfîrșit, sosi și ziua cea frumoasă, ziua cea mare. În ciuda celor ce-i spusese doamna Weber, Belizarie ținu să facă lucrurile cu măreție și, pe punga-i lungăreață de lînă roșie, inelele de oțel lunecară pînă la capete. Dar și ce nuntă, ce de minunății!

Îndeobște burghezii hotărăsc o zi pentru căsătoria la primărie, și alta pentru căsătoria la biserică; dar poporul, care n-are timp de pierdut, îngrămădește toate ceremoniile, le îndeplinește dintr-o singură dată, și alege mai totdeauna sîmbăta pentru această lungă și obositoare corvoadă, după care se odihnește duminica. Să vedeți primăriile de la periferie în ziua aceasta consfințită. Dis-de-dimineață, brecurile și tram-

carele mari de excursie se opresc la uşă, coridoarele prăfuite se umplu de alaiuri mai mult sau mai puţin lungi, care aşteaptă ceasuri întregi în sala cea mare comună. Toate nunţile se amestecă, apoi cavalerii de onoare fac cunoştinţă şi se duc să cinstească de dimineaţă împreună, miresele se privesc, se măsoară, se cercetează, în timp ce părinţii, fără treabă, în lunga aşteptare, vorbesc între ei, dar încet; căci, cu toată sluţenia ei, cu toată goliciunea pereţilor şi banalitatea afişelor, municipalitatea îi impresionează pe bieţii oameni. Catifeaua roasă de pe banchete, înălţimea sălilor, uşierul cu lanţ, ajutorul solemn, toate-i înspăimîntă şi totodată-i înveselesc. Legea îi se pare o cucoană mare, necunoscută şi nevăzută, care-i primeşte în saloanele ei. Trebuie să spun că, printre nenumăratele alaiuri ce au trecut prin curticica primăriei din Ménilmontant în această preafericită sîmbătă, nunta lui Belizarie a fost una din cele mai strălucite, deşi-i lipsea rochia albă a miresei, care scoate toate femeile la ferestre şi stîrneşte mare vîlvă printre toţi gură-cască de pe stradă. Doamna Weber, ca văduvă ce era, purta o rochie de un albastru bătător la ochi, culoarea indigo, ţipătoare, scumpă persoanelor cărora le place tot ce-i trainic, un şal pe braţ şi o bonetă impunătoare cu panglici şi cu flori care-i fluturau deasupra feţei lucioase şi bine spălată de femeie din Auvergne. Însoţea pe tata Belizarie, un bătrînel foarte galben, cu nas coroiat, cu mişcări vioaie şi neîncetate accese de tuse, pe care noua lui noră se străduia din răsputeri să i le potolească, frecîndu-l tare pe spate. Frecăturile acestea repetate tulburau măreţia nunţii, oprind-o în fiece clipă din mersul ei triumfal, şi înghesuiau toate perechile, care aşteptau să treacă tusea.

În rîndul al doilea venea Belizarie, la braţul sorei lui, văduva din Nantes, cu nas coroiat ca şi tatăl ei, vicleană şi creaţă. Cît despre el, mustériii lui obişnuiţi nu l-ar mai fi cunoscut. Cuta de cumplită suferinţă care-i brăzda amîndoi obrajii, vîna groasă, albastră, umflată în mijlocul frunţii, gura mereu căscată care spunea „vai" fără să vorbească, nu mai era nimic din toate acestea; şi cu capul sus, aproape frumos, punea cu mîndrie, unul înaintea celuilalt, nişte pantofi uriaşi, văcsuiţi, făcuţi anume pentru el, aşa de largi şi aşa de lungi, că-i dădeau înfăţişarea unui locuitor din Zuydersee purtînd patinele-i de iarnă. Nu-i păsa! Beli-

zarie nu mai suferea, i se părea că are o pereche de picioare noi, și o fericire de două ori sporită îi strălucea pe față. Ținea de mînă copilul doamnei Weber, al cărui cap mare era și mai mărit de o frizură nesăbuită, a cărei taină o dețin coaforii de periferie. Tovarășul, pe care cu chiu cu vai îl hotărîseră să-și lase pentru o zi ciocanul și șorțul de piele, brutarul, stăpînul doamnei Weber, și lucrătorul său, care băteau la ochi cu ceafa lor vînjoasă ca un sul gros și roșu între părul tuns chilug și postavul gulerului, cu toții alcătuiau un șir de redingote caraghioase, mototolite de atîta stat în dulap, din care ieșeau rar, și cu mînecile țepene, unde coatele nu se cunoșteau. Apoi venea perechea Levindré, frații și surorile lui Belizarie, vecini, prieteni, în sfîrșit, Jack, fără maică-sa, doamna de Baraney primind să onoreze masa cu prezența ei, dar neputîndu-se hotărî să urmeze nunta toată ziua.

După îmbulzeala de la primărie și lunga așteptare însoțită de dureri de stomac, fiindcă de mult bătuse de amiază, alaiul porni să ia trenul la gara din Vincennes. Prînzul, un fel de gustare care ținea loc de masă, trebuia să aibă loc la Saint-Mandé, pe calea Bel-Air, într-un restaurant a cărui adresă Belizarie o mai avea și acum botită în fundul buzunarului. Deslușirea nu era de prisos, că, pe același rond de la intrarea în pădurice, mai erau patru-cinci localuri, toate la fel, cu aceeași firmă „Nunți și ospețe" repetată pe vile și pe chioșcuri acoperite cu verdeață ispititoare. Cînd sosi nunta lui Belizarie, salonul ei nu era încă liber, și pînă una alta se duseseră cu toții să se plimbe în jurul lacului din Vincennes, acel Bois de Boulogne al săracilor. Sumedenie de alte nunți, sătule sau așezate să benchetuiască la aer curat, împrăștiau pe verdeața pajiștilor găteli albe, haine negre și uniforme; într-adevăr, totdeauna se găsește, la sărbători din astea, și cîte un liecan, un militar sau vreun încazarmat în tunică. Toți rîdeau, cîntau, petreceau, se îndopau, urmărindu-se, jucînd hore și cadriluri în jurul caterincilor. Bărbații își puseseră pălării de femei, femeile pălării de bărbați. După gardurile vii, zăreai cum unii se jucau de-a baba oarba numai în jiletcă, perechi care se sărutau sau cîte o domnișoară de onoare potrivind la rochia miresei volanele descusute. O, rochiile acelea albe, scrobite, cu ce bucurie le lăsau bietele fete să

se tîrîie pe pajiști, închipuindu-și că, pentru o zi, sînt cucoane elegante.

Belizarie și nuntașii lui se plimbau melancolic în colbul și zgomotul serbării cîmpenești de nuntă, se îndopau cu pesmeți și cu biscuiți, așteptînd mult doritul ospăț. Desigur, nu le lipsea nimic din tot ce trebuie veselici, după cum se va vedea numaidecît, dar, deocamdată, foamea le paraliza orice expansiune. În sfîrșit, unul din membrii tribului Belizarie, trimis în recunoaștere, veni să dea de știre că totu-i gata, că nu le mai rămînea decît să se așeze la masă, și se întoarseră repede la restaurant.

Masa era pusă într-o sală mare, despărțită prin pereți mobili, cu zugrăveală spălăcită, împodobiți cu policieli și oglinzi, toate la fel. Se auzea foarte bine tot ce se petrecea dintr-o încăpere într-alta, rîsetele, clinchetul paharelor, și cum erau strigați chelnerii, și clopoțelele nerăbdătoare. Aburul cald care domnea înăuntru și grădiniță sădită într-o rețea de pătrate sub ferestre te făceau să crezi că ești în vreun mare stabiliment de băi. Aici, ca și la primărie, oaspeții fură cuprinși întîi de un respect plin de teamă în fața mesei mari întinse, împodobită la amîndouă capetele cu un buchet de lămîiță artificială, cu mîncăruri neînchipuit de garnisite și cu cofeturi verzi și trandafirii, toate neschimbate de veacuri, pregătite pentru nunți permanente, punctate de generații de muște, care mai veneau și acum să se așeze, cu toate că le alungau chelnerii cu șervetele lor. În așteptarea doamnei de Barancy, care nu mai sosea, nuntașii luară loc. Mirele vru să stea lîngă nevasta lui, dar sora din Nantes zise că asta nu se mai face, că nu se cuvine și că trebuie să se așeze unul în fața celuilalt. Ceea ce se și făcu, dar numai după o lungă dezbatere, în timpul căreia bătrînul Belizarie, întorcîndu-se către noua lui noră, o întrebă cu glas foarte neplăcut:

— Hei, dumneata, cum se face? Cum ai făcut cu domnul Weber?

Astfel interpelată, brutărița răspunse foarte liniștită că s-a măritat în satul ei, la o fermă, ba chiar a și servit la masă în ziua aceea. Așa că bătrînul rămase mofluz; dar nu era greu să vezi că familia Belizarie nu era mulțumită și că toată strălucirea prînzului nu putea să-i redea senină-

tatea. Însurîndu-se cel mai mare, înțărca vaca de muls a familiei, zbura cîștigul ei cel mai sigur.

La început, fiecare mîncă în tăcere, mai întîi fiindcă le ora o foame grozavă, apoi și dintr-o sfială pricinuită de domnii aceia care serveau în frac și pe care zadarnic încerca Belizarie să-i descreţească cu zîmbetul său bun. Ciudați oameni și chelnerii ăștia de periferie, ofiliți, nerușinați, cu bărbiile rase și favoriți lungi căzuți, lăsînd să li se vadă gura cu o expresie batjocoritoare, aspră, administrativă. Ai fi zis că-s prefecți destituiți și puși la treburi umilitoare. Era caraghios cu ce dispreț priveau ei pe toți bieții oameni nevoiași, poftiți la o nuntă cu cinci franci taxîmul. Uriașa cifră de cinci franci, pe care fiecare din oaspeți și-o repeta cu admirație și care-l învăluia într-o aureolă de lux pe acest Belizarie, în stare să cheltuiască o sută de franci dintr-o dată pentru masa lui de nuntă, insufla chelnerilor un adînc dispreț, vădit prin semnele ce-și făceau cu ochiul între ei, și o gravitate rece față de oaspeți.

Lîngă Belizarie sta unul din domnii ăștia, care-l dădeau gata, îl umpleau de o cumplită groază; altul, înfipt în față, la spatele nevestei lui, îl privea țintă așa de urît, încît bietul negustor, ca să scape de supravegherea aceasta, înhățase lista din stînga lui și o citea și o răscitea. Îți lua ochii lista asta! Printre unele cuvinte obișnuite, ușor de recunoscut, ca *raţe*, *napi*, *mușchi*, *fasole*, se iveau epitete mărețe ori ciudate, nume de orașe, de generali, de bătălii, *Marengo*, *Richelieu*, *Chateaubriand*, *Barigoule*, înaintea cărora Belizarie, ca toți ceilalți comeseni, rămînea uluit. Cînd te gîndești c-aveau să mănînce din toate acestea! Și închipuiți-vă mutra bieților oameni, cînd li se înfățișau două farfurii de supă: „bisc[1] sau cremă de Crécy"... două sticle de vin de Spania: „Xérès sau Pacaret?"..., ca la jocurile de societate unde ești pus s-alegi între două nume de flori sub care se ascund rămășaguri neprevăzute. Cum să se hotărască? Fiecare șovăia, apoi alegea la întîmplare. De altfel, alegerea n-avea nici o însemnătate, că-n amîndouă farfuriile era aceeași apă călduță și dulceagă, iar în cele două sticle, una și aceeași licoare galbenă și tulbure, o poșircă ciudată care-i amintea lui Jack de „măceșul" de la

[1] Ciorbă de raci.

gimnaziul Moronval. Comesenii își aruncau priviri speriate, pîndindu-și vecinii să vadă cum fac ei, care dintre numeroasele pahare de forme deosebite trebuie să-l întindă chelnerului. „Tovarășul" se descurca bînd totul în același pahar, cel mai mare. Oricum, de atîta stinghereală și grijă, prînzul-iluzie începea foarte rece. Mireasa risipi cea dintîi tulburarea aceasta caraghioasă. Minunata femeie, a cărei dreaptă judecată făcea numaidecît lumină, se îmbărbătă singură, vorbind cu copilul ei.

— Nu te sfii, puiule — îi zicea ea — nu te sfii, mănîncă de toate. Ne costă destul de scump ca să ne ospătăm.

Cuvîntul acesta plin de înțelepciune avu efect asupra adunării, și numaidecît un înspăimîntător zgomot de fălci și de rîsete făcu ocolul mesei, unde mai ales coșul cu pîine era foarte cerut. Numai tribul Belizarie nu se potrivea cu veselia generală. Cei tineri șușoteau, rînjind cu viclenie; bătrînul vorbea tare, cu glas tăios, pufnea de rîs în batjocoră privindu-și fiul, care-i arăta totuși mult respect și, peste masă, spunea miresei să aibă grijă de „farfuria tatii", de „paharul tatii". Cînd îi vedeai adunați acolo pe toți acei cumpliți Belizarie, hrăpăreți și făcînd cu ochiul, te întrebai cum putuse doamna Weber să-și scape bietul negustor de sub tirania lor. Fusese nevoie de toată vraja dragostei ca să împlinească această revoluție; dar acum era împlinită și femeia se simțea în stare să ia asupră-i marea răspundere, să înfrunte antipatiile, urile, șfichiuirile răutăcioase care-i dădeau tîrcoale în clipa aceea, fără s-o împiedice să le zîmbească tuturor cu fața-i latră, umplînd cum se cuvine farfuria băiatului ei: „Nu te sfii, puiule!" Ospățul începea să se înviorezе, cînd se auzi un foșnet de mătase, și ușa se deschise în lături ca să poată trece Ida de Barancy, grăbită, zîmbitoare, luîndu-ți vederea:

— Vă rog să mă iertați, oameni buni. Dar am avut o trăsură care nu mergea; și apoi e așa de departe! Credeam că n-o să mai ajung!

Își pusese cea mai frumoasă rochie, fericită că se îmbracă, fiindcă prilejurile de găteală îi lipseau de-o lună de cînd trăia la fiul ei. Făcu o impresie nemaipomenită. Felul cum se așeză lîngă Belizarie, cum își puse mănușile în pahar, cum făcu semn unui chelner să se apropie ca să-i dea lista umplu adunarea de admirație. Să fi văzut cum îi

învîrtea pe chelnerii ăştia, aşa de impunători şi plini de dispreţ. Recunoscuse pe unul dintre ei, cel care-l îngrozea pe Belizarie, fiindcă-l văzuse într-un restaurant de pe bulevard, unde supà uneori cu d'Argenton, ieşind de la teatru:

— Va să zică, aici eşti acuma?... Ei, ce-o să-mi dai?

Rîdea tare, îşi ridica braţele goale sub mîneca despicată, ca să-i fie mîinile mai albe, îşi scutura brăţările privindu-se în oglinda din faţă şi, cu vîrful degetelor, trimitea un salut fiului ei. Apoi ceru un scăunel, un sifon şi gheaţă ca cineva care ştie bine tot ce se găseşte într-un restaurant. Cînd vorbea, o tăcere adîncă se lăsa în jurul mesei, ca şi la începutul prînzului. Afară de tinerii Belizarie, adînciţi în contemplarea brăţărilor Idei, pe care le pipăiau cu ochii lor lucioşi, parcă le-ar fi preţăluit, fiecare se mişca şi vorbea tot atît de greu ca la început cînd îi stinghereau chelnerii. Nici Jack nu era dispus să însufleţească petrecerea. Toate serbările acestea de nuntă îl făceau să viseze la iubire şi la viitor, şi nu-i mai păsa de tot ce-l înconjoară.

— Ei, asta-i! Dar ştiţi că nu-i prea vesel aici!... zise deodată Ida de Barancy, după ce se bucură de uşorul ei triumf. Haide, Bel, un pic de voioşie, ce dracu! Mai întîi, ia staţi... Se ridică, îşi luă farfuria într-o mînă, paharul în cealaltă: Cer să-mi schimb locul cu doamna Belizarie... Sînt sigură că bărbatul ei n-o să se plîngă.

Şi-l schimbă cu atîta drăgălăşenie şi bunăvoinţă, propunerea aceasta îl umplu pe Belizarie de atîta bucurie, micul Weber urlă aşa de tare cînd maică-sa îl luă de pe scaunul lui, încît stinghereala în care comesenii îşi frămîntau zgomotos furculiţele se risipi pentru totdeauna, şi ospăţul ajunse un adevărat ospăţ de nuntă. Fiecare mîncă sau mai degrabă îşi închipui că mănîncă. Chelnerii făcură de nu mai ştiu cîte ori ocolul mesei, săvîrşind minuni de scamatorie, servind douăzeci de persoane dintr-o singură raţă şi un singur pui, împărţind cu atîta dibăcie, încît era pentru toţi, ba chiar mai puteau lua o dată. D-apoi mazărea gătită englezeşte, căzînd ca grindina pe farfurii, şi fasolea pregătită tot englezeşte pe un colţ de masă, cu sare, piper şi un pic de unt (şi ce unt!), toate amestecate de un chelner care zîmbea arţăgos, învîrtind mîncarea nesănătoasă! Dar mai frumos decît toate a fost sosirea şampaniei. Afară de Ida de Barancy, care băuse multă în viaţa ei, toţi cei de faţă nu

cunoşteau vinul ăsta vrăjit decît după nume, şi chiar numai cuvîntul şampanie însemna pentru ei bogăţii, budoare, petreceri cu femei. Vorbeau de ea încet, o aşteptau, o pîndeau. În sfîrşit, la desert se ivi un chelner ţinînd o sticlă cu tichie de argint, pe care se pregăti să i-o scoată cu cleştele. La gestul de a-şi astupa urechile al nervoasei Ida, care nu scăpa niciodată un efect, o poză, nimic din ce putea să-i pună farmecul în evidenţă, toate celelalte femei se pregătiră şi ele pentru o detunătură grozavă. N-a fost nimic! Dopul ieşi foarte firesc, fără explozie, ca toate dopurile din lume, şi îndată chelnerul, cu sticla în sus, se repezi în jurul mesei, alergînd şi spunînd foarte repede: „Şampanie... şampanie... şampanie..." Cupele i se întindeau în cale, pe cînd el făcea de rîndul ăsta minunea sticlei nesecate. A fost spumă pentru douăzeci de persoane, o mică fierbere acră la fundul paharului pe care toţi o sorbiră cu respect; ba chiar trebuie să credem că, după scamatorie, tot mai rămăsese, fiindcă Jack, care-şi avea locul în faţa uşii, văzu cum chelnerul, plecînd, deşartă gîtul sticlei într-al lui. Oricum, vraja cuvîntului şampanie e aşa de mare, e atîta veselie franceză în cel mai mic strop de spumă, încît din clipa aceea o însufleţire uimitoare cuprinse comesenii. Ai lui Belizarie se arătau nemaipomenit de hrăpăreţi. Luau tot ce era pe masă, vîrau tot ce puteau în buzunare — portocale, bomboane învelite în hîrtie, pesmeciori rîncezi — spunînd că-i mai bine să le ia ei decît să le lase chelnerilor. Deodată, în rîsetele şi-n şoaptele tuturor, i se dădu doamnei Belizarie o farfurie cu bomboane de păcăleală, împodobită cu copilaşul de zahăr trandafiriu şi albastru care se oferă totdeauna miresei la asemenea petreceri; dar micul Weber, cu frizura lui mare, era acolo ca s-o împiedice pe femeia aceasta de treabă să se supere de gluma tradiţională. Rise mai tare decît toţi, în timp ce Belizarie se înroşea, se înroşea...

Pe urmă veni rîndul cîntecelor. Tovarăşul se ridică cel dintîi, porunci cu o privire să se facă tăcere şi, cu mîna pe inimă, intonă cu glas plin de simţire şi răguşit un cîntec popular de la '48: *Lui Dumnezeu îi place munca.*

Copiii lui Dumnezeu, al lumii creator,
Muncind să îndeplinească toţi meseria lor...

Mare ticălos, chiriaşul ăsta! Se pricepea el bine ce trebuie să cînte ca să cucerească vrednica pereche pe lîngă care se aciuase. Dar, ca să nu lase adunarea cu o impresie aşa de gravă, îndată după *Lui Dumnezeu îi place munca*, începu ceva mai vesel:

La Charonne, face să intri,
Să-i tragi o duşcă la „Savard"...

Ştia sute de-astea. Grozav tovarăş aveau să aibă domnul şi doamna Belizarie! Ce seri încîntătoare vor mai petrece în strada Panoyaux! Deocamdată, chelnerii băgaseră de seamă, fără îndoială, sfeterisirile săvîrşite de ghearele tribului Belizarie; aşa că într-o clipită, totul pieri de pe masă. Se sfîrşise! Comesenii se priviră încremeniţi. Deasupra lor, în jurul lor, răsuna un chef înspăimîntător. Lumea cînta, juca, şi podelele duduiau puternic în tact. „Dac-am juca şi noi!" Dă, dar muzica-i scumpă. Cineva propuse s-o folosească pe cea care venea din toate părţile. Din păcate, cadrilurile, polcile, mazurcile şi şotişurile îşi amestecau aşa de bine avîntul în tămbălăul de viori şi de trompete, că nu se mai înţelegea nimic.

— Ah, de-am avea un pian! oftă Ida de Barancy, fluturîndu-şi degetele pe toate mobilele, de parcă ştia să cînte.

Doamna Belizarie ar fi vrut şi ea să joace, dar nu-i îngăduise bărbatului ei nici o cheltuială suplimentară, ceea ce nu-l împiedică pe negustor să dispară cu chiriaşul lui şi să se întoarcă, peste cinci minute, însoţit de un fel de lăutar de sat, care se aşeză pe o mică estradă înjghebată în grabă, cu o sticlă la picioare şi vioara bine rezemată de braţ... şi dă-i înainte cu muzica, pînă mîine dimineaţă, dacă vreţi! Rusticul lăutar care striga: „La loc pentru cadril!" cu un puternic accent din Berry, prevederea femeilor ce-şi legau mijlocul cu o batistă răsucită să-l apere de mîinile dănţuitorilor, paşii jocului din Auvergne pe care doamna Belizarie îi amesteca în toate figurile cadrilului răspîndeau în salonul crîşmei de periferie cu poleituri o mireasmă de serbare cîmpenească. Era într-adevăr periferia, linia intermediară unde tradiţiile ţărăneşti şi moravurile pariziene se întîlnesc amestecîndu-se. Numai Ida cu Jack

al ei părea rătăcită, căzută din vreo sferă mai înaltă în mijlocul mahalalei; și totuși, prea-i plăcea, ca să nu dea de bănuit că regăsește acolo, cu toate ifosele ei de noblețe, unele urme dintr-un trai mai de demult, oarecare împrospătare a tinereții, datorită unor îndepărtate amintiri. Rîdea, se zbătea, înjgheba hore, dansul brutarilor, cadriluri încrucișate, un cotilion; iar foșnetul rochiei de mătase și clinchetul brățărilor ei lăsau în sufletul celor de față o adîncă impresie de admirație sau de gelozie.

Așa că nunta lui Belizarie era foarte veselă. Chiar mirele, fericit că-și întrebuințează picioarele noi, încurca cu înflăcărare toate figurile cadrilului. În saloanele vecine, lumea asculta spunînd: „Ce bine mai petrec!“ Veneau să-i privească prin ușa crăpată într-una de chelnerii care umblau cu castroane pline cu vin îndulcit. Peste puțin, cum se întîmplă totdeauna la asemenea petreceri, începură să se strecoare și nepoftiți printre nuntași, al căror număr sporea într-un chip neobișnuit. Toată gloata aceea sărea, striga și, mai ales, bea peste măsură de mult, iar doamna Belizarie ar fi fost tare îngrijorată dacă brutarul, stăpînul ei, n-ar fi declarat că ia asupra lui toate cheltuielile balului. În răstimp se apropiau zorile. Micul Weber sforăia de mult, întins pe o bancă, înfășurat în șalul maică-si. Jack îi și făcuse Idei nenumărate semne, dar ea se prefăcea că nu pricepe, răpită de plăcerea pe care firea-i fericită știa s-o culeagă oriunde se găsea în jurul ei. Parcă era un tată bătrîn cercînd să-și scoată fata de la o serată.

— Haidem, e tîrziu!

Ea trecea, învîrtindu-se, la brațul oricui:

— Numaidecît... Așteaptă!

Dar balul lua o întorsătură nebunatică și desfrînată, pe care el o găsea nepotrivită pentru maică-sa. Chiriașul începea să facă prostii și, printre cuviincioasele jocuri ale fostei doamne Weber, încerca și cîte un „cavaler singur“ în mîini și fără să lase luleaua din gură. Jack izbuti să-și prindă mama din zbor, s-o învelească în mantia ei cu glugă și s-o suie în cea din urmă birjă rătăcită pe drum. În urma lor, soții Belizarie nu întîrziară să plece și ei, părăsindu-și voioșii invitați. La ceasul ăsta de dimineață nu era încă nici un tren și nici un autobuz. Noii căsătoriți hotărîră să se întoarcă pe jos, prin pădurica Vincennes, Belizarie

ducînd copilul pe umăr şi ţinîndu-şi nevasta de braţ. Le plăcea răcoarea după înăbuşeala din restaurant, a cărui înfăţişare era, de altfel, jalnică în faptul zilei. Grădiniţa ticsită de sticle goale, de hîrdaie în care se spălau paharele se ivea într-un crîmpei de întuneric, presărată cu bucăţi de văluri smulse din rochiile dănţuitoarelor de călciiele cavalerilor. Pe cînd la parter se mai auzeau cîteva scripci, chelnerii, năuciţi, somnoroşi, dar tot batjocoritori, deschideau ferestrele de la etajul întîi, băteau covoarele, stropeau scîndurile, începeau să aşeze iar un decor nou pentru reprezentaţia următoare. Oamenii frînţi de oboseală, galbeni la faţă, cu ochi încercănaţi, cereau să li se aducă trăsuri sau adormeau pe băncile de la uşă, aşteptînd cel dintîi tren. La tejghea, certuri pentru plata socotelilor, scene de familie, gîlceavă, încăierări. Domnul şi doamna Belizarie fură curînd departe de victimele acestea ale petrecerii. Fericiţi, zdraveni, puternici, cu capul sus, apucaseră cu pas grăbit pe un drum mai scurt, plin de rouă, de ciripitul păsărilor, de vuietele înăbuşite ale dimineţii, şi se întoarseră la Paris străbătînd bulevardele largi din Bel-Air, adumbrite de salcîmi înfloriţi. Straşnică depărtare, dar calea nu li se păru lungă. Copilul dormi tot timpul, rezemîndu-şi cu încredere capul mare pe pieptul negustorului, şi nu se deşteptă nici cînd îl aşezară în leagănu-i de nuiele, după ce ajunseră acasă pe la şase dimineaţa. Doamna Belizarie îşi scoase îndată frumoasa rochie indigo şi boneta cu flori şi-şi puse iar şorţul cel mare, albastru, cu pieptar. Pentru ea nu era duminică. Pîinea se cere şi-n ziua asta ca şi-n celelalte. Aşa că-şi începu repede cursa, şi pe cînd copilul şi omul ei dormeau duşi colo sus, vrednica femeie îşi arunca răsunătorul „Pîinea!" la toate uşile mușteriilor, cu un fel de vitejească mulţumire, ca şi cum chiar din clipa aceea ar fi început să răscumpere toate cheltuielile măreţei nunţi.

Nu le-a trebuit multă vreme noilor căsătoriţi ca să bage de seamă că noul chiriaş nu-i destoinic şi ce proastă treabă făcuseră luîndu-l ca tovarăş. Chiar la masa de nuntă Belizarie avusese prilejul să constate că individul trage vîrtos la măsea. După o săptămînă se încredinţase şi de toate celelalte vicii ale lui, întreţinute de o lene cu neputinţă de vindecat, intrată în carnea acestui om ca jegul şi care-i

ruginise pentru totdeauna puterea de muncă. De meserie, chiriașul era lăcătuș, dar de cînd lumea, nimeni nu-și amintea să-l fi văzut lucrînd, deși nu se arăta niciodată fără ciocan pe umăr și șorțul de piele făcut sul la subsuoară. Șorțul ăsta, pe care nu-l desfăcea niciodată, îi slujea drept pernă de mai multe ori pe zi, cînd, ieșind dintr-o crîșmă unde poposise cam mult, simțea nevoia să doarmă pe o bancă de pe bulevardele mărginașe sau pe vreun șantier unde se dărîma. Cît despre ciocan, nu era decît un semn distinctiv și nimic altceva; îl purta, după cum Agricultura, în piețile publice, își ține cornul belșugului fără a lăsa vreodată să-i cadă ceva din el. În toate diminețile, înainte de plecare, spunea rotindu-l: „Mă duc să caut de lucru...“ Dar pesemne că gestul lui, felul cum vorbea în barba-i sălbatică, rotindu-și ochii scînteietori, speriau lucrul, că niciodată nu-l întîlnea în drum, și chiriașul își pierdea vremea învîrtindu-se prin mahalale dintr-o crîșmă într-alta, „umblînd ca pantera“, cum zic muncitorii parizieni, făcînd aluzie, fără îndoială, la mersul de colo pînă colo al fiarelor închise în cușcă, pe care le văd în plimbările lor de duminică prin Grădina Plantelor.

Belizarie și nevastă-sa avură întîi răbdare. Înfățișarea îngîmfată a chiriașului le cam insufla respect; și apoi cînta așa de frumos: „Lui Dumnezeu îi place munca!“ Dar cum, la urma urmei, mînca cu mare poftă, noii căsătoriți, care trudeau de dimineață pînă seara, pe cînd celălalt „umbla ca pantera“ toată săptămîna și nu aducea niciodată nimic în ziua Sfintei Plăți, începură să se plictisească. Doamna Belizarie fu de părere să-l dea afară pur și simplu, să-l înapoieze străzii, mormanului de gunoi de unde trebuie să-l fi ridicat vînzătorul, în dorința de-a avea un chiriaș. Dar Belizarie, care, bucurîndu-se de o fericire deplină în căsnicie și-n pantofii lui noi, se făcuse și mai bun, o rugă fierbinte pe nevastă-sa să mai aibă răbdare.

— Mai știi — zicea el — poate să-l putem îndrepta, să-l schimbăm!

Se înțeleseră deci că, de cîte ori Ribarot s-o întoarce ținîndu-se de pereți, vorbind anevoie, să nu-i dea demîncare, ceea ce însemna o mare pedeapsă pentru bețiv, căruia, prin legea firii, îi era și mai foame în zilele acelea decît în celelalte. Ce mai caraghioslîc să-l vezi cum se străduia să stea

drept și să salute, fără să deschidă gura. Dar brutăriţa era înzestrată cu o agerime neobișnuită, și adesea, servind supa cu polonicul, cînd chiriașul își întindea farfuria, îl lua la rost:

— Nu ţi-e ruşine să vii la masă în halul ăsta?... Că iar eşti cu chef, las' că văd eu bine.

— Crezi?... spunea Belizarie. Parcă nu mi se pare...

— Bine, bine, ştiu eu ce ştiu... Haide, în picioare! La culcare, şi mai repejor!

Chiriaşul se ridica, își lua ciocanul și șorțul, bîiguind cîteva vorbe de rugă smerită sau de demnitate, cu o privire deznădăjduită spre ciorba ce aburea, apoi pleca să se culce ca un cîine în cotlonul unde stătuse Belizarie înainte de nuntă. Nu era rău la beţie, şi sub barba lui stufoasă, murdară și bătăioasă se ascundea o față de copil stricat și moliu. După ce se ducea:

— Ei, haide — zicea negustorul, ţuguindu-şi buzele groase — haide, oricum, dă-i puţină ciorbă.

— Ehei! Știu bine... tu, dacă te-aș asculta...

— Numai o dată... Haide!

Nevasta se mai împotrivea o clipă, cu indignarea femeii din popor care munceşte ca un bărbat, împotriva bărbatului care nu face nimic; dar pînă la urmă se îndupleca totdeauna, și Belizarie pornea să-i ducă triumfător o farfurie plină cu ciorbă chiriașului, în cotlonul lui. Se întorcea foarte mișcat.

— Ei, ce-a zis?

— Știi, zău, mi-e milă cînd îl văd aşa de mîhnit. Spune că bea de inimă rea, fiindcă nu găseşte de lucru și stă pe spinarea noastră.

— Da' ce-l împiedică să găsească de lucru?

— Spune că nu-l vrea nimeni, că n-are haine curate, și dac-ar putea să se mai înţolească...

— Foarte-ţi mulţumesc, m-am săturat să-l tot înţolesc... Da' redingota de la nuntă pe care i-ai făcut-o fără să-mi spui nimic, de ce a vîndut-o?

Atunci nu mai avea ce să-i răspundă. Totuşi, oamenii ăştia buni mai făcură o sforţare şi-i cumpărară lui Ribarot o bluză de lucru, o salopetă. Într-o bună dimineaţă porni cu rufe proaspăt spălate, cu nodul la cravată făcut de doamna Belizarie, și nu se mai arătă o săptămînă, după

care-l găsiră adormit în cotlonul lui, despuiat de mai toate hainele, scăpîndu-și din prăpăd numai ciocanul și veșnicul șorț de piele. După mai multe feste din astea, nu mai așteptau decît prilejul să scape de omul care se vîrîse la ei și, în loc să le fie o ușurare în gospodărie, ajungea o foarte grea povară. Chiar Belizarie era nevoit s-o recunoască, și deseori se ducea să se plîngă de Ribarot prietenului său Jack, mai în măsură ca oricine să-i înțeleagă necazul, fiindcă și el își luase un tovarăș strașnic de supărător, dar un tovarăș de care nu se putea plînge. Prea-l iubea mult!...

VII

Ida se plictisește

Cea dintîi vizită a doamnei de Barancy la Etiolles pricinui lui Jack multă bucurie și totodată o mare îngrijorare. Era mîndru de maică-sa, recucerită, dar o știa așa de zvăpăiată, așa de guralivă și așa de nesocotită în gesturi și-n vorbe! Se temea de judecata Ceciliei, de strălfulgerarea aceea neprevăzută, de felul cum mințile tinere ghicesc atît de repede și atît de necruțător lucruri pe care nu le cunosc. Primele clipe ale întrevederii îl mai liniștiră puțin. Afară de glasul îngîmfat cu care Ida îi zise Ceciliei „fiica mea", aruncîndu-și brațele de gîtul ei, totul se petrecu mulțumitor; dar cînd, sub înrîurirea unui prînz bun, doamna de Barancy își pierdu înfățișarea gravă pentru a regăsi veselia ușoară a fetei care rîde ca să-și arate dinții, cînd prinse a-și depăna istorisirile nesăbuite, Jack simți că-l apucă iar frica. Bucuria și emoția o făceau să se gîndească la întîmplări îndrăznețe, uimindu-și neîncetat ascultătorii. Vorbeau despre rudele pe care domnul Rivals le avea în Pirinei.

— A, da, Pirineii! ofta ea. Gavarni, puhoaiele, marea de gheață... Am călătorit pe acolo acum cincisprezece ani, cu un prieten al familiei mele, ducele de Cassarès, un spaniol; uite, chiar fratele generalului... Ce trăsnit, cînd mă gîndesc!... De douăzeci de ori era să mă facă să-mi rup gîtul! Închipuiți-vă că mergeam în caleașcă cu patru cai,

mînați în goana mare de doi poștalioni, și plină de șampanie! De altfel, era un original fără pereche ducele ăsta... L-am cunoscut la Biarritz, într-un chip așa de hazliu!

Apoi Cecilia, zicînd că-i place nespus de mult marea:

— Ah, mititico dragă, s-o fi văzut cum am văzut-o eu, lîngă Palma, într-o noapte pe furtună... Eram în salonul vaporului cu căpitanul, un individ grosolan care voia să bea punci cu sila... Eu nu voiam... Atunci nemernicul se face foc, deschide ferestruica din spate, mă apucă uite-așa de ceafă, că era un bărbat foarte puternic, și m-a ținut aplecată deasupra apei, în ploaie, în spumă și-n fulgere... Era îngrozitor!

Jack se străduia din răsputeri să taie la jumătate primejdioasele-i povestiri, dar ele începeau iar din cîte un capăt, asemenea reptilelor, la care toate bucățile rupte rămîn pline de viață și se zbat oricît le-ai ciopîrți. Dar Cecilia arăta aceleași afectuos respect față de mama prietenului ei, cam îngrijorată numai că-l vede pe Jack așa de neliniștit în dimineața aceea. Ce simți nenorocitul, cînd, în clipa lecției, o auzi pe fată spunînd maicăi-si: „Dacă ne-am coborî în grădină?" Nimic mai firesc; dar gîndul c-aveau să fie singure amîndouă îl umplu de o groază nespusă. Ce-o să-i mai povestească, Dumnezeule?... Pe cînd doctorul îi explica, Jack le privea cum pășesc alături pe aleea din livadă: Cecilia, subțire, zveltă, cumpătată în gesturi, ca toate femeile într-adevăr elegante, mîngîind cu rochia ei trandafirie cimbrul înflorit de pe margini; Ida, impunătoare, tot frumoasă, dar prea gătită, prea zvăpăiată. Cu o „tocă" de pene, rămășiță din fostele-i toalete, zburda, făcea pe fetița, apoi deodată se oprea și, cu un gest larg, își rotea umbrela deschisă. Se vedea că sporovăiește numai ea; și ascultînd-o, Cecilia își ridica din cînd în cînd frumoasa-i față spre fereastra unde se iveau, alături, capul cîrlionțat al elevului și părul alb al profesorului. Pentru întîia dată, Jack găsi că lecția e tare lungă și răsuflă ușurat numai cînd putu cutreiera cărările pădurii, cu logodnica ușor rezemată de brațul lui. Cunoașteți minunatul avînt pe care pînza îl dă luntrei și o face să zboare spintecînd apa și vîntul? Așa se simțea și îndrăgostitul, cu brațul Ceciliei sub al său; era sigur atunci că va trece biruitor peste toate

greutățile vieții, peste toate piedicile carierei pentru care se pregătea, ajutat de-o înrîurire binefăcătoare ce plutea deasupra lui, în tainicile sfere unde soarta își suflă furtunile. Dar în ziua aceea, prezența maică-si îi tulbura încîntătorul simțămînt. Ida nu pricepea nimic din dragoste, o vedea caraghios de sentimentală sau, de nu, sub forma unui joc în patru: doi bărbați și două femei. Arătînd doctorului îndrăgostiții, chicotea cu vicleníe, scotea cîte un „hm!... hm!...“ sau se sprijinea de brațul lui, cu lungi suspine pline de tîlc. „Ah, doctore, frumoasă-i tinerețea!“ Dar culmea erau susceptibilitățile care o apucau deodată cu privire la buna-cuviință; îi chema pe tineri, găsea că se îndepărtează prea mult: „Copii, nu mergeți așa departe... să vă vedem!“ Și clipea ciudat de semnificativ.

De vreo două-trei ori, Jack îl surprinse pe doctor strîmbîndu-se. Desigur, îl plictisea. Oricum, pădurea era așa de frumoasă, Cecilia așa de neasmuit de afectuoasă, cuvintele pe care și le spuneau se amestecau așa de bine cu zumzetul albinelor, cu bîzîitul învolburat al musculițelor din vîrful stejarilor, cu freamătul cuiburilor și al pîraielor printre frunze, încît, pe nesimțite, bietul băiat uită pînă la urmă de cumplitul său tovarăș. Dar cu Ida nu erai liniștit multă vreme; trebuia totdeauna să te aștepți la o izbucnire. Se opriră cu toții o clipă la pădurar. Văzîndu-și fosta stăpînă, mătușa Archambauld nu știa ce să-i mai facă de bucurie, nu întrebă însă nimic de „domnu“, de care, cu bunul ei simț țărănesc, înțelesese bine că nu trebuie să vorbească. Dar întîlnirea cu această femeie de treabă, atîta vreme amestecată în viața lor comună, a fost o nenorocire pentru fosta doamnă d'Argenton. Fără să se atingă de gustarea pe care mătușa o pregătea grăbită în sală, se ridică deodată, ieși repede și apucă singură pe drumul spre „Aniniș“, mergînd cu pași mari, ca și cum ar fi chemat-o cineva. Voia să revadă „*Parva domus*“.

Turnulețul casei era mai mult ca oricînd acoperit cu viță sălbatică și cu iederă, care-l închideau, îl fereau de la temelie pînă-n vîrf. Hirsch lipsea, pesemne, că toate obloanele erau trase, și tăcerea se lăsase peste grădină, unde seara se înverzea fără nici o urmă de pași. Ida se opri o clipă, ascultă tot ce-i povesteau pietrele acelea mute, dar așa de elocvente, apoi rupse o creangă de clematită, care

arunca dincolo de zid mii și mii de steluțe albe, și o mirosi îndelung, cu ochii închiși, stînd jos pe-o treaptă.

— Ce ai? o întrebă foarte îngrijorat Jack, care o căuta de cîteva clipe.

Ea-i răspunse, cu fața scăldată în lacrimi:

— Nu-i nimic... Puțină emoție... Am îngropat aici atîtea lucruri.

Ce-i drept, cu tăcuta-i melancolie, cu inscripția latinească deasupra porții, căsuța semăna cu un cavou. Ida își șterse ochii, dar pînă seara îi pieri veselia. În zadar Cecilia, căreia i se spusese că doamna d'Argenton s-a despărțit de bărbatul ei, încercă s-o facă să uite, prin atenții afectuoase, această dureroasă impresie, în zadar căuta Jack să-i trezească interesul pentru frumoasele-i planuri de viitor, ca să-i abată gîndul de la trecut.

— Vezi tu, copilul meu — îi zicea ea, întorcîndu-se seara spre gara Evry — n-am să te însoțesc adesea aici. M-a durut prea mult; rana-i încă prea vie.

Glasul îi tremura vorbind. Va să zică, după tot ce-i făcuse omul acela, după umilirile și insultele pe care le îndurase lîngă el, tot îl mai iubea.

Trecură cîteva duminici, fără ca Ida să mai vină la Etiolles; și de atunci Jack fu nevoit să-și împartă ziua de odihnă, dînd o jumătate Ceciliei, dar lipsindu-se de ce era mai frumos cînd se întîlneau — de plimbările prin pădure, de plăcutele convorbiri în amurg, pe banca țărănească din livadă — pentru a se întoarce la Paris să stea la masă cu maică-sa. Lua cîte un tren de după-amiază, gol și peste măsură de încins, trecînd din liniștea pădurii în forfota duminicilor de la periferie. Omnibuzele încărcate, trotuarele năpădite de măsuțele cafenelelor, la care familii întregi, tată, mamă și copii, se așezau cu halbe de bere și gazete ilustrate în față, norod cu nasu-n vînt și căscînd gura la un balon mare, galben ce se ridica deasupra uzinei de gaz, toată învălmășeala aceasta se deosebea atîta de ceea ce părăsise, încît băiatul rămînea buimăcit și îndurerat. În strada Panoyaux, mai pustie, regăsea obiceiuri de provincie, jocuri de volan[1] în fața ușilor, iar în curtea marii clădiri tăcute, portarul cu cîțiva vecini ședeau pe scaune

[1] Bucată de plută împodobită cu pene ce se aruncă în sus ca o rachetă.

bucurîndu-se de răcoarea pe care o întreţineau stropind des cu pîlnia. De obicei, cînd sosea Jack, maică-sa sta de vorbă pe coridor cu soţii Levindré. Belizarie şi nevasta lui, care ieşeau regulat în fiecare duminică, de la amiază pînă la miezul nopţii, ar fi dorit s-o ia şi pe doamna de Barancy, dar ea se ruşina să se arate cu aceşti bieţi oameni şi, de altfel, îi plăcea mult mai mult tovărăşia acestei perechi de leneşi, care îndrugau palavre. Nevasta lui Levindré, croitoreasă de meserie, ca să se apuce de lucru, aştepta de doi ani să poată cumpăra o maşină de cusut, ce costa şase sute de franci; şase sute de franci, nici un ban mai puţin! Cît despre bărbat, cîndva giuvaergiu cu prăvălie, declara că nu vrea să muncească decît pe cont propriu. Cîteva ajutoare, adunate pe ici pe colo de la rudele unuia sau altuia, întreţineau de bine de rău trista căsnicie, adevărat cuib de ură, de răzvrătiri, de cîrteală împotriva oamenilor. Cu aceşti declasaţi, Ida se înţelegea de minune, se înduioşa de necazurile lor, o încîntau admiraţia şi linguşelile risipite de indivizii aceştia, care nădăjduiau să le dea cei şase sute de franci pentru maşina de cusut, ori suma trebuitoare pentru cumpărarea unei prăvălii; fiindcă le spusese că deocamdată e strîmtorată, dar că n-avea decît să vrea ca să fie iar foarte bogată. Întunecosul şi înăbuşitorul coridor auzea atîtea destăinuiri, atîtea suspine:

— Ah, doamnă Levindré!...

— Ah, doamnă de Barancy!...

Şi domnul Levindré, care născocise un întreg sistem politic, îl desfăşura în fraze zornăitoare, în timp ce din cotlonul unde chiriaşul dormea după beţie, răzbătea un sforăit răsunător şi monoton. Dar şi soţii Levindré se duceau uneori duminica la rude şi la prieteni, ceea ce le economisea o masă. În zilele acelea, ca să fugă de plictiseală şi de melancolia singurătăţii, Ida cobora în săliţa de lectură a doamnei Levêque, unde Jack ştia dinainte c-avea s-o găsească.

Prăvălioara asta cam deocheată, plină de cărţi cu cotorul verde şi mirosind a mucegai, era cu desăvîrşire tiesită de broşuri, ziare ilustrate, vechi de două săptămîni, gazete de cinci bani pentru soldaţi, foi cu desene de modă înşirate în vitrină, şi primea puţin aer şi lumină numai pe uşa deschisă, care-şi flutura şi ea, prinse pe geamuri, tot felul de hîrtii colorate. Aici trăia o femeie bătrînă, nespus

de bătrînă, înfumurată și murdară, care-și petrecea timpul făcînd un fel de împletitură din panglici colorate ce împodobea punguțele de mînă ale bunicelor noastre. Pare-se că doamna Levêque cunoscuse zile mai bune și, sub primul Imperiu, tatăl ei fusese om cu vază, vreun ușier la curte sau portar la un palat.

— Sînt fina ducelui de Dantzick... spunea ea Idei, cu îngîmfare.

Era una din vechile apărătoare ale lucrurilor dispărute, cum nu se mai găsesc decît în cartierele mărginașe, unde Parisul le aruncă zilnic în fluxu-i neîncetat. La fel cu prăvălia-i colbăită, cu cărțile cu cotor de lustrină, toate desperecheate sau rupte, conversația ei era plină de măreții romanțioase și despoleite. Feeria magicei domnii, din care nu văzuse decît sfîrșitul, îi lăsase în ochi o strălucire orbitoare, și numai felul cum zicea „domnii mareșali" făcea cîte un alai de panașe, de broderii, de eghileți și de pălării tivite cu hermină albă. D-apoi anecdotele despre Iosefina și răspunsurile mareșalei Lefèvre! Era mai ales o istorie pe care doamna Levêque o povestea și mai bine, și mai adesea decît pe celelalte: focul de la ambasada Austriei, în noaptea faimosului bal dat de prințesa de Schwartzenberg. Toată viața îi rămăsese luminată de vîlvătaia acestui foc de pomină, și în flăcările lui vedea trecînd mareșalii sclipitori, doamnele în rochii cu talie înaltă, decoltate, pieptănate ca pe vremea romanilor și grecilor, iar împăratul, în frac verde și pantaloni scurți albi, ducînd în brațe, prin grădina învăpăiată, pe doamna de Schwartzenberg, leșinată. Cu patima ei pentru noblețe, Ida se simțea foarte bine lîngă bătrîna nebună. Și pe cînd ședeau acolo în maghernița întuneccasă, zornăind nume de duci și de marchizi, ca negustorii de vechituri alegînd alămuri sau giuvaeruri stricate, intra cîte un lucrător să cumpere o gazetă de cinci bani, sau cîte o femeie de rînd, nerăbdătoare să afle urmarea foiletonului cu surprize, venea să vadă dacă fascicola a și apărut, dădea zece bani, lipsindu-se de tutun dacă era bătrînă, de legătura de ridichi de la prînz dacă era tînără, ca să citească cu nesaț aventurile *Cocoșatului* sau ale lui *Monte-Cristo*, cu setea de lecturi romanțioase care stăpînește norodul din Paris. Din nenorocire, doamna Levêque avea nepoți croitori de livre e în foburgul Saint-Germain — „croitorii ne-

bilimii", cum spunea ea — care o pofteau la masă de două ori pe lună. Ca să-şi treacă duminica, doamna de Barancy nu mai avea decît ajutorul învechitei prăvălii literare a doamnei Levèque — un maldăr întreg de exemplare desperecheate, spălăcite, mînjite de toate degetele mahalalei şi păstrînd printre foile ce abia se mai ţineau firimituri de pîine sau pete de grăsime care dovedeau că fuseseră citite mîncînd. Povesteau cărţile acestea despre trîndăvia fetelor, despre hoinărelile tinerilor sau chiar despre pretenţii literare, fiindcă multe aveau pe margini însemnări cu creionul şi observaţii nesăbuite.

Ida şedea acolo la fereastră, copleşită şi fără vlagă, citindu-şi romanele pînă ce ameţea. Citea ca să nu se mai gîndească şi să nu-i pară rău. Nelalocul ei în casa aceea mare de muncitori, ferestrele harnice din faţă-i n-o îmbărbătau, n-o îmboldeau, ca pe Jack, la o muncă oarecare, ci-i pricinuiau o şi mai mare oboseală, un dezgust şi mai amar. Femeia veşnic tristă care cosea fără încetare la geamul ei, biata bătrînă care zicea: „Ferice de cine-i la ţară pe vremea asta"... îi sporeau plictiseala cu plîngerea lor mută sau rostită deschis. Cerul senin şi căldura verii făceau să i se pară şi mai posomorîte toate necazurile acestea, după cum lîncezeala duminicii, cînd se auzea numai clopotele de vecernie amestecate cu ciripit de rîndunele, o apăsa cu tăcerea şi cu liniştea ei. Şi îşi aducea aminte. Plimbările ei de altădată, drumuri cu trăsura, petreceri la ţară i se arătau, poleite de păreri de rău ca de un amurg pierit. Dar anii de la Etiolles, mai apropiaţi, îi pricinuiau cea mai vie rană. Ah, ce frumoasă viaţă, mesele voioase, strigătele celor ce soscau, veghile lungi pe terasa italiană, şi *El*, în picioare lîngă un stîlp, cu fruntea sus, cu braţul întins, recitînd la lumina lunii:

Eu cred în iubire, cum cred în Dumnezeu.

Unde era? Ce făcea? Cum de nu i-a scris de trei luni, de cînd n-are veşti de la ea? Atunci cartea-i cădea din mîini şi rămînea pe gînduri, cu privirea pierdută, pînă la întoarcerea fiului ei, pentru care încerca să zîmbească. Dar el ghicea îndată starea ei sufletească, după neorînduiala din odaie, după lipsă de îngrijire a femeii, odinioară aşa de co-

chetă și care acum tîra prin mansardă un capot spălăcit și sandale trîndave. Nimic nu era gata pentru masă:

— Vezi, n-am făcut nimic. E așa de cald. Te-apasă. Și-apoi sînt și așa de descurajată.

— De ce descurajată? Nu te simți bine cu mine? Te plictisești, nu-i așa?

— Nu, desigur, nu mă plictisesc... Cum să mă plictisesc cu tine, Jack dragul meu!

Și-l săruta cu patimă, încercînd să se agațe de el ca să iasă din prăpastia în care simțea că se afundă.

— Haide să mîncăm în oraș — zicea Jack. O să te mai distrezi.

Dar Idei îi lipsea suprema distracție de a se putea găti, de a-și putea scoate din dulap, unde rămîneau atîrnate, frumoasele rochii de altădată, prea cochete, prea ciudate pentru situația ei de acum, și al căror lux cerea trăsură sau cel puțin alt cartier. Se îmbrăca pe cît mai modest cu putință pentru plimbările acestea pe străzi sărăcăcioase. Oricum, în portul ei era ceva supărător — deschizătura corsajului, pieptănătura sau cutele mari ale fustelor de dedesubt — iar Jack se arăta înadins ca un om așezat și ocrotea cu toată gravitatea lui pe mama aceasta care bătea la ochi mai tare decît o iubită. Treceau printre șirurile lungi de mic-burghezi, de muncitori gătiți de duminică și mergînd cu pași mărunți, unii după alții, pe străzi și pe bulevarde cu firme pe care le cunoșteau literă cu literă — amestec de chipuri cinstite și de înfățișări caraghioase, de redingote ce urcă în gît, de șaluri ce coboară în spate, veșminte ieșite din modă, scoase numai în ziua de duminică, sinonimă cu odihnă și plimbare, și care umple tot orașul cu tropăitul și cu murmurul unei mulțimi scurgîndu-se de pretutindeni, ca după focuri de artificii. Într-adevăr, cam asemenea oboseală e și la sfîrșitul duminicii, gata întunecată de grijile de a doua zi. Jack și maică-sa urmau valul viu, se opreau la cîte un mic restaurant din Bagnolet sau din Romainville și mîncau plini de melancolie. Încercau să vorbească, să-și contopească puțin gîndurile, dar tocmai aici era marea greutate a vieții lor laolaltă. De atîta vreme de cînd trăiau departe unul de celălalt, soarta lor fusese mult prea diferită. Dacă delicatețea Idei se indigna de fața de masă grosolană a crîșmei, prost spălată de petele-i vechi de vin, dacă-și ștergea

cu dezgust paharul și tacîmul, Jack abia băga de seamă lipsurile acestea ale serviciului, deprins fiind de ani îndelungați cu toate mizeriile sărăciei. În schimb, mintea lui aleasă, inteligența-i tot mai vie din zi în zi se mirau de vulgaritatea maică-si, altădată lipsită de învățătură, dar cu instinct sigur, falsificată acum de îndelungata-i ședere printre rataţi. Avea fraze tip, un fel de-a vorbi împrumutat de la d'Argenton, un glas tăios și autoritar în toate discuțiile lor. „Eu... eu..." Așa începea totdeauna și isprăvea cu un gest dispreţuitor care însemna limpede: „Ce-mi bat eu capul să discut cu tine, biet muncitor amărît!"... Datorită minunii de asimilare care face ca după cîțiva ani de căsnicie bărbatul și nevasta să semene între ei, Jack se înspăimînta văzînd pe frumosul chip al maică-si expresii de-ale „inamicului", pînă și zîmbetul acela din colțul gurii, groaza copilăriei lui urgisite. Nici un sculptor, frămîntînd lutul supus, nu l-a frămîntat mai bine decît așa-zisul poet, chinuit de dorința de-a stăpîni, cînd a modelat-o pe declasata aceasta.

După-masă, una din plimbările care le plăceau mai mult, în serile lungi de vară, era grădina Buttes-Chaumont isprăvită de curînd, grădină uriașă și melancolică, înjghebată pe vechile înălțimi Montfaucon, împodobită cu grote, cu cascade, colonade, poduri, ripe și crînguri de pini ce se prăvăleau de-a lungul colnicului. Grădina avea ceva artificial și romanțios, care dădea Idei iluzia unui parc măreț. Își tîra cu desfătare rochia pe nisipul aleilor, admira desișurile cu arbori exotici, ruinele pe care și-ar fi scris bucuroasă numele. Apoi, după ce se plimbau de ajuns, urcau tocmai sus de tot să stea pe o bancă, de unde se vedea o minunată priveliște. Un Paris albăstrui, înecat în pulbere plutitoare și-n depărtări, se întindea la picioarele lor. O zăcătoare uriașă peste care se ridicau aburi calzi, vuiete nedesluşite. Colinele ce înconjoară cartierele alcătuiau în ceața aceea un fel de cerc imens, pe care Montmartre, dintr-o parte, Père-Lachaise dintr-alta, îl închideau la fostul Montfaucon.

Mai aproape de ei se desfășura priveliștea bucuriei populare. Pe aleile întortocheate, printre copacii aliniați, sădiți în grădină, negustorași în mare ținută se învîrteau în jurul muzicii, pe cînd sus, pe ce mai rămînea din vechile coline,

prin verdeaţa rară şi pămîntul cărămiziu, familii de muncitori, răsfirate ca o mare turmă pe coastele dealului, alergau, se tăvăleau, se dădeau de-a dura, înălţau zmeie mari, cu strigăte aruncate în văzduhul nespus de răsunător, peste capetele celor ce se plimbau. Lucru ciudat, grădina aceasta minunată, aşezată drept în mijlocul cartierului muncitoresc, o măgulire a Imperiului faţă de locuitorii din La Villette şi Belleville, li se părea acestora prea îngrijită, prea greblată, şi o părăseau pentru fostele lor colnice cu suişuri şi coborîşuri, mai povîrnite, mai cîmpeneşti. Ida privea hîrjonelile acestea, nu fără oarecare dispreţ, şi chiar acolo, înfăţişarea ei, capul sprijinit cu lîncezeală în palmă, desenele umbrelei pe nisip, toate spuneau: „Ce tare mă plictisesc!" Jack se simţea neîndemînatic în faţa acestei statornice melancolii; ar fi vrut să cunoască vreo familie de treabă, mai răsărită, unde maică-sa ar fi găsit femei cărora să le încredinţeze nimicurile ei. Odată i se păru că a găsit ce caută. Se aflau chiar în grădina Buttes-Chaumont, într-o duminică. Înaintea lor mergea un bătrîn ce părea a fi de la ţară, încovoiat, cu vestă neagră, însoţit de doi copii mici şi plecîndu-se spre ei cu bunăvoinţa şi neclintita răbdare pe care le au numai bunicii.

— Îl cunosc eu pe omul ăsta — zise Jack însoţitoarei lui. Da... da... Nu mă înşel... E chiar domnul Roudic.

Moş Roudic, într-adevăr, dar aşa de îmbătrînit, aşa de doborît, încît fostul ucenic îl recunoscuse mai mult după fetiţa care mergea lîngă el, bondoacă, bucălată, cioplită din topor, o Zenaidă în miniatură, pe cînd băieţelului nu-i lipsea decît un chipiu de vameş ca să semene leit cu domnul Mangin.

— Uite piciul!... zise bătrînul lui Jack, care-l oprea, şi un zîmbet trist îi lumină faţa, dezvăluindu-i toate pustiirile.

Atunci Jack băgă de seamă că purta un crep negru lat la pălărie şi, de frică să nu-i zgîndărească o durere încă proaspătă, nu îndrăznea să-l întrebe de nimeni, cînd la cotitura unei alei se ivi Zenaida, mai îndesată ca oricînd, acum că-şi schimbase fusta în cute mari cu o adevărată rochie, iar boneta din Guérande cu o pălărie pariziană. Un adevărat sac, dar ce înfăţişare cumsecade! Ţinea de braţ pe domnul Mangin, fostul brigadier, înaintat în grad, trecut la vămile din Paris, şi a cărui uniformă de postav

bun avea galoane de aur pe mîneci. Ce mîndră era Zenaida de frumosul ofiţer şi ce mult părea că-l iubeşte pe micul ei Mangin, cu toate că-l cam repezea şi răspundea în locul lui în fiece clipă. Altminteri, trebuie să credem că şi domnului Mangin îi plăcea să fie repezit astfel, fiindcă avea un chip fericit, deschis şi, numai după felul cum îşi privea nevasta, simţeai că, de-ar fi s-o mai ia o dată azi, cînd o cunoştea, ar lua-o chiar fără zestre. Jack o prezentă pe maică-sa tuturor acestor oameni de treabă; apoi, cum mergeau în două grupuri:

— Ce s-a întîmplat? o întrebă el încet pe Zenaida. Nu cumva doamna Clarissa...

— Da, a murit acum doi ani, în chip groaznic, înecată în Loara. Un accident. Coborînd glasul, Zenaida adăugă: Spunem „accident" din cauza tatii, dar dumneata, Jack, o cunoşteai şi ştii bine că n-a murit într-un accident, ci s-a omorît singură, de supărare că nu-şi mai vedea Nantezul... Ah, zău aşa! Sînt unii bărbaţi... nici nu ştii ce-ţi dau să bei!

Nu-şi închipuia buna Zenaida că, vorbind astfel, îndurerează inima lui Jack, care se uita la maică-sa, oftînd.

— Bietul tata — urmă Zenaida — am crezut, într-adevăr, că se duce şi el... Şi nici n-a bănuit vreodată adevărul adevărat. Altfel... Cînd domnul Mangin a fost numit la Paris, l-am luat cu noi şi trăim toţi la un loc, pe strada Liliacului, în Charonne, o ulicioară unde nu-s decît grădini, foarte aproape de clădirea vămii... Ai să vii să-l vezi, nu-i aşa, Jack?... Ştii că totdeauna i-a fost drag piciul... Poate c-o să izbuteşti să-i descleştezi gura. Nouă nu ne spune niciodată nimic... Numai de copii se bucură şi se interesează. Dar ia să ne apropiem. S-a şi uitat de două-trei ori spre noi. Bănuieşte că vorbim de el şi nu-i place.

Ida, în mare conversaţie cu domnul Mangin, se opri scurt, văzîndu-l pe Jack lîngă ea. Oare ce-i spunea aşa de tainic? Un cuvînt al bătrînului Roudic îi dădu numaidecît de ştire.

— Păi de! Aşa-i! Bun vorbitor şi-i plăcea mult plăcinta de hrişcă.

Înţelese că era vorba de d'Argenton. O întrebaseră pe Ida ce-i face bărbatul şi, fericită că vorbeşte de el, se întinsese asupra acestui subiect interesant. Talentul poetului, luptele lui în artă, înalta lui situaţie în literatură, subiectele de drame sau de romane pe care le învîrtea în

cap, istorisise tot, analizase tot, pe cînd ceilalți ascultau din bunăcuviință, fără să priceapă nimic.

Se despărțiră făgăduindu-și să se mai vadă. Jack era încîntat că i-a întîlnit pe oamenii ăștia de treabă, mai potriviți să fie prieteni cu maică-sa decît de-alde Levêque și Levindré și pe o treaptă socială ceva mai sus decît soții Belizarie. Așa că se duse uneori pe la ei cu Ida și regăsi, într-o locuință strimtă de periferie, scoicile, bureții și caii de mare pe cămin, ca la Indret, și pozele cu sfinți din odaia Zenaidei, și dulapul cel mare cu ferecături, o casă întreagă bretonă expatriată lîngă fortificații, cu o iluzie de cîmpie în jurul ei. Îi plăcea mediul acela cinstit și de o curățenie provincială. Dar curînd băgă de seamă că maică-sa se plictisea cu Zenaida, prea harnică, prea pozitivă pentru ea, și că acolo, ca pretut indeni unde-o ducea, o urmărea aceeași melancolie și același dezgust pe care-l exprima prin trei cuvinte:

— Miroase a muncitor!

Casa din strada Panoyaux, coridorul, odaia unde ședea cu fiul ei, piinea pe care o mînca, toate-i păreau îmbibsite de un miros, de un anume gust, de aerul acela stricat pe care cartierele sărace, îngrămădirile de norod, fumul uzinelor, sudoarea muncii îl păstrează în unele părți din orașele mari. Mirosea a muncitor. Dacă deschidea geamul, regăsea mirosul acela în curte; dacă ieșea, strada i-l aducea în răbufnelile-i nesănătoase, și oamenii pe care-i vedea, chiar Jack al ei cînd se întorcea de la atelier cu bluza pătată de ulei răspîndea același miros sărăcăcios ce se prindea de ea și o pătrundea de o nemărginită tristețe, de sila aceea care te împinge la sinucidere.

VIII

Care din doi?

Într-o seară, Jack își găsi mama într-o stare de neobișnuită însuflețire, cu ochii strălucitori, îmbujorată la față, izbăvită de vlăguirea care începea să-l ingrijoreze.

— Mi-a scris d'Argenton — îi zise ea îndată. Da, dragul meu, domnul ăsta a îndrăznit să-mi scrie... După ce m-a

lăsat patru luni fără o vorbă, fără nimic, pînă la urmă și-a pierdut răbdarea văzînd că nu mă mișc...Îmi scrie să mă înștiințeze că se întoarce la Paris, după o scurtă călătorie, și că, dacă am nevoie de el, e la dispoziția mea.

— Cred că n-ai nevoie de el? întrebă Jack, pîndindu-și mama, foarte tulburat.

— Eu, nevoie de el!... Vezi doar că mă lipsesc... El, dimpotrivă, trebuie să se simtă foarte singur fără mine... Un om care nu știe să facă nimic cu mîinile decît să țină un condei. Ah, e un adevărat artist!

— O să-i răspunzi?

— Să-i răspund?... Unui nerușinat care și-a îngăduit să ridice mîna asupra mea... Ah, nu mă cunoști! Slavă Domnului, sînt mai mîndră decît crezi... Nici măcar nu i-am citit scrisoarea pînă la capăt. Am aruncat-o nu mai știu unde, ruptă bucățele... Foarte mulțumesc! Nu cu femei crescute ca mine, într-un castel și-n belșug, poate să-și îngăduie dumnealui asemenea furii... Oricum, aș fi curioasă să-i văd casa, acum că nu mai sînt eu acolo să fac rînduială. Trebuie să fie o harababură! Afară numai dacă... O, nu, nu se poate! Nu găsești pe toate cărările o proastă ca mine... De altfel, e limpede că se plictisea, de vreme ce a fost nevoit să se ducă două luni la... la... cum îi zice locului celuia?... Scoase liniștită din buzunar scrisoarea pe care spusese c-a pierdut-o și a rupt-o bucățele și căută numele ce-i trebuia: A, da! ...La băi la Royat s-a dus... Ce nebunie! Tot ce poate fi mai rău pentru el, apele minerale... La urma urmei, facă ce-o vrea, nu mă mai privește.

Jack roși de minciuna ei, dar nu-i zise nimic. Toată seara simți, dînd tîrcoale în jurul mesei lui, zorul îngrijorat al femeii care vrea să-și alunge un gînd, zbuciumîndu-se. Își regăsise rîvna curajoasă din primele zile, curăța, deretica odaia și, umblînd de colo-colo, făcîndu-și de lucru, șușotea cu glas de dojană, clătinînd din cap. Apoi venea să se rezeme de scaunul lui Jack, îl sărută și-l dezmierda:

— Ce vrednic ești tu, dragul meu! Ce bine lucrezi!

Dimpotrivă, lucra foarte rău, îngrijorat de ce se petrecea în sufletul mamei lui.

„Oare pe mine mă sărută?" se întreba el; și bănuielile i se adevereau printr-un mic amănunt care dovedea pînă unde trecutul biruitor pusese iar stăpînire pe această biată inimă

de femeie. Cînta mereu încetişor romanţa ce-i plăcea mai mult lui d'Argenton, un oarecare „Vals al frunzelor", pe care poetul îl zdrăngănea bucuros la pian, pe înserate, fără lumină:

Valsaţi, valsaţi la nebunie,
Sărmane frunze, valsaţi, valsaţi!...

Sentimental şi tărăgănat, refrenul acesta, pe care ea îl moleşea şi mai mult încetinind notele de la sfîrşit, o frămînta, o urmărea; îl lăsa, relua crîmpeie, ca şi cum i-ar fi punctat intervalele gîndirii. Melodie şi cuvinte, totul redeştepta în Jack amintiri ruşinoase şi chinuitoare. Ah, de-ar fi îndrăznit, ce crude adevăruri i-ar fi spus acestei nesocotite, ce bucuros ar fi aruncat cu indignare la coş toate buchetele veştejite, toate frunzele acestea moarte şi uscate, destul de nesăbuite ca să mai valseze în bietul ei cap sec şi să-l umple cu vîrtejul lor. Dar îi era mamă. O iubea şi voia prin nemărginitu-i respect s-o înveţe să se respecte pe ea însăşi; nu-i vorbi deci de nimic. Numai că această primă înştiinţare a primejdiei îi prinsese mintea în tot chinul geloziei al fiinţelor care vor fi trădate. Ajunse să-i pîndească înfăţişarea pe care-o avea cînd pleca el, iar la întoarcere, cum îl primea zîmbetul ei. Se temea atîta de înfrigurarea, de visările pe care singurătatea le trezeşte în femeile ce nu muncesc. Şi n-avea nici un mijloc de-a pune s-o supravegheze. Era maică-sa. Nu putea destăinui nimănui neîncrederea pe care i-o trezea. Totuşi, de la scrisoarea lui d'Argenton, Ida se apucase mai cu inimă de treburile gospodăriei, îşi vedea de casă, gătea pentru fiul ei, ba chiar scotea la iveală, din uitarea în care-o lăsase, şi condica de cheltuieli, cu nenumărate pagini albe şi goluri. Jack tot nu se încredea. Ştia el povestea bărbaţilor înşelaţi, a căror vigilenţă femeia o învăluie cu tot felul de îngrijiri mărunte, cu atenţii delicate, aşa că-şi pot recunoaşte data nenorocirii după toate manifestările unei remuşcări neexprimate. Odată, întorcîndu-se de la atelier, i se păru că-i zăreşte pe Hirsch şi pe Labassindre, la braţ, cotind colţul străzii Panoyaux. Oare ce treabă puteau să aibă în cartierul ăsta pierdut, atît de departe de *Revistă* şi de cheiul Augustinilor?

— N-a fost nimeni la noi?... întrebă el pe portar şi, după felul cum îi răspunse, simţi că omul îl înşală, că se şi urzise un complot împotriva lui.

Duminica următoare, întorcîndu-se de la Etiolle, îşi găsi mama atît de cufundată în citit, încît nici nu-l auzise că vine. N-ar fi luat în seamă amănuntul acesta, fiind de mult obişnuit cu patima ei pentru romane; dar Ida îşi ascunse prea repede broşura deschisă pe genunchi.

— M-ai speriat... — zise ea în acelaşi timp, arătîndu-se înadins mai emoţionată, ca să abată atenţia lui Jack.

— Dar ce citeai acolo?

— O, nimic, nerozii... Ce fac prietenii noştri, doctorul, Cecilia? Ai sărutat-o şi pentru mine pe scumpa mititică?

Pe măsură ce vorbea, o roşeaţă îi năpădea fruntea sub pielea străvezie şi delicată, fiindcă, printr-o ciudăţenie a firii ei copilăreşti, era totdeauna gata să îndruge o minciună, dar mintea fără îndemînare. Stînjenită de privirea aceasta care n-o mai slăbea, se ridică sfîrşită:

— Vrei să ştii ce citesc?... Poftim, priveşte!

El recunoscu coperta lucioasă a revistei, pe care o citise pentru întîia dată în camera cuptoarelor de pe *Cydnus*, dar acum mult mai subţire, redusă la jumătate, tipărită pe hîrtie proastă, cu înfăţişarea revistelor unde nu se plăteşte. Altminteri, aceeaşi îngîmfare caraghioasă, titluri sforăitoare şi seci, studii sociale aiurite, ştiinţă de cheflii, poezii proaste. Jack nici n-ar fi deschis culegerea aceasta ridicolă, dacă titlul de mai jos, în fruntea sumarului, nu i-ar fi atras atenţia:

Despărţirile
Poem liric
de V-tele Amaury d'Argenton

Începea astfel:

Uneia care a plecat
Cum, fără un adio, cum, fără să-ntorci capul,
Cum, chiar fără-o privire spre pragul părăsit?
Cum...

Urmau două sute de versuri, lungi şi înghesuite, înnegrind paginile cu o proză plicticoasă; şi nu era decît preludiul. Ca să nu se poată înşela, numele Charlottei, care se repeta la fiecare patru-cinci versuri, lămurea de ajuns cititorul. Jack aruncă revista, dînd din umeri:

— Și ticălosul a îndrăznit să-ți trimită asta?

— Da, numărul a fost lăsat jos, acum două-trei zile — răspunse ea cu sfială. Nu știu de cine...

Urmă o tăcere, Ida ardea de dorința să ridice de jos revista, dar nu îndrăznea. Pînă la urmă, se aplecă așa ca din întîmplare. Jack o văzu:

— Cred că n-ai s-o păstrezi. Versurile-s caraghioase.

Ea se îndreptă de spate:

— Nu găsesc, zău că nu!

— Haida de! Degeaba dă din aripi ca un bărzoi să pară emoționat, că nu izbutește să ne miște nici măcar o singură dată.

— Nu fi nedrept, Jack! (Glasul îi tremura.) Dumnezeu știe că-l cunosc pe domnul d'Argenton mai bine decît oricine, ca și toate cusururile firii lui, fiindcă am suferit de pe urma lor. Omul, îți-l las. Cît despre poet, e altceva. După părerea tuturor, domnul d'Argenton are nota emotivă, cum n-a avut-o încă nimeni în Franța... Nota emotivă, dragul meu!... Musset, el o avea, dar fără noblețe, fără ideal. Din punctul ăsta de vedere, *Crezul amorului* e fără seamăn. Totuși mi se pare că începutul *Despărțirilor* are ceva care te mișcă și mai mult. Tînăra femeie care pleacă dimineața în rochie de bal, pe ceață, fără un cuvînt de adio, fără să se uite îndărăt...

Jack nu-și putu stăpîni un strigăt de indignare:

— Dar tu ești femeia aceea! Și știi cum ai plecat, în ce groaznice împrejurări.

Ea-i răspunse, tremurînd toată:

— Dragul meu, degeaba cauți să mă umilești, să-mi reînnoiești ocara, reamintindu-mi-o, aici e o chestie de artă, și cred că mă pricep ceva mai mult decît tine. Chiar dacă domnul d'Argenton m-ar fi insultat de o sută de ori mai mult, asta nu m-ar împiedica să recunosc că-i una din somitățile literare ale timpului. Mulți din cei care azi vorbesc de el cu dispreț vor fi mîndri să spună mai tîrziu: „L-am cunoscut... Am mîncat la masa lui".

Apoi ieși mărcață, să se ducă la doamna Levindré, vecinica-i confidentă; iar Jack, așezîndu-se îndată la lucru — învățătura aceasta, care-l apropia de Cecilia, era singura lui ușurare la durere — auzi curînd la vecini o lectură cu glas

tare, întretăiată de exclamații entuziaste și de lacrimi, trădate de foșnetul batistelor.

„Țin-te bine!... Inamicul se apropie“... își zicea bietul băiat. Și nu se înșela.

Amaury d'Argenton era tot atît de nenorocit departe de Charlotta lui, pe cît era se plictisea nemaifiind lîngă el. Victimă și călău, neputîndu-se lipsi unul de celălalt, simțeau adînc, fiecare unde se afla, golul vieților desperecheate. Din prima zi a despărțirii, poetul luase o înfățișare de inimă rănită, dînd feței lui mari și galbene o expresie dramatică și byroniană. Îl întîlneai prin restaurantele de noapte, prin berăriile unde se supează, înconjurat de alaiul său de lingușitori și de exploatatori, cu care vorbea despre Ea, numai despre Ea. Voia să-i facă pe toți de acolo, bărbați și femei, să zică:

— E d'Argenton, marele poet... L-a părăsit iubita. Încearcă să se amețească.

Încerca, într-adevăr, să se amețească, petrecîndu-și nopțile în oraș, dar curînd viața aceasta neregulată și costisitoare îl obosi. Grozav lucru, zău așa! să bați în masa unui restaurant de noapte și să strigi: „Chelner, un absint curat“.... ca să-i faci pe provincialii din jurul tău să spună: „Se omoară... Pentru o femeie“... Totuși, cînd sănătatea nu-ți îngăduie, cînd, după ce ai cerut în gura mare „un absint curat“, ești nevoit să-i șoptești chelnerului: „Cu mult suc“, astea-s poze cam prea vitejești. După cîteva zile de asemenea trai, d'Argenton își nenoroci cu desăvîrșire stomacul, „crizele“ se iviră din nou, tot mai dese, iar lipsa Charlottei o simți în toată grozăvia ei. Care altă femeie ar fi putut să rabde neîncetatele lui tînguiri, să supravegheze ceasul cînd trebuia să ia prafurile și ceaiurile și să i le aducă cu acea cucernicie a domnului Fagon[1] doftoricindu-l pe marele rege? Îl apucau iar toane de bolnav. Se temea să fie singur, și totdeauna oprea pe cîte cineva, Hirsch sau altul, să doarmă noaptea pe divan. Serile i se păreau jalnice, fiindcă era înconjurat de neorînduială cît și de colbul pe care toate femeile, chiar și nebuna de Ida știu, să-l înlăture din jurul lor. Focul nu încălzea, lampa ardea prost, trăgea pe sub uși;

[1] Medicul lui Ludovic al XIV-lea.

zdruncinat în egoismul său, în tot ce avea mai simțitor, lui d'Argenton îi părea sincer rău după tovarășa lui. Ajunse într-adevăr nenorocit, de mult ce voise să arate că este. Atunci, ca să se mai distreze, încercă să călătorească, dar călătoria nu-l prea ajută, cel puțin judecînd după tonul plîngăreț al corespondenței lui.

— Bietul d'Argenton, mi-a scris o scrisoare sfîșietoare... — își spuneau între ei ratații, oprindu-se cu o înfățișare îndurerată și totodată mulțumită.

Le scria tuturor „scrisori sfîșietoare", care înlocuiau „cuvintele crude". De departe, ca și de aproape, îl rodea același gînd: „Femeia asta se poate lipsi de mine, e fericită fără mine, numai cu fiul ei. Fiul ei îi ține loc de toate". Gîndul acesta îl întărîta la culme.

— Ia fă un poem dintr-asta — îi zise Moronval, văzîndu-l tot atît de mîhnit la întoarcere ca și la plecare. O să te ușurezze...

Se apucă îndată de lucru și, rimele înșirîndu-se după sistemul de lucru fără ștersături, de mult adoptat de poet, compuse îndată prologul pentru „Despărțiri". Din nenorocire, opera poetică, în loc să-l potolească, îl ațină și mai tare. Cum avea nevoie să se înflăcăreze, își închipui o Charlotte ideală, mai frumoasă, mai serafică decît cealaltă, ridicată deasupra pămîntului, la înălțimea inspirației lui silite. Din clipa aceea nu mai putu să îndure despărțirea. Îndată ce revista publică prologul poemului, Hirsch și Labassindre fură însărcinați să lase un exemplar în strada Panoyaux. După ce aruncă momeala, d'Argenton, văzînd că nu mai poate trăi fără Lolotte, se hotărî să dea o mare lovitură. Se duse să-și încrețească și să-și pomădeze părul, apoi luă o birjă, care trebuia să-l aștepte la ușă, și se înfățișă în strada Panoyaux la două după-amiază, cînd femeile sînt singure și toate uzinele din cartier trimit spre cer trîmbe de fum negru. Moronval, care-l însoțea, coborî să vorbească portarului, apoi se întoarse:

— Poți urca... La al șaselea, în fundul *coridorului*... E acolo.

D'Argenton urcă. Era mai palid decît de obicei și-i bătea inima. O, taine ale firii omenești! Ființe ca el să aibă inimă, și inima aceea să mai și bată? Ce-i drept, îl tulbura mai puțin iubirea, cît mai ales tot ce-o însoțea, partea romanțioasă a expediției, trăsura la colțul străzii ca pentru o răpire și,

mai ales, ura lui satisfăcută, gîndul la durerea lui Jack întorcîndu-se de la lucru și găsind cuibul gol. Iată ce plan făcuse: să se ivească pe neașteptate în fața ei, să-i cadă în genunchi, să se folosească de tulburarea, de zăpăceala, de uimirea ei, ca s-o strîngă în brațe, s-o prindă ca într-o cursă, să-i spună: „Haide, să plecăm!", s-o suie în trăsură și... drum bun! Ori s-a schimbat mult în trei luni de zile, ori nu se va împotrivi acestei răpiri. Iată de ce n-o înștiințase, de ce pășea tiptil pe culoar. Întunecos culoar, picurîndu-și sărăcia prin toate crăpăturile, și cu multe uși, cu cheile în văzul tuturor, care parcă spuneau: „Aici nu-i nimic de furat... Intră cine vrea".

Intră repede, fără să mai bată, cu un „Eu sînt", tainic rostit.

Crudă dezamăgire, veșnica dezamăgire care se ține scai de pașii măreți ai omului acestuia! În locul Charlottei, îl găsi pe Jack, în picioare înaintea lui, Jack, liber în ziua aceea datorită unei sărbători a patronilor săi și răsfoindu-și sîrguitor cărțile, pe cînd Ida, întinsă pe patul ei din dormitor, își scurta, ca-n toate zilele, plictiseala tinerăviei printr-un somn de cîteva ceasuri. Față în față, cei doi bărbați se priviră încremeniți. De data aceasta, poetul n-avea precădere. Mai întîi, nu era în casa lui; apoi, cum să-l socoți mai prejos decît tine pe băiatul ăsta înalt, cu înfățișare inteligentă și mîndră, și cu ceva din frumusețea maică-si ca să-l deznădăjduiască și mai mult pe iubit.

— Ce cauți aici? întrebă Jack, în pragul ușii pe care o ținea.

Celălalt roși, se îngălbeni și îngăimă:

— Credeam... mi s-a spus că mama dumitale e aici.

— Într-adevăr, e aici; dar sînt și cu cu ea și n-ai s-o vezi!

Totul fu spus repede, cu glas scăzut, cu același suflu de ură. Apoi, Jack, înaintînd spre iubitul maică-si cu o furie mai mult presimțită decît reală, îl sili să dea îndărăt, și amîndoi se pomeniră în culoar. Năuc, zăpăcit, d'Argenton încercă să-și recapete îndrăzneala, cu ajutorul unei atitudini și luîndu-și o înfățișare totodată maiestuoasă și înduioșată:

— Jack — zise el — multă vreme a fost o neînțelegere între noi. Dar acum că ești om, și om serios, bine pregătit pentru viață, e cu neputință ca neînțelegerea aceasta să dăinuiască la nesfîrșit. Îți întind mîna, copil drag, o mînă cinstită care niciodată nu și-a trădat strîngerea.

Jack dădu din umeri:

— La ce bun comedia asta între noi, domnule? Mă urăşti şi te urăsc...

— Şi de cînd oare sîntem atît de duşmani, Jack?

— Cred că de cînd ne cunoaştem, domnule. De cînd ţin minte, te-am urît în inima mea. Mai întîi, ce-am putea fi unul pentru altul decît doi duşmani? Ce alt nume ţi-aş putea da? Cine eşti pentru mine? Oare ar trebui măcar să te cunosc? Şi dacă uneori în viaţă m-am gîndit la dumneata fără mînie, crezi că m-am putut gîndi vreodată fără să roşesc?

— E adevărat, Jack, recunosc că situaţia noastră reciprocă nu era limpede, de loc limpede. Dar nu poţi să mă faci răspunzător de o întîmplare, de o fatalitate... La urma urmei, dragul meu prieten, viaţa nu-i un roman... Nu trebuie să-i cerem...

Dar Jack îl opri scurt în mijlocul acestor fraze întortocheate, care nu-i lipseau niciodată poetului:

— Ai dreptate, domnule. Viaţa nu-i un roman; dimpotrivă, e foarte serioasă şi pozitivă. Dovadă că toate clipele-mi sînt numărate şi nu mi-e îngăduit să-mi pierd vremea cu discuţii de prisos... Timp de zece ani, mama a fost a dumitale, servitoarea, lucrul dumitale. Ce-am suferit în aceşti zece ani, mîndria mea de copil nu ţi-a spus-o niciodată, dar să trecem peste asta. Acum, mama-i a mea. Am luat-o îndărăt şi, prin toate mijloacele cu putinţă, voi şti s-o păstrez. Niciodată n-am să ţi-o mai înapoiez... De altminteri, la ce bun?... Ce vrei de la ea?... A cărunţit şi are zbîrcituri. De mult ce-ai făcut-o să plîngă... Nu mai e o femeie frumoasă, o iubită care să-ţi poată satisface vanitatea. E o mamă, mama mea, lasă-mi-o!

Se priveau drept în ochi, pe coridorul jalnic şi murdar, unde răzbăteau din cînd în cînd ţipete de copii şi răsunau certuri, dese în marele stup muncitoresc. Era cadrul potrivit pentru scena aceasta umilitoare şi plină de mîhnire ce răscolea ruşini cu fiecare cuvînt.

— Te înşeli amarnic asupra înţelesului acestui demers al meu — zise poetul, galben la faţă, cu toată marea lui îndrăzneală. O ştiu pe Charlotte foarte demnă, şi cum mijloacele de trai vă sînt neîndestulătoare... Veneam ca un vechi prieten... să văd dacă nu vă lipseşte nimic, dacă nu-i nevoie de mine.

— N-avem nevoie de nimeni. Munca mea ne-ajunge cu prisosință la amîndoi.

— Te-ai făcut tare mîndru, dragul meu Jack... Nu erai astfel odinioară.

— E adevărat, domnule. Așa că prezența dumitale pe care o înduram altădată astăzi mi-e odioasă și te previn că nu vreau să-i rabd insulta mai multă vreme.

Purtarea lui Jack era așa de hotărîtă, așa de provocătoare, privirea-i întărca așa de bine vorbele, încît poetul nu îndrăzni să mai adauge nici un cuvînt și se retrase grav, coborînd cele șase caturi, unde îmbrăcămintea lui îngrijită, părul-i încrețit nu se potriveau de fel și dădeau, într-adevăr, o idee despre erorile sociale care, de la un capăt la altul al ciudatului Paris, leagă între ele atîtea contraste. Cînd Jack îl văzu dispărînd, se întoarse în odaie. Ida, albă ca varul, ciufulită, cu ochii umflați de somn și de lacrimi, îl aștepta în picioare lîngă ușă.

— Eram aici — îi zise ea încet. Am auzit tot, tot, chiar și că-s bătrînă și zbîrcită.

Jack se apropie de ea, îi luă mîinile și, privind-o drept în față:

— Nu-i departe... Vrei să-l chem înapoi?

Ea își desprinse mîinile și, fără să șovăie, îi sări de gît, într-unul din avînturile care o împiedicau să fie o ființă josnică:

— Nu, Jack dragul meu, ai dreptate... Sînt mama ta, numai mama ta, nu mai vreau să fiu decît atît.

Cîteva zile după scena aceasta, Jack scria domnului Rilvals următoarea scrisoare:

«Prietene, tată, s-a sfîrșit, m-a părăsit, s-a întors la el. Asta s-a petrecut în împrejurări așa de sfîșietoare, așa de neprevăzute, încît lovitura a fost și mai grea pentru mine... Vai, cea de care mă plîng mi-e mamă! Ar fi mai demn să tac, dar nu pot. Am cunoscut în copilărie un biet negrișor care spunea mereu: „Dacă lumea nu avea oftat, lumea înăbușă". N-am înțeles niciodată vorba aceasta ca astăzi. Mi se pare că dacă nu ți-aș scrie această scrisoare, dacă nu ți-aș spune oful meu, ceea ce am pe inimă m-ar împiedica să răsuflu și să trăiesc. Nici măcar n-am putut s-aștept pînă duminică. Era prea departe; și apoi, în fața Ceciliei, n-aș fi îndrăznit să vorbesc... Ți-am istorisit, nu-i așa? ce explicație am avut cu omul acela. De atunci, o vedeam pe biata mama așa de

tristă, ceea ce făcuse mi se părea cu mult peste puterile ei, încît m-am hotărît s-o mut din cartier, ca să-i alin şi să-i alung mîhnirea. Înţelegeam bine că începuse lupta, şi dacă voiam s-o cîştig, dacă voiam să-mi păstrez mama cu mine, trebuia să folosesc toate mijloacele, toate şiretlicurile cu putinţă. Strada noastră, casa noastră nu-i plăceau. Trebuia ceva mai vesel, mai la aer, care s-o împiedice să-i pară prea rău după cheiul Augustinilor. Am închiriat deci la Charonne, pe strada Liliacului, în fundul unei grădini de zarzavat, trei odăiţe de curînd reparate, cu tapete noi, pe care le-am înfrumuseţat cu mobilă ceva mai bună, ceva mai completă decît a mea. Puţinii bani strînşi — iartă-mi amănuntele, dar m-am jurat să-ţi spun tot — economiile pe care de zece luni le făceam pentru înscriere şi examene, s-au dus pe lucrurile acestea de gospodărie, ştiind de mai înainte că le-ai încuviinţa. Belizarie şi nevasta lui m-au ajutat să le aşez, ca şi buna Zenaida, mutată pe acceaşi stradă împreună cu tatăl ei, şi pe care mă bizuiam ca s-o înveselească pe biata maică-mea. Făcusem totul în taină, o adevărată surpriză de îndrăgostit, fiindcă în lupta aceasta nouă trebuia să-mi combat inamicul, rivalul, pe propriul său teren. Într-adevăr, mi se părea c-o să-i fie bine acolo. Cartierul mărginaş, liniştit ca o uliţă de sat, copacii mai înalţi decît zidurile, cîntece de cocoşi răzbătînd printre garduri, credeam că toate aveau s-o încînte, să-i dea cît de cît iluzia vieţii de ţară după care tînjea atîta.

În sfîrşit, aseară, casa era gata s-o primească. Belizarie trebuia să-i spună c-o aştept la familia Roudic şi să mi-o aducă la vremea mesei. Sosisem cu mult înaintea lor, vesel ca un copil, umblînd mîndru încoace şi încolo prin căsuţa noastră, strălucind de curăţenie, înfrumuseţată cu perdele albe la toate ferestrele şi cu buchete mari de trandafiri pe cămin. Făcusem foc, seara fiind cam răcoroasă, ceea ce dădea locului o înfăţişare plăcută, de casă locuită, care mă bucura... Ei bine, mă crezi? În toiul mulţumirii mele am avut deodată o presimţire jalnică. Puternică şi iute ca o scînteie electrică: „N-o să vină!" Degeaba îmi ziceam că-s nebun, îi pregăteam scaunul, tacîmul, îi pîndeam paşii pe uliţa tăcută şi străbăteam odăile unde toate o aşteptau. Ştiam că n-o să vină... În toate dezamăgirile mele din trecut am avut asemenea străfulgerări. Ai zice că, înainte de a mă lovi, soarta mă în-

ştiinţează, dintr-un fel de milă, pentru ca loviturile să mi se pară mai puţin dureroase. N-a venit. Belizarie s-a înapoiat singur, foarte tîrziu, cu un bileţel pe care i-l dăduse pentru mine. Nu era lung, numai cîteva cuvinte scrise în grabă, vestindu-mă că domnul d'Argenton e foarte bolnav şi că socoate drept o datorie să stea la căpătîiul lui. Cum s-o vindeca, avea să se întoarcă. Bolnav! La asta nu mă gîndisem. Altfel, aş fi putut şi eu s-o fac să mă plîngă şi s-o ţin la căpătîiul meu, cum o chema el la al lui... Ah, ce bine o mai cunoştea, ticălosul! Cum studiase inima aceea atît de slabă şi de bună gata să se devoteze şi să oerotească! L-ai îngrijit cînd cu crizele acelea ciudate, de care se văita la Etiolles şi-i treceau aşa de repede la masă, după un prînz bun. Boala asta l-a apucat iar. Maică-mea însă, fericită, fără îndoială, de un prilej ca să-i intre iar în voie, s-a lăsat amăgită de prefăcătoria lui. Şi cînd te gîndeşti că, dacă eu m-aş îmbolnăvi cu adevărat, poate că nu m-ar crede! Dar să mă întorc la jalnica mea poveste: spune, mă vezi singur în căsuţa mea, printre pregătirile de primire, după atîta alergătură, sforţări şi bani cheltuiţi degeaba? Ah cruda, cruda... N-am vrut să rămîn acolo. M-am întors la fosta mea odaie. Casa mi s-ar fi părut prea tristă, tristă ca locuinţa unei moarte, fiindcă pentru mine, mama o şi locuise. Am plecat, lăsînd focul să se facă cenuşă în vatră şi buchetele mele de trandafiri să se scuture pe marmură cu un foşnet dulce. Casa-i închiriată pe doi ani şi am s-o ţin pînă la sfîrşitul contractului, cu superstiţia care te face să păstrezi multă vreme, deschisă şi primitoare, colivia de unde a zburat o pasăre dragă. Dacă mama se întoarce, o să ne ducem acolo împreună. Dar dacă nu se întoarce, n-am s-o locuiesc niciodată. Singurătatea mea ar avea tristeţea unui doliu. Şi acum, că ţi-am istorisit tot, mai e nevoie să-ţi spun că scrisoarea aceasta-i pentru dumneata, numai pentru dumneata, că Cecilia nu trebuie s-o citească? Prea mi-ar fi ruşine. Mi se pare că, în ochii ei, ceva din ticăloşiile acestea ar cădea asupra mea şi a iubirii mele neprihănite. Poate că nu m-ar mai iubi... Ah, prietene, ce m-aş face dacă mi s-ar întîmpla asemenea cumplită nenorocire? N-o mai am decît pe ea. Dragostea ei îmi ţine loc de toate; şi în marea mea deznădejde, cînd m-am găsit singur în faţa ironiei acestei case goale, n-am avut decît un gînd, decît un strigăt: „Cecilia!"... Dacă şi ea mă va

părăsi... Vai! Trădările mult iubiților noștri sînt și mai îngrozitoare, fiindcă ne strecoară în inimă frica de alte trădări... Dar ce-mi mai trece prin minte? Mi-a dat cuvîntul, mi-a făgăduit; și Cecilia n-a mințit niciodată.»

IX

Mititica nu mai vrea

Multă vreme Jack crezu că maică-sa se va întoarce. Dimineața, seara, lucrînd în tăcere, își închipuia adeseori că-i aude foșnetul rochiei pe culoar, pașii ușori lîngă ușă. Cînd se ducea la familia Roudic, se uita totdeauna la căsuța din strada Liliacului, nădăjduind s-o vadă deschisă și pe Ida lui în adăpostul acela, a cărui adresă i-o trimisese: „Casa te-așteaptă... E acolo pentru tine... Cînd vei vrea, n-ai decît să vii...“ Nimic, nici măcar un răspuns. Îl părăsise într-adevăr cu desăvîrșire, mai fără îndurare ca oricînd.

Jack fu foarte mîhnit. Cînd mamele noastre ne fac vreun rău, ne doare ca o greșeală sau o cruzime a lui Dumnezeu, ca o suferință împotriva firii. Dar Cecilia era ca o zînă. Cunoștea balsamurile, ierburile, toate leacurile de alinare cu nume de flori și care înmiresmează vindecările. Știa cuvintele fermecate care potolesc, privirile hotărîte care-ți dau viață și dragostea ei delicată, dibace înfrunta toate vitregiile soartei. Altă puternică îmbărbătare mai era și munca, munca îndîrjită, platoșă grea și supărătoare, dar care te apără bine împotriva durerii. Pe cînd maică-sa era acolo, de multe ori îl împiedicase fără voie să lucreze cu firea-i de pasăre zăludă, cu zborurile și voința ei cu toane, care deodată o făcea să se pregătească să iasă-n oraș, apoi să-și scoată pălăria și șalul, cu neașteptata hotărîre de-a rămîne acasă. Pînă și grija stîngace pe care o avea să nu-l stingherească îl stingherea cu adevărat. Acum că plecase, el mergea cu pași mari și recîștiga timpul pierdut. În toate duminicile se ducea la Etioles, ceva mai îndrăgostit și ceva mai învățat. Doctorul era încîntat de progresele elevului său: în mai puțin de-un an, dacă merge tot așa, avea să fie bacalaureat și să se înscrie la Facul-

tatea de medicină... Cuvîntul „bacalaureat" îl făcea pe Jack să zîmbească de plăcere, şi cînd îl rostea în faţa soţilor Belizarie, cu care se întovărăşise iar, după o nouă ispravă a lui Ribarot, mica mansardă din strada Panoyaux sigur că se lărgea şi se lumina. Din clipa aceea brutărița, înflăcărîndu-se, prinsese un gust neaşteptat pentru ştiinţă. Seara, la veghe, după ce sfîrşea de cusut, trebuia ca Bleizarie s-o înveţe să citească, s-o facă să urmărească literele cu vîrful degetului său pătrat, care le ascundea arătîndu-le. Dacă domnul Rivals era încîntat de progresele lui Jack, sănătatea lui însă nu-l încînta tot atîta. De la începutul toamnei, vechea tuşă, care-l încerca iar, îi scofîlcea obrajii, îi aprindea în ochi o flacără vie şi strîngerea lui de mînă te ardea ca un foc dogoritor.

— Asta nu-mi place — spunea bunul om, privindu-şi elevul cu îngrijorare — înveţi prea mult, ţi-e mintea prea frămîntată, prea aprinsă... Trebuie să frînezi, s-o laşi mai domol... Ai vreme, ce dracu! Cecilia nu pleacă.

Nu, desigur, nu pleca. Niciodată nu fusese mai iubitoare, mai plină de atenţii, mai apropiată; ai fi zis că ghiceşte toate duioşiile pierdute, partea de fericire tîrzie pe care dezmoştenitul acesta trebuia s-o găsească în ea. Şi tocmai asta-l îmboldea pe prietenul Jack să lucreze cu o rîvnă pe care nimic nu i-o putea domoli. Chiar făcînd din noapte zile de cîte şaptesprezece ceasuri, nu se simţea obosit; şi-n starea de înflăcărare care-i însuţea puteriie, maşinile de la uzina Eyssendeck nu cîntăreau mai mult în mîna lui decît condeiul.

Nesecată-i puterea trupului omenesc. Jack, supunîndu-şi-l pe al său la veghi frămîntate cu o nepăsare desăvîrşită, ajunsese ca fachirii din India la febrilitatea aceea intensă, cînd însăşi durerea se preface într-un fel de plăcere. Binecuvînta pînă şi frigul mansardei care-l deştepta de la cinci dimineaţa din somnul greu al celor douăzeci de ani ai săi, pînă şi tusea aceea seacă, ce-l ţinea vitejeşte treaz pînă noaptea tîrziu. Uneori, la masa lui, simţea deodată o vioiciune a întregii sale fiinţe, o limpezime de proroc, o creştere fără seamăn a însuşirilor lui intelectuale, amestecate cu o slăbiciune ca de leşin. Parcă se pierdea într-o lume mai înaltă. Atunci condeiul îi alerga repede şi toate greutăţile învăţăturii se netezeau înaintea lui. Desigur c-ar fi mers astfel

pînă la capătul obositoarei lui îndatoriri, numai dacă nu i s-ar fi pus nimic de-a curmezişul drumului pe care se avîntase în goana mare. În asemenea împrejurări, ce-i drept, cea mai mică lovitură e primejdioasă, şi avea să primească una cumplită.

Nu veni mîine... Plecăm pentru o săptămînă.
Rivals

Jack primi această depeşă a doctorului într-o sîmbătă seara pe cînd doamna Belizarie îi călca frumoase rufe curate pentru a doua zi, iar el însuşi se şi înveselea, simţind în acel sfîrşit de sîmbătă duminica ce începea. Neprevăzuta plecare, depeşa scurtă, totul, pînă şi nepăsarea literelor tipărite, înlocuind scrisul cunoscut şi prieten, îl sperie ciudat. Aştepta o scrisoare de la Cecilia sau de la doctor, să-i lămurească taina, dar nu primi nimic, şi o săptămînă întreagă, zdruncinat de toate spaimele, trecu de la fiorii groazei la speranţa nebună, fără altă pricină decît un nor acoperind şi dezvăluind pe rînd soarele.

Adevărul e că nici doctorul, nici Cecilia nu plecaseră şi că domnul Rivals îl îndepărtase pe îndrăgostit ca să aibă cînd să-l pregătească pentru o grea lovitură, o hotărîre a Ceciliei, neaşteptată, nemaipomenită, asupra căreia tot mai nădăjduia că nepoata lui se va răzgîndi. Se întîmplase aşa, din senin. Într-o seară, întorcîndu-se acasă, doctorul găsi că Cecilia avea o înfăţişare ciudată, ceva întunecat şi hotărît în buzele albe şi-n frămîntarea neobişnuită a frumoaselor ei sprîncene negre. Zadarnic încercă s-o facă să zîmbească la masă; şi, deodată, la o frază pe care o spunea: „Cînd va veni Jack duminică...“

— Doresc să nu vină... — răspunse ea.

O privi încremenit. Ea repetă, galbenă ca o moartă, dar cu glas foarte sigur:

— Doresc să nu vină... să nu mai vină.

— Dar ce este?

— Ceva foarte grav, bunicule, căsătoria mea cu Jack nu mai e cu putinţă.

— Nu mai e cu putinţă?... Mă sperii. Ce s-a întîmplat?

— Nimic, decît o lumină care s-a făcut în mine. Nu-l iubesc, m-am înşelat.

— Vai de noi! Ce-o mai fi și asta? Cecilia, copila mea, vino-ți în fire! V-oți fi certat ca toți îndrăgostiții, o copilărie?

— Nu, bunicule, îți jur că aici nu-i nici o copilărie. Am pentru Jack o prietenie de soră, dar numai atît. M-am silit să-l iubesc; văd acuma că-i cu neputință.

Doctorul făcu o mișcare de groază; amintirea fiicei lui îi trecuse prin minte.

— Iubești pe altul?

Ea se înroși:

— Nu, nu, nu iubesc pe nimeni. Nu vreau să mă mărit.

La tot ce-i spuse domnul Rivals, la tot ce invocă, Cecilia nu răspunse decît:

— Nu vreau să mă mărit.

Încercă să apeleze la mîndria ei. Ce va zice lumea în sat? Tînărul venea la ei de luni de zile și toți știau că-i e logodnic... Îl cuprindea o milă pe care ar fi vrut să i-o împărtășească.

— Gîndește-te că-i o lovitură îngrozitoare... îi zdruncini viața și-i distrugi viitorul. Chipul Ceciliei se încordă, dovedind ce mișcată era. Domnul Rivals îi luă mîna: Mititico, te rog din suflet... nu te grăbi să iei o hotărîre ca asta... Să mai așteptăm puțin... Să vezi, să te gîndești.

Dar ea, cu o tărie liniștită:

— Nu, bunicule, nu se poate. Țin să fie cît mai curînd înștiințat de simțămintele mele... Știu c-am să-l mîhnesc mult, dar cu cît vom aștepta, cu atîta mîhnirea va fi mai mare. Fiecare zi pierdută ar spori-o. Și-apoi, prea m-ar durea și pe mine să stau astfel în fața lui. Nu mă simt în stare de minciuna, de trădarea aceasta.

— Atunci trebuie să-i spun să nu mai vină?... zise doctorul, ridicîndu-se furios. Bine, am s-o fac. Dar ce dracu! Voi, femeile...

Ea-l privi cu atîta deznădejde, cu o paloare atît de înfiorată, încît doctorul se opri scurt în toiul mîniei:

— Ba nu, ba nu, fetițo, nu sînt supărat... Numai așa, o clipă... La urma urmei, tot ce se întîmplă e mai mult din vina mea decît dintr-a ta. Erai prea tînără. N-ar fi trebuit, nu... Ah, bătrîn smintit, bătrîn smintit... Am să fac deci numai prostii pînă la sfîrșit!...

Mai groaznic era să-i scrie lui Jack. Făcu vreo două-trei ciorne, începînd de fiecare dată la fel: „Jack, copilul meu,

mititica nu mai vrea..." Nu mai găsea nici un cuvînt de adăugat: „Mititica nu mai vrea". Pînă la urmă își zise: „Mai bine să-i vorbesc"... Și, ca să cîștige timp, ca să se pregătească pentru dureroasa întrevedere, amînă cu o săptămînă vizita lui Jack, cu nedeslușita nădejde că poate Cecilia s-o răzgîndi în timpul săptămînii.

O săptămînă nu mai vorbiră nimic despre asta. Dar sîmbăta următoare, cînd domnul Rivals zise nepoatei lui:

— Vine mîine. Nu te-ai răzgîndit? Hotărîrea ți-e neclintită?

— Neclintită!... răspunse ea cu tărie, lăsînd să cadă una după alta, și cu toată greutatea lor, silabele acestui cuvînt neomenos.

Jack sosi duminică devreme, după obiceiul lui, și dintr-un salt fu, din gara Evry, la Etiolles. Era foarte emoționat trecînd pragul, un prag totuși prieten, care ar fi trebuit să-l liniștească după toate bunele primiri de altădată.

— Domnul v-așteaptă în grădină — îi zise servitoarea, venind să-i deschidă.

Și îndată tînărul simți că-i îngheață inima, ghici vreo nenorocire. Fața tulburată a bunului doctor îl dădu gata. El, pe care patruzeci de ani de îngrijorare la căpătîiul bolnavilor îl oțeliseră, oricum, la priveliștea suferințelor omenești, tremura și era tot atît de tulburat ca și Jack.

— Cecilia nu-i aici?...

A fost cel dintîi cuvînt al bietului băiat.

— Nu, dragul meu, am lăsat-o... acolo... unde am fost. O să stea cîtva timp.

— Mult?

— Da, foarte mult.

— Va să zică... Va să zică nu mă mai vrea, domnule Rivals?

Doctorul nu răspunse. Jack se așeză pe o bancă, să nu cadă. Erau în fundul grădinii. În jurul lui, o vreme dulce și senină de noiembrie, roua albă așternută pe jos, vălul plutitor ascunzînd soarele de Sfîntul Martin îi aminteau ziua de la Coudray, culesul viilor, colnicul înălțîndu-se peste Sena și cea dintîi îngăimare de dragoste a lor înfiripată atunci în sînul naturii, ca țipătul sfios al unei păsări care-și ia zborul pentru prima dată. Ce aniversare!... După cîteva clipe de tăcere, doctorul îi puse părinteşte mîna pe umăr:

— Jack, nu te mîhni prea mult... Poate să se răzgîndească... E atît de tînără! Poate că-i numai un capriciu.

— Nu, domnule Rivals, știi bine că Cecilia n-are capricii... Ar fi prea îngrozitor: o lovitură de cuțit drept în inimă pentru un capriciu!... Nu. Sînt sigur că s-a gîndit îndelung înainte de a lua hotărîrea aceasta și că trebuie s-o fi costat mult. Știa ce înseamnă iubirea ei în viața mea și că, smulgînd-o, toată viața mi se va duce o dată cu ea. Dacă totuși a făcut-o, este că s-a crezut datoare s-o facă. Trebuia să m-aștept. Era oare cu putință o fericire așa de mare pentru mine? Dacă-ai ști de cîte ori mi-am zis: „E prea frumos. N-o să se împlinească"... Și uite că nu s-a împlinit. Asta-i.

Cu o sforțare a voinței, își stăpîni hohotul de plîns care-l înăbușea. Se ridică anevoie. Domnul Rivals îi luă mîinile:

— Iartă-mă, bietul meu copil... Eu sînt de vină în toate acestea. Dar credeam că fac doi fericiți.

— Nu, domnule Rivals, nu te învinui. Ce se întîmplă, trebuia să se întîmple. Cecilia era cu mult mai presus decît mine ca să mă poată iubi. Mila pe care i-o insuflam a putut s-o amăgească o clipă, inima ei bună a rătăcit-o. Acum vede mai limpede, și depărtarea care ne desparte o sperie. Nu-i nimic, dar ascultă bine, dragul meu prieten, și spune-i din partea mea: este ceva care mă va împiedica totdeauna să-i port gînd rău, oricît de grea ar fi lovitura cu care mă doboară... Și cu un gest larg, arătă cîmpiile, cerul și toată zarea: Anul trecut, într-o zi ca asta, am simțit c-o iubesc pe Cecilia și am crezut c-ar putea să mă iubească; și am început a trăi timpul cel mai fericit, singurul timp fericit din viața mea, un an plin, fără seamăn, care acum cînd îl privesc mi se pare că rezumă o întreagă existență. M-am născut în ziua aceea și mor astăzi. Dar binecuvîntatul răstimp, uitarea soartei vitrege față de mine le-am datorat Ceciliei și dumitale. N-am s-o uit niciodată.

Își trase încetișor mîinile din strîngerea înfiorată a doctorului.

— Pleci, Jack?... Nu mănînci cu mine?...

— Nu, mulțumesc, domnule Rivals... Aș fi un oaspete prea trist.

Trecu prin grădină cu pași hotărîți, ieși pe poartă și se îndepărtă repede, fără să se uite îndărăt. Dacă s-ar fi întors, ar fi văzut sus, la catul întîi, după perdeaua albă ridicată, pe mult iubita lui, tot așa de palidă și tremurînd ca și el, care plîngea întinzîndu-i brațele, dar fără gînd să-l oprească.

Zilele următoare fură foarte triste la familia Rivals. Căsuța, înveselită și întinerită de luni întregi, își reluă înfățișarea mohorîtă de altădată, și mai mohorîtă, după toată veselia pierită... Doctorul, foarte tulburat, își pîndea nepoata, plimbările-i singuratice prin grădiniță, șederile îndelungate în odaia maică-si, acum redeschisă și pe care voia s-o facă a ei, îndreptățită de durere. Unde plînsese Madelaine odinioară, astăzi plîngea Cecilia, și bietul bunic s-ar fi putut înșela, zărind uneori un chip tînăr aplecat sus, dincolo de fereastră, în tăcerea și deznădejdea unei mîhniri nemărturisite... Oare o să moară și ea?... De ce?...Ce avea?... Dacă nu-l mai iubea pe Jack, cum să-și lămurească tristețea aceasta, nevoia de singurătate, lîncezeala pe care treburile de neînlăturat ale gospodinei nu izbuteau s-o risipească? Iar dacă tot îl mai iubea, de ce-l respinsese? Simțea bine bietul doctor că la mijloc era o taină, o luptă lăuntrică; dar, la cel mai mic cuvînt, la cea mai mică întrebare, nepoata lui schimba vorba și-i scăpa printre degete, ca și-cum s-ar fi simțit răspunzătoare numai față de ea însăși de hotărîrile cele mai însemnate ale conștiinței sale. Dat fiind purtarea îngrijorătoare a Ceciliei, bietul om uită de durerea lui Jack; îi ajungea s-o rumege pe a lui, s-o răstălmăcească fel și chip, iar cabrioleta care-l purta mereu pe drumuri, gloaba, din ce în ce mai nesupusă, ar fi putut istorisi frămîntările lui numai după felul ciudat cum mîna.

Într-o noapte sună cineva la poartă pentru un bolnav. Era baba Salé, care aștepta tînguindu-se în uliță. Pesemne că de rîndul ăsta „omu' ei, bietu' omu' ei se hotăra să crape". Domnul Rivals, pe care mîhnirea și vîrsta nu-l împiedicau să fie totdeauna în picioare la cel dintîi semnal, se sui repede de la Etiolles la „Aniniș". Baba și bărbatul ei locuiau lîngă „*Parva domus*", într-o adevărată vizuină scobită în povîrnișul drumului, o odăiță în care te coborai ca într-o pivniță, murdară, întunecoasă, prost închisă, adevărat sălaș de țărani de pe vremea lui La Bruyère, ce supraviețuise tuturor castelelor de primprejur. Drept podea — pămînt bătătorit, drept mobile — un fel de dulap stricat și scăunele ce se clătinau, totul luminat de-un foc mare de lemne furate, trosnind și plin de sevă. De altfel, aici toate miroseau a jaf, atît rămășițele vechilor tăblii de pereți, cît și pușca sprijinită de colțul vetrei, și laturile, capcanele, și uriașele năvoade pe care bra-

conicrii le aruncă toamna pe ogoarele secerate, întocmai ca pescarii plasa. Pe un culcuș păcătos, într-un ungher întunecat, în mijlocul acestei sărăcii necinstite, bătrînul „crăpa". „Crăpa" după șaizeci de ani de braconaj, de pîndă noaptea în șanțuri, prin zăpadă și prin mlaștini, de atîta goană nebună, fugărit de jandarmii călări. O viață de iepure bătrîn, stricător, totuși mulțumit că moare în vizuina lui. De cum intră, domnul Rivals se înecă de un miros de aromate arse, mai puternic decît toată duhoarea cocinei.

— Ce dracu ați ars aici, babă Salé?

Bătrîna se tulbură și voi să mintă, dar doctorul nu-i dădu răgaz:

— Va să zică a fost la voi vecinul, otrăvitorul?

Domnul Rivals nu se înșela. În vremea din urmă, Hirsch venise să-și încerce pe nenorocitul ăsta primejdioasa-i leacuire prin parfumuri. Prilejurile de a și-o experimenta se tot răreau pentru el. Țăranii n-aveau încredere; și apoi mai era silit să ia mari măsuri, din pricina doctorului din Etiolles, care ducea un război îndîrjit împotriva medicinei lui fără diplomă. De două ori chiar fusese chemat la parchetul din Corbeil și amenințat cu pedepse aspre dacă va mai urma să practice. Dar la Salé, vecini atît de umili... Cu toată frica de jandarmi, se mai lăsese ispitit.

— Repede, repede, deschide ușa și fereastra... nu vezi că se înăbușă nenorocitul!

Bătrîna se grăbea să îndeplinească ordinele doctorului, bombănind:

— Vai, bietu' omu-meu, bietu' omu-meu! Atîta ce tot spunea c-o să mi-l vindece... Cum se poate să înșeli așa lumea? Biete dobitoace sălbatice de țărani ce sîntem!

Pe cînd domnul Rivals, aplecat asupra muribundului, pîndea cîtă putere a mai rămas în pulsul lui slab, o voce stinsă ieși de sub zdrențele culcușului:

— Zi-i, muiere, ai spus c-o să-i zici.

Bătrîna îi dădea înainte cu gura, scormonind surcelele în vatră. Dar muribundul mai spuse cu glasu-i istovit:

— Zi-i, muiere... zi-i, muiere...

Domnul Rivals se uită la baba Salé, a cărei față arsă de bătrînă piele-roșie se făcuse cărămizie. Ea se apropie bîlbîind:

— Păi da, păi sigur că tot vina doftorului de-alături e, dac-am supărat-o pe biata don'șoara care-i așa de miloasă...

— Care domnișoară? De cine vorbești? sări ars doctorul, lăsînd brațul bolnavului.

Ea se codea. Dar glasul braconierului, din ce în ce mai slab și parcă venind de tare departe, mai murmură o dată:

— Zi-i... Vreau să-i zici.

— Ei, na! Las' că-i zic — făcu bătrîna cu hotărîre. Uite ce-i, dragă domnule doftor, ticălosul cela mi-a dat douăzeci de franci... Ce lume rea, Doamne Isuse Cristoase! Mi-a dat douăzeci de franci dacă vreau să spun don'șoarei Cecilia toată povestea lui tat-su și a mă-si.

— Afurisito!... strigă doctorul Rivals, cu o mînie care-i dădu iar puterea și avîntul tinereții. O înhățase pe cumplita bătrînă și o zgîlțiia sălbatic: Ai îndrăznit să faci una ca asta?

— Pentru cei douăzeci de franci, dragă domnule... Dacă omu' cela al dracului nu-mi dădea douăzeci de franci, mai bine muream decît să scot o vorbă... Mai întîi, așa cum îi de adevărat că uite colea un creștin pe ducă, zău că habar n-aveam de daravera ceea! El mi-a povestit tot, ca să-i spun pe urmă ei.

— Ah, mișelul, doar mi-a spus el c-o să se răzbune... Dar cine oare a putut să-l înștiințeze și să-l călăuzească așa de bine în răzbunarea lui?

Un geamăt adînc, un scîncet nedeslușit, cum scoate omul cînd vine pe lume sau cînd o părăsește, îl chemă iar pe doctor la culcușul bătrînului. Acuma că ea-i „zisese", moș Salé se lăsa în voia morții, și poate că numai această slabă mustrare de conștiință, printre toate nelegiuirile lui de bătrîn hoinar, îi ușură cumplita trecere. Pînă-n ziuă, doctorul rămase aplecat asupra agoniei lente, asupra atomului de viață pe care dimineața albă ce bătea în geamuri avea să-l ia, în cea dintîi înfiorare a ei. I-a trebuit mult curaj să stea acolo, în fața muribundului și a bătrînei chincite la vatră, care nu îndrăznea nici să-i vorbească, nici să se uite la el. Țintuit la datorie, cugeta; și de la un gînd la altul, încerca să lege laolaltă părțile, încă întunecoase pentru el, ale ticăloasei uneltiri.

Cînd totul se sfîrși, se întoarse în grabă la Etiolles, după ce se încredință că mișelul de Hirsch nu mai era la „*Parca domus*". Ah, să-i fi picat acum în mînă, și-ar fi regăsit toate furiile chirurgului de vapor în fața acestui dușman las, care,

ca să se răzbune pe el, lovise în nepoata lui. Ajungînd acasă, urcă de-a dreptul la Cecilia. Nimeni. Patul nici nu era desfăcut. Îl trecu un fior. Alergă la „farmacie". Iar nimeni. Numai fosta odaie a Madeleinei era deschisă, și acolo, printre lucrurile rămase de la scumpa moartă, pe scaunul de rugăciuni unde îngenuncheaseră toate suferințele ei, o găsi pe Cecilia dormind, într-o atitudine prăbușită, care mărturisea o noapte întreagă de rugăciuni și de lacrimi. La pașii doctorului, deschise ochii:

— Bunicule!

— Așadar, ți-au spus, ticăloșii, taina pe care ne-am străduit atîta să ți-o ascundem. Ah, Dumnezeule, atîtea sforțări, atîtea griji ca să te cruțăm de mîhnirea aceasta, iar la urmă s-o afli de la niște străini, de la dușmani! Biată mititică!...

Ea își ascunse capul pe umărul lui:

— Nu-mi vorbi. Nu-mi spune nimic. Mi-e rușine.

— Ba dimpotrivă, trebuie să vorbesc... Ah, de-aș fi putut bănui care era pricina refuzului tău! Căci, în sfîrșit, de aceea, nu-i așa, n-ai mai vrut să te măriți?

— Da.

— Dar de ce? Lămurește-mi gîndul tău.

— Nu voiam să mărturisesc dezonoarea mamei mele, iar conștiința mă silea să spun totul aceluia ce trebuia să fie bărbatul meu... Nu aveam decît un singur lucru de făcut și l-am făcut.

— Așadar, îl iubești, tot îl mai iubești?

— Din tot sufletul. Și, într-adevăr, cred că și el mă iubea de ajuns ca să nu rupă căsătoria noastră; dar eu trebuia să-l scutesc de această mare jertfă. Nu te însori cu o fată fără tată, fără nume, și dac-ar avea unul, l-ar purta pe-al unui hoț și-al unui falsificator.

— Te înșeli, copila mea. Jack era foarte mîndru și foarte fericit că se însoară cu tine; și totuși îți cunoștea povestea. Chiar eu i-am spus-o.

— E cu putință?

— Ah, răutăcioasă mică, dac-ai fi avut mai multă încredere în mine, te-aș fi ferit de întreita lovitură de pumnal pe care-ai împlîntat-o în fericirea noastră.

— Va să zică Jack știa cine sînt...?

— M-am crezut dator să-l înștiințez acum un an, cînd mi-a vorbit de dragostea lui.

— Şi tot mai voia să mă ia?

— Copilă!... De vreme ce te iubea... De altfel, soarta voastră e atît de asemănătoare... Nici el n-are tată, şi mamă-sa n-a fost măritată niciodată. Singura deosebire dintre voi e că maică-ta era o sfîntă, pe cînd a lui...

Şi aşa cum istorisise lui Jack povestea Ceciliei, domnul Rivals istorisi Ceciliei povestea lui Jack, îndelungatul chin al bietului băiat aşa de iubitor şi de bun, copilăria-i părăsită şi exilul tinereţii lui; apoi deodată, ca şi cum tot trecutul, pe măsură ce şi-l amintea, îl făcea să înţeleagă mai bine prezentul:

— Dar, ia stai, ca este... De la ea vine lovitura!... strigă doctorul. O fi vorbit în faţa lui Hirsch de căsătoria voastră... Da, da, acum sînt sigur... Prin nebuna aceea a ajuns la tine drama de care te-am ferit cu atîta grijă. Era fatal. Asemenea lovitură dată bietului băiat nu putea să-i vină decît de la maică-sa. Pe cînd asculta lămuririle acestea, Cecilia era cuprinsă de o adîncă deznădejde la gîndul c-a pricinuit lui Jack, şi aşa atît de nenorocit, o durere îngrozitoare şi cu totul zadarnică. Ar fi vrut să-i ceară iertare, să se umilească înaintea lui.

— Jack... Biet prieten!... repeta ea, plîngînd. Şi, judecînd după propria-i mîhnire rana pe care i-o făcuse: O, ce mult trebuie să fi suferit!

— Şi tot mai suferă, desigur.

— Mai ai vreo ştire de la el, bunicule?

— Nu, da' ar putea veni el însuşi să-ţi dea... răspunse bunicul, zîmbind.

— Poate că acum n-o să vrea să mai vină.

— Ei, atunci, haidem după el!... Azi e duminică. Nu-i la atelier. Îl găsim şi-l aducem aici... Vrei?

— Mă mai întrebi?

După cîteva ceasuri, domnul Rivals şi nepoata lui erau în drum spre Paris.

Abia plecaseră, cînd un om năduşit leoarcă, încovoiat sub greutatea unui coş mare, se opreşte în faţa casei lor. Se uită la portiţa verde şi la tăbliţa de alamă pe care silabisi anevoie: „Sunaţi... pentru doc... tor...“

— Aici e! zise el, în sfîrşit, şi sună, ştergîndu-şi fruntea. Slujnicuţa veni, dar văzînd că are a face cu un primejdios negustor care bate drumurile de ţară, doar crăpă uşa:

— Pe cine cauți?
— Pe domnul de aici...
— Nu-i acasă.
— Da' domnișoara?...
— Nici ea nu-i.
— Când se întoarce?
— Nu știu.
Și ușa se trânti.
— Doamne... Doamne!... făcu negustorul cu glas răgușit... Oare o să-l lăsăm să moară așa?
Și sta acolo în picioare, buimăcit, în mijlocul uliței.

X

Piața Notre-Dame

În seara aceea avea loc o mare întrunire literară pe cheiul Augustinilor, lângă Institut, la redactorul-șef al *Revistei raselor viitoare*. Toți ratații erau convocați la serbarea aceasta, dată pentru întoarcerea Charlottei, și căreia d'Argenton urma să-i dea și mai multă măreție, citind marele său poem *Despărțiri*, în sfârșit, gata. Opera aceasta de maestru fusese zămislită în ciudate împrejurări. De vreme ce Charlotte se întorsese acasă, cum să mai deplângi lipsa nerecunoscătoarei și să descrii suferințele iubitului părăsit? Era în primejdie să fie caraghios; și, într-adevăr, ar fi fost păcat, fiindcă niciodată inspirația poetului nu se arătase mai bogată și mai puternică. După câteva zile de șovăire, se hotărâse vitejește:
— Pe legea mea, nu-mi pasă!... Nu mă las... Opera de artă nu trebuie părăsită la voia întâmplării.
Și a fost un spectacol nespus de caraghios, poetul acesta tânguindu-se de plecarea iubitei, de față cu însăși iubita, care auzea cum o face „rea", „necredincioasă", „absentă scumpă" și însemna toate frumoasele epitete cu propriul ei scris într-un caiet înnodat cu panglici trandafirii. Isprăvind poemul, d'Argenton voise să-l citească elicii lui, nu atât din vanitate de artist, cât din deșertăciune de iubit, ca să

afle toți ratații că sclava s-a întors și că, de data aceasta, pusese bine mîna pe ea. Niciodată apartamentul de la al patrulea etaj nu mai văzuse o serată așa de strălucită, asemenea lux de flori, de draperii, de răcoritoare; pînă și rochia „scumpei absente", albă și presărată cu violete palide, se potrivea de minune cu rolul mut pe care avea să-l joace în timpul lecturii. N-ai fi bănuit, intrînd acolo, că lipsa de bani dădea tîrcoale acestor măreții, ca nevăzute pînze de păianjen întinse pe aripi de fluturi. Totuși, nimic mai adevărat. *Revista* era pe ducă, își micșora formatul la fiecare număr și nu mai apărea decît la intervale mari și din ce în ce mai neregulate. D'Argenton, după ce-și vîrîse în ea jumătate din moștenire, se gîndea s-o vîndă. Și tocmai starea aceasta jalnică, la care se adăugaseră cîteva „crize" dibaci pregătite i-o înapoiaseră pentru totdeauna „artistului" ei pe nebuna de Charlotte. N-avusese decît să i se arate ca un mare om învins, istovit, părăsit de toți, îndoindu-se de o stea nesigură, odinioară întrezărită, ca ea să-i jure solemn:

— Acum sînt a ta... A ta pe veci!

De fapt, d'Argenton nu era decît un prost și un îngîmfat, dar se poate spune c-o învîrtea într-un chip desăvîrșit pe femeia aceasta și că știa să scoată din instrumentul banal efecte minunate. De-ați ști cum îl sorbea din ochi la serată, cum îl găsea de încîntător, de „bolnăvior", de genial și tot atît de frumos ca acum doisprezece ani cînd i se ivise sub globurile de culoarea opalului din salonul Moronval, ba poate și mai frumos, că mediul era altul, mai tihnit, mai bogat, și aureola poetului ei îmbogățită cu multe raze. De altfel, aceiași oameni în preajma lui, același personal neschimbat. Iată-l pe Labassindre, în catifea verde-închis, cu cizmele înalte din Faust, și pe doctorul Hirsch, înstelat cu pete chimice, și pe Moronval în frac negru, alb la cusături, cu cravată albă, foarte neagră la cute, apoi „țărișoarele calde", veșnicul egiptean, cu pielea întinsă, japonezul de culoarea șofranului, și nepotul lui Berzelius, și omul care l-a citit pe Proudhon. Iată tot alaiul caraghios, jigărit, sărăcăcios, lihnit de foame, dar mereu plin de iluzii, cu mîini înfrigurate și cu bieți-ochi fără gene, arși de cît priveau la stele. Ai fi zis o ceată de pelerini din Orient, mergînd spre vreo Mecă necunoscută a cărei lumină de aur piere într-una dincolo de zare. De doisprezece ani de cînd îi știm pe nenorociții ăștia

de rataţi, cîţiva au căzut pe drum; dar de pe caldarîmul Parisului s-au ridicat alţi fanatici să înlocuiască morţii şi să strîngă rîndurile. Nimic nu-i descurajează, nici dezamăgirile, nici bolile, nici frigul, nici căldura, nici foamea. Merg, se grăbesc. N-or s-ajungă niciodată. În mijlocul lor, d'Argenton, mai bine hrănit, frumos îmbrăcat, semăna cu un hagiu bogat, mergînd printre păduchioşi, cu haremul, cu lulelele şi cu avuţiile lui. Şi ce-i sporea strălucirea în seara aceea, era îngîmfarea lui satisfăcută, conştiinţa senină a triumfului.

În timpul lecturii poemului, Charlotte, stînd pe divan într-o atitudine care voia să fie nepăsătoare, roşea la aluziile din fiecare strofă, înfăşurate în văluri străvezii, ca nişte tainice cochete încîntate că le-ai recunoscut. De jur împrejur, nevestele rataţilor se ploconeau, umile şi linguşitoare, iar printre ele mica doamnă Moronval — care, cînd şedea jos, părea foarte înaltă din pricina frunţii nespus de largi şi a bărbiei — îşi ştergea într-una ochii ca să-şi arate emoţia. Făţărnicie nevrednică de o Moronval, născută Decostère; dar sărăcia răpune mîndriile cele mai semeţe, şi Moronval, aşezat în faţa nevestei lui, o supraveghea, conducea aplauzele şi dădea feţei lui de maimuţă mii de felurite expresii de-o admiraţie fără seamăn, rozîndu-şi cu îndîrjire unghiile, ceea ce prevestea totdeauna cîte un împrumut. În faţa acestei asistenţe binevoitoare, versurile se desfăşurau cu o încetineală şi o monotonie ce te înnebunea, ca o vîrtelniţă depănînd un ghem fără sfîrşit. Şi erau, şi erau... Se amestecau cu trosnetul focului, cu sfîrîitul lămpilor, cu zgomotul vîntului rătăcind pe balcon şi izbindu-se deodată cu furie în geamuri, ca într-o anumită noapte. Charlotte însă n-avea în seara aceea starea de îngrijorare cînd mintea primeşte prevestirile şi presimţirile. Era toată a poetului ei, toată a dramei pe care el o recita, scandîndu-şi puternic versurile. Într-adevăr, poemul cuprindea o parte foarte dramatică. În cîntul din urmă, d'Argenton îşi închipuia că „scumpa absentă", reîntoarsă la iubitul ei, murea de pe urma suferinţelor îndurate departe de el. Poetul îi închidea ochii, jurîndu-i o dragoste veşnică:

Am pus în mormînt cu tine,
Ce-am avut mai bun în mine,
Ce te plînge şi te iubeşte...

spunea el. Şi pînă într-atîta te mişca mărinimia bărbatului care voia să uite, şi soarta tristă a nenorocitei femei, încît toată lumea plîngea în hohote, ascultîndu-l, Charlotte mai tare decît toţi; fiindcă, la urma urmei, ea murea acolo, şi lucrurile acestea te înduioşează şi mai mult pentru tine însuţi decît pentru alţii.

Deodată, la partea patetică, pe cînd d'Argenton îşi plimba peste adunare o privire mulţumită, uşa salonului se deschise pe neaşteptate, şi servitoarea, o servitoare familiară, cu panglicile în vînt, cum au femeile acestea, intră speriată în salon strigînd stăpînei sale:

— Coniţă... coniţă!...

Toţi se ridicară:

— Ce este?... Ce s-a întîmplat?

— A venit un om...

— Un om?

— Da, un om uricios şi tare slut cere să vorbească cu coniţa. I-am spus că nu-i acasă, că nu poate s-o vadă. Atunci s-a aşezat pe o treaptă şi a spus c-o s-aştepte.

— Vin... — zise Charlotte, foarte tulburată, ca şi cum ar fi ghicit din partea cui era trimisul.

D'Argenton însă se interpuse numaidecît:

— Ba de loc... de loc... şi, întorcîndu-se către Labassindre, cel mai voinic dintre cei de faţă: Ia du-te şi vezi ce-i cu nepoftitul ăela.

— Da... da... *bîi!* făcu cîntăreţul şi ieşi umflîndu-şi pieptul.

D'Argenton, care mai avea un hemistih tăiat în două, plin de neastîmpăr pe buze, îşi reluă grăbit locul în faţa căminului, gata să-şi urmeze lectura întreruptă. Dar uşa se deschise iar, lăsînd să se strecoare capul şi braţul lui Labassindre, care-l chema pe poet, cu un gest. D' Argenton se repezi furios în sală:

— Ei, ce este?

— Pare-se că Jack e foarte bolnav — îi şopti cîntăreţul.

— Aida de!... La mine nu se prinde!

— Aşa spune bietul om.

D'Argenton se uită la bietul om, urît, sfios, a cărui umbră înaltă, încovoiată sub uşă, nu i se părea necunoscută.

— Dumneata vii din partea acelui domn?

— Nu, nu vin din partea lui — răspunse celălalt... E prea bolnav ca să vin din partea lui... De trei săptămini e în pat, tare, tare rău.

— Ce are?

— Are ceva la plămini, și doctorul zice că n-o mai duce nici o săptămină. Așa că ne-am gîndit, nevastă-mea și cu mine, că trebuie s-o înștiințăm pe maică-sa, și am venit.

— Cine ești dumneata?

— Eu sînt Belizarie, Bel, cum îmi zicea dumneaei. Că doar mă cunoaște bine, ce-mai, ca și pe nevastă-mea.

— Ei bine, domnule Belizarie — zise poetul în batjocură — să-i spui celui care te trimite că festa-i bună, dar s-a răsuflat. Trebuie să caute alta.

— Poftim? făcu negustorul, care nu înțelegea „cuvintele crude".

D'Argenton însă și închisese ușa, lăsîndu-l încremenit în capul scării pe Belizarie, care zări un salon, colo, în fundul apartamentului, plin de lume și de lumini.

— Nu-i nimic... Unul care a greșit ușa — zise poetul, înapoindu-se.

Și pe cînd își urma cu măreție lectura, negustorul mergea cu pași mari pe străzile întunecoase, sub măzăriche și-n vîntul pătrunzător, grăbit să se întoarcă la Jack, la sărmanul tovarăș care zăcea acum în păcătosu-i pat de fier din mansardă...

Îl apucase în ziua cînd se întorcea de la Étiolles. Se culcase fără să spună nimic; și de atunci îl scuturau frigurile, și avea un guturai zdravăn, așa de primejdios, încît doctorul uzinei înștiință prietenii că starea lui e foarte îngrijorătoare. Belizarie ar fi vrut să-i dea de știre domnului Rivals, dar Jack se împotrivise cu hotărîre. Ba chiar numai în clipa aceea ieșise din tăcerea-i letargică, și încă o dată, ca s-o trimită pe brutăriță să-i vîndă ceasornicul și un inel, pe care le avea de la maică-sa. Fiindcă erau bani puțini în strada Panoyaux. Jack își cheltuise toate economiile cumpărînd mobila din Charonne, sertarele sunau a gol, și soții Belizarie erau și ei foarte strîmtorați în urma cheltuielilor de nuntă și de instalare. Oricum, pentru a-l îngriji pe bietul părăsit, negustorul și nevasta lui se simțiseră în stare de orice jertfă. După ce dus seră saltele și mobile la Muntele de Pietate, amanetaseră un morman de pălării de pai, pe care trebuiau cu orice preț să le scoată la primăvară. Dar nici jertfa aceasta

nu era de ajuns. Toate-s așa de scumpe, lemnele, doctoriile... Într-adevăr, n-avuseseră noroc cu „chiriașii". Cel dintîi, un beţiv, leneș și mîncău; al doilea, cum nu se poate mai desăvîrșit, dar ajungînd o grea povară din pricina bolii. Vecinii îi sfătuiau să-l ducă pe Jack la spital. „O să fie mai bine ca la voi; și n-o să vă mai coste nimic". Dar se îndărătniceau cu oarecare mîndrie să-și ţină prietenul lîngă ei, ca și cum și-ar fi călcat datoriile întovărășirii, încredinţîndu-l altor îngrijiri. Acum ajunseseră la ananghie, și boala grea, nimerindu-se tocmai în toiul primejdiei care-i amenința, se hotărîseră s-o înștiinţeze pe Charlotte, „cucoana cea frumoasă", cum spunea brutăriţa, cu glas indignat. Ea își trimisese bărbatul:

— Și mai cu seamă, ad-o cu tine, ca să fii sigur că vine... O să-i facă bine nenorocitului să-și vadă mama. Nu vorbește niciodată de ea. E așa de mîndru... Dar mă prind că se gîndește la dînsa.

Belizarie n-o aducea. Așa că la întoarcere era deznădăjduit și îngrijorat de cum va fi primit. Doamna Belizarie, cu copilu-i adormit pe genunchi, vorbea încet cu doamna Levindré, în faţa unui foc sărăcăcios și trist, un „foc de vădană", cum zice poporul, ascultînd totodată dinspre pat răsuflarea anevoioasă a lui Jack și groaznica tuse care-l înăbușea. N-ai fi recunoscut în odaia aceea fără mobilă și jalnică mansarda luminoasă, cu fereastra spre curte, în care cînta munca dis-de-dimineaţă, ca o ciocîrlie pariziană. Nici urmă de cărţi și de învăţătură. Numai o oală de ceai fumegînd pe cămin și umplînd odaia cu aerul îmbîcsit, nedeslușit și greoi care plutește în jurul bolii. Apoi șoapte, un zgomot de clește, și pașii lui Belizarie care se întorcea.

— Singur?... întrebă brutăriţa.

El îi povesti încet că nu l-au lăsat s-o vadă pe mama lui Jack și că mustăciosul nu i-a îngăduit să intre.

— Ce ticăloși!... Da' tu n-ai pic de sînge în vine!... Te recunosc eu bine și-acuma, cu toate fricile tale!... Trebuia să-l îmbrînceștI, să intri cu sila și să-i strigi afurisitei: „Cucoană, îţi moare copilul".

Ce minunată privire de mamă aruncă micuţului adormit pe genunchii ei!

...Ah! Sărmanul meu Belizarie, ai să fii totdeauna o curcă plouată!

Negustorul lăsă capul în jos. Se aştepta, desigur, să-l zgîlţîie la întoarcere, dar nu-şi putea stăpîni sfiala, fiindcă obişnuinţa de a bate drumurile şi străzile, cu un permis de negustor ambulant, la cheremul jandarmilor şi al sergenţilor, îi dăduse o umilinţă încovoiată, pe care toată bărbăţia nevestei lui nu izbutea să i-o îndrepte.

— Să mă fi dus eu, sînt sigură c-aş fi adus-o... — zicea fiinţa asta de treabă, încleştîndu-şi pumnii.

— Ia lasă, dragă — răspunse repede şi acru doamna Levindré — habar n-ai cine-s femeile astea!

Zicea „femeile astea", că de la plecarea Idei de Barancy pierduse orice nădăjde pentru maşina ei de cusut sau pentru prăvălia bărbatului. Se întorsese şi el acasă. În toate serile, cheile fiind în uşă, cum obişnuiesc săracii, intrau la bolnav, sub cuvînt că întreabă ce mai face. Aflînd că doamna nu venise, domnul Levindré începu un logos lung despre Phrynea modernă, ruşinea societăţii noastre, şi-şi mai desfăşură o dată sistemul lui politic, ce ar scăpa lumea de toată zgura aceasta. Ceilalţi îl ascultau cu gura căscată pe flecarul ăsta somnoros care nu mai isprăvea, în timp ce vîntul sufla în tăciunii stinşi, iar tusea zgomotoasă a lui Jack răsuna sub cearşafuri.

— Asta nu-i totul — zise doamna Belizarie, care nu se abătea niciodată prea mult de la subiect. Ce să facem? Nu-l putem lăsa pe bietul băiat să se prăpădească din lipsă de îngrijiri.

Soţii Levindré îşi dădură părerea:

— Trebuie să faceţi ce v-a spus doctorul. Trebuie să-l duceţi în Piaţa Notre-Dame, la biroul central. Acolo or să-i dea un bilet de internare la un spital.

— Sst!... Sst!... Mai încet... — zise Belizarie, arătîndu-le patul unde bolnavul se zbătea în friguri.

Urmă o clipă de tăcere, pe cînd foşnea pînza groasă a cearşafurilor mototolite.

— Sînt sigur că v-a auzit — adăugă negustorul, supărat.

— Ei, şi l... Nu ţi-e nici frate, nici fiu. Şi te-ai descotorosi uşor, ducîndu-l la spital...

— E tovarăşul nostru! zise Belizarie, punînd în felul său de a vorbi toată mîndria şi tot devotamentul inimii lui bune şi naive.

Era aşa de înduioşător, încît brutăriţa se înroşi toată, privindu-şi bărbatul cu ochi strălucitori de lacrimi. Soţii

Levindré plecară dînd din umeri; şi după plecarea lor, odaia păru îndată mai puţin goală şi mai puţin rece.

Jack auzise. Auzea tot ce spuneau. De cele mai multe ori, de cînd îl întorsese groaznica boală de piept, unită cu sfîşietoarea dezamăgire a iubirii lui, şi-l ţinea pironit în pat, nu dormea, dar părăsea înadins viaţa ce-l înconjura şi se închidea într-o muţenie pe care nici chiar fierbinţeala cu halucinaţiile ei nu izbutea să i-o învingă. Ochii, întorşi la perete, rămîneau larg deschişi toată ziua, şi dacă zidul, zidul întunecos, zbîrcit şi crăpat ca un obraz de femeie bătrînă, ar fi putut vorbi, ar fi spus că-n ochii aceia aţintiţi de somnambul era scris cu litere de foc: „Nenorocire desăvîrşită... deznădejde fără margini"... Numai peretele vedea aceasta, fiindcă nenorocitul nu se plîngea niciodată. Ba chiar încerca să zîmbească voinicei lui îngrijitoare cînd îi dădea să bea ceaiuri fierbinţi şi-l îmbărbăta cu bunăvoinţă. Astfel îşi petrecea zilele lungi şi singuratice, în care zgomotul muncii venea să-l caute pînă şi în mansarda lui, ca să-l facă să-şi blesteme trîndăvia silită. De ce nu era puternic şi zdravăn ca atîţia alţii ca să ţină piept deznădejdilor vieţii?... Dar pentru cine să mai lucreze de acum înainte? Maică-sa plecase.... Cecilia nu-l mai voia. Cele două chipuri de femei îl urmăreau, nu-l părăseau. Cînd surîsul voios, banal şi nepăsător al Charlottei pierise, faţa nevinovată a Ceciliei, pe care taina refuzului parcă o înfăşura într-un văl, se ridica înaintea lui, şi el rămînea doborît, fără să poată scoate o vorbă sau să facă o mişcare, în timp ce zvîcnetul tîmplelor şi al încheieturilor de la mîini, răsuflarea-i grea şi accesele de tusă seacă se scandau în frămîntarea din jur, în suflarea vîntului din cămin, în uruitul omnibuzelor care zguduiau caldarîmul, în zgomotul sforăitor al războiului de ţesut din mansarda vecină...

A doua zi după convorbirea de lîngă patul lui Jack, pe cînd brutăriţa, întorcîndu-se din raită, cu şorţul plin de făină, intră în odaie să afle cum se simţise băiatul peste noapte, rămase încremenită văzînd o stafie lungă în picioare, gata îmbrăcată, discutînd înaintea focului cu Belizarie:

— Ce-i asta?... Cum! Te-ai sculat?

— A vrut să se scoale — zise negustorul, deznădăjduit. Vrea să se ducă în Piaţa Notre-Dame.

— În Piaţa Notre-Dame!... Şi de ce, mă rog... Găseşti că nu te îngrijim bine aici? Ce-ţi lipseşte?

— Nimic, nimic, bunii mei prieteni... Sînteţi două inimi mărinimoase şi devotate. Dar mi-e cu neputinţă să stau mai mult aici. Vă rog, nu mă opriţi. Trebuie... Vreau.

— Dar ce-ai să te faci, sărmanul meu tovarăş, slab cum eşti?

— Ei, da! Sînt cam hodorogit. Dar cînd trebuie să umbli, umbli. Belizarie o să-mi dea braţul lui. M-a mai plimbat el aşa pe străzile din Nantes, într-o zi cînd eram şi mai puţin zdravăn decît astăzi.

Faţă de o voinţă atît de hotărîtă, nu mai puteai şovăi. Jack o îmbrăţişă pe doamna Belizarie şi coborî, sprijinit de negustor, după ce aruncă o privire de rămas bun, mută şi sfîşietoare, odăiţei unde-şi petrecuse ceasuri aşa de frumoase, desfătîndu-se cu visuri atît de minunate, şi pe care ştia bine că n-are s-o mai vadă niciodată.

Pe vremea aceea, biroul central se afla în faţa catedralei Notre-Dame; un aşezămînt pătrat, cenuşiu şi trist la înfăţişare, cu cîteva trepte. Ca s-ajungă pînă acolo, de pe înălţimile de la Ménilmontant, ce lungă li se păru calea! Se opriră adesea pe stîlpişorii de piatră, la capătul podurilor, dar fără să se odihnească mult, că frigul era pătrunzător. Sub cerul noros şi apăsător de decembrie, bolnavul părea mai desfigurat, mai prăpădit decît în patul lui. Păru-i era leoarcă de sudoare, lipit de cît se sforţa să meargă; şi de atîta slăbiciune, toate se învîrteau înaintea lui — casele negre, apa de-a lungul trotuarelor, chipurile trecătorilor înduioşaţi de jalnica pereche pe care o alcătuiau negustorul şi tovarăşul lui. În Parisul acesta brutal, unde viaţa seamănă cu o luptă, ai fi zis că-i un rănit căzut în toiul bătăliei, pe care un tovarăş îl ducea, sub gloanţe, la ambulanţă, înainte de-a se întoarce iar în mijlocul primejdiei.

Ajunseseră devreme la biroul central. Totuşi, sala cea mare de aşteptare era plină de-o gloată ce sta de mult pe băncile de lemn din jurul unei sobe uriaşe care trosnea şi duduia. Domnea acolo o atmosferă înăbuşitoare, greoaie, somnoroasă, ce-i copleşea pe toţi cei de faţă, pe nenorociţii intrînd de-a dreptul din frigul străzii în cuptorul acesta, pe slujbaşii care scriau în fund, după un geamlîc, pe servitorul din sală umplînd soba cu o înfăţişare abătută. Cînd sosi Jack la braţul lui Belizarie, toate privirile se întoarseră spre el, posace şi îngrijorate, parcă ziceau: „Ei, poftim!... Încă unul“...

Într-adevăr, îmbulzeala e atît de mare în așezămintele spitalicești, fiecare pat de suferință e atît de invidiat, rîvnit și greu de dobîndit! Cu toate că administrația face foarte mari sforțări, iar milostenia crește, totdeauna sînt mai mulți bolnavi decît locuri ca să-i primească. Vorba-i că Parisul ăsta crîncen se pricepe să făurească tot felul de boli, să mai născocească și altele ciudate, neprevăzute, complicate, cu ajutorul viciului și al sărăciei, cît și al tuturor amestecurilor pe care le dă împreunarea acestor două elemente de suferință. Multe mostre ale dibăciei lui se arătau jalnic acolo, pe băncile murdare din sala pieței. Pe măsură ce intrau, erau despărțiți în două categorii: de o parte răniții, cei pe care roțile fabricilor, dinții mașinilor cu aburi, acizii vopsitoriilor i-au schilodit, i-au orbit și i-au desfigurat; de cealaltă, cei cu friguri, anemicii, tuberculoșii, cei cărora le tremură mîinile sau picioarele, ochi legați și tot felul de tuse, ascuțite, seci, care parcă se așteptau una pe alta ca să înceapă toate odată, ca instrumentele unei sfîșietoare orchestre. Și ce zdrențe, ce pantofi, ce pălării, ce coșnițe! Zdreanța, cu tot ce are ea mai nenorocit, rupturi astupate cu noroi, franjuri scăldate în gîrla străzii, că cei mai mulți dintre nenorociții aceia veniseră pe jos, tîrîndu-se ca Jack. Toți așteptau cu adîncă neliniște examenul doctorului, care trebuia să le dea sau nu un bilet de internare la vreun spital. Așa că să-i fi auzit vorbind între ei de bolile lor, exagerîndu-le înadins peste măsură, încercînd să-și încredințeze vecinii că sînt mult mai bolnavi decît ei. Jack asculta convorbirile acestea jalnice, stînd între un bărbat gras, ciupit de vărsat, care tușea îngrozitor, și o biată femeie tînără, acoperindu-și cu un șal negru umbra unui trup și o față îngustă, cu nas și buze atît de subțiri și de albe, încît numai ochii păreau vii, doi ochi rătăciți de gîndul nebun al ceasului din urmă ce se apropie. O bătrînă, cu basma și un coș sub braț, îmbia cu pesmeți și plinițe colbăite și tari pe înfrigurații și pe muribunzii aceia, alungată de toți și urmîndu-și raita în tăcere. În sfîrșit, ușa se deschise și se ivi un omuleț nervos și uscățiv.

Doctorul!

O tăcere adîncă se lăsă îndată peste bănci, unde tusea se înteți, iar chipurile păreau și mai amărîte. Dezmorțindu-și degetele pe placa sobei, doctorul inspecta bolnavii din jurul

lui, cu privirea omului de știință, cercetătoare și hotărîtă, care-i îngrijorează pe beţivi și pe desfrînaţi. Apoi începu să facă ocolul sălii, urmat de băiatul ce elibera biletele de internare la diferitele spitale. Ce bucurie pe nenorociţii aceia cînd îi declara buni de spital! Ce dezamăgire, ce rugăminţi cînd îi înștiința că nu-s destul de bolnavi! Examenul era scurt și cam brutal, fiindcă era multă lume și bieţii oameni nu mai isprăveau vorba despre bolile lor, împletindu-le cu tot felul de poveşti și de peripeţii cu care doctorul n-avea ce face. Nu-și poate nimeni închipui neștiința, năuceala, nerozia acestui norod, care se încurcă chiar cînd trebuie să dea un nume sau o adresă, temîndu-se mereu să nu se compromită, iar sfiala lui bate apoi cîmpii cu tot felul de nimicuri.

— Dar dumneata, doamnă, ce ai? întreabă doctorul pe o femeie care avea lîngă ea un copil de vreo doisprezece ani.

— Nu eu, domnule doctor, băiatul meu.

— Ei, și ce are băiatul?... Haide, repede.

— E surd, domnule doctor... L-a apucat, să vă spun...

— A! E surd?... Și de care ureche?

— De amîndouă, mai ales.

— Cum vine asta, „mai ales"?

— Da, domnule doctor... Hei, Eduard, scoală-te cînd îţi vorbește... De care ureche eşti surd?... zice ea puștiului, zgîlţîindu-l ca să-l facă să se ridice.

Dar el stă mut și tîmpit.

Iar în faţa uluielii bietului infirm:

— Vedeţi, domnule doctor, e așa cum v-am spus... de amîndouă, mai ales.

Mai departe, doctorul se întoarce către grăsanul ciupit de vărsat, vecin cu Jack:

— Ce te doare?

— Pieptul, domnule doctor,.... Uite, pe aici mă arde tot.

— Aha! Te arde pieptul... Nu cumva bei puţin rachiu, așa, din cînd în cînd?

— Eu? Niciodată, domnule doctor... — răspunde celălalt, indignat.

— A, foarte bine, nu bei rachiu. Dar vin, bei?

— Da, domnule doctor, cît îmi trebuie.

— Și cam cît îţi trebuie?.... Cred că vreo cîţiva litri?

— Păi, de, domnule doctor, după zile...

— Da, înțeleg... Așa, în zilele de leafă...

— Ei, în zilele de leafă, știi și dumneata, ca omul... Ești cu prietenii...

— Da, asta-i, te îmbeți în zilele de leafă... Ești zidar, plătit cu săptămîna, așa că ești beat turtă cel puțin de patru ori pe lună... foarte bine. Limba!

Degeaba se împotrivește bețivul, trebuie să-și mărturisească viciul, are a face cu un adevărat judecător de instrucție.

Cînd ajunse în fața lui Jack, doctorul îl cercetă cu luare-aminte, îl întrebă ce vîrstă are și dacă-i de mult bolnav. Jack se străduia să răspundă cu glas șuierător; și tot timpul cît vorbea, Belizarie, din spatele lui, clipea din ochi, țuguindu-și buzele groase.

— Ia ridică-te, băiete — zise doctorul, lipindu-și urechea de haincle ude ale bolnavului ca să-l asculte la plămîni... Ai venit deci pe jos?

— Da, domnule doctor.

— E nemaipomenit c-ai putut umbla în starea în care ești. Strașnică energie ți-a mai trebuit. Dar nu-ți dau voie s-o mai faci. Or să te ducă pe targă. Și întorcîndu-se către slujbașul care scria biletele: „Caritatea"... Sala Sfîntul Ion.

Apoi, fără altă vorbă, își urmă inspecția.

Printre miile de imagini repezi, confuze, care-ți trec pe dinainte în forfota străzilor din Paris și se perindă, se șterg una pe alta, cunoașteți vreuna mai sfîșietoare decît tărgile acelea purtate, apărate de-un cort mic de pînză vărgată și a căror legănare o susțin doi oameni, unul înainte și altul îndărăt? Seamănă cu un pat și cu un giulgiu; și forma oarbă, nedeslușit desenată dedesubt, lăsată în voia zdruncinării mersului, te face să visezi urît. Cînd le văd, unele femei își fac cruce, ca și cum ar trece un dric. Cîteodată targa înaintează singuratică pe trotuarul părăsit la apropierea ei; de cele mai multe ori, o mamă, o fiică, o soră cu ochii în lacrimi, umilite de nespusa sărăcie a bolii, însoțesc căpătîiul acesta care merge. Astfel asculta Jack, lîngă el, alături de brancardieri, pașii neregulați ai bunului negustor, care, din cînd în cînd, îi lua mîna, să-i arate că nu-i cu desăvîrșire părăsit. Dintr-o zdruncinătură într-alta, somnoros și zdrobit, bolnavul ajunse la spitalul „Caritatea", în sala Sfîntul Ion,

de la catul al doilea, în fundul curții a doua. O sală tristă, cu tavanul sprijinit pe stîlpi de fontă și cu ferestrele dînd de o parte în curtea întunecoasă, iar de cealaltă într-o grădină lungă și umedă: douăzeci de paturi, cap la cap, două jilțuri mari lîngă o sobă uriașă, o masă și un bufet imens acoperit cu o placă de marmură. Iată locul.

La intrarea lui Jack, cinci-șase fantome în halate cafenii, cu scufii de bumbac, se opriră dintr-o partidă tăcută de domino, să-l vadă trecînd pe noul venit. Alții, care se încălzeau, se dădură la o parte cînd se apropie. Numai un colț luminos în toată sala—micul birou cu geamuri unde ședea maica, și, în față, un altar al Fecioarei, curat și gingaș, cu horbote, flori artificiale, lumînări de ceară albă și o madonă de ghips, cu brațele în mîneci lungi și largi, care se îndepărtau de rochia ei ca două aripi. Maica ieși înaintea lui Jack și, cu un glăscior ascuțit și monoton, cu întregu-i răsunet ca absorbit de vălul de pe cap și de pe piept:

— O, bietul copil, ce bolnav pare!... Repede, să-l culcăm... N-avem pat, dar ultimul de colo o să fie curînd gol. Cel care-i culcat în el e pe dușcă. Deocamdată, să-i punem o targă.

Ce numea ea targă era un pat de campanie, pe care infirmierul îl așeză lîngă patul ce trebuia să fie curînd liber, dar de unde ieșeau vaiete înăbușite, suspine lungi, și mai înfiorătoare fiindcă toți le ascultau cu o nepăsare descurajată. Omul acela trăgea să moară, dar Jack era el însuși prea bolnav, prea copleșit, ca să-și dea seama de jalnica vecinătate. Abia îl auzi pe Belizarie că-i zice „la revedere", făgăduindu-i să mai vină și a doua zi, apoi un zgomot de cratițe și de farfurii, pricinuit de împărțirea ciorbei, pe urmă șoapte lîngă patul lui, unde era vorba de-un oarecare „Unsprezece bis" despre care spuneau că-i foarte bolnav. Lui îi ziceau așa. Nu-l mai chema Jack, ci „Unsprezece bis" din sala Sfîntul Ion. În loc de somn, se și simțea amorțit, doborît de cumplita lui oboseală, cînd un glas de femeie, liniștit și limpede, îl făcu să tresară pe neașteptate, de-i pieri cel dintîi somn.

— Rugăciunea, domnilor!

Zări nedeslușit lîngă altar umbra unei femei îngenunchеate în faldurile groase de aba; dar zadarnic încercă să-i urmărească recitarea foarte repede, cam cîntătoare, și care cădea din gura aceea deprinsă cu rugăciunea, fără opriri,

nici suspine. Totuşi îi ajunseră la urechea atentă cuvintele acestea din urmă:

„Ocroteşte, Doamne, pe prietenii şi pe duşmanii mei, pe prizonieri, pe călători, pe bolnavi şi pe cei ce-şi dau duhul..."

Jack se cufundă atunci într-un somn înfrigurat, zvîrcolit, în care vaietele agoniei vecine se amestecau pentru el cu vedeniii de prizonieri scuturîndu-şi lanţurile şi de călători umblînd pe un drum fără de sfîrşit.

...El însuşi e unul din călători. Merge pe drumul ăsta care seamănă cu cel din Etiolles, dar mai lung, mai cotit şi lungindu-se cu fiecare pas. Cecilia şi maică-sa păşesc înaintea lui, nevrînd să-l aştepte, şi deslueşte printre copaci filfîirea celor două rochii. Ce-l împiedică să le ajungă sînt uriaşele maşini înşirate de-a lungul şanţurilor, înspăimîntătoare, duduind, cu guri căscate şi colţi fumegînd ce-i trimit o suflare învăpăiată. Raboteze cu aburi, ferăstraie cu aburi, toate stau acolo, mişcîndu-şi bielele, cîrligele şi pistoanele, într-un zgomot asurzitor de ciocane în fierărie. Jack, tremurînd tot, se hotărăşte să treacă prin mijlocul lor; e înhăţat, prins, sfîşiat; bucăţi din carnea lui sînt smulse o dată cu cele din bluza lui de lucru, picioarele-i sînt arse de drugi groşi de metal în topire, şi tot trupul i-e acoperit cu cărbuni aprinşi, iar iadul lor îl pătrunde pînă-n piept. Ce cumplită luptă ca să iasă de acolo, să se adăpostească în pădurea Sénart, a cărei margine se întinde de-a lungul acelui drum blestemat... Şi iată că sub răcoarea bolţilor mari de frunziş, Jack se face iar mic de tot. Are zece ani. Se întoarce dintr-o plimbare frumoasă cu pădurarul, dar colo, la cotitura unei cărări, baba Salé, cu cosorul în mînă, îl pîndeşte stînd pe legătura ei de uscături. Vrea s-o ştergă; baba se repede după el şi-l fugăreşte ca o nebună prin toată pădurea uriaşă, atît de întunecoasă acum cînd se lasă noaptea sub copaci. Aleargă, aleargă într-una... Baba-i dă şi mai iute decît el... Aude paşii ei care se apropie, cum se freacă surcelele de pămînt şi răsuflarea ei gîfîită... În sfîrşit, îl prinde, se luptă cu el, îl trînteşte jos şi apoi se aşază cu toată greutatea pe pieptul copilului, pe care-l striveşte cu uscăturile-i spinoase.

Jack se deşteptă tresărind. Recunoscu sala cea mare luminată de candele, paturile la rînd, răsuflările anevoioase şi

tusea rupînd tăcerea. Va să zică nu mai visa: şi totuşi simţea aceeaşi greutate de-a curmezişul trupului, ceva rece, apăsător, ţeapăn, înfiorător, pe care infirmierii, veniţi în goană la ţipetele lui, se grăbiră să-l ridice şi să-l pună iar în patul vecin, trăgînd perdelele de jur împrejur cu un scîrţîit jalnic.

XI

N-o să vină

— Ia te uită ce mai somnoros!... Haide, Unsprezece bis, scoală-te!... Vine vizita.

Jack deschide ochii, şi cel dintîi lucru care-l izbeşte sînt perdelele patului vecin, căzînd nemişcate pînă jos.

— Ei, băiete, am auzit că astă-noapte ai tras o spaimă straşnică... Nenorocitul cela ţi-a căzut peste targă, zvîrcolindu-se... Rău trebuie să te mai fi speriat... Haide, ridică-te puţin să te vedem... O! O! Ce slab sîntem!

Cel care vorbeşte astfel e un bărbat de vreo treizeci şi cinci — patruzeci de ani, cu o tichie de catifea, un şorţ mare alb cu un colţ urcînd pe piept, o barbă bălaie şi ochi ageri şi chiar cam zeflemitori. Pipăie bolnavul şi-i pune cîteva întrebări:

— Ce meserie ai?

— Mecanic.

— Bei?

— Am băut... Nu mai beau.

Apoi o tăcere cam lungă.

— Da' oare ce viaţă ai dus, bietul de tine?

Doctorul nu mai spuse nimic, de frică să nu-şi sperie bolnavul, dar Jack a zărit pe faţa lui aceeaşi dureroasă curiozitate, acelaşi interes plin de simpatie cu care l-au primit în ajun în Piaţa Notre-Dame. Internii înconjoară patul. Şeful serviciului le explică simptomele pe care le-a observat la bolnav. Foarte interesante, pare-se, şi foarte îngrijorătoare simptomele acestea. Pe rînd, studenţii vin să se încredinţeze de observaţiile profesorului. Jack îşi întinde

spatele tuturor urechilor curioase și, în sfîrșit, după cuvintele „inspirație, expirație, raluri șuierătoare, pîrîituri la vîrf și la bază, ftizie galopantă", înțelege că starea lui e foarte gravă, atît de gravă, încît după ce doctorul și-a dictat prescripțiile unui intern, maica se apropie de patul său și, cu blîndețe, cu discreție, îl întreabă dacă are familie la Paris, pe cineva de vestit, și dacă așteaptă vizite, azi duminică. Familia lui? Uite-o colea: sînt cele două ființe, un bărbat și o femeie care stau la picioarele patului fără a îndrăzni să înainteze, două chipuri din popor, cam necioplite, dar de treabă, care-i zîmbesc. N-are alte rude, alți prieteni decît aceștia. Sînt singurii care nu i-au făcut niciodată rău.

— Ei? Cum îți mai este?... Ți-e ceva mai binișor? întreabă Belizarie, căruia i s-a spus că tînărul e pierdut, și-și ascunde plînsul care-l podidește sub o înfățișare foarte veselă.

Doamna Belizarie pune pe măsuța de lîngă Jack două portocale frumoase pe care i le-a adus; apoi, după ce-i dă știri despre copilul cu cap mare, se așază între paturi, cu bărbatul ei care nu scoate un cuvînt. Nici Jack nu vorbește. Stă cu ochii deschiși, ațintiți. La ce se gîndește?... Numai o mamă poate să ghicească.

— Ia spune, Jack — îl întreabă deodată doamna Belizarie — ce-ar fi s-o aduc pe maică-ta?

Privirea lui stinsă se aprinde și se pironește zîmbind asupra femeii...

Da, chiar asta vrea. Acu că știe c-o să moară, uită tot ce i-a făcut maică-sa. Simte nevoia s-o aibă aici, să se strîngă lîngă ea. Și doamna Belizarie se și repede, dar negustorul o oprește, și-n șoaptă are loc o consfătuire aprinsă la picioarele patului. Bărbatul nu vrea ca nevasta lui să se ducă acolo. Știe că-i foarte mîniată pe „cucoana cea frumoasă", că nu-l poate suferi pe „mustăcios" și că, de n-or lăsa-o să intre, o să răcnească, o să facă mare gălăgie, și, mai știi? poate chiar s-ajungă la secție. Frica de secție joacă, negreșit, un mare rol în viața lui Belizarie. Brutărița știe ce sfios e negustorul și ce ușor se lasă dat afară.

— Nu, nu, fii liniștită, de rîndul ăsta o aduc — zice el pînă la urmă, cu o încredere hotărîtă pe care izbutește s-o împărtășească și soației lui.

Ajunge repede pe cheiul Augustinilor, dar de data aceasta e și mai puțin norocos decît în ajun.

— Unde te duci?... îl întreabă portarul, oprindu-l jos la scară.

— La domnul D'Argenton.

— Dumneata ai fost și ascară?

— Da, desigur — răspunde Belizarie cu inimă curată.

— Ei bine, degeaba te mai sui, că nu-i nimeni acasă... Au plecat la țară și nu se înapoiază curînd.

La țară, pe asemenea vreme, cu frigul ăsta ce parcă aduce ninsoare! Nu-i vine a crede lui Belizarie. Zadarnic stăruie, zadarnic spune că băiatul doamnei e rău bolnav, la spital. Portarul se mulțumește s-asculte povestea, dar nu-l lasă pe nenorocitul trimis nici măcar să treacă de rogojina de șters picioarele din josul scării. Iată-l pe Belizarie iar în stradă, deznădăjduit. Deodată îi vine un gînd sublim. Jack nu i-a istorisit niciodată ce s-a petrecut între familia Rivals și el: i-a spus numai că s-a stricat căsătoria. Dar încă la Indret, și la Paris, de cînd locuiesc împreună, au vorbit adeseori între ei de bunătatea bătrînului doctor. Dacă ar pleca după el, ca s-aducă un prieten, un chip iubit lîngă patul unde murea biețul tovarăș? S-a hotărît. O să treacă întîi pe acasă ca să-și ia coșul, fiindcă niciodată nu pornește la drum fără el, și iată-l dus, tremurînd și încovoiat, pe șoseaua spre Etiolles, unde Jack l-a întîlnit pentru întîia oară. Vai, am văzut ce-l aștepta după atîta umblet.

În răstimp, doamna Belizarie, tot la căpătîiul prietenului lor, nu știe ce să mai creadă de lipsa aceasta prelungită, nici cum să potolească îngrijorarea bolnavului, foarte frămîntat la gîndul că-și va revedea mama. Și ceea ce-i sporește frămîntarea aceasta e mulțimea pe care duminica o aduce la paturile din spital. Din stradă, din josul scării vine un vuiet, un tropăit pe care curțile răsunătoare și culoarele le prelungesc și le fac să se audă mai bine. Ușa se deschide într-una, și Jack pîndește intrarea celor ce vin: muncitori, mic-burghezi curat îmbrăcați, care umblă printre paturi, stau de vorbă cu bolnavii pe care au venit să-i vadă, îi îmbrățișează, încearcă să-i facă a zîmbi cu o anecdotă, o amintire de familie sau o întîlnire de pe stradă. Adeseori, cînd ochii se străduiesc să rămînă uscați, glasurile se înăbușă de lacrimi. Sînt cuvinte stîngace, tăceri supărătoare, toată stînghereala, toate subînțelesurile care se pun de-a curmezișul vorbelor cînd cad dintr-o gură sănătoasă pe perna mototolită a unui

muribund. Jack ascultă nedesluşit murmurul dulce al glasurilor peste care pluteşte mireasma de portocale. Dar ce dezamăgire la fiecare nouă vizită, cînd, după ce s-a ridicat cu ajutorul unui băţ mic atîrnat de-o frînghie deasupra mîinilor lui, vede că tot nu-i maică-sa, şi cade din nou, mai doborît, mai deznădăjduit decît oricînd. Ca pentru toţi cei care-s pe moarte, picul de viaţă ce-i mai rămîne, firul acela subţirel care se tot subţiază, prea şubred ca să-l lege de anii vînjoşi din tinereţe, îl duce spre ceasurile dintîi ale vieţii lui. S-a făcut iar copil. Nu mai e mecanicul Jack, e micul Jack (cu un *k*), finul lordului Peambock, bălăiorul în catifea al Idei de Barancy, care-şi aşteaptă mama...

Nimeni.

Şi totuşi ce de lume mai vine, femei, copii, unii mici de tot care se opresc uimiţi, văzînd slăbiciunea tatălui, halatu-i de convalescent, şi scot strigăte de admiraţie, pe care călugăriţa abia le poate potoli în faţa minunilor micului ei altar. Dar mama lui Jack nu vine. Brutăriţa nu mai ştie ce să-i spună. Le-a înşirat pe toate: boala lui d'Argenton, duminica ce te îndeamnă la plimbare; acum nu mai ştie ce să născocească şi, ca să facă ceva, şi-a întins pe genunchi o batistă colorată şi curăţă încet portocalele.

— N-o să vină... — zice Jack, aşa cum zicea odată în căsuţa din Charonne. Dar glasu-i e mai îndîrjit decît în seara aceea şi, cu toate că-i slab, mai rosteşte cu mînie: Sînt sigur că n-o să vină.

Şi nenorocitul închide ochii, copleşit de oboseală; dar numai ca să se gîndească la alte mîhniri, ca să-şi strîngă în minte toate cioburile iubirii lui, ca să cheme: „Cecilia... Cecilia", fără ca strigătul să-i iasă din gura mută. Călugăriţa s-a apropiat, auzindu-l că geme, şi întreabă în şoaptă pe doamna Belizarie, a cărei faţă latră luceşte de lacrimi:

— Ce are, bietul copil?.... Parcă-l doare mai mult?

— Mamă-sa, maică, nu mai vine mamă-sa... O aşteaptă... şi asta-l roade pe bietul copil.

— Ar trebui s-o vestim îndată.

— Bărbatu-meu s-a dus. Dar, vezi, că-i o cucoană frumoasă. Pesemne că se teme să nu-şi murdărească rochia la spital... Deodată se scoală, într-o izbucnire de mînie: Nu plînge, puiule — zice ea lui Jack, parc-ar fi vorbit cu băieţelul ei — las' că ţi-o aduc eu pe maică-ta!

Jack o aude că pleacă, dar tot mai zice cu glas răguşit şi cu ochii mereu aţintiţi asupra uşii:

— N-o să vină... n-o să vină...

Călugăriţa încearcă să-i spună cîteva cuvinte:

— Haide, copilul meu, linişteşte-te!...

Atunci el se ridică, cumplit şi apucat de-un fel de aiureală:

— Vă spun eu că nu va voi să vină... N-o cunoaşteţi, e o mamă rea!... Tot ce-a fost trist în viaţa mea, de la ea mi-a venit. Inima mi-e numai o rană de toate loviturile pe care i le-a dat... Cînd celălalt s-a prefăcut că-i bolnav, a fugit la el îndată şi n-a mai vrut să-l părăsească... Dar eu, eu mor şi ea nu vine... Ah, ce rea, ce rea, ce mamă rea! Ea m-a omorît şi nu vrea să mă vadă murind!

Istovit de sforţarea aceasta, Jack îşi lasă capul să cadă pe pernă, şi călugăriţa rămîne aplecată asupra lui, să-l mîngîie, să-l potolească, pe cînd ziua de iarnă, scurtă şi întunecoasă, se sfîrşeşte, se stinge jalnic în amurgul gălbui, plin de zăpadă.

Charlotte şi d'Argenton coborau din trăsură pe cheiul Augustinilor. Se întorceau de la concertul popular, în mare ţinută, blănuri, mănuşi albe, catifea şi dantele. Ea strălucea. Gîndiţi-vă că se arătase în public cu poetul ei, ba chiar se arătase frumoasă cum era în ziua aceea, cu faţa îmbujorată de frigul pătrunzător, învăluită în luxul de iarnă, în care frumuseţea femeii ia înfăţişarea scumpă şi scînteietoare a unui giuvaer, apărat de vata moale ca puful din cutiuţă. O femeie din popor, înaltă, zdravănă, care sta de strajă în faţa uşii, se repezi în calea ei:

— Doamnă, doamnă... Trebuie să vii îndată.

— Doamna Belizarie!... făcu Charlotte, îngălbenindu-se.

— Bine, dar asta-i adevărată persecuţie — zise d'Argenton. Lasă-ne să trecem... Dacă domnul acela-i bolnav, o să-i trimitem doctorul nostru.

— Are doctori, şi chiar mai mulţi decît îi trebuiesc, fiindcă-i la spital.

— La spital!

— Da, acolo-i deocamdată, dar nu pentru multă vreme, să ştii... Dacă vrei să-l vezi, trebuie să te grăbeşti.

— Vino, vino, Charlotte, e o minciună sfruntată... E o cursă la mijloc... — zicea poetul, încercînd s-o tragă spre scară.

— Doamnă, îţi moare copilul... Ah! Sfinte Dumnezeule, cum de sînt aşa mame!

Charlotte nu se mai putu împotrivi:

— Du-mă! zise ea.

Şi cele două femei apucară pe chei, lăsîndu-l pe d'Argenton, încremenit şi furios, încredinţat că duşmanul îi juca o festă.

În clipa cînd brutăriţa ieşise de la spital, două persoane intrau grăbite, îngrijorate, în zarva mulţimii care începea să plece: o fată şi un bătrîn.

— Unde-i?... Unde-i?

Un chip îngeresc se aplecă peste patul lui Jack:

— Jack, eu sînt... Cecilia.

Ea este, aievea. Iată faţa ei nevinovată, mai palidă de nesomn şi de lacrimi; şi mîna pe care o ţine într-a lui e mînuşiţa binecuvîntată care i-a făcut atîta bine odinioară, dar totuşi l-a cam adus unde este; fiindcă soarta are uneori cruzimea să te lovească de departe, prin cei mai buni, prin cei mai scumpi. Bolnavul deschide şi închide ochii, să se încredinţeze că nu visează. Cecilia e tot acolo. Îi aude glasul de aur. Ea-i vorbeşte, îi cere iertare şi-i lămureşte de ce l-a mîhnit atîta... Ah, de-ar fi putut bănui c-aveau aproape aceeaşi soartă.... Pe măsură ce vorbea, o linişte deplină se lăsa în inima lui Jack, urmînd după mînie, după amărăciune şi suferinţă.

— Va să zică tot mă mai iubeşti, sigur?

— Nu te-am iubit decît pe tine, Jack... Nu te voi iubi decît pe tine.

Şoptit lîngă patul care văzuse atîtea morţi jalnice, cuvîntul „iubire" căpăta o gingăşie neobişnuită, ca şi cum o porumbiţă rătăcită s-ar fi adăpostit, bătînd din aripi, în faldurile perdelelor de spital.

— Ce bună eşti c-ai venit, Cecilia! Acum nu mă mai plîng. Nu-mi mai pasă că mor aici, lîngă tine, împăcat.

— Să mori! Dar cine vorbeşte de moarte? zicea bătrînul Rivals cu glasu-i cel mai puternic... Nu te teme, fiule, că te scoatem noi dintr-asta. Nici nu mai ai aceeaşi înfăţişare ca la sosirea noastră.

Într-adevăr, de cîteva clipe îl schimbau la faţă flacăra aceea, licăreala de amurg pe care vieţile sau astrele care se

sting o aruncă în jurul lor, într-o ultimă și minunată sforțare. Ținea mîna Ceciliei lipită de obrazul lui, se odihnea cu dragoste pe ea și zicea încetișor:

— Tot ce-mi lipsea în viață, mi-ai dat. Ai fost totul pentru mine: prietena, sora, nevasta, mama mea.

Dar înflăcărarea lui făcu îndată loc unei toropeli nemișcate, iar roșeața fierbințelii, unei slăbiciuni pămîntii. Toată pustiirea bolii se săpă atunci pe trăsăturile-i ușor încordate de greutatea respirației șuierătoare. Cecilia arunca bunicului ei priviri înspăimîntate, sala se umplea de umbră, iar inimile celor de față se strîngeau, că se apropia ceva mai trist și mai tainic decît noaptea. Deodată, Jack încercă să se ridice, cu ochii larg deschiși:

— Ascultați... ascultați... urcă cineva... Vine ea.

Se auzea vîntul iernii pe scări, apoi cele din urmă murmure ale mulțimii care se împrăștia, și uruituri îndepărtate dinspre stradă. Ciuli urechea o clipă, rosti cîteva cuvinte încîlcite, apoi capul îi căzu din nou și ochii i se închiseră iar. Totuși nu se înșela. Două femei urcau scara în goană. Le lăsaseră să intre, deși trecuse ceasul vizitelor. Sînt împrejurări cînd ordinele își ridică toate opreliștile. Ajungînd la ușa sălii Sfîntul Ion, după curțile și caturile străbătute în fugă, Charlotte se opri:

— Mă tem... — zise ea.

— Haide, haide, trebuie... — răspunse cealaltă. Ah, uite, femei ca dumneata n-ar trebui să aibă copii.

Și o împinse înainte. O! Încăperea mare și goală, candelele aprinse, toate fantomele în genunchi, umbra perdelelor lăsată în jos, mama văzu tot dintr-o privire, apoi colo, drept în fund, un pat, doi oameni aplecați, și Cecilia Rivals în picioare, galbenă ca o moartă, tot atît de galbenă ca cel al cărui cap îl ținea sprijinit de mîna ei.

— Jack! Copilul meu!

Domnul Rivals se întoarse.

— Sst! făcu el.

Ascultau. Urmă un murmur abia deslușit, un mic șuierat, tînguitor și apoi un lung oftat.

Charlotte se apropie, împleticindu-se, cu frică. Era Jack al ei chipul acela încremenit, mîinile acelea întinse, trupul acela nemișcat, în care privirea ei înnebunită căuta iluzia unui suflu.

Doctorul se aplecă:

— Jack, dragul meu, e maică-ta... A venit.

Iar ea, nenorocita, cu braţele înainte, gata să se avinte:

— Jack... eu sînt... Iată-mă.

Nici o mişcare.

Mama scoase un strigăt de groază:

— Mort?

— Nu... — zise bătrînul Rivals cu glas crunt. Nu... zbăvit!

Redactor responsabil : A. ȚIMPĂU
Tehnoredactor : ȘTEFANIA MIHAI

Dat la cules 18.08.1966. Bun de tipar 24.01.1967. Apărut 1967. Comanda nr. 6948. Tiraj 50 140. Hîrtie ziar sul de 50 g/m², 540×840/16. Coli editoriale 26,51. Coli de tipar 27. A. T. 10 392. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 60.551 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — Republica Socialistă România